

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ:
Καθηγητής κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Στέφανος

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Του ΚΟΝΤΑΡΙΔΗ Χρήστου του Ιωάννη

A.M. 1107 M027

(τηλ. 6936-193260, 6948-887775, e-mail: kontis115@yahoo.gr)

Θέμα Διατριβής:

**«Ο ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ (1299-1922). ΟΡΓΑΝΩΣΗ, ΟΠΛΙΣΜΟΣ,
ΤΑΚΤΙΚΕΣ ΜΑΧΗΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ»**

Αθήνα, Απρίλιος 2009

Αφιερωμένο στην οικογένειά μου. Στην σύζυγό μου Ιουλία και στα παιδιά μου Ιωάννη-Πάρη και Παναγιώτη-Ορέστη, για τον τόσο πολύ χρόνο, που πράγματι, τους έκλεψα.

Η φωτογραφία του εμπροσθοφύλλου είναι από το βιβλίο του *Lebedynsky Jaroslav*, με τίτλο «*Les armes orientales*», Editions du portail, Paris 1992, p. 35.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

• <u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</u>	15
• <u>ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ</u>	
<u>Ο ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ</u> <u>ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΕΠΕΚΤΑΣΕΩΝ ΤΗΣ</u> <u>ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ (1299-1453)</u>	19
<u>1. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ</u>	19
<u>Ο ΕΜΙΡΗΣ ΟΣΜΑΝ Α΄ (1299-1324) ΚΑΙ Η ΙΔΡΥΣΗ</u> <u>ΤΟΥ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ</u>	19
1.1. Η εγκαθίδρυση του οθωμανικού κράτους	19
1.2. Η σύσταση και οι τακτικές μάχης του πρώιμου οθωμανικού στρατού	20
1.3. Οι πρώιμοι οθωμανοί μαχητές	24
1.3.1. Οι γαζήδες	24
1.3.2. Οι ακιντζήδες	25
1.3.3. Οι αχήδες	27
1.4. Το ναυτικό της εποχής του Εμίρη Οσμάν Α΄	28
1.5. Ο πρώιμος οθωμανικός πολεμικός εξοπλισμός	29
1.5.1. Επιθετικός εξοπλισμός. Αγχέμαχα όπλα.	29
1.5.2. Αμυντικός εξοπλισμός. Οι πρώιμες θωρακίσεις.	30
1.6. Η οργάνωση στρατιωτικών Δυνάμεων άλλων κρατών κατά την περίοδο βασιλείας του Εμίρη Οσμάν Α΄ (1299-1324)	31
1.6.1. Ο βυζαντινός στρατός κατά την εποχή του Εμίρη Οσμάν Α΄	31
• Η βασιλεία του Αυτοκράτορα Ανδρόνικου Β΄	
• Η σύνθεση του βυζαντινού στρατού	
• Η σύνθεση του βυζαντινού ναυτικού	
• Η οργάνωση του βυζαντινού στρατού	
• Ο εξοπλισμός του βυζαντινού στρατού	
1.6.2. Ο ουγγρικός στρατός κατά την εποχή του Εμίρη Οσμάν Α΄	32
1.6.3. Οι σταυροφόροι στρατοί κατά την εποχή του Εμίρη Οσμάν Α΄	37
1.6.4. Ο βενετικός στρατός κατά την εποχή του Εμίρη Οσμάν Α΄	39
1.6.5. Δυτικοευρωπαϊκοί στρατοί κατά την εποχή του Εμίρη Οσμάν Α΄	40
• Η οργάνωση των δυτικοευρωπαϊκών στρατών	
• Τακτικές μάχης και εξοπλισμός των δυτικοευρωπαϊκών στρατών	

<u>2. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ</u>	44
<u>Ο ΕΜΙΡΗΣ ΟΡΧΑΝ (1324-1362)</u>	
2.1. Η επέκταση του οθωμανικού Εμιράτου	44
2.2. Ο οθωμανικός στρατός κατά την εποχή του Εμίρη Ορχάν	45
2.2.1. Τα οθωμανικά στρατιωτικά Σώματα των γιαγιάδων και των μουσελέμηδων	45
2.2.2. Οι αζάπηδες	46
2.2.3. Οι σπαχήδες	46
2.3. Τακτικές μάχης του οθωμανικού στρατού κατά την εποχή του Εμίρη Ορχάν	47
2.4. Οι οθωμανικές ενδυναμίες κατά την εποχή του Εμίρη Ορχάν	48
2.5. Η οργάνωση στρατιωτικών Δυνάμεων άλλων κρατών κατά την περίοδο βασιλείας του Εμίρη Ορχάν (1324-1362)	49
2.5.1. Ο βυζαντινός στρατός κατά την εποχή του Εμίρη Ορχάν	49
2.5.2. Ο ουγγρικός στρατός κατά την εποχή του Εμίρη Ορχάν	50
2.5.3. Δυτικοευρωπαϊκοί στρατοί κατά την εποχή του Εμίρη Ορχάν	50
• Όπλα και τακτικές μάχης των χερσαίων δυτικοευρωπαϊκών Δυνάμεων. Η μάχη του Κρεσού (1346), και η η μάχη του Πουατιέ (1356).	
• Τρόποι διεξαγωγής ναυμαχιών στη Δυτική Ευρώπη	
2.5.4. Ο βενετικός στρατός κατά την εποχή του Εμίρη Ορχάν	52
<u>3. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ</u>	54
<u>Ο ΕΜΙΡΗΣ ΜΟΥΡΑΤ Α΄ (1362-1389)</u>	
3.1. Η επέκταση του οθωμανικού κράτους κατά την εποχή του Εμίρη Μουράτ Α΄	54
3.2. Οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις του Εμίρη Μουράτ Α΄ και η δημιουργία του στρατιωτικού Σώματος των γενιτσάρων δια της πρακτικής στρατολογήσεως αιχμαλώτων	56
3.3. Η γέννηση των φορητών όπλων και η εισαγωγή αυτών από τους οθωμανούς	59
3.4. Η οργάνωση στρατιωτικών Δυνάμεων άλλων κρατών κατά την περίοδο βασιλείας του Εμίρη Μουράτ Α΄ (1362-1389)	61
• Δυτικοευρωπαϊκοί στρατοί κατά την εποχή του Εμίρη Μουράτ Α΄	
<u>4. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ</u>	62
<u>Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΒΑΓΙΑΖΗΤ Α΄ ΓΚΙΑΝΤΙΡΙΜ (= ΚΕΡΑΥΝΟΣ), (1389-1402)</u>	
4.1. Η επέκταση του οθωμανικού κράτους κατά την εποχή του Σουλτάνου Βαγιαζήτ Α΄	
4.2. Η εξέλιξη του ιππικού των σπαχήδων κατά την εποχή του Σουλτάνου Βαγιαζήτ Α΄ και η μάχη της Νικόπολης (1396)	63

4.3. Ο οθωμανικός στόλος κατά την εποχή του Σουλτάνου Βαγιαζήτ Α΄	66
4.4. Η οργάνωση στρατιωτικών Δυνάμεων άλλων κρατών κατά την περίοδο βασιλείας του Σουλτάνου Βαγιαζήτ Α΄ (1389-1402)	68
4.4.1. Ο ουγγρικός στρατός κατά την εποχή του Σουλτάνου Βαγιαζήτ Α΄	68
4.4.2. Ο βενετικός στρατός κατά την εποχή του Σουλτάνου Βαγιαζήτ Α΄	68
4.4.3. Ο μογγολικός στρατός κατά την εποχή του Σουλτάνου Βαγιαζήτ Α΄	68
• Η οργάνωση του μογγολικού στρατού	
• Ο εξοπλισμός του μογγολικού στρατού	
• Τακτικές μάχης του μογγολικού στρατού	
<u>5. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ</u>	71
<u>Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΜΩΑΜΕΘ Α΄ (Η ΜΕΧΜΕΤ ΤΣΕΛΕΜΠΗ), (1413-1421)</u>	
5.1. Ο εμφύλιος πόλεμος μεταξύ των γιων του Βαγιαζήτ Α΄ (1402-1414) και η επικράτηση του Σουλτάνου Μωάμεθ Α΄	71
5.2. Η εξέλιξη των φορητών πυροβόλων όπλων. Τα αρκεβούζια	71
5.3. Η οργάνωση στρατιωτικών δυνάμεων άλλων κρατών κατά την περίοδο βασιλείας του Σουλτάνου Μωάμεθ Α΄ (1413-1421)	72
5.3.1. Ο βενετικός στρατός κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Α΄	72
5.3.2. Δυτικοευρωπαϊκοί στρατοί κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Α΄	73
• Ο οπλισμός των δυτικοευρωπαίων ιπποτών	
• Η κατάληψη της πόλεως Αρφλέρ και η μάχη του Αζινκούρ (1414)	
<u>6. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ</u>	75
<u>Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΜΟΥΡΑΤ Β΄ (1421-1444 ΚΑΙ 1446-1451)</u>	
6.1. Οι πολεμικές επιχειρήσεις του Σουλτάνου Μουράτ Β΄	75
6.2. Οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις του Σουλτάνου Μουράτ Β΄	76
6.2.1. Η ενίσχυση του Σώματος των γενιτσάρων δια της καθιέρωσης του συστήματος στρατολόγησης «devsirme»	76
6.2.2. Η στρατιωτική εκπαίδευση των γενιτσάρων	80
• Η διαλογή	
• Οι «isoglanari»	
• Οι «acemioglanari»	
6.2.3. Η εξέλιξη του οθωμανικού πυροβολικού και η σύσταση στρατιωτικών ειδικοτήτων σχετιζομένων με τα πυροβόλα και την πυρίτιδα	85
6.2.4. Το οθωμανικό ναυτικό κατά την εποχή του Σουλτάνου Μουράτ Β΄	87
6.3. Η οργάνωση στρατιωτικών Δυνάμεων άλλων κρατών, κατά την περίοδο βασιλείας του Σουλτάνου Μουράτ Β΄ (1421-1451)	88
6.3.1. Ο βενετικός στρατός κατά την εποχή του Σουλτάνου Μουράτ Β΄	88
6.3.2. Ο ουγγρικός στρατός κατά την εποχή του Σουλτάνου Μουράτ Β΄	89
6.3.3. Δυτικοευρωπαϊκοί στρατοί κατά την εποχή του Σουλτάνου Μουράτ Β΄	89

• ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ 90
Ο ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ
ΜΕΓΑΛΗΣ ΑΚΜΗΣ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ
(1453-1683)

7. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ 90
Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΜΩΑΜΕΘ Β΄ (ΦΑΤΙΧ) Ο ΠΟΡΘΗΤΗΣ (1444-1446 ΚΑΙ
1451-1481)

7.1. Οι πολεμικές επιχειρήσεις του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄ 90

7.2. Η οργάνωση των οθωμανικών στρατιωτικών Σωμάτων πεζικού, κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄ και η συμμετοχή τους στην πολιορκία και κατάληψη της Κωνσταντινούπολης 92

7.2.1. Ο γενιτσαρικός στρατός κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄ 92

- Η οργάνωση του γενιτσαρικού στρατού
- Οι στρατιωτικοί βαθμοί, η στολή και τα εμβλήματα των γενιτσάρων
- Ο εξοπλισμός των γενιτσάρων

7.2.2. Οι αζάπηδες κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄ 95

7.2.3. Οι βοϊνούκοι 96

7.2.4. Οι βαζιβουζούκοι 96

7.3. Η οργάνωση των στρατιωτικών Σωμάτων ιππικού κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄ και η συμμετοχή τους στην πολιορκία και κατάληψη της Κωνσταντινούπολης 97

7.3.1. Το ιππικό των Δούλων της Πύλης, οι σπαχήδες και το ελαφρύτερα θωρακισμένο οθωμανικό ιππικό 97

7.3.2. Τάταροι ιππείς στην υπηρεσία των Οθωμανών 98

7.4. Άλλες βοηθητικές στρατιωτικές Μονάδες στην υπηρεσία του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄ 99

7.4.1. Πρώην βυζαντινά στρατεύματα 99

7.4.2. Στρατεύματα υποτελών 99

7.4.3. Οι καλγιοντζήδες 99

7.4.4. Οι λεβέντες 99

7.4.5. Οι δερβετζήδες 100

7.4.6. Οι γκιονουλουγιάν 100

7.4.7. Οι γιουρούκοι 100

7.4.8. Οι δελήδες 100

7.4.9. Οι ασχίρηδες 101

7.5. Το οθωμανικό πυροβολικό κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄ 101

- Η εξέλιξη του οθωμανικού πυροβολικού κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄
- Η χρήση του οθωμανικού πυροβολικού κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄

7.6. Η εξέλιξη των στρατιωτικών Σωμάτων των χουρμαπατζήδων και των λαγουμιτζήδων υπονομευτών κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄ 107

7.8. Το οθωμανικό πολεμικό ναυτικό κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄	108
7.9. Η οργάνωση στρατιωτικών Δυνάμεων άλλων κρατών, κατά την περίοδο βασιλείας του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄ (1451-1481)	109
7.9.1. Ο βυζαντινός στρατός κατά την άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453 και η δράση των οθωμανικών στρατιωτικών Σωμάτων πεζικού	109
7.9.2. Ευρωπαϊκοί στρατοί κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄	117
• Ελβετοί μισθοφόροι	
• Γερμανικού στρατοί	
• Ο αγγλικός στρατός	

8. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ.....119

ΟΙ ΣΟΥΛΤΑΝΟΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1481 ΕΩΣ 1520, Α) ΒΑΓΙΑΖΗΤ Β΄ Ο ΔΙΚΑΙΟΣ (1481-1512) ΚΑΙ Β) ΣΕΛΙΜ Α΄ (ΓΙΑΒΟΥΖ) Ο ΣΚΛΗΡΟΣ (1512-1520)

8.1. Οι πολεμικές επιχειρήσεις του Σουλτάνου Βαγιαζήτ Β΄	119
8.2. Οι πολεμικές επιχειρήσεις του Σουλτάνου Σελίμ Α΄	119
8.3. Ο οθωμανικός στρατός κατά την εποχή των Σουλτάνων Βαγιαζήτ Β΄ και Σελίμ Α΄	120
8.4. Το οθωμανικό πολεμικό ναυτικό κατά την εποχή των Σουλτάνων Βαγιαζήτ Β΄ και Σελίμ Α΄	121
8.4.1. Η αναβάθμιση του οθωμανικού στόλου	121
8.4.2. Τα οθωμανικά πολεμικά πλοία της εποχής	123
• Οι γαλέρες	
• Οι γαλιότες	
• Οι γαλεάσες	
• Οι φούστες	
• Τα μπριγκαντίνια	
• Οι φελούκες	
• Οι κόγκες	
• Οι φρεγάτες	
8.5. Η οργάνωση στρατιωτικών Δυνάμεων άλλων κρατών κατά την περίοδο βασιλείας των Σουλτάνων Βαγιαζήτ Β΄ και Σελίμ Α΄ (1481-1520)	125
8.5.1. Ο βενετικός στρατός κατά την εποχή των Σουλτάνων Βαγιαζήτ Β΄ και Σελίμ Α΄	126
8.5.2. Ο ουγγρικός στρατός κατά την εποχή των Σουλτάνων Βαγιαζήτ Β΄ και Σελίμ Α΄	126
8.5.3. Ο ισπανικός στρατός κατά την εποχή των Σουλτάνων Βαγιαζήτ Β΄ και Σελίμ Α΄	127

9. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ 128
Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΣΟΥΛΕΪΜΑΝ Α΄ (ΑΛ ΚΑΝΟΥΝΙ) Ο
ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΗΣ Ή Ο ΝΟΜΟΘΕΤΗΣ (1520-1566)

9.1. Η εδαφική επέκταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά την εποχή του Σουλτάνου Σουλεϊμάν Α΄ 128

9.2. Η εξέλιξη των φορητών πυροβόλων όπλων στις αρχές του 16ου αιώνα. Τα μουσκέτα με φυτίλι και ο μηχανισμός τροχίσκου 130

9.3. Η οργάνωση των εκστρατειών του οθωμανικού στρατού κατά την εποχή του Σουλτάνου Σουλεϊμάν Α΄ 131

9.3.1. Ο τρόπος διενέργειας των εκστρατειών του οθωμανικού στρατού 131

9.3.2. Η οργάνωση των οθωμανικών στρατοπέδων 134

9.3.3. Η πειθαρχία των οθωμανικών στρατευμάτων και η υπεροχή τους έναντι των ευρωπαϊκών 135

9.4. Η εξέλιξη της ναυπηγικής κατά τον 16^ο αιώνα 136

9.4.1. Η μετατόπιση των ναυτικών εμπορικών δρόμων στις δυτικές θάλασσες 136

9.4.2. Η εξέλιξη των ιστιοφόρων πλοίων τον 16ο αιώνα.....137

- Τα γαλλιόνια
- Οι φρεγάτες
- Τα μπρετόνια
- Οι ταρτάνες
- Οι πολάκες
- Οι πινάτσες
- Τα πετάτσια
- Τα καραμουζάλ

9.5. Τακτικές μάχης των οθωμανικών στρατιωτικών Δυνάμεων πεζικού, πυροβολικού και μηχανικού κατά την εποχή του Σουλτάνου Σουλεϊμάν Α΄ 138

9.5.1. Η πολιορκία της Ρόδου (1522) 138

9.5.2. Η μάχη του Μόχατς (1526) 139

9.5.3. Η δεύτερη πολιορκία της Βιέννης (1529) 140

9.5.4. Οι τακτικές μάχης κατά τις εκστρατείες του Σουλεϊμάν Α΄ στην Ανατολή και Ουγγαρία 142

9.6. Οι σεγκμέν και οι σαρικά 143

9.7. Η οργάνωση στρατιωτικών Δυνάμεων άλλων κρατών κατά την περίοδο βασιλείας του Σουλτάνου Σουλεϊμάν Α΄ (1520-1566) 143

- Ο ισπανικός στρατός κατά την εποχή του Σουλτάνου Σουλεϊμάν Α΄

10. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ 144
ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΣΟΥΛΤΑΝΟΙ ΤΟΥ ΣΟΥΛΕΪΜΑΝ Β΄ ΑΠΟ ΤΟ 1566 ΕΩΣ
ΤΟ 1648, Α) ΣΕΛΙΜ Β΄ (ΜΕΣΤ) Ο ΜΕΘΥΣΟΣ (1566-1574), Β) ΜΟΥΡΑΤ
Γ΄ (1574-1595), Γ) ΜΩΑΜΕΘ Γ΄ (ΓΑΖΗ) Ο ΝΙΚΗΤΗΣ (1595-1603), Δ)
ΑΧΜΕΤ Α΄ (1603-1617), Ε) ΜΟΥΣΤΑΦΑ Α΄ (1617-1618, 1622-1623), ΣΤ)

**ΟΣΜΑΝ Β΄ (16818-1622), Ζ) ΜΟΥΡΑΤ Δ΄ (ΓΑΖΗ) (1623-1640) ΚΑΙ Η)
ΙΜΠΡΑΗΜ Α΄ Ο ΠΑΡΑΦΡΩΝ (1640-1648) ΚΑΙ ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΗΣ
ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΚΜΗΣ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ**

10.1. Οι απαρχές της στρατιωτικής παρακμής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας	144
10.2. Ο Σουλτάνος Σελίμ Β΄ (Μεστ) ο Μέθυσος (1566-1574)	145
10.3. Ο Σουλτάνος Μουράτ Γ΄ (1574-1595)	145
10.4. Ο Σουλτάνος Μωάμεθ Γ΄ (Γαζή) ο Νικητής (1595-1603)	146
10.5. Ο Σουλτάνος Αχμέτ Α΄ (1603-1617)	146
10.6. Ο Σουλτάνος Μουσταφά Α΄ (1617-1618, 1622-1623) και ο Σουλτάνος Οσμάν Β΄ (1618-1622)	146
10.7. Ο Σουλτάνος Μουράτ Δ΄ (Γαζή) (1623-1640)	147
10.8. Ο Σουλτάνος Ιμπραήμ Α΄ ο Παράφρων (1640-1648)	147
10.9. Αίτια της στρατιωτικής παρακμής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά την περίοδο μεταξύ των ετών 1566 έως 1648	147
10.9.1. Η απώλεια της πειθαρχίας στο οθωμανικό στράτευμα και η ανάμειξη των γενιτσάρων στην πολιτική ζωή της Αυτοκρατορίας	147
10.9.2. Η προσκόλληση των γενιτσάρων στην θρησκευτική αίρεση των μπεκτασίδων δερβίσηδων	149
10.9.3. Ο εκφυλισμός του Σώματος των γενιτσάρων λόγω της κατάργησης του συστήματος στρατολόγησης «devsirmek»	150
10.9.4. Η εκχώρηση του δικαιώματος γάμου στους γενίτσαρους	151
10.9.5. Η μείωση του τιμαριωτικού ιππικού των σπαχήδων και η οικονομική δυσπραγία της Αυτοκρατορίας	152
10.9.6. Η οικονομική-πολιτιστική άνθιση, η τεχνολογική εξέλιξη και η στρατιωτική ισχυροποίηση της Ευρώπης	154
10.10. Τακτικές μάχης των οθωμανικών στρατιωτικών Δυνάμεων πεζικού, πυροβολικού, μηχανικού και ναυτικού κατά την περίοδο μεταξύ των ετών 1566 έως 1648	157
10.10.1. Η πολιορκία της Λευκωσίας και της Αμμοχώστου (1570-1571)	157
10.10.2. Η ναυμαχία της Ναυπάκτου (1571)	159
10.10.3. Η μάχη του Κερεστές (1596)	160
10.11. Η οργάνωση στρατιωτικών Δυνάμεων άλλων κρατών κατά την περίοδο μεταξύ των ετών 1566 έως 1648	160
10.11.1. Ο βενετικός στρατός κατά το δεύτερο ήμισυ του 16 ^{ου} και στις αρχές του 17 ^{ου} αιώνα	160
• Η οργάνωση και ο εξοπλισμός του βενετικού στρατού	
• Η οργάνωση και ο εξοπλισμός του βενετικού ναυτικού	
10.11.2. Άλλοι ευρωπαϊκοί στρατοί των αρχών του 17ου αιώνα	162

- Ο σουηδικός στρατός
- Ο ισπανικός στρατός

11. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ.....163 **Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΜΩΑΜΕΘ Δ΄ (ΑΒΤΖΗ) Ο ΚΥΝΗΓΟΣ** **(1648-1687)**

- 11.1. Οι πολεμικές επιχειρήσεις του Σουλτάνου Μωάμεθ Δ΄ 163
- 11.2. Η εξέλιξη των φορητών πυροβόλων όπλων. Τα μουσκέτα με πυρόλιθο (τσακμακόπετρα) και η χρήση αυτών από τα πειθαρχημένα ευρωπαϊκά στρατεύματα 163
- 11.3. Η εξέλιξη των ευρωπαϊκών στρατών του 17ου αιώνα, μετά τη Συνθήκη της Βεσφαλίας (1648) 165
- 11.4. Τακτικές μάχης των οθωμανικών στρατιωτικών Δυνάμεων πεζικού, πυροβολικού και μηχανικού κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Δ΄ 165
- 11.4.1. Η πολιορκία του Χάνδακα (1667) 165
- 11.4.2. Η δεύτερη πολιορκία της Βιέννης (1683) 166

• ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ.....170 **Ο ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ** **ΠΑΡΑΚΜΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΔΥΝΑΜΩΣΗΣ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ** **ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ (1683-1918)**

12. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ.....170 **ΟΙ ΣΟΥΛΤΑΝΟΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1687 ΕΩΣ 1703, Α) ΣΟΥΛΕΪΜΑΝ Β΄** **(1687-1691), Β) ΑΧΜΕΤ Β΄ (1691-1695) ΚΑΙ Γ) ΜΟΥΣΤΑΦΑ Β΄ (1695-** **1703)**

- 12.1. Οι πολεμικές επιχειρήσεις του Σουλτάνου Σουλεϊμάν Β΄ 170
- 12.2. Οι πολεμικές επιχειρήσεις του Σουλτάνου Αχμέτ Β΄ 170
- 12.3. Οι πολεμικές επιχειρήσεις του Σουλτάνου Μουσταφά Β΄ 170
- 12.4. Οι σημαντικότερες στρατιωτικές ήττες των οθωμανών κατά την περίοδο 1687 έως 1703 171

13. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ.....172 **Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΑΧΜΕΤ Γ΄ (ΓΑΖΗ) Ο ΙΕΡΟΣ ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΣ (1703-** **1730)**

- 13.1. Οι πολεμικές επιχειρήσεις του Σουλτάνου Αχμέτ Γ΄ 172

13.2. Η επινόηση της ξιφολόγης και η ανωτερότητα των ευρωπαϊκών στρατιωτικών Δυνάμεων έναντι των οθωμανικών	172
---	-----

14. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ.....176
ΟΙ ΣΟΥΛΤΑΝΟΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1730 ΕΩΣ 1757, Α) ΜΑΧΜΟΥΤ Α΄ (1730-1754) ΚΑΙ Β) ΟΣΜΑΝ Γ΄ (1754-1757)

14.1. Οι πολεμικές επιχειρήσεις του Σουλτάνου Μαχμούτ Α΄	176
--	-----

14.2. Η σύντομη βασιλεία του Σουλτάνου Οσμάν Γ΄	176
---	-----

14.3. Η ποιότητα του οθωμανικού στρατού των μέσων του 18ου αιώνα και οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις του Σουλτάνου Μαχμούτ Α΄	177
--	-----

15. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΠΕΜΠΤΟ.....181
Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΜΟΥΣΤΑΦΑ Γ΄ (1757-1774)

15.1. Οι πολεμικές επιχειρήσεις του Σουλτάνου Μουσταφά Γ΄	181
---	-----

15.2. Η προσπάθεια αναδιοργάνωσης του οθωμανικού πολεμικού ναυτικού από τον Σουλτάνο Μουσταφά Γ΄	181
--	-----

15.2.1. Η προσπάθεια αναβάθμισης του οθωμανικού στόλου	181
--	-----

15.2.2. Τα οθωμανικά πολεμικά πλοία της εποχής	182
--	-----

- Τα πλοία της γραμμής
- Οι φρεγάτες
- Οι κορβέτες
- Τα μπριγκαντίνια
- Τα μπρίκια
- Οι φελούκες
- Τα σεμπεκ

15.3. Ο οθωμανικός οπλισμός του 18ου αιώνα	183
--	-----

15.3.1. Πυροβόλα όπλα	183
-----------------------------	-----

- Η κατασκευή των πυροβόλων όπλων
- Τύποι πυροβόλων όπλων του 18ου αιώνα

15.3.2. Αγχέμαχα όπλα	183
-----------------------------	-----

- Οθωμανικές σπάθες
- Οθωμανικά μαχαίρια

16. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΚΤΟ.....189
Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΑΜΠΝΟΥΛ ΧΑΜΙΤ (1774-1789)

16.1. Η περίοδος βασιλείας του Σουλτάνου Αμπνούλ Χαμίτ Α΄.....	189
--	-----

16.2. Οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις του Σουλτάνου Αμπνούλ Χαμίτ Α΄	189
---	-----

16.3. Ο πυρόλιθος μηχανισμός των φορητών πυροβόλων όπλων του 18^{ου} αιώνα και των αρχών του 19^{ου} αιώνα 190

17. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΒΔΟΜΟ.....192
ΟΙ ΣΟΥΛΤΑΝΟΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1789 ΕΩΣ 1808, Α) ΣΕΛΙΜ Γ΄ (1789-1807) ΚΑΙ ΜΟΥΣΤΑΦΑ Δ΄ (1807-1808)

17.1. Η περίοδος βασιλείας των Σουλτάνων Σελίμ Γ΄ και Μουσταφά Δ΄ 192

17.2. Οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις του Σουλτάνου Σελίμ Γ΄ 192

17.2.1. Οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις στον στρατό ξηράς 192

17.2.2. Οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις στο πολεμικό ναυτικό 199

17.3. Η αντίδραση των γενιτσάρων επί των στρατιωτικών μεταρρυθμιστικών προγραμμάτων του Σουλτάνου Σελίμ Γ΄ 202

18. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΟΓΔΩΟ.....205
Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΜΑΧΜΟΥΤ Β΄ (1808-1839)

18.1. Η περίοδος βασιλείας του Σουλτάνου Μαχμούτ Β΄ 205

18.2. Οθωμανικές τακτικές μάχης κατά την εποχή του Σουλτάνου Μαχμούτ Β΄. Η πολιορκία του Μεσολογγίου (1825-1826) 206

18.3. Οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις του Σουλτάνου Μαχμούτ Β΄ από το 1808 έως το 1826 207

18.3.1. Οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις στον στρατό ξηράς και η διάλυση του Σώματος των γενιτσάρων 207

18.3.2. Το οθωμανικό ναυτικό κατά την εποχή του Σουλτάνου Μαχμούτ Β΄ 213

18.4. Οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις του Σουλτάνου Μαχμούτ Β΄ από το 1826 έως το 1839 213

19. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΝΑΤΟ.....219
ΟΙ ΣΟΥΛΤΑΝΟΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1839 ΕΩΣ 1876, Α) ΑΜΠΝΤΟΥΛ ΜΕΤΖΙΝΤ (1839-1861), Μ Β) ΑΜΠΝΤΟΥΛ ΑΖΙΖ (1861-1876) ΚΑΙ ΜΟΥΡΑΤ Ε΄ (1876)

19.1 Η περίοδος βασιλείας του Σουλτάνου Αμπντούλ Μετζίντ 219

19.2. Η περίοδος βασιλείας του Σουλτάνου Αμπντούλ Αζίζ και Μουράτ Ε΄ 219

19.3. Οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις της περιόδου 1839 έως 1876 220

19.3.1. Οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις στον στρατό ξηράς 220

19.3.2. Το οθωμανικό ναυτικό και η ναυμαχία της Σινώπης (1853)	221
19.4. Η εξέλιξη της ναυσιπλοΐας με την εισαγωγή του ατμού	222
<u>20. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ</u>	223
<u>Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΑΜΠΝΤΟΥΛ ΧΑΜΙΤ Β΄ (1876-1909)</u>	
<u>20.1. Η περίοδος βασιλείας του Σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β΄</u>	223
<u>20.2. Ο οθωμανικός στρατός κατά την περίοδο βασιλείας του Σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β΄</u>	223
20.2.1. Η οργάνωση του οθωμανικού στρατού κατά την περίοδο 1876-1909	223
20.2.2. Η διαδικασία επιστράτευσης και βοηθητικές Δυνάμεις	225
20.2.3. Ο εξοπλισμός του οθωμανικού στρατού κατά την περίοδο 1876-1909	226
• Οθωμανικά τυφέκια Πεζικού και αραβίδες (1876-1909)	
• Οθωμανικά περίστροφα, πιστόλια και σπάθες Αξιωματικών και ιππικού (1876-1909)	
20.2.4. Ο εξοπλισμός του ελληνικού στρατού κατά την περίοδο 1876-1909	229
20.3 Το οθωμανικό πολεμικό ναυτικό κατά την περίοδο βασιλείας του Σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β΄	229
20.4. Ιδεολογικές τάσεις και οργανώσεις που οδήγησαν στην στρατιωτική επανάσταση του 1908 και σε νέες οθωμανικές στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις	231
20.5. Η στρατιωτική επανάσταση του 1908	234
<u>21. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΠΡΩΤΟ</u>	235
<u>Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΜΩΑΜΕΘ Ε΄ (ΡΕΣΑΝΤ) (1909-1918)</u>	
21.1. Η περίοδος βασιλείας του Σουλτάνου Μωάμεθ Ε΄	235
21.2. Νεότουρκοι και εξουσία	235
21.3. Οι οθωμανικές στρατιωτικές Δυνάμεις προ της ενάρξεως των Βαλκανικών Πολέμων (1912-1913)	236
21.3.1. Ο οθωμανικός στρατός προ της ενάρξεως των Βαλκανικών πολέμων	236
• Η οργάνωση του οθωμανικού στρατού	
• Ο εξοπλισμός του οθωμανικού στρατού	
21.3.2. Το οθωμανικό πολεμικό ναυτικό προ της ενάρξεως των Βαλκανικών Πολέμων ...	239
21.3.3. Η οθωμανική πολεμική αεροπορία προ της ενάρξεως των Βαλκανικών Πολέμων	241
21.3.4. Ο εξοπλισμός των αντιπάλων στρατευμάτων προ της ενάρξεως των Βαλκανικών πολέμων	241
• Ο ελληνικός στρατός	
• Ο σερβικός στρατός	
• Ο μαυροβουνιακός στρατός	
• Ο βουλγαρικός στρατός	

- Ο ρουμανικός στρατός

21.4. Η προσπάθεια αναδιοργάνωσης του οθωμανικού στρατού, μετά τη λήξη των Βαλκανικών Πολέμων.....243

21.5. Οι οθωμανικές στρατιωτικές Δυνάμεις κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1914-1918) 244

21.5.1. Η είσοδος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο 244

21.5.2. Ο οθωμανικός στρατός κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο 245

- Η οργάνωση του οθωμανικού στρατού

- Ο εξοπλισμός του οθωμανικού Στρατού

21.5.3. Το οθωμανικό πολεμικό ναυτικό κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο 247

21.5.4. Η οθωμανική πολεμική αεροπορία κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο 248

22. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ.....249

Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΜΩΑΜΕΘ ΣΤ΄ (BAKINTENTIN), (1918-1922). Ο ΜΟΥΣΤΑΦΑ ΚΕΜΑΛ ΚΑΙ Ο ΣΤΡΑΤΟΣ ΤΟΥ

22.1. Η περίοδος βασιλείας του Σουλτάνου Μωάμεθ ΣΤ΄ 249

22.2. Ο Μουσταφά Κεμάλ και τα πολιτικοστρατιωτικά γεγονότα της περιόδου 1918-1922 249

22.3. Η οργάνωση και ο εξοπλισμός του Κεμαλικού στρατού (1919-1922) 252

22.4. Ο εξοπλισμός του ελληνικού εκστρατευτικού Σώματος στη Μικρά Ασία (1919-1922) 253

22.5. Τα αίτια της ήττας του ελληνικού εκστρατευτικού Σώματος από τις κεμαλικές στρατιωτικές Δυνάμεις στη Μικρά Ασία 253

• ANTI EΠHΛOΓOY.....255

• BIBΛIOΓPAΦIA.....260

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο οθωμανικός στρατός πάντα αποτελούσε την ραχοκοκαλιά του οθωμανικού κράτους και το ίδιο το κράτος, ως ο σημαντικότερος παράγων της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής εξέλιξής του.¹ Η στρατιωτική παράδοση των τουρκικών φυλών ήταν η μεγαλύτερη κληρονομιά τους που μετέφεραν από τις στέπες της Μογγολίας, από τις περιοχές που περιβάλλονται από την οροσειρά Τιέν και τη λίμνη Αράλη, κινούμενοι ομαδικά προς τα δυτικά.² Στην πορεία τους αυτή κατάφεραν να επιβιώσουν με τη δύναμη των όπλων τους αντιμετωπίζοντας εχθρικά στρατεύματα περσών, αράβων και βυζαντινών. Υποτάσσοντας τους λαούς αυτούς, εξελίχθησαν σε μία πανίσχυρη Αυτοκρατορία χάρη στην στρατιωτική τους ανδρεία και την ικανότητα του πεζικού τους για μάχες ανοικτού πεδίου.³

Όμως, η ακριβής κοιτίδα των φυλών αυτών επιδέχεται και διάφορες άλλες ερμηνείες. Μια θεωρία υποστηρίζει, ότι μετά από τους πρώτους κατακλυσμούς της Κεντρικής Ασίας, τούρκικοι πληθυσμοί κατέβηκαν από τις κοιλάδες των όρων Αλτάι εγκαθιστάμενοι στα βόρεια της σημερινής κινεζικής επαρχίας Σικιάνγκ Ουιγκούρ. Αργότερα, όλη αυτή η έκταση των στεπών του ασιατικού οροπεδίου ονομάστηκε Τουρκεστάν. Ο τουρκικός αυτός λαός ονομάστηκε αρχικά «Χσιούγκ-νου», και ήταν οι προπάτορες των Ούννων. Περίπου το 460 μ.Χ. αναφέρεται ο τελευταίος ηγεμόνας των «Χσιούγκ-νου». Ένας άλλος λαός, οι «ασενά», που ήταν συγγενείς των «Χσιούγκ-νου» εμφανίστηκαν τον 5ο αιώνα μ.Χ. στην περιοχή αυτή. Κινούμενοι νομαδικά ζήτησαν την προστασία ενός άλλου τουρκικού λαού με την ονομασία «γιονέν-γιοκέν» (σύμφωνα με κινεζικές πηγές) που πιθανότατα ταυτίζονται με τους αβάρους. Ένας κλάδος των ασενά ήταν οι «του-κιού» (ή τουρκιού), όπως αναφέρουν κινέζοι ιστορικοί. Η λέξη «του-κιού» σημαίνει στα κινεζικά «περικεφαλαία» και προφανώς τους αποδόθηκε από κάλυμμα που έφεραν στο κεφάλι. Αυτοί οι νομάδες ξεχύθηκαν με την πάροδο του χρόνου ως τη σημερινή Μικρά Ασία.⁴ Σύμφωνα με τους παντουρανιστές τούρκους συγγραφείς, Ιζέτ Αλεβί, Τουργκούτ Αλπ, Αχμέτ Χικμέτ, Χαμπντουλάχ Σουμπχί, Σακό Μεντόχ, Μεχμέτ Εμίν και άλλους, που έγραψαν στις αρχές του 20ου αιώνα, οι «πατέρες» των τούρκων είναι ο Αττίλας, ο Αλή Αρσλάν, ο Τογρούλ, ο Ταμερλάνος και ο Τζένγκις Χαν, αφού οι οθωμανοί τούρκοι, οι αζέροι, οι τάταροι, οι μπασκίνοι, οι τουρκμένοι, οι ουζμπέκοι, οι καζάκοι, οι κιργίσιοι, οι γιακόντοι, οι αλταίοι, και οι τουβά, ανήκουν στην ίδια «φυλή». Τα διάφορα αυτά «ashiret» (=φύλα) ήταν ο ίδιος λαός που στο παρελθόν ενώθηκαν για να σχηματίσουν την «Χρυσή Ορδή» και τις μεγάλες αυτοκρατορίες των Χσιούγκ Νου και τον Τζένγκις Χαν.⁵

Άλλοι ιστοριογράφοι συμφωνούν, ότι η φυλή εκείνων, που αργότερα ονομάστηκαν «οθωμανοί», πιεζόμενοι από τους μογγόλους του Τζένγκις Χαν, ξεκίνησαν από το Μαχάν της Περσίας και μετά από πολυετή περιπλάνηση υπό την ηγεσία του Σουλεϊμάν-σαχ έφτασαν στην Αρμενία, στις όχθες του Ευφράτη. Εκεί, ο Σουλεϊμάν πνίγηκε στον ποταμό, κατά την προσπάθειά του να οδηγήσει τους οπαδούς του στα ανατολικά. Στο σημείο εκείνο, οι περισσότεροι από τους τούρκους διεσκορπίστηκαν και από τους τέσσερις γιους του Σουλεϊμάν μόνο ο Ερντογούλ και ο Ντουντάρ, εφαρμόζοντας το αρχικό σχέδιο της πορείας διείσδυσαν στο βασίλειο του Ρουμ με τετρακόσιες νομαδικές οικογένειες. Ακολουθώντας πορεία προς τα δυτικά, ξαφνικά έγιναν μάρτυρες μίας αιματηρής μάχης που διεξαγόταν

¹ Μούρτος Γεώργιος, «Τουρκία, το ένστολο κράτος», εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα 2002, σσ. 35-43.

² Βρυώνης Σπυρίδων, «Η καθ' ημάς Ανατολή - Η πνευματική παράδοση του Μεσαιωνικού ελληνισμού στον σλαβικό και ισλαμικό κόσμο», εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 16.

³ Μούρτος Γεώργιος, «Τουρκία, το ένστολο κράτος», εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα 2002, σσ. 35-43

⁴ Εγκυκλοπαίδεια Δομή, τόμος 29, σσ. 70-72.

⁵ Ζαρεβάντ (Ζαβέν και Βαρτούη Νάλμπαντιάν), «Παντουρανισμός - Ή περί του ενωμένου και ανεξάρτητου Τουράν», μετάφραση Σήφης Κασετιάν, εκδ. Ρήσος, Αθήνα 1991, σσ. 55-59, ο Γκιόκ Αλπ υποστηρίζει ότι οι ογκουζικοί λαοί, δηλαδή οι τούρκοι και οι τουρκμένοι ανήκουν στο ίδιο έθνος. Οι χορέμσιοι (τουρκμένιοι) και οι τούρκοι του (καυκασιανού) Αζερμπαϊτζάν και του Βορείου Ιράν είναι, όπως και οι οθωμανοί, απόγονοι του Ογκούζ, σ. 70.

ανάμεσα στον Σουλτάνο του Ικονίου, Αλαεντίν Α΄ Καϊκομπάτ και σε τατάρους επιδρομείς. Ο Ερντογούλ ρίχτηκε στη μάχη στο πλευρό του Σουλτάνου του Ικονίου, ο οποίος, χάρη στον πολύτιμη συνδρομή του, κατενίκησε τους Τατάρους, παραχωρώντας κατόπιν στους τούρκους, τιμητικά, την πόλη Σογκούτ.⁶ Ο γιος του Ερντογούλ και ιδρυτής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, Οσμάν, γεννήθηκε το 1258 στην πόλη αυτή, στην περιοχή, ενδότερα του Ρουμ, που παρεχώρησε ο τουρκομάνος Εμίρης.⁷ Ο ιστορικός Γεώργιος Αρνάκης σημειώνει, ότι οι οπαδοί του Οσμάν, ανήκαν στην φυλή των Ογούζων και είχαν εισέλθει στην Μικρά Ασία ως νομάδες. Ήδη από τον ενδέκατο αιώνα και μετά οι ογούζοι ονομάζονταν και «*türkmen*» (από τους βυζαντινούς, τουρκομάνοι). Όσοι εξ΄ αυτών εξελίσσοντο σε αγρότες ή αστούς, έπαυαν να λέγονται «*türkmen*» προσλαμβάνοντας το όνομα του κράτους στο οποίο υπήγοντο, π.χ. «*Selcnuk*», «*Karamanli*», «*Osmanli*». Εξακολουθούσαν, όμως, να αποκαλούν «*türkmen*» τους παλαιούς και καθυστερημένους ομοφύλους τους.⁸ Τα ονόματα, «*σελτζούκοι*», «*ουζμπέκοι*», «*ούζοι*», ή «*οθωμανοί*», αντιπροσώπευαν μία μόνο φυλή που τα επιμέρους ονόματά της άλλαζαν με την αποσύνθεση μίας κυρίαρχης γενιάς και την ενδυνάμωση μιας άλλης.⁹

Ο Λαόνικος Χαλκοκονδύλης, που έγραψε τον 15ο αιώνα, αναφέρει ως παππού του Οσμάν τον Ουγουζάλπη, που πραγματοποιώντας εκστρατεία, κατέκτησε την Μικρά Ασία. Εν συνεχεία, υποστηρίζει ότι λεηλάτησε το Αιγαίο μέχρι τις ακτές της Ευβοίας, Αττικής και Πελοποννήσου από στόλο που ναυπήγησε ο γιος του Ορθογρούλης. Ο Οτουμάνος (Οσμάν) ήταν ο γιος του Ορθογρούλη και γεννήθηκε στη Σογούτη. Παρόμοιες συγκεχυμένες πληροφορίες δίνει και ο Γεώργιος Φραντζής.¹⁰

Ο Οσμάν ήταν ένας άξιος ηγέτης. Με το ξίφος του κατάφερε να συνενώσει τουρκικές φυλές και άλλους λαούς για 600 χρόνια, σε ένα κράτος το οποίο παρέμεινε, μέχρι τη διάλυσή του, ένα στρατόπεδο εκπαιδύσεως και οι υπήκοοί του ένας στρατός σε κίνηση.¹¹ Με τη δύναμη των όπλων ηγήθηκε ενός λαού που δεν έμελλε να έχει μόνο τουρκικό αίμα, γι' αυτό και οι οθωμανοί αξιωματούχοι και διανοούμενοι δεν αποκαλούσαν ποτέ το κράτος τους «τουρκικό». Το ονόμαζαν «*ντεβλετ – ι αλιγιέ*» (*devlet-i aliye*), δηλ. «υψηλό κράτος», ή «*ντεβλετ-ι αλί-Οσμάν*» (*Devlet-i ali Osman*), δηλαδή «κράτος του οίκου του Οσμάν». ¹² Ο γάλλος περιηγητής Σαβαρύ έγραψε στα μέσα του 18ου αιώνα για τους οθωμανούς: «*η ισχύς τους είναι ο νόμος και η σπάθη δικαιοσύνη αυτών*». ¹³ Ο Λιμιέρ επισήμανε τη σπουδαιότητα του ρόλου που διεδραμάτησε ο στρατός, τόσο στη δημιουργία όσο και στη μακρόχρονη επιβίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, γράφοντας: «*Η οθωμανική άρχουσα τάξη ήταν περισσότερο από οτιδήποτε άλλο στρατιωτικής μορφής. Κυβέρνηση και στρατός ήταν ένα*». ¹⁴ Ο Μεχμέτ Αλί Μπριάντ έγραψε: «*Ο Σουλτάνος είχε την κυριότητα πάνω σε κάθε τι στην Αυτοκρατορία, ενώ ο στρατός ήταν τα μέλη, τα χέρια και τα πόδια της Αυτοκρατορίας*». ¹⁵ Ο Στέφανος Παπαγεωργίου σημειώνει: «*Το οθωμανικό κράτος, προϊόν μιας πανίσχυρης δύναμης του στρατού, είχε στρατοκρατική δομή στη διοίκησή του*». ¹⁶ Οι οθωμανοί, χάρη στην πολεμική

⁶ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γ., «*Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)*», Αθήνα 1943, σσ. 3-4.

⁷ Gibbons Herbert Adams, «*Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α΄ (1300-1403)*», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «*The foundation of the Ottoman Empire*», 1916), σσ. 9-10.

⁸ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γ., «*Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)*», σσ. 53-54.

⁹ Howorth H.H., «*The westerly drifting of nomads from the fifth to the nineteenth century. Part VII. The thukie of turks proper and the hoeitche or uses*», Journal of the Anthropology Institute of Great Britain and Ireland, Volume 1 (1872), p. 242-253.

¹⁰ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γ., «*Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)*», Αθήνα 1943, σ. 37.

¹¹ Βρυώνης Σπυρίδων, «*Η καθ' ημάς Ανατολή - Η πνευματική παράδοση του Μεσαιωνικού ελληνισμού στον σλαβικό και ισλαμικό κόσμο*», εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 16.

¹² Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, «*The Ottoman Empire*», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki, 2005, σ. 25.

¹³ Μούρτος Γεώργιος, «*Τουρκία, το ένστολο κράτος*», εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα 2002, σ. 43.

¹⁴ Καραμπελιάς Γεράσιμος, «*Ο ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και της Ελλάδας*», Αθήνα 1998, σ. 43.

¹⁵ Μεχμέτ Αλί Μπριάντ, «*Διατάζτε κύριε Διοικητά*», εκδ. ΦΛΩΡΟΣ 1986, σ. 113.

¹⁶ Παπαγεωργίου Στέφανος, «*Το ελληνικό κράτος (1821-1909) - Οδηγός αρχαιακών πηγών της νεοελληνικής ιστορίας*», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1988, σ. 17.

τους ισχύ, που προήρχετο από την ανδρεία τους και τη δύναμη των όπλων τους, κυβέρνησαν την Ανατολική Ευρώπη, τη Δυτική Ασία και το μεγαλύτερο μέρος του Μαγκρέμπ, κρατώντας υπό την κυριαρχία τους χώρες με πολύ διαφορετικές πολιτικές παραδόσεις, πολλές εθνικές ομάδες (έλληνες, σέρβους, βούλγαρους, ρουμάνους, αρμένιους, τούρκους και άραβες) και διαφορετικές θρησκευτικές κοινότητες (σουνίτες και σίιτες μουσουλμάνους, χριστιανούς όλων των ιστορικών εκκλησιών και εβραίους).¹⁷ Η πειθαρχία τους, η τυφλή υποταγή στους αρχηγούς τους σε συνδυασμό με την ανακάλυψη νέων τακτικών μάχης, ήταν οι βασικότεροι παράγοντες που προσέδωσαν ισχύ στην Αυτοκρατορία. Από τον 14^ο αιώνα έως τις αρχές του 20^{ου}, το οθωμανικό κράτος απετέλεσε τον μεγαλύτερο πολιτικό οργανισμό της περιοχής.¹⁸

Η παρούσα μελέτη αναφέρεται στην σταδιακή μετεξέλιξη του οπλισμού και στις ακολουθητέες πολεμικές τακτικές μάχης των οθωμανών, από τις απαρχές της γενέσεως του Οσμμανικού Εμιράτου, από τότε δηλαδή που ο Οσμάν Χαν, ο γιος του Ερντογούλ, άρχισε να ενώνει σταδιακά τα τουρκικά μπεηλίκια της Μικράς Ασίας, τα οποία οι διάδοχοί του μετέτρεψαν σε μία αχανή Αυτοκρατορία, προσδιορίζοντας έτσι για έξι περίπου αιώνες τις εξελίξεις όλου του παραδοσιακού γεωπολιτικού χώρου της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου, αλλά και μεγάλου μέρους της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, έως την οριστική διάλυση της Αυτοκρατορίας το 1918. Ο καθηγητής Στέφανος Παπαγεωργίου διαχωρίζει την πορεία ανάπτυξης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας τρία στάδια: Το πρώτο της σταθεροποίησης και των πρώτων επεκτάσεων (1299-1453), το δεύτερο της μεγάλης ακμής με την προσάρτηση αφρικανικών και ευρωπαϊκών εδαφών (1453-1683) και το τρίτο (1683-1924) τη διάρκεια του οποίου επετελέσθη η παρακμή και αποδυνάμωση της Αυτοκρατορίας, με αφετηρία την τελμάτωση των εδαφικών κατακτήσεων, για δεύτερη φορά έξω από τα τείχη της Βιέννης, όταν το ιππικό του πολωνού βασιλιά Ιωάννη Σομπιέσκι ανέτρεψε όλα τα μέχρι τότε δεδομένα σε μάχες ανοικτού πεδίου. Ο διαχωρισμός της μελέτης σε μέρη βασίζεται στον ανωτέρω χρονικό προσδιορισμό, ενώ τα επί μέρους κεφάλαια προσδιορίζονται με οδηγό τις χρονικές περιόδους των εποχών βασιλείας των Σουλτάνων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Το πρώτο μέρος της παρούσης μελέτης αναφέρεται στα όπλα και στις πολεμικές τακτικές των πρώιμων μαχητών της φυλής του Εμίρη Οσμάν (1299-1324), οι οποίοι πολεμώντας με τους πάγιους τρόπους μάχης των τουρκονομάδων ιπποτοξοτών της Ανατολής και με βασικά κίνητρα την επιβίωση μέσω λαφυραγωγίας και της «τζιχάντ» (= Ιερού πολέμου κατά των απίστων), εξέλιξαν σταδιακά τον τρόπο πολέμου τους, όσο το κράτος τους επεκτεινόταν δυτικότερα και όσο στη φυλή τους ανεμειγνύονταν και με μη τουρκικά στοιχεία, ιδίως βυζαντινά. Εν συνεχεία, στο πρώτο μέρος της μελέτης, εξετάζονται οι στρατιωτικές εξελίξεις και οι σταδιακές αλλαγές στους τρόπους πολέμου κατά τις εποχές των διαδόχων του Οσμάν οθωμανών Μοναρχών μέχρι αυτήν της Βασιλείας του Σουλτάνου Μουράτ Β΄ (1421-1444 και 1446-1451), με παράλληλες συγκρίσεις στρατών άλλων κρατών. Οι πρώτες εδαφικές επεκτάσεις των οθωμανών οριοθετούνται έως το 1453 (κατάληψη Κωνσταντινουπόλεως). Το δεύτερο μέρος αναφέρεται στην περίοδο των οθωμανών Σουλτάνων, από την εποχή του Μωάμεθ Β΄ Φατίχ (1444-1446 και 1451-1481) έως εκείνη του Μωάμεθ Β΄ Αβτζή (1648-1687), όπου μετά από μία μεγάλη στρατιωτική ακμή και μέγιστη εδαφική επέκταση της Αυτοκρατορίας, ιδίως κατά την εποχή του Σουλτάνου Σουλεϊμάν Α΄ αλ Κανουνί (1520-1566), αρχίζει η χώρα να παρακμάζει. Τον Σουλτάνο Α΄ διεδέχθη μια σειρά από ανάξιους και ανίκανους Σουλτάνους που δεν θα κατάφερναν να διατηρήσουν αλώβητο και ανίκητο το τεράστιο κράτος που κληρονόμησαν. Η ανάμειξη των γενιτσάρων στα πολιτικά πράγματα της χώρας και η τεχνολογική-στρατιωτική ανάπτυξη της Ευρώπης θα γίνουν οι κυριότερες αιτίες της σταδιακής παρακμής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Μετά την ήττα του οθωμανικού στρατού στην Βιέννη το 1683, η Αυτοκρατορία δεν θα τολμήσει ποτέ ξανά να απειλήσει την καρδιά της Κεντρικής Ευρώπης. Το τρίτο μέρος αναφέρεται στη

¹⁷ Hourani Albert, «Ιστορία των αραβικών λαών», εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 1991, σσ. 293-296.

¹⁸ Berkta Halil and Murgescu Bagdan, «The Ottoman Empire», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki, 2005, σ. 25.

σταδιακή στρατιωτική παρακμή του κράτους και στις προσπάθειες για στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις ιδίως από τους Σουλτάνους του 18ου και 19ου αιώνα. Εξετάζεται η στρατιωτική ισχύς της χώρας από την εποχή του Σουλτάνου Σουλεϊμάν Β΄ (1687-1922) μέχρι εκείνη του τελευταίου της δυναστείας, Μωάμεθ Στ΄ Βαχιντεντίν (1918-1920), κατά τη βασιλεία του οποίου η Αυτοκρατορία ουσιαστικά ηλέγχεται από ευρωπαϊκά στρατεύματα με τον Σουλτάνο να βρίσκεται υπό ομηρία. Τότε, ο στρατός των ανταρτών του Μουσταφά Κεμάλ, μέσα από τα σπλάχνα της διαλυμένης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κατάφερε να δημιουργήσει τη σύγχρονη Τουρκία.

●ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Ο ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΕΠΕΚΤΑΣΕΩΝ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ (1299-1453)

1. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Ο ΕΜΙΡΗΣ ΟΣΜΑΝ Α΄ (1299-1324) ΚΑΙ Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1.1. Η εγκαθίδρυση του οθωμανικού κράτους

Σύμφωνα με τον *Barthold*, όταν ο Marco Polo επισκέφθη την Ανατολική Μικρά Ασία, περί το 1272, σημείωσε, ότι ο πληθυσμός εκεί διαιρείτο σε τρεις φυλές: την πρώτη αποτελούσαν οι τουρκμένοι, οι οποίοι ήσαν νομάδες και ζούσαν σε βουνά και σε απρόσιτα μέρη της υπαίθρου, ενώ η δεύτερη και η τρίτη απερίττετο από έλληνες και αρμένιους κατοικούντες σε πόλεις (Ικόνειο, Καισάρια, Σεβάστεια) που ησχολούντο με το εμπόριο και την βιοτεχνία.¹⁹ Όταν στα τέλη του 13ου αιώνα, οι οσμανλήδες συνεκρότησαν το μικρό εμιράτο τους στα δυτικά εδάφη της Μικράς Ασίας (το οποίο έμελλε να αποβεί ο κληρονόμος της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας), η περιοχή εκείνη περιήκλειε τον πλέον πυκνό και ομοιογενή πληθυσμό της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, παρ' όλες τις επιδρομές που είχε υποστεί κατά το παρελθόν από πέρσες και άραβες. Την εποχή εκείνη, όλες οι βορειότερες ακτές της Μεσογείου ανάμεσα στον Βόσπορο και στην Γρανάδα ήταν χριστιανικές, ενώ οι νοτιότερες ακτές αυτής ήταν υπό την ισλαμική σφαίρα επιρροής. Στην ανατολική πλευρά κυριαρχούσαν οι μαμελούκοι, ενώ στις νοτιοδυτικές ακτές της Μικράς Ασίας ευρίσκοντο μικρότερα μουσουλμανικά Εμιράτα και αποικίες σταυροφόρων, όπως στην Ρόδο. Στο βορά κυριαρχούσε η αρχαία Βυζαντινή Αυτοκρατορία.²⁰ Τα εδάφη αυτά της Μικράς Ασίας, με τους πλούσιους υλικούς της πόρους, αλλά κυρίως με τις έμπυχες Δυνάμεις, απετέλεσαν τον συμπαγή και σταθερό όγκο πάνω στον οποίο εστηρίζετο η Βυζαντινή Αυτοκρατορία καθ' όλη τη διάρκεια του Μεσαίωνα.²¹ Οι οθωμανοί, ελέγχοντας αρχικά μερικά τετραγωνικά μίλια από βοσκοτόπια στην περιοχή εκείνη και εργαζόμενοι σε πολλές περιπτώσεις ως υπηρέτες των σελτζούκων, δρώντας καιροσκοπικά, ενδυναμώθηκαν εκμεταλλευόμενοι τους συνοριακούς πολέμους των τελευταίων με τους μαμελούκους, τις άγριες μογγολικές επιδρομές και τις φιλονικίες των απογόνων των μογγόλων «*Ilkhans*» της Περσίας, καθώς και των βυζαντινών Αυτοκρατόρων.²²

Οθωμανικοί μύθοι και παραδόσεις αναφέρουν ότι ο Οσμάν κατάφερε την πρώτη του νίκη έναντι των βυζαντινών στρατευμάτων ως επικεφαλής 444 ιππέων του πατέρα του Ερντογούλ. Αντιφατικά και αλληλοσυγκρουόμενα γεγονότα ή μυθεύματα, όσον αφορά την πολεμική ιστορία του Οσμάν, αναφέρονται και κατά τη δεκαετή πολιορκία της Προύσας, καθώς και στην αιμοχαρή σκληρότητά του κατά τη μάχη του Αγριλλίου. Πολλοί μεταγενέστεροι των γεγονότων οθωμανοί ιστοριογράφοι κατεχώρησαν στα συγγράμματά τους τις διάφορες παραδόσεις, χωρίς να ελέγξουν την ιστορική ακρίβεια αυτών των

¹⁹ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)», Αθήνα 1943, σ. 52.

²⁰ Turnbull Stephen, «*The Ottoman Empire (1326-1699)*», Osprey Publishing, Oxford 2008, σ. 10.

²¹ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)», Αθήνα 1943, σσ. 26-31.

²² Turnbull Stephen, «*The Ottoman Empire (1326-1699)*», Osprey Publishing, Oxford 2008, σ. 10.

γεγονότων, εξαιρώντας τα πολεμικά χαρίσματα του Οσμάν, που υπήρξε ο ιδρυτής και ο πρώτος Εμίρης του οθωμανικού κράτους. Με το όνομά του «βαφτίστηκε» η μετέπειτα Οθωμανική Αυτοκρατορία, ενώ υπήρξε ηγέτης της φυλής του από το 1281 ως το 1324, δηλαδή επί συνολικά 43 χρόνια. Ουσιαστικά το κράτος του εγκαθιδρύθηκε το 1299. Οι υπήκοοί του αποκλήθηκαν από το όνομά του Οσμανλήδες ή οθωμανοί, όρος που με την πάροδο του χρόνου έφτασε να υποδηλώνει ταυτότητα των τούρκων της Εγγύς Ανατολής και του κράτους των. Ίδρυσε την ανεξάρτητη ηγεμονία που απετέλεσε τον πυρήνα της μετέπειτα κραταιάς Αυτοκρατορίας, κυριεύοντας, αρχικά, το βυζαντινό φρούριο Χεμέγκια, ο υπερασπιστής του οποίου Μιχαήλ Κιοσέ (ή Κόσσυφος) συνελήφθη και δέχθηκε να υπηρετήσει υπό τις διαταγές του. Λίγο πριν την εποχή διάλυσης του σετζουλικού κράτους, πέτυχε να καταλύσει την βυζαντινή κυριαρχία στην Μαλάγγεια της Φρυγίας, διατηρώντας τις κτήσεις του από τις επιβουλές άλλων ισχυρών μουσουλμάνων, τοπαρχών εμιράτων, με τους οποίους ανταγωνίσθηκε, αλλά και να επεκτείνει το κράτος του στα εδάφη κυρίως της Βιθυνίας με έδρα το Γενί Σεχίρ.²³ Σύμφωνα με τον Παχυμέρη κατά τις επιχειρήσεις του Οσμάν στην Βιθυνία οι στρατιωτικές Δυνάμεις του ήταν ολιγάριθμες και κακώς οπλισμένες. Παρ' όλα αυτά οι Βιθύνιοι δεν ήταν σε θέση να αντιτάξουν αποτελεσματική άμυνα, προσπαθώντας να τους αναχαιτίσουν μόνο μπροστά από τα οχυρά, λόγω της οικονομικής εξάντλησης του τόπου, της δυσμενούς δημογραφικής κατάστασης, ως φυσική συνέπεια των πολυετών πολέμων και της φτώχειας των αγροτικών πληθυσμών.²⁴ Εν συνεχεία, σημειώνοντας αλλεπάλληλες νίκες κατά των βυζαντινών, με σημαντικότερη αυτή του Βαφέως το 1302, κατέλαβε πολλές οχυρές θέσεις, απειλώντας άμεσα την Προύσα και τη Νίκαια. Όταν το 1307, το σουλτανάτο του Ρουμ κατέρρευσε και πολλά τουρκικά εμιράτα της Μικράς Ασίας έγιναν υποτελή στο μογγολικό κράτος της δυναστείας των Ιλχανιδών της Περσίας, το κράτος του Οσμάν κατάφερε να επιβιώσει. Το 1308, ο Οσμάν, κατέλαβε την Τρικοκκία (*Hoca Hissar*), με αποτέλεσμα να αποκοπεί η χερσαία συγκοινωνία ανάμεσα στη Νίκαια και στη Νικομήδεια. Την ίδια εποχή, μία ορδή τατάρων που λεηλάτησε το Καρατζά Χισάρ και το Δορύλαιο (Εσκή Σεχίρ), αντιμετώπισθηκε από τον γιο του Οσμάν, τον Ορχάν. Ο Ορχάν, νίκησε τους τατάρους λόγω της ανωτερότητας του ιππικού του και αντί να σκοτώσει τους αιχμαλώτους, ακολουθώντας τη συνήθη τακτική του πατέρα του (που εφάρμοζε στους έλληνες αιχμαλώτους), προσέφερε στους επιδρομείς την ισλαμική θρησκεία και την οθωμανική υπηκοότητα. Με τον τρόπο αυτόν οι οθωμανοί αύξησαν τον πληθυσμό τους.²⁵

1.2. Η σύσταση και οι τακτικές μάχης του πρώιμου οθωμανικού στρατού

Το πώς μία ομάδα σκληροτράχηλων νομάδων, οι οποίοι περιφερόμενοι μαζί με τις οικογένειές τους, τα ζώα τους και τα λοιπά υπάρχουντά τους σε αφιλόξενα μέρη κατάφεραν να επιβιώσουν και να αναπτυχθούν, κατανικώντας περισσότερο οργανωμένους σύγχρονους τους στρατούς, αποτελεί στοιχείο μιας ιδιαίτερης ερμηνείας. Σίγουρα, η ανδρεία τους αλλά και η ανάγκη για επιβίωση αποτελεί μία εξήγηση. Αυτή η έμφυτη αγριότητά τους, των πρώτων οθωμανών, τους έκανε τρομερούς και ανίκητους πολεμιστές, αφού πάνω απ' όλα ήταν νομάδες όπως και οι μογγόλοι, ενώ ο αρχηγός τους έχοντας τον απόλυτο έλεγχο της φυλής τους διοικούσε, κυριολεκτικά, από τη σέλα του αλόγου του. Με τους τουρκονομάδες αυτούς ενώθηκαν και πολλοί Χριστιανοί ακρίτες, υπό την ηγεσία του Μιχαήλ Σπανού (μετέπειτα

²³ Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, «*The Ottoman Empire*», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki, 2005, σ. 29, Παγκόσμιο Βιογραφικό λεξικό, τόμος Η', σ. 32.

²⁴ Παχυμέρης Μιχαήλ ΣΤ' 22 σ. 222, από Αρνάκη-Γεωργιάδη Γεώργιος, «*Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)*», Αθήνα 1943, σσ. 49-50.

²⁵ Gibbons Herbert Adams, «*Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α' (1300-1403)*», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «*The foundation of the Ottoman Empire*», 1916), σ. 28.

Κιοσέ Μιχάλ), που αισθανόμενοι προδομένοι από τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία που δεν τους υποστήριζε στρατιωτικά, συνέβαλαν στη δημιουργία του μικρού κράτους. Ενισχυόμενοι, κατόπιν, και από άλλους πολεμιστές της βυζαντινής αριστοκρατίας, οι οποίοι συμμαχώντας διετήρησαν την κοινωνική τους θέση χωρίς να υποχρεωθούν να εξισλαμισθούν, απετέλεσαν μία ισχυρή πολεμική δύναμη που μέσα σε λίγα χρόνια κατέλαβε οκτώ βυζαντινά συνοριακά φρούρια και επιπλέον το Δορύλαιον (μετέπειτα Γενή Σεχήρ), προελαύνοντας στην κοιλάδα του Καρασού.²⁶

Είναι προφανές, ότι οι πρώτες πολεμικές επιχειρήσεις των οθωμανών, δεν είχαν σκοπό μόνο την λαφυραγωγία αλλά διεξήγοντο προς εκτέλεση σαφούς και προκαθορισμένου στρατιωτικού σχεδίου. Κατελαμβάνοντας, ο Οσμάν στρατηγικά σημεία που δέσποζαν σε συγκοινωνιακές αρτηρίες και οργανώνοντας τα καταληφθέντα εδάφη, εγκαθίδρυε την εξουσία του σε μονιμότερες βάσεις. Από την εποχή εκείνη, μπορούμε να μιλήσουμε για οθωμανικό κράτος, το οποίο ονομάστηκε «*Osmanlı*» καθότι εδημιουργήθη από την ισχυρή προσωπικότητα του Οσμάν. Από τότε αρχίζει και η ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.²⁷ Ο ιστορικός Γεώργιος Αρνάκης αναφέρεται στους λόγους κατά τους οποίους πολλοί βυζαντινοί ακρίτες αυτομόλησαν στους οθωμανούς, υπηρετώντας τους πιστά. Ο βυζαντινός αυτοκράτορας Μιχαήλ Η΄ είχε λάβει μία σειρά από μέτρα όπως, κατάργηση της ατέλειας των Ακριτών, ενίσχυση των μισθοφορικών φρουρών και την βαριά φορολογία στους κατοίκους της Αυτοκρατορίας. Επίσης, μετά από εισήγηση του Χαδηνού, κόμη των βασιλικών ίππων, θέσπισε την αναγκαστική στράτευση των ημιανεξάρτητων πλούσιων γαιοκτημόνων και έλαβε μέτρα περιοριστικά της ατομικής εγγείου ιδιοκτησίας με σκοπό να πλήξει ειδικά τους τοπικούς οικονομικούς και στρατιωτικούς παράγοντες. Με τα μέτρα αυτά έγιναν φτωχότεροι οι στρατιώτες και παρέλυσε η άμυνα της Αυτοκρατορίας. Τα ακριτικά Τάγματα, τα οποία είχαν αποδειχθεί κατά το παρελθόν ότι ήταν οι ασφαλέστεροι φύλακες της χώρας, διελύθησαν και αντ' αυτών εγκατεστάθησαν ξένοι και μισθοφόροι που τελικά, αν και έλαβαν τους καλύτερους μισθούς από τους γηγενείς στρατιώτες, ούτε ήταν αποτελεσματικοί αλλά, και εξετρέποντο σε λεηλασίες εις βάρος των κατοίκων. Επειδή οι Παλαιολόγοι είχαν υπόνοιες για την πίστη των βυζαντινών στρατευμάτων και ιδιαίτερα των μικρασιατικών τα οποία διέκειντο ευμενώς προς τον Ιωάννη τον Δ΄, εξακολουθούσαν να στηρίζονται στους ξένους μισθοφόρους, παραμερίζοντας τον γηγενή στρατό της Ανατολής. Έτσι, ικανοί βυζαντινοί στρατιώτες, προκειμένου να επιβιώσουν, αναγκάζονταν να στραφούν σε άλλα επαγγέλματα, ενώ μία μεγάλη μερίδα από αυτούς περιερχόμενοι σε ύστατη απόγνωση, αυτομολούσαν στους τούρκους. Όπως λέει ο Παχυμέρης «*το εναπομείναν τμήμα της Μικράς Ασίας, απογυμνωθέν των φυσικών αυτού υπερασπιστών, ετίθετο υπό την προστασία των αλανών, των καταλανών, των τατάρων και των άλλων, ίτινες προσφέροντες υπηρεσία, αμφιβόλου αποτελεσματικότητας, απέβαινον αληθείς μάστιγες του λαού*».²⁸ Όταν, επί παραδείγματι, ο Οσμάν ενεφανίσθη στα περίχωρα της Προύσης και της Νίκαιας ήταν φανερό ότι οι οθωμανοί δεν ήρχοντο σαν απλοί επιδρομείς, αλλά για οριστική εγκατάσταση.²⁹ Τότε

²⁶ Nicole David-Angus Mc Bride, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σσ. 3-5, οι οθωμανοί αν και μουσουλμάνοι είχαν ως νόμους τα τουρκικά φυλετικά έθιμα, τη «*yasas*» (γιάσα) και όχι το Κοράνι. Διαχωρίζοντας πάντοτε τους υπηκόους τους σε τάξεις μαχητών και αμάχων επέτρεπαν στη χριστιανική αριστοκρατία να διατηρήσει την κοινωνική της θέση χωρίς να εξισλαμισθεί, αν και συχνά τέτοιες οικογένειες γίνονταν μουσουλμάνοι μετά την πάροδο κάποιων γενεών.

²⁷ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «*Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)*», Αθήνα 1943, σ. 86.

²⁸ Παχυμέρης Ανδρόνικος Γ΄ 9-11 σσ. 210-229, Γρηγοράς σ. 8 σσ. 192-202, από Αρνάκη-Γεωργιάδη Γεώργιο, «*Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)*», Αθήνα 1943, σσ. 40-42.

²⁹ Και η Προύσα και η Νίκαια και η Νικομήδεια κατά την πολιορκία τους, δεν παρεδόθησαν λόγω της πείνας. Η ευημερία της Νικομήδειας εξαρτιόταν από την ανεμπόδιστη επικοινωνία με την ενδοχώρα, ενώ η Προύσα και η Νίκαια, ήταν κυρίως βιομηχανικές πόλεις. Όταν οι έλληνες των πόλεων αυτών κατάλαβαν, ότι οι οθωμανοί δεν ήταν απλοί επιδρομείς, όπως οι σελτζούκοι Τούρκοι, αλλά είχαν έλθει ανάμεσά τους με σκοπό να μείνουν, αποφάσισαν να ενωθούν μαζί τους, όταν ένοιωσαν εγκαταλελειμμένοι από τους ομοιάματους και ομόθησκούς τους. Ούτε οι οθωμανοί τους κατέλαβαν στο πεδίο της μάχης, ούτε τα τείχη των πόλεων τους κατέληφθησαν εξ εφόδου. Άλλωστε οι πρώτοι οθωμανοί ήταν πολύ λίγοι για να αναλωθούν σε μία αναρχική των τειχών, αφού τα όπλα της εποχής εκείνης ήταν περισσότερο αποτελεσματικά για άμυνα, παρά για επίθεση, (Gibbons Herbert Adams, «*Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζίτ Α΄ (1300-1403)*», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «*The foundation of the Ottoman Empire*», 1916, σσ. 47-48).

οι κάτοικοι της υπαίθρου άρχισαν να συμπράττουν ομαδικώς με τους εχθρούς, να ασπάζονται τον ισλαμισμό και να συγχωνεύονται μετά του οθωμανικού λαού.³⁰ Αυτό έγινε, διότι οι οσμανλίδες, από την αρχή της ιστορίας τους, παρείχαν ασφάλεια και ελευθερία εργασίας, στους υπηκόους τους εγκαθιδρύοντας νέα τάξη πραγμάτων, την οποία οι γηγενείς προτίμησαν από την αναρχία και τους εμφυλίους πολέμους.³¹ Ο Gibbons, γράφει σχετικά, ότι κατά την πολιορκία της Προύσας, το 1317, ο Οσμάν έκτισε ένα φρούριο στην Κάπλιτζα, ορίζοντας ως υπεύθυνο τον ανηψιό του Ακ Τιμούρ. Υποστηρίζει ότι, τα γεγονότα που αφορούν την πτώση της πόλης, δεν είναι εξακριβωμένα, αλλά ίσως δεν έγινε έφοδος, αλλά οι κάτοικοι παρεδόθησαν στους οθωμανούς, αφού ο έλληνας διοικητής της πόλεως, αποθαρρυσμένος από την ανικανότητα ή απροθυμία των Αυτοκρατόρων να στείλουν βοήθεια, παρέδωσε την πόλη. Την εποχή εκείνη ο Ανδρόνικος και ο εγγονός του Ανδρόνικος Γ΄, είχαν εμπλακεί σε έναν αγώνα αλληλοεξόντωσης.³² Ο βυζαντινός πληθυσμός της Μικράς Ασίας δεν αντεστάθη στους οθωμανούς και για φορολογικούς λόγους. Από φορολογική άποψη, η οθωμανική φορολόγηση στους κατοίκους ήταν της τάξης του 20% επί των εισοδημάτων, ενώ εάν οι κάτοικοι προσχωρούσαν στο Ισλάμ ηθελημένα εξέπιπταν στην τάξη του 10%. Αντίθετα, η βυζαντινή φορολόγηση ανήκε συχνά στην τάξη του 50%. Η φορολογική ανακούφιση υπήρξε σημαντικός παράγοντας ανυποταξίας και αντίστασης του μικρασιατικού βυζαντινού πληθυσμού και του συχνού ηθελημένου εξισλαμισμού του. Επίσης, οι μονοφυσίτες, προσχωρώντας στον ισλαμισμό διατηρούσαν τις ιδιαίτερες λατρείες τους μέσα στα ισλαμικά πλαίσια.³³

Έτσι, σύμφωνα με τον Γεώργιο Αρνάκη, ο πρώιμος οθωμανικός στρατός συνεκροτήθη από τους νομάδες – οπαδούς του Ομάν και από έλληνες μικροιδιοκτήτες που καλλιεργούσαν τη γη κατόπιν ανοχής του Οσμάν, στα πρώτα βυζαντινά εδάφη που είχε κατακτήσει. Με τον χρόνο, αυτοί οι έλληνες απετέλεσαν τον πυρήνα του νέου έθνους αφού πρώτα άρχισαν να αφομοιώνονται με τους πρώην κατακτητές τους, διαδραματίζοντας έναν μη λιγότερο σημαντικό ρόλο με αυτούς.³⁴ Επίσης, ο Gibbons υποστηρίζει ότι, η γέννηση της νέας οθωμανικής φυλής προήλθε από την συγχώνευση της φυλής του Οσμάν με τα ήδη υπάρχοντα στοιχεία στην περιοχή όπου υπήρχε η γενέτειρά της. Ο Οσμάν, άλλωστε, ανάλωσε την ζωή του προσπαθώντας να κυριεύσει τρεις βυζαντινές πόλεις που απείχαν από την γενέτειρά του απόσταση μίας ημέρας, άρα δεν έχουμε να κάνουμε με μία ορμητική εισβολή ασιατικής φυλής, αλλά για μία σταδιακή ενοποίηση φυλών. Η φυλή που προέκυψε ήταν ένα κράμα άγριου ασιατικού αίματος μαζί με αρχαία και νεότερα ευρωπαϊκά στοιχεία.³⁵

Ακόμα και οι μουσουλμάνοι της Ανατολής, γνωρίζοντας ότι οι οθωμανοί ήταν μία επιμειξία τουρκικών φυλών και βυζαντινών γηγενών, τους αποκαλούσαν με τον όρο

---

³⁰ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)», Αθήνα 1943, σ.56.

³¹ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)», Αθήνα 1943, σ. 57. Ο Οσμάν και οι οπαδοί του, φαίνεται ότι πρόσφατα είχαν αποκτήσει καθαρά μωαμεθανική συνείδηση, αλλά είναι αναμφισβήτητο ότι κατά την εποχή εκείνη διεπνέοντο από θρησκευτικό φανατισμό. Ήταν περισσότερο ανεξίτητοι από πολλούς συγχρόνους τους, όπως επ' παραδείγματι τους βυζαντινούς όπου το θρησκευτικό τους πάθος συνδύαζε με τους στρατιωτικούς αγώνες τους. Το προσόν αυτό των οθωμανών αποτέλεσε και έναν ακόμα παράγοντα της ταχείας επέκτασης της εξουσίας τους αφού ο ζυγός που επέβαλαν στους κατακτώμενους δεν ήταν βαρύς. Απ' εναντίας, σε πολλές περιπτώσεις ήταν μάλλον ευπρόσδεκτος εκ μέρους του λαού καθότι έθεσε τέλος στα κακά της αναρχίας, και του αλληλοσπαραγμού. Επί παραδείγματι, ο Μιχαήλ Κιοσέ, από εχθρός, έγινε επιστήθιος φίλος και σύμβουλος του Οσμάν χωρίς να παύσει, για πολλά χρόνια να πιστεύει στον Χριστιανισμό. Εκτός από τον Μιχαήλ, η ιστορική παράδοση, αναφέρει τα ονόματα του Βρενέζη και του Μάρκου, οι οποίοι έγιναν οι ιδρυτές των παλαιωτάτων οθωμανικών αριστοκρατικών οικογενειών. Στο οθωμανικό στρατόπεδο υπήρχε σταθερά αυξανόμενος αριθμός χριστιανών, οι οποίοι είτε περιήλθαν σε απόγνωση, είτε για άλλους λόγους προτίμησαν να ενώσουν τις τύχες του με το ανατέλλον οθωμανικό κράτος, (Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)», Αθήνα 1943, σσ. 88-89).

³² Gibbons Herbert Adams, «Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α΄ (1300-1403)», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «The foundation of the Ottoman Empire», 1916, σσ. 28-30.

³³ Δελιγιάννης Περικλής, «Βυζάντιο εναντίον Ισλάμ», μονογραφίες του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Νοέμβριος 2008, σ. 92.

³⁴ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)», Αθήνα 1943, σ. 96.

³⁵ Gibbons Herbert Adams, «Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α΄ (1300-1403)», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «The foundation of the Ottoman Empire», 1916, σσ. 30-32.

«*Rumiyun*». Έτσι, για τους οθωμανούς η Κωνσταντινούπολη απετέλεσε το δικό τους όνειρο του «*Kiril - Elma*» (= Κόκκινο μήλο), το οποίο μοιραία τους οδήγησε εκεί. Γι' αυτό και ο Σουλτάνος Μωάμεθ Β', μετά την άλωση της Πόλης, υιοθέτησε τον τίτλο «*Soultan - Irum*» (= ηγεμόνας των Ρωμαίων), ισχυριζόμενος ότι είναι κληρονόμος του Βυζαντίου και της Ρώμης.³⁶

Γύρω στο έτος 1300, αυτός ο λαός παρέτασε έναν τακτικό και πειθαρχημένο στρατό προερχόμενο κατά το μεγάλο μέρος του από τις αγροτικές περιοχές τις Μικράς Ασίας. Συνέπεια της διασταυρούμενη φυλής του Οσμάν με βυζαντινές γυναίκες της Μικράς Ασίας ήταν η αύξηση, μέσα σε μία γενιά, όχι μόνο των πολεμιστών, αλλά και του αγροτικού πληθυσμού. Μεταξύ της μάχης του Βαφέως και αυτής του Πελεκάνου μεσολάβησε ολόκληρη γενιά. Ήταν η τουρκοβυζαντινή γενιά, η πρώτη που ανετράφη υπό το οθωμανικό καθεστώς. Αυτή η γενιά υπολογιστών, επί Οχράν, κατέλαβε την Προύσα και νίκησε τον ρωμαίο Αυτοκράτορα στη θέση Πελεκάνος.³⁷

Αρχικά, ο τρόπος μάχης του ατάκτου αυτού στρατεύματος, ήταν ο παραδοσιακός τουρκομογγολικός, αφού χρησιμοποιούνταν τουρκομανικές πολεμικές τακτικές. Με μεθόδους ανταρτοπολέμου, στα πρώτα στάδια της εξέλιξης του κράτους του, ο Οσμάν απέφευγε να αντιμετωπίζει κατά μέτωπο μεγάλο εχθρικό στρατό. Οι οσμανοί μαχητές, αφού καταπονούσαν τον αντίπαλο με βολές ιπποτοξοτών, ερχόταν σε επαφή μαζί του μόνον όταν αυτός είχε πλήρως αποδιοργανωθεί, αφού τον οθωμανικό στρατό τον αποτελούσαν κυρίως τουρκομάνοι ιππείς, υποστηριζόμενοι από λίγους πεζούς.³⁸ Διότι, εάν εξαιρέσουμε την προσωπική φρουρά του αρχηγού η οποία δεν ήταν μεγάλη, τα τμήματα αυτά ουσιαστικά ήταν νομάδες ή και αγρότες, οι οποίοι έπρεπε να επανέλθουν εγκαίρως στα έργα τους. Λόγοι ανώτερης ανάγκης επέβαλαν την αποχή τους από μεγάλης διάρκειας στρατιωτικές επιχειρήσεις. Έτσι τα πρώτα οθωμανικά στρατεύματα, δεν συγκέντρωναν μεγάλες Δυνάμεις με αποτέλεσμα, την χρησιμοποίηση της τακτικής του κλεφτοπολέμου, σε ευρεία κλίμακα. Όπως λέει ο Παχυμέρης (Ανδρόνικος Ε' 21 σ. 411), «*ουκ κλαδόν στρατεύουσιν αλλ' ασυντάκτως και κατ' ολίγους*». Επίσης ο Αρνάκης γράφει: «*Αι δυνάμεις αύται ήταν κατάλληλοι δια την παρενόχληση των συγκοινωνιών ουχί όμως και δια πολιορκίαν*».³⁹ Έτσι, η χρήση του ταχυκίνητου ιππικού ήταν η βασική πολεμική τακτική των μαχητών του Οσμάν.⁴⁰ Με τις ξαφνικές επιθέσεις και ψεύτικες υποχωρήσεις, είχαν ως σκοπό την αποδυνάμωση και μείωση του ηθικού του εχθρού καθώς και τον αποσυντονισμό και μη συνοχή του, με συνήθη στόχο την αποκοπή του βαρέως δυσκίνητου ιππικού από τους πεζούς και έφιππους ακόλουθούς του.⁴¹

Όταν τα στρατεύματα αυτά ήθελαν να καταλάβουν μια οχυρωμένη πόλη, πρώτα απέκλειαν τους γύρω άξονες ανεφοδιασμού της, λεηλατώντας και την γύρω περιοχή, ενώ κατόπιν, κτίζοντας μικρά φρούρια γύρω από την πόλη, έμμεναν στην πολιορκία, αναγκάζοντας τους κατοίκους να παραδοθούν υπό ευνοϊκούς όρους.⁴² Κατά την πρώτη τριακονταετία του οσμανικού κράτους, η σύνθεση των στρατευμάτων του σε συνδυασμό με το πρόβλημα του επισιτισμού τους λόγω της αναρχίας και της εγκατάλειψης του εδάφους και άλλοι οικονομικοί και ψυχολογικοί λόγοι δεν επέτρεπαν στον Οσμάν να παραμένει επί πολύ έξω από τα τείχη πόλεων πολιορκώντας, αλλά αυτές παρελύοντο με εμπορικό αποκλεισμό. Έτσι, συνήθως οι πόλεις αυτές αναγκάζονταν να ανοίξουν τις πύλες τους στον κατακτητή

³⁶ Nicolle Davic-Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σ. 8.

³⁷ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «*Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελλησισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)*», Αθήνα 1943, σσ. 124-125.

³⁸ Nicole David-Angus Mc Bride, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 6

³⁹ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «*Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελλησισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)*», Αθήνα 1943, σ. 87.

⁴⁰ Δημητράκης Παναγιώτης, «*Ο σταυρός και η ημισέληνος στη Μεσόγειο*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικές Σελίδες*», τεύχος 10, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα Δεκέμβριος 2006, σ. 41.

⁴¹ Μοσχάκης Γεώργιος, «*Η μάχη της Άγκυρας (1402), ο Ταμερλάνος εναντίον των Οθωμανών*», άρθρο στο περιοδικό «*Πόλεμος και Ιστορία*», εκδ. Επικοινωνίες, τεύχος 85, Αθήνα Ιούνιος 2005, σσ. 68-70.

⁴² Nicole David-Angus Mc Bride, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 6.

πιεζόμενες από σφοδρό οικονομικό πόλεμο.⁴³ Ο Παχυμέρης, όπως και ο Asikpasazade, περιγράφοντας την πολιορκία της Προύσης από τα οθωμανικά στρατεύματα, αναφέρουν ότι οι κάτοικοί της αναγκάστηκαν να ανοίξουν τις πύλες στους κατακτητές πιεζόμενοι από σφοδρό οικονομικό πόλεμο. Ο Παχυμέρης γράφει ότι η πόλη, αφού απεκόπη από τον ελεύθερο ανεφοδιασμό, ηναγκάσθη να πληρώνει φόρο στον Οσμάν. Ο Asikpasazade διηγείται, πως ο κατακτητής έκτισε δύο φρούρια έξω από την πόλη σε στρατηγικά σημεία που εδέσποζαν των συγκοινωνιών, γύρω από αυτήν. Συνεπώς, δεν μπορεί να γίνει λόγος για πολιορκία, αλλά για αποκλεισμό λόγω παρεμπόδισης των συγκοινωνιών και απονέκρωσης του εμπορίου. Τελικά τους καρπούς της πολυετούς προσπάθειας του Οσμάν, έδρευσε ο γιος του, Ορχάν, ο οποίος το 1326 εισήλθε στην πόλη. Αυτή η νέα τακτική η οποία διεδέχθη τις ληστρικές επιδρομές του προηγούμενου αιώνα, απέβη το κύριο χαρακτηριστικό της στρατιωτικής δράσης των οθωμανών σε όλη την περίοδο μεταξύ της μάχης του Βαφέος το 1302 και αυτής του Πελεκάνου το 1329.⁴⁴

1.3. Οι πρώτοι οθωμανοί μαχητές

1.3.1. Οι γαζήδες

Οι «*gazis*» ή «*ghazis*» (= εθελοντές νομάδες στο όνομα της θρησκευτικής τους πίστης, γαζήδες) ήταν τουρκομάνοι νομάδες και μουσουλμάνοι χωρικοί που ακολουθώντας τον κώδικα τιμής «*futuwwa*», πολεμούσαν ως ανάμεικτο ιππικό και πεζικό.⁴⁵ Στα αραβικά «*ghari*» σημαίνει «*αγωνιστής εναντίον των απίστων*», ο δε χρονικογράφος του 13^{ου} αιώνα, Αχμεντί, έγραφε: «*Ο γαζής είναι όργανο του Θεού, είναι υπηρέτης του Θεού και καθαρίζει την γη από το μόλυσμα της πολυθεΐας. Είναι η ρομφαία του Θεού και ο προστάτης των πιστών, γίνεται μάρτυρας κατά τις βουλές του Αλλάχ και πιστεύει ότι δεν πεθαίνει, αλλ' ότι ζει, ευτυχισμένος κοντά στον Θεό*».⁴⁶ Οι άτακτοι αυτοί, θρησκευτικά φανατισμένοι πολεμιστές, συγκροτώντας περιπλανώμενες συμμορίες, επιβίωναν από τα λάφυρα των ηττημένων, προσφέροντας τις υπηρεσίες τους όπου διεξάγονταν πόλεμος εναντίον των «*απίστων*», με ελάχιστα περιθώρια για σύναψη ανακωχής μέσα στα πλαίσια της «*τζιχάντ*».⁴⁷ «*Τζιχάντ*», ήταν ο ιερός πόλεμος των μουσουλμάνων εναντίον των απίστων.⁴⁸ Ο Γεώργιος Αρνάκης–Γεωργιάδης υποστηρίζει, ότι πολλοί οθωμανοί ιστοριογράφοι, διατελούντες υπό την επιρροή του Μωαμεθανισμού, αφού πολλοί εξ αυτών ανήκαν και σε ισλαμικά τάγματα, προκειμένου να παραστήσουν τους ιδρυτές της δυναστείας τους ως προστάτες της θρησκείας,

⁴³ Αρνάκης–Γεωργιάδης Γεώργιος, «*Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)*», Αθήνα 1943, σ. 87.

⁴⁴ Αρνάκης–Γεωργιάδης Γεώργιος, «*Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)*», Αθήνα 1943, σσ. 877-88.

⁴⁵ Nicole David-Angus Mc Bride, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 9.

⁴⁶ Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, τόμος 15^{ος}, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 2001, σ. 435.

⁴⁷ Στεργιάτου Έλενα, «*Γαζήδες, οι πολεμιστές της μουσουλμανικής πίστης*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά Θέματα*», τεύχος 41, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Ιούνιος 2005, σ. 51.

⁴⁸ Η έννοια του «*jihad*» (= ιερού πολέμου κατά των απίστων, τζιχάντ), είναι η απόλυτη πίστη στην ιερή αποστολή και η βεβαιότητα πως οι εχθροί του Θεού είναι αμετάπειστοι. Οι παροτρύνσεις του Κορανίου για δυναμική, μαχητική αντιμετώπιση των «*απίστων*» είναι πολλές και άμεσες, όπως «*μάχεσθε στον δρόμο του Θεού εναντίον εκείνων που σας πολεμούν ... σκοτώστε τους παντού και όταν τους συναντήσετε διώξτε τους από τους τόπους απ' τους οποίους σας είχαν διώξει...*»... «*εξοντώστε τους απίστευτους μέχρι τον τελευταίο*», (Αναστάσιος (Γιαννουλάτος) Αρχιεπίσκοπος Τυράνων και πάσης Αλβανίας, «*Ισλάμ - Θρησκευτολογική επισκόπηση*», εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2004, α. 294). Οι αγωνιστές του πολέμου «*jihad*», ονομάζονται «*μουτζαχεντίν*». Ο «*μουτζαχεντίν*» που θα σκοτωθεί σε έναν τέτοιο πόλεμο γίνεται «*chahid*» (=μάρτυρας του Ισλάμ) και έτσι εξασφαλίζει τον παράδεισο και ιδίως έχει απολαύσεις μέσα σ' αυτόν (Κοράνι, Σουρέτ ΛΖ', Α' Τάξη, εκ. 47). «*Φενταγίν*» είναι ο μοναχικός άνθρωπος, ο μεμονωμένος στρατιώτης που εκπληρώνει την ιερή αποστολή του μέσα στην μοναξιά, τη στέρηση και τον διανοητικό ασκητισμό. Δεν δρα από φανατισμό καθ' ότι η ψυχολογική ηρεμία κατά την διάρκεια της μάχης επαυξάνεται από την υπόσχεση της ανταμοιβής που επιφυλάσσεται σ' αυτούς που αποδέχονται να θυσιάσουν τα αγαθά και τις συναισθηματικές δεσμεύσεις αυτού του κόσμου υπέρ της πίστης. Αυτός ο υπέρτατος τύπος μουσουλμάνου που πραγματώνεται μέσα από τον θάνατο, (Charnay Jean Paul, «*Πόλεμος στο όνομα του Αλλάχ*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορία*», τεύχος 401, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα, Νοέμβριος 2001, σ. 23).

υπερτιμούσαν τον ισλαμικό παράγοντα ως ρυθμιστή των πραγμάτων. Κάτω από το πνεύμα αυτό, οι ιδρυτές του Οθωμανικού κράτους απεκαλούντο «gazis» (γαζήδες, δηλαδή Αγωνιστές υπέρ της Πίστewς).⁴⁹ Στην πραγματικότητα οι γαζήδες απετέλεσαν φανατικές ανεξάρτητες ομάδες «ιερών πολεμιστών της πίστewς» που πολεμούσαν για να εξαπλώσουν τη θρησκεία του Ισλάμ, τροφοδοτούμενοι από λεηλασίες. Χωρίς φυλετική ή εδαφική βάση, ακολουθούσαν οποιονδήποτε αρχηγό που τους υπόσχονταν νίκες. Έτσι, τοπικοί γαζήδες ήταν και οι πρώτοι οθωμανοί, οι οποίοι ήταν οι πλησιέστεροι στην Βυζαντινή Αυτοκρατορία, γαζήδες, απ' όλους όσους δρούσαν στην Μικρά Ασία.⁵⁰ Μαχόμενοι με το μέρος του Οσμάν, απετέλεσαν τον πρώτο πυρήνα εκείνου που επρόκειτο να γίνει στρατός της οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τοποθετημένοι αρχικά από τους σετζούλκους σε ακριτικές και άγριες περιοχές, ανάμεσα στα σύνορά τους με την Βυζαντινή Αυτοκρατορία, μαζί με φυλές τουρκομάνων, είχαν τους δικούς τους μπέηδες και ενώνονταν με τους Εμίρηδες με δεσμούς προσωπικής πίστewς. Σύμφωνα με τον ιστορικό Oğuz, οι οθωμανοί ήταν: «Γαζήδες που επιδιώκουν τον δρόμο της αλήθειας και το μονοπάτι του Αλλάχ συγκεντρώνοντας τα φρούτα της «ghara» και εξαπλώνοντας αυτά στον δρόμο του Αλλάχ, που επιλέγουν την αλήθεια, αγωνίζονται για την θρησκεία, την υπερηφάνεια στον κόσμο, ακολουθούν τον δρόμο της «Sharia», υπερτερούν απέναντι στους πολυθεϊστές, είναι φίλοι των ξένων και διαδίδουν τον δρόμο του Ισλάμ από την Δύση στην Ανατολή».⁵¹ Ορισμένοι ιστορικοί διαφωνούν εάν οι πολεμιστές τάσσονταν με το μέρος των οθωμανών μόνο λόγω της θρησκευτικής τους πίστewς. Δεν ήταν μόνο γαζήδες οι στρατολογημένοι από τον Οσμάν, αλλά και χριστιανοί, αφού τελικά το κίνητρο των περισσότερων δεν ήταν ο αγώνας εναντίον των απίστων, αλλά τα ενδεχόμενα πλούτη, τα αξιώματα και η εξουσία που θα αποκτούσαν.⁵² Οι πολεμιστές αυτοί χρησιμοποιώντας τα παραδοσιακά τουρκομανικά όπλα, διέθεταν ελαφρά ή καθόλου θωράκιση και φορούσαν ένα παραδοσιακό τσόχινο καπέλο, όμοιο με αυτό που υιοθέτησαν αργότερα οι γενίτσαροι.

1.3.2. Οι ακιντζήδες

Καθώς το οσμανικό εμιράτο ισχυροποιείτο στρατιωτικά, οι ακριτικοί, «gharis» έδωσαν τον δρόμο τους στους «akinji» (= επιδρομείς – ακιντζήδες) που ως εθελοντές από την Ανατολία έφτασαν στα ακριτικά εδάφη με την ελπίδα να κερδίσουν τιμάρια, χρησιμοποιούμενοι από τους οθωμανούς ως επικουρική εθνοφρουρά.⁵³ Οι «akinci» απετέλεσαν το αρχικό στοιχείο του οθωμανικού στρατού, πολεμώντας ως άτακτοι έφιπποι τουρκομάνοι νομάδες και με αντάλλαγμα φορολογικές ελαφρύνσεις, εκτελούσαν επιδρομές ή ανιχνεύσεις σε εχθρικό έδαφος συλλέγοντας και πληροφορίες. Οι ακιντζήδες ως έξοχοι ιππείς, εκινούντο με τα άλογά τους σαν ένα «τείχος» κατά του εχθρού.⁵⁴ Χρησιμοποιούσαν ως όπλα, εκτός από το τόξο, ακόντιο, σπαθί, ασπίδα και το παραδοσιακό λάσο της Κεντρικής Ασίας. Φορούσαν, συνήθως, για αμυντικό εξοπλισμό, έναν ελαφρύ δερμάτινο λεπιδωτό θώρακα ώστε να δύνανται ως κινούνται με ταχύτητα. Οι αρχηγοί τους ονομάζονταν «sanjak bey» (= επαρχιακοί ηγέτες) και ήταν οργανωμένοι σε Μονάδες των δέκα, εκατό και χιλίων.⁵⁵ Καθώς το οσμανικό μεκλίκι διαρκώς επεκτεινόταν, τις γραμμές των ακιντζήδων ενίσχυσαν και άτομα μη τουρκικής καταγωγής, που με κίνητρο τη λεηλασία εισέβαλαν στην εχθρική

⁴⁹ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελλησμου της Μικράς Ασίας (1282-1337)», Αθήνα 1943, σ. 12.

⁵⁰ Turnbull Stephen, «The Ottoman Empire (1326-1699)», Osprey Publishing, Oxford 2008, σ. 10.

⁵¹ Turnbull Stephen, «The Ottoman Empire (1326-1699)», Osprey Publishing, Oxford 2008, σ. 17.

⁵² Quataert Donald, «Η Οθωμανική Αυτοκρατορία - Οι τελευταίοι αιώνες (1700-1922)», εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2000, σ. 32, άλλωστε οι επιθέσεις των οθωμανών δεν εστιάζονταν μόνο εναντίον των γειτόνων βυζαντινών, αλλά και κατά άλλων τουρκομάνων αρχηγών.

⁵³ Turnbull Stephen, «The Ottoman Empire (1326-1699)», Osprey Publishing, Oxford 2008, σ. 17.

⁵⁴ Gibbons Herbert Adams, «Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α' (1300-1403)», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «The foundation of the Ottoman Empire», 1916), σσ. 61-63.

⁵⁵ Turnbull Stephen, «The Ottoman Empire (1326-1699)», Osprey Publishing, Oxford 2008, σσ. 17-19.

επικράτεια.⁵⁶ Κατά τη διάρκεια μεγάλων εκστρατειών, προηγούμενοι του στρατού, διείσδυναν μέσα σε εχθρικά έδαφη, τρομοκρατώντας τους αντιπάλους, αποδιοργανώνοντας τις επικοινωνίες και κατέχοντας δρόμους και περάσματα έως της αφίξεως του κύριου όγκου του στρατεύματος. Απέφευγαν τις κατά μέτωπον συγκρούσεις αλλά εκτελούσαν ενέδρες και πλευροκοπήσεις στηριζόμενοι στην ταχύτητα και σε ελιγμούς. Έτσι η πειθαρχία των πρώτων οθωμανικών στρατευμάτων που προέκυψε από νομάδες και επιδρομές, ήταν αναγκαστικά χαλαρή, αφού το ατομικό κέρδος και η λαφυραγωγία αποτελούσε πάντα σπουδαίο παράγοντα στις στρατιωτικές επιχειρήσεις. Όμως οι συνεχείς επιδρομές ήταν απαραίτητες, σαν είδος εκπαιδύσεως και στρατιωτικής εξασκήσεως, που δεν άφηναν της οθωμανικές Δυνάμεις να παρακμάσουν και το πολεμικό τους μένος να αμβλυνθεί.⁵⁷ Σταδιακά οι ακιντζήδες άρχισαν να παίζουν και ενεργό ρόλο για την καταστολή αντιδράσεων - εξεγέρσεων ορεινών περιοχών που αμφισβητούσαν την οθωμανική κυριαρχία.⁵⁸ Επίσης, αργότερα, διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην οθωμανική επέκταση, κατά την διάρκεια του 14^{ου} έως και τον 16^ο αιώνα, με αποτέλεσμα στην Νοτιοανατολική Ευρώπη να καθιερωθούν τέσσερις, κύριες ομάδες ακιντζήδων που είχαν κληρονομικούς αρχηγούς. Ήταν οι οικογένειες των Εβρενόσογλου, Μιχάλογλου, Τουραχάνογλου και Μαλκότσουγλου.⁵⁹

Στις 27 Ιουλίου 1302, κατά την μάχη του Βαφέως, οι «*akinci*», ήταν η κύρια οθωμανική δύναμη που έφερε την νίκη. Ο Οσμάν είχε προωθήσει τις Δυνάμεις του μέχρι την Νικομήδεια, αποκόπτοντας της συγκοινωνίες της πόλης στην ξηρά. Ηγείτο πολυπληθούς στρατού ενισχυμένου και από πολλούς εθελοντές οι οποίοι είχαν συρρεύσει από την περιοχή του Μαιάνδρου και της Παφλαγονίας με την ελπίδα ότι θα αμείβοντο από την λεία του πολέμου. Το πεδινό έδαφος έξω από τα τείχη της Νικομήδειας, ήταν προσφορότερο για το ελαφρύ οθωμανικό ιππικό «*akinci*» και ακατάλληλο για το βαριά οπλισμένο βυζαντινό πεζικό.⁶⁰ Κατά την μάχη, ο βυζαντινός Εταιρειάρχης Μουζάλων με 2.000 άνδρες, επιχείρησε να αναχαιτίσει επιδρομές οθωμανών στην εύφορη πεδιάδα, τα προϊόντα της οποίας συνέβαλαν στην ευημερία της Νικομήδειας. Οι ιππείς του Οσμάν, αν και δεν φορούσαν πανοπλίες, επετέθησαν πάνω στις σιδερόφρακτες γραμμές των βυζαντινών μαχητών με μεγάλη ταχύτητα και αιφνιδιαστικά, ώστε τις διέρρηξαν. Την υποχώρηση του βυζαντινού διοικητή την κάλυψαν σλάβοι μισθοφόροι που τυχαία βρέθηκαν εκεί. Οι οθωμανοί, επειδή ήταν λίγοι σε αριθμό, δεν κατεδίωξαν το βυζαντινό απόσπασμα, ούτε και επετέθησαν στην Νικομήδεια, αλλά λεηλάτησαν όλες τις γύρω περιοχές.⁶¹ Στη μάχη αυτή ηττήθη ο βυζαντινός Στρατηγός. Για πρώτη φορά στην ιστορία ο άσημος αρχηγός του υπό σχηματισμόν κράτους, Οσμάν, ήρθε σε κατά μέτωπο σύγκρουση με τις οργανωμένες βυζαντινές Δυνάμεις και ανεδείχθη νικητής.⁶²

Οι ακιντζήδες πολέμησαν σε πολλά μέτωπα κατά τη διάρκεια των πρώτων επεκτάσεων και ισχυροποίησης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Όμως, μία σειρά ηττών, το 1595, οδήγησε στην επίσημη διάλυσή τους.

⁵⁶ Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, «*The Ottoman Empire*», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki, 2005, σ. 96.

⁵⁷ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «*Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)*», Αθήνα 1943, σ. 96.

⁵⁸ Nicole David-Angus Mc Bride, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 17.

⁵⁹ Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, «*The Ottoman Empire*», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki, 2005, σ. 96.

⁶⁰ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «*Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)*», Αθήνα 1943, σ. 128.

⁶¹ Gibbons Herbert Adams, «*Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α' (1300-1403)*», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «*The foundation of the Ottoman Empire*», 1916), σσ. 18-19.

⁶² Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «*Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)*», Αθήνα 1943, σ. 128.

1.3.3. Οι αχήδες

Οι αχήδες ήταν μία σιιτική αδελφότητα στον ισλαμικό χώρο με μία πολύπλοκη ιεραρχία, όπου αποκαλύπτονταν ειδικές αλήθειες στους αφοσιωμένους.⁶³ Τα χαρακτηριστικά τους προήρχοντο από τους αποκρυφιστές αιρετικούς σίιτες, τους «μπατινί», αλλά τελικά η οργάνωσή τους απέκτησε μια σουνιτική φύση.⁶⁴ Οι αχήδες διεδραμάτησαν μεγάλο ρόλο στην συγκρότηση του οθωμανικού κράτους και στην δημιουργία των γενιτσάρων.⁶⁵

Ο Μαροκινός περιηγητής *Ibn Battuta* είναι η κυριότερη πηγή για το Σωματείο των «Αχή». Περί το έτος 1333, οι «Αχή» ήταν διασκορπισμένοι σε όλη την οθωμανική επικράτεια. Τα μέλη της οργάνωσης ήταν άγαμοι νέοι που ζούσαν από την εργασία τους και ήταν διαιρεμένοι κυρίως κατ' επαγγέλματα. Αποτελούσαν έναν σύλλογο και εξέλεγαν τον αρχηγό τους, τον οποίο προσηγόρευαν «*akhi*». Κάθε απόγευμα οι αδελφοί κατάθεταν τα κέρδη τους σε κοινοβιακό ταμείο του «*zaniye*» (= κοινοβίου τους) και κατόπιν συνέτρωναν και συνεχόρευαν μέχρι την νύκτα. Οι χοροί τους είχαν θρησκευτικό νόημα.⁶⁶ Η λέξη «Αχήδες» αναφέρεται και στην εν περιλήψει καταγραφή του έλληνα ιατρού του Ορχάν, Ταφωνίτη, συζητήσεως του Σουλτάνου με τον αιχμάλωτό του μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Γρηγορίου Παλαμά, το 1355. Τα πρακτικά του «διαλόγου προς τους αθέους Χιόνας» (προφανώς πρόκειται περί των «Αχή» εκ παραθορίας της λέξεως «*Akhiyan*» = Αχή, Χιόνι) καθώς, επίσης, και επιστολή του μητροπολίτου προς τους Θεσσαλονικείς, διεσώθησαν σε κώδικα της Μονής Παντελεήμονος του Αγίου Όρους.⁶⁷ Το όνομα του Σωματείου των Αχιδών μνημονεύεται από τον *Ibn Battuta* ως «*al-ak hiyat, al-fityan*» (= Αδελφότητα των Νέων) και μαρτυρεί ότι αρχικά συνεκροτήθη από την νεολαία, η οποία διεμόρφωσε τις πρώτες ιδεολογικές κατευθύνσεις. Το ιδεολογικό περιεχόμενο του Αχισμού ενσωματώνεται στον κώδικα τον «*futuwwa*», που μπορεί να οριστεί σαν το σύνολο αξιόπεινων εκείνων ιδιοτήτων, οι οποίες χαρακτηρίζουν τον «*fata*» (= ιπποτικό νέο), ιδίως η ευγένεια του ήθους και η μεγαλοψυχία.⁶⁸ Ο *Ibn Battuta* έλεγε ότι οι Αχή έθεταν ως σκοπό τους «*να ανατρέπουν τους τυράννους και να φονεύουν τους κακοήθεις εκείνους οι οποίοι συνδέονται μ' αυτούς*». Η επιδίωξη του ευγενούς αυτού σκοπού τους καθιστούσε τους «Αχή», πολιτικό παράγοντα. Οι

⁶³ Για τους σίιτες, η ηγήτης των μουσουλμάνων πρέπει να είναι απόγονος του Προφήτη Μωάμεθ και κατ' αυτούς, την ηγεσία της κοινότητας των μουσουλμάνων πρέπει να την αναλαμβάνει η κοντινή στον προφήτη οικογένεια. Στο πέρασμα των αιώνων, πολλά ρεύματα διαφοροποιήθηκαν ανάλογα με τον υποήφιο στον οποίο πρόσκειντο τα μέλη τους, η ανάλογα μέχρι ποῦν ηγήτη υποστηρίζουν. Οι σίιτες δένουν μια μυστικιστική διάσταση στην εξουσία. Ο ιμάμης, επιφορτισμένος με την καθοδήγηση της μουσουλμανικής κοινότητας εμπνέεται από το «*νον τζαχ*» (= Θείο φως). Για αυτούς ο Αλή, ως πρώτος ιμάμης, είναι «άγιος του Θεού», ενώ μαζί με τον Μωάμεθ και κάποιους άλλους προϋπήρχε της Δημιουργίας. Κινήματα και σιιτικές αποκλίσεις, αποτελούν οι «*ζαϊνίτες*», οι «*ισμαηλίτες*», οι «*δρούζοι*», οι «*δώδεκαδιστές*», οι «*χαριτζίδες*» (= εξερχόμενοι), οι «*μουταζιλίτες*», οι «*μουρζιίτες*» (= αναβάλλοντες), οι «*ασασίνοι*» ή «*νιζαριστές*», οι «*αχμαντίγια*», οι «*νιζαρίδες*», οι «*μποχράς*», οι «*αλαονίτες*» (= αλεβίτες), οι «*μπαχαϊδες*», οι «*αχήδες*» και άλλοι, (Βενάρδος Παναγιώτης, «*Οι πρώτοι τρομοκράτες του Ισλάμ*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορία*», τεύχος 404, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα, Φεβρουάριος 2002, σ. 84. Ανεμοδούρα Μαρία, «*Οι ασασίνοι της Συρίας*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορία*», τεύχος 449, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα, Νοέμβριος 2005, σσ. 32-39, Shaykh Fadhlalla Haeri, «*Ισλαμισμός*», εκδ. Φλώρος, Αθήνα 1993, σ. 97, Τσοπάνης Κωνσταντίνος, «*Μωάμεθ - Ο ιδρυτής του Ισλάμ*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2007, σ. 78, Buresi Pascal, «*Ο κόσμος του Ισλάμ - Μια πίστη, πολλοί πολιτισμοί*», για την ελληνική γλώσσα εκδ. Κασταλία, ειδική έκδοση εφημ. «*Ελευθεροτυπία*», Αθήνα 2007, σ. 33).

⁶⁴ Οι σουνίτες (*sunna* = παράδοση), πρέσβευαν πως ο εκάστοτε ιμάμης και χαλίφης ταυτόχρονα, οφείλει να εκλέγεται από την «*umma*» (= κοινότητα) των πιστών, θεωρώντας τους σίιτες σχισματικούς. Ο σουνισμός δεν θεωρεί το χαλίφη ούτε ως προφήτη, ούτε ως αλάθητο ερμηνευτή του Κορανίου, αλλά ως ηγήτη του οποίου το έργο ήταν η υποστήριξη της ειρήνης και δικαιοσύνης στην κοινότητα και παρουσιάζει έντονη επιρρέπεια στην κατά γράμμα ερμηνεία των κειμένων. Στον σουνισμό, εμφανίσαν διαφορετικές νομικές σχολές, από τις οποίες τέσσερεις κατάφεραν να επικρατήσουν: Η Χανιφική σχολή του *Αμπού Χανίφα* (699-797) η μαλικιακή σχολή του *Μαλίκ ιμπν Ανάς* (711-790), η σαφική σχολή του *Αλ Σαφί* (767-820) και η χανιπαλική σχολή του *Αχμάντ Ιμπν Χάνιπαλ* (780-855), (Buresi Pascal, «*Ο κόσμος του Ισλάμ - Μια πίστη, πολλοί πολιτισμοί*», για την ελληνική γλώσσα εκδ. Κασταλία, ειδική έκδοση εφημ. «*Ελευθεροτυπία*», Αθήνα 2007, σσ. 18-19 & 21).

⁶⁵ Koprulu Mehmet Fuad, «*Οι απαρχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*», επιμέλεια Παπαγεωργίου Στέφανος, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σσ. 226-227.

⁶⁶ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «*Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)*», Αθήνα 1943, σ. 114.

⁶⁷ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «*Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)*», Αθήνα 1943, σ. 18.

⁶⁸ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «*Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)*», Αθήνα 1943, σ. 111. Ο Γεώργιος Αρνάκης έγραψε ότι ο J. Deny στο άρθρο του «*Fütüwwet-name et romans de chevalirie turcs*» παρατήρησε ότι η λέξη «Αχή» δεν προήλθε από την αραβική «*akh*» (= αδελφός), αλλά από την ανατολική τουρκική «*aqi*» η οποία σημαίνει «γενναϊόδορος, ιπποτικός».

«Αχή» , όμως, δεν έρχονταν σε σύγκρουση με τους αρχηγούς των τουρκικών κρατιδίων, προφανώς γιατί οι τελευταίοι αυτοί θεωρούσαν συμφέρον τους να προσεταιρισθούν την Αδελφότητα, υιοθετώντες συγχρόνως τις αρχές τους. Σύμφωνα με τον V.A Gordlevskij, οι «Αχή» συνεργάστηκαν με το οθωμανικό κράτος όταν αυτό συμφωνούσε με τις πολιτικές αρχές τους, αλλά μόλις η εξουσία των οθωμανών έγινε αυταρχική, επανήλθε ο διχασμός και τη ρήξη μεταξύ κράτους και οργανώσεως.⁶⁹

Χάρη στους Αχήδες συνετελέσθη χωρίς μεγάλη δυσκολία ο εξισλαμισμός οθωμανικού μέρους του κατακτηθέντος πληθυσμού από τους οθωμανούς. Σύμφωνα με τον J. H. Kramers, ο Οσμάν ανήκε στις τάξεις των Αχή.⁷⁰ Ο γερμανός τουρκολόγος F. Giese γράφει ότι τα στρατεύματα δια των οποίων οι Οθωμανοί ίδρυσαν την κυριαρχία τους, σχηματίσθηκαν από τις τάξεις των Αχή. Υπό τους οθωμανούς, οι Αχήδες μετετράπησαν από θρησκευτικό Σωματείο, σε μαχητική Δύναμη προς επίτευξη κατακτητικών σκοπών. Και όμως κατά την περίοδο του Οσμάν δεν υπάρχουν σχετικές πληροφορίες. Επίσης, ο F. Giese, δεν είναι απόλυτα σίγουρος εάν η φυλή του Οσμάν είχε ήδη ασπαστεί τον μωαμεθανισμό.⁷¹ Οι Αχή ήκμαζαν στις πόλεις της Μικράς Ασίας κατά τον χρόνο που ο Οσμάν έθετε τις βάσεις του εμιράτου του, περί τα έτη 1282 – 1290, ενώ κατά την εποχή εκείνη οι επικρατούσες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες (νομαδισμός, αναρχία, ληστρικές επιδρομές, απουσία μωαμεθανικών μαζών, αστάθεια συνόρων και προ πάντων έλλειψη αστικών κέντρων) καθιστούσαν την εξάπλωση του Αχισμού αρκετά προβληματική. Οι οσμανίδες, όντας νομάδες, συνέδεαν την ζωή τους με κεραυνοβόλους κατακτήσεις. Η σχέση αυτή είναι πολύ φυσική, γιατί κάτω από τις συνθήκες εκείνες, μόνο οι νομάδες μπορούσαν να ευρίσκονται συνεχώς επί ποδός πολέμου και να επιδίδονται σε ακατάπαυστες επιδρομές καθ' ότι μην έχοντας μόνιμες εστίες δεν εφοβούντο αντίποινα.⁷²

Όσον αφορά τις εθιμοτυπίες και την αμφίεση των αχήδων, σύμφωνα με τον Futunvetharne Yahya Ibn al Halil, όπου έζησε περί τα τέλη του 14^{ου} αιώνας, αυτοί κατά την τελετή της μνήσεως καθώς και κατά τις λοιπές συγκεντρώσεις τους, έδιναν ιδιαίτερη σημασία στις λαμπάδες. Η στολή των απετελείτο από μακρύ λευκό χιτώνα και από ψηλό κάλυμμα κεφαλής καλούμενο «*kalansuva*», που ήταν κατασκευασμένος από λευκό μάλλινο ύφασμα. Στην κορυφή του «*kalansuva*» ήταν προσαρμοσμένη λωρίδα μήκους ενός πήχεως και πλάτους δύο δακτύλων. Σε επίσημες εκδηλώσεις, οι Αχή έβγαζαν το κάλυμμα αυτό, και αντί εκείνου, έφεραν ένα άλλο από λεπτό μετάξι που ελέγετο «*zerdhani*».⁷³

1.4. Το ναυτικό της εποχής του Εμίρη Οσμάν Α΄

Ο Οσμάν δεν διέθετε ναυτικό. Οι επιδρομές του στην ξηρά είχαν περισσότερο, ως σκοπό την λαφυραγωγία και την φθορά του αντιπάλου, παρά την κατάκτηση. Όταν στο βόρειο άκρο του Βοσπόρου οι οσμανλήδες κατέλαβαν το φρούριο του Ιερού (Ανατόλ Καβάκ)

⁶⁹ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)», Αθήνα 1943, σ. 112.

⁷⁰ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)», Αθήνα 1943, σσ. 30-31.

⁷¹ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)», Αθήνα 1943, σ. 121, το συμπέρασμα ότι ο Οσμάν περιετοιχίζετο από Αχή εξάγεται κατά τον Giese από χωρίο του Nesri και του Asikpaszade όπου γράφεται ότι ο πεθερός του Οσμάν, σείχης Εντεμπαλή είχε αδελφό ονόματι Αχή Semseddin, του οποίου υιός ήταν ο Αχή Χασάν και οι δύο, πατέρας και γιος ήταν φίλοι του Οσμάν και συμπαραστάτες του Ορχάν κατά την ημέρα της κατάληψης της Προύσας. Από την μνεία των δύο αυτών Αχή στο άμεσο περιβάλλον του Οσμάν, ο Giese συμπεραίνει ότι είναι πιθανόν να ανήκουν στις τάξεις της Αδελφότητας όχι μόνο ο σείχης Εντεμπαλή, αλλά και ο ιδρυτής του Οθωμανικού Κράτους. Σε άλλο χωρίο του Asikpaszade, που μνημονεύει ο Giese, λέγεται ότι «πέριξ του Οσμάν προσέτρεξαν ευσταλείς νεανίας». Στους νέους αυτούς, ο γερμανός τουρκολόγος βλέπει τους «Αχή».

⁷² Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)», Αθήνα 1943, σσ. 120-121.

⁷³ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)», Αθήνα 1943, σσ. 115-116, η ομοιότητα της περιβολής των Αχή προς αυτήν των Γεντισάρων οδήγησε το Giese και τον Korpulu στο συμπέρασμα ότι οι πρώτοι οργανωτές του Οθωμανικού Κράτους συγκαταλέγοντο μεταξύ των Αχή. Αλλά οι ομοιότητες των δύο στολών, δεν δύνανται να αποδοθεί σε τυχαία σύμπτωση διότι τότε εδίδετο ιδιαίτερα σημασία στην εξωτερική περιβολή.

περίπου τριάντα χιλιόμετρα από την Κωνσταντινούπολη, αναγκάστηκαν τελικά να αποσυρθούν με όρους, λόγω ελλείψεως στόλου που θα μπορούσε εν συνεχεία να αποκόψει τις συγκοινωνίες μεταξύ της Πόλεως και των λιμανιών του Ευξείνου Πόντου. Η μόνη ναυτική επιχείρηση του Οσμάν έγινε το έτος 1308, όταν εξασφαλίζοντας την συνεργασία του πειρατού Καρα Αλή, κατέλαβε τη νήσο Καλόλιμνο.⁷⁴

1.5. Ο πρώιμος οθωμανικός πολεμικός εξοπλισμός

1.5.1. Επιθετικός εξοπλισμός. Αγχέμαχα όπλα

Οι τύποι των όπλων της Ανατολής παρουσίαζαν πολλά κοινά χαρακτηριστικά, αλλά γενικά τα όπλα αυτά θα μπορούσαν να διακριθούν σε τρεις διαφορετικές ομάδες: Αυτά των νομάδων των στεπών, τα περσικά και αυτά των τουρκικών φυλών.⁷⁵

Κατά την εποχή του Οσμάν και καθ' όλη τη διάρκεια του 14ου αιώνα, από τους οθωμανούς εχρησιμοποιούντο τέσσερις τύποι ξίφους: α) Το σπαθί «*Kilic*» που ήταν πλατύτερο, κοντύτερο και λιγότερο κυρτό απ' ό,τι το ιρανικό πρότυπό του, β) Το σπαθί «*palnos*» (= πάλα) που ήταν ακόμα πιο κοντό, λιγότερο κυρτό και συχνά δίστομο, γ) Το σπαθί «*simsir*» που ήταν ένα κανονικό κυρτωμένο ιρανικό σπαθί και δ) το σπαθί «*yatagan*» (= γιαταγάνι) που ήταν το χαρακτηριστικότερο οθωμανικό αρχέμαχο όπλο, έχοντας βραχύ και ανάστροφα κυρτωμένο έλασμα (λάμα) χωρίς υποδεκτήρα.⁷⁶ Πολλοί οθωμανοί πολεμιστές άρχισαν σταδιακά να στολίζουν τα σπαθιά και εγχειρίδιά τους με πετράδια και πολύτιμους λίθους, καθώς και χαραγμένους στίχους του Κορανίου που σκαλίζονταν με περίτεχνη καλλιγραφία εκπέμποντας την ευσέβεια των κατόχων τους. Στις λαβές τους συχνά υπήρχε ασημένια επικάλυψη με ένθετα από κοράλλι, χρυσό ή γρανίτη με φίλντισι θαλάσσιου ελέφαντα ή από σκούρο πράσινο αχάτη.⁷⁷ Κυρτά σπαθιά, όπως τα οθωμανικά, με την ονομασία «*sprada schiavonescha*» χρησιμοποιήθηκαν για πρώτη φορά από τους βυζαντινούς και άλλους βαλκάνιους, μόνο μετά τα μέσα του 14ου αιώνα, ως ένα όπλο κατασκευασμένο για ελαφρύ ιππικό. Οι λεπίδες τους ήταν ανατολικής προέλευσης, ίσως από οθωμανούς ή μαμελούκους. Τέτοιου είδους κυρτές σπάθες εμφανίζονταν και στη βυζαντινή εικονογραφία περίπου την ίδια χρονική περίοδο.⁷⁸

Άλλα οθωμανικά όπλα ήταν τα εξής: α) το πολεμικό σφυρί «*kulynk*», β) τα ρόπαλα «*gur*», «*comak*», «*bordogan*» και «*amud*», γ) οι φαρέτρες (βελοθήκες) «*bilik*» και «*terkes*», δ) η βαλλιστρίδα πεζικού, ε) το ακόντιο «*gönder*», στ) το κοντό ξίφος «*hancer*» (= χατζάρι), ζ) το δόρυ «*harbe*», η) το ελαφρύ δόρυ «*nize*», θ) η λόγχη «*sühü*», ι) η λεπίδα ξίφους «*tig*», ια) το βέλος «*ok*», ιβ) το τόξο «*gayin*», ιγ) η τοξοθήκη «*kirban*», ιε) το πολεμικό τσεκούρι «*nacak*» και ιστ) το λάσο «*kement*».⁷⁹

Το οθωμανικό τόξο ήταν εξέλιξη του τόξου των λαών της στέπας. Διάφοροι τύποι είχαν υιοθετηθεί και ευρίσκοντο σε χρήση, ενώ η έλλειψη τυποποίησης βοήθησε στο να χρησιμοποιηθούν πολλά είδη τόξων. Το τυπικό τόξο της στέπας ήταν μια ιδιαίτερα ευφυής κατασκευή από ξύλο, κόκαλα και έντερα ζώων.⁸⁰

⁷⁴ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)», Αθήνα 1943, σσ. 145-146, επιδρομές κατά των νησιών του Αιγαίου κατά την ίδια χρονική περίοδο ενεργούσαν παραθαλάσσιοι εμίρηδες της Μικράς Ασίας και πειρατικοί στόλοι. Δεν υπάρχουν όμως πληροφορίες για την δράση ενός εκάστου των τούρκων ηγετών την εποχή εκείνη και αυτό οφείλεται, κυρίως, στο ότι ο Παχυμέρης, ο Γρηγοράς και άλλες πηγές αποκαλούν όλους, άνευ διακρίσεως, τούρκους, πέρσες, ή βάρβαρους.

⁷⁵ Lebedynsky Jaroslav, «*Les armes orientales*», Editions du portail, Paris 1992, σσ. 25-26.

⁷⁶ Nicole David-Angus Mc Bride, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 23.

⁷⁷ Grant G.R., «*Battle*», Dorling Kinderslev Limited, London 2005, σ. 131.

⁷⁸ Μοσχάκης Γιώργος, «Το βυζαντινό ιππικό της εποχής των Παλαιολόγων», άρθρο στο περιοδικό «Πόλεμος και Ιστορία», εκδ. Επικοινωνίες, τεύχος 59, Αθήνα Ιούνιος 2003, σ. 68.

⁷⁹ Nicole David-Angus Mc Bride, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 23-24.

⁸⁰ Grant G.R., «*Battle*», Dorling Kinderslev Limited, London 2005, σ. 109.

1.5.2. Αμυντικός εξοπλισμός. Οι πρώιμες οθωμανικές θωρακίσεις

Τον 14^ο αιώνα, ένας ευρωπαίος παρατηρητής περιέγραψε τους οθωμανούς της ανατολής ως έχοντες μόνο δερμάτινη λεπιδωτή πανοπλία, ενώ ένας τούρκος ποιητής, αναφερόμενος στον ήρωα μιας φυλής που κατείχε τα καλύτερα διαθέσιμα όπλα υπερηφανευόταν για τον σιδερένιο θώρακά του, το κράνος και τις ξεχωριστές θωρακίσεις των χεριών και ποδιών. Σταδιακά, η χρήση των πανοπλιών ως μέσων προστασίας από αγχέμαχα όπλα και βέλη διεδόθη ευρέως σε πεζούς και εφίππους πολεμιστές. Ένας τέτοιος εξοπλισμός καταγραφόταν ως εξής: α) «*bubluk*» (= παραμηρίδα), β) «*cebe*» (= παραγεμισμένος υφισμάτινος θώρακας, «τζουμπές», γ) «*cevsen*» (= λεπιδωτός θώρακας), δ) «*cebe cevsen*» (= πρώιμη μορφή σύνθετου αλυσιδωτού και λεπιδωτού θώρακα), ε) «*kalkan*» (= τύπος ασπίδας, «καλκάνι»), στ) «*cukal*» (= τύπος λεπιδωτής ή φολιδωτής θωράκισης, «τσουκάλι» από το βυζαντινό «τζυκάλιον»), ζ) «*isik*» και «*tugulka*» (= κράνη με λοφίο), η) «*kolluk*» (= επιπτύχια, «κουλούκι»), θ) «*rirahen ahenin*» (= τύπος φολιδωτής θωράκισης, ή μακρύς λεπιδωτός θώρακας), ι) «*zirh*» (= τύπος αλυσιδωτού χιτωνίου), ια) «*kulah*» (= αλυσιδωτή κουκούλα), ιβ) «*κράνος-τουρμπάνι*» (το φορούσαν πάνω από ένα ξεχωριστό καπέλο. Το αλυσιδωτό καταυχένιό του προστάτευε τόσο το πρόσωπο όσο και το τράχηλο). Αυτό το κράνος ήταν χαρακτηριστικό ενός στρατού στον οποίο κυριαρχούσε η τοξοβολία, ιγ) «*cicak*» (= τύπος οθωμανικού κράνους). Προήλθε από μικρά-ψηλά κράνη με ενσωματωμένη φόδρα και εν συνεχεία από αυτό προήλθαν το γερμανικό κράνος «*zischägge*» και το αγγλικό «*Lobster-taillet pot*», κράνη που εξελίχθηκαν στους 16^ο και 17^ο αιώνες.⁸¹ Συνήθως ο θώρακας στις πανοπλίες συνδεόταν με την ραχιαία πλάκα μέσω ιμάντων, ενώ στις αρθρώσεις των ώμων υπήρχαν μικρά στρογγυλά ασπίδια. Για την προστασία χερών και μηρών κατασκευάζονταν σωληνοειδείς προστατευτικοί προφυλακτήρες με πτερύγια προστασίας στις αρθρώσεις των γονάτων.⁸² Η παραπάνω θωράκιση πεζικού εχρησιμοποιείτο έως τον 16^ο αιώνα και μετά εγκατελείφθη σταδιακά μετά τη γενίκευση χρήσης όλο και περισσότερο εξελιγμένων πυροβόλων όπλων. Κατά το χρονικό εκείνο διάστημα, οι οθωμανοί χρησιμοποιούσαν τους σύνθετους, από αλυσιδωτό και πλάκες θώρακες, περισσότερο απ' ότι οι αιγύπτιοι μαμελούκοι ή οι ιρανοί.⁸³

Οι πανοπλίες που εκάλυπταν όλο το σώμα υιοθετήθηκαν πολύ αργότερα και ήταν τρωτές μόνο από τις ισχυρές ατσάλινες βαλίστρες και, κατόπιν, από τα πυροβόλα όπλα, η χρήση των οποίων τις εξοστράκισε. Οι άκαμπτες επιφάνειές της παρείχαν καλύτερη προστασία απ' ότι το αλυσιδωτό πλέγμα, ενώ αν και έμοιαζαν δύσκαμπτες, φτιάχνονταν με τέχνη έτσι που να ταιριάζει στο σώμα, αφού το 25 περίπου κιλών βάρος τους ήταν ομοίμορφα κατανεμημένο απαλλάσσοντας τους πολεμιστές από την ασπίδα, εάν το επιθυμούσαν. Αυτοί που την έφεραν μπορούσαν να κινούνται με άνεση, ιππεύοντας και αφιππεύοντας χωρίς βοήθεια. Ωστόσο, η πανοπλία είχε και αρκετά μειονεκτήματα και ένα από αυτά ήταν το υψηλό κόστος κατασκευής τους. Ειδικότερα, οι κατά παραγγελία πανοπλίες που έφεραν διακοσμήσεις ώστε να προκαλέσουν τον θαυμασμό ήταν εξαιρετικά ακριβές. Για να φορεθούν, χρειαζόταν αρκετός χρόνος, ενώ είχαν και αδύνατα σημεία, που ήταν οι αρμοί ανάμεσα στις πλάκες. Για προστασία φοριόταν αλυσιδωτό πλέγμα κάτω από την θωράκιση, ή μόνο στους αρμούς. Οι φέροντες αυτήν θα μπορούσαν να πληγωθούν σοβαρά με ένα δυνατό κτύπημα από ένα «απελατίκι», χωρίς αναγκαστικά να τρυπήσει η πανοπλία.⁸⁴

⁸¹ Nicole David-Angus Mc Bride, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 23.

⁸² Grant G.R., «*Battle*», Dorling Kindersley Limited, London 2005, σ. 116.

⁸³ Nicole David-Angus Mc Bride, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 23.

⁸⁴ Nicole David-Angus Mc Bride, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 24.

1.6. Η οργάνωση στρατιωτικών Δυνάμεων άλλων κρατών κατά την περίοδο βασιλείας του Εμίρη Οσμάν Α΄ (1299-1324)

1.6.1. Ο βυζαντινός στρατός κατά την εποχή του Εμίρη Οσμάν Α΄

• Η βασιλεία του Αυτοκράτορα Ανδρόνικου Β΄

Το 1282, ο Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος κατάφερε να ανακαταλάβει το βυζάντιο από τους λατίνους, γενόμενος ο ιδρυτής της τελευταίας βυζαντινής δυναστείας. Ανακτώντας και τα κάστρα της Λακωνίας έθεσε τις βάσεις για τη δημιουργία του Δεσποτάτου του Μυστρά στην Πελοπόννησο, αλλά δεν εστήριξε επαρκώς τις μικρασιατικές περιοχές με αποτέλεσμα αυτές σταδιακά να γίνουν βορά τουρκομανικών φυλών.⁸⁵ Την εποχή εκείνη, αυτές οι περιοχές της διαρκώς συρρικνούμενης βυζαντινής επικράτειας, υποδιαιρούντο σε «επαρχίες» που κάθε μία εδιοικείτο από έναν «δούκα» ο οποίος ήταν ταυτόχρονα και στρατιωτικός διοικητής όσων στρατευμάτων μπορούσε να συγκεντρώσει. Ακολουθούσαν στην ιεραρχία η Διοικητές των φρουρών των πόλεων που ονομάζοντο «καστροφύλακες», ενώ οι στρατιωτικές Μονάδες κάθε κάστρου ονομάζοντο «κατεπάνικον». Οι «καστροφύλακες» είχαν ως βοηθούς τους «τζαούσιους» (τίτλος τουρκομανικής προέλευσης). Γενικά, η άμυνα της Αυτοκρατορίας εστηρίζετο σε μεγάλο βαθμό στις προσπάθειες των ντόπιων πληθυσμών, τόσο για τη συντήρηση όσο και για την επάνδρωση των Μονάδων, ενάντια στις τουρκικές (τουρκομανικές) φυλές που καταλήστευαν τις συνοριακές περιοχές σκοτώνοντας τους κατοίκους.⁸⁶ Ο βυζαντινός Αυτοκράτορας Ανδρόνικος Β΄ (1282-1328), του οποίου η βασιλεία ταυτίζεται περίπου με αυτήν του Οσμάν Α΄, προσπαθώντας να εμποδίσει την επέκταση των τουρκικών φυλών προς δυσμάς, στρατολόγησε καταλανούς μισθοφόρους με αρχηγό τον Ρογήρο ντε Φλор, που ενώ αρχικά σημείωσαν κάποιες επιτυχίες κατά των τουρκικών φυλών, στη συνέχεια λεηλάτησαν την Θράκη και Μακεδονία, ιδρύοντας τελικά ένα δικό τους κράτος στην Αττική κατακτώντας τους, έως τότε, λατίνους κυριάρχους της.⁸⁷ Οι καταλανοί μισθοφόροι του Ρογήρου ντε Φλор ήταν βαριά οπλισμένοι, κάτοικοι πεδινών περιοχών και ναυτικοί, ενώ οι αλμογάβαροί του ήταν ορεσίβιοι από την Βόρειο Ισπανία, ελαφρύτερα οπλισμένοι.⁸⁸

• Η σύνθεση του βυζαντινού στρατού

Κατά την περίοδο βασιλείας του ιδρυτού του οθωμανικού κράτους, Οσμάν, ο βυζαντινός στρατός εστηρίζετο σε ένα τελείως διαφορετικό σύστημα οργάνωσης και τακτικών μάχης, απ' ότι οι τουρκομανικές φυλές της Μικράς Ασίας, με μεγάλες διαφοροποιήσεις ακόμα και στον οπλισμό. Πριν την άλωση της πρωτεύουσας από τους Φράγκους τα Τάγματα του βυζαντινού πεζικού διεκρίνοντο σε Τάγματα «σκουτάτων», Τάγματα «σαγιτατόρων» και Τάγματα «πελταστών». Όλα τα Τάγματα του πεζικού είχαν την ίδια οργάνωση και το καθένα διέθετε 16 «λοχαγίες» (Λόχους), που αποτελούντο από 16 άνδρες οι κάθε μία. Κάθε «λοχαγία» διοικείτο από έναν Λοχαγό (επικεφαλής ζυγού), ο οποίος βοηθούνταν στο έργο του από έναν Δέκαρχο, έναν Πένταρχο και από έναν Τέταρχο. Ο τελευταίος στρατιώτης του ζυγού ονομάζονταν «ουραγός». Η παρακτέα Δύναμη κάθε βυζαντινού Τάγματος πεζικού έφτανε, θεωρητικά στους 256 άνδρες. Κάθε Τάγμα διέθετε έναν ιερέα, έναν γιατρό με βοηθούς νοσοκόμους και «δηποτάτους» (= τραυματιοφορείς), έναν αριθμό «βουκινάτορες» (= σαλπικτές), κήρυκες, Αξιωματικούς στρατοπεδείας, ανιχνευτές

⁸⁵ Μπελέζος Δημήτριος, «Βυζαντινός στρατός-Ο υπερασπιστής της χιλιόχρονης Αυτοκρατορίας», μονογραφές του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006, σ. 98, οι Παλαιολόγοι, ως εκπρόσωποι των μεγάλων γαιοκτημόνων δεν επιθυμούσαν να στηρίξουν τα υπολείμματα των μικρών καλλιεργητών-στρατιωτών, επειδή αυτοί αποτελούσαν εμπόδιο στην ανάπτυξη των κτημάτων τους.

⁸⁶ Heath Ian, «Byzantine Armies AD 118-1461», Osprey - reed Consumer Books Ltd, London 1995, σφ. 15-17.

⁸⁷ Μπελέζος Δημήτριος, «Βυζαντινός στρατός-Ο υπερασπιστής της χιλιόχρονης Αυτοκρατορίας», μονογραφές του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006, σ. 98.

⁸⁸ Gibbons Herbert Adams, «Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α΄ (1300-1403)», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «The foundation of the Ottoman Empire», 1916), σ. 21.

και υποζύγια. Έξι έως οκτώ Τάγματα συγκροτούσαν μία Μοίρα. Τρεις Μοίρες συγκροτούσαν ένα Μέρος (ή Δρούγγα) και τρία Μέρη συγκροτούσαν έναν Στρατό. Οι τοξότες έπαιρναν θέση πάντοτε πίσω από τους ζυγούς των σκουτάτων, προκειμένου να βάλλουν απευθείας κατά των αντιπάλων, προστατευόμενοι από τις μεγάλες ασπίδες των πρώτων. Η πρακτική αυτή ονομάζετο «επίταξις», ενώ η πρακτική της θέσεως των τοξοτών ανάμεσα στους ζυγούς των σκουτάτων, ονομάζετο «ένταξις». Οι σχηματισμοί αυτοί εχρησιμοποιούντο κυρίως όταν το Τάγμα εδέχετο την επέλαση ιππικού. Το «τείχος» της συνεχούς αντιπαράθεσης ασπίδων και αιχμών δοράτων, ονομάζετο «φούκλον». Με την πύκνωση των γραμμών των πεζών επαρουσιάζετο ένα δάσος από λόγχες που ανέκοπταν την ορμητικότητα των ιπέων. Σε περίπτωση ανάγκης, το πεζικό σχημάτιζε «ακανθόχοιρο», έναν σχηματισμό ανάλογο με το «φούκλον», ο οποίος εξησφάλιζε ολόπλευρη άμυνα (όπως τα ναπολεόντεια τετράγωνα).⁸⁹ Οι «σκουτάτοι», ήταν εφοδιασμένοι με μία μεγάλη, στρογγυλή, ξύλινη ασπίδα, με κοντάριον με μακριά σπάθη μήκους 0,80-1,00 μέτρου, με αλυσιδωτό «χιτώνιο», το οποίο κάλυπτε τον πολεμιστή ως τη μέση και τα μπράτσα και με κράνος. Αργότερα οι «σκουτάτοι», επανεξοπλίσθησαν με μακριά δόρατα μήκους 3,60 μέτρων για την αντιμετώπιση εφόδων ιππικού. Επίσης, σταδιακά, η ασπίδα τους αντικατεστάθη με την «νορμαδική» αμυγδαλόσχημη ασπίδα, η οποία παρείχε μεγαλύτερη κάλυψη. Απόγονοι των «σκουτάτων», μετά την ανάκτηση της πόλης από τους φράγκους, υπήρξαν οι «κονταράτοι».⁹⁰

Μετά την άλωση της Πόλης από τους φράγκους το 1204 και την σύσταση του κράτους της Νίκαιας, ο βυζαντινός στρατός άλλαξε μεγάλο βαθμό. Αναγνωρίζοντας την αδυναμία του βυζαντινού ιππικού να αντιπαραταχθεί στους λατίνους ιππότες, οι ηγέτες της Αυτοκρατορίας της Νίκαιας συνεκτόρησαν «αλλάγια» μισθοφόρων ιπποτών, τα λεγόμενα «Λατινικά».⁹¹

Μετά την ανακατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους βυζαντινούς, η σύνθεση του στρατού διαφοροποιήθηκε. Μία από τις βασικότερες διαφορές είναι, ότι εκείνος ήταν πλέον ολιγάριθμος και αποτελείτο από τέσσερα βασικά μέρη: α) έναν μικρό κεντρικό στρατό που στάθμευε στην Κωνσταντινούπολη, β) τους στρατούς των επαρχιών, γ) τους ξένους μισθοφόρους και δ) βοηθητικές Δυνάμεις που έστελναν οι σύμμαχοι.⁹² Κατά την εποχή του Οσμάν, οι βυζαντινές Μονάδες φρουρών των «Εταίρων», «Εζκούβιτων», «Αθανάτων» και των «Βεστωριτών» είχαν καταργηθεί ήδη από τα τέλη του 11ου αιώνα (επί Αυτοκράτορος Αλεξίου Α'). Από τις Μονάδες φρουρών, μόνο οι «Βαράγγιοι» και οι «Βαρδαριώται» επεβίωσαν, που είχαν περισσότερο ρόλους αστυνόμευσης, παρά ήταν στρατιωτικά Σώματα. Ίσως όμως οι «Βαρδαριώται» (που εδημιούργησαν από τον Εμμανουήλ Α') να εξαφανίσθηκαν γύρω στα τέλη του 13ου αιώνα ή στα μέσα του 14ου, αντικαθιστάμενοι από τους «Παραμονείς», ένα τμήμα αυτοχθόνων βυζαντινών και αποτελούσαν ένα «αλλάγιο» πεζικού και ένα ιππικού. Άλλες δύο Μονάδες φρουρών που είχαν συσταθεί για σύντομο χρονικό διάστημα και αναφέρονται στην «Βίβλο των Αξιωματικών» του Ψευδοκοδίνου, ήταν οι «Μουρτάται» (πεζοί και τοξότες μικτής ελληνοτουρκομανικής καταγωγής) και οι «Τσάκωνες»⁹³ (σωματοφύλακες ή ναύτες οπλισμένοι με «απελατικά»). Και αυτοί όμως δεν πρέπει να υφίστατο πλέον κατά την εποχή του Οσμάν.⁹⁴

Κατά το μεγαλύτερο μέρος του, ο βυζαντινός στρατός της περιόδου, απετελείτο από μισθοφόρους, από διάφορες περιοχές της ανατολής και δύσης, όπως ιταλούς, γάλλους,

⁸⁹ Καρύκας Παντελής, «Το λυκόφως του Βυζαντίου», Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 77, Αθήνα, Ιανουάριος 2008, σσ. 60-61.

⁹⁰ Καρύκας Παντελής, «Το λυκόφως του Βυζαντίου», Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 77, Αθήνα, Ιανουάριος 2008, σ. 62.

⁹¹ Καρύκας Παντελής, «Το λυκόφως του Βυζαντίου», Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 77, Αθήνα, Ιανουάριος 2008, σ. 64.

⁹² Heath Ian, «Byzantine Armies AD 118-1461», Osprey - reed Consumer Books Ltd, London 1995, σ. 11.

⁹³ Ο Ψευδοκόδινος αναφέρει ότι οι «Βαρδαριώτες» φορούσαν στολές ερυθρού χρώματος, ενώ οι «Τσάκωνες» γαλάζιου με κεντητούς διπλούς λέοντες εμπρός και πίσω.

⁹⁴ Heath Ian, «Byzantine Armies AD 118-1461», Osprey - reed Consumer Books Ltd, London 1995, σ. 14.

γερμανούς, καταλανούς, άγγλους, σέρβους, βούλγαρους, βλάχους, αλβανούς, γεωργιανούς, κουμάνους, αλανούς και τούρκους.⁹⁵ Τα μισθοφορικά αυτά Σώματα επαγγελματιών στρατιωτών ήταν, ίσως, αποτελεσματικότερα από ότι οι αυτόχθονες. Μερικοί από τους ξένους στρατιώτες ήταν αιχμάλωτοι πολέμου αλλά η συντριπτική πλειοψηφία τους προσελαμβάνοντο σε μόνιμη ή περιστασιακή βάση. Από το 1302, μέχρι τη δεκαετία του 1370 πολλοί μισθοφόροι προσελαμβάνοντο ήδη οργανωμένοι σε Μονάδες (σε «συντροφίες») και πληρώνοντο από τους επικεφαλής τους. Η πιο διάσημη «συντροφία» ήταν η καταλανική «Μεγάλη Κομπανία» του Ρογήρου ντε Φλор, που κατέληξε να λεηλατεί τα ίδια τα βυζαντινά εδάφη. Από τότε οι βυζαντινοί δεν εδέχονταν οργανωμένες ξένες Μονάδες μισθοφόρων με περισσότερους από 100 άνδρες. Συγκεκριμένα, εκτός από τους καταλανούς, άλλες φυλετικές ομάδες που υπηρέτησαν στον βυζαντινό στρατό ως μισθοφόροι ήταν: α) Οι αλανοί.⁹⁶ Ήταν εκχριστιανισμένοι τούρκοι του Καυκάσου και συχνά αναφέρονται και ως «μασσαγέται». Το 1301, 16.000 αλανοί πολεμιστές μαζί με τις οικογένειές τους, προσπαθώντας να ξεφύγουν από τους μογγόλους, έφτασαν στην Μικρά Ασία και προσέφεραν τις υπηρεσίες τους στον Αυτοκράτορα Ανδρόνικο.⁹⁷ Εθεωρούντο το καλύτερο ιππικό που υπήρχε στην Ανατολή, αλλά τελικά συνεκρούστησαν και καταστράφηκαν από τους καταλανούς της «Μεγάλης Κομπανίας», το 1306.⁹⁸ β) Οι Αλβανοί. Κατά τη δεκαετία του 1390, ο Δεσπότης του Μορέως Θεόδωρος Α΄ Παλαιολόγος επέτρεψε σε 10.000 από αυτούς να εγκατασταθούν στον Μοριά, με αντάλλαγμα τις στρατιωτικές τους υπηρεσίες, γ) Οι αρμένιοι. Υπηρετούσαν στην Κιλικία, αλλά κατά την εποχή του Οσμάν δεν είναι σίγουρο εάν υπηρετούσαν ακόμα ως μισθοφόροι των βυζαντινών, δ) Οι βούλγαροι. Εμάχοντο αποκλειστικώς ως ελαφρώς οπλισμένοι ιππείς-τοξότες, ε) Οι κρήτες. Όταν η βυζαντινή Κρήτη κατέληφθη από τους ενετούς της τέταρτης σταυροφορίας, πολυάριθμοι κρήτες κατέφυγαν στη Μικρά Ασία, όπου και εγκαταστάθηκαν με αντάλλαγμα την προσφορά στρατιωτικών υπηρεσιών, ως ιππείς. Ο ιστορικός Δούκας τους αναφέρει, «ως τους πιστότερους υπηκόους του Αυτοκράτορος», στ) Οι κουμάνοι. Ήταν ασιάτες νομάδες που υπηρέτησαν στο βυζαντινό στρατό ως ιππείς-τοξότες μαζί με σελτζούκους ούζους και άλλους πολεμιστές τουρκικής καταγωγής. Το 1320, ένα τμήμα βοηθητικών κουμάνων παρεχωρήθη στον συναυτοκράτορα του Βυζαντίου Μιχαήλ Θ΄ από τον Στέφανο Ουρό Β΄ της Σερβίας.⁹⁹ ζ) Οι άγγλοι. Μετά το 1272, η «Βαράγγειος» φρουρά περιελάμβανε πιθανότατα, μόνο άγγλους που πολεμούσαν πεζοί, οπλισμένοι με πέλεκεις. Η τελευταία αναφορά άγγλων στρατιωτών, στην υπηρεσία των βυζαντινών, οπλισμένων με πέλεκυ, χρονολογείται το 1404. η) Οι γεωργιανοί. Αναφέρονται περιστασιακά ως ιππείς οπλισμένοι με τόξα και λόγχες. θ) Οι ούγγροι. Υπηρετήσαν περιστασιακά ως βοηθητικό ιππικό. ι) Οι λατίνοι. Αναφέρονται και ως «φράγκοι» ή «κέλτες», αφού μεταξύ τους υπήρχαν αρκετοί ιταλοί, γερμανοί και ισπανοί. Κατά τη δεκαετία του 1260, ο αριθμός των λατίνων μισθοφόρων άρχισε να μειώνεται απ' ότι στο παρελθόν, παράλληλα με την αύξηση των κουμάνων τούρκων, αλλά αυξήθηκε εκ νέου κατά τη διάρκεια των εμφυλίων πολέμων (1321-1357). Αναφέρονται από ιστορικούς της εποχής ως το «Λατινικόν» ή «Ιταλικόν» Σώμα και υπηρετούσαν κυρίως ως εξειδικευμένοι πεζοί οπλισμένοι με βαλλίστρες και αργότερα πρώιμα πυροβόλα όπλα. ια) Οι μογγόλοι. Ιστορικοί αναφέρουν ότι κατόπιν συμφωνίας του

⁹⁵ Μπελέζος Δημήτριος, «Βυζαντινός στρατός-Ο υπερασπιστής της χιλιόχρονης Αυτοκρατορίας», μονογραφές του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006, σ. 100.

⁹⁶ Οι αλανοί ήταν ένα φύλο που από την αρχαιότητα κατοικούσε στην περιοχή μεταξύ Κασπίας και Καυκάσου. Ήταν όλοι ιππείς ελαφροί ιπποτοξότες, ενώ λίγοι ήταν βαρύτερα οπλισμένοι, (Καρύκας Παντελής, «Το λυκόφως του Βυζαντίου», Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 77, Αθήνα, Ιανουάριος 2008, σ. 22).

⁹⁷ Καρύκας Παντελής, «Το λυκόφως του Βυζαντίου», Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 77, Αθήνα, Ιανουάριος 2008, σ. 22.

⁹⁸ Heath Ian, «Byzantine Armies AD 118-1461», Osprey - reed Consumer Books Ltd, London 1995, σ. 44, οι περισσότεροι αλανοί ήταν οπλισμένοι με τόξο και κυρτή σπάθη, μερικοί έφεραν λόγχη και ακόμα λιγότεροι μία μικρή κυκλική ασπίδα. Κατά τις εκστρατείες ταξίδευαν με μεγάλα κάρα, φέροντας μαζί και τις οικογένειές τους.

⁹⁹ Heath Ian, «Byzantine Armies AD 118-1461», Osprey - reed Consumer Books Ltd, London 1995, σ. 43, οι κουμάνοι μισθοφόροι ήλεγχαν το άλογο τους με τις πτέρνες και ένα κοντό μαστίγιο, φέροντας τόξο, κυρτή σπάθη και μερικές φορές πολεμικό ρόπαλο, ελαφρά λόγχη ή διάφορα ακόντια. Χρησιμοποιούσαν επίσης μικρές στρογγυλές ασπίδες.

βυζαντινού Αυτοκράτορα Μιχαήλ Η΄ και του μογγόλου ηγεμόνα Ιλκάν Χουλαγκού, το 1282, 4.000 ιππείς του Νογκάι Χαν της Χρυσής Ορδής βάδισαν μαζί με βυζαντινά στρατεύματα κατά της Θεσσαλίας. Το 1305 ο Ιλκά Ολζέικου υποσχέθη 40.000 άνδρες στον Ανδρόνικο Β΄ και το 1308 απέστειλε 30.000 άνδρες στην Βιθυνία για να βοηθήσουν στην ανακατάληψη πολλών βυζαντινών πόλεων από τους οθωμανούς. ιβ) Οι σέρβοι. Σέρβοι πολεμιστές υπηρετούσαν από πολύ παλιά στον βυζαντινό στρατό, ως βοηθητικοί με τελευταία αναφορά το 1352, οπότε 4.000 σέρβοι ιππείς ενίσχυσαν τον στρατό του Ιωάννη Ε΄. ιγ) Οι βλάχοι. Τους έλεγαν και «Βαλλάχιους» ενώ περιγράφονται ως «αναξιόπιστοι και ιδιότροποι». Το 1422, ο μελλοντικός βοϊβόδας της Βλαχίας, Βλαντ Β΄ Τσέπες (ο διαβόητος «Δράκουλας») υπήρξε Αξιοματικός στον στρατό του Ιωάννη Η΄.¹⁰⁰ ιδ) Οι τούρκοι. Υπηρέτησαν σε μεγάλους αριθμούς στον βυζαντινό στρατό, συνήθως όχι ως μισθοφόροι, αλλά ως βοηθητικοί. Από τα μέσα του 14ου αιώνα, απετέλεσαν το μεγαλύτερο ξένο τμήμα που υπηρετούσε στον βυζαντινό στρατό. Πολλοί από αυτούς ως βοηθητικοί, δεν ελάμβαναν μισθό, αλλά κρατούσαν τα λάφυρα και τους αιχμαλώτους που συνελάμβαναν.¹⁰¹ Κατά τις μάχες, το «κατάφρακτο» βαρύ ιππικό των βυζαντινών παραιτάσσετο στην αριστερή αμυντική πλευρά του σχηματισμού, στο τμήμα δηλαδή που είχε αμυντικό σκοπό, ενώ στο δεξί επιθετικό τμήμα ελιγμού της παράταξης συντάσσονταν οι σύμμαχοι τούρκοι ιπποτοξότες.¹⁰²

• Η σύνθεση του βυζαντινού ναυτικού

Κατά την εποχή του Εμίρη Οσμάν, το βυζαντινό ναυτικό ήταν παρηκμασμένο. Οι βυζαντινοί Αυτοκράτορες εξηρτώντο ολοένα και περισσότερο από τις ιταλικές ναυτικές Δυνάμεις της εποχής (Βενετία, Γένουα και Πίζα). Το 1283, ο Αυτοκράτορας Ανδρόνικος Β΄ διέλυσε και απεστράτευσε τα Σώματα των «*Τσακώνων*», των «*Προσαλέντων*» (αυτόχθονες βυζαντινοί, όπου οι μεν πρώτοι κατήγοντο από τον Μοριά και υπηρετούσαν ως πεζοναύτες και οι δε δεύτεροι ως κωπηλάτες) και των «*Γασμούλων*» (όπου προήρχοντο από μικτούς γάμους ελλήνων και λατίνων), προβαίνοντας πλέον στην ενοικίαση σκαφών από τους γενουάτες. Το 1291, οι γενουάτες παρεχώρησαν με ενοίκιο στην Αυτοκρατορία 50-60 σκάφη, με μισθοφορικά πληρώματα.¹⁰³ Από τους μισθοφόρους εκείνους, ορισμένοι υπηρετούσαν μόνιμα στην Αυτοκρατορία, ενώ άλλοι, μόνο για ορισμένο χρόνο. Η εκτεταμένη χρήση μισθοφόρων, από την Βυζαντινή Αυτοκρατορία, επέφερε σημαντική ζημία στην οικονομία της.¹⁰⁴

• Η οργάνωση του βυζαντινού στρατού

Οι βυζαντινοί στρατιώτες (οι γηγενείς) αμείβοντο για τις υπηρεσίες τους με την παραχώρηση γης, χρήματα, ακόμα και με την παραχώρηση κάποιων κρατικών εσόδων ή λάφυρα. Στο μεγαλύτερο μέρος των μη μισθοφορικών στρατευμάτων της Αυτοκρατορίας απετελείτο από στρατιώτες στους οποίους παρεχωρείτο γη ή άλλα έσοδα με αντάλλαγμα στρατιωτική υπηρεσία. Το σύστημα αυτό απεκαλείτο «*πρόνοια*» και ο κάτοχος της γης «*προνοιάριος*». Οι βυζαντινοί «*προνοιάριοι*» ιππείς, ήταν ελαφρύτερα εξοπλισμένοι απ΄ ότι οι δυτικοευρωπαίοι, αντίστοιχοι, φορούσαν κράνη με γείσο, αρκετά βαρύ πλεκτό θώρακα και καλύπτρα προσώπου.¹⁰⁵ Όσον αφορά την προμήθεια στρατιωτικών εφοδίων, ο τοπικός πληθυσμός ήταν υποχρεωμένος να πωλεί τα προϊόντα του σε κρατικές αποθήκες «*κάστρων*» σε τιμές χαμηλότερες από αυτές της αγοράς.¹⁰⁶ Όταν όμως επί της εποχής του Ανδρόνικου Β΄ τα οικονομικά της Αυτοκρατορίας κατήρρευσαν, ο Αυτοκράτορας υπεχρεώθη να μειώσει

¹⁰⁰ Heath Ian, «*Byzantine Armies AD 118-1461*», Osprey - reed Consumer Books Ltd, London 1995, σσ. 20-36.

¹⁰¹ Heath Ian, «*Byzantine Armies AD 118-1461*», Osprey - reed Consumer Books Ltd, London 1995, σ. 35.

¹⁰² Μοσχάκης Γιώργος, «*Η μάχη της Άγκυρας (1402), ο Ταμερλάνος εναντίον των Οθωμανών*», άρθρο στο περιοδικό «*Πόλεμος και Ιστορία*», εκδ. Επικοινωνίες, τεύχος 85, Αθήνα Ιούνιος 2005, σ. 68.

¹⁰³ Heath Ian, «*Byzantine Armies AD 118-1461*», Osprey - reed Consumer Books Ltd, London 1995, σσ. 17-18.

¹⁰⁴ Μπελέζος Δημήτριος, «*Βυζαντινός στρατός - Ο υπερασπιστής της χιλιόχρονης Αυτοκρατορίας*», μονογραφές του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006, σ. 102.

¹⁰⁵ Nicolle David-McBrite Angus, «*Hungary and the fall of Eastern Europe (1000-1568)*», Osprey Publishing Ltd, London 1988, σ. 43.

¹⁰⁶ Μπελέζος Δημήτριος, «*Βυζαντινός στρατός - Ο υπερασπιστής της χιλιόχρονης Αυτοκρατορίας*», μονογραφές του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006, σσ. 103-104.

δραστικά τις στρατιωτικές δαπάνες, αφού δεν είχε την δυνατότητα να συντηρήσει ούτε τον κεντρικό στρατό της πρωτεύουσας. Τότε το ηθικό και η μαχητική ικανότητα των βυζαντινών στρατιωτών έπεσε. Ο ιστορικός Γρηγοράς αναφέρει ότι, «τα τμήματα του στρατού που απετελούντο από ντόπιους (βυζαντινούς) ήταν ο περίγελος του κόσμου»... «δεν είχαν, παρά έναν στόχο στη μάχη: να τρέξουν και να φύγουν όσο το δυνατόν γρηγορότερα». Το 1320, ο Αυτοκράτορας Ανδρόνικος Γ΄ προσπάθησε να επιβάλει μία σειρά νέων φόρων, προκειμένου να σχηματίσει μία Δύναμη 1.000 ανδρών που σκόπευε να εγκαταστήσει στην Βιθυνία και ένα ακόμα Σώμα 2.000 ανδρών για την Θράκη και Μακεδονία, αλλά οι προσπάθειές του απέτυχαν λόγω του ξεσπάσματος εμφυλίων πολέμων στην Αυτοκρατορία.¹⁰⁷

Κατά την εποχή βασιλείας του Εμίρη Οσμάν, στην Βυζαντινή Αυτοκρατορία οι κύριοι σχηματισμοί μάχης ήταν τα «αλλάγια», τα οποία εδιοικούντο από τον «αλλαγάτορα». Αντικαθιστώντας τις παλαιότερες βυζαντινές «μπάντες» απετελούντο από τμήματα 300 έως 500 ιππέων, που υποδιηγούντο σε ομάδες των 100, 50 και 10 ανδρών.¹⁰⁸ Οι Μονάδες αυτές μη έχοντας καθορισμένο μέγεθος συνετίθεντο από ομάδες μισθοφόρων ανάλογα με την εθνική τους προέλευση. Σε χωριστά «αλλάγια» τοποθετούνταν οι ελαφρά και οι βαριά οπλισμένοι στρατιώτες ή οι «λογάδες» (= επίλεκτοι στρατιώτες). Χρησιμοποιούνταν επίσης και οι όροι «Τάγματα», «Λόχοι», «Τάξεις» ή «Συντάξεις», με τη σημασία όμως των τμημάτων της παράταξης κατά τη διάρκεια της μάχης και όχι για τον προσδιορισμό των Μονάδων. Η βασική Δύναμη του στρατού ήταν το ιππικό, ενώ οι πεζοί τελούσαν βοηθητικούς ρόλους. Οι ιππείς χωρίζονταν σε ελαφρά οπλισμένους και σε «κατάφρακτους» (= βαριά οπλισμένους). Οι «κατάφρακτοι» ήταν συνήθως βυζαντινοί προνοιάριοι, ή μέλη της ανώτερης αριστοκρατίας, ενώ χρησιμοποιούντο πολλές φορές και μισθοφόροι ιππότες από την Δυτική Ευρώπη. Οι ελαφρά οπλισμένοι ιππείς ήταν συνήθως έφιπποι τοξότες από την Ανατολή, κυρίως τούρκοι, αζανοί και κουμάνοι. Οι βαριά οπλισμένοι πεζοί καλούντο «οπλίτες», ενώ οι υπόλοιποι «ψιλοί». Περισσότερο αξιόμαχες ήταν οι Δυνάμεις της αυτοκρατορικής φρουράς, οι «Βαράγγιοι», που (όπως προαναφέρθη) τα μέλη της προήρχονταν σχεδόν αποκλειστικά από την Αγγλία και ήταν εξοπλισμένοι με βαρείς πέλεκεις. Πολλές φορές τον στρατό οδηγούσαν οι ίδιοι οι Αυτοκράτορες στις εκστρατείες, αν και στην περίπτωση του Ανδρόνικου Β΄ (1282-1328) τον στρατό οδηγούσαν διάφοροι Διοικητές. Διάφοροι ανώτεροι βυζαντινοί στρατιωτικοί βαθμοί ήταν αυτοί του «Μεγάλου Δομέσικου», του «Πρωτοστράτορα», του «Μεγάλου Στρατοπεδάρχη», του «Μεγάλου Κοντόσταυλου» και του «Μεγάλου Εταιρειάρχη». Οι επαρχιακοί Διοικητές καλούντο «Κεφαλαί». Οι μισθοφορικές Δυνάμεις ευρίσκοντο υπό τις διαταγές των δικών τους Διοικητών, οι οποίοι ήταν μισθοφόροι και συνήθως είχαν κοινή καταγωγή με τους στρατιώτες που διοικούσαν.¹⁰⁹ Κατά τους τελευταίους αιώνες της Αυτοκρατορίας η απονομή των αξιωμάτων εγένετο συνήθως βάσει της ευνοίας του Αυτοκράτορα και όχι με κριτήριο την καταλληλότητα του προσώπου στη συγκεκριμένη θέση. Έτσι, πολλές φορές αυλικόι και άλλοι αξιωματούχοι εκτελούσαν καθήκοντα Στρατηγών, ναυτικοί διοικούσαν στρατεύματα ξηράς και αντιστρόφως.¹¹⁰

• Ο εξοπλισμός του βυζαντινού στρατού

Ο βυζαντινός στρατός της εποχής ήταν εξοπλισμένος με μεγάλη ποικιλία δυτικών και ανατολικών στοιχείων μαζί με κάποια κατάλοιπα από παλαιότερα χρόνια. Οι βυζαντινοί μαχητές φορούσαν παλαιότερου τύπου πανοπλίες από λεπτά ελάσματα συνδεδεμένα σε σειρές, αλλά σταδιακά, οι πλεκτοί μεταλλικοί θώρακες άρχισαν να επικρατούν. Τις περισσότερες φορές έφεραν κοντά μανίκια και σπανιότερα είχαν μακριά ή καθόλου μανίκια.¹¹¹ Ορισμένοι θώρακες κάλυπταν και τα πόδια ως τα γόνατα. Οι θώρακες αυτοί δεν

¹⁰⁷ Heath Ian, «Byzantine Armies AD 118-1461», Osprey - reed Consumer Books Ltd, London 1995, σ. 12.

¹⁰⁸ Heath Ian, «Byzantine Armies AD 118-1461», Osprey - reed Consumer Books Ltd, London 1995, σ. 14.

¹⁰⁹ Μπελέζος Δημήτριος, «Βυζαντινός στρατός - Ο υπερασπιστής της χιλιόχρονης Αυτοκρατορίας», μονογραφές του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006, σσ. 104.105.

¹¹⁰ Heath Ian, «Byzantine Armies AD 118-1461», Osprey - reed Consumer Books Ltd, London 1995, σ. 19.

¹¹¹ Heath Ian, «Byzantine Armies AD 118-1461», Osprey - reed Consumer Books Ltd, London 1995, σ. 42.

διέθεταν αλυσιδωτή κουκούλα για το κεφάλι, το οποίο προστατευόταν με κράνος. Αλυσιδωτές κουκούλες εχρησιμοποιούντο συχνά, αλλά ήταν ανεξάρτητες από τον θώρακα. Πάνω από τον αλυσιδωτό θώρακα, οι μαχητές φορούσαν ένα ανθεκτικό ύφασμα ή σκληρό δέρμα ή ακόμα θώρακα από μέταλλο.¹¹² Οι ελαφρότεροι οπλισμένοι άνδρες έφεραν συνήθως δερμάτινους θώρακες που έφταναν μέχρι τους γοφούς και πάντα είχαν μια οριζόντια ζώνη στο ύψος του στήθους, η οποία πιθανότατα χρησίμευε στη σύνδεση των άνω και κάτω τμημάτων του θώρακα. Το κράνος των βυζαντινών ήταν συνήθως κωνικό ή κρομιόσχημο και σχετικά ψηλό, το γείσο του ήταν επίπεδο και πλατύ ή στενό και στραμμένο προς τα κάτω, ενώ υπήρχαν και κωνικά κράνη χωρίς γείσο.¹¹³ Οι βυζαντινές ασπίδες ήταν τριγωνικές, κατασκευασμένες από ελαφρά, μαλακά ξύλα με δέρμα ή σίδηρο στην περιφέρειά τους και ήταν καλυμμένες από δέρμα χρωματισμένο με γεωμετρικά σχέδια.¹¹⁴ Οι βυζαντινοί ιππείς έφεραν λόγχη και σπάθη. Οι συνήθεις λόγχες τους, που ήταν παλαιότερα κατασκευασμένες από καλάμι, είχαν αντικατασταθεί από σκληρότερα ξύλα, όπως ίσχυε στην Δύση, ενώ τα σπαθιά ήταν όμοια με τα δυτικοευρωπαϊκά. Μετά το 1295, οι βυζαντινοί στρατιώτες άρχισαν να φέρουν και κυρτά σπαθιά. Ορισμένοι ιππείς έφεραν απελατικά. Οι λόγχες των πεζών στρατιωτών είχαν μήκος 2,4 περίπου μέτρα, έφεραν τόξο και ασπίδα, ενώ αναφέρονται περιστασιακώς και σφενδονιστές.¹¹⁵ Η θωράκιση βαρέως οπλισμένων πεζών ήταν απλούστερη από εκείνη των ιππέων, ενώ το ελαφρύ πεζικό δεν έφερε κάποια ιδιαίτερη θωράκιση. Το βασικό επιθετικό όπλο της εποχής ήταν το ξίφος και χρησιμοποιούνταν δύο είδη αυτών: το ένα ήταν λεπτό και στένευε προς την αιχμή του, ενώ το δεύτερο ήταν μία κυρτή σπάθη. Κατά τις εκστρατείες προπορεύονταν του στρατού μικρές ομάδες επιδρομέων που ελέγοντο «κουρσατόροι», προκειμένου να προκαλέσουν αναστάτωση στην περιοχή των αντιπάλων. Το «υγρόν πυρ» συνέχισε να κατασκευάζεται από τους βυζαντινούς με απόλυτη μυστικότητα και να χρησιμοποιείται. Πάντως ο βυζαντινός στρατός του πρώτου ήμισυ του 14ου αιώνα δεν θύμιζε σε τίποτα την μαχητικότητα και οργάνωση των βυζαντινών στρατών περασμένων εποχών αφού απετελείτο από αλλοπρόσαλλες και ασύνδετες ομάδες μισθοφόρων, απρόθυμους προνοιάριους και πλήθος ελαφρά οπλισμένων ή βοηθητικών, που έμοιαζαν περισσότερο με ανοργάνωτο όχλο.¹¹⁶

1.6.2. Ο ουγγρικός στρατός κατά την εποχή του Εμίρη Οσμάν Α΄

Στα τέλη του 13ου αιώνα η Ουγγαρία προσπαθούσε να συνέλθει από τις μογγολικές επιδρομές που την είχαν συγκλονίσει λίγες δεκαετίες πριν. Ο ουγγρικός στρατός είχε καταστραφεί εντελώς από τους μογγόλους, το 1242, κατά την μάχη του Μόχι, ενώ προεκλήθησαν τεράστιες καταστροφές στην χώρα. Οι καταστροφές είχαν φέρει την αποσύνθεση, με αποτέλεσμα την εξασθένηση της ισχύος του ούγγρου μονάρχη ενώ αντίθετα ηυξήθη η δύναμη της αριστοκρατίας. Οι «βαρώνοι» απέκτησαν ισχυρούς στρατούς αποτελούμενος από ιππότες που ονομάζοντο «οικείοι» και έκτισαν πέτρινα κάστρα κατά τα ιταλικά πρότυπα. Την εποχή που η φυλή του Οσμάν έκανε δειλά την εμφάνισή της στις δυτικές μικρασιατικές περιοχές, Βασιλιάς της Ουγγαρίας ήταν ο Κάρολος Ροβέρτος της δυναστείας των Ανγεβινών. Αυτός προσεπάθησε να οργανώσει στρατιωτικά την χώρα σύμφωνα με τα ιταλικά και γαλλογοθτικά αναγεννησιακά πρότυπα. Επιδιώκοντας να ασκήσει στενότερο έλεγχο στους στρατούς των ευγενών, οι άνδρες των οποίων εστρατολογούντο

¹¹² Μπελέζος Δημήτριος, «Βυζαντινός στρατός - Ο υπερασπιστής της χιλιόχρονης Αυτοκρατορίας», μονογραφές του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006, 106.

¹¹³ Μπελέζος Δημήτριος, «Βυζαντινός στρατός - Ο υπερασπιστής της χιλιόχρονης Αυτοκρατορίας», μονογραφές του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006, σ. 106.

¹¹⁴ Heath Ian, «Byzantine Armies AD 118-1461», Osprey - reed Consumer Books Ltd, London 1995, σ. 42.

¹¹⁵ Heath Ian, «Byzantine Armies AD 118-1461», Osprey - reed Consumer Books Ltd, London 1995, σσ. 42-43.

¹¹⁶ Μπελέζος Δημήτριος, «Βυζαντινός στρατός - Ο υπερασπιστής της χιλιόχρονης Αυτοκρατορίας», μονογραφές του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006, σσ. 106-107.

μεταξύ των χωρικών, δημιούργησε το «*Τάγμα των Ιπποτών του Αγίου Γεωργίου*», έτσι σταδιακά, κατ' αντιστοιχία, κατά το τέλος της εποχής του Οσμάν Α΄, οι ούγγροι βασιλείς άρχισαν και πάλι να ισχυροποιούνται έναντι των ευγενών.¹¹⁷

1.6.3. Οι σταυροφορικοί στρατοί κατά την εποχή του Εμίρη Οσμάν Α΄

Η εγκατάσταση του λαού του Οσμάν στην Δυτική Μικρά Ασία, συνέπεσε χρονικά με την αποχώρηση των τελευταίων σταυροφόρων από τα εδάφη της Μέσης Ανατολής, μετά τις συνεχείς πιέσεις αραβικών φυλών. Η Αντιόχεια έπεσε το 1268, η Τρίπολη το 1289, ενώ η Άκρα, η Τύρος, η Σιδώνα, η Βυρηττός, η Χάϊφα, η Ταρσός και το Ατλίτ, το 1291. Οι Ναΐτες ιππότες κρατήθηκαν στην μικρή νήσο Αρουάντ για άλλα 12 χρόνια, ενώ η φραγκική αριστοκρατία της Τριπόλεως παρέμεινε υπό την αντιβασιλεία των μαμελούκων έως το 1302.¹¹⁸

Οι σταυροφόροι, ως ένας στρατός που απετελείτο κυρίως από θωρακισμένους ιππότες, σύμφωνα με τα δυτικοευρωπαϊκά πρότυπα της εποχής, χρησιμοποιούσε τελείως διαφορετικές τακτικές μάχης από εκείνες των νομάδων ιπέων πολεμιστών του Οσμάν, χρησιμοποιώντας ως κύριο επιθετικό όπλο, το βαρύ ιππικό. Το όπλο αυτό είχε ως αποστολή να διασπά την εχθρική παράταξη με το βάρος και την ορμή της επέλασης και όχι με ελιγμούς. Οι ιππείς εγύριζαν κατόπιν να πλήξουν τον εχθρό στα νώτα. Το ψυχολογικό σοκ που προκαλούσε στον αντίπαλο η θέα της επελάσεως βαριά θωρακισμένων ιπποτών σε πυκνή τάξη, ήταν ένα από τα σημεία που έδιναν το πλεονέκτημα στους σταυροφορικούς στρατούς. Αντίθετα, οι βυζαντινοί και οι μουσουλμάνοι χρησιμοποιούσαν το ιππικό, περισσότερο αμυντικά για να παρενοχλούν και να αποδιοργανώνουν τις επιθέσεις του εχθρού. Στους σταυροφορικούς στρατούς, το πεζικό προχωρούσε μπροστά από το ιππικό και άνοιγε την παράταξή του για να εφορμήσουν οι ιππείς.¹¹⁹

Ο σταυροφορικός εξοπλισμός ήταν δυτικοευρωπαϊκός, με εμφανείς όμως επιρροές από βυζαντινούς, τούρκους και άραβες. Κατά τον 13ο αιώνα, οι ιππότες ήταν εξοπλισμένοι με «*hauberk*» ή αλυσιδωτό θώρακα, αλυσιδωτές περικνημίδες, κράνος ή «*chapel-de-fer*» (= καπέλο από σίδηρο), ξίφος, ασπίδα, λόγχη, βαρδούκιο ή κεφαλοθραύστη «τουρκικού τύπου» (με πτέρυγες), επενδύτη, «*espalier*» (= εσπαλιέ, δηλ. ένα είδος προστασίας για την ωμοπλάτη), στεφάνη για να στηρίζεται το κράνος, στιλέτο, μεγάλο και μικρό μαχαίρι. Ο αλυσιδωτός θώρακας ονομάζετο «*haubergon*» (= ομπεζόν) και ήταν είτε κοντομάνικος, είτε χωρίς θωρακισμένα γάντια. Επίσης οι περικνημίδες ήταν κοντύτερες για να διευκολύνουν τις πεζές κινήσεις.¹²⁰ Τα κύρια αμυντικά όπλα των σταυροφόρων, ήταν τα κοντάρια τύπου σάρισας, ενώ η βαλλίστρα και το τόξο κρατούσαν τον εχθρό σε απόσταση. Οι σέλες των αλόγων είχαν ψηλές αμίδες και μακριούς αναβολείς, απαραίτητους για την επέλαση με την λόγχη στη μασχάλη. Ο βαρύς και μακρύς αλυσιδωτός θώρακας που κάλυπτε τους ιππότες μέχρι τα πόδια τους έκανε δυσκίνητους, αλλά τους προστάτευε.¹²¹ Πολλοί σταυροφόροι χρησιμοποιούσαν διπλούς αλυσιδωτούς θώρακες (τον έναν πάνω στον άλλον) για καλύτερη προστασία από τα τουρκικά βέλη. Χαλύβδινες πανοπλίες από ελάσματα δεν εμφανίσθηκαν στους σταυροφορικούς στρατούς, ως αντίμετρα στο διακριτικότερο σύνθετο τόξο, αν και πρόσθετα ελάσματα θωρακίσεως ετίθεντο σε πολλές περιπτώσεις πίσω από τους αλυσιδωτούς θώρακες. Πραγματικές πανοπλίες με μεταλλικά ελάσματα εμφανίσθηκαν μόνο στην Ισπανία,

¹¹⁷ Nicolle David-McBrite Angus, «*Hungary and the fall of Eastern Europe (1000-1568)*», Osprey Publishing Ltd, London 1988, σ. 9

¹¹⁸ Nicolle David-Hook Richard, «*The Crusades*», Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1988, σ. 23.

¹¹⁹ Nicolle David-Hook Richard, «*The Crusades*», Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1988, σ. 25.

¹²⁰ Nicolle David-Hook Richard, «*The Crusades*», Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1988, σ.σ. 47-48, τα κράνη «*chapel-de-fer*» δεν ήταν κλειστά, αλλά έμοιαζαν σαν ένα σιδερένιο καπέλο που άφηνε το πρόσωπο απροστάτευτο, αλλά ήταν τα πιο κατάλληλα για το κλίμα της Μέσης Ανατολής.

¹²¹ Nicolle David-Hook Richard, «*The Crusades*», Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1988, σ.σ. 26-28.

Αγγλία, Γαλλία, Γερμανία και Ιταλία από τα μέσα προς τα τέλη του 13ου αιώνα, χωρίς να εισαχθούν στην Μέση Ανατολή.¹²²

Όσον αφορά την προστασία των αλόγων των σταυροφόρων ιπποτών από αλυσιδωτούς θώρακες αυτές ήταν εν χρήσει ήδη από την Γ΄ Σταυροφορία και αναφέρονται στην Δυτική Ευρώπη την ίδια εποχή, όπως και η «*copita*» (= κοπίτα ή «*chamfon*» = σαμφόν, ή προμετωπίδα) που προστάτευε το κεφάλι του αλόγου, που ήταν η πρώτη άκαμπτη θωράκιση που εχρησιμοποιήθει στη Ευρώπη. Τέτοιου είδους θωρακίσεις ήταν γνωστές στους βυζαντινούς, στους φατιμίδες της Αιγύπτου και άλλους μουσουλμανικούς στρατούς, πριν περάσουν στην Ευρώπη.¹²³

Οι Ναΐτες ιπότες, κατά την περίοδο ίδρυσης του Τάγματος χρησιμοποιούσαν περισσότερο το διαδεδομένο ξίφος «*broadword*» (= ευρύ ξίφος) του Μεσαίωνα. Αργότερα στις αρχές του 14^{ου} αιώνα, υιοθέτησαν το πιο σύγχρονο «*longsword*» (= μακρύ ξίφος). Επρόκειτο για τυπικούς σιδηρόφρακτους ιπείς που προτιμούσαν να μάχονται έφιπποι, ωστόσο ήταν εκπαιδευμένοι και για πεζό αγώνα. Έφεραν την τυπική εξάρτηση ενός βαρέου ιππέα, ανώτερης κοινωνικής τάξης, με κύριο εξάρτημα της πανοπλίας τους έναν αλυσιδωτό θώρακα τύπου «*hauberk*», που κάλυπτε τον ιπότη από το κεφάλι μέχρι του ύψους περίπου των μηρών, ο οποίος διέθετε και αλυσιδωτή κουκούλα. Γενικά, οι θώρακες των Ναϊτών, ήταν ανώτερης ποιότητας. Την πανοπλία, συμπλήρωνε ένα κράνος. Μέχρι τα μέσα του 13^{ου} αιώνα, επρόκειτο για ένα τυπικό κωνικό μεσαιωνικό κράνος, με ή χωρίς επιρρίνιο. Κατά την εποχή του Οσμάν Α΄ (1281-1324), οι Ναΐτες είχαν υιοθετήσει το λεγόμενο «Μεγάλο Κράνος», το οποίο προστάτευε σχεδόν απόλυτα το κεφάλι του ιπότη από νηκτικά ή θλαστικά πλήγματα. Μεταλλικές εσωμίδες τύπου «*espaliers*», προστάτευαν τους ώμους των Ναϊτών ιπποτών, κυρίως για την απόκρουση άμεσων κτυπημάτων από μουσουλμανικά σπαθιά. Στα πόδια και κάτω από τον θώρακα, φορούσαν ένα αλυσιδωτό παντελόνι και ακόμα κνημίδες τύπου «*solerets*» και αλυσιδωρά υποδήματα τύπου «*chausses*». Όλη εξάρτηση φοριόταν πάνω από το «*jupeau d' armer*» (=δερμάτινο ένδυμα τύπου μακρύ πουκαμίσου από ενισχυμένο δέρμα σε ανεπάλληλες στρώσεις). Η αποστολή αυτού του ενδύματος ήταν να προστατεύει το δέρμα από την σκληρή πανοπλία. Πάνω από την πανοπλία, οι Ναΐτες φορούσαν μία λευκή κάππα επί της οποίας εφέρετο κεντημένος κόκκινος σταυρός που ήταν σήμα κατατεθέν του Τάγματος. Κύριο επιθετικό τους όπλο, εκτός από τη λόγχη και το ξίφος, ήταν και ο τουρκομανικός κεφαλοθραύστης (απελατίκι). Ήταν ένα μακρύ ξύλινο στέλεχος που έφερε μία μεταλλική κεφαλή με λίγα μακριά χαλύβδινα καρφιά. Έφεραν ακόμα πάντα μαζί τους ένα εγχειρίδιο και δύο μαχαίρια για την προστασία τους χρησιμοποιούσαν την τυπική ευρωπαϊκή τριγωνική ασπίδα των ιπποτών της εποχής.¹²⁴ Σε περιπτώσεις που οι Ναΐτες ιπότες, λόγω των συνθηκών μάχης, ή λόγω απωλείας των αλόγων τους αναγκάζονταν να πολεμήσουν πεζή, τότε παρτάσσονταν ο ένας δίπλα στον άλλο, προτάσσοντας τις ασπίδες τους και κρατώντας τα πλατιά, αμφίστομα μακριά σπαθιά «*longwords*», ή «*broadwords*» προσπαθώντας να αντιμετωπίσουν οποιαδήποτε απειλή.¹²⁵

Κατά την εποχή εκείνη, τα μέλη του Τάγματος των Ιωαννιτών, χωρίζονταν σε τρεις κατηγορίες: Τους ιπότες «*eques*», τους «*servientes*» (= σεργέντες ή σιργέντες) και τους «*cepellari*» (= ιερείς). Όλα τα μέλη ορκίζονταν πίστη, αγνότητα και πενία. Ανώτεροι στην

¹²² Nicolle David-Hook Richard, «*The Crusades*», Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1988, σ. 49.

¹²³ Nicolle David-Hook Richard, «*The Crusades*», Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1988, σ. 50.

¹²⁴ Ψαρουλάκης Γεώργιος, «*Ναΐτες ιπότες - Οι στρατιώτες του Χριστού*», μονογραφία του περιοδικού «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», σειρά «*Πολεμιστές*», εκδ. Comrupress A.E., Αθήνα, σσ. 59-61, ο σταυρός των Ναϊτών ενεφανίσθη για πρώτη φορά το 1147, στις παραμονές της Β΄ Σταυροφορίας στην οποία συμμετείχαν και διεκρίθησαν οι ιπότες του Ναού. Τα ενδύματά τους ήταν λευκά για να ξεχωρίζουν όχι μόνο από τους υπολοίπους ιπότες, αλλά και από τα κατώτερα μέλη του Τάγματος, τους «*σεργέτους*» που παρητάσσοντο το πεδίο της μάχης. Οι τελευταίοι φορούσαν είτε καφέ, είτε μαύρα ενδύματα, πάντα με τον κόκκινο σταυρό κεντημένο πάνω τους. Το λευκό χρώμα των Ναϊτών συμβόλιζε την «αγνότητα του σώματος και της ψυχής τους» κατά τις μεσαιωνικές αντιλήψεις. Οι βοηθητικοί «*σεργέντοι*» διέθεταν ένα απλό αστάλινο κράνος τύπου «*kettle*» με πλατύγυρο γύσο, αλυσιδωτό θώρακα χωρίς μανίκια και δερμάτινα παπούτσια (όχι μεταλλικά, όπως οι ιπότες) αφού αναμένονταν να πολεμήσουν πεζοί. Διέθεταν τα ίδια όπλα με τους ιπότες.

¹²⁵ Ψαρουλάκης Γεώργιος, «*Ναΐτες ιπότες - Οι στρατιώτες του Χριστού*», μονογραφία του περιοδικού «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», σειρά «*Πολεμιστές*», εκδ. Comrupress A.E., Αθήνα, σ. 71.

ιεραρχία ήταν οι ιππότες, οι οποίοι έπρεπε να έχουν ευγενική καταγωγή τεσσάρων γενεών και από τους δύο γονείς. Τα μέλη των δύο άλλων τάξεων, δεν ήταν απαραίτητο να έχουν ευγενή καταγωγή, δεν μπορούσαν όμως να είναι παιδιά δούλων. Οι σεργέντες εχωρίζονταν σε δύο κατηγορίες, στους «*servientes armour*» (=μαχημούς σεργέντες) και στους «*servientes officil*» (= σεργέντες των αξιωμάτων) που ασκούσαν διοικητικές υπηρεσίες. Υπήρχαν επίσης και οι «*conerates*» (= λαϊκοί), οι οποίοι ζούσαν μαζί με τα μέλη του τάγματος με αντάλλαγμα την παραχώρηση κάποιου εισοδήματος ή υπηρεσίας.¹²⁶

1.6.4. Ο βενετικός στρατός κατά την εποχή του Εμίρη Οσμάν Α΄

Μία από τις μεγαλύτερες διαφορές του βενετικού από τον οθωμανικό στρατό ήταν το ότι στην Βενετία, στρατός και πολιτική ήταν αυστηρά διαχωρισμένα. Η Βενετική Αυτοκρατορία σε όλη τη διάρκεια της ανεξάρτητης ύπαρξής της παρέμενε δημοκρατία.¹²⁷ Αξίζει να σημειωθεί ότι μόνο ένα ιπποτικό Τάγμα ιδρύθηκε στη Βενετία, οι «*Cavalieri di San Marco*» (= Ιππότες του Αγίου Μάρκου) και κανένας βενετός πολίτης δεν επετρέπετο να καταταγεί σε ξένο Τάγμα άνευ κυβερνητικής εγκρίσεως. Για τους βενετούς ναί μεν η δημοκρατία ήταν το υπέρτατο αγαθό, αλλά ο πόλεμος ήταν η επέκταση του εμπορίου με άλλα μέσα και γι' αυτό η ανάγκη ενός ισχυρού στρατού και ιδιαίτερα ναυτικού, ήταν επιβεβλημένη. Έτσι, ναί μεν η Βενετική Αυτοκρατορία προσπαθούσε κατά σύστημα να αποφεύγει τους πολέμους, αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις δεν δίσταζε να εμπλακεί σε πολεμικές συρράξεις που θα της επέφεραν κέρδος.¹²⁸ Στα τέλη του 13ου αιώνα, το πεζικό της Βενετίας εστρατολογείτο από τις «*sestieri*» (= συνοικίες της πόλης) που απέδιδαν 500 άνδρες ανά ενορία. Άνδρες από τις ενορίες, επίσης, βοηθούσαν και τις «*Signori di Notti*» (= Αρχές της Νυκτοφυλακής) στην τήρηση της τάξης κατά τη διάρκεια της νύκτας. Όσοι είχαν ηλικία μεταξύ 15 και 35 ετών κατεγράφοντο στους καταλόγους της ενορίας τους ως βαλλιστροφόροι, χωριζόμενοι σε ομάδες των δώδεκα με αρχηγό έναν Αξιωματικό από την ίδια ενορία, ο οποίος ανελάμβανε την εκπαίδευσή τους στα τοπικά σκοπευτήρια. Χρησιμοποιούσαν και άλλα όπλα πεζικού, σχεδιασμένα ειδικά για να αντιμετωπίζουν το ιππικό, όπως μακριές κορύνες και λόγχες με αγκιστρόμορφες αιχμές.¹²⁹

Η Βενετική Αυτοκρατορία, ως θαλάσσια Δύναμη, εβασίζετο ασφαλώς στους στόλους της, πολεμικούς και εμπορικούς. Αυτοί οι στόλοι τελούσαν υπό τη διοίκηση ενός Ναυάρχου στον οποίον εδίδονταν ως σύμβουλοι δύο πολίτες διορισμένοι από το κράτος. Υπό το Ναύαρχο ευρίσκοντο οι «*proveditori*» (προβλεπτές, προβεδούχοι), με διοικητικά καθήκοντα και οι «*sopracamiti*» (= σοπρακόμιτοι), κυβερνήτες των γαλέρων. Αργότερα εδημιουργήθη το αξίωμα του «*Capitan General da Mar*» (= Γενικού Καπιτανάτου της Θάλασσας), στον οποίον εδόθη η γενική διοίκηση του ναυτικού. Την εποχή εκείνη, κάθε μικρό πολεμικό σκάφος έπρεπε να φέρει πέντε βαλλιστρίδες, ενώ ένα μεγάλο πλοίο τουλάχιστον οκτώ και επί πλέον κράνη, ασπίδες, ακόντια, λόγχες και αρπάγες για έφοδο. Μία τυπική πολεμική γαλέρα της εποχής μπορούσε να μεταφέρει 240 με 280 άνδρες, με ναύτες βενετούς, δαλματούς ή έλληνες. Οι βενετοί ναύτες (κωπηλάτες) επελέγοντο με κλήρωση από τον πληθυσμό της πόλης κατά ενορίες και εδέχοντο οικονομική υποστήριξη από αυτούς που έμεναν πίσω. Επαγγελματίες στρατιώτες επέβαιναν στα πλοία, ως πεζοναύτες. Τα συνηθέστερα όπλα που εχρησιμοποιούντο την εποχή εκείνη, τα βενετικά πληρώματα για επίθεση ή άμυνα σε άλλα πλοία, ήταν τα ακόντια και οι βαλλιστρίδες. Σταδιακά άρχισαν να χρησιμοποιούν

¹²⁶ Μπελέζος Δημήτριος, «*Ιππότες - Οι σιδηρόφρακτοι πολεμιστές της μεσαιωνικής δύσης*», μονογραφίες του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2008, σ. 61.

¹²⁷ Η συχνή επέμβαση της πολιτικής ηγεσίας στα στρατιωτικά και ναυτικά θέματα δεν επηρέαζε την αποτελεσματικότητα των ενόπλων Δυνάμεών της, αλλά αντίθετα, έσωσε τη Βενετία από στρατιωτικά πραξικοπήματα, φαινόμενο που ήταν συχνό σε άλλες ιταλικές πόλεις-κράτη.

¹²⁸ Nicolle David-Rothero Christofer, «*The Venetian Empire (1200-1670)*», Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1989, σσ. 4-5.

¹²⁹ Nicolle David-Rothero Christofer, «*The Venetian Empire (1200-1670)*», Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1989, σ. 13.

εμπρηστικές χειροβομβίδες και εκτυφλωτικές βόμβες φωσφόρου και μαγειρικούς λέβητες γεμάτους σαπούνι για να κάνουν το κατάστρωμα των εχθρικών πλοίων γλιστερό. Το 1303, οι αρχές όρισαν, ότι σε κάθε γαλέρα θα έπρεπε να επιβαίνουν τριάντα βαλλιστροφόροι, οι οποίοι μπορούσαν εν ανάγκη να κωπηλατήσουν καθημένοι στους εσωτερικούς πάγκους.¹³⁰

1.6.5. Δυτικοευρωπαϊκοί στρατοί κατά την εποχή του Εμίρη Οσμάν Α΄

● Η οργάνωση των δυτικοευρωπαϊκών στρατών

Η οργάνωση των δυτικοευρωπαϊκών στρατών, κατά την συγκεκριμένη χρονική περίοδο ακολούθησε τα πρότυπα της μεσαιωνικής φεουδαρχικής κοινωνικής, και πολιτικής κοινωνίας. Σύμφωνα με το γαλλικό φεουδαρχικό σύστημα, ένας ευγενής παραχωρούσε ένα μέρος από τα εδάφη του σε κάποιους υποτελείς του και εκείνοι μπορούσαν να εκμεταλλεύονται τα εδάφη αυτά σε αντάλλαγμα κάποιων υπηρεσιών, κυρίως στρατιωτικών. Εκείνοι οι υποτελείς είχαν το δικαίωμα να παραχωρούν, με τη σειρά τους, τη γη που τους δόθηκε, σε δικούς τους ανθρώπους οι οποίοι και μετεβάλοντο σε υποτελείς των υποτελών. Έτσι εδημιουργείτο μία κοινωνική πυραμίδα ανωτέρων και κατωτέρων ευγενών. Στην βάση αυτής της πυραμίδας ευρίσκοντο οι απλοί καλλιεργητές, οι οποίοι συντηρούσαν με την εργασία τους τις ανώτερες τάξεις, οι οποίοι, ως αντιστάθμισμα, προστάτευαν τους καλλιεργητές τους, ως «*bellatores*» (= πολεμιστές). Η τάξη των ιπποτών είχε αναλάβει αυτόν τον ρόλο. Μόνο οι δικοί τους απόγονοι μπορούσαν να γίνουν ιπότες και να αναλάβουν υψηλά αξιώματα. Ο μέσος ιπότης ήταν σχετικά ευκατάστατος, αφού ζούσε από τα εισοδήματα κάποιου φέουδου που του είχε παραχωρηθεί, ή συντηρούνταν από κάποιον ηγεμόνα για να τον ακολουθεί και να αποτελεί μέρος της αυλής του. Υπήρχαν όμως και φτωχοί ιπότες, χωρίς πλούσιους προστάτες και χωρίς γη. Αυτοί συνήθως ήταν τα μικρότερα παιδιά πολυμελών οικογενειών που δεν είχαν κληροδοτήσει τίποτα από την οικογενειακή περιουσία. Συνήθως ο πρωτότοκος γιός κληρονομούσε την περιουσία, ενώ ο δευτερότοκος μπορούσε να πάρει την περιουσία της μητέρας. Οι φτωχότεροι ιπότες περιπλανόντο για την αναζήτηση μιας καλύτερης τύχης και συνήθως προσπαθούσαν να βρουν απασχόληση με την συμμετοχή σε κάποια σταυροφορία.¹³¹

Το αγγλικό ιππικό του τέλους του 13^{ου} αιώνα αρχών 14^{ου}, αποτελούσε το πιο επίλεκτο τμήμα του στρατού του τότε Βασιλιά της Αγγλίας Εδουάρδου (1272-1307). Πολλοί ιπείς ήταν ιπότες, δηλαδή μεγάλοι γαιοκτήμονες και κάτοχοι αξιωμάτων στις επαρχίες τους, με σαφή διάκριση ανάμεσα στους βασιλικούς ιπότες και σ' αυτούς των βαρώνων. Στο αγγλικό ιππικό της εποχής οι βαθμοί των στελεχών είχαν ως εξής: «*λαβαροφόρος*», «*ιπότης*», «*ακόλουθος ιπότης*» και «*σεργέντος*» (= υπαξιωματικός). Ο λαβαροφόρος ιπότης ήταν ο επικεφαλής των ιπποτών μιας Μονάδος, με αμοιβή διπλάσια εκείνης των ιπποτών και τετραπλάσιας των υπολοίπων. Οι λαβαροφόροι ξεχώριζαν λόγω της εμπειρίας τους, των μαχητικών τους ικανοτήτων και κυρίως λόγω της κοινωνικής τους θέσης. Ο τίτλος των ιπποτών, σε αντίθεση με ότι συνέβαινε στην ηπειρωτική Ευρώπη, δεν ήταν κληρονομικός, αλλά σημαντικό κριτήριο για να περιέλθει κανείς στην κάστα αυτή, ήταν η κατοχή γης που μπορούσε να φέρει ετήσιο εισόδημα τουλάχιστον 20 λιρών, όπως και η δυνατότητα του ιπότη να προσφέρει τις υπηρεσίες του στον άρχοντα της περιφέρειας για 40 τουλάχιστον μέρες τον χρόνο.¹³²

¹³⁰ Nicolle David-Rothero Christofer, «*The Venetian Empire (1200-1670)*», Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1989, σσ. 6-7.

¹³¹ Μπελέζος Δημήτριος, «*Ιπότες - Οι σιδηρόφρακτοι πολεμιστές της μεσαιωνικής δύσης*», μονογραφίες του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2008, σσ. 11-14.

¹³² Θεοτόκης Γεώργιος, «*Η μάχη του Φώλκερκ (1298)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 149, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σ. 45.

● Τακτικές μάχης και εξοπλισμός των δυτικοευρωπαϊκών ιπποτών

Οι ιππότες, αποτελούσαν το βασικό στοιχείο κάθε δυτικοευρωπαϊκού στρατού, αν και αποτελούσαν ένα μικρό μέρος του συνόλου της Δύναμης του. Σε κάθε ιππότη αντιστοιχούσαν συνήθως τέσσερις έως οκτώ πεζοί, ενώ υπήρχαν και έφιπποι πολεμιστές ελαφρύτερα οπλισμένοι. Ο αριθμός των ακολούθων εξηρτάτο από τις οικονομικές δυνατότητες του ιππότη, που ήταν τουλάχιστον έξι. Οι μάχες συνήθως διεξήγοντο σε σημεία που ευνοούσαν τις κινήσεις του ιππικού. Οι ιππότες, πολεμώντας έφιπποι όλοι μαζί, προσπαθούσαν να κλονίσουν τον αντίπαλο με μαζικές επιθέσεις και να απωθήσουν τις αντίστοιχες επελάσεις άλλων ιπποτών. Μετά την πρώτη επέλαση, η μάχη διεσπάτο σε μία σειρά από μικροσυμπλοκές και μονομαχίες. Με την τακτική της σταθερής λόγχης κάτω από την μασχάλη, ο ιππέας έπεφτε πάνω στον αντίπαλο με δύναμη, καρφώνοντας σε αυτόν την λόγχη του. Η ασπίδα του ήταν μακριά καταλήγοντας στο κάτω μέρος σε οξεία γωνία, ώστε να προστατεύει πλήρως της αριστερή πλευρά του. Το εμπρόσθιο άκρο της σέλας ήταν υπερυψωμένο ώστε να παρέχεται καλύτερη στήριξη κατά την ώρα της έφιππης σύγκρουσης. Η βαριά θωράκιση που κάλυπτε το σώμα τους μείωνε σε μεγάλο βαθμό την πιθανότητες να τραυματισθούν. Η επέλαση των ιπποτών, μπορούσε να αντιμετωπιστεί από τους στρατιώτες του πεζικού με συντονισμένες βολές τοξοτών. Εάν το τόξο πετύχαινε το άλογο, ο ιππότης αχρηστεύετο παγιδευμένος από το βάρος του ζώου και πολλές φορές της ίδιας του της πανοπλίας. (Μόνο μετά τις αρχές του 15^{ου} αιώνα εμφανίσθηκαν πανοπλίες, εξ ολοκλήρου φτιαγμένες υπό μεταλλικές πλάκες). Όταν μετά από κονταρομαχίες οι λόγγες έσπαγαν και οι ιππότες ευρίσκοντο σε μικρή απόσταση, χρησιμοποιούσαν και τα υπόλοιπα όπλα τους, ξίφη, πέλεκεις, σφυριά, διάφορα εγχειρίδια και κεφαλοθραύστες.

Στα μέσα του 14^{ου} αιώνα, οι γάλλοι αλεβερδοφόροι πεζοί των φλαμανδικών περιοχών της Βόρειας Γαλλίας, έφεραν σιδερένια κράνος τύπου «σαπώ ντε φερ» με πλατύ γείσο και ενσωματωμένη πλήρη αλυσιδωτή κουκούλα, αλυσιδωτό χιτώνιο με πρόσθετες ενισχύσεις από σκληρό δέρμα ή μέταλλο στο ύψος των ώμων, των βραχιόνων και των αγκώνων, αρθρωτές θωρακίσεις στους πήχεις, μεγάλα τριγωνική ασπίδα πεζικού, βαριά αλεβάρδα (τύπος δόρατος), μαχαίρι και στιλέτο τύπου «ευσπλαχνία».¹³³

Τα βασικά όπλα των ιπποτών, ήταν η λόγχη, το ξίφος, η ασπίδα το κράνος και η θωράκιση που κάλυπτε το σώμα τους. Θωράκιση υπήρχε και στα άλογα, ενώ ιδιαίτερη σημασία είχαν τα σύμβολα που κάλυπταν την ενδυμασία του ιππότη, την ασπίδα και το άλογό του. Τα ξίφη ήταν αμφίστομα και εχρησιμοποιούντο κυρίως για θλαστικά κτυπήματα και όχι για νυκτικά, ήταν δε σχεδιασμένα ώστε να συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο μέρος του βάρους τους κοντά στην λάμα και έτσι ισορροπούσαν καλύτερα στο χέρι του ιππότη. Τα σύνηθη ξίφη των ιπποτών ήταν φαρδύτερα κοντά στην αιχμή, με προφυλακτήρα της λαβής ένα ευθύ μεταλλικό στέλεχος που σε κάποιες περιπτώσεις κύρτωνε προς την λάμα. Η λαβή απετελείτο από ένα κεντρικό μεταλλικό στέλεχος το οποίο συνδεόταν με την λάμα. Γύρω από αυτό το στέλεχος ετοποθετείτο ένα ξύλινο περίβλημα, το οποίο εκαλύπτετο με δερμάτινες λωρίδες. Για να εξισορροπείται το βάρος του ξίφους, η άκρη της λαβής του κατέληγε σε έναν δίσκο με σχήμα συνήθως σφαιρικό ή σε σχήμα άνθους. Η θήκη του ξίφους κατεσκευάζετο από ξύλο, το οποίο εκαλύπτετο από δέρμα. Γενικά, το σχήμα του ξίφους παρέπεμπε στον χριστιανικό σταυρό. Η λόγχη απετελείτο από ένα μακρύ ξύλινο στέλεχος, στην άκρη του οποίου προσηρμόζετο μία μεταλλική αιχμή. Το μήκος της εκυμαίνεται από δύομιση έως τρία μέτρα. Αρχικά, δεν υπήρχε κάποια ειδική προφύλαξη για το χέρι που κρατούσε την λόγχη, από τον

¹³³ Χαράτσης Ευάγγελος-Εκτωρ, «Εκατονταετής πόλεμος (1337-1453)», μονογραφία του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Απρίλιος 2008, σ. 21.

14^ο αιώνα όμως άρχισε να χρησιμοποιείται ένας στρογγυλός χειροφυλακτήρας, ο οποίος εστηρίζετο στο στέλεχος της λόγχης.¹³⁴

Πολλοί ιππότες, κυρίως γάλλοι, λόγω της αριστοκρατικής τους καταγωγής, περιφρονούσαν τα Σώματα των πεζικάριων και των τοξοτών, επειδή επανδρώνονταν από στρατιώτες κατώτερης κοινωνικής τάξης. Αυτή την αλαζονεία τους, την πλήρωναν πολλές φορές με βαριές ήττες και πολλές απώλειες. Οι περισσότεροι ιππότες δεν συμμορφώνονταν με εντολές για αυτοσυγκράτηση ή υποχώρηση. Θεωρούσαν ότι αυτό προσέβαλε την ανδρεία τους και συχνά συνέχιζαν τη μάχη χωρίς να υπάρχουν ελπίδες για τη νίκη.¹³⁵

Στην Αγγλία, ο αλυσιδωτός θώρακας των ιπποτών ελέγετο «*hauberk*» και επροστάτευε ολόκληρο σχεδόν το σώμα, από το λαιμό μέχρι τα γόνατα. Η θωράκιση των ιπποτών εσυμπληρώνετο από το «*coif*» (= προστατευτικό του αυχένα), που εφηρμόζετο κάτω από την περικεφαλαία και η τριγωνικού σχήματος ασπίδα.¹³⁶ Στο αγγλικό πεζικό της εποχής του Εδουάρδου, κυριαρχούσαν οι τοξότες. Ο εξοπλισμός των άγγλων τοξοτών ήταν το πρωτοεμφανιζόμενο τόξο μεγάλου βεληνεκού «*longbow*», μερικές δεκάδες βέλη, ένα μαχαίρι και (σε ορισμένες περιπτώσεις) ένα τόξο και ένα ακόντιο. Ο αμυντικός εξοπλισμός των πεζών ήταν το «*jerkin*» (= ένας απλός δερμάτινος εφαρμοστός επενδυτής). Οι πεζοί κατανέμονταν σε ομάδες των 20 και των 100 ατόμων. Σε κάθε ομάδα των 20, αντιστοιχούσε ένας «*vintemar*» (= κατώτερος Αξιωματικός) και σε κάθε εκατοντάδα ένας «*centemar*» (= ανώτερος Αξιωματικός).¹³⁷

- Ο σκωτσέζικος στρατός της περιόδου απετελείτο κυρίως από πεζούς λογχοφόρους, σωματικά ικανών ανδρών, οι οποίοι μπορούσαν να αποκτήσουν με δικά τους έξοδα τον απαραίτητο εξοπλισμό. Ήταν οργανωμένοι σε «*schiltrons*» (= μεγάλους σχηματισμούς, ή «τείχους προάσπισης» ή «τείχους ασπίδας») εξοπλισμένοι από ένα δόρυ μήκους τεσσάρων περίπου μέτρων. Ο συμπαγείς σχηματισμοί αυτοί είχαν βάθος γραμμής έξι ανδρών, με τους καλύτερους οπλισμένους μαχητές να βρίσκονται στις πρώτες σειρές. Για την προστασία τους, διέθεταν ένα πλατύγυρο κράνος, ένα ξιφίδιο και μερικές φορές μία ξύλινη ασπίδα. Την ώρα της μάχης, οι λίγοι που έφεραν ασπίδα, την απόθεταν στο έδαφος, ώστε να μπορούν να χρησιμοποιούν το δόρυ με μεγαλύτερη ευχέρεια.¹³⁸

Το μακρύ τόξο «*longbow*», όπως και οι σάρισες των σκοτζέζων και φλαμανδών αστών, ήταν οι βασικοί λόγοι που προκάλεσαν τον κλονισμό της κοινωνικής και στρατιωτικής ανωτερότητας των εφίππων ιπποτών των αρχών του 14^{ου} αιώνας, στα πεδία της μάχης. Αναγνωρίζοντας την χρησιμότητά του, ο Εδουάρδος Α΄ και οι απόγονοί του υιοθέτησαν την καινοτομική χρήση του μακρύ τόξου. Έτσι, ενώ στην Αγγλία η χρήση του τόξου είχε γίνει θεσμός, στην Γαλλία η άρχουσα τάξη εξακολουθούσε να στηρίζει την δύναμή της στην ισχύ του θωρακισμένου ιππέα.¹³⁹

- Κατά την μάχη του Φώλκερκ (βορειοδυτικά του Εδιμβούργου), τον Ιούλιο του 1298, μεταξύ του αγγλικού ιππικού του Εδουάρδου της Αγγλίας και των σκωτσέζων λογχοφόρων του Ουίλιαμ Ουάλας, όπου εσηματοδοτήθη η κορύφωση του πολέμου της σκωτσέζικης ανεξαρτησίας, οι άγγλοι θριάμβευσαν μέσω της συνδυασμένης χρήσης τοξοτών και βαρέως ιππικού. Στην αντιπαράθεση αυτή, οι σκωτσέζοι, δεν ήταν αρκετά ισχυροί για να αντιμετωπίσουν τους άγγλους σε μετωπική σύγκρουση. Η παράταξη τους περιελάμβανε

¹³⁴ Μπελέζος Δημήτριος, «*Ιππότες - Οι σιδηρόφρακτοι πολεμιστές της μεσαιωνικής δύσης*», μονογραφίες του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2008, σσ. 18-33.

¹³⁵ Μπελέζος Δημήτριος, «*Ιππότες - Οι σιδηρόφρακτοι πολεμιστές της μεσαιωνικής δύσης*», μονογραφίες του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2008, σσ. 21-23.

¹³⁶ Θεοτόκης Γεώργιος, «*Η μάχη του Φώλκερκ (1298)*», άρθρο στο περιοδικό «Στρατιωτική Ιστορία», τεύχος 149, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σ. 45.

¹³⁷ Θεοτόκης Γεώργιος, «*Η μάχη του Φώλκερκ (1298)*», άρθρο στο περιοδικό «Στρατιωτική Ιστορία», τεύχος 149, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σ. 48.

¹³⁸ Θεοτόκης Γεώργιος, «*Η μάχη του Φώλκερκ (1298)*», άρθρο στο περιοδικό «Στρατιωτική Ιστορία», τεύχος 149, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σ. 52.

¹³⁹ Χαράτσης Ευάγγελος-Εκτωρ, «*Εκατονταετής πόλεμος (1337-1453)*», μονογραφία του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Απρίλιος 2008, σ. 15.

πεζούς λογχοφόρους που είχαν κατανεμηθεί σε τέσσερα «*schiltrons*» (= μεγάλους σχηματισμούς), ενώ στα κενά είχαν λάβει θέση πολυάριθμοι τοξότες. Οι ομάδες ιππικού είχαν τοποθετηθεί πίσω από την συμπαγή μάζα πεζών. Ο άγγλος Βασιλιάς Εδουάρδος είχε αναπτύξει τον στρατό του σε τρεις σχηματισμούς, όπου την διοίκηση του κεντρικού τμήματος την είχε αναλάβει ο ίδιος. Η προέλαση του αγγλικού ιππικού, συνέτριψε τους περισσότερους τοξότες καθώς και το σκωτσέζικο ιππικό, χωρίς όμως να διαλύσει απόλυτα τους πεζούς λογχοφόρους. Οι πεζοί σκωτσέζοι λογχοφόροι στηριγμένοι στο ένα γόνατο, κρατούσαν τα δόρατα έχοντας καρφωμένα στο χώμα την ξύλινη άκρη, δημιουργώντας έτσι ένα συμπαγές αιχμηρό τείχος ενάντια στους άγγλους ιππείς. Την λύση έδωσαν ουαλλοί και άγγλοι τοξότες, που αποδεκάτισαν εξ αποστάσεως τους χωρίς ασπίδες σκώτους.¹⁴⁰

---

¹⁴⁰ Θεοτόκης Γεώργιος, «*Η μάχη του Φώλκερκ (1298)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 149, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σσ. 42-54.

2. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ **Ο ΕΜΙΡΗΣ ΟΡΧΑΝ (1324-1362)**

2.1. Η επέκταση του οσμανικού Εμιράτου

Ο Ορχάν ήταν γιος του ιδρυτού του οθωμανικού κράτους, Οσμάν και Εμίρης επί 28 χρόνια. Βασίλευσε από το 1324, που διεδέχθη τον πατέρα του, έως το 1362. Επί των ημερών του, οι βυζαντινοί εξετοπίστησαν από ολόκληρη σχεδόν την Μικρά Ασία, ενώ μετά την κατάληψη της Καλλίπολης εγκαινιάστησαν οι επιχειρήσεις των οθωμανών στα Βαλκάνια. Συγκεκριμένα, το 1326, ο οθωμανικός στρατός κατέλαβε την Προύσα την οποία ο Ορχάν κατέστησε πρωτεύουσα του κράτους του, ενώ το 1329 πέτυχε συντριπτική νίκη στη μάχη του Πελεκάνου κατά του βυζαντινού στρατού του Ανδρόνικου Γ'.¹⁴¹ Μετά την μάχη του Πελεκάνου, το 1329, οι κάτοικοι της Νίκαιας ηρνήθησαν να επωφεληθούν από τους όρους της συνθηκολόγησης και να φύγουν για την Κωνσταντινούπολη, αφού το εμπόριο τους (κατεργασία μεταξίου και κεραμική) εξηρτάτο από τις τοπικές πρώτες ύλες, τις οποίες δεν μπορούσαν να προμηθευτούν από αλλού. Προτίμησαν να συμβιώσουν με τους οθωμανούς.¹⁴² Το 1331 κατελήφθη η Νίκαια ενώ ένα χρόνο μετά, το 1332, ξέσπασε εμφύλιος πόλεμος στην Βυζαντινή Αυτοκρατορία μεταξύ των υποστηρικτών του Ανδρόνικου και του Ιωάννη Κατακουζηνού (μετέπειτα Ιωάννη ΣΤ') όπου ο τελευταίος χρησιμοποίησε στον στρατό του και στρατιώτες «*gharis*» του ηγέτη *Unour beys* κατά του αντιπάλου του.¹⁴³ Το 1337 κατελήφθη η Νικομήδεια. Ο μετασχηματισμός των καταληφθέντων αυτών πόλεων από βυζαντινές σε οθωμανικές, υπήρχε άμεσος.¹⁴⁴ Το 1335, διελύθη η Αυτοκρατορία των Ιλχανιδών και το Οσμανικό Εμιράτο ανεξαρτητοποιήθηκε. Το 1345 κατελήφθη το Εμιράτο του Καρασί από τα στρατεύματα του Ορχάν και έτσι το Οσμανικό Εμιράτο επεκτάθη ως τις ανατολικές ακτές των Δαρδανελίων. Εν συνεχεία, το 1346, ο γάμος του Ορχάν με την κόρη του Κατακουζηνού και μετέπειτα αυτοανακηρυχθέντος Αυτοκράτορα του Βυζαντίου, Θεοδώρα, επισφράγισε και «νόμιμα» ερείσματα διείσδυσής του στη βυζαντινή κληρονομιά.¹⁴⁵ Ο γάμος αυτός έγινε με αντάλλαγμα 6.000 οθωμανούς μισθοφόρους στρατιώτες που πολιορκήσαν την Κωνσταντινούπολη. Τον Φεβρουάριο του 1347, οι υποστηρικτές του Κατακουζηνού άφησαν την Χρυσή Πύλη ανοικτή, ώστε εκείνος πέρασε στην Πόλη χωρίς αντίσταση, αφού οι φρουροί είχαν δωροδοκηθεί. Τελικά συμφωνήθη να γίνει η ένωση των δύο οικογενειών. Η 13χρονη Ελένη, κόρη του Κατακουζηνού, επρόκειτο να μνηστευθεί τον 15χρονο Ιωάννη Παλαιολόγο. Ακολούθησε η στέψη των δύο συναυτοκρατόρων Ιωάννη Κατακουζηνού και Ιωάννη Παλαιολόγου. Ο Ορχάν είχε κάθε λόγο να είναι ευχαριστημένος με τις εξελίξεις. Ήταν τώρα γαμπρός ενός από τους Αυτοκράτορες και κουνιάδος του άλλου. Εν συνεχεία ο Ορχάν, κατόπιν παρακλήσεως του πεθερού του Αυτοκράτορα Κατακουζηνού, του έστειλε 6.000 οθωμανούς στρατιώτες για να διώξουν τους σέρβους του Στέφανου Ντουςάν από την Μακεδονία. Αυτοί αφού πήραν τεράστιες ποσότητες λαφύρων, επέστρεψαν στην Νικομήδεια χωρίς να έχουν κατακτήσει (για λογαριασμό του Κατακουζηνού) ούτε μία από τις πόλεις που κρατούσε ο Στέφανος

¹⁴¹ «Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό», τόμος Η', Εκδοτική Αθηνών 1991, σ. 29.

¹⁴² Gibbons Herbert Adams, «Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α' (1300-1403)», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «*The foundation of the Ottoman Empire*», 1916), σ. 51, ο Ibn Batyiah, που είχε επισκευθεί την πόλη λίγο αργότερα, είχε πει ότι τα τείχη της ήταν ανέπαφα, ότι η μοναδική είσοδος για την πόλη ήταν ένας δρόμος κατασκευασμένος σαν γέφυρα και τόσο στενός ώστε ιππείς δεν μπορούσαν να τον περάσουν και ότι τα τείχη περιβάλλονταν από πλατιά και βαθιά τάφρο γεμάτη με νερό.

¹⁴³ Turnbull Stephen, «*The Ottoman Empire (1326-1699)*», Osprey Publishing, Oxford 2008, σ. 13.

¹⁴⁴ Μετά τον εθελούσιο εξισλαμισμό πολλών κατοίκων της Νίκαιας, ο Πατριάρχης Ιωάννης Καλέκας (1344-1347) έγραψε στους κατοίκους της, προτρέποντας τους να ξαναγυρίσουν στον χριστιανισμό για να σωθούν και μάλιστα είπε ότι όσοι από αυτούς είναι πρόθυμοι να θυσιάσουν για τον Χριστό θα λάβουν μαρτυρικό στέφανο. (Αμαντος Ι. Κωνσταντίνος, «*Σχέσεις ελλήνων και τούρκων - Από τον ενδέκατο αιώνα μέχρι το 1821*», τόμος Α', εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (συγγραφική πρωτοτύπου: 1955), σ. 56)

¹⁴⁵ Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, «*The Ottoman Empire*», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki, 2005, σσ. 29-30.

Ντουσάν.¹⁴⁶ Η κατάληψη της *Tzympe* (chimelic, Τζύμπης) στην ευρωπαϊκή ακτή των Δαρδανελίων στον ισθμό της Καλλίπολης, το 1352 από τον γιο του Ορχάν, Σουλεϊμάν, και η εγκαθίδρυση εκεί οθωμανικής στρατιωτικής Μονάδας, ήταν ενέργεια που ανησύχησε εξαιρετικά τον Ιωάννη ΣΤ΄ Κατακουζηνό, ο οποίος είχε ζητήσει την βοήθεια των οθωμανών σε μία νέα ενδοβυζαντινή εμφύλια διαμάχη που είχε ξεσπάσει. Την μόνιμη αυτή εγκατάσταση των οθωμανικών στρατευμάτων, ενίσχυσε ένας μεγάλος σεισμός, το 1354, ο οποίος έριξε τα τείχη από πολλές κοντινές πόλεις. Τα οθωμανικά στρατεύματα έσπευσαν να καταλάβουν τα μέρη, καθώς οι κάτοικοι έφυγαν για ασφάλεια.¹⁴⁷ Εκεί, οι οθωμανοί βρήκαν νέους υποστηρικτές από τα Βαλκάνια αλλά και από την Ανατολία, αφού τουρκομάνοι πληθυσμοί που επιδίωκαν πλουτισμό σε νέα πλούσια εδάφη ενώθηκαν μαζί τους, ακολουθώντας τους, αποσυμφορίζοντας τα εδάφη της Μικράς Ασίας. Ένας συνδυασμός ευελιξίας, έξυπνης τακτικής, τύχης και γεωγραφικής θέσης άνοιξε το δρόμο στους οθωμανούς για την ίδρυση μιας Αυτοκρατορίας κυριαρχώντας πάνω στους αντιπάλους τους.¹⁴⁸ Το 1354, μετά την παραίτηση του Ιωάννη Κατακουζηνού, ο Ορχάν οργάνωσε σειρά εκστρατειών, που του επέτρεψαν να διευρύνει τα όρια του κράτους του σε ευρωπαϊκά εδάφη και να γίνει κύριος της Καλλίπολης, αποκτώντας έτσι, για πρώτη φορά, ένα ισχυρό έρεισμα στην Ευρώπη.¹⁴⁹ Πριν λήξει η βασιλεία του Ορχάν, η φυλή του είχε αυξηθεί σε μισό εκατομμύριο ανθρώπους. Αυτή η αύξηση δεν θεωρείται φυσιολογική και ούτε ήταν δυνατόν να είχε προέλθει από συρροή νομάδων από την Ανατολή, καθότι οι αντίπαλοι του Ορχάν από την Καραμανία, την Αττάλεια, το Αϊδίι και το Σαρουχάν, προσέλκυαν τους τυχοδιώκτες πριν φτάσουν σ' αυτόν. Η απότομη αύξηση του λαού και του στρατού του ήταν αποτέλεσμα επιμειξιών με τον γηγενή πληθυσμό.¹⁵⁰

2.2. Ο οθωμανικός στρατός κατά την εποχή του Εμίρη Ορχάν

2.2.1. Τα οθωμανικά στρατιωτικά Σώματα των γιαγιάδων και των μουσελέμηδων.

Επί Σουλτάνου Ορχάν έγιναν κάποιες στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις στην οργάνωση του πρώτου οθωμανικού στρατού, που όμως, δεν έφεραν επαναστατικές καινοτομίες. Η βελτίωση των οθωμανικών στρατευμάτων η οποία συνετελέσθη μεταξύ των πρώτων επιδρομών του Οσμάν και της μάχης του Πελεκάνου (1329) πρέπει να αποδοθεί περισσότερο στην γενικότερη εξέλιξη του οθωμανικού λαού παρά στην ατομική πρωτοβουλία του Ορχάν. Γενικά, η μετάβαση μέρους των Οσμανίδων από το νομαδικό στον αγροτικό βίο συνετέλεσε κατά πολύ στην δημιουργία τακτικότερου και πειθαρχικότερου στρατού. Γιατί, ενώ οι νομάδες πολεμιστές απέβλεπαν ως επί το πλείστον στην λαφυραγωγία, οι γεωργοί, έχοντας βωμούς και εστίες να υπερασπίσουν, ήταν νομοταγέστεροι γνωρίζοντας καλύτερα την από κοινού δράση και πειθαρχία. Ο εξ αγροτών στρατός σταδιακά απέβη η κύρια Δύναμη του οθωμανικού κράτους, διότι αντιπροσώπευε εκείνη ακριβώς της τάξη των κατοίκων, της οποίας τα υλικά συμφέροντα είχαν συνδεθεί στενά μετά της οθωμανικής κυριαρχίας.¹⁵¹ Έτσι, κατά τα χρόνια της βασιλείας του Ορχάν, ο οθωμανικός στρατός ανεσυγκροτήθη και οργανώθη σε τακτικό και άτακτο πεζικό («γιαγιά» ή «πιαδέ» και «αζάπ») και σε τακτικό και

¹⁴⁶ Gibbons Herbert Adams, «*Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α΄ (1300-1403)*», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, σσ. 74-76.

¹⁴⁷ Turnbull Stephen, «*The Ottoman Empire (1326-1699)*», Osprey Publishing, Oxford 2008, σ. 13.

¹⁴⁸ Quataert Donald, «*Η Οθωμανική Αυτοκρατορία - Οι τελευταίοι αιώνες (1700-1922)*», εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2000, σσ. 34-35.

¹⁴⁹ «*Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*», τόμος Η΄, Εκδοτική Αθηνών 1991, σ. 29.

¹⁵⁰ Gibbons Herbert Adams, «*Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α΄ (1300-1403)*», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, σ. 52.

¹⁵¹ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «*Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελλησισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)*», Αθήνα 1943, σ. 172.

άτακτο ιππικό («σπαχί» και «ακιντζί»), ενώ ετέθησαν οι βάσεις για τη δημιουργία οθωμανικού πολεμικού ναυτικού.¹⁵² Συγκεκριμένα, ο Ορχάν συνεκρότησε το Σώμα των «yaga» (= βοηθητικοί στρατιώτες, γιαγιάδες) που ήταν το πρώτο τακτικό στρατιωτικό Σώμα με πεζούς μαχητές που πολεμούσαν συγκροτημένοι σε δεκάδες, εκατοντάδες και χιλιάδες. Οι βυζαντινοί τους έλεγαν «μουρτάτες» (= αποστάτες, από το τουρκικό «*murted*» = αποστάτης). Επίσης, οργάνωσε, με τη βοήθεια του Βεζίρη *Allah al Din*, το στρατιωτικό Σώμα των «*müsellem*» (= φοροαπαλλαγμένοι, μουσελλέμηδες), μία Δύναμη από μουσουλμανικό και χριστιανικό ιππικό και πεζικό, που πληρώνονταν κανονικά, οργανωμένοι σε εκατοντάδες με Διοικητές τους «*subasi*» (= εκατόνταρχους, σουμπάσηδες) και σε χιλιάδες υπό τους «*binbasi*» (= χιλίαρχους, μπιμπασίδες). Οι γιαγιάδες, όπως και οι μουσελλέμηδες, στην αρχή ήταν έμμισθοι, αλλά κατόπιν, κατά την εποχή του Μουράτ Α' (1362-1389) τους εδίδετο γη, ή τιμάρια, σε αντάλλαγμα της στρατιωτικής Υπηρεσίας που προσέφεραν. Μετά το τέλος του 14ου αιώνα, αυτές οι στρατιωτικές Μονάδες του οθωμανικού στρατού κατηργήθησαν.¹⁵³

2.2.2. Οι αζάπηδες

Οι «*azap*» (= ανύπανδροι ή ταλαίπωροι, αζάπηδες), αναφέρεται ότι πολέμησαν τον 14ο αιώνα ως πεζοναύτες, αλλά και ως άτακτο ελαφρύ πεζικό τοξοτών, των οποίων η αποστολή ήταν να συγκρατούν τον εχθρό μέχρις ότου τα τακτικά στρατεύματα λάβουν τους σχηματισμούς τους. Οι περισσότεροι από αυτούς ήταν τούρκοι από την Ανατολία, προσφέροντας τις υπηρεσίες τους περιστασιακά, αρχικά ως μισθοφόροι. Αργότερα άρχισαν να λαμβάνουν τακτικούς μισθούς, έχοντας επίσης και καθήκοντα φρουρών.¹⁵⁴ Οι αζάπηδες, ως ελαφρά όπλισμένο πεζικό, τοποθετούνταν μπροστά όταν άρχιζε η μάχη. Δεν είχε σημασία, πόσοι από αυτούς θα σκοτώνονταν ή αν έκαναν καλή εμφάνιση. Αποστολή τους ήταν να συγκεντρώνουν τα πρώτα πυρά του εχθρού. Όταν η πρώτη Δύναμη κρούσης του εχθρού εξαντλούνταν, ή όταν ο εχθρός, θεωρώντας ότι η νίκη είναι δική του, παρασύρονταν σε καταδίωξη των *azap* που ετρέποντο σε φυγή, έπεφτε πάνω στην δεύτερη σειρά στρατιωτών που αποτελούνταν από περισσότερο πειθαρχημένα στρατεύματα.¹⁵⁵

2.2.3. Οι σπαχήδες

Οι «*sispahi*» (σπαχήδες), ήταν ένα τακτικό οθωμανικό Σώμα ιππικού, που συνεστήθη για πρώτη φορά στα χρόνια της βασιλείας του Ορχάν από μικροτιμαριούχους επαγγελματίες πολεμιστές στους οποίους το οθωμανικό κράτος εκχώρησε κτήματα, προκειμένου να συντηρηθούν και εξοπλισθούν, αν και το μεγαλύτερο μέρος της περιουσίας των προήρχετο από τη λαφυραγωγία στην οποία επιδίδονταν κατά της εκστρατείες.¹⁵⁶ Ο Ορχάν καθιερώνοντας, ένα σύστημα αμοιβών για την στρατιωτική θητεία, μοίρασε την κατακτημένη γη στους πιστούς πολεμιστές του και υπεσχέθη ότι για τις μελλοντικές του κατακτήσεις ένα μεγάλο μέρος των εδαφών, πλην των ασιατικών περιοχών, θα εδίδετο στους στρατιώτες που θα συμμετείχαν στις εκστρατείες του, ως πολεμική λεία. Διαχώρισε την υποχρέωση για στρατιωτική υπηρεσία σε δύο μορφές: Είτε την πραγματική πολεμική υπηρεσία ανδρών σε αναλογία με την έκταση της περιοχής που κατείχαν, είτε με εξαγορά της υποχρέωσης αυτής μέσω καταβολής χρηματικού ποσού ικανού για πρόσληψη αντίστοιχων μισθοφόρων.¹⁵⁷

¹⁵² «Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό», τόμος Η', Εκδοτική Αθηνών 1991, σ. 30.

¹⁵³ Nicole David-Angus Mc Bride, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 9.

¹⁵⁴ Nicole David-Angus Mc Bride, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 17.

¹⁵⁵ Gibbons Herbert Adams, «*Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α' (1300-1403)*», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, σ. 66.

¹⁵⁶ Heath Ian, «*Byzantine Armies AD 118-1461*», Osprey - reed Consumer Books Ltd, London 1995, σ. 35.

¹⁵⁷ Gibbons Herbert Adams, «*Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α' (1300-1403)*», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, σσ. 61-63.

Κατόπιν, εφαρμόζοντας τον βυζαντινό θεσμό των «στρατιωτοπίων», άρχισε να παραχωρεί συστηματικότερα γαίες στους παλιούς συμπολεμιστές του, έναντι της υποχρέωσης αυτών να λαμβάνουν τα όπλα, όποτε παρίστατο ανάγκη. Τα καλύτερα των τιμαρίων, τα λεγόμενα «*khas*» (= χάσια) και «*ziamet*» (= ζιαμέτια), εδίδοντο στην στρατιωτική αριστοκρατία, η οποία ανεδείχθη από τους συνεχείς πολέμους.¹⁵⁸

Τα κράνη των σπαχήδων ήταν καλοφτιαγμένα και συνήθως του τύπου «*τουρμπάνι*» (διότι έμοιαζαν με τον γνωστό ισλαμικό κεφαλόδεσμο) και διέθεταν καταυχένια και ρινοφυλακτήρα, ενώ κατά κανόνα προσάρμοζαν πάνω μία αλυσιδωτή κουκούλα. Οι πολεμιστές ανώτερης τάξης φορούσαν και μεταλλική μάσκα, που προστάτευε το πρόσωπο από πλήγματα, αλλά περιόριζε την όραση και δυσχέραινε την αίσθηση προσανατολισμού του φέροντος. Ως έφιπποι, οι σπαχήδες μάχονταν περισσότερο με λόγχη και τόξο, αλλά όταν αφίππευαν, χρησιμοποιούσαν περισσότερο τα γαταγάνια τους.¹⁵⁹ Οι αρχηγοί κάθε ύλης ιππικού σπαχήδων ελέγοντο «*σισπαχί-αγάς*».¹⁶⁰

Μέσα σε λίγες δεκαετίες, το στρατιωτικό Σώμα των σπαχήδων εξελίχθη στο πλέον αξιόμαχο τμήμα του οθωμανικού στρατού, που μαζί με τους γενιτσάρους επρόκειτο να αποτελέσει τον τρόπο για τους ευρωπαϊκούς στρατούς.

2.3. Τακτικές μάχης του οθωμανικού στρατού κατά την εποχή του Εμίρη Ορχάν

Ο αριθμός των οθωμανικών στρατευμάτων ηυξήθη κατά την εποχή του Ορχάν. Σύμφωνα με μία πληροφορία του συγχρόνου του Ορχάν άραβα συγγραφέα Sihabeddin al-Umari (+ 1349), ο Σουλτάνος διετηρούσε επί ποδός πολέμου 25.000 ιππείς και ότι ο συνολικός αριθμός αυτών μπορούσε να ανέλθει στους 40.000. Οι πεζοί ήταν «αναριθμητοί», το οποίο μπορεί να ερμηνευτεί ότι δεν υπήρχε ακόμα συστηματικό οργανωμένο πεζικό. Παρ' όλα αυτά ο al-Umari δεν είχε σε μεγάλη υπόληψη την ποιότητα των Σουλτανικών στρατευμάτων: «*Τα στρατεύματα του*», έλεγε, «*είναι ήκιστα μάχιμα και τρομερότερα στην εμφάνιση παρά στην πραγματικότητα ... ευρίσκονται δε σε συνεχή πόλεμο μετά του βασιλέως των ρωμαίων. Στους αγώνες τους οποίους διεξάγουν οι οθωμανοί, η νίκη ευνοεί συχνότερα τον τούρκο ηγεμόνα, ο οποίος είναι για τους ρωμαίους ο περισσότερο επικίνδυνος*».¹⁶¹ Κατά την Τρίτη δεκαετία του 14^{ου} αιώνα, η στρατιωτική οργάνωση του οθωμανικού στρατού είχε εξελιχτεί τόσο, ώστε κατά την πολιορκία της Νικομήδειας, το 1330, ο Κατακουζηνός αναφέρει ότι χρησιμοποιήθηκαν από τους οθωμανούς πολιορκητές μηχανές κατά των τειχών της πόλεως.¹⁶²

Το οθωμανικό ιππικό, της εποχής του Ορχάν παρέμεινε η κυριότερη οθωμανική στρατιωτική Δύναμη, ενώ το πεζικό ήταν δευτερευούσης σπουδαιότητας. Ως προς τις τακτικές μάχης υπήρχε η εξής σύνθεση: Αρχομένης της μάχης προηγούντο οι ελαφρώς οπλισμένοι ιππείς (ακιντζή), κινούμενοι με ταχείς ελιγμούς και επιτιθέμενοι απροσδόκητα κατά των αντιπάλων από πολλές κατευθύνσεις, διαιρεμένοι σε μικρές ομάδες. Αυτοί έβαλαν από μακριά με τα τόξα τους, υποχωρούσαν και πάλι επιτίθεντο με σκοπό και φέρουν σύγχυση

¹⁵⁸ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «*Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελλησισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)*», Αθήνα 1943, σ. 173.

¹⁵⁹ Μανούσος Ορέστης-Ψαρουλάκης Γεώργιος, «*Εάλω η Πόλις - Το λυκόφως του μεσαιωνικού ελλησισμού*», μονογραφία του περιοδικού «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», σειρά «*Ελληνική Ιστορία*», εκδ. Compuress A.E., Αθήνα, σ. 56.

¹⁶⁰ Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. EOMMEX, Αθήνα 1989, σσ. 20-21, κατά την εποχή της ακμής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οι σπαχήδες έφταναν τους 200.000 έφιπποι πολεμιστές σε όλη την Αυτοκρατορία, τον 19ο αιώνα όμως, ο αριθμός τους είχε συρρικνωθεί εξαιρετικά, σε λιγότερους από 20.000 άνδρες. Πολλοί σπαχήδες της Ηπείρου, στις αρχές του 18ου αιώνα, ήταν χριστιανοί, περίπου 12.000, τους οποίους οι οθωμανοί τους ανάγκασαν να ασπασθούν το ισλάμ για να μην χάσουν τα τιμάρια τους και τον τίτλο τους. Αφορμή υπήρξε η παρουσία των χριστιανών σπαχήδων στο οθωμανικό στρατόπεδο κάτω από χριστιανικά σύμβολα, κατά τη διάρκεια μιας εκστρατείας κατά των περσών στα τέλη του 17ου αιώνα. Το γεγονός αυτό είχε εξοργίσει πολλούς μουσουλμάνους, οι οποίοι παραπονέθηκαν στον Σουλτάνο.

¹⁶¹ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «*Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελλησισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)*», Αθήνα 1943, σ. 175.

¹⁶² Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «*Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελλησισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)*», Αθήνα 1943, σ. 175.

στην εχθρική παράταξη της οποίας η κύρια Δύναμη απετελείτο από βαρύ οπλισμένο πεζικό, προστατευόμενο από ιπείς. Αμέσως μετά τους «ακιντζή» και σε συνδυασμό μ' αυτούς, ακολουθούσαν οι περισσότερο οργανωμένοι σπαχήδες που έφεραν βαρύτερο οπλισμό κατορθώνοντας αποφασιστικά πλήγματα κατά του αντιπάλου.¹⁶³ Κατά την μάχη του Πελεκάνου, τον Ιούνιο του 1329, τα Αυτοκρατορικά στρατεύματα οδήγησε ο ίδιος ο βασιλιάς των Ρωμαίων Ανδρόνικος ο Γ' έχοντας ως σκοπό την σωτηρία της Νίκαιας. Τα στρατεύματα του Ορχάν οργανώθηκαν σε ανώμαλο έδαφος κατάλληλο και για την άμυνα του πεζικού και για τις αιφνιδιαστικές επελάσεις του ιπικού. Ο Σουλτάνος περιεστοιχίθη από τριακόσιους εκλεχτούς ιπποτοξότες, ενώ μέρος του στρατού του είχε καταλάβει άλλα επίκαιρα σημεία και ορισμένοι στρατιώτες είχαν κρυφτεί σε χαράδρες πλησίον, για να επιτεθούν κατόπιν ενέδρας. Η τακτική αυτή του Ορχάν συνίστατο αφ' ενός μεν στις αιφνιδιαστικές επιθέσεις κατά του αντιπάλου, με ορμή και αφ' ετέρου δε στις εκ των συστάδων συμπλοκές. Το ιπικό του έβαλε κατά των εχθρικών στρατευμάτων φεύγοντας και επιτίθετο και πάλι αμέσως μόλις αυτοί υποχωρούσαν ή στρατοπέδευαν. Με αυτές τις επιθέσεις του ο Ορχάν, παρά τις απώλειες του, επέφερε κόπωση στο εχθρικό στράτευμα, παρασύροντας το σε δυσχερές έδαφος. Ο ιστορικός Κατακουζηνός γράφει ότι μέχρι κάποια στιγμή στο πεδίο της μάχης είχαν πέσει περίπου τετρακόσιοι οθωμανοί και ένας μόνος έλληνας. Τότε συνέβη το απροσδόκητο, να αποφασισθεί η τακτική υποχώρηση-αποχώρηση των βυζαντινών στρατευμάτων για την Κωνσταντινούπολη. Και αυτό είναι περίεργο, γιατί ο σκοπός της εκστρατείας δεν ήταν να ανταλλάξουν διαξιφισμούς με τον Ορχάν και να αποχωρήσουν την μέση των πραγμάτων, αλλά να σώσουν την Νίκαια. Στην δεύτερη φάση της μάχης οι επιθέσεις των οθωμανικών στρατευμάτων κατά των αποχωρούντων βυζαντινών, είχαν ως αποτέλεσμα την πλήρη διάλυση των τελευταίων. Η τακτική του Ορχάν ήταν η πρόκληση γενικής σύγχυσης στο εχθρικό στράτευμα του Ανδρόνικου Γ', με τις σποραδικές επιθέσεις των ιππέων του. Μετά την μάχη εκείνη, ο Ορχάν έγινε κύριος της Βιθυνίας.¹⁶⁴ Ανάμεσα στο 1333 και 1354, ο Ορχάν υπέταξε διάφορα κρατίδια της Μικράς Ασίας με σημαντικότερο εκείνο του Καρασί στην Μυσία.¹⁶⁵

2.4. Οι οθωμανικές ενδυμασίες κατά την εποχή του Εμίρη Ορχάν

Ο αδελφός του Ορχάν, βεζίρης Αλαντίν, ήταν ο πρώτος που ρύθμισε την ενδυμασία των οθωμανών. Ο οθωμανός ιστορικός του ΙΕ' αιώνας, ο *Asikpasazade*, αναφέρει ότι κατόπιν προτάσεως του Αλαντίν, ο Ορχάν εθέσπισε ότι οι ανήκοντες στον στρατό πρέπει να φορούν κωνικό πύλο λευκού χρώματος. Ο Σουλτάνος όμως και οι προύχοντες (*bey*) κατά τις επίσημες εμφανίσεις των έφεραν «*burma dülbent*» η οποία ήταν μία μακριά λωρίδα υφάσματος περιελισσόμενης της κεφαλής (κοινώς σαρίκι). Το λευκό κάλυμμα κεφαλής επεβλήθη λόγω αντιδράσεως προς τους γύρω ηγεμόνες, οι οποίοι έφεραν κόκκινο κάλυμμα. Στην μίμηση του λευκού καλύμματος των Αχί, μπορούμε εύκολα να διακρίνουμε την διάθεση των Οθωμανών να προσεταιρισθούν τον Αχισμό, υιοθετώντας τους εξωτερικούς του τύπους.¹⁶⁶

¹⁶³ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)», Αθήνα 1943, σ. 176.

¹⁶⁴ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)», Αθήνα 1943, σ. 178-184.

¹⁶⁵ Gibbons Herbert Adams, «Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α' (1300-1403)», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «*The foundation of the Ottoman Empire*», 1916), σ. 57.

¹⁶⁶ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γεώργιος, «Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)», Αθήνα 1943, σσ. 168-169.

2.5. Η οργάνωση στρατιωτικών Δυνάμεων άλλων κρατών κατά την περίοδο βασιλείας του Εμίρη Ορχάν (1324-1362)

2.5.1. Ο βυζαντινός στρατός κατά την εποχή του Εμίρη Ορχάν

Κατά την εποχή του Σουλτάνου Ορχάν, το βυζαντινό κράτος συνεταράσεται από εμφύλιες διαμάχες διαδοχής, με πρώτη τον πόλεμο του Ανδρόνικου Γ΄ Παλαιολόγου (1328-1341). Το 1328, ο Αυτοκράτορας Ανδρόνικος Γ΄ (ο οποίος ανέλαβε μετά την παραίτηση του παππού του Ανδρόνικου Β΄), επιχείρησε την τελευταία βυζαντινή προσπάθεια για ανανέωση του πολεμικού στόλου της Αυτοκρατορίας. Ο Ανδρόνικος Γ΄, επαναπροσλαμβάνοντας «Γασμούλους» (οι οποίοι αναφέρονται σε χρονικά, τουλάχιστον μέχρι το 1422) και «Προσαλέντες» (που αναφέρονται μέχρι το 1361), κατάφερε το 1332 να θέσει στη διάθεση της Αυτοκρατορίας 10 πολεμικές γαλέρες.¹⁶⁷ Το 1330, ο «Μέγας Δομέστικος» του Βυζαντίου, Ιωάννης Κατακουζηνός, εφήρμοσε μερικές στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις, επιτυγχάνοντας να εισάγει την υποχρεωτική θητεία μέσω του θεσμού της «πρόνοιας», παρέχοντας γη, ως αντάλλαγμα για τις στρατιωτικές υπηρεσίες. Επίσης, ενίσχυσε τις συνοριακές φρουρές, ενώ μερίμνησε ώστε να καταβάλλονται εγκαίρως οι πληρωμές των ανδρών κατά τις περιόδους των επιστρατεύσεων. Ο νέος εμφύλιος πόλεμος που ξέσπασε το 1341, μετά τον θάνατο του Ανδρόνικου Γ΄ Παλαιολόγου, οδήγησε στην αποτυχία των προσπαθειών του.¹⁶⁸ Σύμφωνα με τον Ψευδοκόδινο, την εποχή εκείνη, ο συνολικός αριθμός του κεντρικού βυζαντινού στρατού έφτανε στους 6.000 άνδρες, οργανωμένους σε 12 «αλλάγια», η δε δύναμη που συνεκρότησε ο Κατακουζηνός για να προστατεύσει τον Αυτοκράτορα Ιωάννη Ε΄, το 1341, απετελείτο από 500 μόλις άνδρες, καθώς και «από όσους βαρβάρους οπλισμένους με πέλεκεις ευρίσκοντο εν υπηρεσία» («Βαραγγειος» φρουρά).¹⁶⁹ Τότε, λόγω της διαμάχης ανάμεσα στο γιο του νεκρού Αυτοκράτορα, τον Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγο και τον στενό συνεργάτη του, Ιωάννη Κατακουζηνό, ο οποίος διεκδίκησε τον θρόνο, το βυζαντινό κράτος απεδυναμώθη περισσότερο. Από το 1347 έως το 1354, ο Κατακουζηνός πέτυχε να αναδειχθεί προσωρινά Αυτοκράτορας, ως Ιωάννης ΣΤ΄, σε μία Αυτοκρατορία που διαρκώς εσυρρικνώνεται.

Με την απώλεια όλων των μικρασιατικών κτήσεων της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, τα βυζαντινά «αλλάγια» εξηφανίσθησαν και στην θέση τους ενεφανίσθησαν τα «μεγάλα αλλάγια» στις ευρωπαϊκές κτήσεις της Αυτοκρατορίας. Κάθε επαρχία συγκροτούσε και από ένα «μεγάλο αλλάγιο», που έπαιρνε την ονομασία του από αυτήν. Επί παραδείγματι, το «αλλάγιο» της Θεσσαλονίκης ονομάζεται «Θεσσαλονίκιον», το «αλλάγιο» των Σερρών «Σερριώτικον» κ.λ.π. Οι αυτόχθονες βυζαντινοί που υπηρετούσαν στα «μεγάλα αλλάγια», ιππείς και πεζοί, ονομάζονταν «μεγαλοαλλαγίτες». Σταδιακά, εξηφανίσθησαν και τα «μεγάλα αλλάγια», όταν οι επαρχίες από τις οποίες προήρχοντο, περιήλθαν στον έλεγχο των οθωμανών και των σέρβων. Από την περίοδο εκείνη και μετά, η οργάνωση του βυζαντινού στρατού άρχισε να γίνεται σε εντελώς περιστασιακή βάση.¹⁷⁰ Με την κατάληψη της Μακεδονίας από τους σέρβους, στο βυζαντινό κράτος δεν είχε απομείνει παρά μόνο ένα μέρος της Θράκης, το Δεσποτάτο του Μυστρά στην Πελοπόννησο και κάποια νησιά του Αιγαίου. Ως το τέλος της βασιλείας του Ορχάν, το 1362, οι οθωμανοί, καταλαμβάνοντας την Καλλίπολη είχαν εξαπλωθεί ως την κοιλάδα του Έβρου, κατέχοντας το Διδυμότειχο, την

¹⁶⁷ Heath Ian, «Byzantine Armies AD 118-1461», Osprey - reed Consumer Books Ltd, London 1995, σ. 19, από τότε και μέχρι το τέλος της Αυτοκρατορίας, ο πολεμικός στόλος της δεν υπερέβη τον αριθμό των 10 πλοίων, αν και περιστασιακά, για τις πολεμικές ανάγκες επετάσσοντο και εμπορικά σκάφη.

¹⁶⁸ Heath Ian, «Byzantine Armies AD 118-1461», Osprey - reed Consumer Books Ltd, London 1995, σ. 12.

¹⁶⁹ Heath Ian, «Byzantine Armies AD 118-1461», Osprey - reed Consumer Books Ltd, London 1995, σ. 14, η ύπαρξη της «Βαραγγείου» φρουράς αναφέρεται και σε χρονικό του 1414 και δεν είναι απίθανο η Μονάδα αυτή να επεβίωσε μέχρι το οριστικό τέλος της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Από άλλες πηγές συνάγεται ότι κατά τον 15ο αιώνα, τα καθήκοντα της «Βαραγγείου» φρουράς ανέλαβε μία Μονάδα Κρητών, η ύπαρξη των οποίων κατεγράφη σε χρονικό του 1422. Μία άλλη Μονάδα που φαίνεται να επεβίωσε τουλάχιστον μέχρι το 1437, απετελείτο από καταλανούς μισθοφόρους.

¹⁷⁰ Heath Ian, «Byzantine Armies AD 118-1461», Osprey - reed Consumer Books Ltd, London 1995, σ. 14.

Ανδριανούπολη και την Φιλιππούπολη.¹⁷¹ Παρ' όλα τα προβλήματα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας κατά την εποχή του Ορχάν, πλήθος οθωμανών πολεμιστών συνέχιζε να πλαισιώνει τις τάξεις του βυζαντινού στρατού, ως μισθοφόροι ή βοηθητικοί. Το 1345, ο Αυτοκράτορας Ιωάννης ΣΤ΄ είχε στην υπηρεσία του 6.000 οθωμανούς βοηθητικούς ιππείς. Το 1348 είχε 10.000, ενώ το 1349 κατά την ανακατάληψη της Θεσσαλονίκης από τους σέρβους, στο πλευρό του βυζαντινού στρατού πολέμησαν και 20.000 οθωμανοί. Ο ίδιος ο Κατακουζηνός έλεγε: «Οι αριθμοί αυτοί είναι πολύ μεγάλοι για να ελέγχονται αποτελεσματικά από τους ρωμαίους»... «οι τούρκοι επιτίθεντο μόνοι τους όποτε έκριναν ότι θα απεκόμιζαν κάποιο κέρδος». Το 1354, οθωμανικά στρατεύματα - μισθοφόροι των βυζαντινών, ήταν εκείνοι που κατέλαβαν για λογαριασμό τους την Καλλίπολη, χωρίς να πάρουν εντολή.¹⁷²

2.5.2. Ο ουγγρικός στρατός κατά την εποχή του Εμίρη Ορχάν

Ενώ το οσμανικό Εμιράτο διαρκώς ισχυροποιείτο και επεκτείνετο, το 1342, ο Λουδοβίκος ο Μέγας διεδέχθη τον Κάρολο Ροβέρτο στον ουγγρικό θρόνο. Όνειρό του ήταν να οδηγήσει μία νέα σταυροφορία κατά των τουρκικών φυλών, που είχαν ήδη κατακλύσει ολοκληρωτικά τα Μικρασιατικά εδάφη, βάζοντας πόδι και στην Ευρώπη. Θερμός υποστηρικτής του Πάπα και υπερασπιστής της χριστιανοσύνης, εστρατολόγησε για το σκοπό αυτόν πολλούς μισθοφόρους από την Γερμανία και Ιταλία, αλλά θα έπρεπε πρώτα να αντιμετωπίσει την ενετική προσπάθεια επεκτάσεως στη Δαλματία, τους ορθόδοξους σέρβους στον νότο καθώς και τους λιθουανούς και καθολικούς πολωνούς του βορά. Οι χρόνιες έριδες στο χριστιανικό στρατόπεδο, δεν του επέτρεψαν να εκπληρώσει το όνειρό του.¹⁷³

2.5.3. Δυτικοευρωπαϊκοί στρατοί κατά την εποχή του Εμίρη Ορχάν

● Όπλα και τακτικές μάχης των χερσαίων δυτικοευρωπαϊκών Δυνάμεων. Η μάχη του Κρεσού (1346) και η μάχη του Πουατιέ (1356).

Κατά την εποχή του Εμίρη Ορχάν (1324-1362), οι τακτικές μάχης όπως και ο εξοπλισμός των δυτικοευρωπαϊκών πολεμιστών, είχαν διαφορές σε σχέση με τις αντίστοιχες των οθωμανών μαχητών. Στην Γαλλία του Βασιλιά Φιλίππου ΣΤ΄, το βαρύ ιππικό θωρακισμένων ιπποτών ήταν η κύρια Μονάδα μάχης. Οι ιππότες σχηματίζοντας «λογχοφόρες ομάδες» και επελαύναν με ορμή εναντίον αντιπάλων παρατάξεων. Οι «λογχοφόρες ομάδες» ήταν οι βασικές τακτικές Μονάδες μάχης, αποτελούμενες η κάθε μία, από έναν ιππότη με βαρύ οπλισμό, έναν έφιππο με ασπίδα και έναν ακόλουθο με καθήκοντα υπηρέτου, επισιτιστή και αγγελιοφόρου. Η ομάδα αυτή μπορούσε να πολεμά και πεζή, ενώ με την πάροδο του χρόνου διευρύνθη με την προσθήκη δύο τουλάχιστον σκοπευτών. Αυτοί ήταν τοξότες ή χειριστές βαλλίστρας. Στην Βουργουνδία, η λογχοφόρος ομάδα είχε 9 μέλη, 3 από τα οποία πολεμούσαν πεζοί. Συνήθως, μπροστά από το θωρακισμένο ιππικό προχωρούσαν βαλλιστροφόροι μισθοφόροι, οι οποίοι ρίπτοντας βέλη αποδιοργάνωναν την εχθρική άμυνα πριν από την τελική επίθεση των ιπποτών.¹⁷⁴ Οι βαλλίστρες αποτελούσαν τα ισχυρότερα όπλα της εποχής τους και εχρησιμοποιούντο κυρίως από τον γαλλικό στρατό. Ήταν μεν αργές στον οπλισμό τους, αλλά πολύ εύκολες στην βολή. Είχαν ταχυβολία μέχρι 1 βέλος το λεπτό, ενώ ήταν ευπαθείς στις κακές καιρικές συνθήκες. Ο τοξότης βαλλιστροφόρος τις τέντωνε,

¹⁷¹ Μπελέζος Δημήτριος, «Βυζαντινός στρατός - Ο υπερασπιστής της χιλιόχρονης Αυτοκρατορίας», μονογραφές του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περίσκοπιο, Αθήνα 2006, σ. 99.

¹⁷² Heath Ian, «Byzantine Armies AD 118-1461», Osprey - reed Consumer Books Ltd, London 1995, σ. 35, κατά την κατάληψη της Καλλίπολης, στο πλάι των τούρκων εμάχητο και ένα Σώμα μόνιμων στρατιωτών του Βυζαντίου οι «τουρκόπουλοι» (= απόγονοι εκχριστιανισμένων τούρκων).

¹⁷³ Nicolle David-Mc Brite Angus, «Hungary and the fall of Eastern Europe (1000-1568)», Osprey Publishing Ltd, London 1988, σ. 9.

¹⁷⁴ Terzi Enro, «Οι 100 μεγαλύτερες μάχες της ιστορίας - Η μάχη του Κρεσού (1346)» ETP Books 2008, τεύχος 3, ελληνική έκδοση Πήγασος Α.Ε., Αθήνα 2009, σσ. 5-12.

κρατώντας αυτές σταθερά, αφού πάταγε με το πόδι του έναν αναβολέα στην άκρη του στελέχους τους. Τότε η χορδή πιανόταν σε ένα άγκιστρο και το βέλος ήταν έτοιμο για εκτόξευση με το πάτημα της σκανδάλης.¹⁷⁵ Αντίθετα, οι άγγλοι της εποχής του Βασιλιά Εδουάρδου Α΄ Πλανταγέτη, εστήριζαν την Δύναμή τους κυρίως στους πεζούς τοξότες οπλισμένους με το μακρύ μεσαιωνικό τόξο «*longbow*». Αυτό απετελείτο από μία μακριά ξύλινη βέργα σε σχήμα D, με μήκος περίπου όσο το άνοιγμα των χεριών του τοξότη που το εχρησιμοποιούσε. Συνήθως είχε μήκος περίπου 183 εκατοστών με τις άκρες του ενισχυμένες με κέρατο και την χορδή του από λινάρι, κάνναβη, ή άλλο υλικό. Το μακρύ τόξο προήρχετο από τους Βίκινγκς της Σκανδιναβίας και εισήχθη στην Ευρώπη κατά την εποχή των επιδρομών αυτών την πληθυσμών. Είχε ταχυβολία μέχρι και 12 βελών το λεπτό σε απόσταση εκτοξεύσεως μέχρι 300 μέτρα.¹⁷⁶ Συγκριτικά, η σχέση της γαλλικής βαλλίστρας, με το αγγλικό τόξο, ήταν η εξής: Η βαλλίστρα «*crossbow*» υπερείχε του αγγλικού μακριού τόξου «*longbow*» τόσο σε ισχύ, όσο και σε βεληνεκές. Η βαλλίστρα επετύγχανε πίεση μέχρι 22 KN (5.000 16 f) και ήταν ακριβής μέχρι τα 500 μέτρα, ενώ το «*longbow*» μακρύ τόξο επετύγχανε πίεση μέχρι 470 N (150 16 f) και είχε βεληνεκές από 165 μέχρι 228 μέτρα. Το μοναδικό της μειονέκτημα ήταν ο πολύ χαμηλός ρυθμός βολής.¹⁷⁷

Κατά την μάχη του Κρεσύ, το 1346, μεταξύ του γαλλικού και αγγλικού στρατού, γενοβέζοι βαλλιστροφόροι μισθοφόροι του γαλλικού στρατού, προηγήθησαν των γάλλων ιπποτών συντονισμένα μία πυκνή γραμμή. Ακολουθούσαν τα Σώματα των κατάφρακτων ιπποτών και γερμανών μισθοφόρων, ενώ ο Φίλιππος, επικεφαλής Σώματος γάλλων αγροτών-στρατιωτών, είχε παραμείνει στην τρίτη γραμμή κρούσης, ως εφεδρεία. Ο γενοβέζοι ξεκίνησαν την επίθεση, χωρίς να κρατούν τις μεγάλες ξύλινες ασπίδες τους (στο ύψος ενός πολεμιστή) πίσω από τις οποίες κρύβονταν κάθε φορά που όπλιζαν την βαλλίστρα, ώστε να μην γίνονται εύκολοι στόχος των αντιπάλων. Αυτές ευρίσκοντο φορτωμένες σε άμαξες που εκινούντο δύσκολα στο λασπωμένο έδαφος που είχε δημιουργήσει η βροχή. Επίσης, οι χορδές των βαλλιστρών τους είχαν σκληρύνει εξ αιτίας της βροχόπτωσης.¹⁷⁸ Κατά την μάχη αυτή, οι άγγλοι διέθεταν επίσης, εκτός από τα περίφημα τόξα τους, και πρωτόγονα πυροβόλα «*ribaudekin*» τα οποία για πρώτη φορά θα χρησιμοποιούσαν εκτεταμένα σε μάχη, καθώς ως τότε η χρήση τους ήταν περιστασιακή και σε μικρούς αριθμούς.¹⁷⁹ Τα πυροβόλα αυτά θύμιζαν μεγάλους μεταλλικούς σωλήνες και έριχναν σιδερένια και λίθινα βλήματα.¹⁸⁰ Την αγγλική άμυνα συμπλήρωναν ακόμα, μικρά εμπόδια και χαντάκια που έσκαψαν οι στρατιώτες εμπρός από την γραμμή παράταξης, για να τραυματίσουν τα άλογα των θωρακισμένων γάλλων ιπποτών. Αυτό σε συνδυασμό με το λασπώδες έδαφος της περιοχής θα έπαιζε σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση της εφόδου των.¹⁸¹ Επίσης υπήρχε και άλλο ένα μειονέκτημα για την γαλλική παράταξη, αφού οι γενοβέζοι βαλλιστροφόροι είχαν τον ήλιο που έδνε μπροστά τους και δυσκολευόταν στην σκόπευση. Η προσέγγιση των γενοβέζων έγινε σε τρία άλματα. Κατά πάσα πιθανότητα μόνο στο τρίτο άλμα, όταν εκείνοι απείχαν περίπου 150 μέτρα από τους άγγλους, εκτόξευαν τα πρώτα βέλη τους. Την ίδια στιγμή φαίνεται ότι κτυπήθηκαν από μία μαζική βολή χιλιάδων αγγλικών βελών, που όπως ήταν χωρίς κάλυψη, τους αποδεκάτισε.¹⁸² Εν συνεχεία, οι θαρραλέοι αλλά αναποτελεσματικοί γάλλοι ιππότες, κρατώντας προτεταγμένες τις λόγχες τους όρμησαν ακανόνιστα, μαζί με τους σεργέντες τους, κατά κύματα εναντίον της ακλόνητης αγγλικής

¹⁷⁵ Grant G.R., «*Battle*», Dorling Kinderslev Limited, London 2005, σ. 109.

¹⁷⁶ Terzi Enro, «*Οι 100 μεγαλύτερες μάχες της ιστορίας - Η μάχη του Κρεσύ (1346)*», ETP Books 2008, τεύχος 3, ελληνική έκδοση Πήγασος Α.Ε., Αθήνα 2009, σσ. 5-12

¹⁷⁷ Θαλασσινός Δημήτρης, «*Κρεσύ 1346*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορία*», τεύχος 482, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα, Αύγουστος 2008, σ. 89.

¹⁷⁸ Βενιζελάς Κωνσταντίνος, «*Η μάχη του Κρεσύ (1346) - Η αρχή του τέλους της ιπποσύνης*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά Θέματα*», τεύχος 81, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Φεβρουάριος 2009, σ. 73.

¹⁷⁹ Θαλασσινός Δημήτρης, «*Κρεσύ 1346*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορία*», τεύχος 482, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα, Αύγουστος 2008, σ. 89.

¹⁸⁰ Χαράτσης Ευάγγελος-Εκτωρ, «*Εκατονταετής πόλεμος (1337-1453)*», μονογραφία του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Απρίλιος 2008, σ. 41.

¹⁸¹ Θαλασσινός Δημήτρης, «*Κρεσύ 1346*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορία*», τεύχος 482, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα, Αύγουστος 2008, σ. 89.

¹⁸² Θαλασσινός Δημήτρης, «*Κρεσύ 1346*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορία*», τεύχος 482, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα, Αύγουστος 2008, σ. 89.

παράταξης, αφήνοντας σε κάθε αποτυχημένη προσπάθειά τους, πολλούς νεκρούς. Οι προσβολές και τα χυδαία πειράγματα των άγγλων τοξοτών, τους παρέσυραν σε νέες επιθέσεις αυτοκτονίας.¹⁸³ Σε πολλές περιπτώσεις, οι αιχμές των αγγλικών βελών κατάφεραν να διαπεράσουν και τις θωρακίσεις των γάλλων ιππέων, πλήττοντας επίσης τα άλογά τους.¹⁸⁴ Μετά το Κρεσύ, οι γάλλοι Στρατηγί υιοθέτησαν την συνδυασμένη επίθεση κατά των εχθρικών θέσεων με κοινή δράση ιππικού και πεζικού, όπως στο Πουατιέ.¹⁸⁵

Κατά την μάχη του Πουατιέ το 1356, οι άγγλοι τοξότες, εκτός από το «μακρύ τόξο», έφεραν ξίφος, στίλετο και μικρή ασπίδα τύπου «μπάκλερ». Έφεραν κατόπιν και επενδύτες με ραμμένο πάνω (το αγγλικό εθόσημο) τον κόκκινο σταυρό του Αγίου Γεωργίου, κράνος τύπου «μπασινέ» και αλυσιδωτή κουκούλα.¹⁸⁶ Παρά την εμπειρία του Κρεσύ, οι γάλλοι έφιπποι ιππότες επανέλαβαν, στην μάχη του Πουατιέ τα ίδια λάθη τακτικής με τις μετωπικές επιθέσεις αυτοκτονίας εναντίον οχυρωμένων αγγλικών θέσεων που ευρίσκοντο σε ανωφέρεια, με αποτέλεσμα να αποδεκατισθούν και παράλληλα να συλληφθεί ο γάλλος Βασιλιάς Ιωάννης Β΄.¹⁸⁷

● Τρόποι διεξαγωγής των ναυμαχιών στη Δυτική Ευρώπη

Στην Ευρώπη των μέσων του 14^{ου} αιώνα, με δεδομένη την απουσία του πυροβολικού στα σκάφη, οι περισσότερες ναυμαχίες γίνοντο ως εξής: αρχικά, τα πλοία προσεγγίζονταν μεταξύ τους, με σκοπό να πετύχουν πορεία εμβολισμού, ειδάλλως πλευρίζονταν και μεταξύ των ενόπλων πληρωμάτων τους αντηλλάσσοντο καταγισμοί από βέλη, ακόντια και πέτρες. Οι τοξότες ετοποθετούντο πάνω σε υπερυψωμένες, τροποποιημένες εξέδρες ή πυργίσκους, που ήταν ειδικά κατασκευασμένες στις πρύμνες ή πλώρες των πολεμικών και των εμπορικών πλοίων. Μετά τις βολές των τοξοτών ακολουθούσε η πλευρίση, οπότε τα πληρώματα εξαπέλυαν γάντζους και αρπάγες, με σκοπό να προσελκύσουν το αντίπαλο πλοίο προς το μέρος τους, ώστε να ακολουθήσει ρεσάλτο και μάχη σώμα με σώμα.¹⁸⁸

2.5.4. Ο βενετικός στρατός κατά την εποχή του Εμίρη Ορχάν

Κατά την εποχή του Εμίρη Ορχάν, ο βενετικός στρατός εστρατολογείτο από όλον τον άρρενα πληθυσμό της Αυτοκρατορίας, ηλικιών μεταξύ 17 και 60 ετών, σε ομάδες των δώδεκα, με την προσθήκη μερικών φεουδαρχικών αποσπασμάτων από την Δαλματία και την Ιστρία. Οι περισσότεροι εμάχοντο πεζοί, ενώ οι πλουσιότεροι ή οι αριστοκράτες υπηρετούσαν ως έφιπποι. Κατά τις εκτιμήσεις ενός κατάστιχου του 1338, τριάντα χιλιάδες βενετοί μπορούσαν να φέρουν όπλα, εκ των οποίων πολλοί ήταν επιδέξιοι βαλλιστροφόροι,

¹⁸³ Χαράτσης Ευάγγελος-Εκτωρ, «Εκατονταετής πόλεμος (1337-1453)», μονογραφία του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Απρίλιος 2008, σ. 41.

¹⁸⁴ Βενιζέλας Κωνσταντίνος, «Η μάχη του Κρεσύ (1346) - Η αρχή του τέλους της ιπποσύνης», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», τεύχος 81, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Φεβρουάριος 2009, σ. 73.

¹⁸⁵ Χαράτσης Ευάγγελος-Εκτωρ, «Εκατονταετής πόλεμος (1337-1453)», μονογραφία του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Απρίλιος 2008, σ. 23, δυστυχώς και πάλι η απειθαρχία των ευγενών και η έντονη επιθυμία τους για εκδίκηση δεν τους επέτρεψαν να ενεργήσουν συντονισμένες υπερκεράσεις από τα πλευρά των αντιπάλων τους ώστε να αυξήσουν τις πιθανότητες επιτυχίας τους.

¹⁸⁶ Χαράτσης Ευάγγελος-Εκτωρ, «Εκατονταετής πόλεμος (1337-1453)», μονογραφία του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Απρίλιος 2008, σ. 55.

¹⁸⁷ Χαράτσης Ευάγγελος-Εκτωρ, «Εκατονταετής πόλεμος (1337-1453)», μονογραφία του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Απρίλιος 2008, σ. 49, κατά τη μάχη του Πουατιέ, πολλοί γάλλοι ιππότες έφεραν τα νέα ιταλικά κράνη, τύπου «bascinet» (μπασινέ) με κινητή προμετωπίδα και αλυσιδωτό καταυχένο. Αυτά διατηρήθηκαν έως, περίπου, το 1400, οπότε αντικατεστάθησαν με τα κράνη τύπου «sallet» (σαλέ).

¹⁸⁸ Χαράτσης Ευάγγελος-Εκτωρ, «Εκατονταετής πόλεμος (1337-1453)», μονογραφία του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Απρίλιος 2008, σσ. 25-26, κατά τη ναυμαχία του Σλόις το 1340, ο γαλλικός στόλος ήταν επανδρωμένος με 400-500 έμπειρους βαλλιστροφόρους, 200 κατάφρακτους μαχητές και χιλιάδες επιταγμένους ψαράδες και ναυτικούς, οι οποίοι δεν είχαν όμως πολεμική εμπειρία. Στα 120-160 επιταγμένα πλοία των άγγλων επέβαιναν 4.000-10.000 τοξότες, 1.500 κατάφρακτους μαχητές και περίπου 7.000-10.000 μέλη πληρώματος, ώστε οι ισχυρότερες Δυνάμεις τους, αντιστάθμιζαν το μειονέκτημα ότι τα πλοιάριά τους δεν ήταν αμιγώς πολεμικά. Ο αγγλικός στόλος παρετάχθη σε τρεις γραμμές μάχης και κάθε δύο πλοία που ήταν επανδρωμένα με τοξότες, αντιστοιχούσε ανάμεσά τους ένα πλοίο επανδρωμένο με κατάφρακτους. Ουσιαστικά η ναυμαχία του Σλόις δεν ήταν παρά μια χερσαία μάχη μεταξύ πληρωμάτων γειτονικών σκαφών, που τελείωσε με νίκη των άγγλων.

ενώ άλλοι ήταν χειριστές σφενδόνης ή εμπρηστικών χειροβομβίδων. Όμως, βενετικό επαγγελματικό ιππικό δεν υπήρχε.¹⁸⁹

---

¹⁸⁹ Nicolle David-Rothero Christopher, «*The Venetian Empire (1200-1670)*», Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1989, σ. 9.

3. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ **Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΜΟΥΡΑΤ Α΄ (1362-1389)**

3.1. Η επέκταση του οθωμανικού κράτους κατά την εποχή του Εμίρη Μουράτ Α΄

Ο Ορχάν πέθανε μόλις λίγους μήνες μετά από τον θάνατό του μεγαλύτερου γιου του, εξάιρετου στρατιωτικού ηγέτη και διαδόχου του, Σουλεϊμάν, από ένα πέσιμο που απέβη μοιραίο. Ο μικρότερος γιος του, Μουράτ, που κάτω από την σκιά του αδελφού του ποτέ δεν είχε το προνόμιο να απολαύσει εκπαίδευση στην ηγεσία, ξαφνικά έγινε Εμίρης, ενώ ο στρατός του προχωρούσε, αφού η κατάκτηση της Θράκης είχε ήδη αρχίσει.¹⁹⁰

Ο Εμίρης του Οθωμανικού κράτους, Μουράτ Α΄, βασίλευσε επί 27 έτη κατακτώντας το μεγαλύτερο μέρος των Βαλκανίων. Μετά τον θάνατο του μεγαλύτερου αδελφού του, Σουλεϊμάν, είχε αναλάβει ήδη τη διοίκηση των οθωμανικών στρατιωτικών Δυνάμεων, που ήδη από το 1346 είχαν περάσει τα στενά των Δαρδανελίων προκειμένου να εδραιώσουν την οθωμανική κυριαρχία στην Ανατολική Θράκη. Όταν, το 1362, μετά τον θάνατο του πατέρα του, Ορχάν, ο Μουράτ Α΄ ανέλαβε την ηγεσία του οθωμανικού κράτους, η αυτοκρατορία των Παλαιολόγων είχε απωλέσει όλες τις μικρασιατικές κτήσεις της εκτός από το μικρό λιμάνι της Σίλης και την αποκομμένη πόλη της Φιλαδέλφειας, η οποία κατάφερε κατά παράδοξο τρόπο να επιβιώνει στα βάθη περιοχών που ήταν πλέον οθωμανικές.¹⁹¹ Τα πρώτα χρόνια της Βασιλείας του, διάφορες χριστιανικές αντιδράσεις ευνόησαν την επέκταση του οθωμανικού κράτους. Όταν οι οθωμανοί κατέλαβαν την Ανδριανούπολη και την έκαναν πρωτεύουσά τους, η πόλη της Ραγούζας (το σημερινό *Dubrovnik*) που ήταν απροστάτευτη, υπέγραψε συμφωνία μαζί τους, περί εγγυήσεως της ασφαλείας της και συνέχισης των εμπορικών της δραστηριοτήτων, ενώ το 1365, ένας από τους διαδόχους της Βουλγαρίας που ήταν δυσανεστήμενος με το μερίδιο του από τα εδάφη του πατέρα του, επεδίωξε την οθωμανική βοήθεια ενάντια στον αδελφό του *Shishman*. Τελικά, προτού μπορέσουν να επέμβουν οι οθωμανοί, οι ούγγροι κατέλαβαν την Βουλγαρία.¹⁹² Το 1366, οργανώθη από τον πάπα Ουρβανό Ε΄ μία σταυροφορία στην οποία αν και προεβλέπετο να συμμετάσχουν πολλοί ηγεμόνες της Δύσης, προσήλθε μόνο ο Δούκας της Σαβοΐας Αμεδαίος ΣΤ΄, του οποίου ο στόλος ανακατέλαβε την Καλλίπολη. Αφού ελευθέρωσε τον βυζαντινό Αυτοκράτορα Ιωάννη Ε΄, που είχαν αιχμαλωτίσει οι βούλγαροι και παρέδωσε την πόλη στους βυζαντινούς, γύρισε πίσω στην Ιταλία.¹⁹³ Με την ελευθέρωση του βυζαντινού Αυτοκράτορα Ιωάννη Ε΄ από την βουλγαρική αιχμαλωσία του, η βουλγαρική ανεξαρτησία έφτασε στο τέλος της, μετά την μάχη του *Sarmakon*, το 1371, όπου ο οθωμανικός στρατός κατατρόπωσε τους βούλγαρους.¹⁹⁴ Εν συνεχεία, στη μάχη του *Cernomen*, το 1371, ο στρατός του Μουράτ Α΄ κατενίκησε τους σέρβους ηγεμόνες των οποίων ηγείτο ο κυβερνήτης των Σερρών *Vukashin*.¹⁹⁵ Η εισβολή του Μουράτ Α΄ στην Μακεδονία το 1371-1372 πραγματοποιήθηκε με τέτοια ταχύτητα και αποφασιστικότητα, όσο και η εισβολή στην Θράκη δέκα χρόνια νωρίτερα. Ο Χαϊρεντίν και ο Εβρενός κατέλαβαν την Καβάλα, την Δράμα και τις Σέρρες. Άλλες τυχοδιωκτικές ομάδες,

¹⁹⁰ Gibbons Herbert Adams, «*Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α΄ (1300-1403)*», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «*The foundation of the Ottoman Empire*», 1916), σ. 98.

¹⁹¹ Nicolle David-Mc Brite Angus, «*Hungary and the fall of Eastern Europe (1000-1568)*», Osprey Publishing Ltd, London 1988, σ. 21.

¹⁹² Turnbull Stephen, «*The Ottoman Empire (1326-1699)*», Osprey Publishing, Oxford 2008, σ. 22.

¹⁹³ Bertkay Halil and Murgescu Bagdan, «*The Ottoman Empire*», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki, 2005, σ. 30.

¹⁹⁴ Bertkay Halil and Murgescu Bagdan, «*The Ottoman Empire*», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki, 2005, σ. 23, ο βυζαντινός Αυτοκράτορας Ιωάννης Ε΄, είχε αιχμαλωτισθεί από τους βούλγαρους στην περιοχή του Βιδινίου, όταν επέλεξε να περάσει μέσω Βουλγαρίας καθ' οδόν για την Βούδα.

¹⁹⁵ Turnbull Stephen, «*The Ottoman Empire (1326-1699)*», Osprey Publishing, Oxford 2008, σ. 23, μετά τον θάνατο του Stephen Dushan (Στέφανου Ντουσάν) της Σερβίας, η Σερβική Αυτοκρατορία πέρασε στα χέρια του γιου του Urosh του οποίου οι υποτελείς αρνήθηκαν την υποταγή τους σ' αυτόν, θέτοντας του εαυτούς τους ως ανεξάρτητους πρίγκιπες. Ένας από αυτούς, ο σέρβος ηγεμόνας Vukashin, επικεφαλής άλλων σέρβων ηγεμόνων, υπέστη συντριπτική ήττα στη μάχη του Cernomen γνωστή ως δεύτερη μάχη της Maritza, ή στα οθωμανικά χρονικά ως «Siresindigi» (η καταστροφή των σέρβων). Τότε, όλοι οι σέρβοι ηγεμόνες σκοτώθηκαν.

προκειμένου να επιδοκιμασθούν και ανταμειφθούν από τον Μουράτ, ακολουθώντας τα βήματα των Καταλανών, διέσχισαν την Θεσσαλία και εμφανίστησαν στις πεδιάδες της Αττικής.¹⁹⁶ Οι χριστιανοί ηγεμόνες της εποχής δήλωσαν υποταγή, γινόμενοι υποτελείς του Σουλτάνου. Τον επόμενο χρόνο τους ακολούθησε και ο βυζαντινός Αυτοκράτορας Ιωάννης Ε΄. Με τη συνθήκη υποτελείας της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας στους οθωμανούς του Μουράτ Α΄, βυζαντινά στρατεύματα ήταν υποχρεωμένα να πολεμούν στο πλευρό των οθωμανικών, αρχής γενομένης από το 1373.¹⁹⁷ Το 1358 κατελήφθη η Σόφια, το 1359 το Νις, το 1383 οι Σέρρες και 1387 παραδόθηκε υπό όρους η Θεσσαλονίκη. Ταυτόχρονα ο Μουράτ Α΄, με διπλωματία ή με βία επεξέτεινε το κράτος του και στην Μικρά Ασία, καταλαμβάνοντας ή προσαρτώντας πολλά από τα εμιράτα που είχαν δημιουργηθεί εκεί έπειτα από τη διάλυση του σελτζουκικού κράτους του Ικονίου και την κατάκτησή του από τους Μογγόλους στα μέσα του 13ου αιώνα.¹⁹⁸ Κατά τις επιχειρήσεις του Μουράτ Α΄ εναντίον του Εμιράτου του Καραμάν, ο Αυτοκράτορας Ιωάννης Ε΄ του Βυζαντίου και ο Κράλης Λάζαρος της Σερβίας, υποτελείς του Σουλτάνου, υπεχρεώθηκαν να αποστείλουν στρατεύματα τους στο πλευρό του διαδόχου Βαγιαζήτ, τα οποία συνεκρότησαν την αριστερή πτέρυγα του οθωμανικού στρατού.¹⁹⁹ Το 1387, ο ηγεμόνας Lazar (Λάζαρος) της Σερβίας ξεκίνησε πόλεμο εναντίον των οθωμανών, ως επικεφαλής μιας ενωμένης Δύναμης σέρβων, βοσνίων βλάχων, αλβανών, βουλγάρων και ούγγρων. Ο Μουράτ Α΄ αντέδρασε γρήγορα και έτσι οι βούλγαροι και πολλοί σέρβοι ηγεμόνες τάχθηκαν με το μέρος του οθωμανικού στρατού. Ακολούθησε η πρώτη μάχη του Κοσσόβου, το 1389.²⁰⁰ Κατά την μάχη αυτή (20 Ιουνίου 1389), ο Μουράτ έστειλε μπροστά μία εμπροσθοφυλακή αποτελούμενη από 2.000 τοξότες. Οι σύμμαχοι απάντησαν με εφόρμηση, κατά την οποία ο Λάζαρος της Σερβίας προκάλεσε ρήγμα στην αριστερή πτέρυγα του οθωμανικού στρατού. Οι οθωμανοί, δεν έκαναν προσπάθεια να αντεπιτεθούν, αλλά σ' αυτήν την κρίσιμη φάση και ενώ η μάχη δεν είχε ακόμα κριθεί, ένας γαμπρός του Λαζάρου ο Βουκ Μπράνκοβιτς, αθόρυβα απέσυρε από το πεδίο της μάχης 12.000 άνδρες. Αυτή η λιποταξία που πιθανότατα είχε κανονιστεί από τον Μουράτ, αποδυνάμωσε τους Σέρβους, ώστε οι γραμμές του διεσπάσθησαν. Ο Λάζαρος, πολλά μέλη της σερβικής αριστοκρατίας και χιλιάδες στρατιώτες του αιχμαλωτίστηκαν. Ο Gibbons υποστηρίζει, ότι οι σερβικές απώλειες της μάχης (μαζί με τους αιχμαλώτους που δολοφονήθηκαν μόλις μαθεύτηκε ο θάνατος του Μουράτ Α΄), ανήλθαν στους 77.000 άνδρες, ενώ οι οθωμανοί έχαναν 12.000 άνδρες.²⁰¹ Ο οθωμανικός στρατός νίκησε εκεί τους σέρβους, αλλά ο Μουράτ Α΄ πληγώθηκε και πέθανε. Σουλτάνος ανακηρύχθηκε στο πεδίο μάχης ο γιος του, Βαγιαζήτ Α΄, ο οποίος διέταξε αμέσως να εκτελέσουν τον αδελφό του και πιθανό διεκδικητή του θρόνου, Γιακούπ.²⁰² Ο Μουράτ Α΄ υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους ηγέτες των οθωμανών, διότι, ενώ ο Οσμάν συγκέντρωσε γύρω του μία φυλή και ο Ορχάν δημιούργησε ένα κράτος, ο Μουράτ Α΄ ήταν εκείνος που ίδρυσε την αυτοκρατορία.²⁰³

¹⁹⁶ Gibbons Herbert Adams, «Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α΄ (1300-1403)», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «The foundation of the Ottoman Empire», 1916), σσ. 126-127.

¹⁹⁷ Heath Ian, «Byzantine Armies AD 118-1461», Osprey - reed Consumer Books Ltd, London 1995, σ. 12, το 1379, ο Αυτοκράτορας Ιωάννης Ε΄ συμφώνησε με τον Σουλτάνο Μουράτ Α΄ να του παρέχει κάθε άνοιξη 12.000 άνδρες, ως αντάλλαγμα της βοήθειας του τελευταίου σε εμφύλιο πόλεμο που είχε ξεσπάσει στο βυζάντιο. Στην πραγματικότητα, αυτή η συμφωνία ήταν ουτοπική γιατί η Βυζαντινή Αυτοκρατορία την εποχή εκείνη δεν είχε δυνατότητα να συγκεντρώσει τόσο πολλούς άνδρες. Μάλιστα, το 1390, ο διάδοχος του Μουράτ Α΄, ο Σουλτάνος Βαγιαζήτ, είχε ζητήσει από την υποτελή Αυτοκρατορία, μόνο 100 άνδρες, ενώ από τον σέρβο ηγεμόνα απαιτήσε πάνω από 1.000.

¹⁹⁸ Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, «The Ottoman Empire», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki, 2005, σ. 30.

¹⁹⁹ Gibbons Herbert Adams, «Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α΄ (1300-1403)», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «The foundation of the Ottoman Empire», 1916), σ. 142.

²⁰⁰ Turnbull Stephen, «The Ottoman Empire (1326-1699)», Osprey Publishing, Oxford 2008, σ. 23.

²⁰¹ Gibbons Herbert Adams, «Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α΄ (1300-1403)», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «The foundation of the Ottoman Empire», 1916), σσ. 150-152.

²⁰² Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, «The Ottoman Empire», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki, 2005, σ. 30, Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό, τόμος ΣΤ΄, Εκδοτική Αθηνών 1991, σ. 273.

²⁰³ Gibbons Herbert Adams, «Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α΄ (1300-1403)», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «The foundation of the Ottoman Empire», 1916), σ. 153.

3.2. Οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις του Εμίρη Μουράτ Α΄ και η δημιουργία του στρατιωτικού Σώματος των γενιτσάρων δια της πρακτικής στρατολογήσεως αιχμαλώτων

Γενίτσαροι ήταν οι οθωμανοί στρατιώτες του πεζικού όπου προήρχοντο αρχικά από αιχμαλώτους πολέμου και κατόπιν από παιδιά χριστιανών, τα οποία τα άρπαζαν με τη βία και τα εξισλάμιζαν.²⁰⁴ Ο όρος «γενίτσαρος» προήλθε από την ελαφρά αλλοίωση των τουρκικών λέξεων «γενί τσερί» (= νέα στρατεύματα). Η τουρκική ονομασία των ήταν «*Yeni ceri ocagi*» (= Σώμα των γενιτσάρων), όπως επικράτησε και στην ελληνική ιστοριογραφία. Ο ιστορικός της εποχής της αλώσεως της Πόλης, Δούκας, τους ονόμαζε «νεόλεκτο στρατό», ή «*νεόλεκτο Σύνταγμα*», ο Λαόνικος Χαλκοκονδύλης «*νεήλυδας*», ενώ ο Γεώργιος Φραντζής τους αποκαλούσε «*ιαννιτσάρους*». Ο άγνωστος συντάκτης της σύντομης περιγραφής «*αι τάξεις της πόρτας του Αμυρά*», που συνετάχθη το 1478, τους ονόμαζε «*γιανιτζάρους*».²⁰⁵

Η ανάγκη προσπάθειας του Εμίρη Μουράτ Α΄ για επιβολή απόλυτου ελέγχου στη διαρκώς επεκτεινόμενη και πολύγλωσση Οθωμανική Αυτοκρατορία (της οποίας στο τελικό στάδιο εξάπλωσης θα περιελάμβανε έλληνες, σλάβους, ούγγρους, μογγόλους, τυνήσιους, τάταρους, κούρδους, αρμένιους, σύριους και δεκάδες μικρότερες εθνικές και φυλετικές ομάδες) ήταν η βασικότερη αιτία της δημιουργίας του Σώματος των γενιτσάρων.²⁰⁶ Έτσι, ο Εμίρης Μουράτ Α΄, προσπαθώντας να αναβαθμίσει και την θέση του έναντι των αρχηγών στρατιωτικών σχηματισμών του στρατού του και ιδιαίτερα έναντι εκείνων που διηύθυναν τις επιδρομές των «*ακιτζήδων*» (= ατάκτων υπέων οθωμανών επιδρομέων που μάχονταν για τα λάφυρα) στα Βαλκάνια, όπως ήταν ο Γαζή Χατζή Εβρένος Μπέη, επεχείρησε να ασκήσει μεγαλύτερο έλεγχο στο κράτος του.²⁰⁷ Επικαλούμενος το δικαίωμα του «μπέη», απαίτησε για τον εαυτό του το ένα πέμπτο των λαφύρων που συνέλεγαν οι μαχητές του. Τα λάφυρα αυτά πληρώνονταν είτε με το ένα πέμπτο της αξίας, ή στην περίπτωση αιχμαλώτων πολέμου με την παράδοση στον Σουλτάνο του ενός πέμπτου των τελευταίων. Σταδιακά, οι δούλοι αυτοί συγκρότησαν τον πρώτο στρατό που απετέλεσε τον κεντρικό και μόνιμο στρατό του κράτους.²⁰⁸ Στα πρώτα στάδια της ύπαρξής τους, ο ρόλος των στρατιωτών αυτών περιοριζόταν στο να διατηρούν και να υπερασπίζονται τις ήδη κατεκτημένες περιοχές. Όταν ο Μουράτ Α΄ οργάνωσε το Σώμα των γενιτσάρων, είχε σίγουρα στο νου του μία φρουρά σωματοφυλακής, στην πίστη της οποίας θα εβασίζετο πλήρως. Όμως, ένας από τους βασικούς στόχους του, δεν έπανε να είναι και η αποδυνάμωση του χριστιανικού πληθυσμού της Μακεδονίας και της Θράκης.²⁰⁹

²⁰⁴ Κριαράς Εμμανουήλ, «*Νέο ελληνικό κράτος*», Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2003, σ. 288.

²⁰⁵ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «*Γενίτσαροι και Μπεκτασιζμός - Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ*», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 50.

²⁰⁶ Roux Lean-Paul, «*Η ιστορία των Τούρκων - 2000 χρόνια από τον Ειρηνικό ως τη Μεσόγειο*», εκδ. Γκοβόστη, Αθήνα 1998, σ. 255.

²⁰⁷ Berktaş Halil and Murgescu Bagdan, «*The Ottoman Empire*», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki, 2005, σ. 44., ο Γαζή Χατζή Εβρένος Μπέη ήταν από τους πρώτους αρχηγούς των ακιτζήδων κατά τη εποχή του Μουράτ Α. Σε ένα φερμάνι του 1386 διαφαίνεται μία προσπάθεια του Σουλτάνου να ενώσει τους στρατιωτικούς ηγέτες, οι οποίοι συχνά στα πρώτα στάδια της οθωμανικής επέκτασης δρούσαν ανεξάρτητα από το κρατικό σύστημα. Ο Μουράτ Α΄ με το φερμάνι του επικύρωσε το δικαίωμα του Εβρένος Μπέη να διοικεί την επικράτεια της Μακεδονίας. Έγραφε στο φερμάνι: «*Η Υψίστη Αυτοκρατορική αρχή διατάσσει τα ακόλουθα: Στην αξιότητά του, στον ιδρυτή της επαρχίας, το καύχημα των ιερών κατακτητών, τον αρχηγό των πολεμιστών της πίστης και τον εξολοθρευτή των απίστων και των ειδωλολατρών, τον Γαζή Χατζή Εβρένος Μπέη που πέρασε από την επαρχία της Ρούμελης μαζί με τον αδελφό μου κα αφέντη του, Γαζή Σουλεϊμάν, και κατέκτησε τα εδάφη της, για τις υπηρεσίες του του αποδίδω την πόλη της Γκιουμουρτζίνας, έπειτα την πόλη των Σερρών [...] Έπειτα σε χρήζω γενικό διοικητή σε όλα αυτά τα εδάφη και στους μαχητές της πίστης και στους στρατιώτες και σε διατάσσουν να είναι αληθινός αφέντης [...] Θα ήταν καλύτερα να γνωρίζεις ότι η γη ανήκει πρώτα στο Θεό και έπειτα στον Προφήτη του. Και μετά από διαταγή του υψίστου Θεού και του Προφήτη και του αποδέκτη του, δόθηκε σ' εμένα*»

²⁰⁸ Kunt Ibrahim Metin, «*Οι υπηρέτες του Σουλτάνου - Ο μετασχηματισμός της οθωμανικής επαρχιακής διακυβέρνησης (1500-1650)*», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σ. 65.

²⁰⁹ Gibbons Herbert Adams, «*Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α΄ (1300-1403)*», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «*The foundation of the Ottoman Empire*», 1916), σσ. 101-104, οι έλληνες της Βιθυνίας συμβίωναν εδώ και αιώνες με τούρκους και μουσουλμάνους και δεν υπήρχε φυλετική αντιπάθεια ούτε αποστροφή για τη θρησκεία του Ισλάμ. Επί πολλές γενιές είχαν εξοικειωθεί με τις νέες πολιτικές συνθήκες που τελικά οδήγησαν τους περισσότερους στη σύνδεσή τους με τους οθωμανούς. Αντίθετα, στον πληθυσμό της Βαλκανικής που ήταν αμιγώς χριστιανοί, το ζήτημα της αφομοίωσης ήταν καινούριο και δύσκολο. Η καλοπροαίρετη αφομοίωση με θεμελιονική ανεξήγητη ανησυχία δεν φαινόταν πιθανή.

Έτσι, η ουσιαστική ίδρυση, οργάνωση και ο προσδιορισμός των ρόλων του Σώματος των γενιτσάρων, ήταν έργο του Εμίρη Μουράτ Α΄ και επιτελείου Αξιωματικών του, που εντοπίζοντας εγκαίρως μία νέα κατάσταση πραγμάτων που είχε αρχίσει να διαμορφώνεται με τις επιταχυνόμενες οθωμανικές κατακτήσεις, δρομολόγησαν νέα τακτικές στρατολόγησης.²¹⁰ Οι οθωμανοί ιστοριογράφοι *Oruc Bin Adil* (1460-1470) και *Asic Pasa Zade* (1482-1490) συμφωνούν ότι η δημιουργία του Σώματος των γενιτσάρων έγινε στην εποχή του Μουράτ Α΄, επισημαίνοντας ότι η καταναγκαστική εργασία των χριστιανών νέων, η υποχρεωτική παραμονή τους σε αγροτικές οικογένειες στην Μικρά Ασία, ο εξισλαμισμός και ο εκτουρκισμός τους άρχισαν να εφαρμόζονται την συγκεκριμένη εποχή. Μέχρι το τέλος του 15ου αιώνα, αυτός ο αρχικός πυρήνας των γενιτσάρων, εξελίχθηκε σε ένα μεγάλο και επίλεκτο Σώμα πεζικού, υποστηριζόμενο από πολλά βοηθητικά τμήματα, του οποίου η στελέχωση γίνετο αποκλειστικά με τη στρατολόγηση νεαρών Χριστιανών από ολόκληρη την οθωμανική επικράτεια και ιδιαίτερα από τα Βαλκάνια.²¹¹ Από αυτούς τους πολεμιστές, πολλοί έφτασαν και σε ύπατα αξιώματα στην οθωμανική στρατιωτική ιεραρχία και στη διοίκηση. Αρκετοί οθωμανοί αξιωματούχοι αντέδρασαν στην προώθηση των ατόμων χριστιανικής καταγωγής για την στελέχωση σημαντικών θέσεων, εκφράζοντας την άποψη ότι τέτοιου είδους επιλογές παραγκωνίζουν καταφανώς την κυρίαρχη τάξη των οθωμανικών λαών που κατά βάση ήταν σουνίτες μουσουλμάνοι. Όμως, οι συνεχείς πόλεμοι που πραγματοποίησε ο Μουράτ Α΄ στην Θράκη είχαν άμεση φθορά στο στράτευμά του, οπότε η ανάγκη της διαρκούς ανανέωσης των ανδρών του κατέστη επιβεβλημένη.²¹²

Ορισμένοι ιστορικοί εκφράζουν τις αμφιβολίες τους εάν τελικά μπορούμε να προσδιορίσουμε την ίδρυση του Σώματος των γενιτσάρων στην εποχή του Εμίρη Μουράτ Α΄, ή λίγο νωρίτερα, κατά την εποχή του πατέρα του Μουράτ Α΄, Ορχάν. Κατ' αυτούς, οι γενίτσαροι, ως Σώμα Επιλέκτων Μονάδων πεζικού των οθωμανών, ιδρύθηκαν γύρω στο 1326 όταν οι νεοσύλλεκτοι ευλογήθηκαν από τον Χατζή Μπεκτάς από το πλατύ όρθιο μανίκι του, λόγω του οποίου προήρχετο και η πλατιά ουρά που κρεμόταν στο πίσω μέρος των λευκών τσόχινων καπέλων τους. Άλλοι ιστορικοί υποστηρίζουν, ότι οι πρώτοι γενίτσαροι ήταν πιθανόν βίαια στρατολογημένοι κάτοικοι μετά την κατάληψη της Ανδριανούπολης.²¹³ Τότε, εξισλαμισμένοι και ρωμαλέοι νεαροί αιχμάλωτοι πολέμου απετέλεσαν την πρώτη σωματοφυλακή του Εμίρη Ορχάν, αφού εκείνος πρώτος, ως δεινός πολεμιστής και ηγήτορας, συνέλαβε την ιδέα συγκρότησης μίας τέτοιας ομάδος μαχητών.²¹⁴ Την άποψη αυτή συμεριζεται και ο *Idris Bitlisi*, ο οποίος έγραψε το ιστορικό του έργο στις αρχές του 16ου αιώνα. Το ίδιο παραδέχεται και ο *Hamer*, ο οποίος για την επιβεβαίωση του γεγονότος παραπέμπει στον *Idris*, καθώς και ο οθωμανός ιστοριογράφος *Hoca Sa' Deddin*.²¹⁵ Ο *Gibbons* υποστηρίζει ότι η συσχέτιση του Χατζή Μπεκτάς και του Ορχάν, όσον αφορά την οργάνωση του γενιτσαρικού Σώματος, έχει χαρακτήρα μυθικό και η ίδρυσή τους δεν είναι παλαιότερη του 16ου αιώνα. Η *Hasluck* πιστεύει ότι οι γενίτσαροι οργανώθηκαν ως θεσμός τον 15ο αιώνα, το ενωρίτερο, και δεν πρέπει να συγχέονται με την εξ αιχμαλώτων αποτελούμενη φρουρά του Σουλτάνου, η οποία ήταν παλαιότερος θεσμός.²¹⁶ Άλλοι ιστορικοί υποστηρίζουν ότι το Σώμα των γενιτσάρων εδημιουργήθη από τον πατέρα του Μουράτ Β΄, Μωάμεθ Α΄, από αιχμαλώτους που τους περιέφεραν περιμένοντας λύτρα τα οποία δεν υπήρχε περίπτωση να καταβληθούν.²¹⁷ Ο αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Ισίδωρος Γκλαβάς κάνει λόγο «περί αρπαγής παιδών» από τους ελληνικούς πληθυσμού από το 1395, δηλαδή προς το

²¹⁰ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «Γενίτσαροι και Μπεκτασιζμός - Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 19.

²¹¹ Roux Lean-Paul, «Η ιστορία των Τούρκων - 2000 χρόνια από τον Ειρηνικό ως τη Μεσόγειο», εκδ. Γκοβόστη, Αθήνα 1998, σ. 288.

²¹² Ζεγκίνης Ευστράτιος, «Γενίτσαροι και Μπεκτασιζμός - Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 101.

²¹³ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 9.

²¹⁴ Roux Lean-Paul, «Η ιστορία των Τούρκων - 2000 χρόνια από τον Ειρηνικό ως τη Μεσόγειο», εκδ. Γκοβόστη, Αθήνα 1998, σ. 288.

²¹⁵ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «Γενίτσαροι και Μπεκτασιζμός - Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 53.

²¹⁶ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γ., «Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)», Αθήνα 1943, σ. 172.

²¹⁷ Godfrey Goodwin, «Οι γενίτσαροι», εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σ. 30.

τέλος της βασιλείας του οθωμανού Σουλτάνου Βαγιαζήτ Α΄. Ίσως, αυτή η αρπαγή παιδιών χριστιανικών οικογενειών, που αναφέρει ο Ισίδωρος, θα πρέπει να ενταχθεί στα πλαίσια μίας παλιάς τακτικής που απέβλεπε στη σύλληψη και στρατολόγηση των «γκουλάμ» και των παιδιών των «γκουλάμ», των «ιγκντίς» (= «τουρκόπουλοι», «μιγάδες», «νόθοι», που ένας γονέας είναι έλληνας και ο άλλος τούρκος), για τον σχηματισμό ειδικού στρατιωτικού Σώματος αποτελούμενο από άτομα χριστιανικής προέλευσης.²¹⁸ Ουσιαστικά, η πρακτική αυτή του θεσμού των «γκουλάμ» απέρρευε από την εφαρμογή του νόμου «γκανιμάτ», δηλαδή τη λήψη μέρους των λαφύρων τα οποία αποκτούντο στο πεδίο των μαχών. Οι σελτζούκοι στρατιώτες διαμοίραζαν τις γυναίκες, τα παιδιά και τα υπάρχοντα των νικημένων, αφού προηγουμένως έστελναν το ένα πέμπτο των λαφύρων στο θησαυροφυλάκιο του σελτζουκικού κράτους.²¹⁹ Οι βυζαντινοί συγγραφείς, Ακροπολίτης και Νικηφόρος Γρηγοράς, ονομάζουν τους «ιγκτίς» και ως «μιζοβάρβαρους έλληνες», αναφέροντας ότι ήδη από τον 13ο αιώνα, σελτζούκοι Σουλτάνοι του Ικονίου είχαν στη διάθεσή τους στρατό αποτελούμενο αποκλειστικά από «ιγκντίς». Οι σελτζούκοι εκτιμούσαν ότι προσφορά αυτών των «μιζοβαρβάρων» μαχητών, ήταν ποιοτικά ανώτερη από τις αντίστοιχες υπηρεσίες των ομοεθνών τους.²²⁰ Ο ιστορικός Γ. Αρνάκης υποστηρίζει ότι η συσχέτιση των γενιτσάρων προς τους τουρκόπουλους είναι εντελώς επιπόλαια: «Καμία συνάφεια δεν δύναται να βρεθεί στα δύο αυτά στρατιωτικά Σώματα».²²¹

Δεν ήταν, όμως, οι οθωμανοί ή οι σελτζούκοι τούρκοι, εκείνοι που καθιέρωσαν πρώτοι την πρακτική της στρατολόγησης αιχμαλώτων. Ο θεσμός αυτός είχε παγιωθεί από πολύ παλαιότερα και σε άλλες νομαδικές Αυτοκρατορίες, όπως αυτή των πάρθων, οι οποίοι συνεκρούσθησαν με τον στρατό του ρωμαίου Μάρκου Αντωνίου και τον νίκησαν, έχοντας μόνο 400 ελεύθερους επί συνόλου 50.000 ανδρών. Οι μαμελούκοι της Αιγύπτου ήταν δούλοι πολεμιστές της δυναστείας των αγγιουβιδών, αφού «μαμλούκ» στα αραβικά σημαίνει κάτι το οποίο κατέχει κάποιος και του οποίου είναι ιδιοκτήτης (= δούλος). Επίσης, οι αββασίδες χαλίφες αγόραζαν τούρκους δούλους από τις ασιατικές στέπες, τους οποίους εκπαίδευαν ως στρατιώτες και διοικητικούς υπαλλήλους. Ακόμα και οι ομμαϊάδες χαλίφες της Κόρδοβας διατηρούσαν σωματοφυλακή δούλων, τους οποίους αγόραζαν από φράγκους γείτονές τους.²²² Τούρκοι ιστορικοί λόγιοι των αρχών του 20ου αιώνας ισχυρίζοντο ότι η στρατολόγηση παιδιών χριστιανών οφείλετο στην βυζαντινή πρακτική του «στρατολογείν τους αλλοφύλους» σε ειδικά Τάγματα.²²³ Ο Κωνσταντίνος Σάβας συμφωνεί, ότι παρόμοιες τακτικές είχαν υιοθετήσει και οι βυζαντινοί γράφοντας: «... οι εξωμόται ούτοι, λεγόμενοι γαμβροί σαρακινόι, κατετάσσοντο συνήθως εις τα πεζικά Τάγματα των Τσακώνων». Μία διαφορά των πρώτων με τους γενιτσάρους ήταν, ότι εκείνοι νυμφεύονταν χριστιανές, ενώ οι γενίτσαροι παρέμεναν άγαμοι.²²⁴ Επίσης, οι ηγέτες της Ινδίας χρησιμοποιούσαν στις μάχες μικρά παιδιά προερχόμενα από αιχμαλωσία εχθρικών πληθυσμών, ενώ σε περιόδους κρίσεων αγόραζαν άλλα από τους γονείς τους. Σε νεότερη εποχή, ο Μέγας Πέτρος, επιστράτευσε παιδιά από την ηλικία των δέκα ετών προκειμένου να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της αγραμματοσύνης του

²¹⁸ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «Γενίτσαροι και Μπεκτασιζμός - Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 54.

²¹⁹ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «Γενίτσαροι και Μπεκτασιζμός - Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 35.

²²⁰ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «Γενίτσαροι και Μπεκτασιζμός - Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 61.

²²¹ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γ., «Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)», Αθήνα 1943, σ. 107.

²²² Μπαϊρακτάρης Γρηγόριος, «Οθωμανοί γενίτσαροι - Ο νέος στρατός του παιδομαζώματος», Μονογραφίες του περιοδικού «Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία», σειρά «Πολεμιστές», εκδ. Compuress A.E., Αθήνα, Απρίλιος 2008, σ. 22, οι δούλοι αυτοί τύχαινε να είναι σλάβοι, εξ' ου και η προέλευση της λέξης «σκλάβος». Σημειωτέον, ότι στα χρόνια του αραβικού χαλιφάτου των αββασιδών υπήρχαν πολλοί στρατιώτες δούλοι, όπως αρμένιοι, σλάβοι, έλληνες αλλά και τούρκοι. Πολλοί από τους δούλους στρατιώτες ανήλθαν σε υψηλά αξιώματα, ενώ ο Ιμπν Τουζούν, τον 9ο αιώνα, έφτασε να γίνει ακόμα και βασιλιάς. Ο Τουζούν έγινε άρχοντας της Αιγύπτου, ιδρύοντας τη δυναστεία των τουζουνιδών, ενώ από τούρκους δούλους ιδρύθηκε η δυναστεία των μαμελούκων (13ος έως 16ος αιώνας), οπότε ενσωματώθηκε η μαμελουκική Αίγυπτος στην οθωμανική επικράτεια του 1517, επί Σελίμ Α΄.

²²³ Αρνάκης-Γεωργιάδης Γ., «Οι πρώτοι Οθωμανοί - Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)», Αθήνα 1943, σ. 107.

²²⁴ Παπαβλασσόπουλος Κοσμάς, «Παιδομάζωμα και γενιτσαρισμός», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Φεβρουάριος 2003, σσ. 40-42.

ρωσικού στρατού, μορφώνοντάς τα και προγυμνάζοντάς τα για την στρατιωτική ζωή. Ωστόσο, οι οθωμανοί ήταν οι πρώτοι που συστηματοποίησαν την παιδική στράτευση.²²⁵

3.3. Η γέννηση των φορητών πυροβόλων όπλων και η εισαγωγή αυτών από τους οθωμανούς

Φορητά όπλα είναι τα όπλα τα οποία χρησιμοποιούν την χημική ενέργεια ελκυσμένων αερίων που παράγει η καύση (ελεγχόμενη εκτόνωση) κάποιου προωθητικού προκειμένου να εξαπολύσουν ένα βλήμα, είναι δε σχεδιασμένα έτσι ώστε να φέρονται και να χρησιμοποιούνται από έναν μόνο άνθρωπο.²²⁶

Για πρώτη φορά το 1327, ενεφανίσθη απεικόνιση πυροβόλου όπλου στον κώδικα *Millmert* (Μίλμερ) της βιβλιοθήκης *Christ Church Library* στην Οξφόρδη. Επρόκειτο για μία κατασκευή που θύμιζε βάζο, με μία θρυαλλίδα στο μέσον περίπου του μήκους της. Το 1331, αναφέρεται, ότι κατά την πολιορκία του Τσιβιντάλε στο Φρίουλι, χρησιμοποιήθηκαν από τα γερμανικά στρατεύματα «*vasi*» (= φιαλίσχημα πυροβόλα), ή «*scioppi*» (σκλώποι).²²⁷ Στα μέσα του 14ου αιώνα, τέτοια πρωτόγονα φορητά μολυβδοβόλα όπλα αναφέρονταν με την ονομασία «*tufenk*» (= τουφέκι στα περσικά) και χαρακτηρίζονταν ως χριστιανικά όπλα. Στην Ιταλία τα ονόμαζαν «*schiogetti*», ενώ τα φυσοκάλαμα λέγονταν «*cerbattani*» που ακουγόμενα ομόηχα της περσικής λέξης «*zabtanah*» σήμαιναν, ομοίως, το φυσοκάλαμο.²²⁸ Ουσιαστικά, τα πρώτα πυροβόλα φορητά όπλα, ήταν μικρογραφίες πρωτόγονων κανονιών που εχρησιμοποιούντο για την ρήξη τειχών κατά τις πολιορκίες και μετεξέλιξη αυτών. Η χρήση των κανονιών ήταν γνωστή στην Γαλλία ήδη κατά τις πρώτες δεκαετίες του 14^{ου} αιώνα. Πρώτος, όμως, ο Αρχιμήδης, βασιζόμενος στην δύναμη συμπίεσης του ατμού, είχε κατασκευάσει ένα κανόνι, όπου απελευθερώνοντας απότομα τον συμπιεσμένο ατμό μέσα από μια κατάλληλα διαμορφωμένη σωλήνα, είχε καταφέρει να εκτοξεύει να ρίχνει μεταλλικά βλήματα σε αποστάσεις έως 400 μέτρα. Η χρήση αυτή δεν εξαπλώθηκε. Στα μέσα του 14^{ου} αιώνα, τα πυροβόλα όπλα άρχισαν να διαδίδονται και στην Ιταλία. Οι ιταλικές πόλεις εξοπλίστησαν σταδιακά με αυτά που με τη σειρά τους τα διέδωσαν στα Βαλκάνια μέσω των εμπορικών σταθμών τους και αποικιών, κυρίως της Βενετίας και Γένοβας. Η πρώτη βαλκανική δύναμη που απέκτησε κανόνια ήταν η ναυτική Δημοκρατία της Ραγούζας (το σημερινό Ντουμπρόβνικ), η οποία και τα κατασκεύασε για πρώτη φορά το 1378.²²⁹ Ήδη από το 1351, τα βενετσιάνικα πυροβόλα «*sclopi*» ήταν σε χρήση στη Δαλματία, ενώ οι σέρβοι είχαν εισάγει βομβάρδες από την Βενετία και Ραγούζα στη δεκαετία του 1380, προτού αρχίσουν να κατασκευάζουν δικές τους στη δεκαετία του 1390.²³⁰

Τα πρώιμα φορητά όπλα διέθεταν το ίδιο σύστημα πυροδότησης με τα κανόνια. Το σύστημα αυτό απετελείτο από μία οπή κατάλληλα ανοιγμένη πάνω στην θαλάμη (οπή πυρός) που οδηγούσε στο χώρο όπου ευρίσκετο η πυρίτιδα και από μία πυρακτωμένη ράβδο, η οποία ετοποθετείτο στην οπή, η τεμάχια κάρβουνου. Ως προωθητικό εχρησιμοποιοποιείτο λεπτόκοκκη πυρίτιδα, ούτως ώστε να διευκολύνεται η έναυση.²³¹ Η πυρίτιδα είχε ανακαλυφθεί στα τέλη του 13ου-αρχές του 14ου αιώνα από τον γερμανό μοναχό *Μπέρτοζντ Σβαρτς*, αν και στην πραγματικότητα η χρήση της ήταν γνωστή στους

²²⁵ Σταυρόπουλος Δημήτριος, «Οι γενίτσαροι - Ο πόλεμος των Οθωμανών», άρθρο από το περιοδικό «*Panzer*», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2004, σ. 63.

²²⁶ Παραθυράς Κωνσταντίνος, «Τα φορητά πυροβόλα όπλα μέχρι το 1820», άρθρο στο περιοδικό «*Panzer*», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Μάρτιος 2004, σ. 26.

²²⁷ Μπελέζος Δημήτριος, «Η άλωση της Κωνσταντινούπολης», σ. 48.

²²⁸ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 19.

²²⁹ Νικολούδης Νίκος, «Η διάδοση των πυροβόλων όπλων στα Βαλκάνια (14ος-15ος αιώνας)», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 6, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Ιανουάριος 1997, σ. 63.

²³⁰ Αβτζιγιάννης Κωνσταντίνος, «*Η άλωση της Κωνσταντινούπολης*», εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα 2006, σ. 29.

²³¹ Παραθυράς Κωνσταντίνος, «Τα φορητά πυροβόλα όπλα μέχρι το 1820», άρθρο στο περιοδικό «*Panzer*», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Μάρτιος 2004, σ. 36.

κινέζους αρκετούς αιώνες νωρίτερα, όχι όμως για πολεμικούς σκοπούς.²³² Η πρώτη αναφορά για πυρίτιδα σε δυτική πηγή, εμφανίζεται στο «*Opus Tertium*» (= έργο τρίτον) του άγγλου μηχανικού *Roger Bacon* (Ρογήρου Βάκωνα) το 1265-65. Εκεί εγένετο λόγος για ένα μίγμα σε συγκεκριμένες αναλογίες, με εκρηκτικές ιδιότητες, το οποίο εχρησιμοποιείτο «*in mundis partibus diversis*» (= σε διάφορα μέρη του κόσμου).²³³ Οι κινέζοι εχρησιμοποιούσαν την πυρίτιδα σε πυροτεχνήματα κατά την διάρκεια εορταστικών εκδηλώσεων. Σύμφωνα με άλλες πηγές, οι κινέζοι έμποροι μετέφεραν υλικά και την μέθοδο παρασκευής της στην Αραβία και στην Ινδία. Άραβες και ινδοί έμποροι την διέδωσαν σε χώρες της Μεσογείου, για να την χρησιμοποιήσουν οι Ευρωπαίοι κυρίως για πολεμικούς σκοπούς. Οι άραβες ήταν οι πρώτοι που εχρησιμοποίησαν την πυρίτιδα για πολεμικούς σκοπούς κατά την πολιορκία της Μέκκας το 690, ενώ οι βυζαντινοί το 880, πραγματοποίησαν περιορισμένη χρήση εκρηκτικών βλημάτων πυρίτιδας.²³⁴ Λόγω του χρωματισμού της, καθιερώθηκε να αποκαλείται «μαύρη πυρίτιδα», ενώ η σύνθεσή της ήταν νιτρικό κάλλιο, θείο και γαιάνθρακας σε αναλογία 75-10-15. Τα υλικά αυτά αναμειγνύονταν μεταξύ τους στην προαναφερθείσα αναλογία και το μίγμα που προέκυπτε πλάθονταν σε μικρούς κόκκους. Η παρουσία ποσοτήτων αέρα μεταξύ των κόκκων βελτιώνει την καύση, προσδίδοντας αυξημένη ταχύτητα και κινητική ενέργεια στο βλήμα.²³⁵

Η πυρίτιδα και η βολίδα εισάγονταν από το στόμιο της κάνης. Με την πυρακτωμένη ράβδο, ή τα τεμάχια αναμμένου κάρβουνου προκαλείτο ανάφλεξη της λεπτόκοκης πυρίτιδας που ήταν τιθέμενη στην οπή πυρός, η οποία με τη σειρά της μετέδιδε την φλόγα στο κυρίως προωθητικό. Δηλαδή, ο πολεμιστής που ήταν επιφορτισμένος με τον χειρισμό ενός τέτοιου όπλου, έπρεπε να εκτελεί ταυτόχρονα δύο εργασίες: να κατευθύνει το όπλο με το ένα χέρι προς τον στόχο και να πυροδοτεί με το άλλο. Η ακρίβεια εκείνων των πρώτων όπλων ήταν εξαιρετικά μειωμένη, ενώ ένας κινούμενος στόχος, μόνο από τύχη μπορούσε να προσβληθεί.²³⁶ Τις παραπάνω δυσκολίες χρήσης των πρώτων μολυβδοβόλων συμπλήρωσε η βραδύτητα επαναγέμισης, η ευπάθεια των όπλων αυτών στις καιρικές συνθήκες (υγρασία, βροχή, αέρας κ.λ.π.) και η ανάγκη του πυροβολητή να παραμένει πλησίον εστίας φωτιάς (ώστε να δύναται να κάνει χρήση πυρακτωμένης ράβδου), ενώ η ύπαρξη φωτιάς πλησίον της πυρίτιδας καθιστούσε τα μολυβδοβόλα επικίνδυνα.²³⁷ Όλες αυτές οι δυσκολίες χρήσης, καθιστούσαν, επίσης, τα όπλα αυτά και αναποτελεσματικά αλλά και υποδεέστερα των κλασικών και καθιερωμένων όπλων, όπως ήταν το μακρύ τόξο (το οποίο είχε τη δυνατότητα να εξαπολύει μέχρι και δώδεκα βέλη το λεπτό) ή οι βαλλιστρίδες.²³⁸ Μάλιστα, τον 14ο αιώνα τα φορητά πυροβόλα όπλα είχαν μικρότερη ικανότητα να διατηρήσουν θωράκιση, απ' ότι οι βαλλιστρίδες. Ωστόσο, βελτιώσεις στην παρασκευή νιτρικού καλλίου και η χρήση μακρύτερης κάνης, γρήγορα αύξησαν την αρχική ταχύτητα του βλήματος.²³⁹ Παρ' όλη την σταδιακή μετεξέλιξή τους, τα πρωτόγονα αυτά φορητά όπλα ήταν σε χρήση ακόμα και τον 16ο αιώνα.²⁴⁰

²³² Νικολούδης Νίκος, «*Η διάδοση των πυροβόλων όπλων στα Βαλκάνια (14ος-15ος αιώνες)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 6, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Ιανουάριος 1997, σ. 63.

²³³ Μπελέζος Δημήτριος, «*Η άλωση της Κωνσταντινούπολης*», σ. 47.

²³⁴ Ζουρίδης Γεώργιος, «*Η ναυμαχία της Σινόπης (1853)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 146, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Οκτώβριος 2008, σ. 33, το 1325 ο άραβας Βασιλιάς της Γρενάδας, Ισμαήλ Μπεν Φεράζ, εχρησιμοποίησε πολιορκητικές μηχανές, οι οποίες εκτόξευαν βλήματα με πυρίτιδα ως προωθητικό, τα οποία προκάλεσαν τρόμο στους υπερασπιστές της πολιορκούμενης πόλης και ρήγματα στα τείχη και στα ακροπόρτια.

²³⁵ Παραθυράς Κωνσταντίνος, «*Η ιστορική εξέλιξη του στρατιωτικού τυφεκίου*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 39, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Νοέμβριος 1999, σ. 36.

²³⁶ Παραθυράς Κωνσταντίνος, «*Τα φορητά πυροβόλα όπλα μέχρι το 1820*», άρθρο στο περιοδικό «*Panzer*», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Μάρτιος 2004, σ. ...

²³⁷ Grant G.R., «*Battle*», Dorling Kinderslev Limited, London 2005, σ. 188.

²³⁸ Παραθυράς Κωνσταντίνος, «*Τα φορητά πυροβόλα όπλα μέχρι το 1820*», άρθρο στο περιοδικό «*Panzer*», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Μάρτιος 2004, σ. 29.

²³⁹ Nicolle David-Rothero Christopher, «*The Venetian Empire (1200-1670)*», Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1989, σ. 19.

²⁴⁰ Nicolle David-Rothero Christopher, «*The Venetian Empire (1200-1670)*», Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1989, σ. 36.

Το πότε, επ' ακριβώς, οι οθωμανοί χρησιμοποίησαν πυροβόλα όπλα για πρώτη φορά, δεν είναι επ' ακριβώς καθορισμένο, πάντως, τα αξιοποίησαν περισσότερο από κάθε άλλο στρατό της εποχής για περισσότερο από έναν αιώνα μετά την άλωση της Πόλης. Στο διάστημα αυτό, καμία άλλη πολεμική Δύναμη της Ευρώπης δεν ηδύνατο να ανταγωνισθεί τους οθωμανούς σε δύναμη πυρός στο πεδίο της μάχης, όπου κατά τις προελάσεις των γενιτσάρων συνεδυάζετο η χρήση των φορητών προβόλων όπλων με ακριβείς βολές του πεδινού πυροβολικού τους.²⁴¹ Σύμφωνα με ορισμένους ιστορικούς, οι οθωμανοί χρησιμοποίησαν για πρώτη φορά πυροβόλα όπλα επί εποχής του Σουλτάνου Μουράτ Α΄ και συγκεκριμένα το 1388 εναντίον του Εμιράτου της Καραμανίας και αμέσως μετά, στις μάχες του Κοσσυφοπεδίου το 1389 και της Νικοπόλεως, το 1396. Τα πυροβόλα όπλα είχαν υιοθετηθεί, προηγουμένως, από τους μαμελούκους της Αιγύπτου και από τους μαυριτανούς της Ισπανίας, στα μέσα του 14ου αιώνα.²⁴²

Με τη σταδιακή αξιοποίηση των πυροβόλων όπλων, από τον 14ο αιώνα και μετά, οι μέχρι τότε άτρωτοι θωρακοφόροι ιππείς κατεστήθησαν ανίσχυροι σε μάχες εξ αποστάσεως, ενώ τα ψηλά τείχη των μεσαιωνικών πόλεων ήταν αμφίβολο εάν εδύνατο πλέον να παρέξουν προστασία στους κατοίκους των. Τα πυροβόλα όπλα, τα οποία συνεχώς εξελίσσοντο, άλλαξαν τον ρου της πολεμικής ιστορίας, αν και τα πλεονεκτήματά τους δεν υπήρξαν ευδιάκριτα από την πρώτη στιγμή. Χρειάστηκε να γίνουν πειράματα για αρκετές δεκαετίες, έως ότου τυποποιηθεί η μέθοδος κατασκευής των πυροβόλων όπλων και ιδιαίτερα των κανονιών.

3.4. Η οργάνωση στρατιωτικών Δυνάμεων άλλων κρατών κατά τηνπερίοδο βασιλείας του Εμίρη Μουράτ Α΄ (1362-1389)

• Δυτικοευρωπαϊκοί στρατοί κατά την εποχή του Εμίρη Μουράτ Α΄

Στα τέλη του 14ου αιώνα, η ολοένα και αυξανόμενη χρήση των φορητών πυροβόλων όπλων, τα βλήματα των οποίων διαπερνούσαν τις αλυσιδωτές θωρακίσεις των μαχομένων, οδήγησε στη σταδιακή ενίσχυση της αμυντικής προστασίας των. Το 1367, ο άγγλοι αντιμετώπισαν ισπανούς και γάλλους στο πεδίο μάχης της Ναχέρα στην Ισπανία. Οι 12.000 άγγλοι τοξότες συνέβαλαν αποφασιστικά στην νίκη του στρατού τους. Στην μάχη αυτή, η σταδιακή μετάβαση από το αλυσωτό χιτώνιο του 13^{ου} αιώνα στις πιο ανθεκτικές πανοπλίες, με πλατιά ενισχυμένα μεταλλικά τμήματα που δρούσαν ως προστατευτικά του κορμού και των άκρων, ήταν εμφανής. Το κράνος τύπου «houndskull» έφερε κινητή προμετωπίδα με πολυάριθμες οπές για οξυγόνωση του πολεμιστή, αν και μείωνε την οπτική του ικανότητα, γεγονός που ανάγκαζε τους μαχητές να την αφαιρούν κατά την διάρκεια των συμπλοκών.²⁴³ Οι χρησιμοποιούμενες τακτικής μάχης δεν διέφεραν σημαντικά από αυτές του προηγουμένου αιώνα, με τη διαφορά της χρήσης πυροβόλων όπλων, περισσότερο εκτεταμένα. Μετά το 1370, οι άγγλοι δεν είχαν σημαντικές επιτυχίες κατά των γάλλων. Όλες οι προηγούμενες κατακτήσεις τους έγιναν πλέον ανούσιες μέσα σε μια γενιά, με αποτέλεσμα να έχουν χάσει το αίσθημα υπεροχής που διατηρούσαν απέναντι στους αντιπάλους τους.²⁴⁴

²⁴¹ Wheatcroft Andrew, «Οι οθωμανοί», εκδ. Νέα Σύνορα-Λιβάνη, Αθήνα 1994, σ. 91.

²⁴² Nicole David - Mc Bride Angus, «Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 24.

²⁴³ Χαράτσης Ευάγγελος-Εκτωρ, «Εκατονταετής πόλεμος (1337-1453)», μονογραφία του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Απρίλιος 2008, σσ. 64-67, κατά τη μάχη της Ναχέρα, οι άγγλοι διέθεταν περίπου 14.000 κατάφρακτους, 12.000 τοξότες και 2.000-3.000 πεζούς λοχοφόρους και σεργέντους. Ο στρατός της Καστίλης υπερετερούσε αριθμητικά, καθώς αποτελείτο από περίπου 6.000 κατάφρακτους και ταγματικούς ιππότες, 6.000 βαλλιστροφόρους, 4.000 σφεντονίτες, 40.000 πεζούς λοχοφόρους και βοηθητικούς και 4.000 άνδρες «jinetes» (= ελαφρούς ιππείς). Όμως το ισπανικό ιππικό ήταν υποδεέστερο ποιοτικά. Οι ισπανοί ήταν μαθημένοι να πολεμούν έφιπποι το ευέλικτο αραβικό ιππικό σε ευκαιριακές συνοριακές μάχες μικρής κλίμακας, μη έχοντας εμπειρία στο αγγλικό είδος πολέμου, δηλαδή στη συνδυασμένη φονική δράση κρούσης των πεζών κατάφρακτων. Επιπλέον, οι αλυσιδωτοί θώρακες των ισπανών δεν είχαν την ανθεκτικότητα της αρθρωτής πανοπλίας, ενώ τα άλογά τους δεν διέθεταν προστατευτικά καλύμματα.

²⁴⁴ Χαράτσης Ευάγγελος-Εκτωρ, «Εκατονταετής πόλεμος (1337-1453)», μονογραφία του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Απρίλιος 2008, σσ. 86-88.

4. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΒΑΓΙΑΖΗΤ Α΄ ΓΚΙΑΝΤΙΡΙΜ (= ΚΕΡΑΥΝΟΣ), (1389-1402)

4.1. Η επέκταση του οθωμανικού κράτους κατά την εποχή του Σουλτάνου Βαγιαζήτ Α΄

Ο Σουλτάνος Βαγιαζήτ Α΄ υπήρξε Σουλτάνος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας επί 13 χρόνια. Ήταν ο πρώτος οθωμανός Εμίρης, ο οποίος υιοθέτησε τον τίτλο του «Σουλτάνου» ως επιβεβαίωση του στρατιωτικού γοήτρου του αλλά ως ένα τίτλο νομίμου χειριστού των Δυνάμεων στις περιοχές του.²⁴⁵ Ανέλαβε τα ηνία του οθωμανικού κράτους το 1389, ενώ συνόδευε τον πατέρα του Μουράτ Α΄ στην εκστρατεία εναντίον των σέρβων και μετά τη δολοφονία του τελευταίου από έναν σέρβο πολεμιστή, που είχε εισχωρήσει στις οθωμανικές γραμμές. Την ίδια ημέρα (15 Ιουνίου 1389), συνέτριψε στη μεγάλη μάχη του Κοσσυφοπεδίου, ένα συνασπισμένο στρατό με αρχηγό τον σέρβο ηγεμόνα Λάζαρο, με αποτέλεσμα η Σερβία να γίνει φόρου υποτελής του οθωμανικού κράτους. Εν συνεχεία, επιστρέφοντας στην Μικρά Ασία και επικεφαλής του στρατού του στον οποίον συμμετείχαν και οι υποτελείς βυζαντινοί πρίγκιπες Μανουήλ (Β΄) και Ιωάννης (Ζ΄) Παλαιολόγοι, κατέκτησε έως το 1390 τα τουρκικά Εμιράτα του Αϊδινίου του Μεντεσέ και του Σαρουχάν, καθώς και την αυτόνομη πόλη της Φιλαδέλφειας, τελευταίο βυζαντινό προπύργιο στην Μικρά Ασία. Την άνοιξη του 1391, το Βαγιαζήτ Α΄ συνέχισε την επέκταση του οθωμανικού κράτους στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας.²⁴⁶ Ο Σουλτάνος, αφού προσήρτησε την πόλη της Φιλαδέλφειας και κατέλαβε τα τουρκικά Εμιράτα της Δυτικής Ανατολίας, προχώρησε στην πολιορκία της Κόνιας, θέτοντας ως επόμενο στόχο το Εμιράτο «*Kastamonu*» (της Κασταμονής), το οποίο και κατέλαβε σύντομα.²⁴⁷ Το 1392, ο ουγγρικός στρατός, περνώντας τον Δούναβη, νίκησε τοπικές οθωμανικές φρουρές, προκαλώντας μίας κεραυνοβόλα αντεπίθεση του Βαγιαζήτ. Τον επόμενο χρόνο, 1393, κατελήφθη το βουλγαρικό κράτος του Τσάρου Ιωάννη Γ΄ Σισμάν, με την εκπόρθηση της πρωτεύουσάς του, Τίρνοβο, ενώ αμέσως μετά κατελύθησαν και τα τελευταία υπολείμματα της Καταλανής Κομητείας των Σαλώνων. Το 1394, ο Βαγιαζήτ Α΄ καταργώντας την αυτονομία της Θεσσαλονίκης, ως αντίποινα για την εχθρική στάση των βυζαντινών υποτελών του, την προσάρτησε στο οθωμανικό κράτος, ενώ, εν συνεχεία, όταν κάλεσε τον υποτελή του Αυτοκράτορα Μανουήλ να παρουσιασθεί στο στρατόπεδό του και ο τελευταίος ηρνήθη, κατέλαβε τις βυζαντινές κτήσεις στην Θράκη και απέκλεισε από την ξηρά την Κωνσταντινούπολη (1392-1402). Στις 25 Σεπτεμβρίου 1396, στην μάχη της Νικοπόλεως στην Θράκη, ο οθωμανικός στρατός αποδεκάτισε τον ουγγρικό στρατό του Βασιλιά Σιγισμούνδου, ο οποίος είχε ενισχυθεί με επίλεκτα Σώματα γάλλων ιπποτών. Ο Βασιλιάς, καθώς και ο Μέγας Μάγιστρος των Ιωαννιτών ιπποτών της Ρόδου, Φιλίπερ ντε Ναιγιάκ, κατόρθωσαν να διαφύγουν στην Κωνσταντινούπολη. Στρεφόμενος ο Βαγιαζήτ Α΄ και πάλι προς την Μικρά Ασία, λεηλάτησε και πάλι την Καραμανία, κατέκτησε την Αμάσεια και τη Σεβάστεια και επεκτείνοντας τα όρια της Αυτοκρατορίας του ως τον Ευφράτη ποταμό, προκάλεσε την οργή τουρκομάνων Εμίρηδων, που έχοντας καταφύγει στην αυλή του μογγόλου Τιμούρ Λενκ (Ταμερλάνου) υπεκίνησαν τον τελευταίο εναντίον του

²⁴⁵ Turnbull Stephen, «*The Ottoman Empire (1326-1699)*», Osprey Publishing, Oxford 2008, σ. 23.

²⁴⁶ Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, «*The Ottoman Empire*», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 30, «*Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*», τόμος Β΄, Εκδοτική Αθηνών, 1991, σ. 116.

²⁴⁷ Zachariadou A. Elisabeth, «*Manuel II Paleologos of the strife between Bayezid I and Kadi Burhan Al-din Ahmad*», Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, Volume 43, No 3 (1980), p. 471-481, σε διασωζόμενες επιστολές του Μανουήλ Β΄ περιγράφονται οι σκληρές συνθήκες κάτω από τις οποίες προχωρούσε ο στρατός, το πέρασμα των ποταμών και άγονων βουνών, η πείνα και το κρύο. Μάλιστα, ο Βαγιαζήτ, αναγνωρίζοντας ότι η βυζαντινή ενίσχυση ήταν χρήσιμη, υπεσχέθη κάποια ανταμοιβή. Ο Μανουήλ στις επιστολές του, αποκαλεί τους οθωμανούς «πέρσες», ενώ τους εχθρούς των οθωμανών «σκύθες», κάνοντας μία σαφή φυλετική διάκριση μεταξύ των οθωμανών και των τουρκικών πληθυσμών της Μικράς Ασίας και περιγράφει την συνεχή υποχώρηση του στρατού του Burhan Al-din που τρομοκρατείται από την οθωμανική ανωτερότητα. Ο Βαγιαζήτ το 1392, σταμάτησε την εκστρατεία του στην Ανατολία, είτε λόγω της εμφάνισης των ούγγρων στην περιοχή Rascia του Δούναβη, είτε εξ΄ αιτίας των βενετικών δραστηριοτήτων.

οθωμανού Σουλτάνου. Την άνοιξη του 1400, ο Ταμερλάνος εισέβαλε στην Μικρά Ασία και ύστερα από δύο χρόνια αμφίροπων αγώνων, νίκησε και αιχμαλώτισε τον Βαγιαζήτ στην μεγάλη μάχη της Άγκυρας, τον Ιούλιο του 1402.²⁴⁸

Ο Βαγιαζήτ Α΄ πέθανε μέσα σε ένα σιδερένιο κλουβί, όπου ο Ταμερλάνος τον είχε κλείσει, μετά την αιχμαλωσία του, περιφέροντάς τον ως τρόπαιο.

Σύμφωνα με τον Χαλκοκονδύλη, ο στρατός του Ταμερλάνου ήταν τόσο μεγάλος, ώστε περιλάμβανε και 8.000 «ορυκτάς» (σκαφτιάδες) για να κατασκευάσει υπόνομους κατά την πολιορκία της Σεβάστειας.²⁴⁹ Τον Αύγουστο του 1400, ο Ταμερλάνος υπονόμευσε τα τείχη της πόλης, τοποθετώντας στις υποσκαφές πασσάλους αλειμμένους με πίσσα και βάζοντας φωτιά. Αποτέλεσμα ήταν να καταρρεύσουν μερικού πύργου και να παραδοθεί η φρουρά. Παρά του ότι στους μουσουλμάνους χαρίστηκε η ζωή μέσω εξαγοράς, η πόλη λεηλατήθηκε και πυρπολήθηκε, οι χριστιανοί κάτοικοί της Σεβάστειας εξανδραποδίσθηκαν και τρεις έως τέσσερις χιλιάδες αρμένιοι ιππείς που ήταν πιο πεισιμώδεις στην άμυνα της πόλης, τάφηκαν ζωντανοί στις τάφρους. Εν συνεχεία, οι μογγόλοι εστράφησαν ανατολικότερα και κατέστρεψαν την Δαμασκό και την Βαγδάτη.²⁵⁰

4.2. Η εξέλιξη του ιππικού των σπαχήδων κατά την εποχή του Σουλτάνου Βαγιαζήτ Α΄. Η μάχη της Νικόπολης (1396) και η μάχη της Άγκυρας (1402)

Κατά τη μάχη της Νικόπολης, το 1396, το ιππικό των σπαχήδων ήταν το καλύτερο οθωμανικό στρατιωτικό σώμα, το οποίο και έκρινε την έκβαση της μάχης, όταν ο βασιλιάς της Ουγγαρίας Σιγισμούνδος (ή Σισμούνδος) απηύθυνε στην γαλλική Αυλή έκκληση για σταυροφορία και πολλοί ιππότες από την Αγγλία και Ιωαννίτες από την Ρόδο, δέχθηκαν να συμμετάσχουν. Σύμφωνα με τον Gibbons, οι γάλλοι ιππότες που συνεγκεντρώθηκαν ήταν περίπου χίλιοι στον αριθμό, συνοδευόμενοι από έξι ή επτά χιλιάδες ακολούθους τους. Ξεκίνησαν από την Νιζόν, υπό τις διαταγές του, μόλις, εικοσιδιάχρονου Ιωάννη Νεβέρ, γιου του Δούκα Φιλίππου της Βουργουνδίας και εγγονού του Βασιλιά Ιωάννη. Το γεγονός ότι ο Ιωάννης Νεβέρ ήταν κληρονόμος της Βουργουνδίας και πρίγκιπας με βασιλικό αίμα, του εξησφάλισε την αρχηγία.²⁵¹ Οι ιππότες ταξίδεψαν μέσω Γερμανίας και Βοημίας. Στην Βούδα βρήκαν και άλλους ιππότες που είχαν ανταποκριθεί στην πρόσκληση του Σιγισμούνδου. Ανάμεσά τους ήταν ο Νόθος της Σαβοΐας, ο Φρειδερίκος του Χοεντσόλλερν, μέγας καθηγούμενος του Τευτονικού Τάγματος, ο Φιλιμπέρ ντε Ναγιάκ, μέγας Μάγιστρος της Ρόδου, με ένα άγημα ιπποτών του Αγίου Ιωάννη και άλλοι.²⁵² Κατά την μάχη της Νικόπολης ο Σισμούνδος θέλησε να στείλει πρώτους στην μάχη τους ούγγρους τοξότες, ώστε να δοκιμάσει την αποτελεσματικότητα του οθωμανικού ελαφρύ ιππικού πριν ακολουθήσουν οι βαρύτερα οπλισμένοι ιππότες της Ουγγαρίας και της Ευρώπης. Αντέδρασαν, όμως, οι γάλλοι ιππότες όπου αγνοώντας την ανάγκη για συνεργασία προωθήθηκαν σε παράταξη μάχης μπροστά από τους συμμάχους τους, αποφασισμένοι να προκαλέσουν το πρώτο κτύπημα κατά των οθωμανών. Η επίθεση ήταν καταστροφική γι' αυτούς, αφού ο Βασιλιάς Σισμούνδος και

²⁴⁸ Berktaý Halil and Murgscu Bagdan, «*The Ottoman Empire*», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 30, «*Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*», τόμος Β΄, Εκδοτική Αθηνών 1991, σσ. 116-117.

²⁴⁹ Άμαντος Ι. Κωνσταντίνος, «*Σχέσεις ελλήνων και τούρκων - Από τον ενδέκατο αιώνα μέχρι το 1821*», τόμος Α΄, εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (συγγραφή πρωτοτύπου: 1955), σ. 80, αργότερα, κατά την πολιορκία της Σμύρνης έκλεισε την πλευρά από τη θάλασσα και με πολλούς υπόνομους (λαγούμια) έριξε τα τείχη της.

²⁵⁰ Gibbons Herbert Adams, «*Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α΄ (1300-1403)*», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «*The foundation of the Ottoman Empire*», 1916), σ. 214.

²⁵¹ Gibbons Herbert Adams, «*Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α΄ (1300-1403)*», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «*The foundation of the Ottoman Empire*», 1916), σσ. 187-188, μεταξύ των επιφανέστερων γάλλων ιπποτών ήταν ο Φίλιππος του Αρτουά, Κοντόσταυλος της Γαλλίας, οι Ερρίκος και Φίλιππος του Μπαρ, ξάδελφος του Βασιλιά, ο Γκιγιόμ ντε λα Τρεμουίγ, ο Βουσιαντ, στρατάρχης της Γαλλίας, ο Κύριος του Σεν-Πολ και άλλοι.

²⁵² Gibbons Herbert Adams, «*Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α΄ (1300-1403)*», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «*The foundation of the Ottoman Empire*», 1916), σ. 188.

οι ούγγροι του δεν πρόλαβαν να πάρουν θέσεις μάχης.²⁵³ Ο Herbert Gibbons, γράφει: «Χωρίς να γνωρίζουν πού βρίσκονταν ο εχθρός, χωρίς να σκεφθούν πού ή πόσο μακριά πήγαιναν, χωρίς πρώτα να έχουν συμφωνήσει σε συντονισμένη δράση, με το κύριο Σώμα του στρατού τους, οι γάλλοι, οι γερμανοί και οι άγγλοι ευγενείς, όρμησαν για να πραγματοποιήσουν την τελευταία επέλαση της ευρωπαϊκής ιπποσύνης κατά των πιστών του Μωάμεθ».²⁵⁴ Κατά την μάχη της Νικόπολης, το 1396, η ορμή των ιπποτών, δεν σταμάτησε ακόμα και όταν μέρος αυτών βρέθηκε μπροστά σε ένα φράγμα από αιχμηρούς πασσάλους. Τότε άφησαν τα άλογά τους και όρμησαν πεζοί στους οθωμανούς που ευρίσκοντο από πίσω, εξαντλούμενοι από την πεζομαχία υπό το βάρος των πανοπλιών τους.²⁵⁵

Πάντοτε, οι σιδερόφρακτοι ιππότες είχαν αδυναμία συντονισμού με το πεζικό. Αυτή η αδυναμία είχε κατ' αρχήν χαρακτήρα κοινωνικό, αφού το πεζικό ήταν «κατώτερης τάξης» απ' ότι οι ιππότες ευγενείς. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, πολλές φορές, να παθαίνουν οι ιππότες πανωλεθρίες επειδή αγνοούσαν το πεζικό και επετήθεντο μόνο στον αντίπαλο. Άλλος ένας τομέας που έπασχαν οι ιππότες ήταν η ευκινησία και η ταχύτητα. Μπορεί η επέλασή τους να ήταν τρομακτική, όμως η ορμή τους εξαντλούνταν στο τέλος όταν ευρίσκοντο ανάμεσα σε αριθμητικά υπέρτερες Δυνάμεις εχθρικών προς αυτούς στρατευμάτων.²⁵⁶ Έτσι, κατά τη μάχη της Νικόπολης, το αποτέλεσμα γι' αυτούς ήταν μοιραίο, όταν η άτακτη φυγή των, χωρίς άλογα, πληγωμένων γάλλων ιπποτών που γλίτωσαν από την πρώτη σφαγή, ακόμα και όταν οι ούγγροι προωθήθηκαν για να προσεγγίσουν τους νικητές οθωμανούς, δεν τους έσωσαν από τις εφεδρείες του οθωμανικού στρατού που αποτελούνταν από σέρβους του *Stephen Lazarevic's*, και προκάλεσαν τον όλεθρο. Ο στρατός των σταυροφόρων διεσπάρθη τρεπόμενος σε φυγή προς τα ποταμόπλοια του Δούναβη. Το χάος βασίλευε δεδομένου ότι οι ηττημένοι ευρωπαίοι στρατιώτες άρχισαν να αντιπαλεύεται ο ένας τον άλλον για μια θέση στις βάρκες.²⁵⁷ Περίπου 3.000 γάλλοι ιππότες και ακόλουθοι ιππείς συνελήφθησαν αιχμάλωτοι και εξοντώθηκαν την επόμενη ημέρα από τους οθωμανούς, ενώ πολλοί λίγοι ήταν εκείνοι που διέφυγαν.²⁵⁸ Τα οθωμανικά ήθη σε περιπτώσεις αιχμαλωσίας του εχθρού, προέβλεπαν τα παρακάτω: όσοι συνελαμβάνοντο, χάνοντας την ελευθερία τους και τα πολιτικά τους δικαιώματα, έπεφταν αυτόματα σε κατάσταση δουλείας και εξηρτώντο απόλυτα από την θέληση των νικητών. Ο αρχηγός απεφάσιζε ελεύθερα για την τύχη τους και είχε κάθε δικαίωμα να αφαιρέσει την ζωή τους, εκτός εάν εκείνοι ησπάζοντο το Ισλάμ.²⁵⁹

Έτσι, μεταξύ των τυχερών ιπποτών που γλίτωσαν την εκτέλεση ήταν ο γιος του Δούκα της Βουργουνδίας *Jean de Nevers* καθώς και ένας νεαρός άνδρας, ο *Johann Schiltberger*, ο οποίος σώθηκε λόγω της ηλικίας και περιέγραψε στα απομνημονεύματά του: «... Κάθε ένας διατάχθηκε να σκοτώσει τους φυλακισμένους του και για εκείνους που δεν επιθύμησαν να το κάνουν, ο βασιλιάς διόρισε άλλους στη θέση τους. Κατόπιν πήραν τους συντρόφους μου και έκοψαν τα κεφάλια τους και όταν ήρθε η σειρά μου, ο γιος του βασιλιά με είδε και διέταξε να αφεθώ ελεύθερος και επιλέχθηκα ανάμεσα στα άλλα αγόρια, επειδή κανένας κάτω από 20 ετών δεν σκοτώθηκε και ήμουν μόλις και με τα βίαις 16 ετών».²⁶⁰ Μετά την μάχη της Νικόπολης, οι πολεμικές ικανότητες των οθωμανών προκάλεσαν δυσάρεστη έκπληξη στους Ευρωπαίους. Άλλωστε, δεν ήταν μικρό το τίμημα που πλήρωσε η ευρωπαϊκή υπεροψία απέναντι στους «βαρβάρους της Ανατολής», για να εκτιμηθεί η αξία του οθωμανού πολεμιστή, η ορμή και η αντοχή του. Στην Γαλλία, πλέον, όταν ήθελαν να αποδώσουν σε

²⁵³ Turnbull Stephen, «*The Ottoman Empire (1326-1699)*», Osprey Publishing, Oxford 2008, σ. 24.

²⁵⁴ Gibbons Herbert Adams, «*Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζίτ Α' (1300-1403)*», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «*The foundation of the Ottoman Empire*», 1916), σ. 191.

²⁵⁵ Μπελέζος Δημήτρης, «*Σταυροφορίες - Οι Ιεροί πόλεμοι της ευρωπαϊκής δύσης*», μονογραφία του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Απρίλιος 2004, σ. 132.

²⁵⁶ Ψαρουλάκης Γεώργιος, «*Ναΐτες ιππότες - Οι στρατιώτες του Χριστού*», μονογραφία του περιοδικού «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», σειρά «*Πολεμιστές*», εκδ. Compupress A.E., Αθήνα, σ. 70.

²⁵⁷ Turnbull Stephen, «*The Ottoman Empire (1326-1699)*», Osprey Publishing, Oxford 2008, σσ. 24-25.

²⁵⁸ Grant G.R., «*Battle*», Dorling Kinderslev Limited, London 2005, σ. 122.

²⁵⁹ Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. EOMMEX, Αθήνα 1989, σ. 28.

²⁶⁰ Turnbull Stephen, «*The Ottoman Empire (1326-1699)*», Osprey Publishing, Oxford 2008, σ. 25.

κάποιον το γνώρισμα της σωματικής δύναμης έλεγαν: «*Il est fort comme un turc*» (= Είναι δυνατός σαν Τούρκος).²⁶¹

Κατά την μάχη της Άγκυρας τον Ιούλιο του 1402, τα στρατεύματα του Βαγιαζήτ περιελάμβαναν ένα αριθμό στρατιωτών υποτελών από τα Βαλκάνια, όπως σερβικά στρατεύματα υπό τον γαμπρό του, *Stephen Laravenic*.²⁶² Την εποχή εκείνη, η αυτοκρατορία του *Timur* (Ταμερλάνου) περιελάμβανε την σύγχρονη Συρία, Ιράκ, Ιράν, Καζακστάν, Αφγανιστάν, Αζερμπαϊτζάν, Γεωργία, Τουρκμενιστάν, Ουζμπεκιστάν, Κιργιζιστάν Πακιστάν, Βορειοδυτική Ινδία και πλησίαζε προς την Κίνα.²⁶³ Ο μογγολικός στρατός, ήταν αυτός που είχε κατατροπώσει παλαιότερα τους κινέζους, οι οποίοι ήταν και αριθμητικά περισσότεροι, από τους μογγόλους, αλλά και ισχυρότεροι από τεχνική άποψη, αφού έφερναν μαζί τους βαριά μηχανήματα, καταπέλτες, φλογοβόλα και βομβάρδες με χρήση εκατοντάδων ανδρών. Τότε, αυτά ακριβώς τα βαριά μηχανήματα των κινέζων τους είχαν αφαιρέσει κάθε ευχέρεια κινήσεων, εμπρός στο ταχύτατο μογγολικό ιππικό. Συγχρόνως, οι μογγόλοι είχαν βρει τρόπο να εξοικονομούν τις Δυνάμεις τους, τοποθετώντας μπροστά τους, κατά την διάρκεια τα εκάστοτε εφόδου, δέσμιο άμαχο κινεζικό πληθυσμό, ώστε οι αμυνόμενοι να είναι αναγκασμένοι να χτυπούν πρώτα τους συμπατριώτες τους.²⁶⁴ Στο μέτωπο της Μικράς Ασίας, το 1402, ο Ταμερλάνος είχε αποκόψει του υδάτινους πόρους από τον οθωμανικό στρατό, αφού μέσα σε μία μέρα ο μογγολικός στρατός κατασκεύασε δύο φράγματα σε ένα κανάλι, αλλάζοντας την ροή του ποταμού Τσουμπούκ.²⁶⁵ Ο Βαγιαζήτ πλησίασε στον ποταμό, νομίζοντας ότι αυτός κυλούσε κανονικά.²⁶⁶ Οι οθωμανοί στρατιώτες ήταν εξαντλημένοι από τις αναγκαστικές πορείες κάτω από τον καυτό καλοκαιρινό ήλιο του Ιουλίου του 1402. Ο Σουλτάνος έκανε το λάθος να μην αποσυρθεί για κάποιες ημέρες στα βουνά, ώστε να ανακτήσει δυνάμεις, αφήνοντας τον Ταμερλάνο να τον ψάχνει, αλλά απεφάσισε να δώσει αμέσως μάχη. Ετοποθέτησε τους συμμάχους του τατάρους στην πρώτη γραμμή (σύμφωνα με την καθιερωμένη οθωμανική στρατιωτική τακτική) έτσι ώστε ο εχθρός να αναλώσει τις δυνάμεις του επιτεθέμενος στον ανεκπαιδευτο όχλο και να είναι ήδη εξαντλημένος όταν θα εχρειάζετο να αποκρούσει την δεύτερη γραμμή.²⁶⁷ Η δεξιά πτέρυγα της οθωμανικής παρατάξεως είχε ως Διοικητή τον Στέφανο Λαζάρεβιτς, κουνιάδο και πιστό φίλο του Βαγιαζήτ. Ο Στέφανος, εκτός από τους σέρβους ιππείς, είχε υπό την διοίκησή του και άλλα ευρωπαϊκά τμήματα στρατού, μουσουλμανικά και χριστιανικά. Στην αριστερή πτέρυγα του ήταν τοποθετημένα τα στρατεύματα της Ανατολίας που διοικούνταν από τον Σουλεϊμάν Τσελεμπή, τον μεγαλύτερο γιο του Βαγιαζήτ. Ο ίδιος ο Σουλτάνος ευρίσκετο στο κέντρο, πλαισιωμένος από γενιτσάρους και τους τρεις γιους του, τον Μουσταφά, τον Ιζά και τον Μουσά, ενώ στον Μωάμεθ, ο Βαγιαζήτ, εμπιστεύθηκε την οπισθοφυλακή. Και από τις δύο πλευρές εχρησιμοποιήθησαν πολεμικοί ελέφαντες. Η πρώτη γραμμή του Ταμερλάνου εκτόξευσε πύρινα βλήματα στην μέση της παρατάξης των τοξοτών οι οποίοι εκάλυπταν την οθωμανική προέλαση.²⁶⁸ Πρέπει να σημειωθεί, επίσης, ότι ορισμένες οθωμανικές Δυνάμεις

²⁶¹ Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. ΕΟΜΜΕΧ, Αθήνα 1989, σ. 18

²⁶² Turnbull Stephen, «*The Ottoman Empire (1326-1699)*», Osprey Publishing, Oxford 2008, σ. 26.

²⁶³ Scott Bodley Richard, «*Eternal empire - The ottomans at war*», Osprey Publishing Ltd, Oxford 2008, σ. 57.

²⁶⁴ Κωνσταντίνου Αθανάσιος-Ιωάννης, «*Τσένγκις Χαν και οι θρυλικοί μογγόλοι πολεμιστές του*», μονογραφίες του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Νοέμβριος 2008, σ. 25.

²⁶⁵ Επεμβάσεις επί του εδάφους και στον ρου ποταμών απετέλεσαν πολλές φορές τακτικές μάχης και αιτίες νίκης υποδεέστερων σε ισχύ στρατιωτικών Σωμάτων, εναντίον ισχυροτέρων, όπως έγινε και το 1311, κατά την μάχη του Αλμυρού στην Ελλάδα. Η μάχη έγινε στην πεδιάδα του Ορχομενού μεταξύ των πεζών λογχοφόρων της Καταλανικής Εταιρείας και των γάλλων ιπποτών φραγκικών κρατιδίων της Ελλάδας. Οι καταλανοί πλημμύρισαν την περιοχή με τα νερά του Κηφισού ποταμού δημιουργώντας ένα έλος, για να εξουδετερώσουν το γαλλικό ιππικό. Όταν οι ιππείς εφόρμησαν, υποτιμώντας τον αντίπαλο, τα άλογά τους κόλλησαν στο έλος και ακινητοποιήθηκαν. Εκεί τους αποδεκάτισαν οι καταλανοί πεζικάριοι. Από τους 700 φράγκους ιππότες, μόνο 2 γλύτωσαν. (Θαλασσινός Δημήτρης, «*Κρεσό 1346*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορία*», τεύχος 482, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα, Αύγουστος 2008, σ. 91)

²⁶⁶ Κυριακίδης Κλεάνθης, «*Μάχη της Άγκυρας (1402)*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικές Σελίδες*», τεύχος 29, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Ιούλιος 2008, σσ. 14-15.

²⁶⁷ Gibbons Herbert Adams, «*Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α' (1300-1403)*», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «*The foundation of the Ottoman Empire*», 1916), σσ. 216-127.

²⁶⁸ Gibbons Herbert Adams, «*Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α' (1300-1403)*», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «*The foundation of the Ottoman Empire*», 1916), σ. 217.

στρατιωτών από την Ανατολία, κυρίως τάταροι, που είχαν κοινή αίσθηση καταγωγής με τα στρατεύματα του Ταμερλάνου, ήρθαν με το μέρος του, αφού ανεγνώρισαν τους προηγούμενους κυρίους τους.²⁶⁹ Όταν ο Βαγιαζήτ διεπίστωσε ότι δεν μπορούσε να εμποδίσει την αυτομολία των τατάρων προς το στρατόπεδο του Ταμερλάνου, διέταξε την αριστερή πτέρυγα να προχωρήσει σε επίθεση. Δεκαπέντε χιλιάδες άνδρες έχασαν τη ζωή τους στην μάταιη προσπάθεια τους να διασπάσουν τις μογγολικές γραμμές, ενώ εν συνεχεία ο οθωμανικός στρατός διελύθη και ο Σουλτάνος συνελήφθη, παρ' ότι τα στρατεύματά του και ειδικότερα το ιππικό των σπαχήδων, πολέμησαν ηρωικά.²⁷⁰

Όσον αφορά τους σπαχήδες της εποχής του Σουλτάνου Βαγιαζήτ, η επιστράτευση των εγένετο άμεσα όταν οι στρατιωτικές ανάγκες το επέβαλαν. Οι σπαχήδες συγκεντρώνονταν γύρω από τον ανώτατο επαρχιακό Διοικητή, τον «μπεηλερμπέη», πριν οδηγηθούν στο στρατόπεδο του Σουλτάνου. Ένας στους δέκα σπαχήδες παρέμενε πίσω για αστυνόμευση στο εσωτερικό. Σχημάτιζαν τα «*Alayi*» (= Μονάδες ιππικού, αλαγί - από το βυζαντινό «*αλλάγιον*», δηλαδή Μονάδα) υπό τη Διοίκηση των «*Ceribasi*» (= τσεριμπάσηδων), των «*Subasi*» (= σουμπάσηδων) και των «*Alaybey*» (= αλαημπέηδων) Αξιωματικών των. Στο πεδίο της μάχης, είτε οι σπαχήδες της Ρουμελίας, είτε αυτοί της Ανατολίας, έπαιρναν την θέση τιμής στο δεξιό πλευρό της οθωμανικής παράταξης, ανάλογα με το αν η μάχη εδίδετο στην Ευρώπη ή στην Ασία.²⁷¹ Η ποιότητα των όπλων των σπαχήδων είχε σχέση με το μέγεθος του κλήρου των, αφού έφεραν θώρακα μόνο εάν το τιμάρειό τους ήταν κάποιας συγκεκριμένης αξίας και άνω.²⁷² Πρέπει, επίσης, να σημειωθεί, ότι κατά την εποχή του Σουλτάνου Βαγιαζήτ Β', οι χριστιανοί σπαχήδες αποτελούσαν πάνω από το μισό του συνολικού αριθμού των τιμαριωτών, σταδιακά όμως, με τον καιρό, οι χριστιανοί τιμαριούχοι εξηφανίστησαν.²⁷³

4.3. Ο οθωμανικός στόλος κατά την εποχή του Σουλτάνου Βαγιαζήτ Α'

Οι οθωμανοί, ως λαός που προήρχετο κυρίως από κτηνοτρόφους νομάδες των στεπών, δεν είχαν θαλασσινή εμπειρία και πολύ δειλά άρχισαν να εξοικειώνονται με την θάλασσα. Ως λαός που γνώριζε μόνο τον πόλεμο στην ξηρά, άρχισαν σταδιακά να προσλαμβάνουν και ναυτικές γνώσεις που τις πήραν από τους βυζαντινούς, όσο και από τους μαμελούκους της Αιγύπτου. Οι πρώτοι ναυτικοί που επάνδρωσαν τα οθωμανικά πολεμικά πλοία δεν ήταν ούτε όλοι μουσουλμάνοι, ούτε όλοι τούρκοι. Ένα μεγάλο μέρος αυτών ήταν πρώην έλληνες της Καλλιόπολης που είχαν μεταστραφεί στο Ισλάμ αλλά και άλλοι μη μουσουλμάνοι, όπως ιταλοί ή γαλάτες, ή τουλάχιστον απόγονοι τέτοιων κατοίκων.²⁷⁴ Πιθανόν, η πρώτη οθωμανική ναυτική επιχείρηση ήταν αυτή της κατάληψης της νήσου «*Imrah*» (= Καλόλιμνος)²⁷⁵ στη θάλασσα του Μαρμαρά, το 1308, ενώ η κατάκτηση του Εμιράτου του Καρασί στην ασιατική πλευρά των Δαρδανελίων, τους προήγαγε σε μία μικρή θαλάσσια Δύναμη.²⁷⁶

²⁶⁹ Turnbull Stephen, «*The Ottoman Empire (1326-1699)*», Osprey Publishing, Oxford 2008, σ. 28, οι στρατιώτες του Ταμερλάνου φορούσαν καινούριες εντυπωσιακές πανοπλίες που μόλις είχαν σταλεί από το Σάμαρκαντ και ήταν ενισχυμένοι με πολεμικούς ελέφαντες από την Ινδία.

²⁷⁰ Gibbons Herbert Adams, «*Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α' (1300-1403)*», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «*The foundation of the Ottoman Empire*», 1916), σ. 218.

²⁷¹ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 14.

²⁷² Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 14.

²⁷³ Quataert Donald, «*Η Οθωμανική Αυτοκρατορία-Οι τελευταίοι αιώνες (1700-1922)*», εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2000, σ. 50.

²⁷⁴ Nicolle David-Hook Christina, «*Constantinople 1454 - The end of Byzantium*», Campaign 78 Osprey military Publishing Ltd, 2000, σ. 31.

²⁷⁵ Η Καλαλίμνος, είναι ένα νησί του Μαρμαρά που βρίσκεται στην είσοδο του κόλπου των Μουδανίων και κατελήφθη από τον Καρά Αλή, με αποτέλεσμα να παρακωλύεται τόσο το θαλάσσιο δρομολόγιο από την Προύσα προς την Κωνσταντινούπολη, όσο και ένας από τους δύο χειρσαίους δρόμους που συνέδεαν την Νίκαια με την Κωνσταντινούπολη, (Gibbons Herbert Adams, «*Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α' (1300-1403)*», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «*The foundation of the Ottoman Empire*», 1916), σ. 28).

²⁷⁶ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 25.

Καθ' όλη τη διάρκεια του 14ου αιώνα, η έλλειψη ενός μεγάλου οθωμανικού ναυτικού άφηνε ευπρόσβλητες τις βαλκανικές τους κατακτήσεις, ιδίως από τους βενετούς που διατηρούσαν πολλά παραθαλάσσια προπύργια. Οι οθωμανοί είχαν να αντιπαραθέσουν προς αυτούς έναν μικρό βυζαντινό στόλο που είχαν κληρονομήσει και επανδρωνόταν από πρώην βυζαντινούς ναυτικούς, ενώ πάνω τα πλοία επέβαιναν γαζήδες πολεμιστές.²⁷⁷ Αρχικά, ο στόλος αυτός εχρησιμοποιήθη από τους οθωμανούς για αποκοπή του εφοδιασμού των πολιορκημένων πόλεων, σε συνδυασμό με το χερσαίο αποκλεισμό αυτών.²⁷⁸

Εν συνεχεία, ο Σουλτάνος Βαγιαζήτ Α΄ κατέκτησε τα παραθαλάσσια Εμιράτα του Μεντεσέ, του Αϊδινίου και του Τσαρουχάν, μέχρι το 1391. Τα Εμιράτα αυτά έχοντας χάσει το πιο ρωμαλέο στοιχείο του πληθυσμού τους σε πειρατικές επιχειρήσεις στο Αιγαίο και σε όλη τη Μεσόγειο κατά την διάρκεια του 14^{ου} αιώνα, αφού δεν είχαν κανένα μεγάλο απόθεμα μαχίμων στρατιωτών δεν άντεξαν την πίεση του Βαγιαζήτ και υπέκυψαν. Αυτό το γεγονός οδήγησε στους οθωμανούς να αποκτήσουν ναυτική Δύναμη, ενεργώντας την πρώτη σημαντική ναυτική τους επιχείρηση, το 1390, όταν εξήντα πλοία τους έκαναν εισβολή στην Χίο και ερήμωσαν το νησί. Το 1391, οι οθωμανοί απέκτησαν την Αττάλεια, την οποία κατείχε ο εμίρης του Τεκέ, η οποία έγινε το πρώτο τους λιμάνι στην Μεσόγειο.²⁷⁹ Εν συνεχεία, με ορμητήριο τα λιμάνια των δυτικών παραλίων της Μικράς Ασίας, ο Βαγιαζήτ Α΄ συνέχισε να λεηλατεί τα βενετοκρατούμενα νησιά του Αιγαίου. Οι λεηλασίες αυτές προκάλεσαν την αντίδραση των βενετών, οι οποίοι σε συνεννόηση με το βασιλιά της Ουγγαρίας Σισμούνδο, κινήθηκαν προς την οργάνωση σταυροφορίας κατά των οθωμανών, με το άδοξο, τελικά, αποτέλεσμα, που προανεφέρθη.²⁸⁰ Το 1394, ο Βαγιαζήτ Α΄ χρησιμοποίησε τα πολεμικά του πλοία στην Καλλίπολη, προκειμένου να διακόψει τις θαλάσσιες επικοινωνίες των βυζαντινών του Αυτοκράτορα Μανουήλ, σε συνδυασμό με την ανέγερση ξύλινου φράκτη καθ' όλο το μήκος των χερσαίων τειχών της Πόλης.²⁸¹ Το 1399, στα Δαρδανέλια, επραγματοποιήθη η πρώτη καταγεγραμμένη ναυτική σύγκρουση των οθωμανών με ενωμένο βενετογενουατικό στόλο, τον οποίο κατηύθυνε ο στρατάρχης *Boucicaut* (πρώην αιχμάλωτος του Βαγιαζήτ που είχε συλληφθεί κατά την μάχη της Νικόπολης). Ο *Boucicaut* είχε ξεκινήσει στις 26 Ιουνίου 1399, από το *Aiguesmortes* με Δύναμη χιλίων διακοσίων ιπποτών και πεζών, επιβαίνοντας σε τέσσερα μεταφορικά πλοία και τρεις αρματωμένες γαλέρες. Στην Τένεδο ενώθηκαν μαζί του αρκετά γενουατικά και βενετικά πλοία. Ναυμαχώντας στα Δαρδανέλια ο *Boucicaut*, κατετρόπωσε δεκαεπτά οθωμανικές γαλέρες, φτάνοντας εν συνεχεία στην Κωνσταντινούπολη που επολιορκείτο από 10.000 οθωμανούς. Το επόμενο διάστημα η ευρωπαϊκή Δύναμη, κατέφερε ανεπάλληλα κτυπήματα κατά οθωμανικών θέσεων στην ξηρά και στους κόλπους της Νικομήδειας και του Βοσπόρου. Μία αξιοσημείωτη επιτυχία του *Boucicaut* ήταν η επίθεση στην Ρίβα, κοντά στην είσοδο του Βοσπόρου από την Μαύρη Θάλασσα στην ασιατική ακτή, όπου, αφού εβομβαδίσθη το κάστρο και απεδεκατίσθη η φρουρά έγινε αντιληπτός ο οθωμανικός στόλος, ο οποίος κήκε ολοσχερώς.²⁸² Από την εποχή εκείνη οι οθωμανοί άρχισαν να ασχολούνται συστηματικότερα με την θάλασσα, όπου και με την βοήθεια των πειρατών έπλευσαν σε θάλασσες της Ανατολικής Μεσογείου που επί χρόνια κυριαρχούσαν τα πλοία της Βενετίας και της Γένοβας. Όμως, μόνο μετά τα μέσα του 15ου αιώνα άρχισε να αναπτύσσεται πραγματικά ισχυρό οθωμανικό ναυτικό.²⁸³

²⁷⁷ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 25.

²⁷⁸ Χατζόπουλος Διονύσιος, «*Η πρώτη πολιορκία της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς (1304-1402)*», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», τεύχος 24, εκδ. Περισκόπιο, Δεκέμβριος 2004, σ. 14.

²⁷⁹ Gibbons Herbert Adams, «*Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α΄ (1300-1403)*», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «*The foundation of the Ottoman Empire*», 1916), σ. 167.

²⁸⁰ «*Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*», τόμος Β΄, Εκδοτική Αθηνών 1991, σ. 116.

²⁸¹ Χατζόπουλος Διονύσιος, «*Η πρώτη πολιορκία της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς (1304-1402)*», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», τεύχος 24, εκδ. Περισκόπιο, Δεκέμβριος 2004, σ. 14.

²⁸² Gibbons Herbert Adams, «*Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α΄ (1300-1403)*», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «*The foundation of the Ottoman Empire*», 1916), σσ. 204-205.

²⁸³ Κονδύλης Αθανάσιος, «*Οι πειρατές της Μεσογείου*», περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», σειρά «*Παγκόσμια Ιστορία*», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2000, σ. 14.

4.4. Η οργάνωση στρατιωτικών Δυνάμεων άλλων κρατών κατά την περίοδο βασιλείας του Σουλτάνου Βαγιαζήτ Α΄ (1389-1402)

4.4.1. Ο ουγγρικός στρατός κατά την εποχή του Σουλτάνου Βαγιαζήτ Α΄

Κατά την εποχή του Σουλτάνου Βαγιαζήτ Α΄, το ουγγρικό πεζικό ήταν μία μικρή Δύναμη στρατολογημένων χωρικών, με την υποστήριξη ελαφρύ ιππικού από κτηνοτρόφους των μεγάλων πεδιάδων, ενώ σημαντικό ρόλο έπαιζαν φυλές κουμάνων και αλανών προσφύγων. Μικρές πολιτοφυλακές είχαν περιορισμένη Δύναμη και μόνο για τοπική άμυνα. Η κεντρική εξουσία είχε αποδυναμωθεί και ο ίδιος ο Βασιλιάς δεν ήταν πλέον, παρά τυπικά ηγέτης μιας όλο και περισσότερο ισχυρής ενώσεως βαρώνων και άλλων ευγενών.²⁸⁴

4.4.2. Ο βενετικός στρατός κατά την εποχή του Σουλτάνου Βαγιαζήτ Α΄

Αναφέρεται ότι στο δεύτερο μισό του 14ου αιώνα, το θωρακισμένο ιππικό της Βενετίας αφίππευε για να δώσει αμυντική μάχη, τακτική που τότε την θεωρούσαν αποκλειστικά αγγλική. Όταν το 1379, οι Δυνάμεις της Γένουας και της Πάδοβας εισέβαλαν στην λιμνοθάλασσα της Βενετίας, αυτή τους αντιμετώπισε θριαμβεύοντας, κατασκευάζοντας ξύλινα οχυρώματα και φράζοντας μερικά κανάλια με αλυσοδεμένα πλοία ή βυθισμένες φορηγίδες, παρενοχλώντας συγχρόνως τους εισβολείς με γαλέρες και με μικρές βάρκες.²⁸⁵

4.4.3. Ο μογγολικός στρατός κατά την εποχή του Σουλτάνου Βαγιαζήτ Α΄

• Η οργάνωση του μογγολικού στρατού

Οι μογγόλοι πολεμιστές ήταν στο σύνολο τους «φύσει» και «θέσει» στρατιώτες-νομάδες. Τόσο τα αρσενικά, όσο και τα θηλυκά παιδιά τους ήταν σε θέση να ιππεύουν από την στιγμή που περπατούσαν. Οι μογγόλοι μπορούσαν να ιππεύουν επί ημέρες, να κοιμούνται και να τρέφονται έφιπποι. Τα άλογα τους ήταν η σπουδαιότερη ιδιοκτησία τους, ενώ η κλοπή αλόγων αποτελούσε ένα σημαντικό αίτιο ενδοφυλετικών τριβών. Έξι στους δέκα μογγόλους ήταν έφιπποι τοξότες ελαφρού ιππικού, ενώ οι υπόλοιποι ήταν βαρύτερα θωρακισμένοι λοχιοφόροι. Τα άλογα τους προήρχοντο από μικρόσωμη ράτσα, αλλά ήταν εξαιρετικά ανθεκτικά και εύρωστα, γεγονός που τους επέτρεπε να κινούνται σε μεγάλες αποστάσεις πολύ γρήγορα. Είχαν μεγάλο κεφάλι και μακρύ τρίχωμα. Οι σέλες τους, εξοπλισμένες με διπλούς αναβολείς επέτρεπαν στους αναβάτες να στηρίζονται καλά, περιστρέφοντας το ανώτερο μέρος του σώματός των και να βάλουν με βέλη προς όλες τις κατευθύνσεις. Αυτοί οι πολεμιστές, αντιγράφοντας από άλλους πολιτισμούς κατάλληλες τεχνικές για εκπόρθηση πόλεων και ενσωματώνοντας στις τάξεις τους αιχμαλώτους τεχνικούς εμπειρογνώμονες, έγιναν ανίκητοι και ο φόβος και τρόμος όλων στο πέρασμά τους. Οι μογγολικές ορδές συνίσταντο από δεκαδικές ομάδες «αρμπάν» (= των δέκα ατόμων), «γιαγκούν» (= των εκατό ατόμων), «μινγκάν» (= των 1.000 ατόμων) και «τουμάν» ή «τουμέν» (=ομάδα των 10.000 ατόμων), καθεμία με έναν ηγέτη που υπήγετο επιχειρησιακά στο επόμενο υψηλότερο ιεραρχικό επίπεδο. Οι άνδρες, ανά δέκα, επέλεγαν μόνοι τους τον αρχηγό της ομάδας τους, ενώ οι δέκαρχοι, μόνοι τους, τον αρχηγό τους εκατόνταρχο. Οι εκατόνταρχοι επέλεγαν, αναλόγως τους χιλιάρχους και χιλίαρχοι τους μυρίαρχους-αρχηγούς των «τουμάν» τους. Κάθε στρατιώτης ήξερε ότι ήταν στο χέρι του να γίνει αρχηγός ολόενα και μεγαλύτερων υποομάδων και Μονάδων, εφ' όσον ήταν άξιος. Φυσικά ο «Χαν» (= Βασιλιάς), είχε το

²⁸⁴ Nicolle David-Mc Brite Angus, «Hungary and the fall of Eastern Europe (1000-1568)», Osprey Publishing Ltd, London 1988, σ. 10.

²⁸⁵ Nicolle David-Rothero Christopher, «The Venetian Empire (1200-1670)», Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1989, σ. 10, λίγα χρόνια μετά, η Βενετία πέρασε στην αντεπίθεση, καταλαμβάνοντας την Τέρρα Φίρμα (1404-1405).

δικαίωμα να επεμβαίνει ανά πάσα στιγμή στις προαγωγές. Ο μογγολικός στρατός, ήταν «λαϊκός», δηλαδή δεν μετρούσε η καταγωγή, αλλά μόνο η ατομική ικανότητα και η διοικητική δεξιότητά του καθενός.²⁸⁶ Τα «τουμάν» εδιοικούντο από έναν «Νογιάν» (= κύριος), στον οποίο ανετίθεντο συχνά η αποστολή και η εξουσία να κυβερνά συγκεκριμένα κατεκτημένα εδάφη. Δύο έως πέντε «τουμάν» διεμόρφωσαν ένα «ορντού» (= Σώμα στρατού ή στράτευμα πεδίου μάχης). Τα «ορντού» εδιοικούσαν είτε οι «Χαν» (= Βασιλείς), είτε οι «Μπογιάν» (= Στρατηγοί). Τα «τουμάν», ήταν Μονάδες απόλυτα αυτόνομες, συμπαγείς και είχαν μεγάλη επιχειρησιακή ανεξαρτησία. Συνήθως προήλαυναν σε ευρύ μέτωπο και σε βάθος πέντε γραμμών. Οι τρεις πρώτες γραμμές απετελούντο από ιπποτοξότες, ενώ οι δύο τελευταίες από λοχοφόρους ιππείς. Η πιστή σωματοφυλακή του «Χαν», ήταν όλοι άρχοντες και ελέγοντο «νονούντ», μην οφείλοντας σε κανέναν άλλον υποταγή, παρά μόνο στον «Χαν». Αυτοί ελέγοντο και «κεσίκ» και ήταν βαριά θωρακισμένοι λοχοφόροι. Στους μογγόλους είχε σφυρηλατηθεί μία συντροφική «κολεκτιβιστική» νοοτροπία, όπου ένα άτομο δεν ήταν τίποτα ενώ η ομάδα ήταν το παν.²⁸⁷

● Ο εξοπλισμός του μογγολικού στρατού

Ο μογγολικός εξοπλισμός, απετελείτο, συνήθως από εξαρτήσεις και όπλα λαφυραγωγημένα από κατεκτημένες πόλεις, σκοτωμένους αντιπάλους και λεηλατημένα, κινέζικα, κορεατικά, ταταρικά ή ιρανικά οπλοστάσια. Εκτιμάται, επίσης, ότι οι μογγόλοι ήταν οι πρώτοι που εισήγαγαν στην Ευρώπη τις εκρηκτικές ύλες (που εδημιουργήθησαν αρχικά στην Κίνα), καθώς και τις σχεδιαστικά, κατασκευαστικά και λειτουργικά περίπλοκες, αλλά πολύ ισχυρές μεγάλες πολιορκητικές μηχανές των κινέζων. Όλοι οι στρατιώτες έφεραν από τρεις φαρέτρες με βέλη και επίσης σπάθες κυρτές, ή πέλεκεις, και δερμάτινες θωρακίσεις από επάλληλα στρώματα δερμάτων σκληρυμένων με ούρα ζώων καθώς και ασπίδες. Οι μογγόλικες ασπίδες ήταν στρογγυλές και ελέγοντο «πανγκπάι». Ήταν κατασκευασμένες από διαδοχικά στρώματα κυρτών καλαμιών, επενδυμένα με μεταλλικές ενισχύσεις. Για την αντιμετώπιση του ψύχους φορούσαν έναν μάλλινο υφαντό χιτώνα. Τα τόξα τους κατασκευάζοντο από σύνθετα υλικά (ξύλο, κέρατα και τένοντες). Ένας μογγόλος πολεμιστής μπορούσε να βάλλει ολόκληρη την φαρέτρα των βελών του, με αστραπιαία ταχύτητα και απόλυτη ακρίβεια, χωρίς διακοπή του ρυθμού διασκελισμού του αλόγου του. Λόγω της τεράστιας κατανάλωσης των βλημάτων, πρόσθετα βέλη μεταφέρονταν από καμήλες που ακολουθούσαν κοντά, εξασφαλίζοντας έτσι έναν συνεχή ανεφοδιασμό. Για να αποφύγουν την θύελλα των βελών, οι εχθροί διεσπείροντο για να βρουν κάλυψη, διεχωρίζοντας τους σχηματισμούς τους, καθιστάμενοι έτσι περισσότεροι τρωτοί από επιθέσεις λοχοφόρων ιππέων. Αντίθετα, εάν συγκεντρώνονταν σε πυκνούς τετράγωνους σχηματισμούς, ή διατάξεις τύπου «φάλαγγα», γίνοντο περισσότερο τρωτοί στα πυκνά τοξεύματα. Σε περιπτώσεις, που θώρακες βαριά οπλισμένων ιππέων των εχθρών αντιστέκοντο στα βέλη τους, οι μογγόλοι, απλά, σκότωναν τα άλογά τους καθηλώνοντας τον εχθρό στο έδαφος, εύκολη λεία για τους λοχοφόρους. Την ίδια εποχή που το φημισμένο αγγλικό «μακρύ» τόξο, που έκρινε την μάχη στο Κρεσύ και στο Αζινκούρ, εκατοντάδες χιλιόμετρα δυτικότερα, έχοντας βεληνεκές 230 μέτρων, το αντίστοιχο μογγολικό τόξο είχε δραστικό βεληνεκές, μέχρι 400 μέτρα. Με την δύναμη της ψυχής και των όπλων τους, οι μογγόλοι κατάφεραν να κατακτήσουν περισσότερα εδάφη και λαούς, απ' ότι οι ρωμαίοι σε 400 χρόνια.

● Τακτικές μάχης του μογγολικού στρατού

Οι εκστρατείες των μογγόλων, ήταν μελετημένες έως και την παραμικρή λεπτομέρεια. Μογγόλος πληρεξούσιος, έστέλνοντο ζητώντας ειρηνική υποταγή των υπό κατάκτηση λαών. Εάν εδέχετο ο εχθρός, έπρεπε να παραδώσει το 1/10 του ενεργού στρατού του, το 1/10 του

²⁸⁶ Λέγεται ότι, μετά από μία μάχη, ανάμεσα στους αιχμαλώτους υπήρχε ένα τοξότης, ο οποίος θέλησε να επιδείξει την τέχνη του. Ο άνθρωπος αυτός, σκοπεύοντας έναν μικροσκοπικό στόχο που του επέδειξαν, κατόρθωσε με το πρώτο του βέλος να σχίσει στη μέση ένα άλλο βέλος στον αέρα. Σε πολύ μικρό χρόνο, αυτός ο έξοχος τοξότης διοικούσε ένα «τουμάν».

²⁸⁷ Κωνσταντίνου Αθανάσιος-Ιωάννης, «Τσένγκις Χαν και οι θρυλικοί μογγόλοι πολεμιστές του», μονογραφίες του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Νοέμβριος 2008, σσ. 27-35 και 51.

φορητού του πλούτου και να προμηθεύει με εφόδια τον μογγολικό στρατό. Τέλος έπρεπε να δεχθεί μόνιμες μογγολικές φρουρές στα οχυρά του. Εάν ο εχθρός δεν εδέχετο, οι νόμοι του «Χαν» επέβαλαν την ολοσχερή του εξόντωση, αφού δεν γλύτωνε ούτε ο άμαχος πληθυσμός. Οι πόλεις ισοπεδώνονταν, τα αγροκτήματα εριπώνονταν και τα κοπάδια κατάσχονταν. Ο επισιτισμός του μογγολικού στρατού, γίνετο αποκλειστικά και μόνο με την λεία του πολέμου. Η τακτική τους στις μάχες εστηρίζετο στην απλοϊκή τρίπτυχη αντίληψη του κέντρου, της δεξιάς και της αριστερής πτέρυγας. Με πλήρη ταχύτητα παρατεταμένου καλπασμού, απέκοπταν τις γραμμές ανεφοδιασμού του εχθρού, απομονώνοντας τα υφιστάμενα οχυρά στα μετόπισθεν του. Ακόμα, οι μογγόλοι ήταν οι κύριοι αρχιτέκτονες της «προσπονητής υποχώρησης», η οποία ήταν, ίσως, η δυσκολότερη εκτελούμενη τακτική του πεδίου μάχης. Προσπονούμενοι αταξία και ήττα οπισθοχωρούσαν και όταν ο εχθρός τους κατεδίωκε, επέστρεψαν αιφνιδιαστικά, επιτιθέμενοι στον εχθρό. Ενώ το μογγολικό κέντρο παρέσερνε τους διώκτες του, τα ευκίνητα στρατεύματα των πτερύγων, αποσύρονταν με τέτοια ταχύτητα, ώστε ο εχθρός έχανε κάθε επαφή μαζί τους και δεν ήξερε που να αναζητήσει τον κύριο όγκο τους. Εκείνοι αναστρεφόμενοι ταχύτατα, σε μία προσχεδιασμένη κυκλωτική κίνηση, ευρίσκοντο αιφνιδίως στα εχθρικά μετόπισθεν. Εάν δεν κατόρθωνε να υπερισχύει του με την πρώτη επίθεση, ο μογγολικός στρατός υποχωρούσε αμέσως, δίχως να εμπλέκεται σε αιματηρό εκ του συστάδην αγώνα. Οι μογγόλοι πολεμιστές λόγω του θάρρους και της πολεμικής ικανότητας που τους διέκρινε ανεδείχθησαν ανά τους αιώνες ως οι καλύτεροι και τρομερότεροι πολεμιστές της στέπας.²⁸⁸

---

²⁸⁸ Κωνσταντίνου Αθανάσιος-Ιωάννης, «Τσένγκις Χαν και οι θρυλικοί μογγόλοι πολεμιστές του», μονογραφίες του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Νοέμβριος 2008, σσ. 30-35.

5 ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΜΩΑΜΕΘ Α΄ (Η ΜΕΧΜΕΤ ΤΣΕΛΕΜΠΗ), (1413-1421)

5.1. Ο εμφύλιος πόλεμος μεταξύ των γιων του Βαγιαζήτ Α΄ (1402-1413) και η επικράτηση του Σουλτάνου Μωάμεθ Α΄

Μετά την βαριά ήττα των οθωμανών από τους μογγόλους του Ταμερλάνου στην μάχη της Άγκυρας το 1402 και την σύλληψη του Βαγιαζήτ Α΄, το οθωμανικό κράτος προσωρινά διελύθη. Ο Ταμερλάνος εγκατέλειψε την Μικρά Ασία αφού επανέφερε τους παλιούς ηγεμόνες στα Εμιράτα που είχε καταλάβει ο Βαγιαζήτ και αφού λεηλάτησε και κατέστρεψε οθωμανικές περιοχές, σκοτώνοντας και αιχμαλωτίζοντας μεγάλο μέρος του πληθυσμού. Το υπόλοιπο οθωμανικό κράτος διεμοιράσθη ανάμεσα στους γιους του Βαγιαζήτ, Σουλεϊμάν, (που ανεκηρύχθη Σουλτάνος στην Ανδριανούπολη, κρατώντας όλες τις ευρωπαϊκές κτήσεις), Μεχμέτ Τσελεμπή ή Μωάμεθ (που εγκατεστάθη στην Αμάσια), και Ισά (που εγκατεστάθη στην Προύσα). Και οι τρεις υπεχρεώθησαν να αναγνωρίσουν τον Ταμερλάνο ως κυρίαρχό τους. Μετά τον θάνατο του Βαγιαζήτ, ένας ακόμα γιος του που είχε αιχμαλωτισθεί, ο Μουσά, διεκδίκησε τον θρόνο. Στη διαμάχη που ακολούθησε ανάμεσα στους γιους του Βαγιαζήτ για την ολοκληρωτική επικράτηση, η οποία διήρκεσε δέκα χρόνια, επεβλήθη ο Μωάμεθ, ο οποίος και εξόντωσε τους αδελφούς του. Η περίοδος από το 1402 έως το 1413, για την Οθωμανική Αυτοκρατορία είναι γνωστή ως «εποχή της μεσοβασιλείας». Ο Μωάμεθ Α΄ υπερίσχυσε χάριν στην υποστήριξη των αρχηγών των γαζήδων (των «πολεμιστών της πίστης»), των τουρκομάνων της Μικράς Ασίας, των τούρκων ευγενών, τοπικών αρχόντων και του βυζαντινού Αυτοκράτορα Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγου στον οποίο είχε αναγκασθεί να επιστρέψει σημαντικά εδάφη. Βασίλευσε συνολικά επί 8 έτη (από το 1413 έως το 1421), καταλαμβάνοντας το 1415 το Εμιράτο του Μεντεσέ με την Σμύρνη και το μεγαλύτερο μέρος του Εμιράτου του Καραμάν στη Νότια Μικρά Ασία. Εν συνεχεία, προσάρτησε το Εμιράτο του Τζαντάρ στη Βόρεια Μικρά Ασία. Το 1416 μετέβαλε την Βλαχία σε υποτελές κράτος, κατακτώντας την Δορβουτσά, το Γκιουργκιού και του Τούρκου, ενώ το 1417 υπέταξε αλβανικά φύλα που είχαν επαναστατήσει, έκανε επιδρομές στην Πελοπόννησο, Τρανσυλβανία, Ουγγαρία και Βοσνία, ενώ αντιμετώπισε στην θάλασσα την Βενετία. Κατά το διάστημα μεταξύ των ετών 1418 έως 1420, κατέπνιξε επαναστάσεις μέσα στη χώρα του, στρεφόμενος και πάλι μετά στη Μικρά Ασία και υποτάσσοντας τις περιοχές της Νότιας Μικράς Ασίας, Αϊδίνι, Τεκέ και Αττάλεια. Πέθανε ξαφνικά το 1421.²⁸⁹

5.2. Η εξέλιξη των φορητών πυροβόλων όπλων - Τα αρκεβούζια

Στις αρχές του 15ου αιώνα, τα φορητά πυροβόλα όπλα, σταδιακά, εξελίχθησαν χάριν στην επινόηση του ξύλινου κοντακίου, το οποίο ως λαβή απορροφούσε την ανάκρουση, καθώς και αργότερα του μηχανισμού πυροδότησης με σκανδάλη. Τώρα, ο πολεμιστής έσπρωχνε με μια βέργα την πυρίτιδα και την σφαίρα στον πάτο της κάνης και έριχνε πυροδοτώντας την γόμωση.²⁹⁰ Η πυρακτωμένη ράβδος (που εχρησιμοποιείτο για ανάφλεξη της πυρίτιδας) είχε σταδιακά αντικατασταθεί από φυτίλι «θρυαλλίδα» (= κορδόνι εμποτισμένο σε νιτρική ποτάσα και άλλα χημικά), το οποίο αρχικά κρατούσε με το χέρι ο χειριστής του όπλου, αργότερα όμως εστερεωνότο σε έναν περιστρεφόμενο βραχίονα (πρόδρομο της σκανδάλης) που ευρίσκετο στο ουραίο του όπλου και ο οποίος έφερνε σε επαφή την αναμμένη άκρη του φυτιλιού με την οπή πυρός κάθε φορά που ο χειριστής τραβούσε προς τα πίσω το άκρο του

²⁸⁹ Berktaç Hallil and Murgescu Bagdan, «*The Ottoman Empire*», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 30, «Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό», τόμος Ζ΄, Εκδοτική Αθηνών 1991, σσ. 139-140.

²⁹⁰ Grant G.R., «*Battle*», Dorling Kinderslev Limited, London 2005, σ. 188.

βραχίονα. Το σύστημα αυτό επέτρεπε στον χειριστή του όπλου να το κρατά και με τα δύο χέρια, σκοπεύοντας έτσι καλύτερα, είχε όμως το μειονέκτημα ότι το φυτίλι έπρεπε να διατηρείται συνεχώς αναμμένο, γεγονός που αφενός μεν δημιουργούσε κίνδυνο πρόκλησης ατυχήματος λόγω της ταυτόχρονης παρουσίας σημαντικών ποσοτήτων πυρίτιδας, αφετέρου δε πρόδιδε την θέση του χειριστή. Επίσης, εξακολουθούσε να είναι ευπαθές στις καιρικές συνθήκες.²⁹¹ Ορισμένα από τα πρώιμα αυτά όπλα έφεραν στο κάτω μέρος της κάνης ένα άγκιστρο, το οποίο χρησίμευε για τη στερέωσή τους στις πολεμίστρες ή σε άλλο σταθερό σημείο, προκειμένου να απορροφάται η ενέργεια της ανάκρουσης. Από την παραφθορά του γερμανικού όρους «*hakenbucchse*» (= όπλο με άγκιστρο), εικάζεται ότι προήλθε η ονομασία «αρκεβούζιο».²⁹² Σταδιακά, πολλά από τα πυροβόλα όπλα άρχισαν να κατασκευάζονται και από ορείχαλκο, με συνεχώς καλύτερες κάνες και με ασφαλέστερα και αποτελεσματικότερα συστήματα πυροδότησης. Τα βεληνεκή των όπλων και η ακρίβεια βολής εβελτιώνετο συνεχώς με την παράλληλη βελτίωση των πυρίτιδων καθώς και των βλημάτων, ενώ η ασφάλεια των υλικών άρχισε να ανέρχεται σε πολύ ικανοποιητικά επίπεδα.²⁹³ Με τη διαρκή εξέλιξη των αρκεβουζίων, η βαλλίστρα καθώς και το κοντάρι (όπλο που απαιτούσε τεχνική, αυστηρή πειθαρχία και τακτική εξάσκηση) μείωσαν την περίοπτη θέση τους στα πολεμικά όπλα εκείνης της εποχής, χωρίς όμως να χάσουν την αξία τους.²⁹⁴ Σε σύγκριση με το τόξο, το αρκεβούζιο δεν ήταν και τόσο ακριβές, ωστόσο είχε ταχύτερο ρυθμό βολής από την πιο ισχυρή βαλλίστρα το βλήμα του είχε πιο ευθύγραμμη τροχιά και ήταν ισχυρότερο από τα βέλη του «*longbow*» και της βαλλίστρας, μπορώντας να διατηρήσει από μικρή απόσταση κάθε είδους θωράκιση. Ακόμα και εάν η θωράκιση δεν τρυπούσε, η ισχύς του πλήγματος ήταν αρκετή για να ρίξει κάτω έναν ιππέα ή έναν πεζό και να προκαλέσει αιμάτωμα, κάταγμα ή εσωτερική αιμορραγία. Επίσης, η μεγάλη έκρηξη του όπλου κατά την πυροδότηση, τρώμαζε τα άλογα.²⁹⁵

Ο οθωμανικός στρατός άρχισε να χρησιμοποιεί μισθοφόρους πυροβολητές από την Βοσνία και Σερβία, και κατόπιν, σταδιακά, από περισσότερο απομακρυσμένες χώρες, όπως Ιταλούς και Γερμανούς και αργότερα Άγγλους, Γάλλους και Ολλανδούς. Οι άνδρες αυτοί εκπαιδεύονταν να βάλουν σε στόχους μέχρι τα 40 πόδια σε διάφορες στάσεις, δηλαδή τρέχοντας, σκύβοντας κ.λ.π.²⁹⁶

5.3. Η οργάνωση στρατιωτικών Δυνάμεων άλλων κρατών κατά την περίοδο βασιλείας του Σουλτάνου Μωάμεθ Α΄ (1413-1421)

5.3.1. Ο βενετικός στρατός κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Α΄

Στις αρχές του 15ου αιώνα, ο βενετικός στρατός οργανώθηκε πληρέστερα και αποτελούνταν από τους «*condottieri*» (= κοντονιέρους) μισθοφόρους στρατιώτες που στρατολογούνταν με συμβόλαιο. Στην αρχή, οι κοντονιέροι δεν φορούσαν ομοιόμορφες στολές αφού αυτές περιορίζονταν μόνο για τις τελετές και ήταν διακοσμημένες με το έμβλημα του λέοντος του Αγίου Μάρκου. Σταδιακά, η πολιτοφυλακή των «*provisionati di*

²⁹¹ Παραθυράς Κωνσταντίνος, «*Τα φορητά πυροβόλα όπλα μέχρι το 1820*», άρθρο στο περιοδικό «*Panzer*», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Μάρτιος 2004, σ. 38.

²⁹² Νικολούδης Νίκος, «*Η διάδοση των πυροβόλων όπλων στα Βαλκάνια (14ος-15ος αιώνας)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 6, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Ιανουάριος 1997, σ. 66.

²⁹³ Ζαφειρόπουλος Ιωάννης, «*Η εξέλιξη των πολεμικών πλοίων*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 37, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Σεπτέμβριος 1999, σ. 66.

²⁹⁴ Nicolle David-Rothero Christopher, «*The Venetian Empire (1200-1670)*», Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1989, σ. 36.

²⁹⁵ Πατσουλές Δημήτρης, «*Η επανάσταση του Πεζικού - Από την σάρισα και την φάλαγγα στο μουσκέτο και το Τάγμα πεζικού*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικές Σελίδες*», τεύχος 35, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σ. 37.

²⁹⁶ Νικολούδης Νίκος, «*Η διάδοση των πυροβόλων όπλων στα Βαλκάνια (14ος-15ος αιώνας)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 6, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Ιανουάριος 1997, σ. 66.

San Marco» άρχισε να φορά ριγωτούς, λευκούς και κόκκινους δερμάτινους επενδύτες. Ο βενετικός στρατός ήταν πολύ πιο μπροστά από την εποχή του, αφού προέβλεπε και ανταμοιβές για πιστή υπηρεσία ή για συγκεκριμένες επιτυχίες, καθώς επίσης και συντάξεις για τους τραυματίες ή για όσους έχαναν συγγενείς.²⁹⁷

Την ίδια εποχή η Βενετία είχε στην διάθεσή της, έναν τεράστιο εμπορικό στόλο, ο οποίος απετελείτο από 3.000 μικρά εμπορικά πλοία, στα οποία ηργάζοντο 17.000 ναυτικοί, 300 μεγάλα εμπορικά πλοία, με 8.000 ναύτες και 45 μεγάλες γαλέρες (εκ των οποίων οι 25 ήταν εμπορικές) με πλήρωμα 11.000 ανδρών. Τα πλοία αυτά, κυρίως, της έδιναν ετήσια έσοδα που υπερέβαιναν το τεράστιο ποσό των 1.500.000 δουκάτων.²⁹⁸

5.3.2. Δυτικοευρωπαϊκοί στρατοί κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Α΄

● Ο οπλισμός των δυτικοευρωπαϊκών ιπποτών

Από τις αρχές του 15^{ου} αιώνα, η σωματική θωράκιση με μεταλλικές πλάκες των δυτικοευρωπαϊκών ιπποτών κάλυπτε σχεδόν όλο το σώμα. Μόνο ανάμεσα στα πόδια υπήρχε ένα άνοιγμα για να μπορεί ο ιππότης να ιππεύει, πάντως αυτά τα είδη θωράκισης παρά την προστασία που προσέφεραν, εμπόδιζαν τις κινήσεις. Κάτω από τον θώρακα, οι ιππότες φορούσαν ένα ειδικό ένδυμα, ενισχυμένο με ανεπάλληλες στρώσεις υφάσματος. Το ένδυμα αυτοί μπορούσε να απορροφήσει την ισχύ διαφόρων κτυπημάτων, αλλά και να ανακουφίσει τον ιππότη από την ζέστη που δημιουργούσε ο μεταλλικός θώρακας κατά τους θερινούς μήνες. Στα γόνατα και στους αγκώνες όπου τα μεταλλικά ελάσματα άφηναν αναγκαστικά κενό για να διευκολύνεται η κίνηση χεριών και ποδιών, προσετίθεντο στρογγυλοί μεταλλικοί δίσκοι για μεγαλύτερη προστασία, οι οποίοι, σταδιακά, εξελίχθηκαν σε καλύτερα σχεδιασμένα μεταλλικά τμήματα, προσαρμοσμένα στην ανατομία αυτών των σημείων. Από τότε οι ιππότες άρχισαν να χρησιμοποιούν όλο και μικρότερες ασπίδες, οι οποίες είχαν περίπου τριγωνικό σχήμα, με τις άκρες τους να σχηματίζουν ελαφρά καμπύλη. Το μήκος αυτού του είδους ασπίδων έφτανε περίπου στο ένα μέτρο, αφού πλέον, λόγω της βαριάς θωράκισης, δεν ήταν απαραίτητες αλλά παρέμεναν σε κάποιες περιπτώσεις για συμβολικούς κυρίως λόγους. Η ιδιαίτερη σημασία αυτών, ευρίσκετο στην τοποθέτηση πάνω τους των συμβόλων των ιπποτών, ώστε να ξεχωρίζουν κατά την διάρκεια της μάχης και να εντοπίζονται οι τους αρχηγούς κάθε παράταξης.²⁹⁹ Ήδη από τα τέλη του 14^{ου} αιώνα, τα κράνη των δυτικοευρωπαίων ιπποτών της Δύσης, είχαν εξελιχθεί. Από βαρελόσχημα που ήταν προηγουμένως, έγιναν μικρότερα, για να εφαρμόζονται καλύτερα στο κεφάλι, ενώ προσετέθη ένα κινούμενο έλασμα, το οποίο, άφηνε στενά ανοίγματα για τα μάτια και την αναπνοή. Στο κάτω μέρος του κράνους, υπήρχε ένα υπερυψωμένο μεταλλικό περιλαίμιο, προσαρμοσμένο στον θώρακα. Κατά τον 16^ο αιώνα, (έναν αιώνα μετά), με την επικράτηση των πυροβόλων όπλων, τελείωσε η επικράτηση των ιπποτών στα πεδία της μάχης και η ιπποτική πανοπλία από μεταλλικές πλάκες έζησε το κύκνειο άσμα της.³⁰⁰

● Η κατάληψη της πόλεως Αρφλέρ και η μάχη του Αζινκούρ.

Ο στρατός που συγκέντρωσε ο Ερρίκος Ε΄ της Αγγλίας για να επιτεθεί στους γάλλους, το 1414, απετελείτο από 8.000 τοξότες, 2.000-2.500 κατάφρακτους, 200-300 ειδικευμένους πυροβολητές, εκατοντάδες λογχοφόρους και άλλους πεζούς βοηθητικούς. Ο στόλος που μετέφερε αυτό το στράτευμα στα απέναντι παράλια απετελείτο από περίπου 500-1.500 μεταγωγικά και πολεμικά πλοία, που μετέφεραν και υλικό κατάλληλο για πολιορκία πόλεων,

²⁹⁷ Nicolle David-Rothero Christopher, «*The Venetian Empire (1200-1670)*», Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1989, σ. 12.

²⁹⁸ Κονδύλης Αθανάσιος, «*Οι πειρατές της Μεσογείου*», περιοδικό «*Ιστορικά Θέματα*», σειρά «*Παγκόσμια Ιστορία*», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006, σ. 11.

²⁹⁹ Αν η μάχη εξελίσσετο αρνητικά για τον ιππότη, οι αντίπαλοι, γνωρίζοντας την ταυτότητά του και την οικονομική του κατάσταση, θα απέφευγαν να τον σκοτώσουν και θα προτιμούσαν να τον συλλάβουν αιχμάλωτο για να εξασφαλίσουν υψηλά λύτρα.

³⁰⁰ Μπελέζος Δημήτριος, «*Ιππότες - Οι σιδηρόφρακτοι πολεμιστές της μεσαιωνικής δύσης*», μονογραφίες του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2008, σσ.33-40.

όπως πυροβόλα, σκοινιά, σκάλες, πολιορκητικές μηχανές, καρφιά και γάντζους μαζί με 10.000 πολεμικά μουλάρια. Στόχος ήταν η στρατηγικής σημασίας πόλη του Αρφλέρ, που ήλεγχε τα ευρύτερα εδάφη στο δέλτα του Σηκουάνα. Η πόλη έπεσε μετά από ισοπέδωση τμημάτων των τειχών από τις επαναλαμβανόμενες για πέντε εβδομάδες ομοβροντίες των αγγλικών πυροβόλων. Λίγες εβδομάδες μετά, τμήμα αυτής της Δυνάμεως που οδηγούσε ο Βασιλιάς τους, κατετρόπωσε έναν γαλλικό στρατό 25.000 ανδρών στην μάχη του Αζινκούρ. Τον γαλλικό στρατό αποτελούσαν κατάφρακτοι ιππότες, σεργέντοι και ακόλουθοι τους που είχαν ξεπεζέψει, οπλισμένοι με κοντές λόγχες, λογχοδρέπανα, σφύρες, κεφαλοθραύστες και πέλεκεις, χωρίς όμως να φέρουν ασπίδες, δεδομένου ότι οι ιταλικές πανοπλίες του 15^{ου} αιώνα ήταν πολύ πιο ανθεκτικές από εκείνες που εχρησιμοποιούντο την εποχή του Κρεσύ. Υπήρχαν και 3.000 γενοβέζοι βαλλιστροφόροι. Η ασυντονισία των ενεργειών των γάλλων μέσα σε ένα λασπώδες έδαφος όπου εμάχοντο, τους κόστισε 8.000 με 9.000 νεκρούς, ανάμεσά τους, μερικοί από τους σπουδαιότερους ευγενείς της Βόρειας Γαλλίας και 1.500 περίπου ιππότες. Περίπου 500 έως 1.000 άγγλοι τοξότες και κατάφρακτοι έχασαν την ζωή τους, ενώ εν συνεχεία κατελήφθη όλη η Νορμανδία. Ο εκατονταετής πόλεμος συνέχισε ακατάπαυστα ως το 1453, αφήνοντας πίσω του χιλιάδες θύματα και μία ρημαγμένη Δυτική Ευρώπη.³⁰¹

---

³⁰¹ Χαράτσης Ευάγγελος-Εκτωρ, «Εκατονταετής πόλεμος (1337-1453)», μονογραφία του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Απρίλιος 2008, σσ. 84-86.

6. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΜΟΥΡΑΤ Β΄ (1421-1444 ΚΑΙ 1446-1451)

6.1. Οι πολεμικές επιχειρήσεις του Σουλτάνου Μουράτ Β΄

Ο γιος του Μωάμεθ Α΄, Μουράτ Β΄, διεδέχθη τον πατέρα του στον θρόνο της Αυτοκρατορίας το 1421, βασιλεύοντας επί 28 συνολικά έτη και συγκεκριμένα έως το 1451 με μία διετή διακοπή τα έτη 1444 έως 1446. Ο Σουλτάνος Μουράτ Β΄ κατά τα χρόνια της βασιλείας του κατόρθωσε να οργανώσει τον στρατό του κράτους του, προετοιμάζοντάς το έτσι για τις μεγάλες κατακτήσεις που θα πραγματοποιούσε ο γιος του Μωάμεθ Β΄. Αμέσως μετά την άνοδό του στην εξουσία, αντιμετώπισε στρατιωτικά τον διεκδικητή του θρόνου, Μουσταφά, ο οποίος με την κάλυψη των βυζαντινών κατέλαβε την Καλλίπολη και εβάρδισε προς την Ανδριανούπολη, έχοντας με το μέρος του μπάηδες των ακριτικών γαζήδων, τουρκομάνους που είχαν επαναστατήσει με αρχηγό τον Σείχ Μπεντρεντίν, υπεταγμένους αρχηγούς εμιράτων της Μικράς Ασίας, καθώς και βυζαντινούς και άλλους χριστιανούς υποτελείς ηγεμόνες από τα βαλκάνια. Στο πλευρό του Μουράτ Β΄ ενετάχθησαν κυρίως οι τούρκοι ευγενείς, ενώ σύντομα οι χριστιανοί ηγεμόνες και οι γαζήδες εγκατέλειψαν του Μουσταφά. Ο Μουράτ Β΄ πέτυχε συντριπτική νίκη κατά του αντιπάλου του το 1422 στο Ουλουμπάντ, αιχμαλωτίζοντας και σκοτώνοντάς τον. Στην συνέχεια, επολιόρκησε την Κωνσταντινούπολη, κατέστειλε τα επαναστατικά κινήματα στη Μικρά Ασία, προσαρτώντας τα Εμιράτα του Αϊδινίου, Μεντεσέ, Τεκέ και Γκερμιγιάν, κατέστρεψε τα οχυρωματικά έργα του Εξαμιλίου της Κορίνθου, ανεκατέλαβε από τους βυζαντινούς την Μακεδονία και την Θεσσαλία, ενώ το 1424 υπεχρέωσε και πάλι το Βυζάντιο, τη Σερβία, τη Βλαχία και την Ουγγαρία να γίνουν φόρου υποτελείς. Ο πρώτος οθωμανοβενετικός πόλεμος, των ετών 1423-1430, είχε ως αποτέλεσμα την κατάληψη της Θεσσαλονίκης, την οποία είχαν αποσπάσει οι βενετοί από τους βυζαντινούς το 1423, ενώ το 1437, ο Μουράτ Β΄ εξεστράτευσε ο ίδιος στην Ουγγαρία. Αφού κατέλαβε την Σερβία το 1439, επολιόρκησε το 1440 το ουγγρικό (τότε) Βελιγράδι, αλλά χωρίς αποτέλεσμα.³⁰² Ο ουγγρικός στρατός του οποίου επικεφαλής ήταν ο *John Hunyadi* (Ιωάννης Ουνιάδης) επετέθη εναντίων οθωμανικού αποσπάσματος στο κάστρο *Smederevo*, πλησίον του Βελιγραδίου, το οποίο πρόσφατα είχε καταλάβει ο Μουράτ Β΄. Ο οθωμανός Διοικητής *Beg Iszhak*, υπέθεσε ότι οι ούγγροι θα υιοθετούσαν τις συνηθισμένη τακτική τους να επιτεθούν στο κύριο Σώμα του με τους ιππότες. Αντ' αυτού, ο *Hunyadi* επετέθη σ' αυτούς με πεζούς οπλίτες, ενώ οι ιππείς τον περικύκλωσαν τον εχθρό επιτιθέμενοι στα πλευρά του. Παρά την μεγάλη ουγγρική νίκη, το *Smederevo* δεν επανακατελήφθη.³⁰³ Νέες επιδρομές του οθωμανικού στρατού στην Τρανσυλβανία το 1441, απεκρούσθησαν από τον ούγγρο ηγέτη, όπου μετά από ξαφνική επίθεση κατέλαβε το Νις και την Σόφια το 1443 και απείλησε την Ανδριανούπολη. Ο Μουράτ ηναγκάσθη να υπογράψει συνθήκη ειρήνης με τους ούγγρους, αφήνοντας στην Σερβία το Δεσπότη της, Γεώργιο Μπράνκοβιτς και ανατολικά έκλεισε ειρήνη και με τον Εμίρη του Καραμάν που είχε πάλι επιτεθεί εναντίον των οθωμανών. Το 1444 απεσύρθη στην Μαγνησία, αφήνοντας στον θρόνο της Αυτοκρατορίας τον δεκαπεντάχρονο γιο του Μωάμεθ Β΄. Τότε οι ούγγροι και οι βλάχοι προχώρησαν προς την Βάρνα, ενώ ο στόλος της Βενετίας έκλεισε τα στενά του Ελλησπόντου. Ο Μουράτ Β΄ επέστρεψε στην Ανδριανούπολη, όπου στις 10 Νοεμβρίου 1444, οδηγώντας ο ίδιος τον οθωμανικό στρατό στην Βάρνα, κατετρόπωσε τον ουγγροβλαχικό στρατό.³⁰⁴ Κατά την μάχη εκείνη, ο Σουλτάνος Μουράτ Β΄ έστησε την σκηνή του πάνω σε ένα λόφο απέναντι από την παράταξη του Ιωάννη Ουνιάδη, θέτοντας τα στρατεύματά του από την Ανατολία αριστερά

³⁰² Berktaý Hallil and Murgescu Bagdan, «*The Ottoman Empire*», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 31

³⁰³ Turnbull Stephen, «*The Ottoman Empire (1326-1699)*», Osprey Publishing, Oxford 2008, σ. 31.

³⁰⁴ Berktaý Hallil and Murgescu Bagdan, «*The Ottoman Empire*», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 31, «*Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*», τόμος ΣΤ΄, εκδοτική Αθηνών, 1991, σσ. 273-274.

και τα ευρωπαϊκά στρατεύματα δεξιά του. Μετά τη αρχική επίθεση από οθωμανούς τοξότες, ένας ανώτατος οθωμανός αξιωματικός σκοτώθηκε κατά την διάρκεια της πρώτης μάχης σώμα με σώμα, αλλά σύντομα τα πράγματα άλλαξαν και το κεφάλι του Βασιλιά της Ουγγαρίας *Wladislaw III* με το ασημένιο κράνος του βρέθηκε ανερτημένο πάνω σε μία οθωμανική λόγχη.³⁰⁵ Το 1446, ο Σουλτάνος Μουράτ Β΄ ανέλαβε και πάλι τη διοίκηση της Αυτοκρατορίας, αντιμετωπίζοντας το 1448 τον ούγγρο Ουνιάδη στη δεύτερη μάχη του Κοσόβου, όπου και νίκησε. Το 1451 πέθανε και τον διαδέχθη ο γιος του, Μωάμεθ Β΄.

6.2. Οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις του Σουλτάνου Μουράτ Β΄

6.2.1. Η ενίσχυση του Σώματος των γενιτσάρων δια της καθιερώσεως του συστήματος στρατολόγησης «*devsirme*»

Αναλαμβάνοντας την εξουσία ο Σουλτάνος Μουράτ Β΄, το 1421, προσπάθησε να ισχυροποιήσει την θέση του έναντι άλλων ηγετών, καθώς η ελίτ των οθωμανών είχε διαχωριστεί ανάμεσα σε αυτούς που ήταν προσκολλημένοι στην παλαιά, θρησκευτικά εμπνευσμένη, ηρωική ιδέα του αυτόνομου «*ghazi*» (= πολεμιστή της πίστης, γαζή) και σ' αυτούς που ήταν υπέρ ενός νέου στρατιωτικού και διοικητικού συγκεντρωτισμού. Ενώ, γενικά, οι φεουδάρχες αντιτίθεντο στον συγκεντρωτισμό, οι «*Kapı Kulu*» (= σκλάβοι της Πύλης, ή άνθρωποι του Σουλτάνου) προτιμούσαν την συγκέντρωση της Δύναμης γύρω από τον Σουλτάνο.³⁰⁶ Έτσι, με σκοπό την ενίσχυση της εξουσίας του από έναν πειθαρχημένο και έμπιστο στρατό, ο Μουράτ Β΄ καθιέρωσε, για πρώτη φορά, το σύστημα του «*devsirme*», ως διαδικασία στρατολόγησης γενιτσάρων, που επραγματοποιείτο δια της αρπαγής τέκνων χριστιανικών υπηκόων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, με σκοπό την μετατροπή τους σε οθωμανούς στρατιώτες. Η λέξη αυτή, στα ελληνικά απεδώθη με τη σύνθετη λέξη «*παιδομάζωμα*» επειδή οι συγκεντρωμένοι για τη διαδικασία στρατολόγησης ήταν νέοι χριστιανοί. Στην τουρκική γλώσσα, το ρήμα «*devsirme*» σημαίνει «*συγκεντρώνω*», επίσης, «*εγγράφω*» ή «*καταχωρώ σε κατάλογο*». Ως μετοχή σημαίνει «*επίταξη*», «*συγκομιδή*», ή «*μάζωμα*». Το «*ντεβιρμέκ*» ήταν δηλαδή ένας υποχρεωτικός φόρος σε ανθρώπους τον οποίον ήταν υποχρεωμένοι να καταβάλουν δια της βίας οι χριστιανοί υπήκοοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Επεβλήθη ως διαδικασία στρατολόγησης λόγω προσπάθειας για ενίσχυση και περιφρούρησης της κεντρικής εξουσίας αφενός και εξαιτίας της φυσικής ανάγκης αναπλήρωσης των απωλειών του Σώματος, αφετέρου.³⁰⁷ Έτσι, ο Σουλτάνος Μουράτ Β΄ καθιέρωσε την στρατολόγηση μέσω της πρακτικής του «*devsirme*» προκειμένου να ενισχύει το Σώμα των γενιτσάρων με νέο αίμα, σε μία χρονική περίοδο που η Οθωμανική Αυτοκρατορία διενεργώντας κατακτητικούς πολέμους, διαρκώς επεκτείνονταν και είχε ανάγκη από έναν ισχυρό στρατό. Αυτός ο κεντρικός στρατός δεν θα τρομοκρατούσε μόνο τους εχθρούς της Αυτοκρατορίας, αλλά θα γινόταν ο φόβος και των ισχυρών στρατευμάτων των διοικήσεων της περιφέρειας, αφού δεν θα μπορούσαν πλέον να απειλούν την ισχύ του Σουλτάνου. Συγχρόνως, αυτή η «*αφαίμαξη*» των χριστιανών πληθυσμών αποδυνάμωνε όσους πληθυσμούς επέμεναν στη χριστιανική τους πίστη, μη μεταστρεφόμενοι στο ισλάμ.³⁰⁸ Με την περιοδική στρατολόγηση μέσω της πρακτικής αυτής, από πολύ νωρίς εδημιουργήθη στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ένας νέος, ισχυρός και πειθαρχημένος στρατός. Ο Σουλτάνος

³⁰⁵ Turnbull Stephen, «*The Ottoman Empire (1326-1699)*», Osprey Publishing, Oxford 2008, σσ. 34-35, σύμφωνα με τον χρονικογράφο Χαλκοκονδύλη, μερικοί ιππότες που υποστήριζαν τον βασιλιά Wladislaw III και ζήλευαν τον Ουνιάδη, ώθησαν το νεαρό μονάρχη μέσα στη μάχη με σκοπό να κερδίσει κάποια δόξα, παρ' όλο του ότι αυτός υπέφερε από ένα απόστημα στο πόδι του. Όταν ο Ουνιάδης τον είδε τυλιγμένο μέσα σε ένα σύννεφο γενιτσάρους, ήταν πολύ αργά.

³⁰⁶ Nicolle David-Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σσ. 7-8.

³⁰⁷ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «*Γενίτσαροι και Μπεκτασιζμός-Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ*», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 22.

³⁰⁸ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «*Γενίτσαροι και Μπεκτασιζμός-Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ*», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 101.

Μουράτ Β΄ προΐστατο αυτού του στρατού, αφού ο νόμος «*devsirme*» του εξασφάλιζε τη δυνατότητα αυτή.³⁰⁹

Η στρατολόγηση αγοριών εγίνετο από χριστιανικές περιοχές, κυρίως τω Βαλκανίων. Ο Έντουαρντ Γίββον έγραφε σχετικά: «Οι Σουλτάνοι είχαν πειστεί πως βασιζόμενοι στο ξίφος για να επιβάλουν την εξουσία, θα πρέπει να ανανεώνονται σε κάθε γενιά με νέους στρατιώτες και αυτοί οι στρατιώτες δεν θα πρέπει να αναζητώνται στην τρυφηλή Ανατολία, αλλά μεταξύ των σκληροτράχηλων και φιλοπόλεμων ντόπιων της Ευρώπης».³¹⁰ Οι οθωμανοί πίστευαν ότι όντως οι βαλκανικές επαρχίες παρήγαγαν παραδοσιακά τους καλύτερους πολεμιστές. Ιδιαίτερη ζήτηση είχαν οι σλάβοι και οι αλβανοί μαχητές, που εθεωρούντο πιο άγριοι και πιο επιθετικοί. Οι μαυροβούνιοι εθεωρούντο πολύτιμοι, αλλά εξαιρετικά σκληροτράχηλοι, αφού όταν πλησίαζε η περίοδος του παιδομαζώματος αποτραβούντο στα βουνά, ενεδρεύοντας κατά των οθωμανικών στρατολογικών αποσπασμάτων. Οι έλληνες εθεωρούντο μέτριοι πολεμιστές, αλλά ήταν οι καλύτεροι για την παραγωγή ανώτερων και ανώτατων Αξιωματικών. Παραδοσιακά, οι χριστιανοί ρουμάνοι εξαιρούντο από την στρατολόγηση, σε ολόκληρη την περιοχή της Μολδαβίας και της Βλαχίας, επειδή εθεωρούντο υποτελείς και όχι υπήκοοι.³¹¹

Οι προετοιμασίες για το παιδομάζωμα εγίνετο αρκετούς μήνες πριν από την καθορισμένη περίοδο. Οι χριστιανικές περιοχές διηρούντο σε μικρότερα διαμερίσματα που το καθένα από αυτά έπρεπε να αποδώσει 40 αγόρια. Ο μέσος όρος συγκομιδής σε ολόκληρη την οθωμανική επικράτεια ήταν, κάθε φορά, 8.000 παιδιά. Η στρατολόγησή τους ήταν έργο ενός μικρού αποσπάσματος με αρχηγό έναν «γιαγιάμπασι» (= συνταγματάρχη), βοηθό έναν «σουρουτζού» (= Αξιωματικός, προσωνύμιο: ζωέμπορος), έναν γραφέα και μερικούς ευπαρουσίαστους γενιτσάρους. Την ημέρα αποχωρισμού των παιδιών από τους γονείς τους, οι οθωμανοί αξιωματούχοι τα εξέταζαν αρχικά από πλευράς υγείας και φυσικής κατάστασης. Κάθε αγόρι που απερρίπτετο γι' αυτούς τους λόγους, αντεκαθίστατο αυτόματα από τον πρώτο επιλαχόντα. Με την ολοκλήρωση της διαδικασίας επιλογής, κατερτίζετο ονομαστικός κατάλογος των παιδιών σε δύο αντίγραφα, έναν για τον «γιαγιάμπασι» και έναν για τον «σουρουτζού». Κατόπιν, οι γονείς παρέδιδαν τα παιδιά τους υποχρεωτικά, αφού κάθε αντίσταση ή διαφωνία στην απόφαση επιλογής του στρατολογικού αποσπάσματος, ετιμωρείτο με θάνατο: Σύμφωνα με ένα φερμάνι της 29 Μαρτίου 1601 (εποχή Σουλτάνου Μωάμεθ Γ΄), «όταν εις των απίστων γονέων ή άλλος τις αντισταθεί εις την παράδοσιν του υιού του, θα απαγχονίζεται ευθύς εις το κατώφλιον της θύρας του, του αίματός του θεωρουμένου άνευ αξίας». Ένα άλλο φερμάνι της 5 Φεβρουαρίου 1666 (εποχή Σουλτάνου Μωάμεθ Δ΄), που απευθύνετο στους ιεροδίκες και άλλους Αξιωματικούς των επαρχιών της Βαλκανικής Χερσονήσου, πληροφορεί για τον τρόπο και τις διαδικασίες διενεργείας του παιδομαζώματος: «Καυχήματα των ιεροδικαστών, πηγάς αρετής και λόγου, ιεροδικίας των καζάδων της δεξιάς, αριστεράς και μέσης πλευράς της Ρούμελης, αυξηθήτωσαν αι αρεταί σας. Καυχήματα των ομοίων σας, μουσελίμοι και κεχαγιάδες των μίρι μράν και μίρι ζεβά και σεργάρηδες των γενιτσάρων και διοικητή των φρουριών και Αξιωματικοί, αυξηθήτω η ικανότης σας [...] Άμα της αφίξει του παρόντος Αυτοκρατορικού φερμανίου Μου έστε γνωστόν ότι κατά τας ισχύουσας παλαιάς διατάξεις επιβάλλεται η στρατολογία των εν ταις αυτοκρατορικαίς χώραις Μου κατοικούντων ραγιάδων δια τας ανάγκας της αυτοκρατορικής Μου φρουράς [...] Επειδή όμως από ικανού χρόνου δεν εγένετο τοιαύτη στρατολογία, δέον να στρατολογήσετε εν τέκνων εκάστου πολυτέκνου απίστου ραγιά, άγον ηλικίαν ικανόν δι' υπηρεσίαν [...] Από έκαστον στρατολογούμενον χωρίον να λάβητε όσα χρήματα απαιτούνται δια τον ματισμόν των στρατολογηθέντων με ερυθράν τσόχαν και δια το ζύρισμα αυτών, ουχί δε άλλα χρήματα, ή δι'

³⁰⁹ Hourani Albert, «Ιστορία των αραβικών λαών», εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 1991, σ. 297.

³¹⁰ Σταυρόπουλος Δημήτριος, «Οι γενίτσαροι - Ο πόλεμος των Οθωμανών», άρθρο από το περιοδικό «Panzer», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2004, σ. 70.

³¹¹ Σταυρόπουλος Δημήτριος, «Οι γενίτσαροι - Ο πόλεμος των Οθωμανών», άρθρο από το περιοδικό «Panzer», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2004, σ. 61.

άλλην αιτίαν».³¹² Ο ακόλουθος της αυστριακής πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη, βαρόνος *Von Mitrovitz* δίνει την ακόλουθη εικόνα του παιδομαζώματος, κατά την τελευταία δεκαετία του 16ου αιώνας: «*Εκατοντάδες τινές τούτων συναθροίζονται έκαστον τρίτον έτος μετά των αρρένων τέκνων των, ηλικίας οκτώ, εννέα ή δέκα ετών. Επί τόπου υπάρχουν ιατροί κρίνοντες την πνευματικήν ικανότητα έκάστου παιδιού ατομικώς εκ της προσωπικής του εντυπώσεως και ορίζοντες οποίαν μέλλουσιν απασχόλησιν είναι προτιμότερον να ετοιμασθή. Όσα υπόσχονται περισσότερον αποστέλλονται εις την υπηρεσίαν του τούρκου Αυτοκράτορος, η δι' επομένη σειρά εις την υπηρεσίαν των πασάδων και άλλων επισήμων τούρκων. Τα λοιπά, όσα αναφέρονται υποσχόμενα μικροτέραν διάνοιαν, πωλούνται προς εν δουκάτου έκαστον, εις Ανατολή ή Ασίαν εις πάντα θελήσαντα να τ' αγοράσει. Φυλάττονται εκεί μέχρι της ορισμένης προθεσμίας, δηλαδή μέχρι της ηλικίας των δέκα οκτώ ετών ή το βραδύτερον είκοσι και ανατρέφονται εις τας στερήσεις, την πείναν, το ψύχος και την ζέστην και τα μεταχειρίζονται ολίγον καλλίτερον των σκύλων...».³¹³ Σε κάποιο άλλο χειρόγραφο αναφέρεται: «... Τότε παίρνουν αυτά τα παιδιά και τα πάνε στην Κωνσταντινούπολη και τους ξυρίζουν τα κεφάλια και σε όποιο είναι αρχοντικής καταγωγής και πολύ όμορφο, αφήνουν σημάδι από τα μαλλιά του κοντά στο αυτί και το σημάδι λέγεται «τζουλούφιον». Εκείνα τα παιδιά που αφήνουν το «τζουλούφιον» τα παίρνει ο μεγάλος Αγαρηνός στο παλάτι του και τα άλλα τα μοιράζονται οι πασάδες και άλλοι τούρκοι άρχοντες της Κωνσταντινούπολης ώσπου να μάθουν να μιλούν τούρκικα. Και μαθαίνουν να χρησιμοποιούν το ντουφέκι και το δοξάρι...».³¹⁴*

Σύμφωνα με τον οθωμανικό κανονισμό περί της περισυλλογής των χριστιανών νέων για στρατολόγηση «*Kananin-I Yeniceriyan*» υπήρχαν εξαιρέσεις από τη διαδικασία του παιδομαζώματος: απηλλάσσονταν κατά κανόνα οι κάτοικοι πόλεων ή και κωμοπόλεων, οι μοναχογιοί των χηρών, οι εβραίοι (λόγω της εμμονής τους με την οποία ήταν προσκολλημένοι στην θρησκεία τους), οι τσιγγάνοι και αρχικά οι αρμένιοι.³¹⁵ Επίσης, δεν στρατολογούνταν όσα αγόρια ήταν παντρεμένα, αυτά που ήταν ορφανά (διότι εθεωρείτο ότι δεν είχαν επαρκή ανατροφή και ως εκ τούτου θα μπορούσαν να ρέπουν προς την πονηρία και την απληστία), τα φαλακρά παιδιά, όσα δεν είχαν τα χαρακτηριστικά αρρενωπών παιδιών, όσα γνώριζαν να μιλούν τουρκικά, όσα γνώριζαν τέχνες, όσα είχαν μεταβεί στην Κωνσταντινούπολη και έμειναν εκεί για ένα χρονικό διάστημα και όσα είχαν ύψος μικρότερο του μετρίου.³¹⁶ Ορισμένοι τόποι, αργότερα, απηλλάχθησαν εξ ολοκλήρου από το παιδομάζωμα, διότι ρητοί όροι συνθηκών ή ειδικά προνόμια τους εξείρεσαν, όπως τα Ιωάννινα (1430), ο Γαλατάς (1433) και η Ρόδος (1522).³¹⁷

Η οδύνη που προκαλούσε στις χριστιανικές οικογένειες η αρπαγή των παιδιών τους ήταν μεγάλη. Ο *Rene Ristelhueber* γράφει: «*Αυτή η αρπαγή παιδιών, πραγματικός ανθρώπινος φόρος, είχε εξαιρετικά μισητό χαρακτήρα υποχρεώνοντας τους Χριστιανούς να παραδίδουν στους εχθρούς τους το άνθος της νεότητάς τους για να γίνει όργανο της ίδιας της υποδούλωσής τους*».³¹⁸ Συγκινητική είναι και η σχετική ομιλία του μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, Ισίδωρου Γκλάβα, πιθανόν στις αρχές του 15ου αιώνα: «*Φρίτων γαρ το χαλεπόν κατά των φιλάτων ανηκόως επίταγμα και εις πυρ απρόσιτον ή ρομφαίας άμαχον, ούτω έχω προς αυτό [...] Τι γαρ ουκ αν άνθρωπος πάθοι, παίδα ορών, ον εγέννησεν, ου ανεθρέων, υπέρ ον πολλαί πολλάκις των οφθαλμών επέσταξε δάκρυα, εις άκρον ευχόμενος ευδαιμονίας εληλακέναι τούτου εξαίφνης βιαίως αλλοφύλων χερσίν αρπαζόμενον και εις αλλόκοτα μεταπεσείν έθη βιαζόμενον και*

³¹² Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, σσ. 60-61.

³¹³ Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, σσ. 63-64.

³¹⁴ Άμαντος Ι. Κωνσταντίνος, «*Σχέσεις ελλήνων και τούρκων - Από τον ενδέκατο αιώνα μέχρι το 1821*», τόμος Α', εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (συγγραφή πρωτοτύπου: 1955), σ. 183, (χειρόγραφο του Πανεπιστημίου της Τυβίγγης).

³¹⁵ Σταυρόπουλος Δημήτριος, «*Οι γενίτσαροι - Ο πόλεμος των Οθωμανών*», άρθρο από το περιοδικό «*Ranzer*», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2004, σ. 66.

³¹⁶ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «*Γενίτσαροι και Μπεκτασιμός-Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ*», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 109.

³¹⁷ Μπαϊρακτάρης Γρηγόρης, «*Οθωμανοί γενίτσαροι - Ο νέος στρατός του παιδομαζώματος*», Μονογραφίες του περιοδικού «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», σειρά «*Πολεμιστές*», εκδ. Comrupress A.E., Αθήνα, Απρίλιος 2008, σ.

³¹⁸ Rene Ristelhueber, «*Ιστορία των Βαλκανικών Λαών*», εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 2003, σ. 98.

βαρβαρικής στολής και φωνής και ασεβείας και δυσωδίας άλλης σκευός γενέσθαι μετά μικρόν προσδοκώμενον [...] Τίνα λοιπόν θρηνήσειν εαυτόν ο πατήρ ή τα παιδιά; [...] Εκείνον δε ότι παις ελεύθερος δούλος γίνεται, ευγενής ων εις βάρβαροι ήθος βιάζεται, ο μητρικαίς χερσί και πατρικαίς ηδέως κολακευόμενος βαρβαρικής ωμότητος εμπίπλασθαι πρόκειται, ο προς ναούς οριθίζων και ιερούς φοιτών διδασκάλους προς φόνους, φευ, ομοφύλων και ταύτα διανυκτερεύειν παιδεύεται, ότι κυνώς και ορνέων διακονίαν εγχειρίζεται ο Θείοις οίκοις διακονείσθαι χειροτονούμενος...»³¹⁹

Οι χριστιανοί έπρατταν οτιδήποτε ήτο δυνατόν για να σώσουν τα παιδιά τους από αυτή την αρπαγή, αλλά συνήθως οι ενέργειές τους ήταν άκαρπες. Οι πλούσιοι είχαν τη δυνατότητα να εξαγοράσουν τα παιδιά τους, σε αντίθεση με τους φτωχούς που προσπαθούσαν να τα κρύψουν. Ο φτωχός πληθυσμός δεν είχε τα μέσα να αντιμετωπίσει τις ατασθαλίες των οθωμανικών κρατικών οργάνων. Μάλιστα, γνωρίζουμε ότι, κατά τον 16ο αιώνα, σουλτανικές Διατάξεις αφορώσες το παιδομάζωμα παρεβιάζοντο συστηματικά από τους υπεύθυνους για την στρατολογία παιδιών υπαλλήλους, οι οποίοι, χρησιμοποιώντας την εξουσία που τους παρείχε το αξίωμα και η θέση τους, αποσπούσαν προσωπικά οικονομικά οφέλη.³²⁰ Η απόγνωση των χριστιανών που έχαναν δια της βίας τα παιδιά τους, τους οδηγούσε στην επινόηση απεγνωσμένων λύσεων. Το 1456, αναφέρεται ότι έλληνες της Δυτικής Μικράς Ασίας είχαν απευθύνει δραματική αίτηση στους ιπότες της Ρόδου, παρακαλώντας τους να μεσολαβήσουν στον Πάπα, προκειμένου να τους πάρει από τα μουσουλμανικά εδάφη για να μην χάσουν τα παιδιά τους από τους εξισλαμισμούς.³²¹ Ο Στέφανος Γκέρζαχ, εφημέριος του πρεσβευτή των Αψβούργων στην Κωνσταντινούπολη, αναφέρει το 1577 ότι «οι Χριστιανοί παντρεύουν τους γιους τους σε ηλικία οκτώ ή εννέα ετών προκειμένου να γλιτώσουν από το παιδομάζωμα», εφόσον οι έγγαμοι δεν στρατολογούνταν.³²² Εξ ου και η λαϊκή παροιμία: «Δώδεκα χρονώ κορίτσι για ς' τον άνδρα για ς' τον Άδη».³²³ Η ψυχική συντριβή των γονέων αντικατοπτρίζεται και στους παρακάτω στίχους ενός δημοτικού τραγουδιού της Ηπείρου: «Ανάθεμά σε βασιλιά και τρις ανάθεμά σε, με το κακό που κάνεις. Στέλνεις, δένεις τους γέροντας τους πρώτους, τους παπάδες, να μάσεις παιδομάζωμα να κάνεις γενιτσάρους. Κλαιν' οι γοναίοι τα παιδιά, κι' οι αδελφαίς τα' αδέρφια, κλαίω και 'γω και καίγομαι και όσο θα ζω θα κλαίω. Πέρσι πήραν το γιόκα μου, φέτο τον αδελφό μου...».³²⁴ Υπήρχαν όμως και περιπτώσεις, που σε φτωχές περιοχές, συχνά οι γονείς δωροδοκούσαν τους αξιωματούχους ώστε να πάρουν τα παιδιά τους και να τους ανοίξουν μία καλύτερη προοπτική για τη ζωή.³²⁵

Οι υποψήφιοι γενίτσαροι που στρατολογούνταν δεν ήταν πάντα μικρής ηλικίας. Σε ένα χρονικό που εγγράφη τον 15^ο αιώνα από τον ιστορικό Κωνσταντίν Μιχαήλοβιτς, που γεννήθηκε το 1435 στην πόλη Νόβο Μπρντο του Κοσόβου, ο ίδιος περιγράφει την αιχμαλωσία του σε ηλικία 21 ετών: Αυτός, μαζί με άλλους σέρβους υπηρέτησε στο Σώμα των γενιτσάρων και έγινε Αξιωματικός. Αργότερα, δραπέτευσε στην Πολωνία, όπου υπηρέτησε στην αυλή του βασιλιά και πέθανε το 1501. Συγκεκριμένα, το 1455, ο γιος του Σουλτάνου Μουράτ Β', Μωάμεθ Β', πολιορκήσε την πόλη Νόβο Μπρντο (που σημαίνει Ασημένιο και Χρυσό Όρος). Η πόλη κατεκτήθη μετά από συμφωνία που έγινε με τους κατοίκους της αφού τους υπεσχέθη ότι τους άφηνε τα σπίτια τους και δεν θα έπαιρνε τις νεαρές γυναίκες και τα

³¹⁹ Μπαϊρακτάρης Γρηγόρης, «Οθωμανοί γενίτσαροι - Ο νέος στρατός του παιδομαζώματος», Μονογραφίες του περιοδικού «Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία», σειρά «Πολεμιστές», εκδ. Compuress A.E., Αθήνα, Απρίλιος 2008, σσ. 20-21.

³²⁰ Μπαϊρακτάρης Γρηγόρης, «Οθωμανοί γενίτσαροι - Ο νέος στρατός του παιδομαζώματος», Μονογραφίες του περιοδικού «Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία», σειρά «Πολεμιστές», εκδ. Compuress A.E., Αθήνα, Απρίλιος 2008, σ. 27.

³²¹ Μπαϊρακτάρης Γρηγόρης, «Οθωμανοί γενίτσαροι - Ο νέος στρατός του παιδομαζώματος», Μονογραφίες του περιοδικού «Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία», σειρά «Πολεμιστές», εκδ. Compuress A.E., Αθήνα, Απρίλιος 2008, σσ. 20-21.

³²² Μπαϊρακτάρης Γρηγόρης, «Οθωμανοί γενίτσαροι - Ο νέος στρατός του παιδομαζώματος», Μονογραφίες του περιοδικού «Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία», σειρά «Πολεμιστές», εκδ. Compuress A.E., Αθήνα, Απρίλιος 2008, σ. 30.

³²³ Άμαντος Ι. Κωνσταντίνος, «Σχέσεις ελλήνων και τούρκων - Από τον ενδέκατο αιώνα μέχρι το 1821», τόμος Α', εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (συγγραφή πρωτοτύπου: 1955), σ. 184.

³²⁴ Παπαβλασσόπουλος Κοσμάς, «Οι γενίτσαροι», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», σ. 44.

³²⁵ Nicolle David - Mc Brite Angus, «Hungary and the fall of Eastern Europe (1000-1568)», Osprey Publishing Ltd, London 1988, σ. 26.

παιδιά τους. Όταν η πόλη παρεδόθη και υπεχρεώθησαν τα μέλη των οικογενειών να βγουν έξω χωρισμένοι ανά φύλο και ανά ηλικία, αφού ο Σουλτάνος, διέταξε να θανατωθούν όλοι οι επιφανείς άνθρωποι, διάλεξε συνολικά 320 νέους άνδρες και 704 γυναίκες. Μοίρασε τις γυναίκες στους στρατιώτες του και ο ίδιος κράτησε τους άνδρες για γενιτσάρους στέλνοντάς τους στην Ανατολία.³²⁶ Σε άλλη αναφορά του ο Μιχαήλοβιτς σημειώνει ότι, όταν οι οθωμανοί εισέβαλαν σε μία χώρα και την κατακτούσαν, αμέσως ο βασιλικός γραφέας έπαιρνε όλα τα αγόρια για γενιτσάρους. Για κάθε αγόρι έδινε πέντε χρυσά δουκάτα και τα έστελνε στην Ανατολή. Αν ο γραφέας δεν κατάφερνε να βρει αρκετά αγόρια στους εχθρούς, τότε συγκέντρωνε από τα χωριά των ήδη κατακτημένων περιοχών, σε αναλογία με τον πληθυσμό, αγόρια χριστιανών. Τα αγόρια που έπαιρναν από την χώρα του τα έλεγαν «*cilic*» (τσιλίκ). Αυτά μπορούσαν να διαθέτουν την περιουσία τους μετά τον θάνατό τους σε όποιοι ήθελαν. Αντίθετα, τα αγόρια που έπαιρναν από τους εχθρούς τα ονόμαζαν «*rencik*» (πεντζίκ). Αυτά, μετά τον θάνατό τους δεν μπορούσαν να κληροδοτήσουν τίποτα και όλη η περιουσία τους πήγαινε στον Σουλτάνο. Τότε μόνο μπορούσαν να διαθέσουν την περιουσία μετά τον θάνατό τους, εάν απελευθερώνονταν λόγω καλής συμπεριφοράς.³²⁷

6.2.2. Η στρατιωτική εκπαίδευση των γενιτσάρων

• Η διαλογή

Αποχωριζόμενοι από τις οικογένειές τους οι νεαροί του παιδομαζώματος, εκηρύσσονταν επίσημα «*σκλάβοι του Σουλτάνου*», ελάμβαναν νέα μουσουλμανικά ονόματα και υφίσταντο περιτομή κατά τα ισλαμικά έθιμα. Ακόμα και ο πατέρας κάθε νεαρού έπρεπε να επιλέξει υποχρεωτικά ένα μουσουλμανικό όνομα που να είχε απαραίτητα ως πρώτο συνθετικό τη λέξη «*αμπντ*» (= σκλάβος), όπως Αμπντουλάχ, Αμπεντελαζίζ, Αμπνουλμενάν κ.ά.³²⁸ Κατόπιν, οι νέοι οδηγούνταν σε ένα από τα δύο μεγάλα κέντρα εκπαίδευσης των γενιτσάρων (στην Ανδριανούπολη και στην Κωνσταντινούπολη), όπου κατηχούντο τη θρησκεία του ισλάμ και κατετάσσοντο σε «*isoglan*» (= αγόρια εσωτερικής υπηρεσίας, ιτσογλάν) και σε «*acemioglan*» (= αγόρια πρωτάρηδες, ατζεμιογλάν). Οι πιο ευφυείς προορίζοντο για αυλικοί και υπηρέτες του Σουλτάνου και της οικογενείας του στο παλάτι Τοπκαπί, «*isoglanari*», ενώ οι περισσότεροι γεροδεμένοι και σκληροί που εκπαιδεύοντο ως «*acemioglanari*» και κατέληγαν να υπηρετήσουν στα μάχιμα τμήματα των γενιτσάρων.³²⁹ Ορισμένοι από αυτούς προορίζοντο να καταλάβουν αργότερα θέσεις στο στρατιωτικό ή στο πολιτικό σύστημα της Αυτοκρατορίας. Στο διαχωρισμό τους σε «*ιτς ογλάν*» και «*ατζεμί ογλάν*», προέβαινε ο «*Yenceriaga*» (= αρχηγός-Αγάς των γενιτσάρων), που ήταν μόνο αρχικός διαχωρισμός. Ένας παιδαγωγός - αξιωματούχος του «*saray-I amire hocasi*» (= του σουλτανικού περιβάλλοντος) εξέταζε χωριστά τον κάθε νέο, γενικότερα μεν προς τα χαρακτηριστικά του προσώπου του και την σωματική του διάπλαση, ειδικότερα όμως, τις πτυχές του μετώπου και άλλων σημείων, τα οποία κατά την άποψή του απετελούσαν ενδεικτικά στοιχεία των πνευματικών ικανοτήτων του. Όσοι νέοι είχαν αυτές τις προϋποθέσεις και επί πλέον ήταν ωραίοι και είχαν το κατάλληλο ύψος, κατετάσσοντο στην ομάδα των «*ιτς ογλάν*», ενώ οι υπόλοιποι εχαρακτηρίζοντο ως «*ατζεμί ογλάν*» και ο

³²⁶ Berktaý Hallil and Murgescu Bagdan, «*The Ottoman Empire*», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σσ. 47-48, οι αναμνήσεις του Μιχαήλοβιτς γράφτησαν μεταξύ των ετών 1497 και 1501 και εδημοσιεύτησαν για πρώτη φορά στην Πράγα το 1565 με τον τίτλο «*Η τουρκική ιστορία ή χρονικό*», Michailovic, σ. 132-133.

³²⁷ Berktaý Hallil and Murgescu Bagdan, «*The Ottoman Empire*», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 62, Michailovic, σ. 164-165, «*Οι γενιτσάροι, τόσο πολύ παθιάζονταν ώστε φέρονταν άσχημα ακόμα και στους ίδιους τους γονείς τους, τις μανάδες και στους πατεράδες τους, άρχιζαν να σκοτώνουν τους χριστιανούς με φρικτούς τρόπους και έτσι γίνονταν χειρότεροι κι από τους Σαρακηνούς*», (Georgieva, Tzanev σσ. 126-127).

³²⁸ Σταυρόπουλος Δημήτριος, «*Οι γενιτσάροι - Ο πόλεμος των Οθωμανών*», άρθρο από το περιοδικό «*Panzer*», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2004, σ. 67.

³²⁹ «*Isoglanari*» και «*acemioglanari*» (= αντίστοιχα πληθυντικός αριθμός των λέξεων «*isoglan*» και «*acemioglan*»).

προορισμός τους ήταν να γίνουν γενίτσαροι. Και οι μεν και οι δε, στο εξής θα ανήκαν στους αφοσιωμένους στον Σουλτάνο δούλους και θα αποκαλούνταν «*Kapikulu*».³³⁰

Μέσω της στρατολόγησης με την διαδικασία του «*devsirme*», γύρω στα μέσα του 15ου αιώνα, η πλειοψηφία των οθωμανών επαγγελματιών στρατιωτικών ήταν σπάχηδες ιππείς ή «*Kapikulu*» (= στρατεύματα των Δούλων της Πύλης).³³¹ Επιλεγμένοι «*kapikulu*» αποτελούσαν την σωματοφυλακή των Σουλτάνων κατά τις εκστρατείες. Κατά την μάχη της Βάρνας, το 1444, οι σωματοφύλακες γενίτσαροι του Σουλτάνου Μουράτ Β΄ είχαν καταλάβει κεντρικές θέσεις με ένα χαντάκι γύρω από αυτόν. Πίσω τους ευρίσκοντο οι καμήλες και ακόμα πιο πίσω υφίστατο ένας προμαχώνας από ασπίδες τοποθετημένες στο έδαφος μπροστά από άλλους γενίτσαρους που φύλαγαν τον Σουλτάνο.³³²

• Οι «*isoglanari*»

Στην τούρκικη γλώσσα, η λέξη «*isoglan*» σημαίνει «*ις*» (= ο εσωτερικός) και «*oglan*» (= αγόρι - παιδί). «*Isoglan*», δηλαδή (= παιδιά έσω χώρου) της διοικήσεως.³³³ Από κάθε «σοδιά» νέων του παιδομαζώματος μόνο 100 έως 200 (τα καλύτερα σε διανοητικές ικανότητες) φοιτούσαν στις σχολές για «*isoglan*», τα περίφημα «*Enderun Mektors*» (= Εσωτερικές Σχολές) που διευθύνοντο από λευκό αρχιευνούχο, πλαισιωμένα από ικανό αριθμό «*lalas*» (= δασκάλων), μέσα στο σαράι του Σουλτάνου, το «*Topkapi Sarayi*» (= κεντρικό ανάκτορο της Κωνσταντινούπολης).³³⁴ Οι κύριες υποδιαιρέσεις των «εντερούν» δηλ. των προσωπικών υπηρεσιών του Σουλτάνου, ήταν το «*harem*» (= χαρέμι), το «*has oda*» (= χας οντά, ιδιωτικό διαμέρισμα), το «*seferli oda*» (= σεφερλή oda, διαμέρισμα εκστρατείας), το «*hazine*» (= χαζινέ, θησαυροφυλάκιο) και το «*kiler*» (= κελάρι). Οι κύριοι αξιωματούχοι των «εντερούν» ήταν ο «*Kapi agasi*» (= Καπού – αγασί, Αξιωματούχος της Πύλης), ο «*Kizlar agasi*» (= Κιζλάρ – αγασί, Αξιωματούχος των κοριτσιών), ο «*Has oda basi*» (= Χας οντάμπασι, επικεφαλής των Αξιωματούχων), ο «*Silahdar*» (= Σιλαχτάρης, ένοπλος συνοδός του Σουλτάνου), ο «*Hazinedar*» (= χαζινές, προσωπικός θησαυροφύλακας του Σουλτάνου), ο «*Cuhadar*» (= τσοχαντάρης, υπεύθυνος για τις στολές του Σουλτάνου) και ο «*Rikabdar*» (= ρικιαπτάρης, αυτός που κρατούσε τους αναβολείς του Σουλτάνου).³³⁵

Η εκπαίδευση των «*isoglanari*» στις «*Enderun Mektors*», πολλές φορές διηρκούσε περισσότερο από 14 χρόνια. Εκεί οι νέοι έπαιρναν μία εξαιρετικά ευρεία μόρφωση, αφού εδιδάσκοντο την τουρκική γλώσσα, την αραβική (που ήταν η γλώσσα του Κορανίου) αλλά και την περσική (που εθεωρείτο η γλώσσα της ποίησης και της λογοτεχνίας). Παράλληλα, μάθαιναν καλές τέχνες, μουσική και τρόπους συμπεριφοράς, σύμφωνα με τις απαιτήσεις του αυλικού πρωτοκόλλου και μελετούσαν το Κοράνιο και τον ισλαμικό Ιερό Νόμο (σαριάτ). Γενικά, η εκπαίδευσή τους ήταν ανάλογη με των «*pages*» (= ακολούθων) της φεουδαρχικής Δύσης, περιλαμβάνουσα, επίσης, εκγύμναση στη χρήση του τόξου, του ακοντίου, των πυροβόλων όπλων και ιππασίας. Έπρεπε να περάσουν όλες αυτές τις σκληρές δοκιμασίες με επιτυχία για να γίνουν δεκτοί στο άμεσο περιβάλλον του Σουλτάνου.³³⁶ Παράλληλα, οι νέοι εκπαιδεύοντο για θέσεις «*birun*» (= εξωτερική υπηρεσία). Οι κύριες υποδιαιρέσεις των «*birun*» δηλ. των εξωτερικών υπηρετιών του Σουλτάνου, ήταν οι «*Kapikulu*» (= Καπικουλήδες, στρατεύματα των Ανακτόρων), τα Αυτοκρατορικά μαγειρεία και οι Αυτοκρατορικοί στάβλοι. Οι κύριοι αξιωματούχοι ήταν, ο Αγάς των γενιτσάρων, ο «*Mir alem*» (Μιρ – αλέμ, φύλακας των συμβόλων), ο «*Mirahur*» (Μιραhur, επικεφαλής των

³³⁰ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «*Γενίτσαροι και Μπεκτασιζμός-Γενεσιουργοί παράγοντες του Βαλκανικού Ισλάμ*», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 129.

³³¹ Nicolle David-Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σ. 26.

³³² Turnbull Stephen, «*The Ottoman Empire (1326-1699)*», Osprey Publishing, Oxford 2008, σ. 20.

³³³ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «*Γενίτσαροι και Μπεκτασιζμός-Γενεσιουργοί παράγοντες του Βαλκανικού Ισλάμ*», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 131.

³³⁴ Σταυρόπουλος Δημήτριος, «*Οι γενίτσαροι - Ο πόλεμος των Οθωμανών*», άρθρο από το περιοδικό «*Panzer*», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2004, σ. 69.

³³⁵ Berkta Hallil and Murgescu Bagdan, «*The Ottoman Empire*», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 59, εκτός από τους «*isoglan*» στην εσωτερική υπηρεσία του Σουλτάνου υπηρετούσαν γυναίκες και ευνοχοί.

³³⁶ Μπαϊρακτάρης Γρηγόρης, «*Οθωμανοί γενίτσαροι - Ο νέος στρατός του παιδομαζώματος*», Μονογραφίες του περιοδικού «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», σειρά «*Πολεμιστές*», εκδ. Compuress A.E., Αθήνα, Απρίλιος 2008, σ. 29.

ανθρώπων που φρόντιζαν στάβλους, άμαξες και υποζύγια), ο «*Kapici basi*» (Καπουτσήμπασης, επικεφαλής των ανθρώπων που φύλαγαν τις εισόδους των Ανακτόρων), ο «*Cavus basi*» (= Τσαούμπασης, επικεφαλής των τσαούσηδων, δηλ. ταχυδρομικών υπαλλήλων), ο «*Bostanci basi*» (= Μποσταντζήμπασης, επικεφαλής των κηπουρών) και «*Cakirci basi*» (= Τσακιρτζήμπασης ή αρχιγερακάρης, επικεφαλής της υπηρεσίας που φρόντιζε για τα κυνηγετικά πουλιά).³³⁷ Εκπαιδευόμενοι για θέσεις «*birun*» εγένοντο επίσης ακόλουθοι της βασιλικής μπάντας, καθώς και αξιωματούχοι υπεύθυνοι για την εγκατάσταση και κατασκευή σκηνών για εκστρατείες. Αξιωματούχοι «*birun*» μπορούσαν να υπηρετήσουν και ως σουλτανικοί διαγγελείς και πρέσβεις στις επαρχίες, ή ακόμα και στο εξωτερικό.³³⁸ Ύστερα από εισήγηση του «*Yeniceriaga*» (= Αγά των γενιτσάρων) του Τόπκαπι προς τον Σουλτάνο, οι νέοι που ολοκλήρωναν αισίως τον κύκλο των σπουδών τους στην «*Enderun Mektors*» με πολύ καλές επιδόσεις, προσλαμβάνονταν αμέσως στη διοίκηση. Ανάλογα με τις ανάγκες της διοίκησης, οι απόφοιτοι κατατάσσονταν στα «*kucukoda*» (= μικρό οντά), ή «*tuγukoda*» (= μεγάλο οντά), όπου παρακολουθούσαν εξειδικευμένα μαθήματα, τα οποία ήταν αντίστοιχα με την εργασία την οποία θα εκτελούσαν στη συνέχεια. Η προοπτική εξέλιξέως τους μπορούσε να φτάσει ως τα ανώτατα διοικητικά αξιώματα, ακόμη και του «*Μεγάλου Βεζίρη*» (= Πρωθυπουργού).³³⁹

Από την βασιλεία του Μωάμεθ Β΄ έως τα τέλη του 16^{ου} αιώνα, οι περισσότεροι Μεγάλοι Βεζίρηδες προήρχοντο από τους πρώην δούλους του παιδομαζώματος. Ένας από αυτούς ήταν και ο Λουτφί πασά (περ. 1488 – 1563) που υπηρέτησε ως Μεγάλος Βεζίρης κατά την περίοδο 1539 έως 1541. Ήταν γεννημένος στην Αλβανία και στρατολογημένος μέσω του συστήματος του ντεβσιρμέ. Ακολούθησε μία σταδιοδρομία στην εσωτερική υπηρεσία των Ανακτόρων καταλαμβάνοντας σημαντικές θέσεις στην οθωμανική ιεραρχία. Να πώς περιγράφει ο ίδιος αυτή την εξέλιξή του: «[...] *Χάρη στη γενναιοδωρία των Σουλτάνων, εγώ, ο ταπεινός, ανατράφηκα στο εσωτερικό Σαράι τον καιρό του μακαρίτη Σουλτάνου Βαγιαζήτ*», (εννοεί τον Βαγιαζήτ Β΄, 1481 έως 1512). «*Στην διάρκεια αυτής της οθωμανικής δυναστείας, επιδείκνυα άριστη συμπεριφορά απέναντι στους Σουλτάνους, από αγάπη στο Θεό και όσο βρισκόμουν στο εσωτερικό Σαράι, μελέτησα πολλά είδη επιστημών. Κατά την ενθρόνιση του [...] Σουλτάνου Σελίμ*», (εννοεί τον Σελίμ Α΄, 1512 έως 1520), «*άφησα την θέση του τσοχαντάρη και μπήκα στην εξωτερική υπηρεσία ως μουτεφερρικά με 50 ακτσέδες την ημέρα. Μετά υπηρέτησα ως καπουτσήμπασης, σαντζάκμπεης της Κασταμονής, μπεηλέρμπεης του Καραμάν και της Άγκυρας και τέλος την εποχή του Σουλτάνου μας Σουλεϊμάν*», (εννοεί τον Σουλεϊμάν Α΄, 1520 έως 1566), «*μου εμπιστεύθηκαν τις θέσεις του Βεζίρη και του Μεγάλου Βεζίρη*».³⁴⁰ Από τους «Μεγάλους Βεζίρηδες» του 15ου αιώνα, το 75% ήταν απόφοιτοι των σχολών Εντερούν. Τον 16ο αιώνα, το ποσοστό αυτό έφτασε το 82%, ενώ τον 17ο αιώνα περιορίστηκε στο 52%.³⁴¹

Συνεπώς, όλοι οι οθωμανοί Αξιωματούχοι που προήρχοντο από τις σχολές Εντερούν, δεν είχαν τουρκικό αίμα, (όπως άλλωστε δεν είχαν και οι περισσότεροι Σουλτάνοι), αφού, οι μουσουλμάνες δεν ήταν δυνατόν να γίνουν σκλάβες - μητέρες παιδιών παιδομαζώματος ή να μετέχουν στα χαρέμια. Ως εκ τούτου, οι μητέρες των γιων των Σουλτάνων, επί γενιές και γενιές, ήταν χριστιανικής καταγωγής.³⁴² Τουλάχιστον έως τον 17ο αιώνα, το διαρκώς επεκτεινόμενο οθωμανικό κράτος κατέληξε όχι μόνο να προστατεύεται, αλλά και να

³³⁷ Berktaγ Hallil and Murgescu Bagdan, «*The Ottoman Empire*», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 59

³³⁸ Kunt Ibrahim Metin, «Οι υπηρέτες του Σουλτάνου - Ο μετασχηματισμός της οθωμανικής επαρχιακής διακυβέρνησης (1500-1650)», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σ. 64, οι πλέον σημαντικοί μπιρούν ήταν οι διοικητές των διαφόρων σωμάτων του μόνιμου στρατού «*karikulu*». Οι καπικουλήδες αποτελούνταν αρχικά από το πεζικό των γενιτσάρων και από τα συντάγματα του ιππικού της Πύλης. Κατά τη διάρκεια του 15ου αιώνα προστέθηκαν σ' αυτούς οι «*cebesi*» (= οπλοουργοί, τζεμπέσηδες), οι «*torcu*» (= πυροβολητές, τοπισήδες) και οι «*tor arabacilaris*» (= Σώμα των μεταφορέων των πυροβόλων, τοπ αραμπασιλαρι).

³³⁹ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «*Γενίτσαροι και Μπεκτασιζμός-Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ*», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 136.

³⁴⁰ Berktaγ Hallil and Murgescu Bagdan, «*The Ottoman Empire*», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 64, Incalcik 1973, σ. 84.

³⁴¹ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «*Γενίτσαροι και Μπεκτασιζμός-Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ*», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 136.

³⁴² Roux Jean-Paul, «*Η ιστορία των Τούρκων - 2000 χρόνια από τον Ειρηνικό ως τη Μεσόγειο*», εκδ. Γκοβόστη, Αθήνα 1998, σσ. 288-289.

διοικείται από μη τούρκους. Οι Μεγάλοι Βεζίρηδες και όλοι οι υψηλόβαθμοι αξιωματούχοι του κρατικού μηχανισμού είχαν, επίσης, το δικαίωμα να διατηρούν μεγάλο αριθμό δούλων, προερχόμενων από το παιδομάζωμα. Χαρακτηριστικό είναι ότι ο Αγά Πασάς, το 1538 είχε στις υπηρεσίες του 600 αγόρια και έναν τεράστιο αριθμό γυναικών, αν αναλογισθεί κανείς ότι πεθαίνοντας άφησε 180 παιδιά. Ο Καζάμ Πασάς είχε 150 παιδιά, ο Μουσταφά Πασάς 200 και ο Μπαρμπαρό Πασάς 100. Τουλάχιστον δώδεκα από τους φημισμένους ανώτατους στρατιωτικούς διοικητές του οθωμανικού κράτους και τέσσερις από τους κορυφαίους «καπουδάν Πασά» (= ναυτικούς διοικητές), είτε προήρχοντο από το παιδομάζωμα, είτε εξισλαμίσθησαν με την θέλησή τους. Ο Μεγάλος Βεζίρης του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς, Ιμπραήμ Πασάς είχε γεννηθεί από χριστιανική οικογένεια στην Πάργα της Ηπείρου και απήχθη σε μικρή ηλικία από τούρκους πειρατές, οι οποίοι τον πούλησαν κατόπιν στα σκλαβοπάζαρα της Αιγύπτου. Επίσης, ο καλύτερος Ναύαρχος του Σουλεϊμάν, ο Χαΐρ αλ Ντιν, ήταν έλληνας, γιος ψαρά από τη Λέσβο, ενώ ο θεωρούμενος ως ο μεγαλύτερος μηχανικός και αρχιτέκτονας των οθωμανών, ο Σινάν, που εσχεδίασε και κατεσκεύασε περισσότερα από 350 τζαμιά, ήταν χριστιανός της Μικράς Ασίας που είχε πέσει θύμα παιδομαζώματος σε ηλικία 21 ετών. Σε μία περίοδο 170 ετών, από το 1453 έως το 1623, μόνο πέντε από τους 47 Μεγάλους Βεζίρηδες ήταν αμιγώς τουρκικής καταγωγής.³⁴³ Ο Έντουαρντ Γίββων είχε γράψει: «Στην εποχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οι ίδιοι οι τούρκοι εξαιρούντο από τις πολιτικές και στρατιωτικές τιμές και τα αξιώματα, την ίδια ώρα που μια κάστα σκλάβων, ένας τεχνητός λαός εδημιουργείτο με την πειθώ της εκπαίδευσης ώστε να υπακούει, να κατακτά και να διοικεί».³⁴⁴

• Οι «*acemioqlanari*»

Στην τουρκική γλώσσα, η λέξη «*acemi*» σημαίνει τον ανόητο, τον πρωτάρη. «*Acemioqlan*» (ατζεμίοqlαν) ήταν ο πρωτάρης νέος, ο εξισλαμισμένος και εκτουρκισμένος, ο οποίος επρόκειτο να περάσει τις διαδικασίες προετοιμασίας για να ενταχθεί στο Σώμα των γενιτσάρων. «*Acemioqlan*» ήταν δηλαδή όσα παιδιά (συντριπτικά τα περισσότερα) δεν προκρίνονταν ως «*isoglan*» μετά τη διαλογή τους. Για όσο χρόνο παρέμεναν σε αναμονή για την ένταξή τους στο Σώμα των γενιτσάρων αποτελούσαν ένα ξεχωριστό «οιζάκ» (= Σύνταγμα), το «*αντζεμί οqlάν οτζαγί*» που τους παρείχε την ιδιότητα να συγκαταλέγονται στους δούλους του Σουλτάνου, δεν απελάμβαναν όμως όλα τα προνόμια των ανηκόντων στο Σώμα των γενιτσάρων επειδή δεν είχαν ενταχθεί ακόμα στο στρατιωτικό σκέλος του.³⁴⁵

Προκειμένου να εκπαιδευθούν οι «*acemioqlanari*», εστέλοντο αρχικά σε αγροκτήματα οθωμανών οικογενειών με σκοπό να μάθουν την τουρκική γλώσσα και τη μουσουλμανική πίστη προτού γίνουν γενίτσαροι, εν αντιθέσει με τους «*isoglanari*» που εκπαιδεύοντο στα ανάκτορα «*Topcari*».³⁴⁶ Οι τουρκικές οικογένειες που επελέγοντο προκειμένου να αναλάβουν τη διατροφή, τον εκτουρκισμό και τον εξισλαμισμό των νέων, ελάμβαναν αποζημίωση κατόπιν σουλτανικής απόφασης. Με τη συνεχή επαφή των νέων με το τουρκικό οικογενειακό περιβάλλον, χωρίς τη δυνατότητα επικοινωνίας με ελληνικούς πληθυσμούς, ήθη και έθιμα, εκείνοι έχαναν σταδιακά την προηγούμενη ταυτότητά τους, εκτουρκίζονταν και εξισλαμίζονταν. Οι «*acemioqlanari*» παρέμεναν στις τουρκικές οικογένειες για χρονικό διάστημα πέντε έως και οκτώ χρόνια.³⁴⁷ Οι «*acemioqlanari*» σ' αυτό το πρώτο στάδιο της εκπαίδευσής τους, δεν διεβίωναν και υπό τις καλύτερες συνθήκες, αφού πολλοί αρρώσταιναν και πέθαιναν από τις βαριές αγγαρείες που τους υπέβαλαν οι τούρκοι

³⁴³ Σταυρόπουλος Δημήτριος, «Οι γενίτσαροι - Ο πόλεμος των Οθωμανών», άρθρο από το περιοδικό «*Panzer*», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2004, σ. 29.

³⁴⁴ Σταυρόπουλος Δημήτριος, «Οι γενίτσαροι - Ο πόλεμος των Οθωμανών», άρθρο από το περιοδικό «*Panzer*», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2004, σ. 70.

³⁴⁵ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «Γενίτσαροι και Μπεκτατισμός-Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σσ. 146-149.

³⁴⁶ Nicolle David-Mc Brite Angus, «*Hungary and the fall of Eastern Europe (1000-1568)*», Osprey Publishing Ltd, London 1988, σ. 10.

³⁴⁷ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «Γενίτσαροι και Μπεκτατισμός-Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 153.

κύριοί τους και την έλλειψη στοιχειωδών κανόνων φροντίδας και υγιεινής. Ο ακόλουθος της αυστριακής πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη κατά την τελευταία δεκαετία του 16ου αιώνα, βαρόνος Βρατισλάβ φον Μίτροβιτς, δίνει μία αποκαλυπτική περιγραφή που καταδεικνύει ότι η αξία της ζωής τους ήταν μηδαμινή και ο ενδεχόμενος θάνατος αυτών από τις κακουχίες, κάτι φυσιολογικό και, πολλές φορές, αναμενόμενο: «... *Αν αποθάνει (ο ατζεμί ογλάν), ο κύριός του οφείλει να αναφέρει το γεγονός στον καδή (δικαστή) της επαρχίας, τηρούντος κατάλογον των τοιούτων παιδιών, ώστε να διαγραφεί του καταλόγου*». ³⁴⁸ Περίπου στην ηλικία των είκοσι ετών, όσοι ατζεμί ογλαναρί επεβίωσαν, μετεφέροντο στην Κωνσταντινούπολη και παρεδίδοντο στον υπεύθυνο Αγά. Εκεί γίνετο εκ νέου διαλογή. Ορισμένα παιδιά παραδίδοντο στον στρατώνα Καλλιπόλεως, όπου υποχρεώνονταν να δουλεύουν σε θαλάσσιες εργασίες, ή άλλες δραστηριότητες, όπως εκείνες που εσχετίζοντο με αγορά δούλων. ³⁴⁹ Η σχολή της Καλλιπόλεως ήταν λιγότερο επίζηλη και οι νεαροί μάθαιναν τη ναυτική τέχνη, εργαζόμενοι στον οθωμανικό στόλο, ο οποίος ναυλουχούσε στο Τσανακουλέ και στα «ταρσανά» (= ναυπηγεία) που ευρίσκοντο εντός του Χρυσού Κέρατος στο Βόσπορο. Τα πιο άτυχα παιδιά, που αξιολογούντο ως ανίκανα να υπηρετήσουν στον γενιτσαρικό στρατό, παρεχωρούντο σε διάφορα αγροκτήματα ως βοηθοί, αφού πρώτα εκπαιδεύοντο στην άρση βαρών, προκειμένου να χρησιμοποιούνται για τη μεταφορά φορτίων σε μεγάλες αποστάσεις. ³⁵⁰

Όσοι «*acemioqlanari*» επελέγοντο να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους, προκειμένου να πλαισιώσουν εν συνεχεία το γενιτσαρικό πεζικό, εστρατώνιζοντο σε ειδικούς χώρους στην Κωνσταντινούπολη και εκοιμούντο σε μεγάλες αίθουσες, ομαδικά. Αυτές οι αίθουσες ήταν ευρύχωρες, με καλό φωτισμό, αφού την ημέρα μετετρέποντο σε αίθουσες μελέτης. Οι νέοι εκοιμούντο σε ομάδες των δέκα, πάνω σε βάρθρα με χαμηλά ξύλινα χωρίσματα, πάντα σχεδόν με τα ρούχα τους για λόγους σεμνότητας και προστασίας. Οι επιτηρούντες αυτούς ευνούχοι, ένας γέρος και ένας νέος, εξάπλωναν σε παρόμοια βάρθρα στο κέντρο της αίθουσας. Καθώς δεν επλένοντο συχνά, αντιμετώπιζαν προβλήματα με ψείρες και ψύλλους. Τα περισσότερα βρώμικα και γεμάτα με ζώφια βάρθρα, τα άφηναν για τους νεότερους. Πάντως, οι εκπαιδευόμενοι είχαν δικά τους αποχωρητήρια και χαμάμ για εβδομαδιαία χρήση. Το φαγητό τους ήταν απλό αλλά καλό και άφθονο, αφού το διαιτολόγιό τους περιελάμβανε τακτική λήψη σούπας, πρόβειου κρέατος και ρυζιού. ³⁵¹ Η στρατιωτική εκπαίδευσή τους περιελάμβανε την άριστη γνώση χρήσης όλων των όπλων της εποχής τους και χρησιμοποιούμενων τακτικών και πρακτικών μάχης, κίνησης, στρατοπέδευσης και κατάληψης φρουριών, ενώ η τυφλή υποταγή στις διαταγές αρχαιοτέρων, ήταν γι' αυτούς όρος απαράβατος. Ο ακόλουθος της αυστριακής πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη, βαρόνος Βρατισλάβ φον Μίτροβιτς γράφει σχετικά: «... *Περί την ηλικίαν των είκοσι ετών και όταν όλοι είναι μαυρισμένοι εκ του ήλιου και της ζέστης και εξοικειωμένοι εις παν είδος εργασίας, φέρονται εις Κωνσταντινούπολιν εκ των διαφόρων χωρών όπου είχαν ούτω διεσκορπισθή. Εκεί τα δραστηριώτερα καταγράφονται ως νέοι γενίτσαροι και τάσσονται υπό παλαιούς γενιτσαρούς για να μάθουν, υπό την διδασκαλία, των να σκοπεύουν, να πυροβολούν, να μεταχειρίζονται την σπάθην, να εξακοντίζουν βέλη, να πηδούν χάνδακας και ν' αναρριχώνται εις τα τείχη. Υποχρεούνται να υπακούν πάσαν διαταγήν των παλιών γενιτσαρών, να παρασκευάζουν το φαγητό των, να σχίζουν ξύλα και να εκτελούν πάσαν υπηρεσίαν εφ' όσον διαρκεί ειρήνη. Όταν βαδίζουν εις τον πόλεμον μετά των παλαιών στρατιωτών, καίτοι έχουν καταγραφεί εις τους καταλόγους των, υποχρεούνται εν τούτοις να τους υπηρετούν ακόμα, να*

³⁴⁸ Μπαϊρακτάρης Γρηγόρης, «*Οθωμανοί γενίτσαροι - Ο νέος στρατός του παιδομαζώματος*», Μονογραφίες του περιοδικού «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», σειρά «*Πολεμιστές*», εκδ. Comupress A.E., Αθήνα, Απρίλιος 2008, σ. 28.

³⁴⁹ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «*Γενίτσαροι και Μπεκτατισμός-Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ*», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 153.

³⁵⁰ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «*Γενίτσαροι και Μπεκτατισμός-Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ*», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 75.

³⁵¹ Μπαϊρακτάρης Γρηγόρης, «*Οθωμανοί γενίτσαροι - Ο νέος στρατός του παιδομαζώματος*», Μονογραφίες του περιοδικού «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», σειρά «*Πολεμιστές*», εκδ. Comupress A.E., Αθήνα, Απρίλιος 2008, σσ. 47-48.

ιδρύουν τας σκηνάς των και να προσέχουν οπίσω τας καμήλας και τας ημιόνους τα φορτωμένα τας προμηθείας. Εν περιπτώσει μάχης ή ακροβολισμού βαδίζουν την πρωτοπορίαν και προσπαθούν να υπερβούν αλλήλους εις ανδρείαν και καρτερίαν...».³⁵² Κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής εκπαίδευσής τους, οι «*acemioqlanari*» εχρησιμοποιούντο και σε άλλες εργασίες, όπως σε υπονόμους, δίκτυα ύδρευσης, σε χυτήρια και κάθε είδους βοηθητικές εργασίες. Η κύρια ασχολία τους, όμως, ήταν διάφορες χειρονακτικές εργασίες σε κυβερνητικά κτίρια. Όπως αναφέρει ο Godfrey Goodwin, «ένα φερμάνι του 1566 (τελευταίος χρόνος βασιλείας του Σουλτάνου Σουλεϊμάν Α'), έστειλε 20 να εργασθούν στους κήπους της Ανδριανούπολης και 250 στους κήπους του Τοπ Καπί Σαράι, όπου δέκα χρόνια αργότερα μεταφέρθηκαν άλλοι 120 μαθητές. Τον Αύγουστο του 1577, (επί εποχής βασιλείας του Σουλτάνου Μουράτ Γ') έστειλαν γύρω στους 150 μαθητές στη Νικομήδεια να κόψουν ξύλα για το χειμώνα... ένα φερμάνι του 1586 (Σουλτάνος Μουράτ Γ') ξεχώρισε 20 αγόρια από την Ανατολία και 25 από τα Βαλκάνια για διάφορες οικιακές εργασίες. Το ίδιο έγινε με 7 αγόρια που στρατολογήθηκαν για τα πλυντήρια του Σουλτάνου και 10 καμαριέρηδες». Σε περίοδο εκστρατείας, οι «*acemioqlanari*» λειτουργούσαν ως εφεδρείες, ή σε καθήκοντα αστυνόμευσης της Πόλης.³⁵³

Οι «*acemioqlanari*» που επιτελούσαν στο ακέραιο τα καθήκοντά τους, ολοκληρώνοντας την εκπαίδευσή τους, στο τέλος καταξιώνονταν να ενταχθούν στο Σώμα των γενιτσάρων ως «*Feniceri Ocagi*». Με σουλτανικό φερμάνι, ο Σουλτάνος εξουσιοδοτούσε τον Γενιτσάραγα να πράξει τούτο. Οι νέοι γενιτσαροι που ενετάσσοντο στον οθωμανικό στρατό ετίθεντο πλέον στην άμεση δικαιοδοσία του Σουλτάνου, θεωρούντο «*δούλοι της Πύλης*» και έπαιρναν ως ημερήσια αποζημίωση δύο «*άσπρα*».³⁵⁴ Ενετάσσοντο πλέον στον «*orta*» (= Λόχο) τους, το έμβλημα του οποίου αποτυπώνετο με καυτηριασμό στα χέρια και στα πόδια τους. Ανήκαν πλέον στον «*οτζάκ*» (= κοινή εστία καταυλισμού, τουρκική ονομασία του Σώματος των γενιτσάρων).³⁵⁵

6.2.3. Η εξέλιξη του οθωμανικού πυροβολικού και η σύσταση στρατιωτικών ειδικοτήτων σχετιζομένων με τα πυροβόλα και την πυρίτιδα

Κατά την εποχή του Σουλτάνου Μουράτ Β', στον οθωμανικό στρατό είχαν αρχίσει να διακρίνονται τέσσερις διαφορετικές κατηγορίες στρατιωτικών ειδικοτήτων, σχετικών με τα πυροβόλα και την πυρίτιδα: Μία ομάδα τέτοια ήταν οι «*djebedjiler*», δηλαδή οπλοουργοί υπεύθυνοι για τα όπλα και τα πυρομαχικά των γενιτσάρων (τυφέκια, πυρίτιδα, φυτίλια και μολύβια για σφαίρες). Άλλη ομάδα ειδικευμένων οθωμανών στρατιωτών ήταν υπεύθυνη για την κατασκευή, συντήρηση και χρήση των πυροβόλων κατά τη διάρκεια των πολεμικών επιχειρήσεων και ελέγοντο «*topdjular*».³⁵⁶ Οι «*topdjular*» ήταν μέλη του Σώματος των «*Δούλων της Πόλης*» και εσχημάτιζαν ένα ιδιαίτερο Σύνταγμα, το «*topcu ocagi*», που εδημιουργήθη από τον Μουράτ Β' από το παλιό πεζικό των «*γιαγιά*».³⁵⁷ Οι «*kbumbaradjilar*» ήταν οι βομβαρδιστές, υπεύθυνοι για την παραγωγή και τη χρήση χειροβομβίδων, φορητών ναρκών, ναρκών κ.λ.π. Τέλος, εσχηματοποιήθη ένα ειδικό Σώμα λαγουμιτζήδων υπονομευτών, τους οποίους επικουρούσαν μεγάλες ομάδες εργατών και ονομάζονταν

³⁵² Μπαϊρακτάρης Γρηγόρης, «*Οθωμανοί γενιτσαροι - Ο νέος στρατός του παιδομαζώματος*», Μονογραφίες του περιοδικού «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», σειρά «*Πολεμιστές*», εκδ. Comrupress A.E., Αθήνα, Απρίλιος 2008, σ. 28.

³⁵³ Παπαβλασσόπουλος Κοσμάς, «*Παιδομάζωμα και γενιτσαρισμός*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά Θέματα*», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Φεβρουάριος 2003, σ. 46.

³⁵⁴ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «*Γενιτσαροι και Μπεκτασιζμός-Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ*», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 75.

³⁵⁵ Μπαϊρακτάρης Γρηγόρης, «*Οθωμανοί γενιτσαροι - Ο νέος στρατός του παιδομαζώματος*», Μονογραφίες του περιοδικού «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», σειρά «*Πολεμιστές*», εκδ. Comrupress A.E., Αθήνα, Απρίλιος 2008, σ. 56.

³⁵⁶ Νικολούδης Νίκος, «*Η διάδοση των πυροβόλων όπλων στα Βαλκάνια (14ος - 15ος αιώνας)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 6, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Ιανουάριος 1997, σ. 63.

³⁵⁷ Nicolle David-Mc Brite Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 20.

«*laghimbiilar*». Σκοπό είχαν την υπονόμηση με τον σχηματισμό στοών κάτωθι των θεμελίων οχυρώσεων και την καταστροφή αυτών με τη χρήση εκρηκτικών.³⁵⁸

Το οθωμανικό πυροβολικό εξελίχθη περαιτέρω, αφού και τα κράματα των μετάλλων εξελίχθησαν αλλά και τα βεληνεκή και η ακρίβεια βολών βελτιώθηκε. Κατά τα χρόνια της βασιλείας του Μουράτ Β΄ πυροβόλα όπλα εχρησιμοποιήθησαν περισσότερο από κάθε άλλη φορά, τόσο σε πολιορκίες πόλεων, όσο και σε μάχες εκ του συστάδην. Συγκεκριμένα:

- Σύμφωνα με τον βυζαντινό συγγραφέα Λαονίκο Χαλκοκονδύλη, κατά την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης το 1422, ο οθωμανικός στρατός διέθετε τυφέκια «σκλώπους» ή «τηλεβολίσκους» και κανόνια, των οποίων η χρήση δεν υπήρξε ιδιαίτερα αποτελεσματική.³⁵⁹

Ένας αυτόπτης μάρτυρας της πολιορκίας του 1422, ο John Kananos, έγραψε ότι και οι δύο αντιμαχόμενες πλευρές εχρησιμοποιούσαν πυροβολικό πολιορκίας μαζί με τα συμβατικότερα μεσαιωνικά όπλα πολιορκίας της εποχής, όπως πολιορκητικούς κριούς και πύργους.³⁶⁰

Αναφέρει, μάλιστα, πύργους πολιορκίας που τραβιούνται από ομάδες βοδιών. Πρέπει να σημειωθεί, ότι οι βυζαντινοί ε γνώριζαν τα πυροβόλα όπλα από το 1392, αλλά δεν τα είχαν χρησιμοποιήσει πριν το 1422, οπότε, όπως αναφέρει ο Χαλκοκονδύλης, τα εχρησιμοποίησαν εναντίον των οθωμανών που πολιορκούσαν την Κωνσταντινούπολη. Είναι σίγουρο ότι οι ίδιοι δεν κατασκεύαζαν πυροβόλα όπλα, αλλά τα προμηθεύοντο από ενετούς και γενουάτες.

Ίσως φορητά όπλα χειρός, μάλλον δεν εχρησιμοποιήθησαν ποτέ από βυζαντινούς, αλλά μόνο πρώιμα πυροβόλα (κανόνια).³⁶¹ Ένα, μάλιστα, από τα προβλήματα που αντιμετώπισαν οι υπερασπιστές της Πόλης, στην χρήση των πυροβόλων άμυνας ήταν, ότι οι επίπεδες στέγες των πύργων στους μεσαιωνικούς τοίχους δεν ήταν αρκετά ισχυρές για να αποτελέσουν θέσεις πυροβόλων όπλων. Ο Leonard Chios έγραψε: «*Το μεγαλύτερο πυροβόλο έπρεπε να παραμείνει σιωπηλό λόγω του φόβου για την ζημιά στους τοίχους μας από τη δόνηση*».

Ο Χαλκοκονδύλης έγραψε σχετικά, ότι «... η δράση φλογοβόλων, έκανε περισσότερη ζημιά στους πύργους από τον οθωμανικό βομβαρδισμό».³⁶² Δύο χρόνια αργότερα, το 1424, ο τουρκομάνος Εμίρης της Καραμανίας, Μεχμέτ Μπέης, σκοτώθηκε από μπάλα κανονιού, ενώ πολιορκούσε την οθωμανική Αττάλεια στη Νότια Μικρά Ασία.³⁶³

- Το 1430, κατά τη διάρκεια της πολιορκίας της βενετοκρατούμενης, από το 1423, Θεσσαλονίκης από τον Μουράτ Β΄, τόσο οι οθωμανοί, όσο και οι αμυνόμενοι έκαναν χρήση κανονιών, τα οποία όμως δεν φαίνεται να συνέβαλαν αποφασιστικά στη διεξαγωγή των επιχειρήσεων που κατέληξαν στην άλωση της πόλης.

- Επίσης, το 1430, κατά τη διάρκεια της πολιορκίας του Βελιγραδίου (υπό ουγγρική τότε κατοχή) από τους οθωμανούς και οι δύο πλευρές πραγματοποίησαν χρήση κανονιών και φορητών πυροβόλων όπλων. Πιο αποτελεσματικά όμως υπήρξαν τα πυρά των αμυνομένων, οι σφαίρες των οποίων είχαν μέγεθος «καρυδιών από τον Πόντο», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο βυζαντινός ιστορικός Δούκας.

³⁵⁸ Νικολούδης Νίκος, «*Η διάδοση των πυροβόλων όπλων στα Βαλκάνια (14ος - 15ος αιώνας)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 6, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Ιανουάριος 1997, σ. 63.

³⁵⁹ Νικολούδης Νίκος, «*Η διάδοση των πυροβόλων όπλων στα Βαλκάνια (14ος - 15ος αιώνας)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 6, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Ιανουάριος 1997, σ. 66.

³⁶⁰ Turnbull Stephen, «*The Ottoman Empire (1326-1699)*», Osprey Publishing, Oxford 2008, σ. 30, οι πολιορκητικοί κριοί ήταν μηχανές σχεδιασμένες να καταστρέφουν τείχη, αλλά κυρίως να σπάνε κλειστές πύλες. Υπήρχαν υπό την απλούστατη μορφή του κορμού δένδρου που το μετέφερε και το χειριζότο μία ομάδα στρατιωτών, μέχρι και περίπλοκα τροχήλατα οχήματα που τα μετέφεραν με ζώα. Οι πολιορκητικού πύργοι ήταν ξύλινοι πύργοι που μετεφέροντο ή κατεσκευάζοντο δίπλα από τα εχθρικά τείχη ξεπερνώντας το ύψος τους. Ήταν συνήθως επενδεδυμένοι με δέρματα ώστε να μην καίγονται και είχαν ειδικά ανοίγματα για τους τοξότες, για εφόδους και για χρήση καταπελτών. Οι καταπέλτες ήταν μηχανές που μπορούσαν να εκσφενδονίζουν πέτρες, φλεγόμενα υλικά, αλλά και ακόντια και σιδερένιες μπάλες με σκοπό την εξ' αποστάσεως καταστροφή τειχών ή και εχθρών. Λειτουργούσαν σαν τεράστια τόξα με μοχλικό σύστημα, (<http://www.geocities.com/SFETEL/gr/wpapons-g.htm>)

³⁶¹ Heath Ian, «*Byzantine Armies AD 1118-1461*», Osprey - reed Consumer Books Ltd, London 1995, σ. 19, αν και ο ιστορικός Δούκας (ο οποίος έγραψε κατά το 1462) αναφέρει ότι οι βυζαντινοί που υπεράσπισαν την Κωνσταντινούπολη το 1453 «*εχρησιμοποίησαν όπλα που έβαλαν χαλύβδινες μπάλες, 5 ή και 10 ταυτοχρόνως*».

³⁶² Turnbull Stephen, «*The Ottoman Empire (1326-1699)*», Osprey Publishing, Oxford 2008, σ. 39.

³⁶³ Νικολούδης Νίκος, «*Η διάδοση των πυροβόλων όπλων στα Βαλκάνια (14ος - 15ος αιώνας)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 6, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Ιανουάριος 1997, σ. 66.

- Το 1422, ο μετέπειτα Αυτοκράτορας του Βυζαντίου, ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, εδέχθη επίθεση από οθωμανικά πλοία καθ' οδόν από την Πελοπόννησο προς την Κωνσταντινούπολη και αναζήτησε καταφύγιο στο φρούριο του Κότσινα στη βόρεια πλευρά της βυζαντινής Λήμνου. Κατά τη διάρκεια της πολιορκίας του Κότσινα, οι οθωμανοί εχρησιμοποίησαν κανόνια, τα οποία πιθανώς μετέφεραν από τα πλοία τους.³⁶⁴
- Το 1444, έγινε η τελευταία σταυροφορική επιχείρηση που οργανώθηκε με σκοπό τη σωτηρία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Κατά τη διάρκεια της μάχης της Βάρνας, τα ουγγρικά και πολωνικά στρατεύματα χρησιμοποίησαν κανόνια. Επίσης, οθωμανικές Μονάδες από την Ανατολία χρησιμοποίησαν πυροβολικό και αρκεβούζια.
- Το 1446, ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος βρέθηκε, για ακόμα μια φορά, αντιμέτωπος με τα οθωμανικά κανόνια στο φρούριο του Εξαμιλίου, στον ισθμό της Κορίνθου. Το ηθικό των αμυνομένων κατερρακώθη μετά από ανελέητους βομβαρδισμούς του οθωμανικού πυροβολικού. Οι βυζαντινοί υπερασπιστές του φρουρίου, μετά από μερικές ημέρες αποτελεσματικής άμυνας, ηναγκάστησαν να εγκαταλείψουν τις θέσεις των.³⁶⁵
- Το 1448, κατά τη διάρκεια της δεύτερης μάχης του Κοσσυφοπεδίου και οι δύο αντίπαλοι, ούγγροι και οθωμανοί, χρησιμοποίησαν κανόνια και φορητά πυροβόλα όπλα. Στη μάχη εκείνη, το πυροβολικό ενεφανίσθη να διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο, τοποθετημένο στο κέντρο της οθωμανικής παράταξης.³⁶⁶

6.2.4. Το οθωμανικό πολεμικό ναυτικό κατά την εποχή του Σουλτάνου Μουράτ Β΄

Το 1430, ο Σουλτάνος Μουράτ Β΄ ναυπήγησε για πρώτη φορά έναν ισχυρό στόλο, με τον οποίο επέτυχε να αποσπάσει τη Θεσσαλονίκη από τους βενετούς.³⁶⁷ Ο στόλος αυτός ήταν επανδρωμένος από ιταλούς και έλληνες ναυτικούς, που διέθεταν εμπειρία στη θάλασσα.³⁶⁸ Την περίοδο εκείνη οι οθωμανοί εχρησιμοποίησαν και πυροβόλα όπλα κατά τις ναυμαχίες.³⁶⁹ Είναι βέβαιο ότι, τοποθέτηση πυροβόλων όπλων στα πολεμικά πλοία άρχισε αμέσως μετά την ανακάλυψη της πυρίτιδας, αλλά μαζική τοποθέτηση επραγματοποιήθη κατά τον 15ο αιώνα και 16ο αιώνα.³⁷⁰

Έτσι, σταδιακά, ο άλλοτε οθωμανικός στρατός που στα πρώτα στάδια της εξέλιξης του κράτους του προσομοίαζε ως προς τις πολεμικές τακτικές του τους τουρκο-μογγολικούς στρατούς της ευρασιατικής στέπας έχοντας ως βασικό όπλο του το άλογο, τώρα πλέον είχε αρχίσει να βασίζεται περισσότερο στο πεζικό, στο βαρύ πυροβολικό πολιορκίας και σε ένα καινούργιο πολεμικό ναυτικό. Έναν αιώνα μετά, το οθωμανικό ναυτικό έμελλε να γίνει το ισχυρότερο στην Μεσόγειο Θάλασσα.³⁷¹

³⁶⁴ Νικολούδης Νίκος, «*Η διάδοση των πυροβόλων όπλων στα Βαλκάνια (14ος - 15ος αιώνας)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 6, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Ιανουάριος 1997, σ. 66, δεν υπήρξαν σοβαρές συνέπειες, με εξαίρεση το θάνατο της εγκύου συζύγου του Κωνσταντίνου, Αικατερίνης Γατελούζου, η οποία, τρομοκρατημένη από τον ήχο των κανονιών, αρρώστησε και πέθανε.

³⁶⁵ Νικολούδης Νίκος, «*Η διάδοση των πυροβόλων όπλων στα Βαλκάνια (14ος - 15ος αιώνας)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 6, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Ιανουάριος 1997, σ. 66.

³⁶⁶ Αβτζιγιάννης Κωνσταντίνος, «*Η άλωση της Κωνσταντινουπόλεως*», εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα 2006, σ. 41.

³⁶⁷ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 25.

³⁶⁸ Αβτζιγιάννης Κωνσταντίνος, «*Η άλωση της Κωνσταντινουπόλεως*», εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα 2006, σ. 46.

³⁶⁹ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 25.

³⁷⁰ Ζαφειρόπουλος Ιωάννης, «*Η εξέλιξη των πολεμικών πλοίων*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 37, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Σεπτέμβριο 1999, σ. 65.

³⁷¹ Hess C. Andrew, «*The ottoman conquest of Egypt (1517) and the beginning of the sixteenth century world war*», International Journal of Middle East Studies, Volume 4, Issue 1 (Jan. 1973), p. 55-76.

6.3. Η οργάνωση στρατιωτικών Δυνάμεων άλλων κρατών, κατά την περίοδο βασιλείας του Σουλτάνου Μουράτ Β΄ (1421-1451)

6.3.1. Ο βενετικός στρατός κατά την εποχή του Σουλτάνου Μουράτ Β΄

Κατά την περίοδο βασιλείας του Σουλτάνου Μουράτ Β΄, όπου η Οθωμανική Αυτοκρατορία διαρκώς ισχυροποιείτο και οργάνωνε πληρέστερα τις στρατιωτικές της Δυνάμεις, η Βενετία ευρίσκετο σε μεγάλη ακμή, με κολοσσιαίο πλούτο, πληθυσμό περίπου 200.000 κατοίκων και τεράστιες ναυτικές Δυνάμεις. Στις αρχές του 15ου αιώνα είχε ανακύψει ο πρώτος μόνιμος βενετικός στρατός, ο οποίος απετελείτο, όπως και σε άλλα μέρη της Ιταλίας, από «*condottieri*» (κοντοτιέρους, δηλαδή μισθοφόρους στρατιώτες που εστρατολογούντο με συμβόλαιο). Στους μη ιταλούς μισθοφόρους συγκαταλέγοντο γερμανοί πυροβολητές και σαρισσοφόροι, εγγλέζοι, δαλματοί και κρήτες τοξότες, γασκόνιοι, ελβετοί και ορεσίβιοι αλβανοί πεζοί. Τον 14ο αιώνα πεζοί κοντοτιέροι απεστέλλοντο και στις υπερπόντιες κτήσεις της Βενετίας, όπως στην Κρήτη και αλλού.³⁷² Η πόλη Μπέσα στο εσωτερικό της Αυτοκρατορίας είχε αναδειχθεί σε άτυπη επιτελική έδρα του βενετικού στρατού, ο οποίος άρχισε γρήγορα να φτάνει σε ικανοποιητικό μέγεθος. Σε μια συμφωνία, το 1426, με τη γειτονική πόλη Φλωρεντία αναφέρεται ότι η Βενετία έπρεπε σε περίοδο πολέμου να συνεισφέρει με 3.000 πεζούς και 8.000 ιππείς, ενώ σε περίοδο ειρήνης με 1.000 και 3.000 αντίστοιχα. Ο πρώτος αυτός στρατός δεν είχε ομοιόμορφες στολές, σταδιακά όμως, άρχισαν να διαδίδονται για την πολιτοφυλακή των «*Provisionari di San Marco*», οι ριγωτοί, λευκοί και κόκκινοι δερμάτινοι επενδύτες.³⁷³ Την εποχή εκείνη, η Βενετική Αυτοκρατορία παρέτασε στη μάχη αποτελεσματικό θωρακισμένο ιππικό, ενώ αρκετοί βενετοί ευγενείς εξέτρεφαν άλογα ράτσας, αν και η πλειονότητα των αλόγων τους εισήγετο από την Ουγγαρία και τη Γερμανία. Το βαρύ ιππικό ήταν οργανωμένο σε «*lanze*» (= λόγχες, δηλαδή μικρές Μονάδες) που απετελούντο από έναν ιππότη, έναν ελαφρότερο οπλισμένο «*serjente*» (= μη ευγενή ιππέα) και έναν ακόλουθο έφιππο υπηρέτη. Το 15ο αιώνα, οι περισσότεροι οι οποίοι πολεμούσαν ως βαρύ ιππικό ήταν κοντοτιέροι, και οι βαρέως εξοπλισμένοι ιππείς, ήταν είτε «*elmetti*» (= κρανοφόροι, δηλαδή πλήρως θωρακισμένοι), ή «*utili*» (= χρήσιμοι, ελαφρότερα θωρακισμένοι). Οι πανοπλίες τους ήταν αρκετά εξελιγμένες για την εποχή. Οι βενετικές «*lanze*» της εποχής, περιελάμβαναν επίσης έφιππους βαλλιστοφόρους και αργότερα έφιππους αρκεβουζιοφόρους.³⁷⁴

Μέχρι τα μέσα του 15ου αιώνα, η Βενετική Αυτοκρατορία είχε φτάσει στο αργώγειο της στρατιωτικής ισχύος της και της ευημερίας της, αφού πάνω από τρεις χιλιάδες βενετικά πλοία έκαναν εμπόριο, πολλά από τα οποία μπορούσαν εύκολα να μετατραπούν σε πολεμικά πλοία, ή τουλάχιστον σε μεταγωγικά. Με τα πλοία αυτά ήλεγχαν τους θαλάσσιους εμπορικούς δρόμους. Τους βενετούς δεν τους ενδιέφεραν οι μεγάλες ηπειρωτικές εκτάσεις, που θα ήταν δύσκολο να τις υπερασπίσουν και να διοικήσουν, αλλά προτιμούσαν να ελέγχουν τους κερδοφόρους εμπορικούς δρόμους.³⁷⁵ Έως τότε, οι σχέσεις της Βενετίας με την Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν καλές, από τότε όμως η σύγκρουση θα καθίστατο αναπόφευκτη, όταν οι τελευταίοι άρχισαν να υπονομεύουν την εμπορική της κυριαρχία στην Ανατολική Μεσόγειο.³⁷⁶

³⁷² Nicolle David-Rothero Christopher, «*The Venetian Empire (1200-1670)*», Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1989, σσ. 18-19.

³⁷³ Nicolle David-Rothero Christopher, «*The Venetian Empire (1200-1670)*», Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1989, σσ. 18-19, ήταν η εποχή που, ενώ οι μεγαλύτεροι στην ηλικία συνέχισαν να φορούν μακριούς μαύρους μανδύες, οι νεαρότεροι υιοθέτησαν το στενό, εφαρμοστό, με διαφορετικά χρώματα σε κάθε πόδι, παντελόνι, όπου φανέρωνε σε ποιον «*Compagnie della Calza*» (= Ομίλους της Περισκελίδας) ανήκαν.

³⁷⁴ Nicolle David-Rothero Christopher, «*The Venetian Empire (1200-1670)*», Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1989, σσ. 11-12.

³⁷⁵ Nicolle David-Rothero Christopher, «*The Venetian Empire (1200-1670)*», Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1989, σ. 15.

³⁷⁶ Nicolle David-Rothero Christopher, «*The Venetian Empire (1200-1670)*», Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1989, σσ. 5-6.

6.3.2. Ο ουγγρικός στρατός κατά την εποχή του Σουλτάνου Μουράτ Β΄

Κατά την εποχή του οθωμανικού Σουλτάνου Μουράτ Β΄, το βαρύ ιππικό του Ουνιάδη αποτελείται από γερμανούς μισθοφόρους, ενώ το ελαφρύ ιππικό του ήταν καθαρά ουγγρικό και χρησιμοποιούσε τόξα μικρού μεγέθους από κέρατα ζώων με χορδές από τένοντες, καθώς και βαλλίστρες, ενώ έφερε και ελαφρά θωράκιση. Κατά τους πολέμους με τους οθωμανούς, ο Ιωάννης Ουνιάδης εφήρμοσε, κατά κόρον, την τακτική τοποθέτησης πυροβόλων όπλων πάνω σε άμαξες οι οποίες εσύροντο σε κυκλική διάταξη σχηματίζοντας ένα είδος κινητού οχυρού. Παρασύροντας το οθωμανικό ιππικό πλησίον των αυτοσχέδιων αυτών αμυντικών οχυρώσεων με μεγάλη ισχύ πυρός, προκαλούσε σ' αυτούς μεγάλες απώλειες.³⁷⁷

6.3.3. Δυτικοευρωπαϊκοί στρατοί κατά την εποχή του Σουλτάνου Μουράτ Β΄

Γύρω στο τέλος του Εκατονταετούς Πολέμου (1453), οι απώλειες των τοξοτών στα πεδία της μάχης και ο βραδύς ρυθμός αντικατάστασής τους, κατέστησαν το τόξο «*longbow*» πρακτικά ανέφικτο όπλο, καθότι προϋπέθετε μακροχρόνια εκπαίδευση και ως εκ τούτου οι τοξότες ήταν δυσεύρετοι.³⁷⁸

---

³⁷⁷ Nicolle David-Mc Brite Angus, «*Hungary and the fall of Eastern Europe (1000-1568)*», Osprey Publishing Ltd, London 1988, σ. 12.

³⁷⁸ Πατσουλές Δημήτρης, «*Η επανάσταση του Πεζικού - Από την σάρισα και την φάλαγγα στο μουσκέτο και το Τάγμα πεζικού*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικές Σελίδες*», τεύχος 35, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σ. 34.

● ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ο ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΑΚΜΗΣ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ (1453-1683)

7. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΜΩΑΜΕΘ Β΄ (ΦΑΤΙΧ) Ο ΠΟΡΘΗΤΗΣ (1444-1446 ΚΑΙ 1451-1481)

7.1. Οι πολεμικές επιχειρήσεις του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄

Όταν ο Μωάμεθ Β΄, ένας από τους σημαντικότερους κατακτητές στην ευρωπαϊκή και μεσανατολική ιστορία, διεδέχθη, προσωρινά, τον πατέρα του Μουράτ Β΄ κατά τη διετία, από το 1444 έως το 1446, σε ηλικία μόλις 15 ετών, ουδείς δεν εφαντάζετο ότι αυτό το παιδί έμελλε να γίνει ένας μελλοντικός κοσμοκράτορας. Τότε, η εθελούσια απουσία του εμπειροπόλεμου Σουλτάνου Μουράτ Β΄, εθεωρήθη ως ευκαιρία από χριστιανικά κράτη της Ευρώπης για μία, τελικά, άδοξη αντεπίθεση, αφού οι συνασπισμένοι ούγγροι και βλάχοι κατετροπώθησαν στις 10 Νοεμβρίου 1444 στη μάχη της Βάρνας από τον οθωμανικό στρατό, που οδήγησε ο ίδιος ο Μουράτ, όταν επέστρεψε, βλέποντας τη χώρα του να επιζητά την εμπειρία του. Μετά τον θάνατο του Μουράτ Β΄, το 1451, ο Μωάμεθ Β΄ ανέβηκε και πάλι στον θρόνο, τον οποίο διατήρησε για 30 ακόμα χρόνια, ενδυναμώνοντας περισσότερο την ισχύ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με μία σειρά σημαντικών νικών που είχαν ως αποτέλεσμα την απόκτηση νέων εδαφών. Η Κωνσταντινούπολη απετέλεσε τον πρώτο στόχο του νέου Σουλτάνου, αφού ευρίσκετο χωρίς ενδοχώρα στο μέσον των οθωμανικών κτήσεων. Εξάλλου, πολλοί διεκδικητές του οθωμανικού θρόνου είχαν βρει εκεί καταφύγιο αρκετές φορές, ενώ ελλόχευε και ο κίνδυνος να παραδοθεί η πόλη στους βενετούς, όπως είχε γίνει παλαιότερα με την Θεσσαλονίκη και να προκληθεί νέα σταυροφορία για την υπεράσπισή της.

Για τους οθωμανούς η κατάκτηση της Πόλης, απετελούσε μία αναγκαιότητα, λόγω της στρατηγικής σημασίας της, ως κόμβου ανάμεσα σε Ανατολή και Δύση. Ο ίδιος ο Σουλτάνος έλεγε: «*Η Κωνσταντινούπολη βρίσκεται στο κέντρο των κατακτήσεών μας, προστατεύει τους εχθρούς μας και τους υποκινεί εναντίον μας. Η κατάκτηση αυτής της Πόλης είναι γι' αυτόν τον λόγο ουσιώδης για το μέλλον του Οθωμανικού Κράτους*».³⁷⁹ Ήδη το 1339, κατά τη Σύνοδο της Φλωρεντίας, ο τότε βυζαντινός Αυτοκράτορας, Ιωάννης Η΄ είχε συμφωνήσει για την ένωση της Ορθόδοξης Εκκλησίας με την Καθολική, ως αντάλλαγμα μία σταυροφορία των Δυτικών εναντίον των οθωμανών.³⁸⁰ Για τον Μωάμεθ Β΄, η Κωνσταντινούπολη αποτελούσε ένα εμπόδιο που έπρεπε να παραμεριστεί και ο βυζαντινός αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ΙΑ΄ Παλαιολόγος, ήταν απλώς ένας «*Takfur*» (ένας αρμενικός όρος για τον βασιλιά), δηλαδή ένας ταπεινός υποτελής του, όπως ήταν και οι υφισταμένοι του στις Δεσποτείες του Μοριά, σε μία μεγάλη πόλη, θαμπή σκιά του προηγούμενου εαυτού της. Στα βάθη της Ανατολής, η Βυζαντινή Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας ήταν μία ξεχωριστή πολιτεία κυβερνώμενη από μία αντίπαλη δυναστεία, ενώ το μικρό Βόρειο Βυζαντινό Πριγκιπάτο του *Mangouir* στην Κριμαία ήταν ένα παρακλάδι των αποικιών της Γένοβας που εμάχετο με την Βενετία για το νησί Τένεδος στα Βόρεια του Αιγαίου, λόγω της στρατηγικής

³⁷⁹ Nicolle David – Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σ. 11, Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, «*The Ottoman Empire*», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 31.

³⁸⁰ Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, «*The Ottoman Empire*», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 31.

του θέσης στην είσοδο των Δαρδανελίων.³⁸¹ Αντίθετος με την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης ήταν ο Μεγάλος Βεζίρης Τσανταρλή Χαλίλ, που είχε την γνώμη ότι αυτή θα προκαλούσε την επέμβαση των ευρωπαϊκών κρατών, ενώ θετικός για την ανάγκη κατάληψης της Πόλης ήταν ο Ζαγανός Μεχμέτ πασάς. Ο Μωάμεθ Β΄ κλείνοντας ειρήνη με την Ουγγαρία και Βενετία και κατασκευάζοντας το οχυρό Ρούμελη Χισάρ για τον έλεγχο του Βοσπόρου, ξεκίνησε την πολιορκία της Πόλης στις 6 Απριλίου 1453.³⁸² Παρά τον μικρό αριθμό των υπερασπιστών της, η Κωνσταντινούπολη κατελήφθη μετά από 54 ημέρες, ενώ ο τελευταίος βυζαντινός Αυτοκράτορας, Κωνσταντίνος ΙΑ΄ Παλαιολόγος έπεσε μαχόμενος ηρωικά, συμπολεμώντας με τους στρατιώτες του.³⁸³ Εν συνεχεία, ο Μωάμεθ Β΄ εξεστράτευσε κατά των ούγγρων καταλαμβάνοντας την Βοσνία, χωρίς όμως να καταφέρει να καταλάβει το Βελιγράδι, το οποίο επολιόρκησε το 1456, καθότι ηττήθηκε από τον Ιωάννη Ουνιάδη. Το 1458, ο μπέης του Μοριά, Τουρχάν Ογλού Ομέρ κατέλαβε την Αθήνα.³⁸⁴ Το 1460 έπεσε στα χέρια των οθωμανών το Δεσποτάτο του Μυστρά και το μεγαλύτερο μέρος της Πελοποννήσου, ενώ το 1461 έσβησε η Βυζαντινή Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας. Το 1463, ο Μωάμεθ Β΄ κήρυξε τον πόλεμο στη Βενετία, που κράτησε έως το 1479, καταλαμβάνοντας πολλά νησιά του Αιγαίου και την Χαλκίδα, το 1470, παρ' όλο του ότι οι υπερασπιστές της προέβαλαν ισχυρή αντίσταση. Στη Μικρά Ασία αντιμετώπισε του μπέηδες του Καραμάν και ανατολικότερα, τον Ουζούν Χασάν και τον ηγεμόνα του κράτους των τουρκομάνων, Ακ-Κογιουνλού (Ασπροπροβατάδων) που είχαν καταλάβει την Περσία, το Αζερμπαϊτζάν και το Κουρδιστάν. Ο Ουζούν Χασάν ηττήθη στη μάχη του Μπασκέντ, στο Ερζιντζάν, και ηναγκάσθη να συνάψει ειρήνη το 1473. Εν συνεχεία, οι οθωμανοί απείλησαν την Συρία, που ανήκε στο Κράτος των Μαμελούκων της Αιγύπτου. Το 1475, το Χανάτο της Κριμαίας στη Μαύρη Θάλασσα, που το είχαν ιδρύσει οι τάταροι έγινε φόρου υποτελής στους οθωμανούς, μετά την κατάκτηση της πόλης Κάφα. Ο Μωάμεθ, διώχνοντας τους γενουάτες από τα λιμάνια που είχαν εκεί, κατέστησε τη Μαύρη Θάλασσα «οθωμανική λίμνη». Την ίδια χρονιά, οθωμανικός στρατός ηττήθηκε στο Βασλούι από τον Στέφανο τον Μεγάλο, ηγεμόνα της Μολδαβίας. Το 1476, ο Μωάμεθ Β΄ εισέβαλε στην Ουγγαρία, ενώ το 1477 απέτυχε να καταλάβει τη Ναύπακτο. Το 1480, ένα χρόνο μετά το τέλος του πολέμου με τη Βενετική Αυτοκρατορία, ολοκληρώθη η κατάκτηση της Αλβανίας και τμήματα του οθωμανικού στρατού απεβιβάσθησαν στη Νότια Ιταλία, καταλαμβάνοντας το Οτράντο, για να αποχωρήσουν, όμως, τον επόμενο χρόνο. Το 1480, οι οθωμανοί προσπάθησαν να καταλάβουν και τη Ρόδο, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Τον επόμενο χρόνο, 1481, ο Μωάμεθ πέθανε ξαφνικά στο Σκουτάρι, απέναντι από την Κωνσταντινούπολη, σε ηλικία 49 ετών, ίσως δηλητηριασμένος, καθώς είχε ξεκινήσει νέα εκστρατεία στη Μικρά Ασία. Τον διαδέχθη ο γιος του Βαγιαζήτ Β΄, υποστηριζόμενος από τους δυσαρεστημένους για την αυταρχική πολιτική

³⁸¹ Nicolle David – Hook Christina, «Constantinople 1454-The end of Byzantium», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σ. 9.

³⁸² Παράλληλα, με την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης, ο Μωάμεθ Β΄, είχε στείλει ένα οθωμανικό Σώμα στην Πελοπόννησο, με σκοπό, όχι να την κυριεύσει, αλλά να αγκιστρώσει τις Δυνάμεις των Δεσποτών Θωμά και Δημητρίου, ώστε να μην μπορέσουν να στείλουν βοήθεια στην Πόλη, Καρύκας Παντελής, «Το λυκόφως του Βυζαντίου», Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 77, Αθήνα, Ιανουάριος 2008, σ. 36.

³⁸³ Ο ιστορικός Γεώργιος Σφραντζής, αναφερόμενος στην υπέρτερη οθωμανική στρατιωτική ισχύ κατά την άλωση της Κωνσταντινούπολης, έγραψε: «[...] και τη δ' του μηνός του αυτού έτους ήλθεν πάλιν αμηνράς και παρέπεσε την πόλιν πολιορκών αυτήν πάσι τρόποις και πάσαις μηχαναίς, δια τε γης και θαλάσσης περικυκλώσης και τα η' μίλια της πόλεως, τετρακοσίων πλευσίμων όντων από την θάλασσαν και μικρών και μεγάλων, διακοσίων δε χιλιάδων ανδρών από της στεριάς, εχούσης της πόλεως, της τσαούτης εις μέγεθος, άνδρας προς αντιπαράταξιν δι' ως άνευ των ξένων μόλις όντων σ' ή μικρόν τι προς [...] Και τη κθ' Μαΐου ημέρα γ' ώρα της ημέρας αρχή απήρε την πόλιν ο αμηνράς, εν η ώρα και αλώσει της πόλεως και ο μακαρίτης αυθέντης μου και βασιλεύς κυρ Κωνσταντίνος σκοτωθείς απέθανεν», Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, «The Ottoman Empire», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 50, ο Γεώργιος Σφραντζής ήταν ανώτερος αξιωματούχος της ύστερης βυζαντινής περιόδου. Αφού αιχματωλίσθηκε και ελευθερώθηκε έναντι λύτρων, στη συνέχεια έγινε μοναχός και συνέγραψε ένα χρονικό, το οποίο αποτελεί μία από τις κυριότερες πηγές για την άλωση της Πόλης.

³⁸⁴ Το πριγκιπάτο των σταυροφόρων στην Αθήνα εκυβερνάτο από μία οικογένεια ιταλοκαταλανικής προέλευσης που είχε διασυνδέσεις με τους αραγόνες Κυβερνήτες της Νότιας Ιταλίας, (Nicolle David – Hook Christina, «Constantinople 1454-The end of Byzantium», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σ. 9).

του Μωάμεθ αξιωματούχους του και όχι ο ευνοούμενος γιος του, Τζεμ.³⁸⁵ Ο Μωάμεθ Β΄ θεωρείται ως ο Σουλτάνος που οργάνωσε πλήρως το οθωμανικό κράτος σε Αυτοκρατορία, εγκαθιδρύοντας τη δομή των ανακτόρων και μία ιεραρχικά κοινωνική τάξη, αφού μερικώς περιόρισε και απεδυνάμωσε την παλαιά αριστοκρατία. Κατεχώρησε το μεγαλύτερο μέρος των εδαφών ως κρατική περιουσία, την οποία διένειμε ως φέουδα, ενώ κατά την περίοδο της βασιλείας του έγινε αποτελεσματική χρήση της πρώτης γενιάς των πυροβόλων όπλων.³⁸⁶

7.2. Η οργάνωση των οθωμανικών στρατιωτικών Σωμάτων πεζικού κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄ και η συμμετοχή τους στην πολιορκία και κατάληψη της Κωνσταντινούπολης

7.2.1. Ο γενιτσαρικός στρατός κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄

• Η οργάνωση του γενιτσαρικού στρατού

Ανώτατος διοικητής του Σώματος των γενιτσάρων ήταν ο «*Yenigaraga*» (Γενιτσάραγας) που είχε δικαίωμα συμμετοχής στις συνεδριάσεις του «*Ντιβάν*» (= Ανώτατου Συμβουλίου του Κράτους), όπου λαμβάνονταν οι σοβαρότερες στρατηγικές και οικονομικές αποφάσεις.³⁸⁷ Διέμενε στο παλάτι Τεκέλι Κιοσκ της Κωνσταντινούπολης, ανάμεσα στο συγκρότημα της Σουλεϊμανίγια (που εκτίσθη αργότερα κατά την εποχή του Σουλτάνου Σουλεϊμάν Α΄ του Μεγαλοπρεπούς, 1520-1566) και στο Χρυσό Κέρας και διέθετε υψηλό κύρος, αφού από πλευράς εξουσίας ευρίσκετο αμέσως κάτω από τους Βεζίρηδες.³⁸⁸ Έναν σημαντικό ρόλο στην ιεραρχία του γενιτσαρικού στρατού είχε και ο «*Yenigarakapit*» (= Γραμματέας και Αγάς Κωνσταντινούπολης, Γενιτσέρκαπιτ), ένα είδος φρουράρχου της Κωνσταντινούπολης, που διοικούσε άμεσα τους 34 «*Orta*» (= λόχους) των «*acemioglanari*», απ' όπου θα προέρχονταν μελλοντικά οι νέοι γενίτσαροι των μαχίμων «*Orta*».³⁸⁹

Το Σώμα των γενιτσάρων απετελείτο από τρεις Μεραρχίες, στις οποίες ήταν διαμοιρασμένοι συνολικά 196 «*Orta*». Η πρώτη Μεραρχία ήταν η «*Σεγμέν*» και απετελείτο από 34 «*Orta*». Εδιοικείτο από τον «φύλακα των κυνηγόσκυλων» και ξεχώριζε από τις κόκκινες μπότες των ανδρών της. Παραδοσιακά, ο επικεφαλής της Μεραρχίας «*Σεγμέν*» εθεωρείτο ως ο «*ατεσεζίμπασι*» (= Υποδιοικητής) του Αγά, η δεύτερη Μεραρχία, η «*Τζεμαάτ*», παρέτασε 101 «*Orta*» και είχε την ευθύνη της φρούρησης σημαντικών κάστρων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι Αξιωματικοί της είχαν το προνόμιο να μπορούν να παραμένουν έφιπποι, παρουσία του Αγά και φορούσαν κίτρινες μπότες. Η τρίτη Μεραρχία ήταν η «*Μπουλούκ*», η οποία περιείχε στη Δύναμή της 61 «*Orta*». Ο Διοικητής της, ο «*κούλκαγα*», τελούσε χρέη υπασπιστή του «*Yenigaraga*». Οι τρεις διοικητές Μεραρχιών μαζί με τους επικεφαλής των τριών «*οτζάκ*» (= καταυλισμών) στους οποίους υπεδιαιρείτο το στρατόπεδο του Σώματος των γενιτσάρων, ήταν γνωστοί ως «*οτσάκ αγάδες*» και είχαν το αξίωμα του Στρατηγού. Κάθε «*Orta*» περιελάμβανε αρχικά περίπου 100 γενίτσαρους.³⁹⁰ Διοικητής κάθε «*Orta*» ήταν ο «*Τσόμπασι*» (= Λοχαγός) που διοικούσε το Λόχο του με τη

³⁸⁵ Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, «*The Ottoman Empire*», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σσ. 31-32, «Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό», τόμος Ζ΄, εκδοτική Αθηνών, 1991, σσ. 140-141.

³⁸⁶ Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, «*The Ottoman Empire*», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 20, σ. 31

³⁸⁷ Παπαγεωργίου Στέφανος, «Το ελληνικό κράτος (1821-1909) - Οδηγός αρχαιακών πηγών της νεοελληνικής ιστορίας», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1988, σ. 19.

³⁸⁸ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «Γενίτσαροι και Μπεκτασισμός - Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 136.

³⁸⁹ Σταυρόπουλος Δημήτριος, «Οι γενίτσαροι - Ο πόλεμος των Οθωμανών», άρθρο από το περιοδικό «*Panzer*», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2004, σ. 71.

³⁹⁰ Από τα μέσα του 17ου αιώνας, ο αριθμός αυτός έφτανε τους 600 έως 800, αλλά ήταν εικονικός καθότι οι γενίτσαροι δήλωναν δύο ή τρία ονόματα, προκειμένου να φαίνεται μεγάλη η δύναμη του Σώματος, οι δε νεκροί δεν διεγράφοσαν από το δυναμολόγιο.

βοήθεια έξι Αξιωματικών, ενός γραφέα, ενός «ιμάμη» (= κληρικού) και αρκετούς Υπαξιωματικούς.³⁹¹

Η στρατιωτική εκγύμναση των γενιτσάρων, όταν δεν πολεμούσαν, ήταν καθημερινή, ενώ κάθε «Orta» πέραν από τα μάχιμα καθήκοντα είχε αναλάβει και ένα συγκεκριμένο έργο, στα πλαίσια του καθημερινού προγράμματος του παλατιού. Επί παραδείγματι, ο 64ος «Orta» ήταν υπεύθυνος για τη φροντίδα των κυνηγητικών σκύλων του Σουλτάνου, ο 69ος για τα γεράκια και 71ος για τα λαγωνικά που εχρησιμοποιούντο για το κυνήγι της αρκούδας. Ο 54ος «Orta» εθεωρείτο ο πιο ειδικευμένος σε θέματα τοξοβολίας και αργότερα έγινε ο εκπαιδευτικός πυρήνας για την εξοικείωση των νέων γενιτσάρων με τα μουσκέτα. Ο 82ος «Orta» ήταν ο μόνος που μπορούσε να στήσει τις σκηνές του δίπλα σ' εκείνες των ιμάμηδων. Όταν ο Σουλτάνος εξεστράτευε, μόνο ο 17ος Λόχος στρατοπέδευε ακριβώς δίπλα στη σκηνή του γύρω από την οποία έπρεπε να διατηρεί διαρκώς μία ανθρώπινη αλυσίδα γενιτσάρων πιασμένων χέρι-χέρι, ολόκληρο το 24ωρο.³⁹² Μάλιστα, η προσωπική φρουρά του Σουλτάνου περιελάμβανε τρία είδη σωματοφυλάκων.³⁹³ Οι «μοντεφερίκας» περιστοιχίζαν πάντα τον Σουλτάνο και ο αριθμός τους κυμαίνονταν από 100 έως 800, ανάλογα με την περίοδο. Ακόμα, τέσσερις Λόχοι «τσολάκις» (= γενίτσαροι τοξότες) εσυνόδευαν τον Σουλτάνο στις πορείες του, εκ των οποίων οι μισοί ήταν αριστερόχειρες για να μπορούν να εκτοξεύουν βέλη με άνεση προς το δεξιό μέρος της άμαξας του Σουλτάνου, σε περίπτωση κινδύνου. Η τρίτη ομάδα αποτελείτο από 150 «πέικς» (= πεζοί λοχοφόροι), από τους οποίους είχαν αφαιρεθεί οι σπλήνες για να μπορούν να τρέχουν ακούραστα.³⁹⁴

• Οι στρατιωτικοί βαθμοί, η στολή και τα εμβλήματα των γενιτσάρων

Οι ονομασίες των στρατιωτικών βαθμών των γενιτσάρων, σχετίζονταν με όρους μαγειρικής. Επί παραδείγματι, ο Διοικητής τους (Αγάς των Γενιτσάρων) έφερε το βαθμό του «Τσορμπατζίμπασι» (= επικεφαλής σερβιτόρος σούπας), ο Υποδιοικητής τους λεγόταν «Ασεστζίμπασι» (= Αρχιμάγειρας), οι Διοικητές των «Orta» (= Λόχου) ήταν οι «Τσόρμπασι» (= μάγειρες σούπας) και είχαν ως έμβλημά τους μία κουτάλα. Οι υπόλοιποι Αξιωματικοί ελέγοντο «Αστζίμπασι» (= μάγειροι) και οι κατώτεροι βαθμοφόροι «Σακάμπασι» (= αρχινεροκουβαλητές) και ούτω κάθε εξής μέχρι το επίπεδο του Λοχία και του δεκανέα. Η αξία των μαγειρικών σκευών κάθε ορτά, με τα οποία παρεσκεύαζαν το φαγητό τους ήταν εφάμιλλη με εκείνη των λαβάρων και η απώλειά τους κατά τη μάχη εθεωρείτο η μέγιστη ταπεινώση. Από τα παραπάνω συνάγεται ότι, η σημασία που εδίδετο από τους Αξιωματικούς για τη φροντίδα και όσο το δυνατόν καλύτερη διατροφή των κατωτέρων τους, ήταν μεγάλη.³⁹⁵

Όλοι οι γενίτσαροι φορούσαν ομοιόμορφες στολές και φανταχτερές, πολύ πριν οι ευρωπαϊκοί στρατοί ακολουθήσουν την ομοιόμορφη ενδυμασία, τον 18ο αιώνα.³⁹⁶ Οι «Τσόρμπασι» (= Λοχαγοί) των γενιτσάρων ξεχώριζαν από το επίχρυσο κράνος τους και τη λευκή ράβδο που κρατούσαν, ενώ οι κατώτεροι Αξιωματικοί ξεχώριζαν από τα μαχαίρια που είχαν περασμένα στα ζωνάρια τους. Ο «Ασεστζίμπασι» (= Υποδιοικητής του Σώματος), κατά τις επίσημες εκδηλώσεις, φορούσε μία τόσο περίτεχνα διακοσμημένη δερμάτινη στολή ώστε εχρειάζετο τη βοήθεια δύο γενιτσάρων να τον στηρίζουν όποτε περπατούσε, ενώ

³⁹¹ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «Γενίτσαροι και Μπεκτασιζμός – Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 136, η ευθύνη της τήρησης της σιδερένιας πειθαρχίας στον «ορτά» ανετίθετο στον «ατζίμπασι», ο οποίος σπανίως έβαζε τους παραβάτες υπό περιορισμό, αλλά συνήθως τους έθετε βαριές αγγαρείες, εκ των οποίων η πιο ταπεινωτική εθεωρείτο η καθαριότητα στα μαγειρεία.

³⁹² Σταυρόπουλος Δημήτριος, «Οι γενίτσαροι - Ο πόλεμος των Οθωμανών», άρθρο από το περιοδικό «Panzer», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2004, σ. 71.

³⁹³ Η αφρόκρεμα των «acemioglanari» ετοποθετείτο μετά την αποφοίτησή τους στην προσωπική φρουρά του Σουλτάνου.

³⁹⁴ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «Γενίτσαροι και Μπεκτασιζμός – Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 136.

³⁹⁵ Σταυρόπουλος Δημήτριος, «Οι γενίτσαροι - Ο πόλεμος των Οθωμανών», άρθρο από το περιοδικό «Panzer», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2004, σ. 66.

³⁹⁶ Σταυρόπουλος Δημήτριος, «Οι γενίτσαροι - Ο πόλεμος των Οθωμανών», άρθρο από το περιοδικό «Panzer», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2004, σ. 71.

υποβασταζόταν από ειδικά στηρίγματα στη σέλα όταν ίππευε. Το διακριτικό καπέλο του Σώματος λεγόταν «ζάρκολα» που τους έκανε να φαίνονται ακόμα πιο επιβλητικοί. Οι γενίτσαροι φορούσαν, επίσης, κόκκινα παντελόνια, τα «σαρβάρ». Αφήνοντας τα μουστάκια τους να αναπτυχθούν σε μεγάλο βαθμό, ώστε να γίνουν μακριά και πυκνά, κατέβαλαν προσπάθεια να δείχνουν ακόμα πιο άγριοι απ' ότι ήταν, μόδα που υιοθέτησαν τον 18ο αιώνα οι επίλεκτοι γρεναδιέροι των ευρωπαϊκών στρατών.³⁹⁷

Τα «σαντζάκ» (= πολεμικές σημαίες) των γενιτσάρων έφεραν συνδυασμούς χρωμάτων, κόκκινου και χρυσού. Το έμβλημα της διοίκησης, που προήρχετο από ένα μογγολικό αντίστοιχο, απετελείτο από ένα κοντάρι στολισμένο με χρυσή σφαίρα και ημισέληνο στην κορυφή του, από το οποίο εκρέμοντο ουρές αλόγων, ο αριθμός των οποίων υποδήλωνε τη θέση του κάθε Διοικητή στην οθωμανική στρατιωτική ιεραρχία. Συνήθως ο Σουλτάνος διετηρούσε δύο κοντάρια με έξι ουρές το καθένα ενώ, επί παραδείγματι, κατά τη μάχη του Μόχατς, ο Σουλτάνος είχε μόνο ένα κοντάρι με επτά ουρές. Το χρυσοκόκκινο «σαντζάκ» των γενιτσάρων έφερε πάνω του το «ζουφλικάρ» (= το παραδοσιακό ξίφος του προφήτη), κεντημένο στο κέντρο. Κάθε Λόχος είχε και ένα διαφορετικό έμβλημα, για να ξεχωρίζουν μεταξύ τους. Επί παραδείγματι, η σημαία του Ιου «Orta» απεικόνιζε μία καμήλα, του 43ου έναν ελέφαντα, του 17ου ένα λιοντάρι, του 10ου ένα γεράκι, του 68ου έναν πελαργό, του 84ου ένα τζαμί με δύο μιναρέδες, του 54ου τόξο και βέλος, του 56ου μία караβέλα με ανοιγμένα πανιά, του 49ου ένα τριαντάφυλλο. Άλλα εμβλήματα ήταν άγκυρες, όπλα, κλειδιά κ.λ.π.³⁹⁸

Το επίπεδο πειθαρχίας των γενιτσάρων ήταν εκπληκτικό και πολύ ανώτερο σε σύγκριση με εκείνο οποιουδήποτε στρατού την εποχή εκείνη. Μόνο η θέα των πειθαρχημένων τμημάτων τους εν παρατάξει, στο πεδίο της μάχης, προκαλούσε συνθήματα φόβου στους αντιπάλους, δίδοντας στις οθωμανικές Δυνάμεις σημαντικά πλεονεκτήματα κατά τη σύγκρουση. Εκστρατεύοντας, οι γενίτσαροι παρουσίαζαν ένα εκπληκτικό θέαμα καθώς προχωρούσαν με πειθαρχημένο βηματισμό υπό τους ήχους της «μεχτέρ» (= στρατιωτικής μουσικής των γενιτσάρων) που παρήγετο με τη χρήση σαλπίγγων, κυμβάλων, τυμπάνων και αυλών από καλάμια. Εξορμούσαν, δε, στο πεδίο της μάχης κραυγάζοντας «Κερίμ Αλλάχ, Ραχίμ Αλλάχ» (= Γενναιόδωρε Θεέ, Ελεήμονα Θεέ).³⁹⁹ Χαρακτηριστικός ήταν ο ύμνος που έψαλλαν: «... Το κεφάλι μας είναι ακάλυπτο, το στήθος μας γυμνό, το σπαθί μας ζημιά στον εχθρό, η λατρεία μας στον Σουλτάνο γνωστή μέχρι της συντέλειας των αληθινά ενάρετων με το φως του Προφήτη, με την Χάρη του Αλί και του πατέρα μας Μπεκτάς Βελή, ας κραυγάσουμε όλοι «χου» (= αυτός)...».⁴⁰⁰ Οι επιθέσεις τους, που συνοδεύονταν από πολεμικές κραυγές, έμοιαζαν με παλιρροιακό κύμα. Προελαύνοντας σε μία κόλαση φωτιάς, τσαλαπατούσαν τους σωρούς των νεκρών τους, εκμεταλλευόμενοι ακαριαία το παραμικρό λάθος, ή αδυναμία της άμυνας. Αν αποτύγχανε η πρώτη έφοδος, ακολουθούσαν και άλλες.⁴⁰¹

• Ο εξοπλισμός των γενιτσάρων

Οι γενίτσαροι, όπως και όλοι σχεδόν οι άλλοι στρατιωτικοί της Αυτοκρατορίας, εφορμήθουντο μόνοι τα όπλα τους σύμφωνα με την προσωπική τους καλαισθησία. Δεν υπήρχε κανένας κανονισμός που να καθορίζει τον αριθμό, το είδος και την ποιότητα των όπλων των διαφόρων Σωμάτων, ενώ οι πολεμιστές σ' ολόκληρη την Οθωμανική Αυτοκρατορία έδιναν μεγάλη σημασία στην διακόσμηση και την εμφάνιση αυτών. Ευρωπαίοι παρατηρητές και στρατιωτικοί στα πεδία των μαχών έλεγαν, ότι ο «καλοδοσλεμένος αργυρός

³⁹⁷ Kunt Ibrahim Metin, «Οι υπηρέτες του Σουλτάνου – Ο μετασχηματισμός της οθωμανικής επαρχιακής διακυβέρνησης (1500-1650)», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σ. 64.

³⁹⁸ Σταυρόπουλος Δημήτριος, «Οι γενίτσαροι - Ο πόλεμος των Οθωμανών», άρθρο από το περιοδικό «Panzer», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2004, σ. 71.

³⁹⁹ Σταυρόπουλος Δημήτριος, «Οι γενίτσαροι - Ο πόλεμος των Οθωμανών», άρθρο από το περιοδικό «Panzer», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2004, σσ. 64-65.

⁴⁰⁰ Ανεμοδούρα Μαρία, «Τα μυστικά τάγματα Σούφι», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», τεύχος 41, εκδ. Πάπυρος, Νοέμβριος 2001, σ. 32.

⁴⁰¹ Μπαϊρακτάρης Γρηγόρης, «Οθωμανοί γενίτσαροι - Ο νέος στραός του παιδομαζώματος», Μονογραφίες του περιοδικού «Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία», σειρά «Πολεμιστές», εκδ. Comrupress A.E., Αθήνα, Απρίλιος 2008, σ. 59.

έλαμπε στα όπλα των γενιτσάρων». Ακόμα και οι φτωχότεροι γενίτσαροι πουλούσαν οτιδήποτε είχαν, που μπορούσε να τους αποφέρει χρήματα, ώστε να έχουν την δυνατότητα να αποκτήσουν ένα πλούσιο διακοσμημένο όπλο και να μην φαίνονται έτσι κατώτεροι στα μάτια των συντρόφων τους.⁴⁰² Υπήρχε όμως ένας βασικός οπλισμός των γενιτσάρων, κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄. Αυτός περιελάμβανε, εκτός από το κλασικό γιαταγάνι, επίσης το μικρό στιλέτο, τη στρογγυλή ασπίδα και το σύνθετο τόξο (του οποίου η κατασκευή και η ωρίμανση εχρειάζετο ένα ολόκληρο έτος, αλλά μπορούσε κατόπιν να χρησιμοποιηθεί επί δύο αιώνες χωρίς να χάσει την ελαστικότητά του).⁴⁰³ Τα τόξα κατασκευάζοντο από στρώματα νεύρων από τον αχίλλειο τένοντα βουβαλιών και άλλων ζώων που τα τέντωναν πάνω σε μία βέργα από σφεντάμι. Κέρατα που είχαν βράσει ώσπου να μαλακώσουν, σχημάτιζαν το κεντρικό σημείο προσαρμογής και την λαβή. Όσο περισσότερα ήταν τα κέρατα και τα νεύρα, τόσο περισσότερο κύρτωνε το τόξο, άρα τόσο καλύτερο εγίνετο.⁴⁰⁴ Στα οπλοστάσιά των υπήρχαν, επίσης, και κάθε είδος όπλου της εποχής, όπως αμέτρητα σπαθιά, μαχαίρια, ακόντια, τσεκούρια, μαστίγια, ρόπαλα, «απελατίκια» (= σιδερένια ρόπαλα τα οποία έφεραν μεταλλικά καρφιά), πέλεκεις, λογχοπέλεκεις, βαλλίστρες και τόξαυλοι. Οι δυνατότεροι γενίτσαροι έφεραν τα απελατίκια τους μαζί με τα «νατζάκ» (= τσεκούρια με ημικυκλική κόψη και κοντή λαβή που στηρίζονταν σε ένα χοντρό καρφί).⁴⁰⁵ Παρ' όλου που οι γενίτσαροι ήταν δεινοί τοξότες και ακοντιστές, γρήγορα ενστερνίσθηκαν τη χρήση της πυρίτιδας, σε αντίθεση με τους έφιππους «σπαχήδες» που απεχθάνονταν τα πυροβόλα όπλα γιατί λέρωναν τις κομψές στολές τους.⁴⁰⁶ Οι γενίτσαροι, πρώτοι υιοθέτησαν τα πρωτόγονα πυροβόλα όπλα (κατά τους πολέμους εναντίον των Ούγγρων, το 1440 έως 1443) ενώ, ακόμα περισσότεροι απέκτησαν πυροβόλα όπλα μετά από τις ήττες που υπέστησαν από τους μαμελούκους στη Κιλικία (1485 έως 1491), κατά την εποχή του διαδόχου του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄, Βαγιαζήτ Α΄ (1481-1512).⁴⁰⁷

7.2.2. Οι αζάπηδες κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄

Οι «*azap*» (= ανύπανδροι - ταλαίπωροι, αζάπηδες) -όπως έχει αναφερθεί και σε προηγούμενο κεφάλαιο- ήταν από τα παλαιότερα άτακτα Σώματα του οθωμανικού στρατού και έπαιξαν ενεργό ρόλο κατά την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης. Έχοντας πάρει θέση εκατέρωθεν του κέντρου της οθωμανικής παράταξης, διεκρίνοντο από τα υπόλοιπα Σώματα από τα κόκκινα τουρμπάνια που φορούσαν.⁴⁰⁸ Αντικαθιστώντας το παρωχημένο οθωμανικό πεζικό των «*yaya*» (= γιαγιάδων) και οπλισμένοι κυρίως με τόξα και με ελάχιστη στρατιωτική εκπαίδευση, αποτελούσαν την πλειοψηφία του οθωμανικού πεζικού, αφού ήταν κατά πολύ περισσότεροι σε αριθμό από τους γενίτσαρους.⁴⁰⁹ Κατά την πολιορκία της Πόλης, αυτοί αριθμούσαν περίπου τους 25.000. Παρ' όλων του ότι ήταν πολύ μικρότερης στρατιωτικής αξίας απ' ότι οι γενίτσαροι ή οι σπαχήδες, έπαιξαν σημαντικό ρόλο, αφού προπορευόμενοι των υπολοίπων οθωμανικών στρατιωτών χρησίμευαν για να φθείρουν τις

⁴⁰² Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. EOMMEX, Αθήνα 1989, σ. 20, έτσι η οθωμανική τέχνη, βρήκε την καλύτερη έκφραση της στα όπλα.

⁴⁰³ Kunt Ibrahim Metin, «*Οι υπηρέτες του Σουλτάνου - Ο μετασχηματισμός της οθωμανικής επαρχιακής διακυβέρνησης (1500-1650)*», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σ. 64.

⁴⁰⁴ Goodwin Godfrey, «*Οι γενίτσαροι*», εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σ. 102.

⁴⁰⁵ Μπαϊρακτάρης Γρηγόρης, «*Οθωμανοί γενίτσαροι - Ο νέος στραός του παιδομαζώματος*», Μονογραφίες του περιοδικού «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», σειρά «Πολεμιστές», εκδ. Compupress A.E., Αθήνα, Απρίλιος 2008, σ. 59.

⁴⁰⁶ Kunt Ibrahim Metin, «*Οι υπηρέτες του Σουλτάνου - Ο μετασχηματισμός της οθωμανικής επαρχιακής διακυβέρνησης (1500-1650)*», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σ. 64.

⁴⁰⁷ Nicolle David - Mc Brite Angus, «*Hungary and the fall of Eastern Europe (1000-1568)*», Osprey Publishing Ltd, London 1988, σ. 11, οι γενίτσαροι, μόλις κατά το τέλος του 16ου αιώνα είχαν, στην πλειοψηφία τους, μουσκέτα με «εμπυρέα» (= πυροδοτικό μηχανισμό) και «άπτρας» (= φυτίλι). Γενικά τα όπλα των γενιτσάρων ήταν μακρύτερα και έριχναν βαρύτερα βόλια απ' ότι τα ευρωπαϊκά.

⁴⁰⁸ Αβτζιγιάννης Κωνσταντίνος, «*Η άλωση της Κωνσταντινουπόλεως*», εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα 2006, σ. 104.

⁴⁰⁹ Nicolle David - Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σ. 27.

Δυνάμεις των αμυνομένων, ώστε στην συνέχεια εκείνοι να είναι περισσότερο εξουθενωμένοι στις εν συνεχεία επιτιθέμενες, περισσότερο επαγγελματικές, Δυνάμεις των οθωμανών.⁴¹⁰

Το 1456, οι αζάπηδες αναφέρονται ότι, ως πεζοναύτες, μαζί με χριστιανούς κωπηλάτες και βαλλιστριδοφόρους, επενέβησαν με ένα στόλο 60 πλοίων κατά ηνωβέζων πειρατών, καταλαμβάνοντας το «Ener» (= Αίνος) και νησιά του Βορείου Αιγαίου.⁴¹¹

7.2.3. Οι βοϊνούκοι

Οι «*voynik*» (= βοϊνούκοι) ήταν χριστιανοί σπαχήδες της περιοχής του Βιδινίου (σημερινής βορειοδυτικής Βουλγαρίας) που βοήθησαν τον στρατό του Μωάμεθ Β΄ κατά τις μάχες του 15ου αιώνα.⁴¹² Οι βοϊνούκοι αναφέρονται ως Σώμα του οθωμανικού στρατού κατά την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης και παλαιότερα, το 1402, όταν κατά τη μάχη της Άγκυρας, το 1402, αποτέλεσαν τμήμα του στρατού του Βαγιαζήτ κατά του μογγόλου Ταμερλάνου. Τότε, είχαν πολεμήσει ως πεζοί, φέροντας βαλλίστρες και μολυβδοβόλα.⁴¹³ Αναφέρονται επίσης και ως πεζοί ακόλουθοι χριστιανών σπαχήδων που πολεμούσαν στον στρατό του οθωμανού Σουλτάνου Μουράτ Α΄. Σχημάτιζαν Μονάδες που ελέγοντο «*gönder*» (= ιστός σημαίας) και έφεραν θώρακες, σε αντίθεση με τους «*yamak*» (= μαθητευόμενους) ακόλουθους που δεν έφεραν θωράκιση. Επίσης, βοϊνούκοι βλάχοι της Θεσσαλίας πολέμησαν και για λογαριασμό του βυζαντινού Δεσπότη του Μορέως εναντίον των Χριστιανών σπαχήδων του Σουλτάνου. Έως τον 16ο αιώνα, το Σώμα αυτό, παρέμεινε σημαντικό για τον οθωμανικό στρατό, αλλά κατά τον 17ο αιώνα περιορίστηκε σε μη μάχιμα καθήκοντα σκαπανέων.⁴¹⁴

7.2.4. Οι βαζιβουζούκοι

Γενικά, τους άμισθους εθελοντές που ακολουθούσαν τα οθωμανικά στρατεύματα από θρησκευτικό φανατισμό ή με σκοπό την λαφυραγωγία τους έλεγαν «*μπαζίμπουζουκ*» (= βασιβουζούκους).⁴¹⁵ Ήταν ένα Σώμα ατάκτων οθωμανικών πολεμιστών που απετελείτο από ένα πολυφυλετικό συνοθύλευμα τυχодиωκτών και εγκληματιών, που εξηρτούσαν την επιβίωσή τους μόνο από την λεηλασία. Τις ορδές αυτές, όντας το πιο τρομακτικό μέρος του οθωμανικού στρατού, τις ένωνε η προοπτική των λαφύρων και του βιασμού, αφού διέπρατταν τις περισσότερες ακρότητες.⁴¹⁶ Κατά την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης, το 1453, οι βαζιβουζούκοι (τούρκοι, έλληνες, σλάβοι, γερμανοί, ιταλοί, ούγγροι κ.λ.π.) ήταν το πρώτο «κύμα» επίθεσης, πριν ακολουθήσουν από πίσω τους περισσότερα πειθαρηγμένα οθωμανικά μουσουλμανικά στρατεύματα και τέλος οι γενίτσαροι.⁴¹⁷ Ο καταγόμενος από την Σερβία, γενίτσαρος *Konstantin Mihailovic* έγραφε ότι η αρχική επίθεση εναντίον της Κωνσταντινούπολης (των βαζιβουζούκων), είχε σκοπό να επηρεάσει αρνητικά την ψυχολογία των αμυνομένων μέσω στρατιωτικής μουσικής και υπερβολικής φασαρίας.⁴¹⁸

⁴¹⁰ Μανούσος Ορέστης-Ψαρουλάκης Γεώργιος, «*Εάλω η Πόλις - Το λυκόφως του μεσαιωνικού ελληνισμού*», μονογραφία του περιοδικού «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», σειρά «*Ελληνική Ιστορία*», εκδ. Compuress A.E., Αθήνα, σ. 57.

⁴¹¹ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 25.

⁴¹² Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 19.

⁴¹³ Μοσχάκης Γιώργος, «*Η μάχη της Άγκυρας (1402), ο Ταμερλάνος εναντίον των Οθωμανών*», άρθρο στο περιοδικό «*Πόλεμος και Ιστορία*», εκδ. Επικοινωνίες, τεύχος 85, Αθήνα Ιούνιος 2005, σ. 50.

⁴¹⁴ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 18.

⁴¹⁵ Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. EOMMEX, Αθήνα 1989, σ. 22.

⁴¹⁶ Κακαβάς Αλέξανδρος, «*Βιέννη 1683 - Οι Πολωνοί καταστρέφουν τον τουρκικό στρατό*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 83, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Ιούλιος, σ. 16.

⁴¹⁷ Αβτζιγιάννης Κωνσταντίνος, «*Η άλωση της Κωνσταντινουπόλεως*», εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα 2006, σ. 64.

⁴¹⁸ Nicolle David - Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σ. 29.

7.3. Η οργάνωση οθωμανικών στρατιωτικών Σωμάτων ιππικού κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄ και η συμμετοχή τους στην πολιορκία και κατάληψη της Κωνσταντινούπολης

7.3.1. Το ιππικό των Δούλων της Πύλης, οι σπαχήδες και το ελαφρύτερα θωρακισμένο οθωμανικό ιππικό

Κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄, το «*süvarileri*» ή «*bölük halkı*» (= ιππικό των δούλων της Πύλης) αποτελούσε τη σωματοφυλακή του Σουλτάνου και ήταν εξοπλισμένο με όπλα του κρατικού οπλοστασίου, διαθέτοντας σύνθετη θωράκιση από πλάκες και αλυσιδωτό θώρακα, μεταλλική ασπίδα, τόξο, λόγχη, ξίφος και πολεμικό πέλεκυ ή κεφαλοθραύστη. Κατά τη μάχη, επέλαυναν ορμητικά εναντίον των αντιπάλων, ενώ ήταν εκπαιδευμένοι και να στήνουν ενέδρες. Συνήθως, διατηρούνταν ως εφεδρεία έως τη στιγμή που ο αντίπαλος είχε αποδιοργανωθεί από το πυροβολικό ή τα τυφέκια του πεζικού. Τότε εφόδευαν ορμητικά και κατετρόπωναν τους εχθρούς.⁴¹⁹

Καθώς η Οθωμανική Αυτοκρατορία εξελίσσεται στρατιωτικά, ο αριθμός των ιπέων των Δούλων της Πύλης ηύξηθη, λαμβάνοντας ως ανταμοιβή για τις υπηρεσίες τους κτήματα, για να εξισορροπούν σε δύναμη τους επαρχιακούς σπαχήδες. Ήταν οργανωμένοι σε έξι Συντάγματα: I) Το αριστερό και δεξί «*ulufeciyan*» (= άνδρες που παίρνουν ζουφέ - μισθό). Τα Συντάγματα αυτά ιδρύθηκαν τον 14ο αιώνα επί βασιλείας του Μουράτ Α΄, από τον Καρα Τιμουράς και ήταν αρχικά επανδρωμένα από δικούς του ιπείς. II) Το αριστερό και δεξί «*gureba*» (= φτωχοί ξένοι) που είχαν για πρώτη φορά στρατολογηθεί από γαζήδες εθελοντές. III) Τους «*silahdar*» (= οπλοφόρους, σιλαχτάρηδες) που είχαν αρχικά καθήκοντα σωματοφυλάκων. IV) Το Σύνταγμα των «*sipahi oglan*» (= παιδιά των σπαχήδων, σισπαχιογλάν) που εδημιουργήθηκαν από τον Μωάμεθ Α΄ στις αρχές του 15ου αιώνα και ήταν η σωματοφυλακή του Σουλτάνου. Το κάθε Σύνταγμα εδιοικείτο από έναν «*keythuda*» και οι άνδρες του στρατολογούνταν από τους γιους των «*süvarileri*» και άλλους άραβες, πέρσες και κούρδους μουσουλμάνους καθώς και πρώην γενίτσαρους που είχαν διακριθεί στις μάχες. Οι ιπείς «Δούλοι της Πύλης», κατά το τέλος του 16ου αιώνα αριθμούσαν περί τους 6.000 άνδρες, περιλαμβάνοντας επίσης και Μονάδες πυροβολικού και μηχανικού.⁴²⁰ Την ίδια περίοδο οι σπαχήδες ξεπερνούσαν τις 40.000 και μεταξύ τους ήταν και πολλοί χριστιανοί, που είχαν κρατήσει τα φέουδα τους (τις πρόνοιές τους, εφόσον μιλάμε για τέως βυζαντινούς) σε αντάλλαγμα τη μεταφορά της πίστης τους στον Σουλτάνο. Περίπου οι μισοί εξ αυτών προήρχοντο από τις ευρωπαϊκές κτήσεις (Ρούμελη) της Αυτοκρατορίας.⁴²¹

Κατά την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης, το ιππικό των Δούλων της Πύλης, απετέλούσε τη μειοψηφία των οθωμανικών Δυνάμεων ιππικού, αφού η πλειοψηφία αυτών, ήταν σπαχήδες και άτακτοι «*akinci*» συνοριακού ιππικού οι οποίοι κλήθηκαν και δεν ήταν εθελοντές, ενώ πολέμησαν πεζοί.⁴²² Ο τρόπος δράσεως των ακιντζήδων δεν άλλαξε κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄.

Κατά τα μέσα του 15ου αιώνα, το οθωμανικό ιππικό, δεν θύμιζε σε τίποτα τους τούρκους νομάδες της Κεντρικής Ασίας. Το θωρακισμένο ιππικό έκανε μικρή χρήση τόξων και ήταν το ίδιο ικανό στην μάχη με τα πόδια (όπως έκανε στην Κωνσταντινούπολη), όσο και πάνω στα άλογα.⁴²³ Τον 15^ο αιώνα, το ελαφρότερα θωρακισμένο οθωμανικό ιππικό, είχε

⁴¹⁹ Κακαβάς Αλέξανδρος, «*Βιέννη 1683 – Οι Πολωνοί καταστρέφουν τον τουρκικό στρατό*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 83, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Ιούλιος, σ. 16.

⁴²⁰ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 15.

⁴²¹ Μανούσος Ορέστης-Ψαρουλάκης Γεώργιος, «*Εάλω η Πόλις - Το λυκόφως του μεσαιωνικού ελληνισμού*», μονογραφία του περιοδικού «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», σειρά «*Ελληνική Ιστορία*», εκδ. Compupress A.E., Αθήνα, σ. 56.

⁴²² Nicolle David – Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σ. 27.

⁴²³ Nicolle David – Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σ. 29.

υιοθετήσει και μία μικρή βυζαντινή ορθογώνια ασπίδα που ελέγετο «*statum basuiensem*» της οποίας η μία γωνία ήταν προτεταμένη, ώστε να προστατεύει του λαιμού του αναβάτη.⁴²⁴ Κατά την δεκαετία του 1470 αυτό το ελαφρά θωρακισμένο ιππικό κατετρόπωσε το βαρύτερα θωρακισμένο ιππικό των βενετών, όταν εκείνοι βρέθηκαν αντιμέτωποι με μεγάλης κλίμακας οθωμανικές επιδρομές βαθιά στο έδαφος του Φριουλί. Παρά την εμπειρία των βενετών από τους πολέμους τους εναντίων μουσουλμάνων σε υπερπόντιες κτήσεις αυτών, απεδείχτησαν ανεπαρκείς να αντιμετωπίσουν το ταχύτερο και ελαφρύτερα θωρακισμένο ιππικό των οθωμανών καταφεύγοντας στα κάστρα τους, όπου και κλείστηκαν, εγκαταλείποντας την ύπαιθρο στο έλεος των οθωμανών.⁴²⁵

7.3.2. Τάταροι ιππείς στην υπηρεσία των οθωμανών

Οι τάταροι ήταν μία ομάδα ουκρανικών λαών της Νότιας Ρωσίας μογγολοτουρκικής προέλευσης που έφτασαν τις περιοχές γύρω από τον Βόλγα και τα Νότια Ουράλια κατά τα ύστερα μεσαιωνικά χρόνια. Έλκουν την καταγωγή τους και από τη Χρυσή Ορδή, ένα κράτος που προέκυψε από την διάσπαση της Μογγολικής Αυτοκρατορίας, το 1294 και προήλθε από την ανάμιξη των μογγόλων του Καζακστάν με τους τουρκομάνους του Καυκάσου και τους Βούλγαρους του Βόλγα.⁴²⁶ Παλαιότερα, υπήρξαν και εχθροί των μογγόλων, αφού το 1161 είχαν σκοτώσει με φρικτά βασανιστήρια δύο μέλη της παλαιάς μογγολικής βασιλικής οικογένειας, καταστρέφοντας την πρώτη μογγολική βασιλεία, ενώ το 1167 εξόντωσαν τον πατέρα του Τεμοντζίν, τον Γιεσουγκέι, δηλητηριάζοντάς του.⁴²⁷

Η «Χρυσή ορδή» ήταν ένα μεγάλο χανάτο που περιελάμβανε μία τεράστια περιοχή του Καζακστάν και του Καυκάσου. Μετά τον θάνατο του *Ghengis Khan* (Τζένγκις Χαν), το 1227, οι μογγολικές Δυνάμεις διηρέθησαν μεταξύ των εγγονών του. Οι αδελφοί *Batu* εκυριάρχησαν στη Δύση (μπλέ ορδή) και ο *Orda* στην Ανατολή (λευκή ορδή). Η «μπλε ορδή» εστρατολόγησε πληθυσμούς κατεκτημένων φυλών, όπως κουμάνους, αλανούς, κirkάζιους, μολδαβούς του Βόλγα, βουλγάρους και άλλους. Το 1241, οι Δυνάμεις της «μπλέ ορδής» εισέβαλαν στην Κεντρική Ευρώπη (Ουγγαρία), ενώ οι Δυνάμεις της «λευκής ορδής» στην Πολωνία. Ευτυχώς για την Ευρώπη, η εισβολή διεκόπη μετά τον θάνατο του Μεγάλου Χαν, προκειμένου οι μογγόλοι ηγέτες να συμμετάσχουν στην εκλογή ενός νέου Χαν. Ο πληθυσμός των αναμεμιγμένων με ντόπιες φυλές μογγόλων, γύρω από την περιοχή της Κριμαίας και τον Βόλγα απεκατέστησαν «τάταροι».⁴²⁸ Εγκαθιστάμενοι στην Κριμαία (ανατολικά της Μολδαβίας), εδημιούργησαν ένα φτωχό κρατίδιο - Χανάτο ληστών, και παρενοχλούσαν με επιδρομές γειτονικούς λαούς, όπως κοζάκους, πολωνούς και μοσχοβίτες. Η αγριότητά τους ήταν αντίστοιχη της φτώχειας τους, αφού ο ένας στους δέκα πολεμιστές διέθετε τόξο, ενώ οι υπόλοιποι ήταν οπλισμένοι με ρόπαλα από ξύλο ή οστά ζώων.⁴²⁹ Τα ταταρικά τόξα ήταν ισχυρά και μεγάλα και είχαν βεληνεκές μεγαλύτερο απ' ό,τι τα πρώτα φορητά πυροβόλα όπλα. Ακόμα μέχρι και τον 18ο αιώνα παρέμεναν αποτελεσματικά εναντίον πυκνών σχηματισμών αθωράκιστου πεζικού. Ως υποτελείς των οθωμανών, για τριακόσια χρόνια

⁴²⁴ Μοσχάκης Γιώργος, «*Το βυζαντινό ιππικό της εποχής των Παλαιολόγων*», άρθρο στο περιοδικό «*Πόλεμος και Ιστορία*», εκδ. Επικοινωνίες, τεύχος 59, Αθήνα Ιούνιος 2003, σ. 68.

⁴²⁵ Nicolle David – Rothero Christopher, «*The Venetian Empire (1200-1670)*», Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1989, σσ. 10-11, παρόμοιες εμπειρίες, τους έπεισαν να φέρουν στο έδαφός τους και να χρησιμοποιήσουν ανάλογα, το δικό τους αποικιακό ελαφρύ ιππικό, τους «*stradioti*» (= στρατιώτες), καταργώντας το σύστημα της επιλεκτικής στρατολογίας. Οι «*stradioti*» χειρίζοντο κοντές λόγχες, τόξα, ελαφρά σπαθιά και ήταν σχετικά ελαφρά θωρακισμένοι. Εστρατολογούντο από την Ελλάδα, τη Δαλματία και την Αλβανία. Η αγριότητά τους έμεινε παροιμιώδης, ενώ συνήθιζαν να μαζεύουν τα κομμένα κεφάλια των εχθρών τους.

⁴²⁶ [http://el.wikipedia.gr/wiki_\(Τάταροι\)](http://el.wikipedia.gr/wiki_(Τάταροι)) και [http://www.livopedia.gr/index.php_\(Τάταροι\)](http://www.livopedia.gr/index.php_(Τάταροι))

⁴²⁷ Κωνσταντίνου Αθανάσιος-Ιωάννης, «*Τσένγκις Χαν και οι θρυλικοί μογγόλοι πολεμιστές του*», μονογραφίες του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Νοέμβριος 2008, σ. 19.

⁴²⁸ Scott Bodley Richard, «*Eternal empire - The ottomans at war*», Osprey Publishing Ltd, Oxford 2008, σ. 15.

⁴²⁹ Κακαβάς Αλέξανδρος, «*Βιέννη 1683 – Οι Πολωνοί καταστρέφουν τον τουρκικό στρατό*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 83, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Ιούλιος 2003, σ. 16.

παρείχαν στην Αυτοκρατορία αθωράκιστους ιπποτοξότες που πολεμούσαν με τον παραδοσιακό ασιατικό τρόπο.⁴³⁰

Οι ταταρικοί στρατιωτικοί σχηματισμοί διοικούντο από τους «*mirza*» (= τοπικούς αριστοκράτες), ενώ οι «*oglans*» συνεκροτούσαν την φρουρά του Χάνου. Ο Χάνος είχε, επίσης, στη διάθεσή του 20 μικρούς Λόχους εφίππων πεζών οπλισμένους με πυροβόλα όπλα, τους οποίους στρατολογούσε από τις αγροτικές κοινότητες των βασιλικών κτημάτων. Στις ανοιχτές στέπες, οι τάταροι εχρησιμοποιούσαν ελαφρές δίτροχες άμαξες, ενώ οι νομάδες γείτονές τους και συχνά συνυποτελείς τους, οι κοζάκοι, χρησιμοποιούσαν βαριές τετράτροχες άμαξες, τις οποίες μπορούσαν να δέσουν μεταξύ τους ώστε να σχηματίσουν «ταμπούρι», μέσα από το οποίο αμύνονταν με ελαφρύ πυροβολικό και πεζούς αρκεβουζιοφόρους.⁴³¹

7.4. Άλλες βοηθητικές στρατιωτικές Μονάδες στην Υπηρεσία του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄

7.4.1. Πρώην βυζαντινά στρατεύματα

Πρώην βυζαντινά στρατεύματα αποτελούμενα από πεζικό και ιππικό, περιήλθαν στην Υπηρεσία των οθωμανών, μη ακολουθώντας όμως τουρκομανικές τακτικές, αν και εχρησιμοποιούσαν ευρέως το τόξο.⁴³² Έτσι, κατά την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης, το 1453, πολλά χριστιανικά στρατεύματα, υπό την ηγεσία του Καρατζά Πασά, πολέμησαν στο πλευρό του Μωάμεθ Β΄ στο αριστερό μέρος της οθωμανικής παράταξης. Άλλα χριστιανικά στρατεύματα με επικεφαλής τον έλληνα εξωμότη, Ζαγανό Πασά, εστάλησαν στην περιοχή βορειώς του Κερατίου Κόλπου για να καλύπτουν τους λόφους προς το Βόσπορο και να ελέγχουν παράλληλα τις δραστηριότητες των γενοβέζων του Γαλατά.⁴³³

7.4.2. Στρατεύματα υποτελών

Κατά την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης, μέρος του οθωμανικού στρατού πολιορκίας, ήταν και μία σερβική Δύναμη υποτελών ανερχόμενη σε 1.500 Χριστιανούς ιππείς και βοηθητικές Δυνάμεις υπό τις διαταγές του «*voivode*» (= βοεβόδα) *Jaksa*, ενώ σέρβοι ειδικευόμενοι σε κατασκευές σηράγγων κατέφτασαν από το *Novo Brdo*, αργότερα.⁴³⁴

7.4.3. Οι καλγιοντζήδες

Οι «*kalyonciler*» (= άνδρες των γαλονιών, καλγιοντζήδες, παλαιότερα «*aylakciler*») ήταν οθωμανοί ναυτικοί που σε πολλές περιπτώσεις μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν και ως αποβατικό πεζικό.⁴³⁵

7.4.4. Οι λεβέντες

Οι «*levent*» (= λεβέντες) αναφέρονταν παλαιότερα ως συμμορίες ληστών ακτημόνων, που εστρατολογούντο με δώρα από τον οθωμανικό στρατό, ενώ το όνομά τους σήμαινε και

⁴³⁰ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 17.

⁴³¹ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 17.

⁴³² Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 9.

⁴³³ Αβτζιγιάννης Κωνσταντίνος, «*Η άλωση της Κωνσταντινούπολης*», εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα 2006, σ. 35, ήταν παράδοξο ότι η Δύναμη των υπερασπιστών της Πόλης δεν ξεπερνούσε τους 8.000 άνδρες. Σύμφωνα με μυστική απογραφή που έκανε ο Φραντζής κατόπιν εντολής του Αυτοκράτορα, 4.773 υπερασπιστές ήταν έλληνες, ενώ οι υπόλοιποι 3.000 περίπου ήταν αλλοεθνείς εθελοντές ή μισθοφόροι.

⁴³⁴ Nicole David - Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σ. 41.

⁴³⁵ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 26.

πειρατή.⁴³⁶ Επρόκειτο και για ναύτες γαλέρων από στρατολογημένους τούρκους, έλληνες, δαλματούς (και αργότερα βορειοαφρικανούς).

7.4.5. Οι δερβετζήδες

Αν και προήρχοντο από προοθωμανικές εποχές, οι «*derbetcis*» (= φρουροί των δερβενίων-περασμάτων, δερβενζήδες), οργανώθηκαν πληρέστερα στα μέσα του 15ου αιώνα, αποτελώντας μία μορφή πολιτοφυλακής. Εστρατολογούνται από μουσουλμάνους ή χριστιανούς τοπικούς χωρικούς εντός των ορίων της οθωμανικής επικρατείας, προκειμένου να προστατεύσουν τους δρόμους από ληστές ή επιδρομείς. Σχηματίζοντας τμήματα από εικοσιπέντε-τριάντα άνδρες συντηρούνταν μεταξύ των, αφού μόνο πέντε από αυτούς υπηρετούσαν κατά το ίδιο χρονικό διάστημα, των οποίων τις οικογένειες συντηρούσαν οι υπόλοιποι. Υπηρετώντας στον οθωμανικό στρατό ως μισθοφόροι, δεν διεκρίνοντο ιδιαίτερα στα πεδία των μαχών.⁴³⁷ Οι δερβετζήδες φύλαγαν και τα «*berestan*» (= οχυρά εντός ή πλησίον αστικών κέντρων, μπεζεστένια) κατά μήκος εμπορικών δρόμων, λόγω ανάγκης διαφύλαξης του εμπορίου.⁴³⁸

7.4.6. Οι γκιονουλουγιάν

Οι «*göñüllüyan*» (= εθελοντές πεζοί, γκιονουλουγιάν) ήταν μουσουλμάνοι αλλά και χριστιανοί. Εχρησιμοποιούντο για την επάνδρωση τοπικών φρουριών και εσυντηρούντο από τους συγχωριανούς τους.⁴³⁹

7.4.7. Οι γιουρούκοι

Οι «*gürük*» (= γιουρούκοι) ήταν τουρκομάνοι των βαλκανίων που παίρνοντας μέρος στις εκστρατείες του Σουλτάνου ως εθελοντές, ελάμβαναν λάφυρα αντί για μισθό. Εχρησιμοποιούντο ως επιδρομείς, όπως οι ακιντζήδες. Άλλες πηγές τους περιγράφουν ως εθελοντές πολεμιστές, χωρικούς της Μικράς Ασίας.⁴⁴⁰

7.4.8. Οι δελήδες

Μετά τα μέσα του 15ου αιώνα, ενεφανίσθη το στρατιωτικό Σώμα των «*deli*» (= οδηγός, τρελός, δελή) αποτελούμενο από προσήλυτους πολεμιστές κροάτες, σέρβους και βόσνιους. Αργότερα «πύκνωσαν» τις τάξεις τους πολεμιστές από τη Ρουμेलία και την Ανατολία, τη Συρία καθώς και τούρκοι και κούρδοι.⁴⁴¹ Ο γάλλος περιηγητής Νικολά ντε Νικολάι, το 1551, περιέγραφε τους οθωμανικούς πολεμιστές δελήδες, ως τυχοδιώκτες που δρούσαν ως ελαφρύ ιππικό: «Αναζητούν την περιπέτεια στα πιο επικίνδυνα μέρη, εκεί όπου έχουν την ευκαιρία να επιδείξουν το θάρρος και την γενναιότητά τους μέσα από τα πολεμικά τους ανδραγαθήματα. Γι' αυτό πρόθυμα ακολουθούν τον σουλτανικό στρατό χωρίς καμία πληρωμή (όπως και οι ακιντζήδες), κι ωστόσο οι περισσότεροι απ' αυτούς τρώνε και ζούνε με έξοδα των πασάδων, των μπεηλερμπέηδων και των διοικητών των σατζακιών, καθώς ο

⁴³⁶ Nicole David - Mc Bride Angus, "Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)", Reed International Books Limited, London 1983, σ. 17.

⁴³⁷ Κακαβάς Αλέξανδρος, "Βιέννη 1683 – Οι Πολωνοί καταστρέφουν τον τουρκικό στρατό", άρθρο στο περιοδικό "Στρατιωτική Ιστορία", τεύχος 83, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Ιούλιος 2003, σ. 16.

⁴³⁸ Καρύκας Παντελής, "Ελληνικές Επαναστάσεις (1460-1809)", Πολεμικές Μονογραφίες, τεύχος 26, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα, σ. ....

⁴³⁹ Nicole David - Mc Bride Angus, "Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)", Reed International Books Limited, London 1983, σ. 9.

⁴⁴⁰ Κακαβάς Αλέξανδρος, "Βιέννη 1683 – Οι Πολωνοί καταστρέφουν τον τουρκικό στρατό", άρθρο στο περιοδικό "Στρατιωτική Ιστορία", τεύχος 83, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Ιούλιος 2003, σ. 16.

⁴⁴¹ Κακαβάς Αλέξανδρος, "Βιέννη 1683 – Οι Πολωνοί καταστρέφουν τον τουρκικό στρατό", άρθρο στο περιοδικό "Στρατιωτική Ιστορία", τεύχος 83, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Ιούλιος 2003, σ. 16.

καθένας τους έχει την ακολουθία του ένα συγκεκριμένο αριθμό από τους πιο γενναίους. Ζουν στις περιοχές της Βοσνίας και της Σερβίας που, από την μία πλευρά συνορεύουν με την Ελλάδα, και από την άλλη με την Ουγγαρία και την Αυστρία. Σήμερα τους ονομάζουν σέρβους ή κροάτες, είναι όμως στ' αλήθεια ιλλυριοί. Οι τούρκοι τους αποκαλούν δελήδες που σημαίνει τρελοί και γενναίοι άνδρες. Ωστόσο, μεταξύ τους χρησιμοποιούν το όνομα «ζατόσνιτσι» που στην γλώσσα τους σημαίνει «αυτοί που προκαλούν» [...] Ο πρώτος δελής που είδα στην Ανδριανούπολη [...] Ήταν ως εξής. Το κάτω μέρος από το καφτάνι του και τα μακριά φαρδιά παντελόνια του, που οι τούρκοι ονομάζουν σαλβάρι, ήταν φτιαγμένα από αρκουδοτόμαρο, με τρόπο ώστε να φαίνεται εξωτερικά το τριχωτό μέρος του δέρματος. Κάτω από το σαλβάρι φορούσε ποδήματα ή κοντές μπότες φτιαγμένες από κίτρινο σαφιάν, μωτερές σόλες και τριγυρισμένες από μακριά και πλατιά σπιρούνια. Στο κεφάλι φορούσε ένα καπέλο, όπως αυτά που φορούν οι πολωνοί ιππείς και οι γεωργιανοί, που έπεφτε στον ένα του ώμο. Ήταν φτιαγμένο από δέρμα λεοπάρδαλης. Ο δελής στερέωνε πάνω σ' αυτό, στο μέρος του μετώπου, το ανοιχτό φτερό ενός αετού έτσι ώστε να δείχνει τρομακτικός. Δύο ακόμα φτερούγες στερεώνονταν με κοχλίες στην ασπίδα του, την οποία είχε κρεμασμένη στο πλευρό του, στερεωμένη στη ζώνη του. Στο ίδιο χέρι κρεμόταν γιαταγάνι και στιλέτο, ενώ έφερε ρόπαλο [...] Τον είδα να ιππεύει ένα πανέμορφο τουρκικό άλογο καλυμμένο με το δέρμα ενός τεράστιου λέοντα. Το ρόπαλό του κρεμόταν στη σέλα και στο δεξί του χέρι κρατούσε μία μακριά λόγχη [...] Ήμουν περίεργος να τον ρωτήσω μέσω του δραγουμάνου σε ποιόν λαό ανήκε και ποια θρησκεία λάτρευε. Απάντησε σοφά, πληροφορώντας με ότι ήταν σέρβος στην εθνικότητα. Όσο για την πίστη του, είπε πως προσποιούνταν όταν ήταν με τους Τούρκους, ότι τηρεί τους νόμους τους, γιατί ο ίδιος ήταν Χριστιανός – έτσι γεννήθηκε, έτσι ένοιωθε και έτσι διάλεξε. Και για να με πείσει, όσο μπορούσε περισσότερο, απήγγειλε στα ελληνικά και στα σλαβονικά την κυριακάτικη προσευχή (Πάτερ ημών), τον ύμνο στην Παρθένο Μαρία και το Σύμβολο της Πίστης».⁴⁴²

7.4.9. Οι ασχίρηδες

Οι «ashir» (= ασχίρηδες) ήταν ντόπιοι βοηθητικοί από την Συρία που εστρατολογούντο από τις πόλεις, τα χωριά από βεδουίνους νομάδες, σε έκτακτες περιπτώσεις, για να συνοδεύσουν τοπικούς φυλετικούς, θρησκευτικούς ή κυβερνητικούς αρχηγούς, άνευ μισθού.

7.5. Το οθωμανικό πυροβολικό κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄

• Η εξέλιξη του οθωμανικού πυροβολικού κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄

Καθ' όλη τη διάρκεια της οθωμανικής επεκτάσεως, τα πυροβόλα (κανόνια) έπαιξαν έναν από τους σημαντικότερους ρόλους για την άλωση οχυρωμένων πόλεων. Τα πρώτα κανόνια δεν ήταν ακριβείας και καθίσταντο επικίνδυνα όχι μόνο για τους δεχόμενους βολές, αλλά και για τους χειριστές τους. Πάντως προσέφεραν στους κατόχους τους σημαντικό ψυχολογικό πλεονέκτημα. Κατά την περίοδο του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄, τα οθωμανικά κανόνια ήταν ό,τι καλύτερο μπορούσε να παρουσιάσει μέχρι τότε η μεταλλουργική τέχνη, ενώ η χρήση του πυροβολικού στις μάχες εκ παρατάξεως είχε αυξηθεί μετά από τη δεκαετία του 1440. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία της εποχής του Μωάμεθ Β΄ είχε κατακλυσθεί από δυτικοευρωπαίους και βαλκάνιους εργάτες, εξειδικευμένους την κατασκευή κανονιών που αμείβονταν με πλουσιοπάροχους μισθούς, ενώ ταυτόχρονα η συνεχής εξάπλωση της Αυτοκρατορίας της προσέφερε τη δυνατότητα εκμετάλλευσης σημαντικών ποσοτήτων των απαραίτητων μεταλλευμάτων.⁴⁴³ Με τις πρώτες ύλες σε πρώτη ζήτηση, η Οθωμανική

⁴⁴² Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, "The Ottoman Empire", Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σσ. 226-227.

⁴⁴³ Nicole David - Mc Bride Angus, "Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)", Reed International Books Limited, London 1983, σσ. 19-20.

Αυτοκρατορία άρχισε να εξειδικεύεται στα γιγάντια πυροβόλα που ήταν τα μεγαλύτερα της Ευρώπης. Λόγω του ότι η μεταφορά των σωλήνων των πυροβόλων ήταν εξαιρετικά δύσκολη, τα γιγαντιαία κανόνια, συνήθως, εχύνοντο επί τόπου αφού η μεταφορά του μετάλλου ήταν ευκολότερη. Όταν δεν κατασκευάζονταν επί τόπου οι οθωμανικοί σωλήνες πυροβόλων, αυτοί μετεφέροντο με ειδικά κατασκευασμένους κιλλίβαντες. Τα γιγαντιαία οθωμανικά πυροβόλα του 15ου αιώνα είχαν βεληνεκές περίπου ενός μιλίου και έβαλαν μπάλες βαρύτερες του ενός τόνου με ταχυβολία δέκα βολών την ημέρα. Προκειμένου να επιτευχθεί ακρίβεια στις βολές, εχρησιμοποιούντο μπάλες τυλιγμένες σε δέρματα προβάτων και γέμισμα από σάκους προσμετρημένου μπαρουτιού, που ήταν καλύτερο από το ευρωπαϊκό, παράγοντας λευκό αντί για μαύρο καπνό.⁴⁴⁴

Το γιγαντιαίο πυροβόλο που σφράγισε την τύχη της Πόλης του 1453, το κατασκεύασε ο Ουρβανός από την Τρανσυλβανία, ο οποίος είχε κατασκευάσει πολλά κανόνια, αλλά αυτό ήταν το αριστούργημά του. Επρόκειτο για ένα μπρούτζινο πυροβόλο που το πάχος του ήταν 20 εκατοστά, η διάμετρος κάνης 75 εκατοστά και το μήκος της κάνης οκτώ μέτρα. Μπορούσε να εκτοξεύει βλήματα, δηλαδή μεγάλες στρογγυλές μπάλες περιφέρειας 2,5 μέτρων και βάρους μέχρι 750 κιλών, σε απόσταση 1.500 μέτρων.⁴⁴⁵ Η πλέον αναλυτική περιγραφή του μεγάλου κανονιού του Μωάμεθ, προέρχεται από έναν Λήμνιο, τον Κριτόβουλο. Αυτός υπηρέτησε ως κυβερνήτης της Λήμνου από το 1456 έως το 1466 και ως δημόσιος λειτουργός των οθωμανών, ευνοϊκά διακείμενος προς τον Μωάμεθ, περιέγραψε με λεπτομέρεια την κατασκευή του κανονιού, την όψη και τη χρήση του ως εξής: «... Ο Σουλτάνος προμήθευσε τους οπλοουργούς με όλα τα υλικά που χρειαζόνταν σε αφθονία και έτσι κατεσκεύασαν το κανόνι. Είναι πράγματι τρομακτικό να το βλέπεις και απίστευτο και δύσκολο να το δεχτείς όταν απλώς ακούς γι' αυτό [...] Ποσότητα χαλκού και κασσίτερου μεγάλης αξίας και μεγάλου βάρους ρίχθηκαν στο χυτήριο [...] και τώρα θα μιλήσω για την μέθοδο λειτουργίας του. Πρώτα αυτό που λεγόταν γόμωση ρίχθηκε μέσα, καλύπτοντας ολοκληρωτικά το πίσω τμήμα και την κοιλότητα της μηχανής έως το άνοιγμα του δευτέρου διαμερίσματος, το οποίο θα εδέχετο το πέτρινο βλήμα [...]. Μετά έφεραν και την πέτρα, σπρώχνοντάς την χρησιμοποιώντας ραβδί. Μετά απ' αυτό σκόπευσαν το κανόνι προς τον στόχο του και σηκώνοντας το με συγκεκριμένα τεχνικά μέσα και υπολογισμούς προς τον στόχο, έφεραν μεγάλους ξύλινους δοκούς και τους τοποθέτησαν από κάτω του και τους ταίριαζαν προσεκτικά. Πάνω στους δοκούς τοποθέτησαν τεράστιες πέτρες, που το κρατούσαν κάτω και το ασφάλισαν από πάνω και από κάτω και από πίσω και από παντού [...]. Μετά έβαλαν φωτιά διαμέσου της μικρής οπής στο πίσω μέρος, ανάβοντας την πυρίτιδα και όταν αυτή άναψε, πιο γρήγορα απ' ότι το λες, ακούστηκε πρώτα ένα φοβερός βρυχηθμός και η γη από κάτω του και για μεγάλη απόσταση κουνήθηκε και ένας ήχος τέτοιος που δεν είχε ακουστεί ξανά. Τότε, με μία τρομερή βροντή και φοβερή συντριβή και μία φωτιά που πυρπόλησε ότι βρισκόταν γύρω και μαύρισε τα πάντα, το ραβδί, ωθούμενο από μέσα από μια στεγνή και καυτή έκρηξη αέρα, βίαια έθεσε σε κίνηση την πέτρα καθώς έβγαινε έξω. Και η πέτρα, επενδυμένη με τρομερή δύναμη και ταχύτητα, κτύπησε τον τοίχο, τον οποίο έριξε κάτω και η ίδια θρυμματίστηκε σε πολλά θραύσματα και σκόρπισε γύρω...».⁴⁴⁶ Αυτός ο «Βασιλίσκος» ή, η «*horribilem bombardam*» (= τρομακτική βομβάρδα) κατά τον Λεονάρδο, χρειάστηκε κάπου τρεις μήνες για να κατασκευασθεί και 70 ζευγάρια βόδια και περίπου

⁴⁴⁴ Nicole David - Mc Bride Angus, "Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)", Reed International Books Limited, London 1983, σσ. 19-20.

⁴⁴⁵ Αβτζιγιάννης Κωνσταντίνος, "Η άλωση της Κωνσταντινουπόλεως", εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα 2006, σ. 29, αυτό το τερατώδες (για την εποχή εκείνη) πυροβόλο δοκιμάστηκε για πρώτη φορά τον Ιανουάριο του 1453, και πράγματι, το τεράστιο βλήμα του, αφού διήνυσε μία απόσταση 1.500 μέτρων, χώθηκε σε μαλακό έδαφος σε βάθος δύο μέτρων. Η έκρηξη ακούστηκε σε απόσταση 15 χιλιομέτρων. Για να σύρουν το πυροβόλο στην κατάλληλη θέση, χρειάστηκαν άμαξα με 60 βόδια, 200 άνδρες για να στηρίζουν την κάνη και πολυάριθμες ομάδες τεχνιτών για να ανοίγουν δρόμο και να κατασκευάζουν γέφυρες και υποστηρίγματα επάνω από ποτάμια και χαντάκια. Το μεγάλο κανόνι κυλούσε προς τα Θεοδοσιανά τείχη, με ταχύτητα τεσσάρων χιλιομέτρων την ημέρα, και τοποθετήθηκε εμπρός από τη σκηνή του Σουλτάνου, αφού ακριβώς απέναντί του ήταν το πλέον αδύνατο σημείο των τειχών.

⁴⁴⁶ Μανούσος Ορέστης-Ψαρουλάκης Γεώργιος, «Εάλω η Πόλις - Το λυκόφως του μεσαιωνικού ελλητισμού», μονογραφία του περιοδικού «Παγκόσμια Πολιτική Ιστορία», σειρά «Ελληνική Ιστορία», εκδ. Compuress A.E., Αθήνα, σσ. 68-69.

1.000 άνδρες για να διασχίσει την απόσταση που χωρίζει την Αδριανούπολη, όπου κατασκευάστηκε, από την Κωνσταντινούπολη.⁴⁴⁷

Με την εισαγωγή των πυροβόλων στις αρχές του 15ου αιώνα στην Ευρώπη, μετεμορφώθηκαν και οι επιχειρήσεις πολιορκίας. Νέες κατασκευές οχυρώσεων επενοήθησαν αφού, αντί για ψηλά πέτρινα τείχη, οι πρώιμες σύγχρονες οχυρώσεις είχαν προμαχώνες. Με αυτές τις προεξοχές μπροστά από τις επάλξεις, οι υπερασπιστές της πόλης με τη χρήση κανονιών ή άλλων όπλων εκτόξευσης μπορούσαν να καλύπτουν όλα τα σημεία προσέγγισης του εχθρού. Επίσης, προμαχώνες από χώμα εμπόδιζαν τις βολές των κανονιών να πλήξουν τα σχετικά χαμηλά τείχη. Με τον τρόπο αυτό μετεβλήθησαν και οι τεχνικές πολιορκίας με την επινόηση των ορυγμάτων ζιγκ-ζαγκ με κατεύθυνση τα τείχη προς αποφυγή των άμεσων πυρών. Χρησιμοποιώντας όλμους εκτόξευαν εκρηκτικά μέσα από αυτά.⁴⁴⁸ Ταυτόχρονα, από τους οθωμανούς εφηρμόσθησαν διάφορες τεχνικές επίθεσης και άμυνας, όπως διασταυρούμενα πυρά, διαδοχικές βολές από ακροβολισμένες πυροβολαρχίες, φραγμοί πυρών που προηγούνταν μίας εξόδου, φωσφορίζοντες δείκτες αποστάσεως για τη διευκόλυνση νυκτερινών βομβαρδισμών και περιστρεφόμενες προστατευτικές τάβλες, καλύπτοντες του πυροβολητές που επαναγέμιζαν τα πυροβόλα.⁴⁴⁹ Ένας πρεσβευτής του 16ου αιώνα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, ο Βαρόνος ντε Μπούσμπεκ είχε σημειώσει, ότι «κανέναν έθνος δεν έχει δείξει λιγότερη διστακτικότητα στην νιοθέτηση χρήσιμων εφευρέσεων άλλων λαών». Την εποχή εκείνη, τα οθωμανικά στρατεύματα είχαν αποκτήσει τρομερή φήμη λόγω της συνδυασμένης χρήσης πυροβόλων όπλων μαζί με τα παραδοσιακά αρχέμαχα όπλα.⁴⁵⁰ Τις καταστροφές των τειχών και την αποδιοργάνωση της άμυνας των υπό πολιορκία πόλεων ή κάστρων, που προκαλούσε το οθωμανικό πυροβολικό, τις συμπλήρωναν οι μαζικές επιθέσεις του πεζικού μέσα από διαρηγμένα τείχη.

Στις κλάσεις των πυροβόλων τους, οι οθωμανοί έδιδαν διάφορα ονόματα που αντανακλούσαν πολλαπλές επιρροές: α) Τα μεγάλα «*becalusa*» έμοιαζαν με τους ευρωπαϊκούς «βασιλίσκους». β) Τα «*balyemer*» ήταν ένα μέσου βάρους πυροβόλο που πιθανώς προήρχοντο από το γερμανικό «*faule metze*», γ) Το «*holonborna*» προήρχετο από την ιταλική «*colymbrina*». δ) Το «*sahalar*» ήταν ένα ελαφρύ πυροβόλο από το ουγγρικό «*sajka*» και μπορούσε να ήταν οποιουδήποτε μεγέθους, αλλά η χρήση του περιοριζόταν μόνο σε ποταμόπλοια.⁴⁵¹

• Η χρήση του οθωμανικού πυροβολικού κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄

Ο οθωμανικός στρατός, κατά την εποχή του Μωάμεθ Β΄, εχρησιμοποίησε τα πυροβόλα όπλα με επιτυχία, περισσότερο από κάθε άλλον στρατό της εποχής του και συγκεκριμένα:

- Ο Μωάμεθ Β΄, προκειμένου να προετοιμάσει την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης, επάνδρωσε το φρούριο του *Rumeli Hisar*⁴⁵² με 400 άνδρες υπό τον Firut μπέη. Κατόπιν, εξέδωσε μία διακήρυξη, σύμφωνα με την οποία, κάθε πλοίο οποιασδήποτε προέλευσης που διέπλεε τον Ελλήσποντο έπρεπε να σταματήσει σε εκείνο το σημείο, να πληρώσει φόρο διέλευσης και να ζητήσει άδεια να συνεχίσει το ταξίδι του. Όποιο πλοίο ηρνείτο να υπακούσει, θα βυθιζόταν με βολές από τα μεγάλα κανόνια του κάστρου.⁴⁵³ Αναφέρεται, ότι το μεγαλύτερο παράκτιο πυροβόλο που ευρίσκεται στο *Rumeli Hisar*, είχε την δυνατότητα να εκτοξεύσει μπάλες βάρους 272 κιλών. Για πρώτη φορά, στις 10 Νοεμβρίου 1452, δύο ενετικά πλοία που επέστρεψαν από την Μαύρη Θάλασσα και δεν σταμάτησαν για έλεγχο, δέχθηκαν

⁴⁴⁷ Μπελέζος Δημήτριος, «Η άλωση της Κωνσταντινούπολης», άρθρο στο περιοδικό «Στρατιωτική Ιστορία», σειρά «Μεγάλες Μάχες, τεύχος 4, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα.

⁴⁴⁸ Grant G.R., «*Battle*», Dorling Kinderslev Limited, London 2005, σ. 126.

⁴⁴⁹ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σσ. 19-20.

⁴⁵⁰ Grant G.R., «*Battle*», Dorling Kinderslev Limited, London 2005, σ. 130.

⁴⁵¹ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 20.

⁴⁵² Οι οθωμανοί ονόμαζαν το «*Ρούμελη Χισάρ*» και «*Μπογάζ Κεσέν*» (= κόφτη του διαύλου), (Nicol M. Donald, «*Βυζάντιο και Βενετία*», εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 2004, σ. 489).

⁴⁵³ Nicol M. Donald, «*Βυζάντιο και Βενετία*», εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 2004, σ. 490.

πυρά από οθωμανικά πυροβόλα του Rumeli Hisar, αλλά κατάφεραν τελικά να διαφύγουν προς την Κωνσταντινούπολη. Στις 25 Νοεμβρίου, οθωμανικοί πυροβολητές βούλιαξαν ένα ενετικό πλοίο που κυβερνούσε ο *Antonio Errito*.⁴⁵⁴ Συνελήφθησαν 30 άνδρες επιζώντες, από το πλήρωμα και ο ίδιος ο *Antonio Errito*. Βγαίνοντας στην στεριά, αιχμαλωτίστηκαν από τους οθωμανούς. Ο Μωάμεθ Β΄, διέταξε την εκτέλεσή τους με απάνθρωπους τρόπους και βασανιστήρια, ενώ τα πτώματά τους έμειναν άταφα. Από τότε, κανένα πλοίο δεν τόλμησε και διαπλεύσει τον Βόσπορο και η Πόλη έχασε τον θαλάσσιο ανεφοδιασμό της.⁴⁵⁵ Τότε ο σουλτάνος διέταξε τον ούγγρο πυροτεχνουργό *Urban* (Ουρβανό) που είχε προσέλθει στην αυλή του, να κατασκευάσει ένα κανόνι που θα ήταν ικανό να εκτοξεύσει μπάλες βάρους 450 κιλών. Πράγματι, αυτό έγινε και όταν το καινούργιο κανόνι δοκιμάστηκε, αυτό εξεσφενδόνισε μία τεράστια μπάλα σε απόσταση πάνω από ένα μίλι.⁴⁵⁶

• Κατά την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης, το πυροβολικό ήταν αυτό που έπαιξε σημαντικότερο ρόλο για την κατάκτηση αυτής, αφού τα «*torcu*» (= Σώματα των πυροβολητών) και τα «*Top Arabaci*» (= Σώματα οχημάτων μεταφοράς πυροβόλων), που είχαν δημιουργηθεί από τον πατέρα του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄, τον Μουράτ Β΄, καθώς και οι «*cebeci*» στρατιώτες, όλοι αποτελούσαν μέρος των «*Kapı Kulu*» (= στρατού του Παλατιού).⁴⁵⁷ Το πυροβολικό πολιορκίας του Σουλτάνου είχε κατανεμηθεί σε 14 πυροβολαρχίες μπροστά στα περισσότερα ευάλωτα σημεία των τειχών της Πόλης. Ο συνολικός αριθμός των οθωμανικών πυροβόλων έφτανε τα 69 και αποτελούσαν μία τεράστια δύναμη πυρός για τα δεδομένα της εποχής.⁴⁵⁸ Τρεις τέτοιες Μονάδες πήραν θέσεις απέναντι από την πύλη των Βλαχερνών και περιελάμβαναν το γιγαντιαίο κανόνι του Ουρβανού και το δεύτερο μεγαλύτερο. Σύμφωνα με αναφορές, το δεύτερο σε μέγεθος πυροβόλο του κατασκεύασε ο Ουρβανός, εξεσφενδόνιζε μπάλες 793 λιμπρών (360 κιλά), ενώ τα υπόλοιπα, μπάλες από 507 έως 198 λίμπρες (230-90 κιλά). Τα παραπάνω πυροβόλα, υπεστηρίζοντο από 12 περίπου ισχυρούς καταπέλτες πετρών.⁴⁵⁹ Ο Μωάμεθ, κατανέμοντας τις πυροβολαρχίες σε όλο το μήκος των τειχών, εδημιούργησε στους αμυνόμενους την ανάγκη να καλύπτουν με τις ισχνές Δυνάμεις τους όλους τους προμαχώνες, κατακερματίζοντας αυτές, αφού οι στρατιώτες έσπευδαν στα έξι χιλιόμετρα του τείχους να μπαζώνουν τα ρήγματα που προκαλούσαν οι ογκόλιθοι.⁴⁶⁰ Η διαδικασία επαναγεμίσεως των πυροβόλων ήταν πολύ βραδεία μετά από κάθε χρήση, καθώς και τα ατυχήματα από ανατινάξεις των πυροβόλων λόγω καταπόνησης των μετάλλων, όχι αμελητέα, με θανάσιμους τραυματισμούς των χειριστών τους.⁴⁶¹ Μετά την άλωση της Πόλης, τα οθωμανικά πυροβόλα απέκτησαν φήμη σε όλη την Ευρώπη. Τα σπουδαιότερα μέρη τους κατασκευάζονταν στην Κωνσταντινούπολη (στη γειτονιά Τοφανέ,

⁴⁵⁴ Ο κυβερνήτης του βενετικού πλοίου Antonio Errito και τριάντα ναύτες που έφτασαν στην στεριά με μία σχεδία συνελήφθησαν. Ο Σουλτάνος διέταξε τον αποκεφαλισμό τους. Ένας μόνο όμορφος ναύτης εξαιρέθηκε που τον πήραν στο σεράι για σκλάβο. Ο Ρίτσο ανασκοποπίστηκε και το σώμα του πετάχθηκε άταφο στην άκρη ενός δρόμου, (Nicol M. Donald, «*Βυζάντιο και Βενετία*», εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 2004, σ. 490)

⁴⁵⁵ Καρκάς Παντελής, «*Το λυκόφως του Βυζαντίου*», Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 77, Αθήνα, Ιανουάριος 2008, σ. 38, παρ' όλα αυτά, μία ακόμα γαλέρα κατόρθωσε να περάσει, ξεγελώντας τους οθωμανούς. Ήταν του ενετού Ιάκωβου Κόκκο.

⁴⁵⁶ Nicolle David – Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σσ. 12-13.

⁴⁵⁷ Nicolle David – Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σ. 29.

⁴⁵⁸ Την ίδια εποχή (1453) κατά την μάχη του Καστιλόν (την τελευταία του εκατονταετούς πολέμου μεταξύ Αγγλων και Γάλλων), τα πυροβόλα έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην έκβαση της. Όταν οι γάλλοι επετέθησαν στο γαλλικό στρατόπεδο, δέχθησαν, όχι μόνο μία βροχή βελών αλλά και μια θύελλα βολίδων που έριχναν εκατοντάδες πυροβόλα όπλα, (Πατσουλές Δημήτρης, «*Η επανάσταση του Πεζικού - Από την σάρισα και την φάλαγγα στο μουσκέτο και το Τάγμα πεζικού*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικές Σελίδες*», τεύχος 35, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σ. 35).

⁴⁵⁹ Nicolle David – Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σ. 49, ξύλινοι πύργοι πολιορκίας, επάλξεις και καταπέλτες, που είχαν ιστορία από τα τέλη του 12ου αιώνα, απεδείχθησαν αναποτελεσματικοί κατά την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης, (ως άνω σ. 30).

⁴⁶⁰ Μανούσος Ορέστης-Ψαρουλάκης Γεώργιος, «*Εάλο η Πόλις - Το λυκόφως του μεσαιωνικού ελληνισμού*», μονογραφία του περιοδικού «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», σειρά «*Ελληνική Ιστορία*», εκδ. Comupress Α.Ε., Αθήνα, σ. 69.

⁴⁶¹ Αβτζιγιάννης Κωνσταντίνος, «*Η άλωση της Κωνσταντινούπολης*», εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα 2006, σ. 42, το μεγάλο κανόνι του Ουρβανού, το λεγόμενο Βασιλικό, είχε αρχίσει να παρουσιάζει ρωγμές, αλλά παρά τις αιτήσεις του ούγγρου ο οθωμανός Σουλτάνος δεν επέτρεπε την απόσυρσή του για επισκευή. Τελικά αυτό κάποια στιγμή εξερράγη, τραυματίζοντας και σκοτώνοντας πολλούς από τους παρευρισκόμενους. Το μεγάλο πυροβόλο επισκευάστηκε πρόχειρα, αλλά σύντομα επανεξερράγη.

όνομα που διατηρείται μέχρι σήμερα).⁴⁶² Τότε, εκτός από το ήδη υπάρχον Σώμα των πυροβολητών «*topđjular*» εβελτιώθη και το ειδικό Σώμα μεταγωγικών, οι «*top arabacolari*», το οποίο κατεσκεύαζε κιλλίβαντες πυροβόλων.⁴⁶³ Μετά την άλωση της Πόλης, δόθηκε μεγάλη βαρύτητα στην περαιτέρω αναδιοργάνωση του οθωμανικού πυροβολικού, το οποίο κατανεμήθηκε σε Σύνταγμα. Κάθε Σύνταγμα διέθετε 10 πυροβόλα, ενώ κάθε πυροβόλο με το προσωπικό του απετελούσε μια υπομονάδα υπό τις διαταγές του «*top ustasi*». Ο αρχαιότερος Αξιωματικός «*top ustasi*» του Συντάγματος ήταν αυτό που διοικούσε κατά την μάχη.⁴⁶⁴

- Το 1456 κατεγράφη ότι πυροβόλα όπλα διέθετε η οχύρωση της πόλεως Σινώπης του Εμίρη Ισμαήλ, «*πέραν της φρουράς των 10.000 ανδρών και μεγάλο αριθμό πυροβόλων όπλων*». Τα πυροβόλα όπλα απετελούσαν πλέον αναπόσπαστη πολεμική ισχύ, αμυνομένων και επιτιθεμένων. Τελικά, η πόλη παρεδόθη στους οθωμανούς.⁴⁶⁵

- Στις 21 Ιουλίου 1456, και αφού τα τείχη του Βελιγραδίου είχαν καταρρεύσει από τους κανονιοβολισμούς, οι οθωμανοί επεχείρησαν την τελική τους έφοδο. Έπειτα από σκληρή μάχη τμήματα γενιτσάρων εισήλθαν στην πόλη. Ο Ουνιάδης με τον στρατό του αντεπιτέθη, κατατροπώνοντας τους εισβολείς και διώχνοντας τους μακριά.⁴⁶⁶

- Από το 1458 έως το 1460, κατά τις τελευταίες επιχειρήσεις τους κατά του Δεσποτάτου του Μυστρά, οι οθωμανοί έκαναν εκτεταμένη χρήση πυροβόλων όπλων. Τότε, ένα βλήμα οθωμανικού πυροβόλου, που κατά τύχη έπεσε στο αρτοποιείο του φρουρίου του Ακροκορίνθου καταστρέφοντας το, ήταν η αιτία της παραδόσεως του απόρθητου, κατά τα άλλα, αυτού φρουρίου λόγω ελλείψεως τροφίμων. Το 1458, το οθωμανικό πυροβολικό έπαιξε σημαντικό ρόλο για την παράδοση του φρουρίου της Πάτρας, όπως επίσης, το 1462 για την κατάληψη της Μυτιλήνης από τη γενοβέζικη οικογένεια των Γατελούζων και το 1470 για την κατάληψη της Χαλκίδας από τους Ενετούς. Η Χαλκίδα κατελήφθη με έφοδο, αφού προηγουμένως η άμυνά της είχε εξασθενήσει από τα πυρά του οθωμανικού πυροβολικού.⁴⁶⁷

- Στις 11 Αυγούστου του 1473, οι εύστοχες βολές του οθωμανικού πυροβολικού ήταν η αιτία οθωμανικής νίκης, κατά τη σύγκρουση του Σουλτάνου Μωάμεθ με τον στρατό του τουρκομάνου Ουζούν Χασάν, ηγεμόνα των Ακ Κογιουνλού, στο Μπασκέντ στις όχθες του Ευφράτη. Οι αντίπαλοι των οθωμανών υπέστησαν σοβαρότατες απώλειες.⁴⁶⁸

- Το 1480, έγινε ευρεία χρήση οθωμανικών πυροβόλων κατά την πολιορκία της Ρόδου. Εν όψει της επικείμενης επίθεσης των οθωμανών στην Ρόδο, οι Ιωαννίτες ιππότες προετοίμασαν την άμυνα της πόλης, δίδοντας διαταγή να θεριστούν τα χωράφια στο νησί, παρ' ότι δεν ήταν ακόμα η κατάλληλη εποχή και η παραγωγή να συγκεντρωθεί εσπευσμένα στα οχυρά. Επίσης, συνεγκεντρώθηκαν οι καρποί όλων των δέντρων τα οποία στην συνέχεια κόπηκαν και τα υλικά τους μετεφέρθησαν μέσα στην πόλη. Όλα τα κτίρια έξω από τα τείχη της Ρόδου κατεδαφίστηκαν και τα υλικά τους μετεφέρθησαν εντός αυτής, ώστε να μην χρησιμοποιηθούν από τους οθωμανούς.⁴⁶⁹ Τα τείχη της πόλης ενισχύθηκαν με νέες

⁴⁶²Hendrickx Benjamin, «*Το οθωμανικό πυροβολικό ως το 18^ο αιώνα*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 39, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Νοέμβριος 1999, σ. 66.

⁴⁶³Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 20.

⁴⁶⁴Hendrickx Benjamin, «*Το οθωμανικό πυροβολικό ως το 18^ο αιώνα*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 39, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Νοέμβριος 1999, σ. 67.

⁴⁶⁵Γκάντος Αθανάσιος, «*Η άλωση της Τραπεζούντας από τους Οθωμανούς (1461)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 125, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Ιανουάριος 2007, σ. 74.

⁴⁶⁶Καρδάρης Γεώργιος, «*Η τελευταία προσπάθεια ανακοπής των οθωμανών*», άρθρο στην ειδική έκδοση του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», σειρά «*Μεγάλες μάχες*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001, σσ. 76-77.

⁴⁶⁷Νικολούδης Νίκος, «*Η διάδοση των πυροβόλων όπλων στα Βαλκάνια (14^{ος}-15^{ος} αιώνας)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 6, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Ιανουάριος 1997, σ. 67.

⁴⁶⁸Νικολούδης Νίκος, «*Η κατάκτηση της Μικράς Ασίας από τους Οθωμανούς Τούρκους*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 37, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Ιανουάριος 1997, σσ. 28-29, κατά την εικοσαετία που ακολούθησε μετά την άλωση της Πόλης, ο Ουζούν Χαν, ηγεμόνας των Ακ Κογιουνλού είχε αναδειχθεί σε ισάξιο αντίπαλο του Πορθητή και το κράτος του στην πιο υπολογίσιμη μεσανατολική Δύναμη, το οποίο είχε ιδρυθεί το 1435 από τον προκάτοχό του, Καρά Γιουνούκ. Το κράτος των Ακ Κογιουνλού κατέρρευσε το 1502 και πολλά τμήματά του προσαρτήθηκαν στο Ιράν. Με τη σειρά τους οι ιρανοί νικήθηκαν από τον οθωμανό Σουλτάνο Σελίμ Α΄ στη μάχη του Τσαλντιράν του 1514, στο εσωτερικό του Κουρδιστάν.

⁴⁶⁹Μπελέζος Δημήτριος, «*Ιππότες - Οι σιδηρόφρακτοι πολεμιστές της μεσαιωνικής δύσης*», μονογραφίες του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2008, σ. 66.

οχυρώσεις, σύμφωνα με τα νέα δεδομένα που είχε δημιουργήσει η χρήση του πυροβολικού, καθιστώντας την πόλη της Ρόδου ένα από τα ισχυρότερα φρούρια της Μεσογείου. Ο οθωμανικός στρατός διέθετε πολλά πυροβόλα και τρεις μεγάλους καταπέλτες. Τα πυροβόλα τους ήταν τόσο μεγάλα σε μέγεθος που, όταν εκτόξευαν τεράστια πέτρινα βλήματα, ο ήχος από την πυροδότηση του γεμίσματος της πυρίτιδας, λέγεται ότι ακουγόταν μέχρι το Καστελόριζο!⁴⁷⁰ Πρώτος στόχος της οθωμανικής επίθεσης έγινε ο πύργος του Αγίου Νικολάου, ο οποίος ήλεγχε την επικοινωνία της πόλης με την θάλασσα. Άρχισαν να τον κτυπούν με ισχυρά πυροβόλα που έριχναν πέτρινα βλήματα, που έφταναν σε βάρος ακόμα και τον μισό τόνο, με αποτέλεσμα η δυτική πλευρά των τειχών να καταρρεύσει. Οι Ιωαννίτες για να επισκευάσουν τις σοβαρές ζημιές, επιστράτευαν 1.000 άνδρες, οι οποίοι εργάζονταν μέρα νύκτα.⁴⁷¹ Έχει καταγραφεί ότι, κατά τα τελευταία στάδια της πολιορκίας, οι οθωμανοί έστειλαν 3.500 πέτρινες μπάλες στην πόλη, από τα οποία, 300 βλήματα μόνο στον τομέα της Ιταλίας.⁴⁷² Στην υπηρεσία των οθωμανών ευρίσκετο και ένας γερμανός μηχανικός, ο Φραπάν, ειδικευμένος στην κατασκευή πυροβόλων, ο οποίος στο παρελθόν είχε εργασθεί για τους Ιωαννίτες. Αυτός, υπεσχέθη στο Σουλτάνο ότι τα τείχη της πόλης δεν θα άντεχαν το σφυροκόπημα από το οθωμανικό πυροβολικό.⁴⁷³ Τα ισχυρά τείχη ράγισαν τελικά, αλλά ευτυχώς για τους πολιορκούμενους, τα μεγαλύτερα κανόνια που έπρεπε να κρυνώνουν ύστερα από κάθε βολή, δεν μπορούσαν να έχουν μεγαλύτερη ταχυβολία πέραν του 14 βλημάτων ημερησίως. Έτσι οι υπερασπιστές της πόλης, ενδιάμεσως των βολών, προσπαθούσαν να πραγματοποιούν επισκευές.⁴⁷⁴ Εν συνεχεία, προκειμένου να μεθοδευτεί η επίθεση πεζοπόρων τμημάτων στην πόλη και να μην εκτεθούν τα οθωμανικά πλοία μεταφοράς στρατιωτών στα πυροβόλα που πύργου του Αγίου Νικολάου και των τειχών της πόλης, κατεσκευάσθη μία μεγάλη πλωτή επιφάνεια. Πάνω σ' αυτήν την σχεδία θα μεταφέρονταν οι οθωμανοί στρατιώτες στην βάση του πύργου. Η σχεδία διέθετε μία άγκυρα ριγμένη στον βυθό κοντά στην άκρη του πύργου του Αγίου Νικολάου, για να μην παρασυρθεί από τα θαλάσσια ρεύματα. Κατά την διάρκεια της νύκτας, όμως, ένας άγγλος ναύτης στην υπηρεσία του Τάγματος, ο Ρογήρος Τζέρβις, κατάφερε να φτάσει κολυμπώντας κάτω από την σχεδία και να κόψει το σκοινί της άγκυρας. Έτσι η σχεδία παρεσύρθη μακριά από τον πύργο και η επιχείρηση των πολιορκητών για εισβολή από την θάλασσα, απέτυχε. Έτσι, οι επιθέσεις από την ξηρά συνεχίστησαν με μεγαλύτερη ένταση.⁴⁷⁵ Ως αντίμετρα στη προσπάθεια των οθωμανών να επιχωματώσουν την τάφρο που ευρίσκετο περιμετρικά της πόλης, οι πολιορκούμενοι άρχισαν να εκσφενδονίζουν πέτρες, με έναν καταπέλτη, εναντίον όσων ηργάζοντο στην τάφρο καθώς και εύφλεκτα υλικά, ενώ παράλληλα, κατεσκευάζαν και οι ίδιοι μία άλλη σήραγγα και μέσω αυτής τραβούσαν στο εσωτερικό της πόλης τα χώματα που συσσώρευαν οι οθωμανοί. Με το χώμα που συγκέντρωναν μέσα στην πόλη, οι υπερασπιστές της άρχισαν να κατασκευάζουν ένα ανάχωμα πίσω από το τείχος.⁴⁷⁶ Στις 7 Ιουνίου του 1480, τμήματα των νοτιοανατολικών τειχών που προστάτευαν οι στρατιώτες της Προβηγκίας και της Ιταλίας έπαθαν μεγάλες ζημιές, καταρρέοντας στην τάφρο και σχηματίζοντας μια «ράμπα» για τα οθωμανικά στρατεύματα. Μετά από μία γενική ομοβροντία των οθωμανικών πυροβόλων, διετάχθη γενική επίθεση, υπό τους ήχους τυμπάνων και μουσικών οργάνων των

⁴⁷⁰ Μπελέζος Δημήτριος, «Η πολιορκία της Ρόδου από τους Οθωμανούς (1480)», άρθρο στο περιοδικό «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, τεύχος 92, Αθήνα Απρίλιος 2004, σσ. 45-48.

⁴⁷¹ Μπελέζος Δημήτριος, «Ιππότες - Οι σιδηρόφρακτοι πολεμιστές της μεσαιωνικής δύσης», μονογραφίες του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2008, σ. 67.

⁴⁷² Μπελέζος Δημήτριος, «Η πολιορκία της Ρόδου από τους Οθωμανούς (1480)», άρθρο στο περιοδικό «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, τεύχος 92, Αθήνα Απρίλιος 2004, σ. 48.

⁴⁷³ Μπελέζος Δημήτριος, «Ιππότες - Οι σιδηρόφρακτοι πολεμιστές της μεσαιωνικής δύσης», μονογραφίες του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2008, σ. 65.

⁴⁷⁴ Turnbull Stephen, «The Ottoman Empire (1326-1699)», Osprey Publishing, Oxford 2008, σ.43.

⁴⁷⁵ Μπελέζος Δημήτριος, «Ιππότες - Οι σιδηρόφρακτοι πολεμιστές της μεσαιωνικής δύσης», μονογραφίες του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2008, σ. 68.

⁴⁷⁶ Μπελέζος Δημήτριος, «Ιππότες - Οι σιδηρόφρακτοι πολεμιστές της μεσαιωνικής δύσης», μονογραφίες του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2008, σ. 68.

οθωμανικών στρατευμάτων. Μεγάλα τμήματα κινήθηκαν πάνω από την τάφρο αλλά απωθήθηκαν από τους υπερασπιστές της πόλης.⁴⁷⁷ Στις 28 Ιουλίου, 2.500 γενίτσαροι άρχισαν στα μισογκρεμισμένα τείχη της εβραϊκής συνοικίας και από πίσω τους ακολουθούσαν αλληπάλλληλα κύματα επιτιθεμένων που αριθμούσαν γύρω στους 40.000 άνδρες, σύμφωνα με εκτιμήσεις των Ιωαννιτών. Οι οθωμανοί, απωθώντας μετά από κοπιώδεις προσπάθειες τους λίγους υπερασπιστές της πόλης, κατόρθωσαν να καταλάβουν προσωρινά τον πύργο της Ιταλίας. Τελικά, η προσπάθειες των υπερασπιστών έκαμψαν την ορμητικότητα των επιτιθέμενων αντιστρέφοντας τα πράγματα. Οι οθωμανοί, ηναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την προσπάθεια, αφήνοντας πίσω τους μέσα σε μία ημέρα 3.500 νεκρούς στρατιώτες τους.⁴⁷⁸ Οι προσπάθειές τους για κατάληψη της πόλης απέβησαν άκαρπες.

7.6. Η εξέλιξη των στρατιωτικών Σωμάτων των χουρμπατζήδων και λαγουμιτζήδων υπονομευτών κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄

Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄, στρατιωτικά Σώματα διαφόρων ειδικοτήτων, όπως οι «*χουρμπατζήδες*» και οι «*λαγουμιτζήδες*», που συνέδραμαν το κυρίως οθωμανικό στρατό, σταδιακά πήραν την τελική μορφή τους. Οι «*humbaricilar*» (= χουρμπατζήδες) εξελίχθηκαν σε Συντάγματα ολμιστών, βομβαρδιστών, χειροβομβιστών, υπονομευτών και εμπρηστών οθωμανών πολεμιστών. Οι «*lagimicilar*» (= λαγουμιτζήδες) εξελίχθηκαν σε Συντάγματα μηχανικών και σκαπανέων, ενώ και οι δύο ειδικότητες, αποτελώντας τμήμα των «*Δούλων της Πύλης*» συγγένευαν με το πυροβολικό. Οι χουρμπατζήδες χρησιμοποιούσαν όλμους «*bavori*», βόμβες «*bombara*» από γυαλί ή σίδηρο και χειροβομβίδες «*bumbarasi*» (από γυαλί ή μπρούτζο). Οι λαγουμιτζήδες, με τεχνικές διάνοιξης χαρακωμάτων και υπονόμων, που προσομοιάζουν περισσότερο μ' αυτές του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου παρά με τα γεωμετρικά πολιορκητικά έργα της Ευρώπης του 15ου και 17ου αιώνα, σχεδίαζαν τα έργα και επέβλεπαν ανειδίκευτους εργάτες που εστρατολογούντο για τον σκοπό αυτόν. Στοίβες χωμάτων προστάτευαν εκείνους που δούλευαν και όσα στρατεύματα είχαν διατεθεί, ενώ με το πέρας των εργασιών, οι λαγουμιτζήδες ετοποθετούσαν και πυροδοτούσαν τα γεμίσματα μέσα στους υπονόμους. Το μήκος των υπονόμων υπελογίζετο με το άπλωμα κλωστής στην επιφάνεια του εδάφους κατά τη νύκτα. Μέσα στον υπόνομο, η ευθεία κατασκευή των σηράγγων εξησφαλιζέτο υπό το φως των κεριών που εκρέμοντο από την οροφή. Οι οθωμανοί υπονομευτές έσκαβαν χαμηλοτάβανους θαλάμους, καθήμενοι οκλαδόν, με αποτέλεσμα τα εκρηκτικά γεμίσματα να έχουν ακόμη μεγαλύτερη δραστηριότητα όταν εκρήγνυτο μέσα σ' αυτούς. Όσον αφορά δε τα χαρακώματα μάχης, αυτά ήταν βαθύτερα και πλατύτερα απ' τα ευρωπαϊκά με πολεμίστρες από αμμόσακους. Πίσω από τη δεύτερη ή τρίτη παράλληλο χαρακωμάτων, οι οθωμανοί ετοποθετούσαν τα πυροβόλα τους πάνω σε τεχνητούς λοφίσκους, ενώ ομάδες μουσκετοφόρων προστάτευαν τις άκρες κάθε παραλλήλου.⁴⁷⁹

• Κατά την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης από τους οθωμανούς, το 1453, οι οθωμανοί διήνοιξαν πολλές σήραγγες για την υπονόμηση των τειχών της Πόλης. Το έργο αυτό το είχαν αναλάβει σάξονες μηχανικοί που ευρίσκοντο μεταξύ των σλαβικών στρατευμάτων. Τότε, η υπονόμηση δεν είχε φέρει τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα, αφού οι υπερασπιστές της Πόλης με επικεφαλής τον σκωτσέζο Τζων Γκραντ εντόπιζαν τα λαγούμια και με τη χρήση υγρού πυρός εξολόθρευαν τους εχθρούς.⁴⁸⁰ Η πρώτη σήραγγα που άνοιξαν οι σέρβοι λαγουμιτζήδες ήταν προς την πύλη *Charisian*, αλλά επειδή εκεί το έδαφος απεδείχθη

⁴⁷⁷ Turnbull Stephen, "The Ottoman Empire (1326-1699)", Osprey Publishing, Oxford 2008. Wheatcroft Andrew, "Οι Οθωμανοί", εκδ. Νέα Σύνορα – Λιβάνη, Αθήνα 1994, σ. 43.

⁴⁷⁸ Μπελέζος Δημήτριος, «*Ιππότες - Οι σιδηρόφρακτοι πολεμιστές της μεσαιωνικής δύσης*», μονογραφίες του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2008

⁴⁷⁹ Nicole David - Mc Bride Angus, "Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)", Reed International Books Limited, London 1983, σ. 21.

⁴⁸⁰ Αβτζιγιάννης Κωνσταντίνος, "Η άλωση της Κωνσταντινούπολης", εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα 2006, σ. 55.

ακατάλληλο, αυτοί προσπάθησαν και πάλι, στοχεύοντας αυτήν την φορά στον πύργο των Βλαχερνών, κοντά στην Κερκόπορτα. Στις 23 Μαΐου, λαγουμιτζήδες και ένας οθωμανός Αξιωματικός συνελήφθησαν, από τους βυζαντινούς, υπόγεια. Μετά από βασανιστήρια, ο οθωμανός Αξιωματικός απεκάλυψε την θέση των υπόλοιπων λαγουμιών και μέχρι στις 25 Μαΐου, όλα είχαν καταστραφεί.⁴⁸¹

• Το 1520, κατά την πολιορκία της Ρόδου, που υπεράσπιζαν οι Ιωαννίτες ιππότες, ανάμεσα στους 70.000 οθωμανούς στρατιώτες που τελούσαν υπό την διοίκηση του βυζαντινού εξωμότη Μεσίχ πασά Παλαιολόγου, υπήρχαν τμήματα γενιτσάρων και πολλοί μηχανικοί ειδικευμένοι στην υπονόμηση τειχών, οι οποίοι εκαλούντο «μιναδόροι».⁴⁸² Στις 9 Σεπτεμβρίου 1520, εξηρράγησαν δύο λαγούμια κάτω από τον τομέα της Προβηγκίας αλλά προξένησαν μικρές ζημιές, λόγω των αντιμέτρων του μηχανικού Ιωαννίτη ιππότη *Gabriele Tadini*. Ένα άλλο λαγούμι κάτω από τον αγγλικό τομέα επέφερε μία μικρή κατάρρευση, ενώ ο προμαχώνας του Αγίου Γεωργίου επαρουσίασε μία κάθετη ρωγμή. Μέχρι τις αρχές Δεκεμβρίου νέες σήραγγες είχαν προστεθεί σε αρχαίους οχετούς με αποτέλεσμα τα τείχη να παρουσιάσουν κάτω από τις βάσεις τους σχήματα κηρύθρας.⁴⁸³

7.8. Το οθωμανικό πολεμικό ναυτικό κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄

Ο αρχικός ρόλος του οθωμανικού ναυτικού των μέσων του 15ου αιώνα, ήταν να εξασφαλίσει την ομαλή και άνευ κινδύνου διέλευση των οθωμανικών στρατευμάτων ανάμεσα σε Ανατολία και Ρούμελη και για τον σκοπό αυτόν ναυλοχούσε στην Καλλίπολη, ώστε να ελέγχει όλη την γύρω περιοχή.⁴⁸⁴ Ο τύπος των οθωμανικών πλοίων ήταν ουσιαστικά ο ίδιος με αυτόν των στόλων άλλων μεσογειακών κρατών, δηλαδή ελαφρές, εύκολα ελισσόμενες γαλέρες με ένα ράμφος επιβίβασης και ένα πρύμνιο πηδάλιο. Η οθωμανική «*taupa*» (= μαούνα) ήταν λίγο μακρύτερη, όπως η ιταλική «*galeazza*» (= γαλεάσσα, ή μεγάλη γαλέρα, αν και είναι αμφίβολο εάν τέτοιου είδους πλοία είχαν εμφανισθεί τόσο νωρίς).⁴⁸⁵ Τον στόλο αυτόν εχρησιμοποίησε ο Μωάμεθ Β΄, προκειμένου να κτίσει το *Rumeli Hisar*, ώστε να σταματήσει τις παρεμβολές των βυζαντινών. Σύμφωνα με μια εκτίμηση, η τότε Δύναμη του ανήρχετο σε έξι πολεμικές γαλέρες, 18 μικρότερες και 16 πλοία ανεφοδιασμού από την Καλλίπολη.⁴⁸⁶

Σύντομα, το μέγεθος του οθωμανικού στόλου ηύξηθη εκπληκτικά, προκαλώντας σοκ τόσο στους βυζαντινούς, όσο και στους ενετούς. Με κύρια βάση την Καλλίπολη, εξασφάλιζε πληρέστερα ότι τα οθωμανικά στρατεύματα θα μπορούσαν να περάσουν ανάμεσα από την Ρούμελη και την Ανατολία, χωρίς εμπόδια. Πρέπει να σημειωθεί, ότι ο οθωμανικός στόλος είχε σχεδόν καταστραφεί από τους ενετούς έξω από την Καλλίπολη, το 1416. Ορισμένες ιστορικές πηγές αναφέρουν ότι το 1442, οι οθωμανοί είχαν 60 πλοία, με μία Μοίρα που είχε ως βάση το στρατηγικής σημασίας νησί της Λήμνου. Το 1448, ο αριθμός των πλοίων αυτών είχε φτάσει στα 65.⁴⁸⁷ Ο ιστορικός Κριτόβουλος υπολογίζει ότι τα οθωμανικά πλοία της εποχής ανήρχοντο στον αριθμό των 350 συνολικά, μαζί με αυτά που χρησιμοποιούντο στις μεταφορές. Σύμφωνα με αναφορά του *Jehan de Wavrin*, κατά τις παραμονές της πολιορκίας της Πόλης, υπήρχαν 18 πολεμικές γαλέρες, 60 με 70 μικρότερες γαλέρες «*galliot*» (= γαλιότες) και 16 με 20 μικρότερα σκάφη, όπου ο *Giacomo Tedaldi* τα προσδιορίζει ως σκάφη

⁴⁸¹ Nicolle David – Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σ. 65.

⁴⁸² Μπελέζος Δημήτριος, «*Η πολιορκία της Ρόδου από τους Οθωμανούς (1480)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», εκδ. Περισκόπιο, τεύχος 92, Αθήνα Απρίλιος 2004, σσ. 45-46.

⁴⁸³ Turnbull Stephen, «*The Ottoman Empire (1326-1699)*», Osprey Publishing, Oxford 2008. Wheatcroft Andrew, «*Οι Οθωμανοί*», εκδ. Νέα Σύνορα – Λιβάνη, Αθήνα 1994, σ. 44.

⁴⁸⁴ Nicolle David – Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σ. 30.

⁴⁸⁵ Nicolle David – Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σ. 32.

⁴⁸⁶ Nicolle David – Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σ. 12.

⁴⁸⁷ Nicolle David – Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σ. 30.

μεταφοράς αλόγων. Μία άλλη ρεαλιστική αναφορά τοποθετεί τον συνολικό αριθμό των πλοίων σε 6 μεγάλες γαλέρες, 10 γαλέρες, 15 γαλιότες, 75 «*fustae*» (= φούστες), 20 μεταφορικά σκάφη αλόγων και πολυάριθμες μικρότερες βάρκες.⁴⁸⁸ Άλλες αναφορές υποστηρίζουν, ότι κατά την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης, το 1453, χρησιμοποιήθηκαν από τους οθωμανούς 150 πλοία, έναντι 37, που φρουρούσαν τον Κεράτιο Κόλπο.⁴⁸⁹ Ο βενετός Νικολό Μπάρμαρο αναφέρει, ότι ο στόλος του Αυτοκράτορα Κωνσταντίνος ήταν αξιοθρήνητα μικρός, με μία μεγάλη γαλέρα και πέντε μικρές οι οποίες ήταν άοπλες, οπότε το κύριο βάρος της άμυνας έπεσε στους γενουάτες και ενετούς.⁴⁹⁰

Μετά την κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης και σε αντίθεση με τους ενετούς, οι οποίοι χρησιμοποιούσαν το πολεμικό ναυτικό τους προκειμένου να υποστηρίξουν τους παράκτιους εμπορικούς σταθμούς των, ο Μωάμεθ Β΄ κατηύθη την ναυτική οθωμανική επέκταση σύμφωνα με τις εσωτερικές εμπορικές γραμμές της χώρας, προκειμένου να διοχετεύσει τα έσοδα από το εμπόριο στην νέα πρωτεύουσα του.⁴⁹¹

7.9. Η οργάνωση στρατιωτικών Δυνάμεων άλλων κρατών κατά την περίοδο βασιλείας του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄ (1451-1481)

7.9.1. Ο βυζαντινός στρατός κατά την άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453, και η δράση των οθωμανικών στρατιωτικών Σωμάτων πεζικού

Στα μέσα του 15ου αιώνα, ο βυζαντινός στρατός ήταν μόνο μία σκιά του εαυτού του που σε τίποτα δεν θύμιζε τις ένδοξες εποχές της Αυτοκρατορίας, όμως τα τείχη της Πόλης αποτελούσαν ότι πιο εξαιρετικό είχε να δείξει η οχυρωματική μεσαιωνική τέχνη της εποχής. Από τα 20 χιλιόμετρα που ήταν η περίμετρος της Πόλης, τα 6 καλύπτονταν από το χερσαίο τείχος και τα υπόλοιπα έβλεπαν κατευθείαν στην θάλασσα. Επρόκειτο για το τελειότερο οχυρωματικό έργο του Μεσαίωνα με μία διπλή σειρά επάλληλων τειχών. Το όλο σύστημα ήταν κατασκευασμένο για να αντέχει και την πιο επίμονη πολιορκία από τεράστιες δυνάμεις εχθρών. Τα εσωτερικά τείχη ήταν ψηλότερα από 12 μέτρα διαθέτοντας πύργους ανά τακτά διαστήματα ύψους έως και 20 μέτρων. Οι πύργοι είχαν επίπεδη οροφή καθώς και δύο εσωτερικούς ορόφους με πολεμίστρες, ενώ στις οροφές των υπήρχαν ισχυρά βλητικά μηχανήματα. Τα τείχη ήταν κατασκευασμένα από ασβεστόλιθους και τούβλα, ενισχυμένα με κονίαμα (πρώιμη μορφή τσιμέντου). Κάτω από το ψηλό εσωτερικό τείχος υπήρχε ένας άδειος χώρος ακάλυπτης έκτασης, ο περίβολος πλάτους περίπου 20 μέτρων, που αποτελούσε ένα εξαιρετικό πεδίο βολής για τους υπερασπιστές, εφόσον οι επιτιθέμενοι κατόρθωναν να ξεπεράσουν το εξωτερικό τείχος. Αυτό είχε ύψος περίπου 8 μέτρων με πύργους 12 μέτρων κατασκευασμένων στα κενά των πύργων του εσωτερικού τείχους. Πέρα από το εξωτερικό τείχος απλωνόταν άλλη μια έκταση πλάτους 20 μέτρων και μετά απ' αυτήν ευρίσκετο η τάφος πλάτους, ομοίως 20 μέτρων. Σε παλαιότερες εποχές ακμής της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας αυτή η τάφος γέμιζε νερό χάρη σε ένα περίπλοκο υδραυλικό σύστημα, αλλά τότε δεν υπήρχαν τα απαραίτητα κονδύλια, ούτε οι τεχνίτες για να συντηρηθεί ένα τέτοιο έργο.⁴⁹² Τα θαλάσσια τείχη ήταν κατά πολύ ασθενέστερα και λιγότερο εύκολα υπερασπίσιμα από τα χερσαία. Αν και ήταν εξαιρετικά ψηλά (17 μέτρα ύψους από την πλευρά του Μαρμαρά) και διέθεταν μεγάλο αριθμό πύργων (180, στην πλευρά του Μαρμαρά και 110,

⁴⁸⁸ Nicolle David – Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σ. 44.

⁴⁸⁹ Αβτζιγιάννης Κωνσταντίνος, «*Η άλωση της Κωνσταντινούπολης*», εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα 2006, σ. 46.

⁴⁹⁰ Μανούσος Ορέστης-Ψαρουλάκης Γεώργιος, «*Εάλω η Πόλις - Το λυκόφως του μεσαιωνικού ελλητισμού*», μονογραφία του περιοδικού «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», σειρά «*Ελληνική Ιστορία*», εκδ. Compupress A.E., Αθήνα, σ. 80.

⁴⁹¹ Hess C. Andrew, «*The ottoman conquest of Egypt (1517) and the beginning of the sixteenth century world war*», International Journal of Middle East Studies, Volume 4, Issue 1 (Jan. 1973), p. 55-76.

⁴⁹² Μανούσος Ορέστης-Ψαρουλάκης Γεώργιος, «*Εάλω η Πόλις - Το λυκόφως του μεσαιωνικού ελλητισμού*», μονογραφία του περιοδικού «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», σειρά «*Ελληνική Ιστορία*», εκδ. Compupress A.E., Αθήνα, σσ. 66-67.

στον Κεράτιο), ο αντίπαλος που θα τα προσέγγιζε, θα μπορούσε να αποφύγει χωρίς δυσκολία τις προσπάθειες των αμυνομένων και να σκαρφαλώσει σ' αυτά με τη βοήθεια κλιμάκων. Τα τρομερά κύματα του Βοσπόρου, ναι μεν καθιστούσαν την προσέγγιση και την πρόσδεση πλοίων αδύνατη, όμως το απάνεμο αγκυροβόλιο που προσέφερε ο Κεράτιος, ήταν το κατ' εξοχήν αδύναμο σημείο της άμυνας της Πόλης.⁴⁹³

Το 1437, οι στρατιώτες οι οποίοι συνόδεψαν τον βυζαντινό Αυτοκράτορα Ιωάννη Η' στην Ιταλία, περιελάμβαναν δύο διακριτούς τύπους ιππικού. Τους θωρακισμένους «*stradioti*» (= στρατιώτες), οι οποίοι στην Δυτική Ευρώπη εχρησιμοποιούνταν ως ελαφρύ ιππικό και τους ακόμα περισσότερο ελαφρά εξοπλισμένους «*gianitzaroi*». Την ίδια εποχή, ο στρατός του βυζαντινού Δεσποτάτου του Μοριά περιελάμβανε, κυρίως, μη ελληνικής καταγωγής στρατιώτες, όπως σλάβους, αρμένιους και απογόνους λατίνων μισθοφόρων. Σύμφωνα με τον Αρχιεπίσκοπο Λεονάρδο της Χίου, ο οποίος ήταν μέσα στην Κωνσταντινούπολη κατά την πολιορκία της από τα οθωμανικά στρατεύματα, το 1453, οι υπερασπιστές της Πόλης ήταν περίπου 6.000 έλληνες και 3.000 στρατιώτες άλλων χωρών, κυρίως ιταλοί. Η στρατιωτική οργάνωση αυτών των λόγων εναπομεινάντων βυζαντινών υπερασπιστών της Πόλης είναι λίγο ασαφής και δεν είναι σίγουρο εάν εκείνοι ήταν ακόμα χωρισμένοι σε «*allayuia*» (= αλλάγια). Πάντως οι τοξότες του πεζικού, σίγουρα έπαιζαν τον κύριο ρόλο, ίσως χωρισμένοι σε «αδελφότητες» όπως στην μεσαιωνική Ιταλία.⁴⁹⁴ Σύμφωνα με τον ιστορικό Φραντζή, ο βυζαντινός στρατός ανήρχετο στους 4.773 άνδρες μαζί με 4.000 ξένους εθελοντές και μισθοφόρους, κυρίως γενουάτες, ενετούς και καταλανούς, οι οποίοι επροστάτευαν κυρίως τα εμπορικά τους συμφέροντα. Μεταξύ των γενουατών, επιφανέστερος ήταν ο Ιωάννης Ιουστινιανός Λόγκος, ο οποίος, λαμβάνοντας τον τίτλο του «*Πρωτοστάτορος*», εδιορίσθη γενικός Διοικητής των Δυνάμεων που υπεράσπιζε την Πόλη. Είχε φτάσει με δικά του έξοδα στην Κωνσταντινούπολη με 2 γαλέρες και 300-400 άνδρες (μαζί με τα πληρώματα 600-700) που ήταν εξοπλισμένοι με πλήρεις πανοπλίες, βαλιστρίδες, πυροβόλα όπλα χειρός και κανόνια. Με 5 πλοία και 1.000 άνδρες είχαν ενισχύσει την άμυνα της Πόλης οι ενετοί, υπό τον Τζερόλαμο Μινότο. Ένα ακόμα ιταλικό απόσπασμα που είχε στείλει ο Πάπας Καρδινάλιος Ισίδωρος, απετελείτο από 200 άνδρες οπλισμένους με βαλιστρίδες και πυροβόλα όπλα χειρός.⁴⁹⁵ Η βενετική οικογένεια Κονταρίνι διεδραμάτισε σημαντικό ρόλο για την άμυνα της Κωνσταντινούπολης. Ο Αυτοκράτορας Κωνσταντίνος τους είχε μεγάλη πίστη, αφού τους εμπιστεύθηκε κλειδιά πυλών. Μία πύλη ανατέθηκε στον Καταρίνο Κονταρίνι του Ιωάννη, ενώ ο Φίλιππο Κονταρίνι κρατούσε υπό την ευθύνη του το τμήμα μεταξύ της Πύλης των Πηγών και της Χρυσής Πύλης. Ο Γιάκοπο Κονταρίνι του Νικολάου ετοποθετήθη στο Στούδιον προς την θάλασσα του Μαρμαρά.⁴⁹⁶

Ένα μέρος των ολιγάριθμων αμυνομένων βυζαντινών πολεμιστών φορούσαν πανοπλίες δυτικοευρωπαϊκού τύπου και προέλευσης και ήταν εξοπλισμένοι, εκτός από αρχέγονα όπλα, με πυροβόλα (κανόνια) τα περισσότερα από τα οποία είχαν προέλθει από την Ιταλία, Ουγγαρία ή τα Βαλκάνια και ήταν αισθητά μικρότερα σε μέγεθος και ισχύ από τα «μεγάλα όπλα» των οθωμανών. Ένας πολύ μικρός αριθμός στρατιωτών, ίσως έφερε και φορητά πυροβόλα όπλα.⁴⁹⁷ Μεγάλο μέρος των υπερασπιστών, δεν είχαν πολεμική εμπειρία

⁴⁹³ Μανούσος Ορέστης-Ψαρουλάκης Γεώργιος, «*Εάλω η Πόλις - Το λυκόφως του μεσαιωνικού ελλητισμού*», μονογραφία του περιοδικού «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», σειρά «*Ελληνική Ιστορία*», εκδ. Comppress A.E., Αθήνα, σ. 67, από τον Κεράτιο Κόλπο κτόρθωσαν να εισβάλουν στην Πόλη οι λατίνοι σταυροφόροι το 1204. Από τότε, η Πόλη ουδέποτε συνήλθε.

⁴⁹⁴ Nicolle David – Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σσ. 33-34

⁴⁹⁵ Heath Ian, «*Byzantine Armies AD 1118-1461*», Osprey – reed Consumer Books Ltd, London 1995, σ. 37.

⁴⁹⁶ Nicol M. Donald, «*Βυζάντιο και Βενετία*», εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 2004, σ. 496, ο Καταρίνο Κονταρίνι μετά την άλωση της Πόλης συνελήφθη με 600 βενετούς στρατιώτες και ναύτες και εφυλακίσθη μαζί με άλλους 29 ευγενείς. Αφού κατέβαλαν λύτρα, επέστρεψαν όλοι στη Βενετία σε λιγότερο από ένα χρόνο. Ο Πέτρος Κονταρίνι του Ιακώβου, ο Γαβριήλ Κονταρίνι του Νικολάου διέφυγαν με γαλέρες, ενώ ο Φίλιππο Κονταρίνι και Αλοΐσος Κονταρίνι του Ιακώβου σκοτώθηκαν κατά την άλωση της Πόλης, (Μπαρμπαρό Νικολό, «*Χρονικό της πολιορκίας της Κωνσταντινούπολης*», τόμος Β' (απόδοση στη Νέα Ελληνική, Τσαλπάρα Ευγενία), εκδ. Βεργίνα, Αθήνα).

⁴⁹⁷ Nicolle David – Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σ. 35, Τα πυροβόλα όπλα (κανόνια) δεν ήταν εύκολο να χρησιμοποιηθούν και να στηθούν σε όλα τα σημεία των τειχών της Κωνσταντινούπολης, καθ' ότι εκείνα ήταν μεσαιωνικά, μη κατασκευασμένα ειδικά για τέτοια χρήση.

και ανάλογη εκπαίδευση. Ο Αρχιεπίσκοπος Λεονάρδος της Χίου, σε αναφορά του σκιαγραφεί την ποιότητα των υπερασπιστών της Πόλης: «*Το μεγαλύτερο μέρος των ελλήνων ήταν πολίτες χωρίς πολεμική εμπειρία, που εχρησιμοποιούσαν τα δόρατά τους, τα τόξα τους, σύμφωνα με την αντίληψή τους. Η πλειοψηφία είχε πανοπλίες και περικεφαλαίες από μέταλλο ή δέρμα. Αυτοί που ήταν επιδέξιοι στην χρήση των τόξων, ή χειριστές καταπέλτη, δεν ήταν αρκετοί για να επανδρώσουν τις οχυρώσεις*».⁴⁹⁸

Κατά την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης, το βυζαντινό ναυτικό ήταν σχεδόν ανύπαρκτο, αφού, ο τελευταίος βυζαντινός στόλος είχε καταστραφεί από τους γενοβέζους στα τέλη του 14ου αιώνα.⁴⁹⁹ Έτσι, στον έλεγχο των πολιορκουμένων υπήρχαν μόνο περί τα 26 πολεμικά ιταλικά πλοία των οποίων τα πληρώματα είχαν βρει καταφύγιο στην Κωνσταντινούπολη καθώς επέστρεφαν στην πατρίδα τους από την Μαύρη Θάλασσα. Ήταν πέντε από την Γένοβα, πέντε από την Βενετία, τρία από την βενετική Κρήτη, ένα από την Αγκώνα, ένα από την Ισπανία, ένα γαλλικό και περί τα δέκα βυζαντινά.⁵⁰⁰

Οι τακτικές μάχης και η πολεμική μεθοδολογία αμυνομένων και επιθεμένων, αναλύονται ξεκάθαρα στην παρακάτω περιγραφή της πολιορκίας της Κωνσταντινούπολης, έως την τελική κατάληξή της από τα οθωμανικά στρατεύματα:

Στις 6 Απριλίου 1453, το μεγαλύτερο τμήμα του οθωμανικού στρατού προχώρησε μπροστά από τις περιοχές αρχικής συγκέντρωσης, σταματώντας για προσευχές στον Αλλάχ όπως επέβαλε η μουσουλμανική πίστη τους, περίπου 1,5 χλμ. από την Κωνσταντινούπολη. Το Ιερό Κοράνι γράφει: «*Νέοι και γέροι βαδίστε στον πόλεμο και θυσιάστε τις μέρες σας και τα πλούτη σας για την υπεράσπιση της πίστης. Ενθαρρύνετε τους πραγματικούς πιστούς για τη μάχη. Μην πείτε ότι αυτοί που σκοτώθηκαν κάτω από τις σημαίες της πίστης είναι νεκροί. Αντίθετα, ζουν και παίρνουν την τροφή τους από το χέρι της Θείας Παντοδυναμίας*».⁵⁰¹ Έπειτα οι Δυνάμεις συνέχισαν μέχρι τις γραμμές πολιορκίας. Ο στρατός από τα ευρωπαϊκά οθωμανικά εδάφη (Ρούμελης) ήταν συντεταγμένος στο μέρος αριστερά του Σουλτάνου, ενώ τα στρατεύματα της Ανατολίας στα δεξιά. Μέρος αυτού, κρατήθηκε στα μετόπισθεν ως εφεδρεία.⁵⁰² Σύμφωνα με τον Αρχιεπίσκοπο Λεονάρδο, ο στρατός του Μωάμεθ Β΄, περιελάμβανε περίπου 80.000 μαχίμους στρατιώτες, όπου η πλειοψηφία των ήταν ιππικό, που μάχονταν τώρα πεζοί. Ο *Giacomo Tedaldi* ισχυρίζεται ότι ο οθωμανικός στρατός αποτελείτο συνολικά από 200.000 άνδρες, εκ των οποίων οι 60.000 ήταν μάχιμοι, ενώ οι υπόλοιποι ήταν εργάτες και βοηθητικοί μη μαχόμενοι. Από τους μάχιμους, οι 30.000-40.000 ήταν ιππικό.⁵⁰³

Στις 6 Απριλίου 1453 ξεκίνησε ο βομβαρδισμός της Πόλης, προξενώντας ζημιές στα τείχη. Τα οθωμανικά πυροβόλα έβαλαν περίπου 100-120 βολές την ημέρα και οι υπερασπιστές της Πόλης ηναγκάστηκ σε σταδιακή υποχώρηση πίσω από το εξωτερικό τείχος, καθώς μεγάλα τμήματά του κατεστράφησαν από τους βομβαρδισμούς, από την ανάκρουση των βυζαντινών πυροβόλων και τα οθωμανικά υπόγεια λαγούμια που διέβρωναν το έδαφος.⁵⁰⁴ Το μεγάλο κανόνι του Ουρβανού την επομένη ημέρα υπερθερμάνθη και στις 11 του μηνός ράισε. Κοινό πρόβλημα αντιμετώπισαν όλοι οι πυροβολητές με το γλίστρημα των όπλων τους στη λάσπη του Απριλίου. Στις 7 Απριλίου έγινε η πρώτη επίθεση ελαφρώς εξοπλισμένων ανδρών με την υποστήριξη τοξοτών και χειριστών φορητών όπλων, οι οποίοι απεκρούστησαν με ευκολία από τους αμυνόμενους, ενώ τις επόμενες ημέρες και οι πολιορκημένοι έκαναν κάποιες εξόδους, επιτιθέμενοι στους οθωμανούς.⁵⁰⁵ Ο Μπάρμπαρο

⁴⁹⁸ Nicolle David – Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σ. 45.

⁴⁹⁹ Nicolle David – Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σ. 36.

⁵⁰⁰ Nicolle David – Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σ. 45.

⁵⁰¹ Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. ΕΟΜΜΕΧ, Αθήνα 1989, σ. 18.

⁵⁰² Nicolle David – Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σ. 49.

⁵⁰³ Nicolle David – Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σ. 51.

⁵⁰⁴ Heath Ian, «*Byzantine Armies AD 1118-1461*», Osprey – reed Consumer Books Ltd, London 1995, σ. 38.

⁵⁰⁵ Nicolle David – Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σσ. 52-53, ένας ούγγρος πρεσβευτής είχε φτάσει στο οθωμανικό στρατόπεδο ως παρατηρητής και συμβούλευε τους οθωμανούς πυροβολητές το πώς να ρυθμίζουν τα κανόνια τους για βολή με τον καλύτερο τρόπο. Μάλιστα, λόγω του ότι τα πυρομαχικά των κανονιών ήταν αρκετά

γράφει, πως την δέκατη ημέρα του βομβαρδισμού (11 Απριλίου) ένας από τους πλευρικούς πύργους της πύλης του Αγίου Ρωμανού κατέρρευσε γεμίζοντας με τα συντρίμια του την τάφρο και ότι το ρήγμα ήταν τέτοιο ώστε εάν οι οθωμανοί είχαν έτοιμη κάποια Μονάδα εφόδου στο σημείο αυτό, θα μπορούσαν να είχαν εισβάλει στην Πόλη. Οι πολιορκούμενοι κατόρθωσαν να κλείσουν το ρήγμα με βαρέλια και πέτρες.⁵⁰⁶ Ο Νικολό Μπάρμπαρα, περιγράφει μία οθωμανική επίθεση που έγινε στις 18 Απριλίου: «... Ένα μεγάλο πλήθος τούρκων επέδραμε στα τείχη. Αυτό συνέβη περίπου των 2^η νυκτερινή ώρα και η μάχη διήρκεσε έως την έκτη ώρα και πολλοί τούρκοι πέθαναν σ' αυτήν. Όταν ήλθαν ήταν σκοτάδι και έτσι οι άνδρες μας, δεν περίμεναν την επίθεση. Και δεν μπορώ να περιγράψω τις κραυγές με τις οποίες προσέγγισαν τα τείχη και τον ήχο των κυμβάλων, οπότε έμοιαζε να είναι περισσότεροι τούρκοι απ' ότι πραγματικά ήταν και ο ήχος ήταν τόσο δυνατός που ακουγόταν μέχρι την Ανατολία, δώδεκα μίλια από το στρατόπεδο τους [...] η μάχη έπαψε προς όνειδος των απίστων, εκ των οποίων τουλάχιστον διακόσιοι, αν όχι περισσότεροι, είχαν πεθάνει, ενώ με την χάρη του Θεού, κανείς από τους άνδρες μας δεν σκοτώθηκε ούτε καν τραυματίστηκε...».⁵⁰⁷ Ο Ανώνυμος Μοσχοβίτης, ο συγγραφέας του «Σλαβονικού Χρονικού», περιγράφοντας την συγκεκριμένη οθωμανική επίθεση, αναφέρει: «Την μεσημβριάν οι τούρκοι έβαλαν δια του πυροβόλου, αλλά ο Ιουστινιάνης όστις είχεν ομοίως ετοιμάσει το πυροβόλον αυτού, έβαλε κατά του τουρκικού πυροβόλου, και δη μετά τοιούτης επιτυχίας, ώστε το μέρος το περιέχουν πυρίτιδα διερράγη. Τότε εξεμάνη ο Μωάμεθ και ανεκραύγαζε γιάγμα, γιάγμα, ήτοι έφοδος, έφοδος. Σύμπασα η στρατιά αυτού επανέλαβε ταύτης την κραυγήν και ώρμησεν εις την κατά γην και κατά θάλασσαν έφοδον [...] Εκατέρωθεν οι νεκροί έπιπτον εκ των τειχών, δίκην σταχών, και το αίμα έρεε ποταμηδόν. Οι δε νεκροί των τούρκων εχρησίμευσαν εις αυτούς ως γέφυρα και κλίμακες...».⁵⁰⁸

Στις 20 Απριλίου 1453, τρία τεράστια γενοβέζικα μεταφορικά πλοία που κουβαλούσαν στρατεύματα, όπλα και τρόφιμα, ενεφανίσθησαν έξω από την Κωνσταντινούπολη, συνοδευόμενα από ένα βυζαντινό πλοίο που κουβαλούσε σιτάρι από την Σικελία. Είχαν πλεύσει μέσα από τα Δαρδανέλια χωρίς κάποιος να τα εντοπίσει. Όταν ο αέρας κόπασε, τα τέσσερα πλοία ακινητοποιήθησαν στην μέση του εχθρικού στόλου των 145 πλοίων. Τα πολύ μικρότερα οθωμανικά πλοία προσπάθησαν να τα κλείσουν, χρησιμοποιώντας κουπιά γιατί ο άνεμος ήταν αντίθετος, αλλά απέτυχαν, όπως απέτυχαν και να επιβιβασθούν σ' αυτά, για να τα κάψουν, παρ' όλου που ο Σουλτάνος Μωάμεθ Β' ωθώντας το άλογό του μέσα στη θάλασσά κραύγαζε έξαλλος διαταγές στον οθωμανό ναύαρχο *Baltaoglu*, για καταστροφή αυτών. Σύμφωνα με τους χρονικογράφους της εποχής, από τα γειτονικά πλοία που είχε μισθώσει ο Πάπας, το ένα περιεκυκλώθη από πέντε γαλέρες, το δεύτερο από τριάντα φούστες και το τρίτο από σαράντα μικρότερα πλοίαρια γεμάτα στρατιώτες του Σουλτάνου.⁵⁰⁹ Ο Καπουδάν πασάς, καταδιώκοντας το Αυτοκρατορικό πλοίο, το προσέβαλε στην πρύμνη και ενέπηξε σε αυτό το έμβολο του σκάφους του. Σύμφωνα με τους χρονικογράφους της εποχής, «... η θάλασσα εξηπλώτο ως χέρσος και υπό την βελών ουδέ τας κόπας ηδύνατο καταφέρειν εν τας ύδασι...». Η ναυμαχία μετετράπη σε πεζομαχία με τους οθωμανούς να προσπαθούν να καταλάβουν τα πλοία. Σύμφωνα με περιγραφή του Κριτόβουλου, «οι οθωμανοί επέτιθεντο κατά κύματα εναντίον των χριστιανών και η θάλασσα είχε γεμίσει με νεκρούς και ναυαγούς. Οι Κωνσταντινοπουλίτες έχοντας συγκεντρωθεί στα τείχη και στον Ιππόδρομο, αγωνιούσαν για την έκβαση της τιτάνιας αυτής ναυμαχίας.»⁵¹⁰ Προς την

πολύτιμα γι τα οθωμανικά στρατεύματα, αυτοί ρίσκαραν χρησιμοποιώντας δίκτυα για να τραβούν από την τάφρο και να τα χρησιμοποιούν ξανά.

⁵⁰⁶ Μπελέζος Δημήτρης, «Η άλωση της Κωνσταντινούπολης», άρθρο στο περιοδικό «Στρατιωτική Ιστορία», σειρά «Μεγάλες Μάχες», τεύχος 4, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα.

⁵⁰⁷ Μανούσος Ορέστης-Ψαρουλάκης Γεώργιος, «Εάλω η Πόλις - Το λυκόφως του μεσαιωνικού ελλησισμού», μονογραφία του περιοδικού «Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία», σειρά «Ελληνική Ιστορία», εκδ. Comrupress A.E., Αθήνα, σ. 81.

⁵⁰⁸ Καρύκας Παντελής, «Το λυκόφως του Βυζαντίου», Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 77, Αθήνα, Ιανουάριος 2008, σ. 42

⁵⁰⁹ Τσοπάνης Κωνσταντίνος, «1453 - Ένα άγνωστο χρονικό για την άλωση - Λεονάρδος ο Χίος», περιοδικό «Πολεμικές Σελίδες», τεύχος 18, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Μάιος 2008, σ. 57.

⁵¹⁰ Τσοπάνης Κωνσταντίνος, «Κωνσταντίνος Παλαιολόγος - Ο μαρμαρωμένος Βασιλιάς», εκδ. Περισκόπιο, σειρά «Μεγάλες Μορφές του Παρελθόντος», Αθήνα, Ιανουάριος 2006, σσ. 60-61.

δύση του ήλιου, ο άνεμος επέτρεψε στα χριστιανικά πλοία να φτάσουν στην Πόλη, αναπτερώνοντας, το ηθικό των πολιορκουμένων. Ο ναύαρχος του οθωμανικού στόλου *Baltaoglu* καθαιρέθηκε από το αξίωμά του και μαστιγώθηκε, αντικαθιστάμενος από τον *Hamza Bey*.⁵¹¹

Στην συνέχεια, ο Σουλτάνος Μωάμεθ Β΄ επέτυχε να κατασκευάσει ένα ξύλινο πέρασμα από τον Βόσπορο δια μέσου των λόφων πίσω από τον Γαλατά έως το «*Golden Horn*» (= χρυσό κέρας ή Κεράτιος Κόλπος) προκειμένου να περάσει από εκεί τα μικρότερα πλοία του, λόγω του ότι η μεγάλη θαλάσσια αλυσίδα που απλώνετο μέχρι τον Γαλατά, εμπόδιζε την πρόσβαση στο σημείο.⁵¹² Οι εργάτες για την κατασκευή της διόλου, τοποθέτησαν ειδικό εξοπλισμό, με γεραμούς και συστήματα τροχαλιών για την ανέλκυση των σκαφών από το νερό στο σημείο εισόδου. Καθάρισαν το έδαφος κατά μήκος της διαδρομής και έστρωσαν σ' αυτό έναν ξύλινο διάδρομο, με κορμούς δέντρων λαξευμένων κατάλληλα και αλειμμένων με ζωικό λίπος.⁵¹³ Το χαμηλότερο σημείο πίσω από τον Γαλατά ήταν 70 μέτρα πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας και τα πλοία σύρθηκαν από εκεί πάνω στους κυλίνδρους, καθελκόμενα στο «*Golden Horn*» με τα ιστία έτοιμα και τα πληρώματα επιβιβασμένα. Τελικά, 72 από τα μικρότερα σκάφη του οθωμανικού στόλου, συμπεριλαμβανομένων και 30 γαλερών κατέβηκαν προσεκτικά εκεί, αφήνοντας κατά συνέπεια μόνο τα μεγαλύτερα οθωμανικά σκάφη στον Βόσπορο. Οι υπερασπιστές έχασαν τον έλεγχο του Κεράτιου Κόλπου, ενώ πλέον θα έπρεπε να αποσύρουν Δυνάμεις από άλλους τομείς για να επανδρώσουν τα τείχη της Πόλης που έβλεπαν προς τον κολπίσκο.⁵¹⁴ Ο Κριτόβουλος περιέγραψε το θέαμα, με δικαιολογημένο θαυμασμό: «*Ήταν πραγματικά παράξενο και απίστευτο για οποιονδήποτε, εκτός από εκείνους που το είδαν, το θέαμα πλοίων να μεταφέρονται στην στεριά σαν να έπλεαν στην θάλασσα, με τα πληρώματά τους και τα πάντα τους και όλον τον εξοπλισμό τους [...]. Έτσι μαζεύθηκαν σε έναν κόλπο που ονομάζεται Κρύο Νερό, λίγο πέρα από το Γαλατά, ένας αξιοσέβαστος στόλος από περίπου 67 σκάφη. Οι ρωμιοί, όταν είδαν ένα τέτοιο ανήκουστο πράγμα να συμβαίνει και πολεμικά πλοία να πλέουν στον Κεράτιο – κάτι που δεν υποψιαζόταν ότι θα συμβεί – αποσβολώθηκαν από την απιθανότητα του θεάματος και κατελήφθησαν από μεγάλη έγνοια.*»⁵¹⁵ Αμέσως μετά τη μεταφορά των πλοίων δια ξηράς στον Κεράτιο Κόλπο, οι οθωμανοί προσπάθησαν να κατασκευάσουν μία γέφυρα με τον εξής τρόπο: συγκέντρωσαν πολλές μικρές βάρκες, μεγάλα δοχεία και ξύλινα βαρέλια, τα έδεσαν γερά με δοκάρια, σίδηρα και σκοινιά ώστε να μην διαλυθούν από τα κύματα και στερέωσαν πάνω τους σανίδες με μεγάλα καρφιά. Σύμφωνα με το «*Χρονικό της Αλώσεως*» του Γεωργίου Σφραντζή, κατασκευάστη έτσι μία μεγάλη και δυνατή γέφυρα στην οποία ετοποθετήθη πάνω ένα κανόνι. Σε αυτήν τη γέφυρα μπορούσαν να περάσουν σε πλάτος, έως και πέντε άνδρες συγχρόνως, με αποτέλεσμα να είναι δυνατή η γρήγορη μεταφορά των στρατευμάτων από την ακτή του Περάν, κάτω από τα παραθαλάσσια τείχη της Πόλης.⁵¹⁶ Η

⁵¹¹ Nicolle David – Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σ. 56.

⁵¹² Η μεγάλη θαλάσσια αλυσίδα είχε κρίκους οι οποίοι είχαν διάμετρο μισό μέτρο, προστατεύοντας την είσοδο του Κερατίου, επιτρέποντας στους πολιορκούμενους να κάνουν καλύτερη διαχείριση των Δυνάμεών τους, (Μανούσος Ορέστης-Ψαρουλάκης Γεώργιος, «*Εάλω η Πόλις - Το λυκόφως του μεσαιωνικού ελλητισμού*», μονογραφία του περιοδικού «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», σειρά «*Ελληνική Ιστορία*», εκδ. Compuress A.E., Αθήνα, σ. 68).

⁵¹³ Μανούσος Ορέστης-Ψαρουλάκης Γεώργιος, «*Εάλω η Πόλις - Το λυκόφως του μεσαιωνικού ελλητισμού*», μονογραφία του περιοδικού «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», σειρά «*Ελληνική Ιστορία*», εκδ. Compuress A.E., Αθήνα, σ. 90.

⁵¹⁴ Nicolle David – Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σσ. 57-62, ο Σουλτάνος Μωάμεθ Β΄ είχε αντιγράψει το εγχείρημα των βενετών, όταν μερικά χρόνια πριν μετέφεραν μερικές γαλέρες από τον ποταμό *Adige* (Αδίγη) στο βορειότερο άκρο της λίμνης *Garda* (Γκάρντα). Συγκεκριμένα, στο εγχείρημα αυτό είχαν προβεί και οι βενετοί τον χειμώνα του 1439-40, όταν ένας στόλος τους από έξι γαλέρες και εικοσιπέντε μικρότερα σκάφη σύρθηκε, ανεβαίνοντας τον ρου του ποταμού, όπου διέσχισε μια χαμηλή οροσειρά σε δεκαπέντε μόνο ημέρες, για να φτάσει μέχρι την λίμνη Γκάρντα. Τελικά, αυτός ο στόλος κατεστράφη ολοκληρωτικά από τον στόλο του Μιλάνου, (Nicolle David – Rothero Christopher, «*The Venetian Empire (1200-1670)*», Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1989, σ. 9). Το ίδιο είχαν πράξει και οι μαμελούκοι όταν είχαν μεταφέρει συναρμολογούμενες γαλέρες από το Κάιρο στο Σουέζ το 1424, όπως και ο *Saladin* που μετέφερε πολεμικά πλοία από τον Νείλο στην Ερυθρά Θάλασσα, τον 12ο αιώνα.

⁵¹⁵ Μανούσος Ορέστης-Ψαρουλάκης Γεώργιος, «*Εάλω η Πόλις - Το λυκόφως του μεσαιωνικού ελλητισμού*», μονογραφία του περιοδικού «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», σειρά «*Ελληνική Ιστορία*», εκδ. Compuress A.E., Αθήνα, σ. 90.

⁵¹⁶ Τσοπάνης Κωνσταντίνος, «*1453 - Ένα άγνωστο χρονικό για την άλωση - Λεονάρδος ο Χίος*», περιοδικό «*Πολεμικές Σελίδες*», τεύχος 18, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Μάιος 2008, σ. 60.

απόπειρα του ενετού Τζιάκομο Κόκκο να πυρπολήσει τον οθωμανικό στόλο που ευρίσκετο στον Κεράτιο Κόλπο, απέτυχε, ίσως από προδοσία των σχεδίων από γενουάτες του Γαλατά. Το πλοίο του, μαζί με δύο σούστες και μία γαλέρα, εβυθίστησαν από τα οθωμανικά πυροβόλα, αφού οι οθωμανοί είχαν ενημερωθεί για το εγχείρημα και τους περίμεναν.⁵¹⁷

Οι οθωμανικές επιθέσεις συνεχίστησαν στα χερσαία τείχη της Πόλης. Το ρωσικό χρονικό του Νέστορα Ισκεντέρη, περιγράφει με παραστατικότητα μία επίθεση των οθωμανών το πρωί της 7^{ης} Μαΐου 1453: «*Το πρωί, πάλι οι τούρκοι έβαλαν με το μεγάλο τηλεβόλο λίγο χαμηλότερα και εγκρέμισαν ένα μεγάλο κομμάτι, τα ίδια δεύτερη και Τρίτη φορά. Κι όταν ήταν πια μεγάλο το χάλασμα, αμέσως πλήθος ασκέρια όρμησαν αλαλάζοντας στο μέρος αυτό πατώντας ο ένας πάνω στον άλλον – τα ίδια και οι έλληνες από τη μεριά της πόλης: και χτυπούσαν πρόσωπο με πρόσωπο ουρλιάζοντας σαν θηρία. Ήταν φρικτό να βλέπει κανείς και των δύο τη δύναμη και παρατολμία. Ο Γιουστινιάνης με κάμποσους πολεμιστές όρμησε κραυγάζοντας απάνω στους τούρκους με τόση αφοβία, ώστε εν ριπή οφθαλμού τους επέταξε κάτω από τα τείχη και εγέμισε το χαντάκι σκοτωμένων. Ένας δε γενίτσαρος, ο Αμουράτ, πολύ δυνατός στο κορμί, έφτασε ως τον Γιουστινιάνη και άρχισε να τον κτυπά με θηριωδία. Τότε κάποιος από τους έλληνες επήδησε από το τείχος και του πήρε το κεφάλι με τον πέλεκι και έτσι έσωσε τον Γιουστινιάνη από τον θάνατο...*».⁵¹⁸

Στις 12 Μαΐου ο Σουλτάνος Μωάμεθ Β΄, διέταξε γενική επίθεση κατά μήκος όλων των χερσαίων τειχών της Κωνσταντινούπολης, με το σύνολο σχεδόν των στρατευμάτων του, με σκοπό να μην επιτρέψει στους υπερασπιστές να αποσπών Δυνάμεις από άλλα τμήματα και να τις στέλνουν εκεί όπου υπήρχε ανάγκη. Η κύρια επίθεση έγινε στο τμήμα του μονού τείχους έξω από την πύλη των Βλαχερνών, κοντά στην ένωση με το Θεοδοσιακό τείχος, σημείο που ήταν ευάλωτο αφού είχε υποστεί σοβαρές ζημιές από τους κανονιοβολισμούς. Στην τρομερή μάχη που έγινε, οι υπερασπιστές κατόρθωσαν να αποκρούσουν για άλλη μία φορά τις υπέρτερες οθωμανικές Δυνάμεις, αν και σε κάποια στιγμή της μάχης εκατοντάδες οθωμανοί κατόρθωσαν να μπουν μέσα στην Πόλη. Αυτοί εξοντώθηκαν από εφεδρείες που οδηγούσε ο ίδιος ο Αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Παλαιολόγος. Οι συλληφθέντες οθωμανοί εθανατώθηκαν στα τείχη, σε κοινή θεά από το οθωμανικό στράτευμα.⁵¹⁹ Ο Νικολό Μπάρμπαρα, έγραψε σχετικά: «... Την 12^η Μαΐου τη μεσάνυχτα, ήλθαν στους τείχους του παλατιού 50.000 τούρκοι σε άριστη τάξη και αυτοί οι τουρκικοί σκύλοι περικύκλωσαν όλο το παλάτι με τις ζοφερές κραυγές, σύμφωνα με τα έθιμά τους και ήχους από κύμβαλα και ταμπούρα. Και αυτήν την νύκτα έκαναν μία μεγάλη επίθεση ενάντια στα τείχη του παλατιού, τέτοια ώστε η πλειονότητα εκείνων που βρίσκονταν στην Πόλη, πίστευαν ότι αυτή τη νύκτα η Πόλη θα χανόταν. Αλλά ο ελεήμων Κύριος Ιησούς Χριστός δεν ήθελε να χαθεί τόσο φθηνά η Πόλη αυτή την νύκτα και ο Θεός επιθυμούσε να επαληθευτεί η προφητεία. Αυτή η προφητεία ανήκε στον Άγιο Κωνσταντίνο, τον πρώτο Αυτοκράτορα της Κωνσταντινούπολης και προφήτευε ότι η Κωνσταντινούπολη δεν θα χαθεί ποτέ, μέχρι το φεγγάρι να ανατείλει σκοτεινό, καθώς βρισκόταν στην γέμισή του, δηλαδή, όταν φαινόταν το μισό. Έτσι ο χρόνος αυτός δεν ήταν εκείνος κατά τον οποίο θα χανόταν η Πόλη, αν και είναι αλήθεια ότι η καταστροφή και η απώλεια της Αυτοκράτορας στην οποία ανήκε, πλησίαζε όλο και περισσότερο».⁵²⁰

Στις 23 Μαΐου 1453, όταν ο Σουλτάνος Μωάμεθ Β΄ κάλεσε τον Αυτοκράτορα Κωνσταντίνο ΙΑ΄ Παλαιολόγο, για ύστατη φορά, να παραδώσει την Πόλη υπό όρους, ο τελευταίος του απήντησε: «*Το δε την πόλιν σοι δούναι, ουτ' εμόν εστιν ουτ' άλλου των κατοικούντων εν ταύτη. Κοινή γαρ γνώμη πάντες αυτοπροαιρέτως αποθανούμεν και ου*

⁵¹⁷ Τσοπάνης Κωνσταντίνος, «1453 - Ένα άγνωστο χρονικό για την άλωση - Λεονάρδος ο Χίος», περιοδικό «Πολεμικές Σελίδες», τεύχος 18, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Μάιος 2008, σ. 61.

⁵¹⁸ Τσοπάνης Κωνσταντίνος, «Κωνσταντίνος Παλαιολόγος - Ο μαρμαρομένος Βασιλιάς», εκδ. Περισκόπιο, σειρά «Μεγάλες Μορφές του Παρελθόντος», Αθήνα, Ιανουάριος 2006, σ. 60, από το ρωσικό χρονικό του Νέστορα Ισκεντέρη, αποδ. Μ. Αλεξανδρόπουλος, Αθήνα 1978, 58.

⁵¹⁹ Μανούσος Ορέστης-Ψαρουλάκης Γεώργιος, «Εάλω η Πόλις - Το λυκόφως του μεσαιωνικού ελληνισμού», μονογραφία του περιοδικού «Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία», σειρά «Ελληνική Ιστορία», εκδ. Compuress A.E., Αθήνα, σσ. 92-93.

⁵²⁰ Μανούσος Ορέστης-Ψαρουλάκης Γεώργιος, «Εάλω η Πόλις - Το λυκόφως του μεσαιωνικού ελληνισμού», μονογραφία του περιοδικού «Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία», σειρά «Ελληνική Ιστορία», εκδ. Compuress A.E., Αθήνα, σ. 93.

φεισόμεθα της ζωής ημών» (= Το να σου παραδώσω την Πόλη δεν είναι αρμοδιότητα ούτε δική μου, ούτε κάποιου από όσους κατοικούν σε αυτήν, αλλά όλοι ομοφώνως είμαστε αποφασισμένοι να πεθάνουμε χωρίς να λυπηθούμε τη ζωή μας).

Περίπου τρεις ώρες πριν το ξημέρωμα της 29 Μαΐου 1453, μετά από ένα καταγισμό βλημάτων από το οθωμανικό πυροβολικό, οθωμανικά άτακτα στρατεύματα υπό τον *Mustafa pasha* εκινήθησαν προς τα τείχη με επίκεντρο την πύλη του Αγίου Ρωμανού όπου είχε υποστεί ζημιές από τους βομβαρδισμούς. Παρά τις τεράστιες οθωμανικές απώλειες, λίγοι επιτιθέμενοι υποχώρησαν, έως ότου, μετά από δύο ώρες πάλης, ο Σουλτάνος Μωάμεθ Β΄ διατάξει υποχώρηση. Συγχρόνως, τα οθωμανικά σκάφη προσπάθησαν να προσεγγίσουν στα θαλάσσια τείχη της Πόλης δημιουργώντας σκάλες εισόδου, αλλά απέτυχαν. Μετά από έναν νέο βομβαρδισμό, επετέθη το δεύτερο κύμα, περισσότερο πειθαρχημένων στρατιωτών από την Ανατολία, που οπισθοχωρώντας και επιτιθέμενοι συντονισμένα, επέτρεψαν στο οθωμανικό πυροβολικό να βάλει κατά των υπερασπιστών της Πόλης. Όταν ξαφνικά ένα μέρος των τειχών έπεσε από τους βομβαρδισμούς, τριακόσιες περίπου πολεμιστές από την Ανατολία προσπάθησαν να περάσουν από το ρήγμα, αλλά εκδιώχθηκαν. Εν συνεχεία, περίπου 3.000 γενίτσαροι, με τρομακτική πειθαρχία και κινούμενοι αργά χωρίς θορύβους ή μουσική, πλησίασαν τα τείχη, επιτιθέμενοι κυρίως στο μεγαλύτερο ρήγμα κοντά στην πύλη του Αγίου Ρωμανού.⁵²¹ Ο ενετός ιατρός, αυτόπτης μάρτυρας της πολιορκίας της Κωνσταντινούπολης, Νικολό Μπάρμπαρα, περιέγραψε την οθωμανική επίθεση στις 29 Μαΐου του 1453: «... Είχεν οργανώσει τους άνδρες του ο τούρκος αυθέντης σε τρία ασκέρια. Το ένα είχε Χριστιανούς, εκείνους που κρατούσαν στο στρατόπεδο με τη βία. Το ασκέρι το δεύτερο συντελείτο από ανθρώπους των κατωτέρων στρωμάτων, αγρότες απολίτιστους και διάφορα κατακάθια. Το τρίτο ασκέρι ήταν όλοι γενίτσαροι που ξεχωρίζανε από τα λευκά φέσια που φορούσαν. Ο αυθέντης πλήρωνε με τη μέρα τους γενιτσάρους κι ήταν όλοι άνδρες διαλεγμένοι και ανδρείοι...[...]. Μόλις απέτυχε η προσπάθεια του δεύτερου ασκεριού και μπει στην Πόλη, έρχεται το τρίτο που αποτελούσαν οι μισθοφόροι του Μωάμεθ [...] ξεχύθηκε να εξολοθρεύσει τα τείχη της άτυχης Πόλης. Θύμιζαν περισσότερο λιοντάρια, παρά τούρκους, με την οχλοβοή που δημιουργούσαν και τις τυμπανοκρουσίες, τους αλλόφρονες αλαλαγμούς που έκαναν τον καθένα να πιστεύει πως βρέθηκε στον άλλο κόσμο. Ακουγόταν οι φωνές τους δώδεκα μίλια μακριά από το στρατόπεδο μέχρι την Ανατολία.»⁵²² Στην «Ιστορία» του Ελευθερουδάκη του 1933, αναφέρεται: «Επηκολούθησε και τρίτη βαρύτερη επίθεσις υπό την προσωπική αρχηγίαν του Μωάμεθ Β΄, ηγούμενου των γενιτσάρων και των λοιπών επιλέκτων του στρατού αυτού, ότε είχεν ήδη ροδίσει η αυγή. Οι γενίτσαροι κατέλαβαν εξ εφόδου το σταύρωμα μεθ' ο ώρμησαν κατά των τειχών αγωνιζόμενοι δια κλιμάκων και άλλως να υπερπηδήσουν αυτάς...».⁵²³ Ο Νικολό Μπάρμπαρα, φανερά εντυπωσιασμένος, επίσης από την μαχητικότητα και το θάρρος των γενιτσάρων σημείωνε ακόμα «... Οι τούρκοι και ιδίως οι γενίτσαροι [...] ερχόντουσαν για να δημιουργήσουν συμπλοκές κάτω από τα τείχη, αλλά δεν φόβιζαν τους δικούς μας και δεν έπεσε κανένας νεκρός. Ερχόντουσαν όπως τα κτήνη και όταν σκοτώνονταν κάποιος από αυτούς, έρχονταν αμέσως άλλοι δύο τούρκοι για να πάρουν τους νεκρούς, χωρίς να βλέπουν ότι ήταν κοντά χερσαία τείχη και τους φόρτωναν στην πλάτη, λες και ήταν γουρούνια. Οι δικοί μας όμως στόχευαν με τουφέκια και βαλλίστρες πάνω από τα τείχη και έσπερναν στον τούρκο που μετέφερε άλλον τούρκο τον θάνατο κι έπεφταν έτσι και οι δυο νεκροί στην γη, για να έρθουν πάλι άλλοι τούρκοι να τους πάρουν χωρίς να φοβούνται χάρη. Προτιμούσαν να μας αφήσουν να σκοτώσουμε δέκα από αυτούς, παρά να εγκαταλείψουν κάτω από τα τείχη ένα νεκρό να τους ντροπιάσει...».⁵²⁴ Επίσης ο ιστορικός της αλώσεως της

⁵²¹ Nicolle David – Hook Christina, «Constantinople 1454-The end of Byzantium», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σσ. 71-82

⁵²² Μπαρμπάρο Νικολό, «Χρονικό της πολιορκίας της Κωνσταντινούπολης», τόμος Β΄ (απόδοση στη Νέα Ελληνική, Τσαλιπάρα Ευγενία), εκδ. Βεργίνα, Αθήνα, σσ. 142-144.

⁵²³ «Παγκόσμια Ιστορία», Εκδοτικός Οίκος Ελευθερουδάκης, τόμος Β΄, Αθήνα 1933, σ. 319.

⁵²⁴ Μπαρμπάρο Νικολό, «Χρονικό της πολιορκίας της Κωνσταντινούπολης», τόμος Β΄ (απόδοση στη Νέα Ελληνική, Τσαλιπάρα Ευγενία), εκδ. Βεργίνα, Αθήνα, σ. 105.

Πόλης, Μιχαήλ Δούκας, σημειώνει τα ίδια όσον αφορά την γενναιότητα και η αυταπάτηση των γενιτσάρων στις μάχες. Γράφει ότι «οι αμυνόμενοι είχαν εντυπωσιαστεί από την αδιαφορία τους για τον θάνατο και την προθυμία με την οποία διακινδύνευαν την ζωή τους για να απομακρύνουν από τον εχθρό τα πτώματα των συντρόφων τους. Θυσιάζοντας συχνά δύο ή τρεις άνδρες, μετέφεραν στα μετόπισθεν έναν νεκρό τους».⁵²⁵

Η θρησκεία για τους οθωμανούς ήταν η καλύτερη προστατευτική ασπίδα, ενώ οι πολεμιστές κατά την επίθεση εκραύγαζαν και διάφορα αποσπάσματα από το Κοράνιο, όπως «*Vedjiahhid ufsebil' Allah*» (= πολεμήστε στον δρόμο του Κυρίου). Αντιμετώπιζαν τον εχθρό πιστεύοντας ότι προστατεύονται από τέσσερα είδη αγγέλων που τα αποκαλούσαν ουράνια πνεύματα ή αόρατα όντα. Στο Κοράνιο σημειώνεται: «*Ο Θεός σας προστατεύει με χίλιους αόρατους, πολυπρόσωπους αγγέλους, σας προστατεύει και σας δυναμώνει με αόρατες λεγεώνες*». Για τους οθωμανούς, ο πόλεμος εναντίων των απίστων ήταν πάντα νόμιμος και δίκαιος, γιατί εξύψωνε τη δόξα του Ισλάμ.⁵²⁶

Αυτή η τρίτη φάση της μάχης διήρκεσε μία ώρα. Τότε, κάποιος γενίτσαρος διέπιστωσε στα αριστερά, ότι η Κερκόπορτα δεν είχε κλείσει κατάλληλα μετά την τελευταία εξόρμηση των πολιορκημένων.⁵²⁷ Περίπου 50 στρατιώτες κινήθηκαν μέσα και ανέβηκαν στα εσωτερικά σκαλοπάτια. Οι αμυνόμενοι έδρασαν ακαριαία και θα τους είχαν εξολοθρεύσει όλους, αλλά η δομή της πειθαρχίας και της στρατηγικής τους των γενιτσάρων, τους επέτρεψε να κρατήσουν την θέση τους, δίδοντας του απαραίτητο χρόνο, σε άλλες ισχυρές οθωμανικές Δυνάμεις, να τους ενισχύσουν. Όταν το πρώτο οθωμανικό έμβλημα ανηρτήθη στο βορινό τείχος, η αντίσταση των υπερασπιστών έγινε λυσσώδης, και οι πράξεις αυτοθυσίας και ηρωισμού των ιταλών και βυζαντινών περιεπλάκησαν ανάμεσα στην ιστορία και στο μύθο.⁵²⁸ Ακόμα δεν είχε ξημερώσει κατά τη διάρκεια της κορύφωσης της επίθεσης και ενώ οι υπεράνθρωπες προσπάθειες των ολιγάριθμων υπερασπιστών της Πόλης εφαινότο να στρέφονται με επιτυχία, τραυματίστηκε σοβαρά ο Ιωάννης Ιουστινιάνης Λόγκος και μετεφέρθη σε ένα από τα πλοία του. Παρά τα αγωνιώδη μηνύματα του Αυτοκράτορα Κωνσταντίνου ΙΑ΄ Παλαιολόγου προς τον Ιουστινιάνη να επιστρέψει, ο ίδιος αδυνατούσε. Να, πως περιγράφεται ο τραυματισμός του Ιουστινιανού στον Βερβεριανό Κώδικα: «... Η κακή τύχη ηθέλησε και ελαβώθη ο καπετάνιος Γιουστουνιάς με μία σαϊτέα εις τα σαγόνια και έτρεχε το αίμα εισέ όλο του κορμί και εσκιάχθη να μην αποθάνη, και δεν εμίλησε λόγον να βάλη άλλον εις τον τόπον του, μονέ άφησε τον πόλεμον και έφυγε κρυφά, δια να μην τζακιστούνε οι σύντροφοί του. Και ειρηήκαν οι εχθροί μέσα [...]. Και ο βασιλεύς ωσάν έμαθε ότι ελαβώθη ο καπετάνιος και έφυγε, τότε επήγαινε με αναστεναγμόν να τον ευρή, και ερωτά που να τον ευρή. Και οι πολεμιστάδες, οι σύντροφοί του, επολεμούσανε χωρίς καπετάνιο. Αμή αρχίσανε και αφήναν τον πόλεμον και εφεύγανε. Τότε επήρανε οι τούρκοι θάρρος πολύ...».⁵²⁹ Οι περισσότεροι από τους άνδρες του, αποθαρρυσμένοι από την απουσία του ηγέτη τους άρχισαν να φεύγουν προς τα πλοία, με αποτέλεσμα οι οθωμανοί να καταφέρουν να επικρατήσουν.⁵³⁰ Ο ιστορικός Μιχαήλ Δούκας περιγράφοντας την τεχνική έφοδο των γενιτσάρων στα τείχη της Κωνσταντινούπολης, αναφέρεται σε έναν σωματώδη γενίτσαρο με το όνομα Χασάν, ο οποίος έχοντας αποσπάσει ένα καίριο έρεισμα των εξωτερικών τειχών, έπεσε μαχόμενος. Όμως, οι υπόλοιποι γενίτσαροι που ακολούθησαν άσκησαν τέτοια πίεση στους ολιγάριθμους αμυνόμενους, ώστε έκαμψαν τελικά την αντίστασή τους και ξεχύθηκαν μέσα στην Πόλη, κυριεύοντας την μέσα σε λίγες ώρες.⁵³¹ Ο Νικολό Μπάρμπαρο περιέγραψε τις στιγμές

⁵²⁵ Δούκας Μιχαήλ, «*Εάλω η πόλις*», τόμος Β΄ (απόδοση στη Νέα Ελληνική, Δουκάκης Χαράλαμπος), εκδ. Βεργίνα, Αθήνα, σ. 23.

⁵²⁶ Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. ΕΟΜΜΕΧ, Αθήνα 1989, σ. 26.

⁵²⁷ Την ευθύνη της άμυνας της Κερκόπορτας είχε αναλάβει ο επίσκοπος Λεονάρδος, με 200 ιταλούς μισθοφόρους και μερικούς γενουάτες, (Καρούκας Παντελής, «*Το λυκόφως του Βυζαντίου*», Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 77, Αθήνα, Ιανουάριος 2008, σ. 40.)

⁵²⁸ Nicolle David – Hook Christina, «*Constantinople 1454-The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000, σσ. 71-82.

⁵²⁹ Μανουσός Ορέστης-Ψαρουλάκης Γεώργιος, «*Εάλω η Πόλις - Το λυκόφως του μεσαιωνικού ελληνισμού*», μονογραφία του περιοδικού «*Παγκόσμια Ιστορική Ιστορία*», σειρά «*Ελληνική Ιστορία*», εκδ. Compuress Α.Ε., Αθήνα, σ. 106.

⁵³⁰ Heath Ian, «*Byzantine Armies AD 1118-1461*», Osprey – reed Consumer Books Ltd, London 1995, σσ. 38-39.

⁵³¹ Δούκας Μιχαήλ, «*Εάλω η πόλις*», τόμος Β΄ (απόδοση στη Νέα Ελληνική, Δουκάκης Χαράλαμπος), εκδ. Βεργίνα, Αθήνα, σ. 23.

εκείνες: «... Βλέποντας πως είναι πλέον χαμένοι οι δυστυχείς κάτοικοι της Πόλης, χτυπούσαν τις καμπάνες και τα σήμαντρα δυνατά σε όλη την Πόλη και σε όλα τα σημεία των τειχών, φωνάζοντας με δύναμη: «Έλεος, έλεος, Κύριες από τους Ουρανούς, στείλε τη βοήθειά σου στην αυτοκρατορία του Κωνσταντίνου». Γυναίκες και άνδρες γονατιστοί σε όλη την πόλη έκλαιγαν κι έκαναν δέηση στο Θεό τον Παντοδύναμο, την Μητέρα Του Παναγία Μαρία, όλους τους αγίους και τις αγίες του Ουρανού...».⁵³² Ο Αυτοκράτορας των ελλήνων σκοτώθηκε με το σπαθί στο χέρι πολεμώντας μέσα στους δρόμους της Πόλης μαζί με 4.000 βυζαντινούς και ιταλούς που έπεσαν εκείνη την ημέρα.⁵³³

7.9.2. Ευρωπαϊκοί στρατοί κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄

Διαφορετική ήταν η πολεμική μεθοδολογία, ο κύριος οπλισμός και οι τακτικές μάχης στρατών της κεντρικής και δυτικής Ευρώπης της ίδιας χρονικής περιόδου (μέσων του 15^{ου} αιώνα), οι οποίοι λόγω της γεωγραφικής θέσης των χωρών τους, δεν έτυχε ποτέ να αντιπαρατεθούν με τα οθωμανικά στρατεύματα της εποχής:

● Ο αγγλικός στρατός

Κατά τον «πόλεμο των ρόδων» (1455-1487, όπως ονομάσθη πολύ μεταγενέστερα η σύγκρουση των Οίκων της Υόρκης και του Λάνκαστερ για την διαδοχή στον θρόνο της Αγγλίας) και συγκεκριμένα κατά την μάχη του Μπوسγουέρθ, το 1485, ο στρατός του επαναστάτη Ερρίκου Τυδώρ αποτελείτο από 2.000 γάλλους μισθοφόρους και ουσιαστικά αριθμούσαν συνολικά 5.000 άνδρες. Ο Βασιλιάς της Αγγλίας Ριχάρδος διέθετε αριθμητικό πλεόνασμα 8.000 ανδρών που εβάδιζαν προς το Λέστερ σε τρεις ξεχωριστές παρατάξεις: την εμπροσθοφυλακή 1.200 τοξοτών και 200 ιπποτών, το κυρίως Σώμα 2.000 σαρισσοφόρων και 1.000 ανδρών με λογχοπέλεκεις και την οπισθοφυλακή 2.000 ανδρών με λογχοπέλεκεις και 1.500 ιπέων. Στο πεδίο της μάχης οι οβίδες των πρωτόγονων πυροβόλων που καθώς και τα βέλη των τόξων που έφεραν οι άνδρες του στρατού του Ερρίκου, είναι αμφίβολο εάν προκάλεσαν σοβαρές απώλειες καθώς οι θωρακίσεις του 15^{ου} αιώνα παρείχαν την μέγιστη δυνατή προστασία, πριν διαδοθεί ευρέως η χρήση πυροβόλων όπλων.⁵³⁴

● Οι Ελβετοί μισθοφόροι

Οι ελβετοί μισθοφόροι του 15^{ου} αιώνα σχημάτιζαν φάλαγγες που αποτελούντο από ένα μείγμα πολεμιστών που έφεραν «*halberd*» (= λογχο-πέλεκεις) και μακριά ξίφη ή «*baselard*» (= ελβετικά στιλέτα). Ο λογχοπέλεκυς αποτελείτο από ένα μακρύ ξύλινο κοντάρι, στην άκρη του οποίου υπήρχε μία μεγάλη λεπίδα τσεκουριού. Το άνω μέρος της λεπίδας κατέληγε σε αιχμή, συνδυάζοντας έτσι τα πλεονεκτήματα του τσεκουριού και του δόρατος.⁵³⁵ Πίσω από τον πέλεκυ, υπήρχε ένα άγκιστρο ή ένας όνυχας με τον οποίο ο πολεμιστής μπορούσε να αγκιστρώσει ένα θωρακισμένο ιπέα, να τον ρίξει κάτω και να τον καρφώσει με την μακριά ατσάλινη ακίδα ή να τον σκοτώσει με τον πέλεκυ του. Το μακρύ ξίφος των ελβετών είχε λεπίδα μήκους 90 εκατοστών, ενώ η λαβή του ήταν 15 εκατοστά, επιτρέποντας την χρήση με τα δύο χέρια. Το ελβετικό στιλέτο ήταν ένα μακρύ μαχαίρι, ικανό να διατρήσει θώρακα και αποτελούσε δευτερεύον όπλο των λογχοπελεκυφόρων. Επειδή η ελβετική φάλαγγα ήταν τρωτή στο εχθρικό ιππικό, προσετέθησαν στα πλευρά της λογχοφόροι με μακριές λόγχες έξι μέτρων.⁵³⁶

⁵³² Μπαρμπάρο Νικολό, «Χρονικό της πολιορκίας της Κωνσταντινούπολης», τόμος Β΄ (απόδοση στη Νέα Ελληνική, Τσαλιπάρα Ευγενία), εκδ. Βεργίνα, Αθήνα, σ. 144.

⁵³³ Heath Ian, «Byzantine Armies AD 1118-1461», Osprey – reed Consumer Books Ltd, London 1995, σ. 39.

⁵³⁴ Κρασιώτης Κωνσταντίνος, «Η μάχη του Μπόσγουορθ - Το τέλος του πολέμου των ρόδων», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικές Σελίδες», τεύχος 32, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Οκτώβριος 2008, σσ. 78-85.

⁵³⁵ Κυριμής Κωνσταντίνος, «Βουργουνδιακοί πόλεμοι (1474-1477)», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικές Σελίδες», τεύχος 25, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Μάρτιος 2008, σ. 66.

⁵³⁶ Πατσουλές Δημήτρης, «Η επανάσταση του Πεζικού - Από την σάρισα και την φάλαγγα στο μουσκέτο και το Τάγμα πεζικού», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικές Σελίδες», τεύχος 35, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σ. 36.

● Γερμανικοί στρατοί

Γύρω στο 1480 ο Αυτοκράτορας της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας Μαξιμιλιανός Α΄, απεφάσισε να συστήσει ένα Σώμα Λογχοφόρων, που θα ονομάζονταν «*landsknecht*». Η γερμανική φάλαγγα ήταν παρόμοια με την ελβετική, αλλά διέθετε περισσότερες λόγχες που οι στρατιώτες κρατούσαν με τα δύο χέρια. Αυτές, είχαν περισσότερο βάρος στο πρώτο τρίτο του μήκους τους ώστε να μπορούν να υψώνονται εύκολα και η φάλαγγα να αποκτά πιο επιθετική μορφή. Επίσης η γερμανική φάλαγγα, διέθετε άνδρες με λογχοπέλεκεις μήκους 2-2,5 μέτρων με «*partisan*» (=λόγχη στα πλευρά της οποίας προεξείχαν λεπίδες για εξαπόλυση κτυπημάτων τύπου σπαθιού) και «*zweihander*» (=μακριά ξίφη, μήκους δύο μέτρων, που εκρατούντο με τα δύο χέρια). Το «*zweihander*» αποτελούσαν το «αντίδοτο» των ελβετικών λογχών, καθώς εχρησιμοποιούνταν για να κόβουν τις άκρες αυτών. Οι πολεμιστές των «*zweihander*» ετοποθετούντο στις πρώτες γραμμές της φάλαγγας, για να ανοίγουν το δρόμο μέσα από τους λογχοφόρους.⁵³⁷

---

⁵³⁷ Πατσουλές Δημήτρης, «Η επανάσταση του Πεζικού - Από την σάρισα και την φάλαγγα στο μουσκέτο και το Τάγμα πεζικού», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικές Σελίδες», τεύχος 35, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σ. 36.

8. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ

ΟΙ ΣΟΥΛΤΑΝΟΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1481-1512) Α) ΒΑΓΙΑΖΗΤ Β΄ Ο ΔΙΚΑΙΟΣ (1481-1512) ΚΑΙ Β) ΣΕΛΙΜ Α΄ (ΓΙΑΒΟΥΖ) Ο ΣΚΛΗΡΟΣ (1512-1520)

8.1. Οι πολεμικές επιχειρήσεις του Σουλτάνου Βαγιαζήτ Β΄

Μετά τον θάνατο του Μωάμεθ Β΄, στον θρόνο της Αυτοκρατορίας ανέβηκε ο γιος του, Βαγιαζήτ Β΄, ο οποίος διέθετε στρατιωτική εμπειρία από την εκστρατεία κατά της Τραπεζούντας το 1461 και από τις εχθροπραξίες των οθωμανών εναντίον του Εμίρη των Ασπροπροβατάδων τουρκομάνων, Ουζούν Χασάν το 1469. Αφού αντιμετώπισε σχεδόν αμέσως την εξέγερση του δημοφιλούς αδελφού του, Τζεμ, τον οποίο τελικά νίκησε στη μάχη του Γενί Σεχίρ, τον Ιούνιο του 1481, εκυβέρνησε το κράτος του επί 31 έτη και συγκεκριμένα από το 1481 έως το 1512.⁵³⁸ Το 1483, ο Βαγιαζήτ Β΄ κατέκτησε την Ερζεγοβίνη, ενώ τον επόμενο χρόνο κατέλαβε διάφορα πολύτιμα για την άμυνα της Αυτοκρατορίας προγεφυρώματα στις όχθες του Δούναβη και του Δνεϊστερου, το 1484 το Μπελγκορντ (Άκερμαν) με αποτέλεσμα να χάσει η Μολδαβία την παράβασή της στη Μαύρη Θάλασσα, και το 1492 εισέβαλε στην αυστριακή επαρχία της Στυρίας.⁵³⁹ Την ίδια εποχή εξεστράτευσε εναντίον των μαμελούκων της Αιγύπτου, που είχαν εισβάλει στην Κιλικία, αλλά ηττήθηκε από αυτούς μετά από μία πολύνεκρη μάχη κοντά στην Ισσό. Το 1499 εξερράγη ο δεύτερος οθωμανο-βενετικός Πόλεμος, ο οποίος έλαβε τέλος το 1503, με αποτέλεσμα να χάσει η Βενετία μερικά από τα σημαντικότερα προπύργιά της στον ελληνικό χώρο (Ναύπακτο, Μεθώνη, Κορώνη, Πύλο και Λευκάδα, οχυρά στην Αλβανία, η Λίκα και τμήματα της Δαλματίας). Το 1500, η άνοδος στον περσικό θρόνο της σιτικής δυναστείας των Σαβαφιδών προκάλεσε πολλές εξεγέρσεις σιτών μουσουλμάνων στο εσωτερικό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Εν συνεχεία, η διαμάχη για τη διαδοχή του Βαγιαζήτ Β΄ των δύο γιων του, Σελίμ και Αχμέτ, η οποία έληξε με την επικράτηση του πρώτου, είχε ως αποτέλεσμα την ανατροπή του Σουλτάνου. Ο Σελίμ, με την ενίσχυση των γενιτσάρων, πήρε από τον πατέρα του τον θρόνο το 1512, ως Σελίμ Α΄. Με εντολή του τελευταίου, ο πατέρας του δηλητηριάστηκε κατά το ταξίδι του προς το Διδυμότειχο, όπου είχε οριστεί ως τόπος εξορίας του.⁵⁴⁰

8.2. Οι πολεμικές επιχειρήσεις του Σουλτάνου Σελίμ Α΄

Ο Σουλτάνος Σελίμ Α΄ Γιαβούζ βασίλευσε μόνο 8 χρόνια και συγκεκριμένα από το έτος 1512 έως το 1520, αλλά στα χρόνια του επετεύχθη σημαντική εδαφική επέκταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αφού κατεκτήθηκαν από τα στρατεύματά του η Περσία, η Αίγυπτος και η Αραβία, ενώ ο ίδιος περιεβλήθη και με τις ιερατικές εξουσίες του Χαλίφη του

⁵³⁸ «Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό», τόμος Β΄, Εκδοτική Αθηνών, 1991, σ. 117, ο Τζεμ κατέφυγε αρχικά στην Αίγυπτο, αργότερα στην υποκρατούμενη Ρόδο και ύστερα από πολλές περιπλανήσεις στη Ρώμη, όπου πέθανε το 1495, δηλητηριασμένος με εντολή του Πάπα Αλέξανδρου ΣΤ΄, που είχε υποκινηθεί στην πράξη αυτή από τον Βαγιαζήτ Β΄.

⁵³⁹ Σε μία επιστολή του αμβούργου κυβερνήτη της Καρνιόλης της Σλοβενίας, το 1941, περιγράφεται η ερήμωση και οι καταστροφές που προκαλούσε ο οθωμανικός στρατός στο πέρασμά του: «Σε όλη μου την ζωή, ποτέ δεν είδα τόσες συμφορές να βασανίζουν αυτήν την χώρα. Όπου κι αν στρέψω το βλέμμα μου, όσο κι αν στείλω τους ακολούθους μου, μου αναφέρουν ότι οι Τούρκοι έχουν πλημμυρίσει την περιοχή πάνω από το Σμάριε [...] Σε όλες αυτές τις περιοχές έχουν κάψει τα πάντα και χωρίς αμφιβολία έχουν πάρει τους κατοίκους και τα οχυρά [...] οι καημένοι, δεν είχαν ακόμη καλά-καλά μαζέψει τη σοδειά τους και είχαν μόλις ξεκινήσει το αλώνισμα. Τα σιτηρά, τα δεμάτια, η σπορά, όλα κάηκαν, έτσι [...] δεν έχουν τίποτα και φάνε [...] Το Σέντιερνιε στην πεδιάδα, Χιέλνικ, Νόβο Μέστο, Πρέζεκ, Κοστανιεβίτσα, Οτοτσέτς, Μέχοβο, όλες αυτές οι περιοχές έχουν πυρποληθεί κι ερημωθεί [...] όλη η χώρα από τις περιοχές της Λουμπλιάνας πυρπολείται κι ερημώνεται. Τους περιμένουμε κι εδώ από στιγμή σε στιγμή. Μακάρι να τους προλάβει η χάρη του Θεού», (Berktaş Halil and Murgescu Bagdan, «The Ottoman Empire», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 49, Κος, Melik, σσ. 51-52)

⁵⁴⁰ Berktaş Halil and Murgescu Bagdan, «The Ottoman Empire», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 33, «Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό», τόμος Β΄, εκδοτική Αθηνών, 1991, σσ. 117-118.

Ισλάμ. Ήταν ο ένατος, κατά σειρά, Σουλτάνος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, γιος του Βαγιαζήτ Α΄ και της ελληνίδας αιχμάλωτης, Μαρίας (Γκιουλ Μπαχάρ) την οποία ο πατέρας του άρπαξε το 1461, όταν υπετάχθη η Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας. Όταν έλαβε την εξουσία, εκτός από τη δολοφονία του πατέρα του, εφόνευσε και πολλούς αδελφούς του και μέλη της βασιλικής οικογένειας. Αμέσως μετά, ως υπερασπιστής της ισλαμικής «ορθοδοξίας» (δηλαδή του σουνιτικού δόγματος) σφάγιασε περίπου 40.000 σίτες, που διεβίωναν εντός της Αυτοκρατορίας του, πράξη που προκάλεσε την αντίδραση του Σαφαβίδη Σάχη της Περσίας, Ισμαήλ Α΄. Το 1514, σε μία αποφασιστική μάχη μεταξύ του οθωμανικού και του περσικού στρατού στην πεδιάδα του Τσαλντιράν στο Αζερμπαϊτζάν, οι πέρσες υπέστησαν πανωλεθρία. Λίγες μέρες μετά κατελήφθη η πρωτεύουσα των περσών, Ταυρίδα, η οποία ελεηλατήθη. Η Ανατολική Μικρά Ασία ενσωματώθηκε στο οθωμανικό κράτος. Το 1517, μετά από πολυαίμακτες μάχες των οθωμανών κατά του στρατού των μαμελούκων, με σημαντικότερη αυτή του Μαρτζ Νταμπίκ, το Κάιρο κατελήφθη και ο ηγεμόνας Τουμαμπάι, αφού συνελήφθη, δολοφονήθηκε. Ο Αββασίδης Χαλίφης του Καΐρου, Μοταβελίκ Αλή Ουλάχ, προκειμένου να σώσει τη ζωή του, παρεχώρησε στον Σελίμ Α΄ τα σύμβολα του ύπατου θρησκευτικού αξιώματός του (τον μανδύα, τη σημαία και τη γενειάδα του προφήτη Μωάμεθ). Η Συρία, η Παλαιστίνη και η Αίγυπτος ήταν πλέον εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.⁵⁴¹ Ο Σελίμ, παίρνοντας του τίτλο του Χαλίφη ανεδείχθη έμμεσα και ως πολιτικός ηγέτης, ολόκληρης της ισλαμικής κοινότητας, αφού προστάτευε τώρα τα Ιερά του Ισλάμ, ενοποιώντας τα μουσουλμανικά σουνιτικά κράτη. Ενώ, λοιπόν, η Ευρώπη επρόκειτο να οδηγηθεί σε μία εσωτερική θρησκευτική-πολεμική αιματηρή διαμάχη στα επόμενα χρόνια ανάμεσα σε καθολικούς και προτεστάντες, ο ισλαμικός κόσμος δεν θα δοκίμαζε κάτι παρόμοιο.⁵⁴² Το 1519, το Αλγέρι ανεγνώρισε την οθωμανική επικυριαρχία. Ο Σελίμ Α΄ πέθανε από πανούκλα το 1520, πριν πραγματοποιήσει τα σχέδιά του για εκστρατεία εναντίον της χριστιανικής Δύσης. Τον διαδέχθη στον θρόνο ο γιος του Σουλεϊμάν Β΄ ο Μεγαλοπρεπής, για χάρη του οποίου ο Σελίμ Α΄ είχε δολοφονήσει άλλους γιους και εγγονούς του.⁵⁴³

8.3. Ο οθωμανικός στρατός κατά την εποχή των Σουλτάνων Βαγιαζήτ Β΄ και Σελίμ Α΄

Οι Σουλτάνοι, Βαγιαζήτ Β΄ και Σελίμ Α΄, ενδιαφέρθηκαν σε μεγάλο βαθμό για την εκπαίδευση και εξοικείωση του στρατού των στη χρήση των φορητών πυροβόλων όπλων. Στα τέλη του 15ου αιώνα, η χρήση των φορητών όπλων και των κανονιών από τον οθωμανικό στρατό, εγενικεύθη. Την εποχή εκείνη, η οπλοργική τέχνη είχε βελτιωθεί κατά πολύ στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, αφού, πολλοί ισπανοί-εβραίοι οπλοουργοί, καταδιωκόμενοι από την Ιερή Εξέταση, τέθηκαν στην υπηρεσία των οθωμανών. Την ίδια περίοδο, ιταλοί και ούγγροι διέθεταν παράνομα όπλα στην Αυτοκρατορία. Σταδιακά αντικαταστάθηκαν από άγγλους και ολλανδούς, οι οποίοι έγιναν οι κυριότεροι προμηθευτές όπλων των οθωμανών.⁵⁴⁴ Το 1500, η Οθωμανική Αυτοκρατορία, ήταν ένα από τα ισχυρότερα κράτη στον κόσμο, ανταγωνιζόμενη, ίσως, μόνο την Κίνα.⁵⁴⁵

Ο εκσυγχρονισμός του πολέμου που είχε μετατρέψει ένα έθνος τοξοτών σε χρήστες σύγχρονων μέσων πολέμου, όπως πυροβόλα όπλα, εδημιούργησε εξαιρετικά μεγάλες οικονομικές απαιτήσεις για την αυτοκρατορική πολιτική. Αυτή η δυνατότητα της κατοχής των πυροβόλων από τον οθωμανικό στρατό, θα εξηρτάτο στο μέλλον από την αντίστοιχη

⁵⁴¹ Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, «*The Ottoman Empire*», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σσ. 33-34, «Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό», τόμος Β΄, Εκδοτική Αθηνών, 1991, σ. 227.

⁵⁴² Hess C. Andrew, «*The ottoman conquest of Egypt (1517) and the beginning of the sixteenth century world war*», International Journal of Middle East Studies, Volume 4, Issue 1 (Jan. 1973), p. 55-76.

⁵⁴³ Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, «*The Ottoman Empire*», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 33.

⁵⁴⁴ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 24.

⁵⁴⁵ Quataert Donald, «Η Οθωμανική Αυτοκρατορία - Οι τελευταίοι αιώνες (1700-1922)», εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2000, σ. 132.

δυνατότητα της Αυτοκρατορίας να εξοικονομεί πόρους από την είσπραξη φόρων μέσω ενός γραφειοκρατικού συστήματος. Άλλοι λαοί συνορεύοντας από τα ανατολικά, με την Οθωμανική Αυτοκρατορία (όπως το κράτος των Καραμανίδων), που εστηρίζοντο σε μια οικονομία βοσκής, δεν μπόρεσαν να ακολουθήσουν τις εξελίξεις στην στρατιωτική τεχνολογία, αφού δεν είχαν την δυνατότητα συλλογής πόρων μέσω της επιβολής ενός γραφειοκρατικού συστήματος.⁵⁴⁶ Σταδιακά, εσχηματίστησαν ειδικά Σώματα, όπου όλοι οι άνδρες των ήταν εξοπλισμένοι με πυροβόλα όπλα. Αυτοί ήταν οι «*tufekci*» (= τουφεκτσήδες, δηλαδή οι χειριστές τυφεκίων) και εμάχοντο, συνήθως, ως έφιππο πεζικό. Οπλισμένοι με αρκεβούζια (και αργότερα με μουσκέτα), ήταν επίλεκτοι σκοπευτές. Οργανωμένοι σε μικρές ομάδες εχρησιμοποιούντο για την τοπική άμυνα, συχνά σε ημιμόνιμη βάση. Ήταν επιδέξιοι στον ορεινό ανταρτοπόλεμο και είχαν για αρχηγούς κληρονομικούς καπετάνιους.⁵⁴⁷

Στις αρχές του 16ου αιώνα, τα πυροβόλα όπλα ήταν εκείνα που έκριναν τις μάχες υπέρ των οθωμανών. Κατά την πολιορκία της Μεθώνης, παράλληλα με τον θαλάσσιο αποκλεισμό της πόλης από τον Σουλτάνο Βαγιαζήτ Β΄ (ο οποίος προΐστατο προσωπικά των επιχειρήσεων) με διπλή σειρά πλοίων, ο οθωμανικός στρατός χρησιμοποίησε και 50 κανόνια, τα οποία εξετέλεσαν σφοδρό βομβαρδισμό κατά των τειχών. Από τα πρώτα ρήγματα που ενεφανίσθησαν στα τείχη, εξόρμησαν οι γενίτσαροι που κατέλαβαν την πόλη, ενώ ο επικεφαλής του βενετικού στόλου, Ιερώνυμο Κονταρίνι, που έσπευσε για βοήθεια, δεν κατάφερε να αποτρέψει την άλωσή της.⁵⁴⁸ Τον Αύγουστο του 1514, όταν ο οθωμανικός στρατός συνεπλάκει με την περσικό στρατό της δυναστείας των Σαφαβιδών, στην κοιλάδα *Caldiran* του Αζερμπαϊτζάν, φάνηκε καθαρά η ανωτερότητα, της οθωμανικής στρατιωτικής τεχνολογίας των πυροβόλων όπλων και οργάνωσης του εφοδιασμού του πεζικού, σε βάρος των σαφαβιδών τοξοτών που πολεμούσαν με τις κλασικές τακτικές των μαχητών των στεπών.⁵⁴⁹ Το 1516, ο στρατός του Σελίμ Α΄ κέρδισε μία σημαντική νίκη των αιγυπτίων στο Μαρζ Νταμπίκ της Συρίας, όπου τα οθωμανικά πυροβόλα όπλα έτρεψαν σε φυγή το φημισμένο ιππικό των μαμελούκων.⁵⁵⁰ Τότε οι μαμελούκοι απηύθυναν έκκληση στους οθωμανούς να σταματήσουν να χρησιμοποιούν τα κανόνια και τα «*σατανικά επινοήματα των χριστιανών*», τα αρκεβούζια.⁵⁵¹ Λέγεται ότι ο αιγύπτιος οπλαρχηγός Κουρτμπαί παρεκάλεσε τον οθωμανό Σουλτάνο «*να μην επιτρέπει τη χρήση των πυροβόλων όπλων, αφού ήταν αποτελεσματικά ακόμα και εάν τα χρησιμοποιούσε μία γυναίκα*».⁵⁵²

8.4. Το οθωμανικό πολεμικό ναυτικό κατά την εποχή των Σουλτάνων Βαγιαζήτ Β΄ και Σελίμ Α΄

8.4.1. Η αναβάθμιση του οθωμανικού στόλου

⁵⁴⁶ Hess C. Andrew, «*The ottoman conquest of Egypt (1517) and the beginning of the sixteenth century world war*», International Journal of Middle East Studies, Volume 4, Issue 1 (Jan. 1973), p. 55-76.

⁵⁴⁷ Nicole David-Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 56.

⁵⁴⁸ Μπούνια Κωνσταντίνα, «*Η οθωμανική κατάληψη της Μεθώνης και της Κορώνης (1500)*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά Θέματα*», τεύχος 51, εκδ. Περισόπιο, σ. 96.

⁵⁴⁹ Hess C. Andrew, «*The ottoman conquest of Egypt (1517) and the beginning of the sixteenth century world war*», International Journal of Middle East Studies, Volume 4, Issue 1 (Jan. 1973), p. 55-76.

⁵⁵⁰ Ο όρος «*amtluk*», σημαίνει αυτός που ήταν δούλος και τα πρώτα σημάδια εμφάνισής των ήταν στην Βαγδάτη, στην περίοδο της Δυναστείας των Αβασιδών (750 – 1517), στην εποχή του αβασίδη Χαλίφη Αλ Μουτασίμ (833 – 842). Με το πέρας της βασιλείας του, οι μαμελούκοι απέκτησαν ισχύ με αποτέλεσμα το χαλιφάτο της Βαγδάτης να οικειοποιηθεί από αυτούς. Κατά την δεύτερη μαμελουκική δυναστεία, των Μπουρτζί (1382 – 1517) που είχε ως κυρίαρχη φυλή τους Κιρκασίους, το κράτος τους έπεσε σε σταδιακή παρακμή, έως ότου καταστράφηκε από τον οθωμανικό στρατό του Σελίμ Α΄, το 1517. Τα παιδιά των μαμελούκων, που προηγουμένως δεν μπορούσαν να εισέλθουν στην στρατιωτική αριστοκρατία, λόγω του ότι είχαν γεννηθεί ελεύθερα, με την οθωμανική κατάκτηση το εμπόδιο αυτό απαλείφθηκε και αναρριχήθηκαν σταδιακά στο οθωμανικό σύστημα διοίκησης, (Bosworth Clifford Edmund, «*Ισλαμικές Δυναστείες-Χρονολογικό και γενεαλογικό εγχειρίδιο*», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2006, σ. 74).

⁵⁵¹ Grant G.R., «*Battle*», Dorling Kinderslev Limited, London 2005, σ. 129.

⁵⁵² Grant G.R., «*Battle*», Dorling Kinderslev Limited, London 2005, σ. 130.

Κατά την εποχή του Μωάμεθ Β΄ και συγκεκριμένα το 1470, ο οθωμανικός στόλος ανήρχετο σε 92 γαλέρες, οι οποίες κυριαρχούσαν στη Μαύρη Θάλασσα. Μέσα σε λίγα χρόνια, κατά την εποχή του Σουλτάνου Βαγιαζήτ Β΄, ολόκληρος ο οθωμανικός στόλος (γαλέρες και μεταγωγικά), αριθμούσε περί τα 500 πλοία.⁵⁵³ Αρχικά, ο Βαγιαζήτ Β΄ προσπάθησε να ακολουθήσει μία πολιτική ειρήνης με τα δυτικά χριστιανικά κράτη ώστε να σταθεροποιήσει εσωτερικά την χώρα του αναδιοργανώνοντας τα οικονομικά της και κατασκευάζοντας ένα ισχυρό πολεμικό ναυτικό, στο οποίο διόρισε ως Διοικητές παλαίμαχους μουσουλμάνους πειρατές, όπως τον *Kemal Reis*.⁵⁵⁴ Κατά τη διάρκεια του πολέμου με την Βενετία (1499 έως 1502), τα οθωμανικά ναυπηγεία καθέλκυσαν δύο μεγάλα ιστιοφόρα των 1800 τόνων το καθένα, τα πιο μεγάλα πλοία που είχαν υπάρξει μέχρι τότε. Μετά τις νίκες των οθωμανών επί των βενετών στην Ανατολική Μεσόγειο, η Αυτοκρατορία προσπάθησε να αμφισβητήσει τη γαλλική και ισπανική κυριαρχία στη Δυτική Μεσόγειο μέσω συμμαχιών με την Αλγερία και την Τυνησία.⁵⁵⁵ Η οθωμανική διείσδυση στην δυτική θάλασσα άρχισε κατά την διάρκεια της βασιλείας του Σουλτάνου Βαγιαζήτ Β΄, όταν οι οθωμανοί απέκτησαν μία ναυτική βάση στο Μαγκρέμπ, εκεί όπου οι ισπανοί είχαν καταλάβει ήδη μερικά στρατηγικά σημεία στην ακτή. Στην πραγματικότητα η κατάκτηση της Βόρειας Αφρικής άρχισε από τους αδελφούς Μπαρμπαρόσσα, οι οποίοι κατάφεραν να μετατοπίσουν το θέατρο δράσης από το Αιγαίο Πέλαγος στην Δυτική Μεσόγειο. Ο Χαϋρεντίν Μπαρμπαρόσα, αφού ορκίσθη, το 1519, πίστη στον Σουλτάνο Σελίμ, πήρε τον τίτλο του πασά και διορίσθη *Beylerbey* του Αλγερίου. Μεταξύ των ετών 1517 έως 1574, οι οθωμανοί ολοκλήρωσαν την προσάρτηση του Μαγκρέμπ, εκτός από το Μαρόκο.⁵⁵⁶

Το τέλος του 15ου αιώνα, απετέλεσε μία περίοδο-σταθμό στην εξέλιξη του εξοπλισμού των πολεμικών πλοίων, αφού για πρώτη φορά ετοποθετήθηκαν σ' αυτά συστηματικά πυροβόλα όπλα. η εξέλιξη αυτή συνοδεύτηκε και από ανάλογες μετατροπές στη ναυπηγική των.⁵⁵⁷ Έως την εποχή εκείνη, ο ναυτικός πόλεμος, λίγο διέφερε από τις ναυμαχίες του αρχαίου κόσμου. Οι κωπηλάτες γαλέρες αντιγωνίζετο ποια θα εμβολίσει ή θα κάνει ρεσάλτο στο κατάστρωμα της άλλης. Αν και συνεχίστηκαν να γίνονται ρεσάλτα στο κατάστρωμα, οι ναυμαχίες, πλέον, πάντα άρχιζαν με κανονιοβολισμούς από μακριά.⁵⁵⁸ Έτσι, ο ένας στόλος αντιμετώπιζε τον άλλον στην αρχή με ομοβροντίες κανονιών που προκαλούσαν μεγάλες ζημιές στα σκάφη, ή και τα βύθιζαν. Οι ομοβροντίες πυροβόλων υπεχρέωναν σε αλλαγή πορείας των πλοίων του εχθρού, προκειμένου να προστατευθούν, με αποτέλεσμα την αποδιοργάνωση του στόλου τους. Στη συνέχεια, αφού το ένα πλοίο πλευρίζε το άλλο, εγένετο προσπάθεια για κατάληψη του εχθρικού μέσα από εκατέρωθεν πυκνές ομοβροντίες αρκεβουζιών.⁵⁵⁹ Κατά την εποχή εκείνη, τα πυροβόλα όπλα επί των πλοίων ήταν αυτά που κατέστησαν ικανούς τους ολιγάριθμους οθωμανούς να διατηρήσουν τον μουσουλμανικό έλεγχο στην Ερυθρά Θάλασσα και στις περιοχές του Αραβικού Κόλπου και Ινδικού Ωκεανού, σε βάρος της πορτογαλοισπανικής συμμαχίας. Ο πορτογάλος ιστορικός *Godinho* έγραφε πως μετά το 1500, κανένα χριστιανικό κράτος δεν μπορούσε να ανταγωνισθεί το οθωμανικό ναυτικό, με αποτέλεσμα οι χριστιανικές Δυνάμεις να σκέφτονται την από κοινού ένωση των ναυτικών τους Δυνάμεων σε μία ενδεχόμενη θαλάσσια

⁵⁵³ Μπλιάμπλια Κατερίνα, «Η οθωμανική κατάληψη της Ρόδου (1522)», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», τεύχος 39, εκδ. Περισκόπιο, Απρίλιος 2005, σ. 94.

⁵⁵⁴ Hess C. Andrew, «The ottoman conquest of Egypt (1517) and the beginning of the sixteenth century world war», International Journal of Middle East Studies, Volume 4, Issue 1 (Jan. 1973), p. 55-76.

⁵⁵⁵ Μπλιάμπλια Κατερίνα, «Η οθωμανική κατάληψη της Ρόδου (1522)», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», τεύχος 39, εκδ. Περισκόπιο, Απρίλιος 2005, σ. 94.

⁵⁵⁶ Subhi Labib, «The era of Suleyman the Magnificent: Crisis of orientation», International Journal of Middle East Studies, Volume 10, Issue 4 (Nov. 1979), p. 435-451.

⁵⁵⁷ Ζαφειρόπουλος Ιωάννης, «Η εξέλιξη των πολεμικών πλοίων», άρθρο στο περιοδικό «Στρατιωτική Ιστορία», τεύχος 37, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Σεπτέμβριος 1999, σ. 65.

⁵⁵⁸ Grant G.R., «Battle», Dorling Kinderslev Limited, London 2005, σ. 127.

⁵⁵⁹ Μπελέζος Δημήτριος, «Η ναυμαχία της Ναυπάκτου», άρθρο στο περιοδικό «Στρατιωτική Ιστορία», σειρά «Μεγάλες Μάχες», τεύχος 19, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, σσ. 38-41.

αναμέτρηση με την Οθωμανική Αυτοκρατορία.⁵⁶⁰ Μετά την μεγάλη νίκη των πορτογάλων ενάντια στις συνασπισμένες αιγυπτιακές και ινδικές Δυνάμεις στο *Diu*, το 1509, ο Σουλτάνος Βαγιαζήτ Β΄ προσέφερε την υποστήριξή του στην Αίγυπτο, το 1511, αποστέλλοντας στους μαμελούκους 400 πυροβόλα όπλα, δύο τόνους πυρίτιδας και 2.000 οθωμανούς πολεμιστές, που οδηγήθηκαν αμέσως στην περιοχή της Ερυθράς Θάλασσας. Ενώ οι Δυνάμεις των μαμελούκων πάλευαν για να ενισχύσουν τη θέση τους στην Υεμένη, οι οθωμανοί κατέλαβαν το Κάιρο.⁵⁶¹ Αυτό έγινε επί βασιλείας του διαδόχου του Βαγιαζήτ Β΄, Σουλτάνου Σελίμ Α΄, και συγκεκριμένα το 1517.⁵⁶² Τότε οι οθωμανοί κληρονόμησαν αυτόν τον στόλο αφού η γεωστρατηγική θέση της Αιγύπτου, απέκτησε ξαφνικά μεγάλη σπουδαιότητα για την ισχύ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.⁵⁶³ Διότι, μετά την ανακάλυψη νέων θαλασσιών δρόμων από τους πορτογάλους και την επέκταση του εμπορίου τους στον ιδικό ωκεανό στα τέλη του 15^{ου} αιώνας, η Αίγυπτος έγινε σημαντικότερη, αφού το κέντρο της πολιτικής δραστηριότητας μετετοπίστη νοτιότερα, από την ευασιατική στέπα, στις ακτές. Η οθωμανικές κατακτήσεις της Αυτοκρατορίας των Μαμελούκων της Αιγύπτου, το 1517, και η κατάκτηση της Συρίας και Αραβίας, ήταν σημαντικές διότι απέφεραν νέους πόρους στην Κωνσταντινούπολη (λόγω του σχετικά μεγάλου πλεονάσματος της σε σιτάρι), επαρκείς, για να αυξήσουν την οικονομική δύναμή της, ώστε να μπορέσει να προσβάλλει την Βιέννη, στο κέντρο της Ευρώπης, αργότερα.⁵⁶⁴ Το 1527 επανεκτήθη η ναυτική βάση του Σουέζ και πέντε χρόνια μετά προσετέθη ένα ναυπηγείο και μία ναυτική μοίρα στον αραβικό κόλπο.⁵⁶⁵

8.4.2. Τα οθωμανικά πολεμικά πλοία της εποχής

Στα τέλη του 15ου αιώνα, τα πλοία κατεσκευάζοντο πλέον με την μέθοδο πλοήγησης με πρωραίο πηδάλιο, αντικαθιστώντας τα πλευρικά κουπιά που υπήρχαν από την αρχαιότητα, ενώ μια νέα τεχνολογική εξέλιξη ήταν η υιοθέτηση της πυξίδας, μία εφεύρεση ισλαμική και απώτερα κινέζικη.⁵⁶⁶ Τα πολεμικά πλοία που χρησιμοποίησαν οι οθωμανοί ήταν διαφόρων τύπων και μεγεθών, όπως «γαλέρες», «γαλιότες», «γαλεάσες», «φούστες», «μπριγκαντίνα», «φρεγάτες», «φελούκες», «κόγκες» και άλλα. Συγκεκριμένα:

• Οι γαλέρες

Αρχικά, ο όρος «γαλέρα» εχρησιμοποιήθη για να περιγράψει κάθε τύπο κωπήλατου σκάφους και έχει, πιθανόν, τις ρίζες του στη «γαλέα», τον μικρότερο τύπο βυζαντινού «δρόμωνα». Όπως και οι «δρόμωνες», έτσι και οι «γαλέρες» έφεραν ένα μακρύ κοντάρι στην πλώρη, το οποίο εξυπηρετούσε για εξόρμηση. Το κατάστρωμα της πλώρης εχρησιμοποιείτο ως εξέδρα μάχης και πάνω της ήταν τοποθετημένοι στρατιώτες, όπως επίσης και στις πλευρές του πλοίου ανάμεσα στους κωπηλατικούς πάγκους.⁵⁶⁷ Κατά τα μέσα του 15ου αιώνας, οι γαλέρες ήταν σχεδιασμένες να εμβολίζουν τα αντίπαλα σκάφη, με τα αμυντικά τους μέσα να

⁵⁶⁰ Hess C. Andrew, «*The ottoman conquest of Egypt (1517) and the beginning of the sixteenth century world war*», International Journal of Middle East Studies, Volume 4, Issue 1 (Jan. 1973), p. 55-76.

⁵⁶¹ Subhi Labib, «*The era of Suleyman the Magnificent: Crisis of orientation*», International Journal of Middle East Studies, Volume 10, Issue 4 (Nov. 1979), p. 435-444.

⁵⁶² Οι μαμελούκοι, πριν από την κατάκτηση τους από τους οθωμανούς, χρησιμοποιούσαν σπαθιά «*kilitch*» με εξαιρετική ποιότητα μετάλλου και εγχάρκτη διακόσμηση, (Lebedynsky Iaroslav, «*Les armes orientales*», Editions du portail, Paris 1992, σ. 44).

⁵⁶³ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 25.

⁵⁶⁴ Hess C. Andrew, «*The ottoman conquest of Egypt (1517) and the beginning of the sixteenth century world war*», International Journal of Middle East Studies, Volume 4, Issue 1 (Jan. 1973), p. 55-76, όταν οι πορτογάλλοι επέκτειναν το εμπόριο στον Ινδικό Ωκεανό στα τέλη του 15^{ου} αιώνα, δεν υπήρχαν εκεί ανταγωνιστές τους, καθότι στο μαμελουκικό κράτος η στρατιωτική κοινωνία του εξεφράζετο μόνο μέσω ενός δυναμικού ιππικού, ενώ οι ίδιοι δεν ήταν ναυτικός λαός. Οι κινέζικοι στολισκοί της δυναστείας των *Ming* που είχαν προσπαθήσει να επεκτείνουν το εμπόριό τους δυτικά της ινδικής υποηπείρου από το 1405 έως το 1433, είχαν ήδη αποσυρθεί από την περιοχή. Επειδή η απόσυρση των κινέζων δεν είχε υποκινήσει κανένα νέο ανταγωνισμό από άλλα μεγάλα κράτη, οι μαμελούκοι δεν εχρειάστησαν να κατασκευάσουν κάποιο ισχυρό στόλο για να διεκδικήσουν τις νότιες αυτές περιοχές. Αντίθετα, είχαν προσπαθήσει να διατηρούν ισχυρές χερσαίες Δυνάμεις, αφού οι κίνδυνοι για το κράτος τους προήρχετο από τις ισχυρές κεντρικές ασιατικές Αυτοκρατορίες των βορειοανατολικών συνόρων τους.

⁵⁶⁵ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 25.

⁵⁶⁶ Nicolle David – Rothero Christopher, «*The Venetian Empire (1200-1670)*», Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1989, σ. 8.

⁵⁶⁷ Δελής Απόστολος, «Δρόμωνες και γαλέρες», άρθρο στο περιοδικό «Panzer», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Μάιος 2003, σσ. 62-63.

είναι συγκεντρωμένα κυρίως στην πλώρη. Εκεί υπήρχε η δυνατότητα να τοποθετηθεί ένας πετροβόλος καταπέλτης στο ξύλινο κάστρο, ή και στην πρύμνη. Ξύλινα στηθαία, ευρίσκοντο τοποθετημένα κατά μήκος των πλευρών των πλοίων για να προστατεύουν τους κωπηλάτες, ενώ πολλά πλοία έμπαιναν στην μάχη τυλιγμένα με δέρματα ή κομμάτια τσόχα βουτηγμένα στο ξύδι υπό τον φόβο εκχύσεως εμπρηστικών μειγμάτων. Σε πολλές περιπτώσεις, υπερυψωμένοι ξυλόπυργοι καταστροφμάτων εξουδετέρωναν σε ύψος χερσαίες οχυρώσεις τις οποίες απεδυνάμωναν προηγουμένως με καταπέλτες πλοίων και με βέλη βαλλιστριφόρων τοποθετημένων σε μικρές βάρκες, που εξηρτώντο μεταξύ των ιστίων. Διαρκώς ανεπτύσσοντο και νέες τεχνικές θαλάσσιου πολέμου, με τους στόλους, επί παραδείγματι, να υποχωρούν τεχνηέντως και αμέσως, απρόσμενα, να εφορμούν προς τους καταδιώκοντες αιφνιδιάζοντάς τους, πριν προλάβουν να τεθούν σε θέσεις μάχης, μαζεύοντας τα πανιά και απλώνοντας τα κουπιά, ή να αιφνιδιάζουν και πάλι, εξαπολύοντας ενέδρες, κρυμένα πίσω από νησιά ή ορμίσκους, ή δένοντας πολλά πλοία μαζί ώστε να αποτελούν ένα πλωτό φρούριο.⁵⁶⁸ Σταδιακά και προς το τέλος του 15ου αιώνα, η λειτουργία αυτή των γαλερών μετεβλήθη μετά την εμφάνιση των πυροβόλων όπλων. Σε αντίθεση με τα ιστιοφόρα (που ενεφανίσθησαν αργότερα) όπου έφεραν πυροβόλα στα πλάγια μέρη του σκάφους, οι γαλέρες έφεραν πυροβόλα σε ειδικά σημεία της πλώρης, με αποτέλεσμα την στόχευση από το εμπρόσθιο μέρος του σκάφους.⁵⁶⁹

Οι απλές γαλέρες είχαν μήκος 41 μέτρα και πλάτος μόλις 5. Στις οθωμανικές γαλέρες υπήρχε μία σειρά κουπιών σε κάθε πλευρά, αριθμός των οποίων κυμαίνονταν από 20 έως 30. Κάθε κουπί απησχολούσε, συνήθως, τέσσερις κωπηλάτες, οπότε το σκάφος διέθετε έναν κυμαινόμενο αριθμό 160 έως 240 κωπηλατών. Οι οθωμανικές γαλέρες ήταν λιγότερο ταχύτερες και ευέλικτες, απ' ό,τι οι ευρωπαϊκές, αλλά ήταν βαρύτερες και πιο φαρδιές, ικανές να μεταφέρουν με ασφάλεια ισχυρά πυροβόλα. Οι «*panterna*» ήταν τύπος ακόμα βαρύτερων γαλερών και εχρησιμοποιούντο από το οθωμανικό ναυτικό ως μεταφορείς ανωτέρων Αξιωματικών, ή επισήμων προσώπων. Έφεραν, μάλιστα, στην πρύμνη τους ένα μεγάλο φανάρι, ως σύμβολο του ρόλου τους.⁵⁷⁰

• Οι γαλιότες

«Γαλιότες» ελέγοντο οι ελαφρές γαλέρες και εχρησιμοποιούντο κυρίως από τους πειρατές της Μπαρμπαργιάς, που ήταν σύμμαχοι των οθωμανών. Τα σκάφη αυτά μπορεί να ήταν ελαφρύτερα και στενότερα απ' ό,τι οι συνηθισμένες γαλέρες, αλλά ανέπτυσαν μεγαλύτερη ταχύτητα κατά την καταδίωξη εμπορικών σκαφών, ή προκειμένου να διαφύγουν από μεγαλύτερα πολεμικά πλοία. Διέθεταν 20 κουπιά σε κάθε πλευρά, με δύο κωπηλάτες σε κάθε κουπί. Συνολικά, το πλήρωμα αποτελείτο από 80 κωπηλάτες και μπορούσαν να επιβαίνουν περίπου 60 στρατιώτες. Έφεραν ένα μόνο πυροβόλο στην πλώρη.⁵⁷¹

• Οι γαλεάσες

Οι «γαλεάσες» ήταν υπερβολικά δυσκίνητα και διόλου ευέλικτα πλοία, λόγω των τεραστίων για την εποχή, διαστάσεων των και για το λόγο αυτό κατεσκευάστησαν πολύ λίγες. Αρχικά έφεραν δύο ιστία. Ο κύριος ιστός ευρίσκετο στο κέντρο ή στο εμπρόσθιο μέρος του πλοίου, ενώ ένας μικρότερος ιστός ευρίσκετο στην πρύμνη. Αργότερα, προσετέθη και τρίτος ιστός. Τις γαλεάσες, λόγω του μεγάλου βάρους των, παρ' ό,τι έφεραν κουπιά, τις εχρησιμοποιούσαν κυρίως μόνο όταν έπρεπε να εξέλθουν ή να εισέλθουν σε πολιορκημένα λιμάνια, ενώ ως κύριο μέσο πρόωσης είχαν τα πανιά. Αυτό είχε το πλεονέκτημα, ότι οι

⁵⁶⁸ Nicolle David – Rothero Christopher, “*The Venetian Empire (1200-1670)*”, Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1989, σσ. 8-9.

⁵⁶⁹ Μπελέζος Δημήτριος, “*Οι γαλέρες και οι παραλλαγές τους*”, άρθρο στο περιοδικό “*Στρατιωτική Ιστορία*”, σειρά “*Μεγάλες Μάχες*”, τεύχος 19, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, σ. 66.

⁵⁷⁰ Μπελέζος Δημήτριος, “*Οι γαλέρες και οι παραλλαγές τους*”, άρθρο στο περιοδικό “*Στρατιωτική Ιστορία*”, σειρά “*Μεγάλες Μάχες*”, τεύχος 19, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, σ. 66, τη μεγάλη σημασία αυτού του φαναριού αποκαλύπτει το γεγονός ότι πολλές φορές η αφαίρεσή του γινόταν για να τιμωρηθεί ο κυβερνήτης του σκάφους, όπως συνέβη με τον μπέη της Ρόδου κατά την πολιορκία της Αμμοχώστου, ο οποίος δεν κατόρθωσε να εμποδίσει την άφιξη ενισχύσεων στην πόλη.

⁵⁷¹ Μπελέζος Δημήτριος, “*Οι γαλέρες και οι παραλλαγές τους*”, άρθρο στο περιοδικό “*Στρατιωτική Ιστορία*”, σειρά “*Μεγάλες Μάχες*”, τεύχος 19, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, σ. 64.

κωπηλάτες των μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν και ως στρατιώτες. Όντως, εξαιρετικά δυσκίνητα πλοία, εχρησιμοποιούντο στη μάχη και ως «επιπλέοντα φρούρια» με τα πυροβόλα των τοποθετημένα πάνω σε τροχοφόρους κιλίβαντες κατά μήκων των πλευρών.⁵⁷² Τα πυροβόλα αυτά ήταν συνήθως ελαφρύτερα και ο αριθμός του εκυμαίνεται σε 12-14, ενώ οκτώ βαρύτερα ήταν τοποθετημένα περιφερειακά σε υπερακατασκευή της πλώρης και άλλα δύο τοποθετημένα σε υπερακατασκευή της πρύμνης.⁵⁷³

• Οι φούστες

Οι «φούστες» ήταν σκάφη ελαφρύτερα από τις γαλέρες και διέθεταν 10-15 κουπιά σε κάθε πλευρά, ενώ σε κάθε κουπί ησχολούντο δύο κωπηλάτες. Σε κάθε φούστα απαιτούντο περίπου 60 κωπηλάτες και 30-40 στρατιώτες. Λόγω του μικρού μεγέθους των διέθεταν μόνο ένα τριγωνικό πανί και δεν ήταν δυνατόν να χρησιμοποιηθούν σε μεγάλη ναυμαχία. Προσέφεραν όμως σημαντική βοήθεια στη μεταφορά ενισχύσεων και εφοδίων από το ένα μέρος της σύγκρουσης στο άλλο.⁵⁷⁴

• Τα μπριγκαντίνια

Τα «μπριγκαντίνια» ήταν ακόμα μικρότερα πλοία από τις φούστες, αφού το μήκος τους δεν ξεπερνούσε τα 15 μέτρα. Έφεραν 10-12 πάγκους με έναν άνδρα σε κάθε κουπί. Τα πλοία αυτά, επειδή ήταν μικρά και γρήγορα, εχρησιμοποιούντο για κατασκοπευτικές αποστολές και για ανταλλαγές μηνυμάτων σε μεγάλα πλοία ή κοντινές περιοχές.

• Οι φελούκες

Οι «φελούκες» είχαν ένα πανί και περίπου δέκα κουπιά, ενώ έφεραν περίπου 35 άνδρες ως πλήρωμα.

• Οι κόγκες

Οι «κόγκες» ήταν (στρογγυλά) μεταφορικά πλοία χρησιμοποιώντας για την πλεύση ένα τετράγωνο πανί. Είχαν τρία κατάρτια και έφταναν σε μήκος τα 30 μέτρα, με πλάτος επτά μέτρα, ενώ με ύψος τουλάχιστον τρία μέτρα πάνω από το νερό, διέθεταν συνήθως δύο καταστρώματα. Τοποθέτησαν πάνω τους πυροβόλα για πρώτη φορά μετά ο 1470, όταν αντικατέστησαν μικρούς καταπέλτες.⁵⁷⁵ Τα πλοία αυτά, μπορεί να ήταν ογκώδη και δυσκίνητα, αλλά, με την βαριά τους θωράκιση, απέδειξαν την αξία τους στις μάχες, στα τέλη του 15ου αιώνα. Κυρίως εχρησιμοποιούντο στην Δύση.⁵⁷⁶

• Οι φρεγάτες

Οι «φρεγάτες» αρχικά δεν είχαν κατάστρωμα. Με μήκος όχι μεγαλύτερο από τα 10 μέτρα, έφεραν περίπου 35 άνδρες ως πλήρωμα.⁵⁷⁷

8.5. Η οργάνωση στρατιωτικών Δυνάμεων άλλων κρατών, κατά την περίοδο βασιλείας των Σουλτάνων Βαγιαζήτ Β΄ και Σελίμ Α΄ (1481-1520)

8.5.1. Ο βενετικός στρατός κατά την εποχή των Σουλτάνων Βαγιαζήτ Β΄ και Σελίμ Α΄

Από τα τέλη του 15ου αιώνα, η Βενετία άρχισε να υφίσταται μία στρατιωτική κρίση, αφού αντιμετώπιζε στη θάλασσα τον διαρκώς ισχυροποιούμενο οθωμανικό στόλο,

⁵⁷² Δελής Απόστολος, «*Αρόμνες και γαλέρες*», άρθρο στο περιοδικό «*Panzer*», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Μάιος 2003, σσ. 64-65.

⁵⁷³ Ζαφειρόπουλος Ιωάννης, «*Η εξέλιξη των πολεμικών πλοίων*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 37, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Σεπτέμβριος 1999, σ. 66.

⁵⁷⁴ Μπελέζος Δημήτριος, «*Οι γαλέρες και οι παραλλαγές τους*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», σειρά «*Μεγάλες Μάχες*», τεύχος 19, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, σ. 67.

⁵⁷⁵ Κονδύλης Αθανάσιος, «*Οι πειρατές της Μεσογείου*», περιοδικό «*Ιστορικά Θέματα*», σειρά «*Παγκόσμια Ιστορία*», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006, σ. 27.

⁵⁷⁶ Nicolle David – Rothero Christopher, «*The Venetian Empire (1200-1670)*», Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1989, σ. 8.

⁵⁷⁷ Κονδύλης Αθανάσιος, «*Οι πειρατές της Μεσογείου*», περιοδικό «*Ιστορικά Θέματα*», σειρά «*Παγκόσμια Ιστορία*», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006, σσ. 26-27.

ταυτόχρονα με τις χερσαίες επιθέσεις, των βορείων γειτόνων της. Τότε εδημιουργήθη ο θεσμός των «*proveditore*» (= επιβλεπόντων, δηλαδή των πολιτών αξιωματούχων που συνόδευαν τα στρατεύματα προκειμένου να επιβλέπουν τη συμπεριφορά των μισθοφόρων).⁵⁷⁸ Το 1509, η Βενετία, ερχόμενη σε σύγκρουση με τον Συνασπισμό του Καμπαί, αντιμετώπιζε συγχρόνως ανεπάλληλες εισβολές γαλλικών στρατευμάτων στο έδαφός της, αφού η Γαλλία ήταν η ισχυρότερη ευρωπαϊκή Δύναμη εκείνη την εποχή. Όταν ενικήθη κατά κράτος στη μάχη του Ανιαντέλλο και έχασε όλη την περιοχή της Τέρρα Φίρμα, ηναγκάσθη από τότε να υιοθετήσει μία περισσότερο αμυντική στάση, ενισχύοντας τα σύνορά της και αντιστρέφοντας τα μέχρι πρότινος δεδομένα όσον αφορά την αναλογία ιππικού προς πεζικό. Ταυτόχρονα, η αυξανόμενη απειλή των οθωμανών στη θάλασσα, απαιτούσε ολοένα και περισσότερες γαλέρες καθώς και πεζοναύτες.⁵⁷⁹ Η πόλη άρχισε να βασίζεται όσο μπορούσε περισσότερο στο δικό της ανθρώπινο δυναμικό, αφού δεν είχε πλέον μεγάλη οικονομική δυνατότητα να πληρώνει μισθοφόρους και εθέσπισε ένα είδος στρατιωτικού συμβούλου, το οποίο θα ήταν αρμόδιο για όλες τις στρατιωτικές υποθέσεις της χώρας. Την εποχή εκείνη δεν ήταν μόνο οι οθωμανοί οι αντίπαλοι της Βενετίας, αλλά και οι Αυστριακοί από τον βορά, καθώς και πειρατές όλων των εθνικοτήτων, όπως ισπανοί, γάλλοι, ολλανδοί, εγγλέζοι, Ιπότες της Μάλτας, Τοσκάνοι, Ιπότες του Αγίου Στεφάνου, καθώς και κουρσάροι.⁵⁸⁰ Πάντως, η κυριότερη απειλή κατά των υπερποντίων κτήσεων της Αυτοκρατορίας προήρχετο από τους οθωμανούς τούρκους.⁵⁸¹

8.5.2. Ο ουγγρικός στρατός κατά την εποχή των Σουλτάνων Βαγιαζήτ Β΄ και Σελίμ Α΄

Κατά την εποχή που οι οθωμανοί εγένοντο όλο και περισσότερο απειλητικοί για την Κεντρική Ευρώπη, ο Βασιλιάς της Ουγγαρίας Ματθαίος Κορβίνος (γιος του Ιωάννη Ουνιάδη, που ανέλαβε την εξουσία το 1458), συνεκρότησε μία μόνιμη στρατιωτική Δύναμη 30.000 ανδρών, αποτελούμενη από Ουσίτες της Βοημίας, γερμανούς, σέρβους, και πολωνούς μισθοφόρους τους οποίους ήλεγχε αποκλειστικά ο ίδιος. Ο στρατός αυτής ονομάσθη «*Μαύρη Στρατιά*», λόγω του μαύρου χρώματος με το οποίο οι πολεμιστές έβαφαν τις πανοπλίες τους. Θέτοντας υπό τον έλεγχό του τους ευγενείς, προσπάθησε να ενώσει όλη την Κεντρική Ευρώπη σε μία ενιαία Αυτοκρατορία ικανή να αντιμετωπίσει τους οθωμανούς. Όμως μετά το απροσδόκητο θάνατό του, το 1490 (την περίοδο που στην οθωμανική Αυτοκρατορία, Σουλτάνος ήταν ο Βαγιαζήτ Β΄), η «*Μαύρη Στρατιά*» διελύθη και οι ευγενείς πήραν και πάλι τον έλεγχό της, δίχως να έχουν την δυνατότητα να συγκροτήσουν μία αξιόμαχη Δύναμη ούτε να συντονιστούν μεταξύ τους. Για την υπεράσπιση των πόλεων, δεν υπήρχαν, παρά μικρές ομάδες μισθοφόρων, ενώ η φύλαξη των οχυρών των συνόρων ήταν ανεπαρκής. Οι συνέπειες αυτής της στρατιωτικής αποσύνθεσης της Ουγγαρίας, φάνηκαν με οικτρό τρόπο, τρεις δεκαετίες αργότερα κατά την μάχη του Μόχατς, τον Αύγουστο του 1526, όταν η χώρα υπέστη την μεγαλύτερη εθνική καταστροφή της ιστορίας της.⁵⁸²

⁵⁷⁸ Nicolle David – Rothero Christopher, “*The Venetian Empire (1200-1670)*”, Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1989, σ. 11.

⁵⁷⁹ Οι κυβερνήτες των βενετικών γαλερών την εποχή εκείνη, ελέγοντο «*σοπράκομιτο*». Αυτοί ήταν αναγκαστικά ευγενείς με μεγάλη εμπειρία, όχι μόνο στο θαλάσσιο πόλεμο, αλλά και στο χειρισμό πυροβόλων σε χερσαίες μάχες. Είχαν συνήθεια να διακοσμούν τα πλοία τους με μη εγκεκριμένες παραστάσεις από πανάκριβα επιχρυσωμένα σκαλιστά ξύλα, μεταχειριζόμενοι τα σκάφη σαν προσωπικές θαλαμηγούς. Διέθεταν όμως υψηλό αίσθημα ευθύνης, εμποδίζοντας την πειθαρχία κατά τη διάρκεια της μάχης.

⁵⁸⁰ Η διαφορά των κουρσάρων και πειρατών έγκειται στο ότι οι κουρσάροι δεν ενεργούν για δικό τους λογαριασμό, επιτιθέμενοι αδιακρίτως σε κάθε πλοίο, αλλά για λογαριασμό κάποιου κράτους, από το οποίο παίρνουν άδεια με επίσημο δίπλωμα, απολαμβάνοντας και την ανάλογη προστασία, με αντάλλαγμα να επιτίθενται και να αιχμαλωτίζουν τα πλοία εχθρικών κρατών.

⁵⁸¹ Nicolle David – Rothero Christopher, “*The Venetian Empire (1200-1670)*”, Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1989, σσ. 21-23, για την άμυνα των εδαφών, τα πληρώματα των βενετικών γαλερών ήταν αναγκασμένα να μάχονται και ως χερσαίες αλλά και ως αμφίβιες Δυνάμεις.

⁵⁸² Nicolle David – Mc Brite Angus, “*Hungary and the fall of Eastern Europe (1000-1568)*”, Osprey Publishing Ltd, London 1988, σσ. 12-13.

8.5.3. Ο ισπανικός στρατός κατά την εποχή των Σουλτάνων Βαγιαζήτ Β΄ και Σελίμ Α΄

Στα τέλη του 15^{ου} αιώνα ο ισπανός Διοικητής Κονσλάβο ντε Κορντόμπα, σχημάτισε έναν μικτό σχηματισμό πεζικού με λόγχες και αρκεβούζια που τον ονόμασε «*colunella*», διοικούμενος από έναν «*Colonel*» (= Συνταγματάρχη). Οι λογχοφόροι ευρίσκοντο στο κέντρο της φάλαγγας σε πυκνή διάταξη, ενώ οι αρκεβουζιοφόροι στα πλευρά ή γύρω από αυτήν σε αραιή τάξη. Οι τελευταίοι μπορούσαν να πυροβολήσουν τον εχθρό και εν συνεχεία να τρέξουν να κρυφτούν στις τάξεις των λογχοφόρων, αν τους επιτίθετο ιππικό ή εχθρική φάλαγγα.⁵⁸³

Σταδιακά, η συστηματική εισαγωγή των πυροβόλων όπλων (κανονιών) και των αρκεβουζιών στους ευρωπαϊκούς στρατούς άρχισε να δίνει πλεονεκτήματα σε αυτούς που τα χρησιμοποιούσαν, χωρίς όμως, οι φάλαγγες συντεταγμένων λογχοφόρων να μην εξακολουθούν να παίζουν σημαντικό ρόλο στις μάχες.⁵⁸⁴

---

⁵⁸³ Πατσουλές Δημήτρης, «*Η επανάσταση του Πεζικού - Από την σάρισα και την φάλαγγα στο μουσκέτο και το Τάγμα πεζικού*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικές Σελίδες*», τεύχος 35, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σσ. 37-38, κατά την μάχη της Σερινιόλα το 1503, μεταξύ ισπανών και γάλλων, οι Δυνάμεις του Κορντόμπα, αν και υστερούσαν σε αναλογία με τις αντίστοιχες γαλλικές σε κλίμακα 1 προς 4, κατάφεραν να κερδίσουν τη νίκη, οχυρωμένες πίσω από παλούκια, τοίχια ή τάφρους. Οι γάλλοι εξαπέλυσαν δύο εφόδους με «*gendarme*» βαρύ ιππικό που αναχαιτίστη από το ισπανικό πυροβολικό. η τρίτη εφόδος απεκόπη από μία βροχή βολίδων αρκεβουζίων, εκ των οποίων μία σκότωσε τον Δούκα του Νεμούρ, που έγινε ο πρώτος Στρατηγός στην ιστορία, που σκοτώθηκε από πυροβόλο όπλο σε μάχη. Μαζί με το γαλλικό ιππικό, επετέθησαν και οι ελβετοί μισθοφόροι αλλά και αυτοί απωθήθησαν από τα πυρά των αρκεβουζίων.

⁵⁸⁴ Πατσουλές Δημήτρης, «*Η επανάσταση του Πεζικού - Από την σάρισα και την φάλαγγα στο μουσκέτο και το Τάγμα πεζικού*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικές Σελίδες*», τεύχος 35, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σσ. 38-39, κατά τη μάχη του Μαριάνο το 1515, η υπεροχή του γαλλικού πυροβολικού που διέθετε χυτά μπρούτζινα κανόνια, διέλυσε τις ελβετικές φάλαγγες. Επίσης, κατά την μάχη της Μπικόκα το 1522, το γερμανικό πυροβολικό και οι αρκεβουζιοφόροι προξένησαν μεγάλες απώλειες στους ελβετούς.

9. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΣΟΥΛΕΪΜΑΝ Α΄ (ΑΛ ΚΑΝΟΥΝΙ) Ο ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΗΣ Η΄ Ο ΝΟΜΟΘΕΤΗΣ (1520 – 1566)

9.1. Η εδαφική επέκταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά την εποχή του Σουλτάνου Σουλεϊμάν Α΄.

Ο Σουλεϊμάν Α΄ ο Μεγαλοπρεπής ήταν, ίσως, ο σημαντικότερος Σουλτάνος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αφού πέραν της εσωτερικής οργάνωσης του κράτους του, μέσω στρατιωτικών επιχειρήσεων επέκτεινε αυτό σε Ευρώπη, Ασία και Αφρική. Μεγαλώνοντας μέσα στο στρατιωτικό περιβάλλον του πατέρα του Σελίμ Α΄ και χρηματίζοντας διοικητής της Κριμαίας και της Μαγνησίας, είχε την απαραίτητη στρατιωτική εμπειρία όταν ανέλαβε τα ηνία του κράτους το 1520, αφού βασίλευσε επί 46 έτη, έως το 1566.⁵⁸⁵ Κατά την εποχή του, Αυτοκράτορας της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας ήταν ο Κάρολος Ε΄. Ο Φραγκίσκος Α΄ είχε ανεβεί στον γαλλικό θρόνο το 1515 σε ηλικία 21 ετών, ενώ ο Ερρίκος Η΄ είχε γίνει Βασιλιάς της Αγγλίας το 1509 σε ηλικία 18 ετών. Ήταν η εποχή του Μπαρμπερ στις Ινδίες (1526-1560) και του Πάπα Λέοντα Ι΄ (1513). Ήταν η εποχή των μεταρρυθμιστών του Λούθηρου στην Γερμανία.⁵⁸⁶ Το 1521, ο Σουλεϊμάν Α΄ εξεστράτευσε εναντίον των ούγγρων όπου κατέλαβε το Σαβάκιο, το Σεμλίνο και ύστερα από πολιορκία το Βελιγράδι, σκοτώνοντας όλους του ούγγρους υπερασπιστές της πόλης, ενώ αντίθετα χάρισε τις ζωές στους βούλγαρους συμμάχους τους. Το 1522, εσυνθηκολόγησε, μετά από πολιορκία, η πόλη της Ρόδου και οι Ιωαννίτες Ιππότες απεχώρησαν. Εν συνεχεία από το οθωμανικό ναυτικό, κατελήφθησαν πολλά νησιά του Αιγαίου, όπως η Κω, η Κάλυμνος, η Λέρος, η Νίσυρος κ.α.. Κατόπιν ο Σουλεϊμάν Α΄ ισχυροποίησε την οθωμανική κυριαρχία στις περιοχές του πρώην Μαμελουκικού Κράτους (Συρία-Αίγυπτος) και αμέσως εξεστράτευσε και πάλι κατά της Ουγγαρίας όπου κατενίκησε τους ούγγρους στην μάχη του Μόχατς τον Αύγουστο του 1526. Κατά την μάχη εκείνοι σκοτώθηκαν 30.000 περίπου χριστιανοί και ο βασιλιάς της Ουγγαρίας Λουδοβίκος Β΄. Το μεγαλύτερο μέρος της Ουγγαρίας κατεκτήθη από τους οθωμανούς, ενώ το υπόλοιπο περιήλθε στον Αψβούργο αρχιδούκα της Αυστρίας και μετέπειτα γερμανορωμαίο Αυτοκράτορα Φερδινάνδο. Το 1529 ο οθωμανικός στρατός κατέλαβε την Βούδα ενώ τον ίδιο χρόνο πολιορκήσε την Βιέννη, την οποία όμως δεν κατόρθωσε να καταλάβει. Τον ίδιο χρόνο, ο πειρατής Χαϊρ αλ Ντιν-Μπαρμπαρόσα κατέλαβε το ισπανικό φρούριο Πενιόν του Μαρόκου, πετυχαίνοντας και συντριπτική νίκη κατά του ισπανικού στόλου. Το 1532, ο Μπαρμπαρόσα, μέσω ναυτικών επιχειρήσεων κατέλαβε την Κορώνη, Πάτρα, Ρίο και Αντίρριο, διοριζόμενος κατόπιν από τον Σουλτάνο, ως αρχηγός των ναυτικών Δυνάμεων της Αυτοκρατορίας.⁵⁸⁷ Η ανακατάληψη φρουριών στον Δούναβη από τον Αυτοκράτορα Φερδινάνδο Α΄ και η επίθεση του στον υποτελή του Σουλεϊμάν Α΄, Βασιλιά *John Szapolyai*, στην Βούδα (παρ' όλου του ότι απωθήθη από την οθωμανική φρουρά της πόλης), ήταν ενέργειες που έπεισαν τον Σουλτάνο ότι θα έπρεπε να προσπαθήσει εκ νέου να καταλάβει την Βιέννη. Το 1532, επέστρεψε στην Ουγγαρία με ένα ακόμα μεγαλύτερο στρατό από αυτόν που είχε φέρει το 1529, πολιορκώντας αρχικά, την πόλη Koszeg (την οποία το 1532 οι αυστριακοί την ονόμαζαν Guns), όπου οι 700 υπερασπιστές της αντιστάθηκαν υπό την διοίκηση του κροάτη *Miklos Jurisics*. Λόγω ελλείψεως κανονιών, ο διοικητής των οθωμανικών στρατιωτικών Δυνάμεων εκεί, Μεγάλος Βεζίρης Ibrahim pasha, προτίμησε την μέθοδο της υπονόμευσης, αλλά παρ' όλου που οι εκρήξεις πέτυχαν να ανοίξουν τρύπες στις οχυρώσεις, κάθε διαδοχική επίθεση αποκρούσθη. Τελικά, μετά από διαπραγματεύσεις, η μικρή φρουρά

⁵⁸⁵ Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, "The Ottoman Empire", Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 35.

⁵⁸⁶ Ουέλλς Τζωρτζ-Χέρμπερτ, «Επιτομή Παγκοσμίου Ιστορίας», εκδ. Απόλλων, 1955, σσ. 239-240.

⁵⁸⁷ Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, "The Ottoman Empire", Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 34.

παρεδόθη υπό όρους και στην πόλη ετοποθετήθη μία μικρή φρουρά, όπως είχε συνεννοηθεί. Τον Αύγουστο, ο οθωμανικός στρατός απεχώρησε μετά από μία Συνθήκη Ειρήνης του Σουλτάνου Σουλεϊμάν Α΄ με τον Βασιλιά Φερδινάνδο Α΄.⁵⁸⁸ Κατά το διάστημα από το 1534 έως το 1535, ο Σουλεϊμάν Α΄ νίκησε τους πέρσες και κατέλαβε το Ερζερούμ, την Ταυρίδα και την Βαγδάτη, ενώ την ίδια εποχή ο οθωμανικός στόλος, υπό τον Μπαρμπαρόσα, προξένησε καταστροφές στην Νότια Ιταλία, κυριεύσε την Τύνιδα και κατέλυσε την αραβική δυναστεία του Μουλάη Χασάν. Ακολούθησε η σύναψη συμμαχίας του Σουλεϊμάν με τον Φραγκίσκο Α΄ της Γαλλίας εναντίον της Γερμανορωμαϊκής Αυτοκρατορίας, το 1536, και κατόπιν νέος οθωμανοβενετικός πόλεμος ξέσπασε. Το 1538, ο οθωμανικός στόλος απέκρουσε επίθεση του ενωμένου χριστιανικού στόλου, έξω από την Πρέβεζα, ενώ ο Μπαρμπαρόσα προξένησε τεράστιες καταστροφές και ερήμωση στα νησιά του Ιονίου Πελάγους, σε πελοποννησιακές ακτές, στην Κρήτη, τις Βόρειες Σποράδες και τις Κυκλάδες, απέτυχε όμως να καταλάβει τα οχυρά του Χάνδακα, της Κέρκυρας και του Ναυπλίου. Την ίδια χρονιά μία επιτυχημένη οθωμανική εκστρατεία στην Μολδαβία είχε ως αποτέλεσμα την προσάρτηση του Μπεντέρ (Τιγκίνα). Το 1540, η Βενετία συνθηκολόγησε αφού υπεχρέωθη να εκχωρήσει στους οθωμανούς το Ναύπλιο και την Μονεμβασιά, καθώς και τα νησιά Ίο, Πάρο, Χίο, Πάτμο κ.α.⁵⁸⁹ Το 1541, η οθωμανική αυτοκρατορική αρμάδα η οποία απετελείτο από 516 πλοία, φέροντα 12.330 ναύτες και 24.000 στρατιώτες, υπέστη μεγάλη φυσική καταστροφή κοντά στο Αλγέρι, από κακοκαιρία. Παρ' όλη την καταστροφή αυτές, οι ευρωπαϊκές ναυτικές Δυνάμεις δεν τολμούσαν, την εποχή εκείνη, να αμφισβητήσουν την οθωμανική υπεροχή και πρωτοκαθεδρία στην Μεσόγειο.⁵⁹⁰ Και όμως, η ανικανότητα των οθωμανών να οργανώσουν μόνοι τους έναν ισχυρό στόλο, τους είχε αναγκάσει να στηριχθούν περισσότερο στους πειρατές ιδιαίτερα την εποχή κατά την οποία προέβαιναν σε θαλάσσιες κατακτήσεις.⁵⁹¹

Την ίδια χρονιά η εκστρατεία των οθωμανών κατά του αυστρακοκρατούμενου τμήματος της Ουγγαρίας, κατέληξε στην υπογραφή ειρήνης του 1562, που αναγνώριζε τρεις Ουγγαρίες: την αψβουργική, την οθωμανική και την υποτελή στους οθωμανούς Τρανσυλβανία. Το 1548 μία δεύτερη εκστρατεία κατά της Περσίας οδήγησε στην κατάκτηση εκτεταμένων εδαφών γύρω από τη λίμνη Βαν, ενώ μία δεύτερη το 1554, δεν είχε σαφή αποτελέσματα, αφού η Δυναστεία των Σαφαβιδών εξακολουθούσε να ανθίσταται. Πάντως, ο οθωμανικός στόλος κυριαρχούσε στην Ερυθρά Θάλασσα και στον Περσικό Κόλπο. Το 1555, υπεγράφη Συνθήκη ειρήνης μεταξύ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της Περσίας, όπου εσταθεροποιήθησαν τα ανατολικά σύνορα της Αυτοκρατορίας. Στην Βόρεια Αφρική τα οθωμανικά στρατεύματα κατέλαβαν την Τρίπολη, αλλά παρά την ισχυρή πολιορκία τους, δεν κατάφεραν να καταβάλουν την αντίσταση των Ιωαννιτών Ιπποτών στην Μάλτα, το 1565.⁵⁹² Η πολιορκία της Μάλτας από τους οθωμανούς ήταν η μόνη προσπάθειά τους κατάληψης πόλης δια θαλάσσης.⁵⁹³ Οι ιππότες του Αγίου Ιωάννου της Ρόδου είχαν μεταφερθεί στη Μάλτα το 1522, μετά την κατάληψη του νησιού από τους οθωμανούς, μετενομαζόμενοι ως Ιππότες της Μάλτας. Ο Μέγας Μάγιστρος των Ιπποτών (Grand Master) *Jaen de La Vallette* (τον οποίο το όνομα πήρε αργότερα η πρωτεύουσα του νησιού), ανέγειρε εκεί ένα απόρθητο φρούριο σε

⁵⁸⁸ Turnbull Stephen, "The Ottoman Empire (1326-1699)", Osprey Publishing, Oxford 2008, σσ. 51-52.

⁵⁸⁹ Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, "The Ottoman Empire", Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 34.

⁵⁹⁰ Subhi Labib, «The era of Suleyman the Magnificent: Crisis of orientation», International Journal of Middle East Studies, Volume 10, Issue 4 (Nov. 1979), p. 444-451.

⁵⁹¹ Κονδύλης Αθανάσιος, «Οι πειρατές της Μεσογείου», περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», σειρά «Παγκόσμια Ιστορία», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006, σ. 14.

⁵⁹² Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, "The Ottoman Empire", Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 35.

⁵⁹³ Κατά την πολιορκία της Μάλτας το 1565, ο ηγέτης του Τάγματος των Ιωαννιτών ιπποτών διέθετε συνολική δύναμη 540 ιπποτών, 1000 ισπανών πεζών και 4.000 μαλτέζων, μελών της τοπικής πολιτοφυλακής. Οι οθωμανοί, υπό τους Μουσταφά Πασά και Παλί Πασά, διέθεταν περί τους 40.000 άνδρες και ο στόλος τους απετελείτο από 130 γαλέρες και 13 γαλεάσες. Οι μουσουλμάνοι πειρατές της Βορείου Αφρικής, σύμμαχοι των οθωμανών, διέθεταν ακόμα 20 γαλέρες, υπό την διοίκηση του άρχοντα της Τρίπολης και της Λιβύης Ντραγκούτ Ρέις, (Μπελέζος Δημήτριος, «Ιππότες - Οι σιδηρόφρακτοι πολεμιστές της μεσαιωνικής δύσης», μονογραφίες του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2008, σ. 77).

μορφή αστεριού που ονομάστηκε *St. Elmo*, για να φυλάει κυρίως το λιμάνι.⁵⁹⁴ Στα τέλη της βασιλείας του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς, ο οθωμανικός στρατός επέπτευε τη ρώσικη στέπα, την ουγγρική πεδιάδα, τις ερήμους της Συρίας και της Σαχάρας και τα ορεινά κάστρα του Καυκάσου, ενώ η κυριαρχία του οθωμανικού ναυτικού ήταν απόλυτη στις λεκάνες της Μαύρης Θάλασσας, του Αιγαίου, της Ανατολικής Μεσογείου και σε ολόκληρο ή το μεγαλύτερο μέρος του πλου των ποταμών Δούναβη, Δνεϊστερου, Δνείπερου, Τίγρη, Ευφράτη και Νείλου.⁵⁹⁵ Πεθαίνοντας ο Σουλτάνος στο Ζικετβάρ της Ουγγαρίας, τον Σεπτέμβριο του 1566, κληροδότησε ένα απέραντο κράτος του οποίου τα όρια έφταναν περίπου στον Τίγρη ποταμό, στα Καρπάθια, στην Αραβία, στο Μαρόκο και στην Νουβία.⁵⁹⁶ Ο Gibbons έγραφε, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα: «στην σημερινή εποχή, μόνο ο πληθυσμός των ΗΠΑ και του Καναδά θα μπορούσε να παραλληλισθεί με την φυλετική πανσπερμία που χαρακτήριζε τους οθωμανούς εκείνης της εποχής».⁵⁹⁷

9.2. Η εξέλιξη των φορητών πυροβόλων όπλων στις αρχές του 16^{ου} αιώνα. Τα μουσκέτα με φυτίλι και ο μηχανισμός τροχίσκου

Κατά την εποχή του Σουλεϊμάν Α΄ τα φορητά πυροβόλα όπλα εξελίχθηκαν. Ο Σουλτάνος προλαβαίνοντας τις εξελίξεις, έδωσε γρήγορα μεγάλη βαρύτητα στην γνώση των νέων τεχνολογιών και στην συστηματική εκπαίδευση του στρατού του στα νέα πυροβόλα όπλα που ήταν περισσότερο αξιόπιστα. Η υιοθέτηση των νέων αυτών συστημάτων σε συνδυασμό με την πειθαρχία των στρατευμάτων του, συνέβαλαν στην ραγδαία επέκταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας σε Ανατολή και Δύση. Τότε σταδιακά, το ακρεβούζιο αντικαταστάθηκε από το μουσκέτο. Το μουσκέτο εφευρέθηκε περίπου το 1521, ήταν βαρύτερο από το αρκεβούζιο και εκτόξευσε μία βολίδα διπλάσιου βάρους από αυτή του αρκεβούζιου, επιτυγχάνοντας μεγαλύτερη διάτρηση.⁵⁹⁸ Επίσης ήταν μακρύτερο, και αρχικά εστηρίζετο σε δίποδο (διχάλα) για να πυροβολήσει. Οι μουσκετοφόροι, τώρα, εξασκούνταν σε στόχους διπλάσιας απόστασης για να πυροβολήσουν.⁵⁹⁹ Τα μουσκέτα συνήθως μπορούσαν να ρίξουν τρεις βολές ανά λεπτό. Δεν ήταν ακριβείας, ειδικά μετά τα 100 μέτρα, αλλά με τα συγκεντρωτικά πυρά κατά πεζικού σε προέλαση, ήταν καταστροφικά.⁶⁰⁰ Έφεραν μια βραδύκαυστη ίσκα που την συγκρατούσε ένας κυρτός «κόκκορας». Όταν οι μουσκετοφόροι τραβούσαν την σκανδάλη, ο «κόκκορας» ακουμπούσε το αναμμένο από πριν φυτίλι στο δισάκι με το έναυσμα και έτσι μετεδίδετο η φωτιά στην γόμωση μέσα στην κάνη.⁶⁰¹ Εν συνεχεία, λόγω των πολλών μειονεκτημάτων του φυτιλιού, επενοήθη το σύστημα πυροδότησης δια «του τροχού». Σ' αυτό, η έναυση του προωθητικού γίνεται δια σπινθήρων που παράγονταν από την τριβή ενός τεμαχίου πυρίτη με έναν τροχό, ο οποίος έφερε οδοντώσεις στην εξωτερική του επιφάνεια και περιεστρέφετο με τη βοήθεια ενός ελατηρίου που έπρεπε να συσπειρωθεί χειροκίνητα από τον χρήστη, πριν από κάθε βολή.⁶⁰² Ο

⁵⁹⁴ Turnbull Stephen, *“The Ottoman Empire (1326-1699)”*, Osprey Publishing, Oxford 2008., σσ. 54-55.

⁵⁹⁵ Quataert Donald, *“Η Οθωμανική Αυτοκρατορία - Οι τελευταίοι αιώνες (1700-1922)”*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2000, σ. 42.

⁵⁹⁶ Berktaç Halil and Murgescu Bagdan, *“The Ottoman Empire”*, Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 35, *«Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό»*, τόμος ΘΑ΄, εκδοτική Αθηνών 1991, σσ. 330-331, τα τελευταία χρόνια της βασιλείας του Σουλεϊμάν διαταράχθηκαν από συγκρούσεις για τη διαδοχή του ανάμεσα στους δύο γιους του. Στο θρόνο τον διεδέχθη γιος του Σελίμ Β΄, αφού προηγουμένως εξετέλεσε τον αδελφό του, Βαγιαζήτ.

⁵⁹⁷ Gibbons Herbert Adams, *«Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α΄ (1300-1403)»*, εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: *«The foundation of the Ottoman Empire»*, 1916), σ. 102, έλληνες, τούρκοι, σέρβοι, βούλγαροι, αλβανοί, αρμένιοι, βλάχοι, ούγγροι, γερμανοί, ιταλοί, ρώσοι, τάταροι, μογγόλοι, καρκάσιοι, γεωργιανοί, πέρσες, σύριοι και άραβες έμελλε να είναι οι πρόγονοι των οθωμανών που προκάλεσαν τρόμο σε όλο τον κόσμο, υπό την ηγεσία του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς (1520-1566).

⁵⁹⁸ Πατσουλιές Δημήτρης, *«Η επανάσταση του Πεζικού - Από την σάρισα και την φάλαγγα στο μουσκέτο και το Τάγμα πεζικού»*, άρθρο στο περιοδικό *«Ιστορικές Σελίδες»*, τεύχος 35, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σ. 39.

⁵⁹⁹ Nicolle David – Rothero Christopher, *“The Venetian Empire (1200-1670)”*, Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1989, σ. 36.

⁶⁰⁰ Grant G.R., *“Battle”*, Dorling Kinderslev Limited, London 2005, σ. 189.

⁶⁰¹ Grant G.R., *“Battle”*, Dorling Kinderslev Limited, London 2005, σ. 188.

⁶⁰² Παραθυράς Κωνσταντίνος, *“Τα φορητά πυροβόλα όπλα μέχρι το 1820”*, άρθρο στο περιοδικό *“Panzer”*, τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Μάρτιος 2004, σ. 38.

μηχανισμός αυτός, μη χρίζοντας προσανάματος και δίδοντας σπίθα μέσω τριβής του σε κομμάτι σιδηροπυρίτη, προσομοίαζε με τους σύγχρονους αναπτήρες με οδοντωτό τροχίσκο. Ο «κόκκορας» με τον σιδηροπυρίτη πιεζόταν στον τροχίσκο με ελατήριο, που με το πάτημα της σκανδάλης γύριζε ορμητικά γεννώντας σπίθες.⁶⁰³ Παρά την πολυπλοκότητα του συγκεκριμένου συστήματος και τις συνακόλουθες κατασκευαστικές δυσκολίες που παρουσίαζε, ο χρήστης για πρώτη φορά είχε τη δυνατότητα να πυροδοτεί το όπλο του χωρίς καμιά προηγούμενη προετοιμασία, με ένα απλό τράβηγμα της σκανδάλης, ενώ δεν απαιτείτο να χρησιμοποιήσει και τα δύο του χέρια για το σκοπό αυτό. Ήταν η εποχή που ενεφανίσθησαν τα πρώτα όπλα χειρός, οι πρόδρομοι των σημερινών πιστολιών και περιστρόφων.⁶⁰⁴ Ο νέος εκείνος μηχανισμός, προοριζόμενος κυρίως για τους ιππείς είχε και μειονεκτήματα: Ήταν ακριβός, αλλά και ευαίσθητος, άρα ακατάλληλος για ευρεία χρήση σε στρατιωτικά όπλα. Ως ακριβά όπλα, οι πιστόλες τροχίσκου ήταν περίτεχνα διακοσμημένες.⁶⁰⁵ Τον 16^ο αιώνα, οι πανοπλίες έφτασαν στο ζενίθ της εξέλιξής των. Από τότε άρχισε η φθίνουσα πορεία στην χρήση τους όταν απεδείχθησαν ανίσχυρες στα διαρκώς βελτιωμένα πυροβόλα όπλα.⁶⁰⁶

9.3. Η οργάνωση των εκστρατειών του οθωμανικού στρατού κατά την εποχή του Σουλτάνου Σουλεϊμάν Α΄

9.3.1. Ο τρόπος διενέργειας των εκστρατειών του οθωμανικού στρατού

Την εποχή του Σουλεϊμάν Α΄ την διέκριναν οι συνεχείς εκστρατείες που είχαν ως αποτέλεσμα την αύξηση της εδαφικής επικράτειας της Αυτοκρατορίας σε Ανατολή και Δύση. Οι διαταγές επιστράτευσης έβγαιναν το Δεκέμβριο, ενώ η εποχή αναχώρησης του στρατού για το μέτωπο ήταν συνήθως τον Απρίλιο με επιστροφή τον Οκτώβριο. Κάθε επαρχία του οθωμανικού κράτους όφειλε να στέλνει ένα Σώμα 1.500-3.000 πολεμιστών μισθωμένων και εξοπλισμένων με έξοδά της. Ορισμένες επαρχίες, λόγω πατριωτικού φανατισμού, έστελναν πολυαριθμότερα Σώματα. Επί παραδείγματι, οι τουρκομάνοι της Ανατολίας είχαν την παράδοση να μετέχουν στις εκστρατείες πάντοτε με ένα πολυάριθμο Σώμα 10.000 πολεμιστών. Στα στρατεύματα των επαρχιών προσετίθετο και ένα βοηθητικό Σώμα βαλκανίων Χριστιανών, που έπαιρναν μέρος στις ευρωπαϊκές εκστρατείες ως υπηρέτες και ιπποκόμοι. Τα διάφορα βοηθητικά μισθοφορικά Σώματα απετελούντο κυρίως από αλβανούς και ονομάζοντο «μυρί-ασκερίς». Ήταν κυρίως πεζοί, οπλισμένοι με τουφέκι, γιαταγάνι και σπάθη και ορισμένοι ιππείς οπλισμένοι με λόγχη, πιστόλια και σπάθη. Οι αρχηγοί τους ονομάζοντο «μπίνμπακτσι».⁶⁰⁷

Πριν από κάθε εκστρατεία γινόταν ο σχεδιασμός της, αφού οι οθωμανοί επιτελείς συνεβουλεύοντο παλιούς στρατιώτες και μελετούσαν αναφορές από προηγούμενες επιχειρήσεις, ενώ ελαμβάνοντο υπ' όψιν σοβαρά, και αναφορές από ένα δίκτυο από κατασκόπους. Τυχόν αδυναμία εσημειώνετο στα σχέδια.⁶⁰⁸ Κατόπιν συγκέντρωναν μεταγωγικά, τρόφιμα και άλλα αναγκαία, ενώ οι κοινότητες κατά μήκος των δρόμων, όπου θα περνούσε ο στρατός εμάζευαν εφοδία. Ως κύρια μέσα μεταφοράς όπλων και λοιπών εφοδίων, εχρησιμοποιούντο βόδια, βουβάλια και μουλάρια, ενώ σε περισσότερο δύσβατους και δευτερεύοντες δρόμους εχρησιμοποιούντο καμήλες. Ειδικά οθωμανικά στρατιωτικά

⁶⁰³ Grant G.R., "Battle", Dorling Kinderslev Limited, London 2005, σ. 188.

⁶⁰⁴ Παραθυράς Κωνσταντίνος, "Τα φορητά πυροβόλα όπλα μέχρι το 1820", άρθρο στο περιοδικό "Panzer", τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Μάρτιος 2004, σ. 38.

⁶⁰⁵ Grant G.R., "Battle", Dorling Kinderslev Limited, London 2005

⁶⁰⁶ Grant G.R., "Battle", Dorling Kinderslev Limited, London 2005, σ. 127, οι πανοπλίες εξακολουθούσαν να φοριούνται και σε όλον τον 17ο αιώνα, αλλά γενικά εκάλυπταν μικρότερα τμήματα του σώματος με μεγαλύτερο, ωστόσο, πάχος θωράκισης.

⁶⁰⁷ Βασιλάτος Νίκος, «Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης», εκδ. EOMMEX, Αθήνα 1989, σ. 22.

⁶⁰⁸ Turnbull Stephen, "The Ottoman Empire (1326-1699)", Osprey Publishing, Oxford 2008, σ. 21.

τμήματα ήταν επιφορτισμένα με την αποστολή υποβοήθησης της ταχείας κίνησης του κυρίου στρατεύματος. Ανιχνευτές που προπορεύονταν, τοποθετούσαν πασσάλους ή πινακίδες που έδειχναν τον δρόμο και τμήματα μηχανικού επισκεύαζαν κατεστραμμένους δρόμους ή γέφυρες.⁶⁰⁹ Οι σκαπανείς έκοβαν δέντρα, παραμέριζαν εμπόδια, γέμιζαν λακκούβες και ετοποθετούσαν τάβλες σε βαλτώδη εδάφη.⁶¹⁰ Οι εκστρατείες στην Κωνσταντινούπολη, ξεκινούσαν μέσα σε μία ατμόσφαιρα θρησκευτικού φανατισμού, λαϊκής χαράς και πατριωτικού ενθουσιασμού. Στην λαϊκή αυτή συγκέντρωση, όπου οι κάτοικοι της Πόλης συναθροίζονταν στην περιοχή που άλλοτε ευρίσκετο ο βυζαντινός ιππόδρομος προκειμένου να επιδοκιμάσουν τις εκστρατείες των Σουλτάνων και να θαυμάσουν τους αξιωματούχους και τα στρατεύματα που έφευγαν για τον πόλεμο, οι γενίτσαροι έφερναν τις «τουγκ», του ορισμένου από την Υψηλή Πύλη, αρχηγού της εκστρατείας.⁶¹¹ Ύστερα μετέφεραν τις «τουγκ» στο στρατόπεδο των ετοιμοπόλεμων στρατευμάτων, το οποίο εσηματιζέτο έξω από την Κωνσταντινούπολη. Η εμφάνιση των συμβόλων του Αρχιστρατήγου εσυνοδεύετο από επευφημίες των στρατιωτών και πυροβολισμούς αρκεβουζίων και μουσκετών, ενώ η στρατιωτική μουσική ηχούσε εν μέσω θρησκευτικών ψαλμοδιών και πολεμικών τραγουδιών.⁶¹² Την ίδια ημέρα ο επικεφαλής της εκστρατείας (εάν δεν ηγείτο ο ίδιος ο Σουλτάνος) επαρουσιάζετο στην αίθουσα όπλων των ανακτόρων, όπου επί παρουσία του «Σιλαχτάρ αγά» (= οπλονόμου των ανακτόρων) ελάμβανε από τα χέρια του ίδιου του Σουλτάνου μία πολύτιμη και πλούσια διακοσμημένη σπάθη, ένα τόξο και την σημαία της εκστρατείας.⁶¹³

Ο στρατός ξεκινούσε πίσω από ένα προπέτασμα «*akinci*» (= επιδρομέων, ακιντζήδων) και «*deli*» (= δελήδων), καθώς και τουρκομάνων και τατάρων ελαφρών ιππέων. Άλλοι ελαφροί ιππείς σχημάτιζαν την εμπροσθοφυλακή της στρατιάς. Το ιππικό των επαρχιακών «*sipahi*» (=σπαχήδων) προστάτευε τα πλευρά, καθώς και τα μεταγωγικά της φάλαγγας, ενώ η κύρια Δύναμη περιελάμβανε τους γενιτσάρους, το επιτελείο, το βαρύ ιππικό των ανακτορικών Συνταγμάτων, τους πυροβολητές και τους μηχανικούς.⁶¹⁴ Αυτός ο στρατός, τρεφόμενος πολύ καλά, εκινείτο με μεγάλη ταχύτητα όταν οι περιστάσεις το απαιτούσαν, ακόμα και τη νύκτα, χρησιμοποιώντας πυρσούς, διανύοντας μέχρι και 35 χιλιόμετρα, το ένα 24ωρο. Στα μετόπισθεν, η υπηρεσία ανεφοδιασμού ακολουθούσε το караβάνι με τις αποσκευές, φρουρούμενο από τατάρους. Δεν μετέφερε μόνο πυρομαχικά, τρόφιμα και ζωοτροφές φορτωμένα σε χιλιάδες καμήλες, αλλά και το θησαυροφυλάκιο, τα κατάστιχα και τις τιμητικές στολές, αφού η νίκη θεωρείτο δεδομένη.⁶¹⁵ Κατά τις εκστρατείες, αρμόδιοι για την φύλαξη, συντήρηση, επιδιόρθωση και μεταφορά όπλων των κρατικών αποθηκών, ήταν οι «*ντζεμπτζί*» (= οπλουργοί). Αυτοί, ακολουθούσαν τον Σουλτάνο και πριν από κάθε επιχείρηση επιθεωρούσαν τα συγκεντρωμένα στρατεύματα. Σε όσους δεν είχαν όπλα, ή είχαν ακατάλληλα, ή τα όπλα τους είχαν βλάβες, οι «*ντζεμπτζί*» τους έδιναν ανάλογα από τα κρατικά αποθέματα. Στην Κωνσταντινούπολη, όπως και σε πολλές οχυρωμένες πόλεις και σε φρούρια συνόρων, ήταν υπεύθυνοι αποθηκών οπλισμού.⁶¹⁶ Ο Rene Ristelhueber, γράφει σχετικά: «Ο καλογυμνασμένος στρατός τους με την παραδοσιακή ανδρεία, ανθεκτικός στην κούραση, εμψυχωμένος από μία ένθερμη θρησκευτική πίστη, δεν έπαυε να είναι

⁶⁰⁹ Nicole David - Mc Bride Angus, "Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)", Reed International Books Limited, London, σ. 6.

⁶¹⁰ Goodwin Godfrey, "Οι γενίτσαροι", εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σ. 95.

⁶¹¹ Οι «τουγκ» ήταν ανηρτημένα σε ιστία σύμβολα, αποτελούμενα από ουρές αλόγου, σύμβολα διακριτικά της εξουσίας των ανωτάτων στρατιωτικών αξιωματούχων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο αριθμός των «τουγκ» ήταν από μία έως έξι. Έξι «τουγκ» είχε μόνο ο Σουλτάνος. Η ουρά του αλόγου ήταν παλαιότερο σύμβολο στρατιωτικής εξουσίας των λαών της Κεντρικής Ασίας.

⁶¹² Βασιλάτος Νίκος, «Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης», εκδ. EOMMEX, Αθήνα 1989, σ. 24, ο Χρ. Παρραιβός στα «Πολεμικά Απομνημονεύματα (σελ. 66-67), αναφέρει ότι, οι στρατιώτες πυροβολούσαν από χαρά και ευχαρίστηση και ότι οι πυροβολισμοί ήταν γενική συνήθεια.

⁶¹³ Βασιλάτος Νίκος, «Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης», εκδ. EOMMEX, Αθήνα 1989, σ. 24, οι μουσουλμάνοι εθεωρούσαν το τόξο και το βέλος ουράνια όπλα. Κατά την ισλαμική θρησκεία, τα προσέφερε στον Αδάμ ο αρχάγγελος Γαβριήλ, λέγοντάς του ότι είναι η δύναμη του Θεού.

⁶¹⁴ Nicole David - Mc Bride Angus, "Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)", Reed International Books Limited, London, σ. 7.

⁶¹⁵ Goodwin Godfrey, "Οι γενίτσαροι", εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σ. 95.

⁶¹⁶ Βασιλάτος Νίκος, «Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης», εκδ. EOMMEX, Αθήνα 1989, σ. 20.

ασυναγώνιστος. Από τους πρώτους στον κόσμο αντελήφθη την σπουδαιότητα των υπηρεσιών ανεφοδιασμού και υγειονομικού, για τις οποίες κατέβαλε φροντίδες σε αντίθεση προς την μεγάλη αδιαφορία που επικρατούσε αλλού».⁶¹⁷

Κατά την εποχή του Σουλεϊμάν Α΄, η οθωμανική τακτική μάχης έφτασε στην κλασική της μορφή. Ο Σουλτάνος διηύθυνε τα στρατεύματά του προστατευόμενος από την προσωπική του φρουρά των «πέικς» (= πεϊκήδων, αριστεροχέρηδων). Οι «πέικς», που περιστοίχιζαν συνεχώς τον Σουλτάνο, φορούσαν ένα ορειγάλκινο επίχρυσο κυλινδρικό κράνος, στολισμένο με ένα μαύρο φτερό. Στην μέση τους φορούσαν μία μεγάλη μαχαίρα, όπλο και κόσμημα μαζί, στολισμένη με χρυσά διακοσμητικά ελάσματα και κρατούσαν στο χέρι την «αλεβάδα» (= διπλό λογχοφόρο πέλεκυ). Η μεγαλοπρεπή στολή τους, λέγεται, ότι ήταν ακριβής απομίμηση της στολής και των όπλων της φρουράς των βυζαντινών Αυτοκρατόρων, πράγμα που αποτελεί ένδειξη της έντονης επίδρασης που υπέστη η σουλτανική Αυλή από την εθιμοτυπία της βυζαντινής Αυλής.⁶¹⁸ Εκατασκευάζετο ένα πανίσχυρο αμυντικό σύστημα χαρακωμάτων και εξοπλισμένων αμαξών «*top arabalari*» (= αραμπάδες για τόπια) που έφεραν πάνω τους ελαφρά πυροβόλα, ενώ ως κύρια δύναμη κρούσης ήταν οι γενιτσάροι που ήταν εξοπλισμένοι με αρκεβούζια και αργότερα με μουσκέτα. Στα πλευρά τους ετάσето το θωρακισμένο ιππικό του Σουλτανικού οίκου «*alti boluk*». Το πεζικό των «αζάπ» (= ανύπανδρων) παρετάσето μπροστά από το πυροβολικό, καθώς και στα νώτα, όπου αυτοί και οι «*mutferrica*» βοηθούσαν στην φύλαξη των μεταγωγικών. Στις πτέρυγες ετάσето το ιππικό των «σπαχήδων» των επαρχιών. Εμπρός από το σύνολο ακροβολίζονταν «ακιντζήδες», ελαφροί ιππείς με σκοπό να παρασύρουν τον εχθρό. Πίσω τους, «αζάπηδες» θα απορροφούσαν την ορμή της εχθρικής επίθεσης υποχωρώντας κατόπιν, τεχνηέντως, στα πλάγια, ώστε να επιτρέψουν στο πυροβολικό και τους γενιτσάρους να ανοίξουν πυρ. Τέλος, οι «σπαχήδες» στις πτέρυγες θα έκαναν επέλαση και θα περικύκλωναν τον αντίπαλο.⁶¹⁹ Μέρος του οθωμανικού ιππικού ήταν και το μικρό Σώμα των ιππέων «*σιλαχτάρ*». Η ονομασία του Σώματος υπεδήλωνε, έφιππους οπλισμένους. Επίσης στις εκστρατείες εσηματιζέτο και το έφιππο Σώμα των «ντελί» (= τρελών). Αυτοί, μαζί με το εθελοντικό Σώμα των παράτολμων ιππέων «*σερντέν*», ανελάμβαναν τις πιο επικίνδυνες αποστολές, και γι' αυτό, τα μέλη των δύο παραπάνω εθελοντικών Σωμάτων απεκαλούντο, περιφραστικά, ως «*αυτοί που εγκατέλειψαν τα κεφάλια τους*».⁶²⁰

Η τακτική του οθωμανικού ιππικού εβασίζετο στον αιφνιδιασμό, την πονηριά και τον απόλυτα παραδοσιακό τρόπο επιθέσεων κατά κύματα. Ο ιστοριογράφος *Guinement de Keralio* που εγνώριζε το οθωμανικό ιππικό στην μάχη, παρατηρούσε ότι το κουράγιο και η υπομονή και το πείσμα τους ξεπερνούσαν τα όρια, ενώ θεωρούσε ως το πιο αποτελεσματικό όπλο τους την σπάθη. Ένας άλλος ευρωπαίος ιστοριογράφος, ο *Valentini*, έγραφε ότι η υπεροχή των οθωμανών ιππέων «*οφείλετο στην σπάθη τους, τόσο για τον τρόπο της χρησιμοποίησής της όσο και για την ποιότητα του ατσαλιού*». Ο *Valentini* προσέτεθε ακόμη: «*Οι σπάθες κατασκευασμένες από εξάιρετο ατσάλι, σε χέρια άπειρα είναι δυνατόν να σπάσουν σαν γυαλί. Όμως τα όπλα αυτά στα χέρια των τούρκων σχίζουν κράνη και θώρακες και είναι δυνατόν να χωρίσουν το κεφάλι από το Σώμα του αντιπάλου τους με ένα μόνο χτύπημα. [...]* Στις συμπλοκές του ιππικού με εχθρικά στρατεύματα, πολύ σπάνια τα τραύματα που προκαλούνται στους αντιπάλους τους είναι ελαφρά...».⁶²¹ Την εποχή εκείνη (16^{ος} αιώνας) οι

⁶¹⁷ Restellhueber Rene, «*Ιστορία των Βαλκανικών Λαών*», εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 2003, σ. 98.

⁶¹⁸ Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. EOMMEX, Αθήνα 1989, σ. 20, σε έναν πίνακα, που βρίσκεται τώρα στην Κωνσταντινούπολη και απεικονίζει τον Σουλτάνο Σελίμ Γ΄ (1789-1807), φαίνονται παρατεταγμένοι γύρω από τον Σουλτάνο «πέικς» την ώρα της υπηρεσίας τους.

⁶¹⁹ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London, σ. 8, Καρδαράς Γεώργιος, «Η μάχη της Βάρνας», άρθρο στο περιοδικό «Στρατιωτική Ιστορία», τεύχος 100, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Δεκέμβριος 2004, σ. 61.

⁶²⁰ Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. EOMMEX, Αθήνα 1989, σ. 21.

⁶²¹ Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. EOMMEX, Αθήνα 1989, σ. 21, (βλ. John Ellis, «*Cavalery*», σσ. 116-117).

οθωμανοί σπαχήδες είχαν υιοθετήσει και έναν θώρακα, τον «kozarin», που απετελείτο από πλατιές χαλύβδινες πλάκες που συνεδέοντο μεταξύ τους με αλυσιδωτά τμήματα.⁶²²

Στο πεδίο της μάχης, οι οθωμανοί χρησιμοποιούσαν, επίσης, άριστα τα φορητά όπλα σε συνδυασμό με τα πεδινά πυροβόλα για τις προελάσεις των γενιτσάρων και του ιππικού.⁶²³ Πριν την επίθεση, οι φανατικότεροι οθωμανοί πολεμιστές, παρατασσόμενοι έναντι του εχθρού, έκαναν μία μικρή πολεμική ιεροτελεστία, πετώντας χούφτες χώμα προς την κατεύθυνση του εχθρού ή πάνω στα γένια τους.⁶²⁴ Για ένα σχεδόν αιώνα μετά την άλωση της Πόλης, κανένας στρατός της Ευρώπης δεν είχε καταφέρει να ανταγωνισθεί αυτήν την οθωμανική Δύναμη πυρός στο πεδίο της μάχης.

9.3.2. Η οργάνωση των οθωμανικών στρατοπέδων

Η οργάνωση, η καθαριότητα και η τάξη των οθωμανικών στρατοπέδων, καθ' όλη την διάρκεια του 15^{ου}, του 16^{ου} και του 17^{ου} αιώνα, ήταν στοιχεία εντυπωσιάζαν τους ξένους παρατηρητές, αφού τα συνέκριναν με την αταξία και το χάος των αντιστοιχών, των ευρωπαϊκών στρατών, που υπέφεραν από έλλειψη πειθαρχίας και αχαλίνωτη κατανάλωση οινόπνευματων.⁶²⁵ Οι Ευρωπαίοι παρατηρητές εντυπωσιάζονταν, επίσης, από το λιτοδίαιτο των οθωμανών, την ησυχία που επικρατούσε και από την απουσία μεθυσμένων μέσα σ' αυτά.⁶²⁶ Ενώ τα δυτικά στρατόπεδα ήταν χώροι αλκοολισμού και ακολασιών, στα οθωμανικά στρατόπεδα τίποτα δεν ενοχλούσε δυνατότερα «από τον ήχο ενός σφυριού πάνω σε ένα πάσσαλο σκηνής». Ο χρονικογράφος Χαλκοκονδύλης έγραφε: «Δεν νομίζω να υπάρχει κανείς πρίγκιπας, ο οποίος να έχει το στρατό του και τα στρατόπεδά του σε καλύτερη τάξη, με αφθονία στα τρόφιμα, ώστε να χρησιμοποιηθούν χωρίς καμία σύγχυση και αμηχανία».⁶²⁷ Οι καταυλισμοί εκστρατείας των γενιτσάρων («ορντού») είχαν δρόμους, δρομάκια και πλατείες. Η συμμετρία τους ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με τις πόλεις τους, όπου τα πάντα διέπονταν από τους νόμους της ιδιοκτησίας, παρά της γεωμετρίας. Θυμίζοντας ρωμαϊκά στρατόπεδα, οι δρόμοι των στρατοπέδων των γενιτσάρων ξεκινούσαν ακτινωτά από την κεντρική σκηνή του Σουλτάνου (που εστήνετο πρώτη ως οδηγός για τις υπόλοιπες) και στη συνέχεια διακλαδιζόταν σε περιφέρειες, ώστε κάθε σκηνή ήταν τέλεια ευθυγραμμισμένη με την διπλή της.⁶²⁸ Κατά τις εκστρατείες αντιστοιχούσε μία μεγάλη σκηνή για κάθε 100 άνδρες, ενώ κάθε τριάδα διέθετε ένα άλογο πάνω στο οποίο μπορούσε να φορτώνει τα υπάρχοντά της. Επειδή ο κάθε γενίτσαρος αντιμετωπιζόταν από το κράτος ως περιουσιακό στοιχείο, διετίθεντο σ' αυτόν όλα τα αναγκαία μέσα καθαριότητας και προσωπικής υγιεινής.⁶²⁹ Έτσι, κάθε ομάδα είχε μία σκηνή για πλύσιμο και κάθε τόσο, λάκκους αποδευτηρίων, προστατευόμενους με κόκκινο καπάκι. Υπήρχαν ανοικτοί χώροι στα στρατόπεδα με μαγειρεία, με μαγαζιά που πουλούσαν άλλα φαγώσιμα, με ράφτες, οπλοσυντηρητές και άλλους επαγγελματίες.⁶³⁰

⁶²² Nicole David-Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 24.

⁶²³ Wheatcroft Andrew, «*Οι Οθωμανοί*», εκδ. Νέα Σύνορα – Λιβάνη, Αθήνα 1994, σ. 91.

⁶²⁴ Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. ΕΟΜΜΕΧ, Αθήνα 1989, σ. 26.

⁶²⁵ Σταυρόπουλος Δημήτριος, «*Οι γενίτσαροι – Ο πόλεμος των Οθωμανών*», άρθρο από το περιοδικό «*Panzer*», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2004, σ. 75.

⁶²⁶ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London, σ. 7.

⁶²⁷ Turnbull Stephen, «*The Ottoman Empire (1326-1699)*», Osprey Publishing, Oxford 2008, σ. 20.

⁶²⁸ Goodwin Godfrey, «*Οι γενίτσαροι*», εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σ. 94.

⁶²⁹ Σταυρόπουλος Δημήτριος, «*Οι γενίτσαροι – Ο πόλεμος των Οθωμανών*», άρθρο από το περιοδικό «*Panzer*», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2004, σ. 75.

⁶³⁰ Goodwin Godfrey, «*Οι γενίτσαροι*», εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σ. 95.

9.3.3. Η πειθαρχία των οθωμανικών στρατευμάτων και η υπεροχή τους έναντι των ευρωπαϊκών

Κατά την εποχή του Σουλτάνου Σουλεϊμάν Α΄, η Οθωμανική Αυτοκρατορία έφτασε στο απόγειο της στρατιωτικής ισχύος της. Ο κορμός του οθωμανικού στρατού αποτελείται από άριστα εκπαιδευμένα επαγγελματικά τμήματα πεζικού, ιππικού, μηχανικού, πεζοναυτών και εξειδικευμένων τεχνικών, με «αιχμή του δόρατος» το στρατιωτικό Σώμα των γενιτσάρων. Ο Ιταλός ιστορικός Πάολο Τζιάβιο έγραψε τον 16^ο αιώνα, περιγράφοντας με θαυμασμό το Σώμα των γενιτσάρων: «*Η πειθαρχία των γενιτσάρων υπό τα όπλα είναι προϊόν της δικαιοσύνης και της αυστηρότητας του συστήματος εκπαίδευσής τους, το οποίο υπερβαίνει ακόμα και εκείνο των αρχαίων ελλήνων και των ρωμαίων. Υπερβαίνει έναντι των στρατιωτών μας για τρεις λόγους: υπακούουν στους διοικητές τους χωρίς καμία αντιλογία, δεν φαίνεται να έχουν ούτε το ελάχιστο ενδιαφέρον για τη ζωή τους κατά τη μάχη και μπορούν να αντέξουν για πολύ χρόνο, χωρίς ψωμί και κρασί, αρκούμενοι μόνο σε κριθάρι και νερό*».⁶³¹ Επίσης, ο Ιταλός περιηγητής Μοενεντέτο Ρομπέρτι, που επισκέφθη την Κωνσταντινούπολη κατά την περίοδο διακυβέρνησης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από τον Σουλεϊμάν Α΄, περιέγραφε με θαυμασμό τόσο την οργάνωση όσο και την σκληρή εκπαίδευση και τη λιτότητα των γενιτσάρων.

Κατά τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Σουλτάνου, το Σώμα των γενιτσάρων αριθμούσε περίπου 12.000 μαχητές, ενώ σύντομα θα έφτανε τους 22.000, σταθεροποιούμενο στις επόμενες δεκαετίες στους 70.000.⁶³² Οι μαχητές αυτοί, διαβιούσαν σε καθαρά και λιτά καταλύματα, λαμβάνοντας μόνο συμβολικά μισθό και λίγα ατομικά εφόδια.⁶³³ Η στρατιωτική πειθαρχία των γενιτσάρων ήταν συνυφασμένη της τιμωρίας που εφήρμοζε στα μέλη του, με συνηθέστερο τον ξυλοδαρμό. Ο παραβάτης γενίτσαρος υπεχρεώνονταν να ξαπλώσει μπρούμυτα πάνω σε ένα κιλίμι, ενώ τρεις γενίτσαροι του κρατούσαν τα χέρια και τα πόδια. Ο ξυλοδαρμός γινόταν από τον θαλαμάρχη με ραβδί από ξύλο κρυνιάς και μετά από κάθε κτύπημα οι παριστάμενοι φώναζαν: «*ask olsun yola*» (= καλώς που συμβαίνει). Οι ραβδισμού μπορούσαν να φτάσουν τους 240. Για μικρότερα παραπτώματα οι Αξιωματούχοι των «*orta*» χλεύαζαν τους παραπτώματιες επιβάλλοντάς τους αγγαρείες.⁶³⁴ Όταν τα αδικήματα ήταν σοβαρότερα, οι παραβάτες γενίτσαροι υπεβάλλονταν σε φυλάκιση στο «*Ρούμελη Χισάρ*», ενώ για μεγάλα εγκλήματα κατεδικάζοντο ακόμα και σε θάνατο. Στην περίπτωση αυτή, οι ένοχοι πρώτα καθαιρούνταν, εκδιωκόμενοι από το Σώμα και κατόπιν εστραγγαλιζόντο το σούρουπο, ενώ το πτώμα τους ερίχνετο στην θάλασσα.⁶³⁵

Κατά την ίδια περίοδο, ο ουγγρικός στρατός ήταν μία μικτή Δύναμη που στηριζόταν αποκλειστικά στο σύστημα στρατολόγησης χωρικών, καθώς και φυλών κουμάνων και αλανών προσφύγων. Μία μικρή στρατιωτική Δύναμη μόνιμης πολιτοφυλακής μπορούσε να χρησιμοποιηθεί μόνο για τις ανάγκες τοπικής αμύνης. Ο Μονάρχης ασκούσε ελάχιστο έλεγχο τους στρατούς των ευγενών, εν αντιθέσει με τον Σουλτάνο του οθωμανικού κράτους όπου οι εξουσίες του ήταν απόλυτες.⁶³⁶ Ο *Ilber Oreyli*, περιγράφει την σύνθεση των ευρωπαϊκών στρατών του 16^ο αιώνα: «...*Καθώς οι συγκεντρωμένοι στρατιώτες δεν είχαν τυποποιημένη*

⁶³¹ Σταυρόπουλος Δημήτριος, «Οι γενίτσαροι – Ο πόλεμος των Οθωμανών», άρθρο από το περιοδικό «Panzer», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2004, σσ. 65 & 70.

⁶³² Σύμφωνα με τον Gibbons, ο αριθμός των γενιτσάρων, κατά την εποχή του Μωάμεθ Β΄, ανήρχετο μόνο στους χίλιους διακόσιους και σε δώδεκα χιλιάδες, όταν η Αυτοκρατορία ευρίσκετο στο ζενίθ της ακμής της υπό την ηγεσία του Σουλεϊμάν Α΄ του Μεγαλοπρεπούς (1520-1566), (Gibbons Herbert Adams, «*Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζίτ Α΄ (1300-1403)*», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «*The foundation of the Ottoman Empire*», 1916), σ. 103).

⁶³³ Σταυρόπουλος Δημήτριος, «Οι γενίτσαροι – Ο πόλεμος των Οθωμανών», άρθρο από το περιοδικό «Panzer», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2004, σσ. 71, μία φορά το χρόνο, το κράτος χορηγούσε σε κάθε γενίτσαρο γαλάζιο ύφασμα για τη κατασκευή ρούχων και διακοσμητικών στολιδίων.

⁶³⁴ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «*Γενίτσαροι και Μπεκτασιζμός – Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ*», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 190.

⁶³⁵ Goodwin Godfrey, «Οι γενίτσαροι», εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σ. 112.

⁶³⁶ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 9.

στολή και όπλο, συμμετείχαν στον πόλεμο με τις γυναίκες και τα παιδιά τους. Για παράδειγμα, αν συγκεντρώνονταν 30.000 στρατιώτες, ο αριθμός γίνονταν 70.000-80.000, μαζί με τα γυναικόπαιδα και λόγω της πρωτόγονης κατάστασης της τροφοδοσίας και της στέγασης, σχεδόν λεηλατούσαν τις κωμοπόλεις απ' όπου περνούσαν».⁶³⁷ «Ο οθωμανικός στρατός ήταν ανώτερος από τους χριστιανικούς», έγραφε τον 16^ο αιώνα ο ιταλός ιστορικός Πάολο Τζιάβο: «Ενώ ο πόλεμος στην χριστιανική Ευρώπη παρέμενε ακόμα ζήτημα απλήρωτων και απειθάρχητων χωρικών, που στρατολογούντο από τα φέουδα των ευγενών αλλά και περιπλανώμενων μισθοφορικών ομάδων, οι οποίες προσέφεραν τις στρατιωτικές υπηρεσίες τους σε όποιον προσέφερε καλύτερη αμοιβή, ο κορμός του οθωμανικού στρατού αποτελείτο από άριστα εκπαιδευμένα επαγγελματικά τμήματα πεζικού, ιππικού, μηχανικού, πεζοναυτών και εξειδικευμένων τεχνικών».⁶³⁸

9.4. Η εξέλιξη της ναυπηγικής κατά τον 16ο αιώνα

9.4.1. Η μετατόπιση των ναυτικών εμπορικών δρόμων στις δυτικές θάλασσες

Κατά την εποχή που το οθωμανικό ναυτικό κυριαρχούσε στην Μεσόγειο Θάλασσα, τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης εστηρίζοντο κυρίως σε χερσαίες Δυνάμεις. Μέχρι της αρχές του 16^{ου} αιώνα υπήρχαν ελάχιστοι άγγλοι ναυτικοί, αφού οι περισσότεροι κάτοικοί της Αγγλίας ήταν αγρότες και κτηνοτρόφοι. Ο τόπος δεν είχε αξιόλογη ναυτική Δύναμη, αλλά όταν παρουσιάστηκε η ανάγκη διάθεσης των προϊόντων που παρήγαγε στις ευρωπαϊκές αγορές, ναυπηγήθηκε βαθμιαία ένας αξιόλογος εμπορικός στόλος, αφού οι άγγλοι έμποροι δεν ήθελαν να εξαρτώνται πλέον από το εμπορικό ναυτικό της Βενετίας. Συνέπεια της ναυπήγησης εμπορικού στόλου υπήρξε η ανάλογη ανάπτυξη του πολεμικού ναυτικού της Αγγλίας. Σταδιακά, οι άγγλοι ναυτικοί μετετράπησαν σε κουρσάρους που επιτίθεντο στις ισπανικές νηοπομπές οι οποίες μετέφεραν τον χρυσό και τον άργυρο του Μεξικού και του Περού στην Μητρόπολη.⁶³⁹ Το 1514, η ναυπήγηση της ναυαρχίδας του Βασιλιά της Αγγλίας Ερρίκου Η', «*Great Harry*» (= Μεγάλος Ερρίκος), άλλαξε τα μέχρι πρότινος δεδομένα στην ιστορία της ναυπηγικής. Ο Βασιλιάς και οι ναυπηγοί του ανέπτυξαν μερικές από τις πιο ριζοσπαστικές καινοτομίες στον σχεδιασμό αυτού του πλοίου, προκειμένου να προστατευθεί το εμπόριο της χώρας και αντιμετωπισθούν οι μεγάλες ναυτικές Δυνάμεις, Ισπανία και Πορτογαλία. Το πλοίο αυτό ήταν το πρώτο που εχρησιμοποίησε την μαζική δύναμη πυρός των πυροβόλων, ως βασικό επιθετικό όπλο. Έως τότε, οι ναυμαχίες ακολουθούσαν το «μεσογειακά πρότυπα», αφού οι ρωμαίοι και αργότεροι οι βενετοί, οι γενουάτες, οι ισπανοί και οι πορτογάλοι, αντιλαμβάνονταν την ναυμαχία περισσότερο ως σύρραξη πεζοναυτών, οι οποίοι διενεργούσαν «*ρεσάλτο*» (= έφοδο) στο εχθρικό κατάστρωμα, παρά ως ανταλλαγή βλημάτων πυροβόλων. Οι άγγλοι ετοποθέτησαν βαριά πυροβόλα στα κατώτερα διαζώματα (καταστρώματα) του σκάφους, πίσω από ξύλινες θυρίδες.⁶⁴⁰ Το 1575, από τα αγγλικά ναυπηγεία κατελκύσθη το ταχύπλοο γαλιόνι «*Revenge*» που ήταν το τελειότερο γαλιόνι της εποχής του. Είχε εκτόπισμα 500 τόνων, μήκος 36 μέτρα και εχωρίζετο σε δύο πλήρη

⁶³⁷ Otyli Ilber, «Ο πιο μακρύς αιώνας της Αυτοκρατορίας – Ο οθωμανικός 19^{ος} αιώνας – Η πορεία προς τον εκσυγχρονισμό» επιμέλεια – σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2003, σσ. 74-75.

⁶³⁸ Σταυρόπουλος Δημήτριος, «Οι γενίτσαροι – Ο πόλεμος των Οθωμανών», άρθρο από το περιοδικό «*Panzer*», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2004, σ. 65.

⁶³⁹ Δεληγιάννης Περικλής, «*Great Harry and Revenge - Δύο ένδοξα πολεμικά πλοία του 16ου αιώνα*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 145, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2008, σσ. 55-56.

⁶⁴⁰ Δεληγιάννης Περικλής, «*Great Harry and Revenge - Δύο ένδοξα πολεμικά πλοία του 16ου αιώνα*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 145, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2008, σσ. 54-57, το «*Great Harry*» ήταν μία «καρράκα», εκτοπίσματος 1.000 τόνων (μοναδικό για την εποχή), έφερε 184 πυροβόλα, πλήρωμα 700 ανδρών, ενώ διέθετε υπερυψωμένους πύργους σε πρύμνη και πλώρη. Ο χώρος του ήταν κατανεμημένος σε 6 διαζώματα (καταστρώματα) και έφερε 3 βασικά κατάρτια με μεγάλα ορθογώνια ιστία.

καταστρώματα και ένα ημικατάστρωμα. Διέθετε τέσσερα κατάρτια, όπως και τα τυπικά γαλιόνια της εποχής του και είχε πλήρωμα 250 ανδρών με βαριά πυροβόλα.⁶⁴¹

9.4.2. Η εξέλιξη των ιστιοφόρων πλοίων του 16^{ου} αιώνα

Τον 16^ο αιώνα και τον 17^ο, συνεχίστη η χρήση κωπήλατων πλοίων στην Μεσόγειο, αλλά με την πάροδο του χρόνου εγκατελείφθη. Στις αρχές του 16^{ου} αιώνα, ενεφανίσθησαν διάφοροι νέοι τύποι ιστιοφόρων, όπου τα σπουδαιότερα ήταν τα παρακάτω:

● Τα γαλιόνια

Τα γαλιόνια ενεφανίσθησαν στις αρχές του 16^{ου} αιώνα και πιθανότατα ήταν ισπανικής προέλευσης, ενώ αργότερα διεδόθησαν και σε άλλες χώρες. Είχαν μήκος 41 μέτρα και πλάτος 9 μέτρα. Στην πρύμνη υπήρχαν υπερκατασκευές που τα έκαναν να μοιάζουν υψηλότερα και διέθεταν τρία κατάρτια. Είχαν δύο ή τρία καταστρώματα, τέσσερα κανόνια στην πρύμνη, δύο στην πλώρη και αργότερα περισσότερα στα πλευρά. Συνήθως η χωρητικότητά τους έφτανε τους 500 ή 600 τόνους, αλλά αργότερα, (τον 17^ο αιώνα) υπήρξαν και γαλιόνια πολύ μεγαλύτερα που έφταναν τους 1000 τόνους, με 200 άνδρες πλήρωμα και αρκετά πυροβόλα.

● Οι φρεγάτες

Οι «φρεγάτες» είχαν τρία κατάρτια και στον οπλισμό των περιλαμβάνονταν τουλάχιστον 12 κανόνια. Η χωρητικότητά τους έφτανε περίπου τους 250 τόνους και διέθεταν δύο καταστρώματα. Το μήκος των δεν ξεπερνούσε τα 30 μέτρα και το πλάτος των έφτανε τα 8. Στο πίσω και πάνω μέρος του καταστρώματος ευρίσκοντο οι καμπίνες του κυβερνήτη και των Αξιωματικών. Αργότερα (τον 17^ο αιώνα), οι φρεγάτες έγιναν μεγαλύτερες και έφεραν ακόμη και 40 κανόνια.

● Τα μπρετόνια

Τα «μπρετόνια» ήταν πλοία δυτικοευρωπαϊκών χωρών και εχρησιμοποιούντο κυρίως για την διέλευση ωκεανών. Τα μπρετόνια ήταν φαρδιά, με τετράγωνα πανιά, ψηλά, με τρία κατάρτια, επτά πανιά και τρία καταστρώματα. Η χωρητικότητά τους ήταν τουλάχιστον 100 τόνων, με πλήρωμα 60 ανδρών και 20 ή 30 κανόνια.

● Οι ταρτάνες

Οι «ταρτάνες» ήταν μικρά και ελαφρά σκάφη που εχρησιμοποιούντο πολύ στην Μεσόγειο για εμπορικούς κυρίως σκοπούς. Διέθεταν ένα κατάρτι, ενώ μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν και ως πολεμικά με 4 κανόνια και περίπου 20 άνδρες. Η χωρητικότητά τους ήταν μικρότερη από 50 τόνους.

● Οι πολάκες

Ονομάζονταν και «νεβάτες». Ήταν μικρά σκάφη με τετράγωνα πανιά που διέθεταν ένα κατάστρωμα και τρία κατάρτια. Έφεραν 4-6 κανόνια και πλήρωμα περίπου 30 ανδρών.

● Οι πινάτσες

Οι «πινάτσες» έμοιαζαν με τις φρεγάτες αλλά ήταν μικρότερες. Είχαν ένα κατάστρωμα και μερικές φορές δύο, ενώ διέθεταν και υπερκατασκευές.

● Τα πετάσια

Τα «πετάσια» είχαν τέσσερα κατάρτια, ήταν φαρδιά και εχρησιμοποιούντο για πόλεμο και για πειρατεία. Μπορούσαν να φέρουν 20 κανόνια.

● Τα καραμουζάλ

Τα «καραμουζάλ» ήταν οθωμανικά σκάφη με ψηλή πρύμνη και κυρίως εχρησιμοποιούντο για εχθρικούς σκοπούς. Είχαν χωρητικότητά μικρότερη από 60 τόνους, διέθεταν ένα ψηλό κύριο κατάρτι και κάποια άλλα βοηθητικά.

⁶⁴¹ Δεληγιάννης Περικλής, «Great Harry and Revenge - Δύο ένδοξα πολεμικά πλοία του 16ου αιώνα», άρθρο στο περιοδικό «Στρατιωτική Ιστορία», τεύχος 145, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2008, σσ. 58-60.

Υπήρχαν ακόμα και διάφοροι άλλοι τύποι μικρότερων ιστοφορών, όπως ο «γρίπος», η «γέρμα», το «καϊκι», η «σαϊτιά», η «σάικκα» και το «τρεχαντήρι».⁶⁴²

9.5. Τακτικές μάχης των οθωμανικών στρατιωτικών Δυνάμεων πεζικού, πυροβολικού και μηχανικού κατά την εποχή του Σουλτάνου Σουλεϊμάν Α΄

9.5.1. Η πολιορκία της Ρόδου (1522)

Το 1522, κατά την δεύτερη πολιορκία της Ρόδου από τους οθωμανούς, προηγήθη επί πολλές ημέρες σφοδρός βομβαρδισμός της πόλης που κατείχαν οι Ιωαννίτες ιππότες.⁶⁴³ Σε αντίθεση με την προηγούμενη πολιορκία της πόλης της Ρόδου, το 1480, όπου οι περισσότερες οθωμανικές επιθέσεις είχαν πραγματοποιηθεί στις θαλάσσιες οχυρώσεις της, το 1522, οι οθωμανοί προτίμησαν να στρέψουν τις επιθέσεις τους στα τείχη της ξηράς. Ήδη οι υπερασπιστές, είχαν προετοιμασθεί για την επικείμενη οθωμανική πολιορκία, συγκεντρώνοντας τους κατοίκους της υπαίθρου σε διάφορα κάστρα με όσα από τα υπάρχοντα τους μπορούσαν να μεταφέρουν. Ό,τι ευρίσκετο έξω από τα κάστρα και μπορούσε να διευκολύνει τους εισβολείς κατεστράφη, ενώ όσοι καρποί δεν συνεγκεντρώθησαν κήκαν και πολλές πηγές δηλητηριάστηκαν. Γύρω από τα τείχη της πόλης, είχαν κατεδαφίσει όσα κτίσματα μπορούσαν να δημιουργήσουν προβλήματα.⁶⁴⁴ Ο ηγέτης των Ιπποτών του Αγίου Ιωάννου, Βιλιέ ντε λ' Ιλ Αντάμ, δεν μπόρεσε να αποτρέψει τη διάνοιξη ορυγμάτων στα πανίσχυρα τείχη της πόλης του, όταν οι οθωμανοί με πυρά 100 και πλέον κανονιών ανατίναζαν τα θεμέλια της.⁶⁴⁵ Σε μία πρώτη επίθεση του οθωμανικού πεζικού εναντίον των οχυρώσεων της γλώσσας της Αγγλίας, σκοτώθηκαν 2.000 πολιορκητές. Από τις βολές του οθωμανικού πυροβολικού, κατέρρευσε στις 10 Αυγούστου το ψηλό κωδωνοστάσιο της εκκλησίας του Αγίου Ιωάννη, το οποίο οι οθωμανοί σημάδευαν για συμβολικούς λόγους κυρίως.⁶⁴⁶ Σύμφωνα με ένα γαλλικό χρονικό του *Bastard de Bourbon*, οι οθωμανοί χρησιμοποίησαν κατά την άλωση της Ρόδου, έξι χυτοσιδηρά πυροβόλα, 15 σιδερένια, 10 βομβάρδες με σιδερένιες σφαίρες και πολλά χυτοσιδηρά ολμοβόλα.⁶⁴⁷ Ταυτόχρονα με τους σφοδρούς βομβαρδισμούς ο Σουλεϊμάν Α΄, προκειμένου να αποσπάσει την πόλη από τους Ιωαννίτες Ιππότες του Βιλιέ ντε λ' Ιλ Αντάμ, έδωσε βαρύτητα και στην προσπάθεια υπονόμησης των τειχών της πόλης. Ένας μεγάλος αριθμός από τους 200.000 άνδρες που παρέταξε η Οθωμανική αυτοκρατορία έξω από τα τείχη της Ρόδου, ήταν εξειδικευμένος στην κατασκευή υπόγειων στοών για την ανατίναξη της οχύρωσης.⁶⁴⁸ Συγκεκριμένα, από τους 200.000 οθωμανούς στρατιώτες που κατέφτασαν στη Ρόδο το 1522, με 280 πλοία προκειμένου να την καταλάβουν, με αρχηγούς τον Μουσταφά Πασά και τον Βεζίρη Πιρί Μεχμέτ Πασά, οι 60.000 ήταν του μηχανικού και είχαν αποστολή την υπονόμηση των τειχών, οι 10.000 ήταν γενίτσαροι, ενώ διετίθετο και σημαντικός αριθμός πυροβολητών. Στην

⁶⁴² Κονδύλης Αθανάσιος, «Οι πειρατές της Μεσογείου», περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», σειρά «Παγκόσμια Ιστορία», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006, σσ. 46-47.

⁶⁴³ Μπλιάμπλια Κατερίνα, «Η οθωμανική κατάληψη της Ρόδου (1522)», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», τεύχος 39, εκδ. Περισκόπιο, Απρίλιος 2005, σ. 93, εκτός από το τομέα της Αγγλίας, η ζώνη της Αραγωνίας είχε υποφέρει ιδιαίτερα από το εχθρικό πυροβολικό, ενώ ο προβηγκιανός τομέας παρουσίαζε εικόνες καταστροφής. Το μέτωπο της Ιταλίας μόνο από θαύμα δεν είχε πέσει στα χέρια του εχθρού, καθώς είχε μετατραπεί σε άμορφη μάζα από ξύλα, πέτρες και χώμα.

⁶⁴⁴ Μπελέζος Δημήτριος, «Ιππότες - Οι σιδηρόφρακτοι πολεμιστές της μεσαιωνικής δύσης», μονογραφίες του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2008, σ. 72.

⁶⁴⁵ Grant G.R., «Battle», Dorling Kinderslev Limited, London 2005, σ. 129.

⁶⁴⁶ Μπελέζος Δημήτριος, «Ιππότες - Οι σιδηρόφρακτοι πολεμιστές της μεσαιωνικής δύσης», μονογραφίες του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2008, σ. 73.

⁶⁴⁷ Hendrickx Benjamin, «Το οθωμανικό πυροβολικό ως το 18^ο αιώνα», άρθρο στο περιοδικό «Στρατιωτική Ιστορία», τεύχος 39, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Νοέμβριος 1999, σ. 66.

⁶⁴⁸ Μπλιάμπλια Κατερίνα, «Η οθωμανική κατάληψη της Ρόδου (1522)», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», τεύχος 39, εκδ. Περισκόπιο, Απρίλιος 2005, σ. 93, οι οθωμανοί κατεσκεύασαν περίπου 50 υπονόμους κάτω από το κάστρο της Ρόδου και άλλα πολιορκητικά έργα. Οι ιωαννίτες ιππότες κατεσκεύαζαν υπονόμους και οι ίδιοι με κατεύθυνση προς τους αντίστοιχους οθωμανικούς και όταν πλησίαζαν τους ανατίναζαν.

πολιορκία αυτή, το πυροβολικό και το μηχανικό είχαν τον πρώτο λόγο.⁶⁴⁹ Στις 24 Σεπτεμβρίου, οι πολιορκητές επραγματοποίησαν γενική επίθεση κατά μήκος του νοτίου και ανατολικού τμήματος των τειχών. Κατά την διάρκεια της σύγκρουσης, ο προμαχώνας της γλώσσας της Ισπανίας άλλαξε δύο φορές χέρια. Για κάποιο διάστημα βρέθηκε στην κατοχή των γενιτσάρων, οι οποίοι έστησαν στο ψηλότερο σημείο του τις οθωμανικές σημαίες της ημισελίνου. Οι ιπείς, αντέδρασαν γρήγορα, αποκλείοντας στον προμαχώνα όσους γενίτσαρους είχαν κλειστεί μέσα σ' αυτόν, κατορθώνοντας να τους εξοντώσουν, ανακαταλαμβάνοντας τις οχυρώσεις. Στους υπόλοιπους τομείς, οι συγκρούσεις ήταν ανάλογες, όπου μπροστά στις οχυρώσεις είχαν σχηματισθεί σωροί από πτώματα. Τουλάχιστον 15.000 έως 20.000 οθωμανοί έχασαν τη ζωή τους στις επιθέσεις εκείνης της ημέρας. Οι νεκροί από την πλευρά των Χριστιανών ήταν 200. Η μεγάλη αυτή διαφορά ωφείλετο στον τρόπο με τον οποίο επραγματοποιήθη η οθωμανική επίθεση. Οι πολιορκητές πραγματοποιούσαν τις επιθέσεις τους σε πυκνά στίφη, τα οποία προσέφεραν εύκολο στόχο στους υπερασπιστές της Ρόδου.⁶⁵⁰ Τελικά, η πόλη συνθηκολόγησε.⁶⁵¹

9.5.2. Η μάχη του Μόχατς (1526)

Στις 23 Απριλίου 1526, ο Σουλεϊμάν Α΄, ξεκίνησε από την Κωνσταντινούπολη για την Ουγγαρία, επικεφαλής 100.000 στρατιωτών, που έφεραν μαζί τους και 300 πυροβόλα. Τον στρατό συνέδραμαν και 800 οθωμανικά ποταμόπλοια που έπλεαν στον Δούναβη, παράλληλα με τις Δυνάμεις ξηράς, ως πλοία ανεφοδιασμού. Εκινούντο με μεγάλη δυσκολία, καθότι λόγω του άστατου καιρού το ρεύμα του ποταμού είχε αυξηθεί, αλλά εν τούτοις, παρά τη δυσκολία των πλοίων να συμβαδίσουν με τον στρατό, η επιβεβλημένη πειθαρχία διετηρήθη. Στον δρόμο προς το Βελιγράδι, κοντά στον ποταμό *Drava*, τμήμα του οθωμανικού στρατού κατέλαβε το φρούριο *Petrovaradin*, όπου τα τείχη παρεβιάσθησαν δια την μεθόδου της υπονόμησης, με την κατασκευή δύο λαγουμιών. Το κάστρο έπεσε με απώλεια για τους πολιορκητές μόνο 25 ατόμων. Εν συνεχεία, ο οθωμανικός στρατός διέσχισε τον ποταμό *Drava* και κατευθύνθη προς την περιοχή του *Mohacs*. Ο ούγγρος Βασιλιάς Λουδοβίκος Β΄ έστησε τον στρατό του σε ένα σημείο ανάμεσα στο *Mohacs* και στον ποταμό *Borza*.⁶⁵² Ο Βασιλιάς Λουδοβίκος είχε υπό τις διαταγές του περίπου 26.000 άνδρες, ενώ οι Δυνάμεις του Σουλεϊμάν Α΄ ήταν υπερδιπλάσιες, αριθμώντας 50.000-60.000 άνδρες με 300 πυροβόλα. Την προφυλακή του οθωμανικού στρατού την αποτελούσαν οι συνοριακές Δυνάμεις του σαντζακίου της Σεμένδριας (περιοχή της σημερινής Σερβίας), ακολουθούσαν οι σπαχήδες της Ρούμελης και Ανατολίας και πίσω τους ερχόταν ο Σουλεϊμάν, με τμήματα γενιτσάρων και ιππικού, έχοντας ως οπισθοφυλακή Σώματα Βοσνίων μαχητών.⁶⁵³ Ο Σουλτάνος, που ε γνώριζε τη δύναμη των ούγγρων ιπποτών σε μία κατά μέτωπο ενδεχόμενη επίθεση, οργάνωσε τις άμυνές του σε βάθος, θέτοντας ως πρώτη γραμμή μία όχι πολύ ισχυρή σειρά από αζάπιδες. Πιο πίσω παρετάχθησαν μοίρες ιππικού της Ρούμελης και της Ανατολίας, υποστηριζόμενοι από πυροβολικό, υπό τις διαταγές του Μεγάλου Βεζίρη *Ibrahim pasha* και

⁶⁴⁹ Μπελέζος Δημήτριος, «1522 – Η Άλωση της Ρόδου από τους Τούρκους», άρθρο στο περιοδικό «Στρατιωτική Ιστορία», τεύχος 115, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Οκτώβριος 2005, σ. 69, τότε την ευθύνη για την προστασία του τείχους είχε ο βενετός μηχανικός και μέλος του τάγματος Γκαμπριέλε Ταντίνι ντα Μαρτινέγκο από την Μπρέσια. Εκείνος τοποθέτησε πρόχειρους μηχανισμούς, οι οποίοι θα πρόδιδαν κραδασμούς κάτω από το έδαφος, όπως ντέφια ή λεκάνες ξυρίσματος με ένα σίδηρο κρεμασμένο στη μέση, το οποίο κτυπούσε στα τοιχώματα με τον πρώτο κραδασμό. Έτσι, κατόρθωσε να εντοπίσει αρκετές στοές των πολιορκητών και να τις ανατινάξει.

⁶⁵⁰ Μπελέζος Δημήτριος, «Ιππότες - Οι σιδηρόφρακτοι πολεμιστές της μεσαιωνικής δύσης», μονογραφίες του περιοδικού «Στρατιωτική Ιστορία», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2008, σ. 73.

⁶⁵¹ Οι έλληνες, κατά την πολιορκία της Ρόδου το 1522, ήταν υπέρ της συνθηκολόγησης. Αναφέρονται μάλιστα τα ονόματα δύο ελλήνων διαπραγματευντών, του Παύλου Συγκλητικού και του Νικηφόρου Βεργάτη, οι οποίοι αντιπροσωπεύοντας τους κατοίκους δέχθηκαν την πρόταση του Σουλτάνου να μην πληρώνουν φόρους για πέντε χρόνια και να μην κατατάσσονται τα παιδιά τους στο Σώμα των γενιτσάρων, (Άμαντος Ι. Κωνσταντίνος, «Σχέσεις ελλήνων και τούρκων - Από τον ενδέκατο αιώνα μέχρι το 1821», τόμος Α΄, εκδ. Αρχιτέλαγος, Αθήνα 2008, (συγγραφή πρωτοτύπου: 1955), σ. 180).

⁶⁵² Turnbull Stephen, «*The Ottoman Empire (1326-1699)*», Osprey Publishing, Oxford 2008, σ. 43.

⁶⁵³ Μπούνια Κωνσταντίνα, «*Η Α΄ πολιορκία της Βιέννης (1529)*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά Θέματα*», τεύχος 72, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Απρίλιος 2008, σσ. 81-82.

Behrem pasha, αντιστοίχως. Στο κέντρο και τρίτης γραμμής ήταν παρατεταγμένοι 15.000 γενίτσαροι, υποστηριζόμενοι από ίλες ιππέων σπαχήδων στις άκρες του σχηματισμού των, κάτω από τις διαταγές του ίδιου του Σουλτάνου, ενώ άλλες ίλες ιππικού ευρίσκοντο πιο πίσω για υποστήριξη. Στο αριστερό άκρο των σχηματισμών και πολύ κοντά προς τους ούγγρους υπήρχε μία Δύναμη από ακιντζήδες. Η μάχη του *Mohacs* άρχισε με ομοβροντίες πυρών από το ουγγρικό πυροβολικό. Κατόπιν, μία ισχυρή Δύναμη από ούγγρους ιππότες πήρε θέση στα χωράφια με χόρτο, όπου καλύπτοντας με ορμή προς την οθωμανική παράταξη, διέλυσε τους αζάπηδες και έτρεψε σε φυγή το οθωμανικό ιππικό της δεύτερης γραμμής. Πλησιάζοντας προς την τρίτη αμυντική γραμμή, ξαφνικά δέχθηκαν ένα βίαιο κράτημα από πυκνά πυρά αρκεβουζίων μίας οθωμανικής παράταξης πεζικού που είχε στηθεί κατά μήκος της άκρης ενός κοιλώματος. Μέρος του ουγγρικού βαρέως ιππικού ιπποτών, το οποίο εκινείτο στο αριστερό μέρος της παράταξης τους, υπεχώρησε σε ελώδες έδαφος. Όταν οι οθωμανοί εξαπέλυσαν αντεπίθεση, ο κύριος κορμός των ούγγρων ιπποτών κατευθύνθη κατευθείαν πίσω στην κατασκήνωση του Βασιλιά τους, όπου διεπίστωσαν απροσδόκητα, ότι μερικοί οθωμανοί ελαφροί ιππείς είχαν φτάσει εκεί πριν από αυτούς και σκότωναν ούγγρους που είχαν παραμείνει στο σημείο προς φύλαξη. Εν τω μεταξύ, οι οθωμανικές Δυνάμεις διαιρέθηκαν σε δύο τμήματα. Το ένα επετέθη στα άκρα του ουγγρικού στρατού, που σύντομα άρχισε να υποχωρεί και το άλλο εναντίον της θέσης του Βασιλιά. Μετά από μόνο δύο ώρες πραγματικής μάχης, ο ουγγρικός στρατός διελύθη γύρω στις έξι το απόγευμα, ενώ από τους 13.000 πεζούς στρατιώτες του ούγγρου Βασιλιά, μόνο οι 3.000 κατόρθωσαν να ξεφύγουν τρέχοντας. Ο Λουδοβίκος Β΄ επεδίωξε να απομακρυνθεί από το πεδίο της μάχης, αλλά όταν το άλογό του επιχείρησε να σκαρφαλώσει σ' ένα απότομο ανάχωμα, γλίστρησε και πέφτοντας, καταπλάκωσε τον αναβάτη του. Το σώμα του Βασιλιά της Ουγγαρίας βρέθηκε και ανεγνωρίσθη δύο μήνες αργότερα, όταν οι πλημμύρες του ποταμού *Danube* είχαν υποχωρήσει. Τους αιχμαλώτους ούγγρους, ο Σουλτάνος τους απεκεφάλισε την επόμενη ημέρα. Μετά από τρεις μέρες ξεκούρασης, ο οθωμανικός στρατός έφτασε στην *Buda*, όπου την λεηλάτησε, αφού προηγουμένως έκαψε την πόλη *Pecs*.⁶⁵⁴

Ο Σουλεϊμάν Α΄ κυριεύοντας το Βελιγράδι, εξουδετερώνοντας τον ουγγρικό στρατό στο Μόχατς και καταλαμβάνοντας εξ' εφόδου την Βούδα -που για ενάμισι αιώνα έμελε να γίνει το προκεχωρημένο φυλάκιο του ισλάμ στην Ευρώπη- καταστρώντας τελικά υποτελείς του τους Ούγγρους, έστειλε κύματα ρίγους να διαπεράσουν την Χριστιανική Ευρώπη, η οποία είχε να αντιμετωπίσει παρόμοιο ασιατικό κίνδυνο από το 1241, όταν οι μογγολικές ορδές του Σουμπουτάι είχαν πνίξει στο αίμα την Πολωνία και την Ουγγαρία. Ο Σαίξπηρ, εμπνεόμενος από την εξολόθρευση μίας ολόκληρης γενιάς της ουγγρικής αριστοκρατίας στο πεδίο μάχης του Μόχατς το 1526 (συμπεριλαμβανομένου και του νεαρού βασιλιά Λουδοβίκου Β΄), έγραψε σε ένα από τα έργα του: «*Ο Θεός να μας δώσει ειρήνη, αλλά όχι την ειρήνη του βασιλιά της Ουγγαρίας*». Ο οθωμανικός στρατός, ξεκινώντας μία νέα εκστρατεία και παρασύροντας τα πάντα στο πέρασμά του, έφτασε στα τείχη της Βιέννης, την οποία πολιορκήσε για πρώτη φορά το 1529.⁶⁵⁵

9.5.3. Η πρώτη πολιορκία της Βιέννης (1529)

Ο Σουλεϊμάν Α΄, ξεκινώντας από την Κωνσταντινούπολη για την Βιέννη στις 10 Μαΐου 1529, έφτασε στο Osijek στις 6 Αυγούστου με έναν στρατό περίπου 120.000 ανδρών. Η Βούδα, η οποία εν τω μεταξύ είχε ανακαταληφθεί από τις χριστιανικές Δυνάμεις, συνθηκολόγησε στις 18 Αυγούστου και ο οθωμανικός στρατός συνέχισε την πορεία του κατά μήκος της γραμμής του Δούναβη. Πολλά κάστρα που είχαν ανακαταλάβει οι αυστριακοί,

⁶⁵⁴ Turnbull Stephen, "*The Ottoman Empire (1326-1699)*", Osprey Publishing, Oxford 2008, σσ. 46-49.

⁶⁵⁵ Restelhueber Rene, "*Ιστορία των Βαλκανικών Λαών*", εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 2003, σ. 100.

όπως το *Gran, Tuta, Komoron* και *Raab*, παρεδόθησαν χωρίς αντίσταση. Η Μπρατισλάβα, η οποία αντεστάθη, εβομβαρδίσθη από τον στόλο των οθωμανικών ποταμόπλοιων, που συνόδευσε τον οθωμανικό στρατό μέσω του Δούναβη. Στις 27 Σεπτεμβρίου, ο Σουλεϊμάν Α΄ έφτασε έξω από την Βιέννη, την οποία ο Φερδινάνδος της Αυστρίας υπεράσπιζε με 16.000 άνδρες. Οι περισσότεροι υπερασπιστές της πόλης ήταν επαγγελματίες στρατιώτες, καταναμημένοι στα, όχι παχύτερα από έξι πόδια, μεσαιωνικά τείχη της. Οι πολιορκούμενοι (λαμβάνοντας τα δέοντα μέτρα αμύνης που εσυνηθίζοντο σε παρόμοιες περιπτώσεις) ισοπέδωσαν τα σπίτια που ήταν ακριβώς μέσα από τα τείχη, προκειμένου να κτισθεί ένα εσωτερικό τείχος που θα εκρησιμοποιείτο για αντεπιθέσεις και εγκρέμισαν την γέφυρα που οδηγούσε στην πόλη.⁶⁵⁶

Κατά την πρώτη πολιορκία της Βιέννης το 1529, οι δυνατότητες του οθωμανικού πυροβολικού, όσον αφορά την συχνότητα των βολών, ήταν μειωμένες. Πολλά πυροβόλα είχαν μείνει πίσω, αφού δεν μπόρεσαν να μεταφερθούν λόγω του κακού καιρού, ενώ οι προσπάθειες των οθωμανών για την ανατίναξη και καταστροφή των τειχών της πόλης με τη μέθοδο των λαγουμιών, αντιμετώπισθηκε από τους αυστριακούς με γενναιότητα. Την 1^η Οκτωβρίου 1529, ένας οθωμανός στρατιώτης χριστιανικής καταγωγής, αποσκίρτησε, φέροντας στο αυστριακό στρατόπεδο την πληροφορία, ότι ο αδιάκοπος βομβαρδισμός των οθωμανών δεν αποτελούσε, παρά μόνο την προκάλυψη της πραγματικής επιχείρησης καταστροφής των οχυρώσεων μέσω της κατασκευής υπόγειων σηράγγων οι οποίες επρόκειτο να παγιδευτούν με πυρίτιδα και να ανατιναχθούν όταν θα έφταναν κοντά στα θεμέλια των τειχών, προκαλώντας την κατάρρευσή τους.⁶⁵⁷ Την 6 Οκτωβρίου, πολλά οθωμανικά λαγούμια εντοπίστηκαν και ανατινάχθηκαν, όταν 8.000 στρατιώτες της πόλης αντεπιτέθηκαν στα οθωμανικά στρατεύματα πολιορκίας, εκκαθαρίζοντας το έδαφος πίσω από την πρώτη γραμμή που άρχιζαν οι σήραγγες. Η ζημιά που έπαθαν οι οθωμανοί ήταν τεράστια, αν και το στρίμωγμα που έγινε στην επιστροφή του στρατού είχε ως αποτέλεσμα οι αυστριακοί στρατιώτες που ήταν στο τέλος, να κτυπηθούν άρα πολύ.⁶⁵⁸ Η πόλη δεν μπόρεσε να κυριευθεί με την τεχνική των μαζικών επιθέσεων, παρ' όλη την γενναιότητα και το πείσμα των οθωμανών, όπως είχε συμβεί περίπου 80 χρόνια πριν με την Κωνσταντινούπολη της εποχής Μωάμεθ Β΄. Η τεχνολογία των πυροβόλων όπλων που εκρησιμοποιούσαν οι αμυνόμενοι, είχε βελτιωθεί εκπληκτικά. Παρόλου που ο Σουλτάνος Σουλεϊμάν Α΄ προσπάθησε να εμψυχώσει τα στρατεύματα του υπεσχόμενος την καταβολή μεγάλων χρηματικών ποσών στους μαχητές που θα περνούσαν πρώτοι τα τείχη της, οι προσπάθειές του δεν έφεραν κάποιο αποτέλεσμα. Τη νύκτα της 14^{ης} Οκτωβρίου 1529, ο οθωμανικός στρατός έλυσε την πολιορκία, καίγοντας ό,τι δεν μπορούσε να μεταφέρει.⁶⁵⁹ Την 15 Οκτωβρίου 1529, μετά από 18 ημέρες ανεπιτυχών προσπαθειών και οθωμανικές απώλειες που ανήρχοντο στους 20.000-25.000, ο Σουλεϊμάν έδωσε εντολή για αποχώρηση των στρατευμάτων του. Η πορεία του εξαθλιωμένου στρατού ως το Βελιγράδι, έμελλε να συνοδευτεί από νέες βαριές απώλειες εξ' αιτίας του κρύου και της πείνας.⁶⁶⁰ Στη στεριά ο στρατός προχωρούσε μέσα στα χιόνια με δυσκολία, ενώ στον ποταμό Δούναβη τα οθωμανικά πλοία κάηκαν ολοσχερώς από τα κανόνια της Μπρατισλάβα. Το ελαφρύ ιπικό του Σουλεϊμάν Α΄ προξένησε πολλές καταστροφές στον δρόμο του για την πατρίδα, αλλά υπολογίζεται ότι ο αριθμός των αυστριακών χωρικών που χάθηκαν ήταν μικρότερος από τον αριθμό των οθωμανικών στρατευμάτων που χάθηκαν κατά τη διάρκεια της πολιορκίας.⁶⁶¹

⁶⁵⁶ Turnbull Stephen, "The Ottoman Empire (1326-1699)", Osprey Publishing, Oxford 2008, σ. 50.

⁶⁵⁷ Μπούνια Κωνσταντίνα, «Η Α΄ πολιορκία της Βιέννης (1529)», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», τεύχος 72, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Απρίλιος 2008, σ. 86.

⁶⁵⁸ Turnbull Stephen, "The Ottoman Empire (1326-1699)", Osprey Publishing, Oxford 2008, σ. 51.

⁶⁵⁹ Παπαβλασσόπουλος Κοσμάς, «Παιδομάζωμα και γενιτσαρισμός», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Φεβρουάριος 2003, σ. 46.

⁶⁶⁰ Μπούνια Κωνσταντίνα, «Η Α΄ πολιορκία της Βιέννης (1529)», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», τεύχος 72, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Απρίλιος 2008, σ. 89.

⁶⁶¹ Turnbull Stephen, "The Ottoman Empire (1326-1699)", Osprey Publishing, Oxford 2008, σ. 51.

Ο Σουλεϊμάν, επιτιθέμενος στην Βιέννη, είχε προκαλέσει για πρώτη φορά τη δημιουργία ενός χριστιανικού μετώπου μεταξύ των διαφιλονικούντων καθολικών και προτεσταντών ηγεμόνων. Τότε, ο Μαρτίνος Λούθηρος είχε αναστείλει τις επιθέσεις του κατά του παπισμού, δημοσιεύοντας ένα άρθρο στο οποίο αποκαλούσε τους οθωμανικούς «πραγματικούς εχθρούς», προσευχόμενος για την σωτηρία της πόλης. Με την αποχώρηση των οθωμανικών στρατευμάτων, δόθηκε και πάλι η δυνατότητα στους χριστιανούς των αντιπάλων δογμάτων να συνεχίσουν τις θρησκευτικές τους διαμάχες.⁶⁶²

9.5.4. Τακτικές μάχης κατά τις εκστρατείες του Σουλεϊμάν Α΄ στην Ανατολή και Ουγγαρία

Το 1534, η Βαγδάτη έπεσε στα χέρια των οθωμανών. Το 1560 κατεκτήθη η Ντζέρμπα. Και στις δύο περιπτώσεις εχρησιμοποιήθη για την εξουδετέρωση άμυνας των πόλεων βαρύ πυροβολικό, όπως έγινε και το 1535 κατά την πολιορκία της Μάλτας, που όμως απέτυχε. Τέσσερα χρόνια αργότερα, το 1538, ο Σουλτάνος Σουλεϊμάν έστειλε στρατεύματα και στόλο στην ανατολή με επικεφαλής των οθωμανικών Δυνάμεων τον ελληνικής καταγωγής ευνούχο μπεηλερμπέη Χαντίμ Σουλεϊμάν πασά, με σκοπό να κατακτήσει την Ινδία. Μετά από μία αρχική επιτυχία στο Άντεν, οι οθωμανοί πολιορκήσαν το φρούριο του Ντιού, την οχυρή θέση των Πορτογάλων στη δυτική ακτή της Ινδίας. Κατά την διάρκεια ενός μήνα, εννέα τεράστια πυροβόλα βομβάρδιζαν το φρούριο, χωρίς να μπορέσουν τελικά να το καταλάβουν. Έτσι, έλαβαν τέλος τα οθωμανικά σχέδια για την κατάληψη της Ινδίας.⁶⁶³

Στις 5 Αυγούστου 1566 ο οθωμανικός στρατός του Σουλεϊμάν Α΄ επολιόρκησε το κάστρο *Szigetvar* που το υπεράσπιζε ο *Miklos Zrinyi* με μόνο 600 άνδρες, επρόκειτο για ένα φτωχικό οχυρό στα ουγγροκροατικά σύνορα, περιβαλλόμενο από ξερή γη αλλά και από ποτάμια, τάφρους και βάλτους που το έκαναν να μοιάζει σαν ένα νησιώτικο φρούριο, δύσκολα καταλήψιμο. Μία περίοδος ξηρασίας, που μείωσε το επίπεδο του νερού στις τάφρους, ευνόησε τους οθωμανούς για την κατάληψη αυτού. Η διαδικασία κατάληψης ήταν η συνηθισμένη που εχρησιμοποιούνταν από τους οθωμανούς, δηλαδή άγριος βομβαρδισμός των τειχών και γέμισμα με χώμα της τάφρου του φρουρίου προκειμένου να δημιουργηθεί υπερυψωμένη δίοδος. Εν τέλει, παρ' όλο που το φρούριο περιεβάλετο από νερό, οι μηχανικοί του Σουλεϊμάν κατόρθωσαν να σκάσουν ένα λαγούμι, κάτω από τα τείχη του χωρίς να γίνουν αντιληπτοί, το οποίο και ανατίναξαν στις 5 Σεπτεμβρίου. Ένα τεράστιο ρήγμα εδημιουργήθη στα τείχη ενώ φλόγες απλώθησαν στα κτίρια μέσα από τα τείχη. Η πτώση του κάστρου ήταν θέμα χρόνου. Την ίδια ημέρα πέθανε ο Σουλεϊμάν Α΄ στη σκηνή του πάνω από τις γραμμές πολιορκίας, αλλά ο θάνατός του εκρατήθη μυστικός, αφού και ο προσωπικός του γιατρός εστραγγαλίσθη για προφύλαξη. Ο *Miklos Zrinyi* δεν γνώριζε αυτήν την σημαντική εξέλιξη, όταν αποφάσισε να κάνει έξοδο αυτοκτονίας. Ο ίδιος σκοτώθηκε κατά την επιχείρηση αυτή, ενώ πολύ λίγοι από τους «γενναίους εξακόσιους» γλίτωσαν την ζωή τους, προσπαθώντας να διαπεράσουν τις οθωμανικές γραμμές.⁶⁶⁴

Ο Σουλτάνος Σουλεϊμάν Α΄, αν και επέκτεινε την Αυτοκρατορία του σε Ανατολή και Δύση, παγιώνοντας τον ρου του Δούναβη ως τα αδιαφιλονίκητα σύνορα της Αυτοκρατορίας στον βορά, δεν κατάφερε να κατακτήσει τα δύο «κόκκινα μήλα» της Δύσης, την Βιέννη και την Ρώμη, ή έστω να κερδίσει μία βάση στην Ιταλία. Επιπλέον, δεν κατάφερε να ενώσει την

⁶⁶² Παπαβλασσόπουλος Κοσμάς, «Παιδομάζωμα και γενιτσαρισμός», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Φεβρουάριος 2003, σ. 46

⁶⁶³ Hendrickx Benjamin, «Το οθωμανικό πυροβολικό ως το 18^ο αιώνα», άρθρο στο περιοδικό «Στρατιωτική Ιστορία», τεύχος 39, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Νοέμβριος 1999, σ. 67.

⁶⁶⁴ Turnbull Stephen, «The Ottoman Empire (1326-1699)», Osprey Publishing, Oxford 2008, σσ. 56-57.

Μεσόγειο, μετατρέποντας την σε μία «οθωμανική θάλασσα», αφού η σύμμαχός του, Γαλλία, δεν είχε μετατραπεί ακόμα σε θαλάσσια Δύναμη, ώστε να μπορεί να τον ενισχύσει.⁶⁶⁵

9.6. Οι σεγκμέν και οι σαρικά

Μετά τα μέσα του 16^{ου} αιώνα, η διάδοση των πυροβόλων όπλων μεταξύ των «*reaya*» (= μη μαχίμων υπηκόων της οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ραγιάδων) ήταν διαρκώς αυξανόμενη, όπως αυξανόμενη ήταν και η χρήση τους από τους ευρωπαίους. Προς αντιμετώπιση του παραπάνω προβλήματος, οι οθωμανοί στρατολόγησαν χριστιανούς χωρικούς από την Αλβανία, Βοσνία και Δαλματία καθώς και τούρκους από την Ανατολία, σχηματίζοντας τμήματα τουφεκιοφόρων Δυνάμεως, πενήντα έως εκατό ανδρών. Οι πολεμιστές αυτοί ελέγοντο «*segmen*» ή «*sarica*», ήταν εξοπλισμένοι με μουσκέτα και επληρώνοντο κανονικά.⁶⁶⁶

9.7. Η οργάνωση στρατιωτικών Δυνάμεων άλλων κρατών κατά την περίοδο βασιλείας του Σουλτάνου Σουλεϊμάν Α΄ (1520-1566)

• Ο ισπανικός στρατός κατά την εποχή του Σουλτάνου Σουλεϊμάν Α΄

Κατά την δεκαετία του 1530 εσηματίστηκαν τα «*tercios*», στον ισπανικό στρατό, που ήταν μία εξέλιξη της «*colunella*». «*Tercios*», σήμαινε «το ένα τρίτο» ή αλλιώς, ισπανικά «τετράγωνο». Ο όρος «ένα τρίτο» προήλθε από την αντικατάσταση του 1/3 των βαλλιστροφόρων, μέσα στις ισπανικές φάλαγγες, από αρκεβουζιοφόρους και εν συνεχεία μουσκετοφόρους. Το άλλο 1/3 των φαλαγγών, ήταν σπαθοφόροι και το άλλο 1/3 ήταν λογχοπελεκυοφόροι. Σε σχηματισμό «*cuadro*» (= τετραγώνου) μικρές κινητές Μονάδες με αρκεβούζια / μουσκέτα έπαιρναν θέση γύρω από το τετράγωνο. Αυτό είχε 56 ζυγούς και βάθος 22 στοιχείων (56 άνδρες μέτωπο και 22 άνδρες βάθος). Γύρω από το τετράγωνο υπήρχε μία λεπτή γραμμή από 250 αρκεβουζιοφόρους, ενώ σε κάθε μία από τις τέσσερις άκρες υπήρχε ένα τετράγωνο 240 αρκεβουζιοφόρων που ονομάζοντο «*manga*». Οι τελευταίοι μπορούσαν να κινούνται και να λαμβάνουν όποια θέση ήταν απαραίτητη για να εξυπηρετούν την άμυνα ή την επίθεση. Όταν υπήρχαν πολλά «*tercios*», αυτά παρετάσσοντο σε τεθλασμένη γραμμή με σκοπό να αλληλοκαλύπτονται. Οι αρκεβουζιοφόροι/μουσκετοφόροι πυροβολούσαν συνεχώς, εναλλασόμενοι στην πρώτη γραμμή. Η ανάλογη γαλλική έκδοση, ελέγετο «*legion*» (= Λεγεώνα).⁶⁶⁷

⁶⁶⁵ Subhi Labib, «*The era of Suleyman the Magnificent: Crisis of orientation*», International Journal of Middle East Studies, Volume 10, Issue 4 (Nov. 1979), p. 444-451.

⁶⁶⁶ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 17.

⁶⁶⁷ Πατσουλές Δημήτρης, «*Η επανάσταση του Πεζικού - Από την σάρισα και την φάλαγγα στο μουσκέτο και το Τάγμα πεζικού*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικές Σελίδες*», τεύχος 35, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σ. 39.

10. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ

ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΣΟΥΛΤΑΝΟΙ ΤΟΥ ΣΟΥΛΕΪΜΑΝ Α΄ ΑΠΟ ΤΟ 1566 ΕΩΣ ΤΟ 1648, Α) ΣΕΛΙΜ Β΄, (ΜΕΣΤ) Ο ΜΕΘΥΣΟΣ (1566–1574), Β) ΜΟΥΡΑΤ Γ΄ (1574–1595), Γ) ΜΩΑΜΕΘ Γ΄ (ΓΑΖΗ) Ο ΝΙΚΗΤΗΣ (1595–1603), Δ) ΑΧΜΕΤ Α΄ (1603–1617), Ε) ΜΟΥΣΤΑΦΑ Α΄ (1617–1618, 1622–1623), ΣΤ) ΟΣΜΑΝ Β΄ (1618–1622), Ζ) ΜΟΥΡΑΤ Δ΄ (ΓΑΖΗ) (1623–1640) ΚΑΙ ΙΜΠΡΑΗΜ Α΄ Ο ΠΑΡΑΦΡΩΝ (1640–1648) ΚΑΙ ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΚΜΗΣ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

10.1. Οι απαρχές της στρατιωτικής παρακμής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

Η εποχή του Σουλεϊμάν Α΄ έληξε το 1566. Η υποχώρησή του από την Βιέννη το 1529, δεν οφείλετο περισσότερο στην αδυναμία του οθωμανικού στρατού να καταλάβει την πόλη, αλλά στο ανεπαρκές σύστημα διοικητικής μέριμνας και στις κακές καιρικές συνθήκες. Τα υπόλοιπα 37 χρόνια που διεκυβέρνησε τη χώρα εσημαδεύτησαν από πολλούς οθωμανικούς θριάμβους, αλλά ποτέ ξανά ο Σουλτάνος Σουλεϊμάν δεν ετόλμησε να απειλήσει την καρδιά της Χριστιανικής Ευρώπης. Μετά τον θάνατό του, οι ισορροπίες Δυνάμεων ανάμεσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και στην χριστιανική Ευρώπη άρχισαν να ανατρέπονται για ποικίλους και πολυσύνθετους λόγους. Από τότε ο οθωμανικός στρατός, σταδιακά θα αρχίσει να παρακμάζει, αφού η Αυτοκρατορία είχε φτάσει σε σημείο, πέραν του οποίου δεν μπορούσε να προχωρήσει και από το οποίο μπορούσε μόνο να υποχωρήσει. Η επέκτασή της προσέκρουσε πλέον σε ανυπέρβλητα εμπόδια. Στα ανατολικά, παρά τις νίκες του Σελίμ Α΄ και του Σουλεϊμάν Α΄, στα πεδία των μαχών ο οθωμανικός στρατός αδυνατούσε να προελάσει στην Περσία. Η οθωμανική επικράτεια δεν μπόρεσε να επεκταθεί στην Κεντρική Ασία ή την Ινδία, αφού ο στρατός τελμάτωσε στα σύνορα του Ιράν. Ανατολικότερα, τα καλοφτιαγμένα πλοία των πορτογάλων απέκοψαν τους οθωμανικούς στόλους. Στην Κριμαία και στις περιοχές πέριξ αυτής, οι οθωμανικές Δυνάμεις απεκόπησαν από την Ρωσία, ενώ στην Αφρική η έρημος, τα βουνά και το κλίμα εμπόδιζαν την περαιτέρω εδαφική επέκταση της Αυτοκρατορίας. Όσον αφορά τον έλεγχο της Μεσογείου, αυτός επανήλθε σταδιακά στις δυτικές ναυτικές Δυνάμεις, μετά από την συντριπτική ήττα του οθωμανικού στόλου από τον ενωμένο χριστιανικό στη Ναύπακτο, το 1571⁶⁶⁸. Στα δυτικά, η σταδιακή άνοδος της στρατιωτικής ισχύος των Αψβούργων, σίγουρα έπαιξε σημαντικό ρόλο στην οθωμανική αναχαίτιση, αλλά η αδυναμία ενός στρατού που κατατρόπωνε τα πάντα στο πέρασμα του, στο Κόσσοβο, στην Βάρνα, στη Νικόπολη ή στο Μόχατς και αλλού, δεν μπορεί να εξηγηθεί μονομερώς.⁶⁶⁹ Φυσικά, η στρατιωτική ισχύς δεν έσβησε ξαφνικά, αφού η ζωή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας παρετάθη έως το 1922, δηλαδή για 356 ακόμα χρόνια και ωφείλετο κυρίως σε εκείνους που είχαν συμφέρον να την ανατρέψουν, αλλά που εφοβούντο πως η πτώση της θα ήταν επικερδής για άλλους. Μη μπορώντας να συμφωνήσουν, οι Δυνάμεις αυτές, σχετικά με τον θάνατό της, τη διατηρούσαν στη ζωή με «τεχνητά μέσα».⁶⁷⁰ Ένα από τα αίτια της πτώσης της οθωμανικής στρατιωτικής ισχύος μπορεί να οφείλεται στην κάμψη της αφοσίωσης του στρατού προς διαδόχους Σουλτάνους του Σουλεϊμάν Α΄. Οι περισσότεροι από εκείνους, έχοντας πάψει πλέον να συμμετέχουν προσωπικά σε εκστρατείες

⁶⁶⁸ Bernard Lewis, *“Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας – Τα στάδια της Ανάδυσης”*, (τόμος Ι), επιμέλεια - μετάφραση - σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σσ. 73-78.

⁶⁶⁹ Bernard Lewis, *“Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας – Τα στάδια της Ανάδυσης”*, (τόμος Ι), επιμέλεια - μετάφραση - σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σ. 78.

⁶⁷⁰ Roux Jean-Paul, *“Η ιστορία των Τούρκων – 2000 χρόνια από τον Ειρηνικό ως τη Μεσόγειο”*, εκδ. Γκοβόστη, Αθήνα 1998, σ. 314.

συνέβαλαν ώστε να ατονήσουν οι δεσμοί πίστης με τα στρατεύματα που παραδοσιακά εθεωρούντο ως δεδομένοι.⁶⁷¹ Σταδιακά, μία Αυτοκρατορία η οποία απετέλεσε ιστορικά μετά από την Ρώμη, την μεγαλύτερη Δύναμη της ευρύτερης περιοχής, μετετράπη στον «μεγάλο ασθενή» της Ευρώπης, αφού μετά τον θάνατο του Σουλεϊμάν Α΄ του Μεγαλοπρεπούς, τη χώρα διακυβέρνησαν διεφθαρμένοι και ανάξιοι Σουλτάνοι που δεν είχαν επίγνωση των πραγματικών αναγκών της χώρας.⁶⁷²

10.2 Ο Σουλτάνος Σελίμ Β΄ (Μεστ) ο Μέθυσος (1566 –1574)

Όταν πέθανε ο Σουλτάνος Σουλεϊμάν Α΄ κατά την πολιορκία της ουγγρικής πόλης Σεγκέτ, ο γιος του Σελίμ υπηρετούσε ως Διοικητής της Κιουτάχειας. Για την άνοδό του προς τον θρόνο, φρόντισε ο βεζίρης Μεχμέτ Σοκολλί, αποκτώντας εν συνεχεία κυβερνητικές υπερεξουσίες, αφού ο Σελίμ Β΄ ενδιαφερόταν περισσότερο για τις προσωπικές του απολαύσεις παρά για τα κρατικά ζητήματα. Η βασιλεία του Σελίμ Β΄ ήταν πολιτικά ανεπαρκής και διήρκεσε μόνο 8 χρόνια, από το 1566 έως το 1574. Το 1568, μία οθωμανική εκστρατεία εναντίον της Ρωσίας κατέληξε σε ήττα του οθωμανικού στρατού από τον Ιβάν Δ΄ τον Τρομερό. Το 1570, ο οθωμανικός στρατός εξεστράτευσε στην Αραβία, κατορθώνοντας να καταλάβει την Υεμένη. Τον ίδιο χρόνο εξερράγη νέος πόλεμος κατά των ενετών, όπου η κατάληψη της Κύπρου από τα οθωμανικά στρατεύματα εσυνοδεύθη από φοβερές ωμότητες εναντίον του χριστιανικού πληθυσμού, ειδικότερα στη Λευκωσία και στην Αμμόχωστο. Τον Οκτώβριο του 1571, ο οθωμανικός στόλος υπέστη συντριπτική ήττα από τον ενωμένο χριστιανικό στη Ναύπακτο, με την οποία ετερματίσθη οριστικά και αμετάκλητα η οθωμανική θαλασσοκρατία στη Μεσόγειο. Το 1573 εσυνάφθη οθωμανοβενετική Συνθήκη ειρήνης με την οποία ανεγνωρίσθη η οθωμανική κυριαρχία στην Κύπρο. Το 1574, οι οθωμανοί ανακατέλαβαν την Τύνιδα, που είχαν χάσει δύο χρόνια πριν, ενώ τον ίδιο χρόνο ο Σελίμ Β΄ υπέκυψε στα τραύματά του μετά από ατύχημα στο λουτρό του όπου έπεσε ενώ ήταν μεθυσμένος. Στον θρόνο τον διεδέχθη ο γιος του, Μουράτ Γ΄.

10.3 Ο Σουλτάνος Μουράτ Γ΄ (1574 – 1595)

Ο Μουράτ Γ΄ ήταν γιός του Σελίμ Β΄ Μέθυσου και της Νουρ Μπανού Χασεκί σουλτάνας. Ήταν ένας άνθρωπος βίαιος, χωρίς πολιτικά χαρίσματα, ο οποίος βασίλευσε επί 21 χρόνια, και συγκεκριμένα από το έτος 1574 έως το 1595, εγκαινιάζοντας τη βασιλεία του με τον φόνο των πέντε μικρότερων αδελφών του, ενδεχομένως, διεκδικητών του θρόνου και εγκαθιστώντας ανικάνους αυλοκόλακες σε καίριες θέσεις του κράτους, απομακρύνοντας ή αποδυναμώνοντας έμπειρους Αξιωματικούς του πατέρα του. Μάλιστα, το 1579 μεθόδευσε την δολοφονία του έμπειρου Βεζίρη Μεχμέτ πασά Σοκόλι, ο οποίος είχε προσφέρει ανεκτίμητες υπηρεσίες στον πατέρα του Σουλτάνο Σελίμ Β΄ τον Μέθυσσο και στον παππού του Σουλτάνο Σουλεϊμάν Α΄ τον Μεγαλοπρεπή. Η βασιλεία του Μουράτ Γ΄ χαρακτηρίσθη από έντονη εσωτερική κοινωνική αναστάτωση και υποβάθμιση της αξίας των οθωμανικών στρατευμάτων, και περισσότερο των γενιτσάρων εν μέσω εμφυλίων συγκρούσεων. Παρ' όλη την εσωτερική αβεβαιότητα, ο Μουράτ Γ΄ πέτυχε, το 1578, εκμεταλλευόμενος τις έριδες μεταξύ βορειοαφρικανών ηγετών, να γίνει κύριος περιοχών του σημερινού Μαρόκου. Τον ίδιο χρόνο ξεκίνησε πόλεμο κατά των Περσών, που διήρκεσε έως το 1590, με νικηφόρο αποτέλεσμα για τους οθωμανούς, αφού προσηρτήθη η Γεωργία, το Αζερμπαϊτζάν, το Σιρβάν,

⁶⁷¹ Kunt Ibrahim Metin, «Οι υπηρέτες του Σουλτάνου – Ο μετασχηματισμός της οθωμανικής επαρχιακής διακυβέρνησης (1500-1650)», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σ. 186.

⁶⁷² Kunt Ibrahim Metin, «Οι υπηρέτες του Σουλτάνου – Ο μετασχηματισμός της οθωμανικής επαρχιακής διακυβέρνησης (1500-1650)», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σ. 191.

η Τιφλίδα και άλλες περιοχές.⁶⁷³ Το 1595 ανέλαβε πολεμική δράση κατά των αυστριακών, αλλά τον ίδιο χρόνο πέθανε. Τον διαδέχθη ο γιος του Μωάμεθ Γ΄, ένα από τα 118 παιδιά του (20 γιοι επιζούσαν κατά τη στιγμή του θανάτου του) που είχε αποκτήσει με τις 40 συζύγους του και πάμπολλες παλλακίδες. Σίγουρα πέθανε ευτυχισμένος.

10.4. Ο Σουλτάνος Μωάμεθ Γ΄ (ΓΑΖΗ) Ο ΝΙΚΗΤΗΣ (1595–1603)

Στα 8 χρόνια βασιλείας του Σουλτάνου Μωάμεθ Γ΄, από το 1595 έως το 1603, η Αυτοκρατορία εδοκιμάσθη από συνεχείς πολέμους με τους αυστριακούς και εσωτερικές αναστατώσεις, ενώ ο ίδιος δεν υπήρξε καλός ηγεμόνας. Εγκαινιάζοντας τη βασιλεία του με την ομαδική σφαγή 19 αδελφών του, ενδεχομένων διεκδικητών του θρόνου και όλων των εγκύων παλλακίδων του πατέρα του Μουράτ Γ΄, ανέλαβε προσωπικά την διεύθυνση του συνεχιζόμενου πολέμου κατά των αυστριακών στην Ουγγαρία, οι οποίοι είχαν συμπύξει συμμαχία με τις Παραδουνάβιες ηγεμονίες. Ουσιαστικά, ο Μωάμεθ Γ΄ είχε αφήσει την διοίκηση του κράτους στην δαιμόνια μητέρα του Σαφιγιέ Σουλτάνα και στους κόλακες της. Το 1598, τα οθωμανικά στρατεύματα ηττήθησαν από τους Αυστριακούς, ενώ τρία χρόνια μετά, το 1601, η εκστρατεία τους εθεωρήθη επιτυχημένη με την κατάληψη της πόλης Κανίτσα και την απόκρουση της αυστριακής αντεπίθεσης το ίδιο έτος. Το 1603 εξέσπασε πόλεμος με τους Πέρσες, όπου οι τελευταίοι, με επικεφαλής τον Σάχη Αμπάς, κατόρθωσαν να ανακτήσουν τις περιοχές της Ταυρίδας και του Ερεβάν. Ο Μωάμεθ Γ΄ πέθανε τον ίδιο χρόνο, αφού προηγουμένως εδολοφόνησε τον μεγαλύτερο γιο του, πρίγκιπα Μαχμούτ, έναν ικανότατο στρατιωτικό, τον οποίο θεωρούσε ως απειλή για τον θρόνο του. Τον διαδέχθη ο 14χρόνος γιός του Αχμέτ Α΄.

10.5. Ο Σουλτάνος Αχμέτ Α΄ (1603–1617)

Ο νεαρός Σουλτάνος Αχμέτ Α΄ βασίλευσε επί 14 έτη, από το 1603 έως το 1617. Από τον πρώτο κιόλας χρόνο της βασιλείας του ηναγκάσθη να παραχωρήσει στον Πέρση Σάχη Αμπάς Α΄ εδάφη στην Καυκασία και στο Ιράκ. Το 1606, έπειτα από μία σειρά ταπεινωτικών ηττών από τους αυστριακούς, κατά τις οποίες έπεσε για πρώτη φορά σε χριστιανικά χέρια οθωμανικό λάβαρο, υπεγράφη η ταπεινωτική για τους οθωμανούς Συνθήκη του Ζίτβαταϊραϊκ, με την οποία απωλέσθησαν τα εδάφη της Τρανσυλβανίας, ενώ ο Σουλτάνος ηναγκάσθη να παραχωρήσει εμπορικά προνόμια στην Βενετία, Γαλλία και Ολλανδία. Το 1613 υπεγράφη Συνθήκη ειρήνης με την Περσία, όπου η Οθωμανική Αυτοκρατορία έχασε προς όφελος των Περσών τις κτήσεις της τής περιόδου 1578 έως 1590. Ήταν οι πρώτες μεγάλες εδαφικές απώλειες για τους οθωμανούς. Μετά τον θάνατο του Αχμέτ Α΄, τα ηνία της Αυτοκρατορίας ανέλαβε ο μεγαλύτερος αδελφός του Μουσταφά Α΄.

10.6 Ο Σουλτάνος Μουσταφά Α΄ (1617–1618, 1622–1623) και ο Σουλτάνος Οσμάν Β΄ (1618–1622)

Ο Μουσταφά Α΄, γιος του Μωάμεθ Γ΄ και αδελφός του Αχμέτ Α΄, ανέβηκε στο θρόνο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, χάρη στην υποστήριξη της χήρας του Αχμέτ Α΄, Βαλιδέ σουλτάνας, δύο φορές, βασιλεύοντας συνολικά 2 περίπου έτη.⁶⁷⁴ Τρεις μήνες μετά την πρώτη

⁶⁷³ Από το 1587 έως το 1629, κυριάρχησε ο Αμπάς Α΄ στην Περσία, όπου η εξουσία των Σαφαβιδών έφτασε στο αποκορύφωμά της.

⁶⁷⁴ Ο Σουλτάνος Μουσταφά είχε το δικαίωμα να ανεβεί στο θρόνο σύμφωνα με το δυναστικό δέντρο. Εάν αυτό παρεβλήπετο, θα δημιουργούνταν αντιδράσεις από το λαό, παρ' όλου ότι αυτός έπασχε από διανοητική αστάθεια που οφειλόταν στο μεγάλο χρονικό διάστημα που πέρασε στη φυλακή, χωρίς να επιτρέπεται να μιλά σε κανέναν, (Berkay Halil and Murgescu Bagdan, "The Ottoman Empire", Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 60).

του ενθρόνιση, εκθρονίσθη από τον γιο του Αχμέτ Α΄ και ανιψιό του, Οσμάν Β΄. Ο Σουλτάνος Οσμάν Β΄, αν και ανέβηκε στον θρόνο της Αυτοκρατορίας σε ηλικία μόνο 14 ετών, επέδειξε σπάνια για την ηλικία του ηγεμονικά χαρίσματα. Επέτυχε, όχι μόνο να νικήσει τους πέρσες, αλλά χάρη στις συμβουλές του Βεζίρη του, Σοκολή, κατάφερε να τους καταστήσει φίλους και συμμάχους. Το 1620, ύστερα από επιτυχημένες στρατιωτικές επιχειρήσεις κατά των Κοζάκων του Καυκάσου, εισήλθε σε πόλεμο με την Πολωνία–Λιθουανία του βασιλιά Σισμούνδου Γ΄ για τον έλεγχο της Μολδαβίας. Παρά την αρχική ευνοϊκή για τους οθωμανούς έκβαση του πολέμου, οι τελευταίοι ηττήθησαν στη μάχη του Χοτίν. Ο Οσμάν Β΄ διετήρησε το σουλτανικό αξίωμα έως το 1622, οπότε (ύστερα από συνομισίες της Βαλιδέ σουλτάνας) ανετράπη από τους γενιτσάρους και εδολοφονήθη. Ο Μουσταφά Α΄ ανέβηκε και πάλι στον θρόνο, αλλά και η νέα του θητεία υπήρχε βραχύχρονη. Ανετράπη και πάλι οριστικά το 1623 και έζησε έως τον θάνατό του, το 1639, σε καθεστώς περιορισμού. Τον διαδέχθη στον θρόνο ο ανιψιός του Μουράτ Δ΄.

10.7. Ο σουλτάνος Μουράτ Δ΄ (Γαζή), (1623–1640)

Ο Σουλτάνος Μουράτ Δ΄ ήταν γιός του Αχμέτ Α΄ και της Βαλιδέ σουλτάντας (μετέπειτα συζύγου του ανατρέποντος το 1623 αδελφού του Αχμέτ Α΄, Σουλτάνου Μουσταφά Α΄), ανιψιός του Μουσταφά Α΄ και εξάδελφος του Οσμάν Β΄. Αναλαμβάνοντας τα ηνία της Αυτοκρατορίας σε ηλικία μόλις 11 ετών, βασίλευσε επί 17 χρόνια και συγκεκριμένα από το 1623 έως το 1640. Με βίαιες μεθόδους απεκατέστησε την εσωτερική τάξη στην Αυτοκρατορία με την βοήθεια της μητέρας του Βαλιδέ σουλτάνας, αντιμετωπίζοντας τις συνεχείς συνομισίες που προήρχοντο από τους πανίσχυρους και ανεξέλεγκτους ηγέτες των σπαχήδων και των γενιτσάρων. Το 1638, ο Μουράτ Δ΄ ανακατέλαβε την Βαγδάτη, όπου διέταξε γενική σφαγή. Ακολούθησαν όμως στρατιωτικές ήττες από τον πέρση Αμπάς Α΄ με αποτέλεσμα την σύναψη της ειρηνευτικής Συνθήκης του Κασρί Σιρίν, το 1639, όπου απεκατεστάθησαν τα σύνορα των ετών 1555 και 1612. Ο Μουράτ Δ΄ πέθανε σε ηλικία μόλις 29 ετών και στον θρόνο τον διαδέχθη ο αδελφός του Ιμπραήμ Α΄.

10.8 Ο Σουλτάνος Ιμπραήμ Α΄ ο Παράφρων (1640–1648)

Ο Σουλτάνος Ιμπραήμ Α΄ ο Παράφρων κυβέρνησε την οθωμανική Αυτοκρατορία επί 8 χρόνια, από το 1640 έως το 1648. Το 1645 ξέσπασε νέος πόλεμος με την Βενετία, ο οποίος διήρκεσε 26 χρόνια. Τον διαδέχθη ο δευτερότοκος γιος του Μωάμεθ Δ΄ (Αβτζή) ο Κυνηγός, που τότε ήταν μόνο 7 ετών.⁶⁷⁵

10.9 Αίτια της στρατιωτικής παρακμής της οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά την περίοδο μεταξύ των ετών 1566 έως 1648

10.9.1. Η απώλεια της πειθαρχίας στο οθωμανικό στράτευμα και η ανάμειξη των γενιτσάρων στην πολιτική ζωή της Αυτοκρατορίας

Μετά τον θάνατο του Σουλεϊμάν Α΄, η ανάληψη της διακυβέρνησης της χώρας για σειρά ετών από διεφθαρμένους και ανάξιους Σουλτάνους, είχε ως αποτέλεσμα τη σταδιακή

⁶⁷⁵ Στοιχεία των υποκεφαλαίων 10.2. έως 10.8. ελήφθησαν από: Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, “*The Ottoman Empire*”, Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σσ. 35-37. «Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό», τόμοι Β΄ σ. 112, ΣΤ΄ σσ. 32, 274-275, 286, Ζ΄ σ. 141 και ΘΑ΄ σ. 227-228, εκδοτική Αθηνών, 1991. Καρύκας Παντελής, “*Η χρήση του πεζικού κατά την Αναγέννηση*”, άρθρο στο περιοδικό “*Στρατιωτική Ιστορία*”, τεύχος 50, Οκτώβριος 2000, σ. 74. <http://el.wikipedia.gr/wiki>.

απώλεια της πειθαρχίας του στρατεύματος και περισσότερο των γενιτσάρων, οι οποίοι αποκτώντας υπέρτατη δύναμη, άρχισαν να επεμβαίνουν στα πολιτικά πράγματα της χώρας.

Με την Δύναμη των γενιτσάρων να αυξάνεται ολοένα και περισσότερο, αντιστρόφως ανάλογα με εκείνη των Σουλτάνων, σε μία Αυτοκρατορία που είχε αρχίσει να συρρικνώνεται με ανεπίλυτα οικονομικά προβλήματα συνακόλουθα της τεχνολογικής υστέρησης της έναντι της διαρκώς εξελισσόμενης Ευρώπης, οι παρεμβάσεις τους στην πολιτική ζωή της χώρας άρχισαν πλέον να γίνονται αισθητές. Οι γενίτσαροι από τακτικά στρατιωτικά Σώματα, σταδιακά, μετετρέπησαν σε ανεξέλεγκτες ληστρικές ομάδες, εχθρικά διακείμενες απέναντι στον θρόνο.

Τα προβλήματα αυτά είχαν αρχίσει να κάνουν την εμφάνισή τους, αρκετά νωρίς, ήδη από το 1514, όταν μία προγραμματισμένη, από τον Σουλτάνο Σελίμ Α΄ (1512–1520) επίθεση εναντίον της Περσίας, εγκατελείφθηκε λόγω της παρέμβασης των γενιτσάρων. Λέγεται, ότι λίγα χρόνια αργότερα, το 1529, οι γενίτσαροι ήταν εκείνοι που υποχρέωσαν τον Σουλτάνο Σουλεϊμάν Α΄ (1520–1566) να σταματήσει την πολιορκία της Βιέννης. Το 1566, κατά την ενθρόνιση του Σουλτάνου Σελίμ Β΄ (1566–1574) στο Βελιγράδι, οι γενίτσαροι, εμπόδισαν την σουλτανική πομπή να εισέλθει στο παλάτι, πριν πάρουν δημόσιες εγγυήσεις από τον νέο Σουλτάνο ότι, «φιλοδώρημα και αύξηση μισθού θα τους χορηγούνταν σύμφωνα με το έθιμο». ⁶⁷⁶ Το 1589, αιματηρές εμφύλιες συγκρούσεις με σημαντικότερη την εξέγερση των γενιτσάρων παρολίγο να στοιχίσουν τον θρόνο στον Μουράτ Γ΄ (1574–1595), ενώ επί της εποχής του Σουλτάνου Μωάμεθ Γ΄ τον Νικητή (1595–1603), οι σοβαρές ταραχές στους κόλπους του οθωμανικού στρατού εχαρακτηρίστηκαν με ομαδικές λιποταξίες, την ανεξέλεγκτη δράση διαφόρων ενόπλων σπιτών, τις επαναστατικές δράσεις των σπαχίδων που εξέφραζαν τη φεουδαρχική πολυδιοίκηση, αλλά και των αγροτικών πληθυσμών που ασφυκτιούσαν από τη φορολογική καταλήστευσή τους. Αποκορύφωμα της αναστάτωσης αυτής υπήρξε η εξέγερση των σπαχίδων στην Κωνσταντινούπολη το 1603, εναντίον των οποίων ο Σουλτάνος έστρεψε τα γενιτσαρικά Σώματα για να την καταστείλει βίαια. Επί βασιλείας Σουλτάνου Αχμέτ Α΄ (1603–1617), η παραδοσιακή στρατιωτική οργάνωση του οθωμανικού στρατού συνέχισε να παρακαμάζει, με τον εξευτελισμό του ιππικού των σπαχίδων, ώστε η Αυτοκρατορία άρχισε να κατευθύνεται στην χρήση μισθοφόρων (λεβεντών). ⁶⁷⁷ Γενικά, οι Σουλτάνοι, δεν εχρησιμοποιούσαν ποτέ στον ενεργό στρατό τους ξένα μισθοφορικά στρατεύματα, με εξαίρεση ένα Σώμα 600 γάλλων εφίπων μισθοφόρων, οι οποίοι περί το 1600 (επί Σουλτάνου Αχμέτ Α΄) υπηρέτησαν την Υψηλή Πύλη. ⁶⁷⁸ Επί των ημερών του ψυχικά μη υγιούς Σουλτάνου Μουσταφά Α΄ (1617–1617, 1622–1623), ο οποίος μάλιστα είχε διορίσει ως μεγάλο Βεζίρη τον μάγειρό του, οι αλληπάλληλες εσωτερικές ταραχές συνεχίστηκαν κυρίως από τους γενιτσαρούς. Σε απειθαρχία των γενιτσάρων ωφείλετο, επίσης, η οθωμανική ήττα στην μάχη του Χοτίν όταν οι πολωνοί του Βασιλιά Σιγισμούνδου Γ΄ διέλυσαν τα οθωμανικά στρατιωτικά τμήματα. Τότε, την εξουσία στην Αυτοκρατορία κατείχε ο σουλτάνος Οσμάν Β΄ (1618–1622). ⁶⁷⁹

Το 1622, ο Σουλτάνος Οσμάν Β΄ ανετράπη, ύστερα από επιτυχημένο γενιτσαρικό πραξικόπημα και αφού εκακοποιήθη και διεπομπεύθη στους δρόμους της Κωνσταντινούπολης, εστραγγαλίσθη στο φρούριο του Επταπυργίου. ⁶⁸⁰ Ο Οσμάν είχε εξεδηλώσει την πρόθεσή του για αποκατάσταση της ισχύος του αξιώματος του Σουλτάνου πάνω στους απειθαρχητούς γενιτσαρούς, στους οποίους και απέδωσε δημόσια την ευθύνη για τη βαριά ήττα του οθωμανικού στρατού από τους πολωνούς στο Χοτίν, λόγω της μειωμένης μαχητικής τους ικανότητας. Τότε εκείνοι τον συνέλαβαν και τον έκλεισαν στο κάστρο

⁶⁷⁶ Μπαϊρακτάρης Γρηγόρης, «Οθωμανοί γενίτσαροι - Ο νέος στρατός του παιδομαζώματος», Μονογραφίες του περιοδικού «Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία», σειρά «Πολεμιστές», εκδ. Compupress ΑΕ, Αθήνα, Απρίλιος 2008, σσ. 64-66.

⁶⁷⁷ Bertkay Halil and Murgescu Bagdan, «The Ottoman Empire», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 36, «Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό», τόμοι Β΄, ΣΤ΄, Ζ και ΘΑ΄, Εκδοτική Αθηνών, 1991.

⁶⁷⁸ Βασιλάτος Νίκος, «Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης», εκδ. ΕΟΜΜΕΧ, Αθήνα 1989, σ. 22.

⁶⁷⁹ «Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό», τόμος ΣΤ΄, Εκδοτική Αθηνών, 1991, σ. 32 & σ. 274.

⁶⁸⁰ «Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό», τόμος ΣΤ΄, Εκδοτική Αθηνών, 1991, σ. 32.

Γεντικουλέ (Επταπυργίου), θέτοντας στον θρόνο για ακόμα μια φορά τον τρελό αδελφό του, τον Μουσταφά, που εκρύβετο μαζί με δύο έμπιστες μαύρες δούλες του σ' ένα κελάρι φοβούμενος για την ζωή του, αφού είχε καθαιρεθεί από τους γενιτσάρους τέσσερα χρόνια πριν, για να ανεβεί στον θρόνο ο Οσμάν. Ο Μουσταφά Α΄ απεδέχθη για ακόμα μια φορά τον τίτλο, τον οποίο κράτησε για λιγότερο από δύο χρόνια. Ένα χρονικό του 17^{ου} αιώνα περιγράφει τη βίαιη καθάρση του Οσμάν Β΄ από τους γενιτσάρους: «... Ο Σουλτάνος σηκώνεται και πηγαίνει μόνος του προς τους στρατώνες και από εκεί μέσα στο Ορτά – Τζαμί. Προσφωνεί τους συγκεντρωμένους στρατιώτες και επικαλείται τον πατριωτισμό τους και την αφοσίωσή τους στην σουλτανική πίστη. Αυτοί, αντί να τον ακούσουν, τότε βρίζουν χυδαιότατα και ένας γενίτσαρος του ρίχνεται, τον κτυπά και τον τσακίζει το χέρι. Ύστερα τον αρπάζουν και τον πάνε στην φυλακή του Γεντικουλέ όπου τον βασανίζουν και μετά τον σκοτώνουν. Ένας γενίτσαρος του έκοψε το δάκτυλο για να πάρει το δακτυλίδι του».⁶⁸¹ Το 1631, ο Σουλτάνος Μουράτ Δ΄ Γαζή (1623–1640), αντιμετώπισε την εξέγερση σπαχίδων στην Κωνσταντινούπολη οι οποίοι πέτυχαν να θανατώσουν τον Μεγάλο Βεζίρη Χαβέζ πασά και αρκετούς αυλικούς αξιωματούχους. Το 1638, ενώ ο Σουλτάνος απουσίαζε σε εκστρατεία, οι γενίτσαροι δολοφόνησαν τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλο Α΄.⁶⁸² Εξεγέρσεις επίσης για διάφορες αιτίες εκδηλώθηκαν και αργότερα, τα έτη 1651, 1655, 1687 (Σουλτάνος Μωάμεθ Δ΄), 1703, 1730 (Σουλτάνος Αχμέτ Γ΄), 1740, 1742, 1743 (Σουλτάνος Μαχμούτ Α΄) και 1783 (Σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ Α΄).⁶⁸³

Έχοντας επίγνωση της δύναμής τους, οι γενίτσαροι είχαν την δυνατότητα να επιβάλλονται στους Σουλτάνους, ικανοποιώντας τις επιθυμίες των ισχυρότερων ομάδων πίεσης, αφού οι άλλοτε πανίσχυροι ηγεμόνες άρχισαν να λειτουργούν πλέον ως συμβολικά κέντρα εξουσίας. Σε καιρό ειρήνης, οι γενίτσαροι εγένοντο περισσότερο αόρητοι, αφού φτιάχνοντας ληστοσυμμορίες, λυμαίνονταν την Κωνσταντινούπολη και τα περίχωρά της. Η Πόλη δεν ησύχαζε, παρά μόνο σε καιρό πολέμου και έτσι η οθωμανική κυβέρνηση κατέληξε να επιδιώκει την στρατολόγηση εθελοντών, σε καιρό πολέμου, παρά να έχει μόνιμο στρατό που θα απαιτούσε μισθούς ακόμα και σε περιόδους ειρήνης, ή έξοδα συντήρησης από το μη πλεονάζον οθωμανικό θησαυροφυλάκιο. Αυτή η συνοχή των γενιτσάρων τους ενδυνάμωνε πολιτικά, ενώ αντιθέτως αποδυνάμωνε την κεντρική εξουσία.⁶⁸⁴ Η δύναμή τους φαίνεται από το ότι, την εποχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, πέντε Σουλτάνοι και σαράντα τρεις Βεζίρηδες έχασαν τον θρόνο τους, ή δολοφονήθηκαν από αυτούς.

10.9.2. Η προσκόληση των γενιτσάρων στην θρησκευτική αίρεση των μπεκτασήδων δερβίσηδων

Ήδη από τον 16^ο αιώνα, το Σώμα των γενιτσάρων άρχισε να αποστρέφεται σταδιακά την Σουλτανική εξουσία, έχοντας τεθεί υπό την πνευματική προστασία των μπεκτασήδων.⁶⁸⁵ Οι μπεκτασήδες δερβίσηδες, προκειμένου να εξασφαλίσουν την αποκλειστική κηδεμονία του στρατεύματος διέδωσαν τον θρύλο περί της ευλογίας των γενιτσάρων από τον ιδρυτή της

⁶⁸¹ Παπαβλασσόπουλος Κοσμάς, «Παιδομάζωμα και γενιτσαρισμός», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Φεβρουάριος 2003, σ. 32.

⁶⁸² «Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό», τόμος ΣΤ΄, Εκδοτική Αθηνών, 1991, σ. 274.

⁶⁸³ Μπαϊρακτάρης Γρηγόρης, «Οθωμανοί γενίτσοι - Ο νέος στρατός του παιδομαζώματος», Μονογραφίες του περιοδικού «Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία», σειρά «Πολεμιστές», εκδ. Comupress ΑΕ, Αθήνα, Απρίλιος 2008 σ. 66.

⁶⁸⁴ Goodwin Godfrey, «Οι γενίτσαροι», εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σ. 257.

⁶⁸⁵ Οι Μπεκτασιδες, ως αιρετικό μουσουλμανικό Τάγμα δερβίσηδων, συνέδεσαν την τύχη τους με το Σώμα των γενιτσάρων ασκώντας επιρροή στους χριστιανούς και στους νομάδες της Ανατολίας. Επρόκειτο για ένα θεοσοφικό μυστικισμό στον οποίον κυριαρχούσαν αραβικές θεολογικές και περσικές λογοτεχνικές επιρροές. Κατά τη διάρκεια της οθωμανικής ιστορίας, περιπλανώμενοι δερβίσηδες είχαν συμβάλει αποφασιστικά στην οθωμανική επέκταση, εμψυσώντας με τα κηρύγματά τους τον ζήλο του Ιερού Πολέμου στους τουρκμάνους γαζήδες, (Κάκος Δημήτριος, «Ο Μπεκτασισμός στην Μικρά Ασία», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Ιούνιος 2002, σσ. 70-81).

σουνιτικής αυτής ισλαμικής αιρέσεως, Χατζή Μπεκτάς. Η μυστική παράδοση του σουνιτισμού υπήρξε ο σουφισμός.⁶⁸⁶

Από το 1591 ο σύνδεσμός τους ανεγνωρίσθη επίσημα ώστε από τότε, ένας αρχηγός των μπεκτασήδων ονομάζετο τιμητικά αρχηγός του 99^{ου} γενιτσαρικού Λόχου, ενώ οκτώ δερβίσηδες διέμεναν μονίμως στους στρατώνες των γενιτσάρων της Κωνσταντινούπολης, συνοδεύοντας αυτούς σε παρελάσεις και στις εκστρατείες. Από τότε, κατά την στρατολόγησή τους οι γενιτσαροί έδιναν όρκο πίστης στην «οδό» του Χατζή Μπεκτάς, ενώ μετά την αποστράτευσή τους ενετάσσοντο στον κλάδο των άγαμων δερβίσηδων. Χαρακτηριστική ήταν μάλιστα και η προσευχή των γενιτσάρων: «*Είμαστε οι πιστοί από την αρχή του κόσμου. Από τότε αναγνωρίσαμε την αρμονία του Αλλάχ. Θα θυσιάσουμε το κεφάλι μας γι' αυτή την πίστη... Είμαστε μεθυσμένοι από την αιωνιότητα, είμαστε πεταλούδες μέσα στο Θείο φως, είμαστε σ' αυτό τον κόσμο μια λεγεώνα με παντοτινή έκσταση μπροστά στην μεγαλοσύνη του Αλλάχ, είμαστε τόσο πολυάριθμοι, ώστε δεν μπορούν να μας μετρήσουν στα δάκτυλα. Η πηγή μας είναι αστείρευτη, οι βλάσφημοι δεν θα καταλάβουν ποτέ την θέση μας*».⁶⁸⁷

10.9.3. Ο εκφυλισμός του Σώματος των γενιτσάρων, λόγω της κατάργησης του συστήματος στρατολόγησης «*devsirme*»

Η κατάργηση του παιδομαζώματος ως διαδικασία ενίσχυσης του Σώματος των γενιτσάρων με «νέο αίμα», που συνέβη οριστικά κατά την εποχή του Σουλτάνου Μουράτ Δ΄ Γαζή (1623–1640), καθώς και η στρατολόγηση μουσουλμάνων στις τάξεις του γενιτσαρικού στρατού, ήταν μία ακόμα σημαντική αιτία του σύντομου εκφυλισμού, του επί πλέον των δύο αιώνων περισσότερο πειθαρχημένου στρατιωτικού Σώματος της Ευρώπης και της ευρύτερης περιοχής. Ήδη από τα τέλη του 16^{ου} αιώνα, το παιδομάζωμα είχε αρχίσει να διενεργείται κατά αραιά χρονικά διαστήματα.⁶⁸⁸ Τότε στις τάξεις των γενιτσάρων άρχισαν να γίνονται δεκτοί γιοι μουσουλμάνων, ή και των ουλεμά, κάτι που είχε αρχίσει ήδη νωρίτερα, τον ίδιο αιώνα, και νομιμοποιήθηκε το 1582.⁶⁸⁹ Έτσι, νεοσύλλεκτοι που δεν προήρχοντο από το παιδομάζωμα, καθώς και γιοι γενιτσάρων ή άλλων ελευθέρων μουσουλμάνων διαφόρων εθνικοτήτων, πήραν επίσημα την άδεια να κατατάσσονται στο Σώμα.⁶⁹⁰ Αναφέρεται μάλιστα, ήδη από το 1515 (επί της εποχής του Σουλτάνου Σελίμ Α΄, 1512 – 1520), είχε γίνει αποδεκτό από την Υψηλή Πύλη (κατά παράβαση του νόμου «*devsirme*» που όριζε ότι πρέπει να στρατολογούνται μόνο χριστιανόπαιδα), η στρατολόγηση τουλάχιστον 1.000 βοσνίων

⁶⁸⁶ «*Suflî*» (Σούφι) ονομάζονταν οι μοναχοί εξ' αιτίας του μάλλινου χιτώνα που φορούσαν. Η συνείδηση της αμαρτίας συνδεδεμένη με μία απειλή της ημέρας της Κρίσεως και των βασάνων του πυρός του Άδη που διαζωγραφίζεται τόσο έντονα στο Κοράνιο, τους οδηγούσε στην αναζήτηση σωτηρίας με την φυγή από τον κόσμο. Ο σουφισμός στράφηκε στον εσωτερισμό, στην αναζήτηση του βαθύτερου νοήματος και σε θρησκευτικές πράξεις που στόχευαν στην μυστηριακή ένωση με τον Θεό μέσω προσευχών, νηστείας και ψαλμών, καθώς και στην λατρεία των αγίων. Στόχοι της πνευματικής ασκήσεως των σουφί υπήρξαν η προσπάθεια υπέρβασης της ατομικότητας και εκμηδενισμού του «εγώ», μέσω της περισυλλογής και της συχνής δοξολογικής αναπόνησης και επανάληψης του ονόματος του Θεού. Κατά τον 13^ο αιώνα, ο σουφισμός εξεδηλώθη με τρία ρεύματα, α) τον σουνιτικό ή ορθόδοξο ισλαμικό μυστικισμό του *Al Gharahi*, β) την αιρετική τάση που εκφράζονταν από τους πολεμιστές ακρίτες των συνόρων «*αζή*» και γ) από μυστικιστικές απόψεις των τεχνικών/επαγγελματιών. Τα σουφιστικά τάγματα ελάμβαναν τις ονομασίες τους από το όνομα του εκάστοτε Μεγάλου Διδασκάλου, ο οποίος ηγείτο της Αδελφότητας, π.χ. το Τάγμα των «*Kubrawiyya*» του *Nadim al-din Kubra*, το Τάγμα των «*Rifa'iyya*» του *Ahmad ibn ar Rifa'i* και άλλα. Τον 14^ο αιώνα έκανε την εμφάνισή του το Τάγμα των «*Bektashiyya*» (= Μπεκτασήδων) στην Μικρά Ασία, ιδρυθέν από τον *Hadji Bektash Yeli* (Χατζή Μπεκτάς Βελί), (Μακρής Νίκος, «*Η καταγωγή των θρησκειών*», τόμος Β', εκδ. Πολιτικά Θέματα/ΙΡΙΣ, Αθήνα 1992, σσ. 126-1132, Buresi Pascal, «*Ο κόσμος του Ισλάμ - Μια πίστη, πολλοί πολιτισμοί*», για την ελληνική γλώσσα εκδ. Κασταλία, ειδική έκδοση εφημ. «*Ελευθεροτυπία*», Αθήνα 2007, σ. 21. Αναστάσιος (Γιαννουλάτος) Αρχιεπίσκοπος Τυράνων και πάσης Αλβανίας, «*Ισλάμ - Θρησκευτολογική επισκόπηση*», εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2004, σσ. 368-374. Μάζης Ιωάννης, «*Μυστικά Ισλαμικά Τάγματα, και πολιτικο-οικονομικό Ισλάμ στη σύγχρονη Τουρκία*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2000, σσ. 360-384).

⁶⁸⁷ Μπαϊρακτάρης Γρηγόρης, «*Οθωμανοί γενίτοροι - Ο νέος στρατός του παιδομαζώματος*», Μονογραφίες του περιοδικού «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», σειρά «*Πολεμιστές*», εκδ. Compupress ΑΕ, Αθήνα, Απρίλιος 2008, σ. 45.

⁶⁸⁸ Bernard Lewis, «*Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας - Τα στάδια της Ανάδυσης*», (τόμος Ι), επιμέλεια - μετάφραση - σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σ. 80, αν και το τελευταίο παιδομάζωμα αναφέρεται ότι έγινε το 1666. Από τότε, οι δομές του οθωμανικού κράτους και η ποιότητα των στρατιωτικών του Δυνάμεων και κυρίως των γενιτσάρων, άρχισαν να καταρρέουν.

⁶⁸⁹ Goodwin Godfrey, «*Οι γενίτσαροι*», εκδ. Οδυσσεάς, Αθήνα 1997, σ. 139.

⁶⁹⁰ Nicolle David – Mc Brite Angus, «*Hungary and the fall of Eastern Europe (1000-1568)*», Osprey Publishing Ltd, London 1988, σ. 11.

μουσουλμάνων καθ' έτος, προκειμένου να προσφέρουν την υπηρεσία τους ως «ιτς ογλαν».⁶⁹¹ Άλλοι ιστορικοί υποστηρίζουν ότι η παρακμή στο Σώμα των γενιτσάρων άρχισε κατά την εποχή του Σουλτάνου Μουράτ Γ' (1574–1595, όταν κατά την τέλεση της περιτομής του γιού του, τα άτομα που είχαν κληθεί ως ταχυδακτυλουργοί και ακροβάτες για να λαμπρύνουν την τελετή, μετά το τέλος των εκδηλώσεων κατόρθωσαν να αποσπάσουν την συγκατάθεση του Σουλτάνου (παρά τις αντιρρήσεις του Γενιτσάραγα) και να εγγραφούν στον κατάλογο του Σώματος των γενιτσάρων.⁶⁹² Αυτή ήταν η εποχή που άρχισε μια γενικότερη διάβρωση του Σώματος με κύρια χαρακτηριστικά την ασυδοσία και την ανυπακοή των γενιτσάρων.⁶⁹³ Με τη γενίκευση του δικαιώματος να γίνονται δεκτοί στις τάξεις του Σώματος ελεύθεροι τούρκοι, αρκετοί από τους οποίους ήταν παράνομα παιδιά γενιτσάρων, ο αριθμός αυτών εδιογκώθη απότομα και το ποιοτικό επίπεδο έπεσε. Η αποδοτικότητα τους εμειώθη κατακόρυφα, αφού εκείνοι δεν ήταν σε θέση πλέον να συμμετέχουν σε μεγάλες εκστρατείες. Όταν, αργότερα (το 1730), γενίτσαροι του Καΐρου εστάλησαν σε μία στρατιωτική αποστολή κατά του μπέη *Carkas*, εκείνοι στην μέση της εκστρατείας κουράσθηκαν και γύρισαν πίσω με δικιά τους πρωτοβουλία παρ' όλου του ότι ο Αγάς των γενιτσάρων τους είχε απειλήσει με θάνατο εάν δεν επέστρεφαν στην θέση τους μέσα σε δύο μέρες. Λίγες δεκαετίες αργότερα, το 1788, κάποιος πασάς είχε συμβουλευσει τον *Ismail bey* να στείλει σε μακρινή αποστολή μόνο ιππείς και να αφήσει τους γενιτσάρους πίσω για να φρουρούν την πόλη του Καΐρου.⁶⁹⁴

10.9.4. Η εκχώρηση του δικαιώματος γάμου στους γενίτσαρους

Το 1517, ο Σουλτάνος Σελίμ Α' είχε εξεδώσει διαταγή θανάτου σε όσους γενίτσαρους επαντρεύοντο. Τότε ορισμένοι υπάκουσαν άλλα οι περισσότεροι εκράτησαν τις γυναίκες τους.⁶⁹⁵

Αργότερα, το 1566 (κατά την εποχή του Σουλτάνου Σελίμ Β', (1566–1574), εκχωρήθη επίσημα το δικαίωμα του γάμου στους γενιτσάρους. Αυτό συνέβαλε στον παραπέρα εκφυλισμό τους, αφού είχε ως αποτέλεσμα την σταδιακή ανάδειξή τους σε νέα κοινωνική τάξη μεγαλεμπόρων και τεχνιτών, τα οικονομικά συμφέροντα της οποίας υπονόμειαν τη στρατιωτική δεοντολογία και κατά συνέπεια τη δυνατότητά τους να αφομοιώσουν τη νέα στρατιωτική τεχνολογία. Ο Roux Jaen-Paul γράφει σχετικά: «Οι γενίτσαροι γίνονται ανυπόφοροι. Ήδη από το τέλος του 16^{ου} αιώνα απέκτησαν το δικαίωμα να παντρεύονται και το αξίωμά τους έγινε κληρονομικό. Σε λίγο, οποιοσδήποτε μπορούσε να καταταγεί σ' αυτό το Σώμα. Παίρνουν μέρος σε όλες τις εξεγέρσεις, ανεβάζουν και κατεβάζουν ηγεμόνες».⁶⁹⁶ Το ηυξημένο κόστος των πολέμων εμπόδιζε το κράτος να πληρώνει κανονικά τους μισθούς των γενιτσάρων. Συγχρόνως, οι στρατιωτικοί επηρεάσθηκαν σοβαρά από την υποτίμηση των ασημένιων νομισμάτων λόγω του πληθωρισμού, στα τέλη του δεκάτου έκτου αιώνα. Γύρω στο 1624, το ασημένιο νόμισμα είχε χάσει τα τέσσερα πέμπτα της αξίας του, αναγκάζοντας τους στρατιωτικούς να αναζητήσουν και άλλους όρους μέσω οικονομικών δραστηριοτήτων προκειμένου να διαβιώσουν, όπως χειρωνακτικά, ή εμπορικά επαγγέλματα. Ο *Andre Raymond* γράφει ότι κατά την διάρκεια του 17^{ου} αιώνα (συγκεκριμένα στο οθωμανικό Κάιρο, όπου αναφέρεται), πολλές φορές ήταν δύσκολο να διακρίνει κάποιος έναν στρατιώτη από έναν έμπορο ή χειρωνακτική. Σταδιακά εκείνοι ενσωματώθηκαν στις τοπικές

⁶⁹¹ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «Γενίτσαροι και Μπεκτασιζμός – Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 103.

⁶⁹² Υπήρχε έθιμο, κατά την περιτομή γιων Σουλτάνων, να γίνονται μεγαλειώδεις εορτές, με σπάταλες επιδείξεις, πυροτεχνήματα, παρελάσεις, φωταγίες, ιππικούς αγώνες, κυνήγι, χορό, μουσική, αναγνώσεις ποίησης και επιδείξεις ακροβατών και γελωτοποιών, (Quataert Donald, «Η Οθωμανική Αυτοκρατορία - Οι τελευταίοι αιώνες (1700-1922)», εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2000, σ. 166).

⁶⁹³ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «Γενίτσαροι και Μπεκτασιζμός – Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 200.

⁶⁹⁴ Raymond Andre, «Soldiers in trade. The case of ottoman Cairo», British Journal of Middle Eastern Studies, Volume 18, Issue 1 (1991), p. 16-37.

⁶⁹⁵ Raymond Andre, «Soldiers in trade. The case of ottoman Cairo», British Journal of Middle Eastern Studies, Volume 18, Issue 1 (1991), p. 16-37.

⁶⁹⁶ Roux Jean-Paul, «Η ιστορία των Τούρκων – 2000 χρόνια από τον Ειρηνικό ως τη Μεσόγειο», εκδ. Γκοβόστη, Αθήνα 1998, σ. 311.

κοινωνίες.⁶⁹⁷ Έτσι, οι γενίτσαροι, υπηρετώντας στις φρουρές διαφόρων πόλεων της Αυτοκρατορίας και προσπαθώντας να αντισταθμίσουν την πτώση των εισοδημάτων τους, άρχισαν να εργάζονται ως κρεοπώλες, αρτοποιοί, βαρκάρηδες ή αχθοφόροι, καθώς και σε διάφορες συντεχνίες τεχνιτών, ενώ συχνά εγίνοντο και ιδιοκτήτες καφενείων.⁶⁹⁸ Ορισμένα άλλα επαγγέλματα των γενιτσάρων τα οποία αναφέρονται σε διάφορα έγγραφα ήταν τα εξής: έμποροι καφέ, καπνού, υφασμάτων, μεταξιού, καυσόξυλων, παπουτσιών, καρυκευμάτων, χρυσοχόοι, τεχνίτες, μετατροπείς χρημάτων, πωλητές πυρίτιδας, δερματέμποροι, κατασκευαστές πυροβόλων όπλων κ.λ.π..⁶⁹⁹ Το πρώην στήριγμα των Σουλτάνων μετεβάλετο σταδιακά σε ένα απείθαρχο Σώμα. Με επίγνωση της ισχύος των και αναμειγνύομενοι με την πολιτική, κατέληξαν να αποκτήσουν υπέρτατη εξουσία. Ο Albert Hourani γράφει σχετικά: «Ο επαγγελματικός στρατός παρασύρθηκε και αυτός στην κοινωνία. Οι γενίτσαροι έγιναν έμποροι και τεχνίτες, οι δε έμποροι και τεχνίτες έγιναν μέλη γενιτσαρικών Σωματίων, ή συνδέθηκαν με αυτά».⁷⁰⁰ Με τον τρόπο αυτόν, ασκώντας διάφορα επαγγέλματα και λόγω της ταυτόχρονης ιδιότητάς των ως στρατιωτικών, οι γενίτσαροι ενέπνεαν τον φόβο στους κατοίκους θέτοντας ανεξέλεγκτα δικούς τους κανόνες στην αγορά όσον αφορά επί παραδείγματι την διακίνηση αγαθών, ή το ύψος των τιμών προϊόντων, χωρίς να υφίστανται κανένα έλεγχο.⁷⁰¹

10.9.5. Η μείωση του τιμαριωτικού ιππικού των σπαχήδων και η οικονομική δυσπραγία της Αυτοκρατορίας.

Κατά τα χρόνια της βασιλείας του Σουλτάνου Μουράτ Γ' (1574–1595) η Αυτοκρατορία γνώρισε βαθιά εσωτερική κρίση, με κύρια χαρακτηριστικά της την καταστροφή του παραδοσιακού τιμαριωτικού οθωμανικού συστήματος, λόγω της παραχώρησης ή πώλησης τιμαρίων στους ευνοούμενους της αυλής και όχι σε στρατιωτικούς ηγέτες.⁷⁰² Την εποχή εκείνη, οι πόλεμοι με την Αυστρία και την Περσία είχαν γίνει πολύ δύσκολοι. Οι τιμαριώτες που έπρεπε να συμμετέχουν στους πολέμους του Σουλτάνου ήταν υποχρεωμένοι να διανύουν τεράστιες, για τα μέσα της εποχής, αποστάσεις για να βρίσκονται στο πεδίο της μάχης. Αυτό είχε πολλές φορές, ως συνέπεια να μην προλαβαίνουν να επιστρέφουν για να συγκεντρώσουν τις προσόδους τους και να ελέγχουν τα τιμάρια τους. Έτσι, πολλοί τιμαριώτες δεν πήγαιναν στον πόλεμο, γεγονός που ανάγκαζε τον Σουλτάνο να ανακαλεί την παραχώρηση τιμαρίων ως τιμωρία για ανυπακοή και ταυτόχρονα να τους αναπληρεί αυξάνοντας το μέγεθος του κεντρικού στρατού των γενιτσάρων.⁷⁰³ Η αύξηση του αριθμού των γενιτσάρων, κατά το δεύτερο ήμισυ του 16^{ου} αιώνας και η ταυτόχρονη μείωση του τιμαριωτικού στρατού των σπαχήδων των επαρχιών (που εσυνοδεύετο με την ελάττωση της στρατιωτικής αποτελεσματικότητας των τελευταίων) επέφερε σημαντικά προβλήματα στο δημόσιο οθωμανικό θησαυροφυλάκιο, που επεδεινώνοντο όσο μεγάλωναν και οι Δυνάμεις του κεντρικού στρατού, διότι οι γενίτσαροι πληρώνονταν από το κράτος και σε καιρό πολέμου αλλά και σε καιρό ειρήνης.⁷⁰⁴ Επίσης, η σταδιακή μετάβαση από το τιμαριωτικό σύστημα, σ' εκείνο της εκμίσθωσης των φόρων, απέτελεσε ένα ακόμα σύμπτωμα εξασθένησης του ελέγχου και παρακμής του κράτους.⁷⁰⁵ Ταυτόχρονα, η τελμάτωση της οθωμανικής προέλασης σήμανε και τον τερματισμό των τεράστιων εισοδημάτων που εξησφαλίζετο στους οθωμανούς μαχητές, από τα πλούσια λάφυρα από τις επιδρομές σε

⁶⁹⁷ Raymond Andre, «Soldiers in trade. The case of ottoman Cairo», British Journal of Middle Eastern Studies, Volume 18, Issue 1 (1991), p. 16-37.

⁶⁹⁸ Quataert Donald, «Η Οθωμανική Αυτοκρατορία - Οι τελευταίοι αιώνες (1700-1922)», εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2000, σ. 80.

⁶⁹⁹ Raymond Andre, «Soldiers in trade. The case of ottoman Cairo», British Journal of Middle Eastern Studies, Volume 18, Issue 1 (1991), p. 16-37.

⁷⁰⁰ Hourani Albert, «Ιστορία των αραβικών λαών», εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 1991, σ. 341.

⁷⁰¹ Raymond Andre, «Soldiers in trade. The case of ottoman Cairo», British Journal of Middle Eastern Studies, Volume 18, Issue 1 (1991), p. 16-37.

⁷⁰² «Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό», τόμος ΣΤ', Εκδοτική Αθηνών, 1991, σ. 274.

⁷⁰³ Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, «The Ottoman Empire», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 66.

⁷⁰⁴ Ibrahim Metin Kunt, «Οι υπηρεσίες του Σουλτάνου – Ο μετασχηματισμός της οθωμανικής επαρχιακής διακυβέρνησης (1500-1650)», επιμέλεια-μετάφραση-σχολιασμός Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σσ. 191-195.

⁷⁰⁵ Zurcher J Erik, «Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σ. 62.

εχθρικές περιοχές. Τα εισοδήματα των μπεδήδων άρχισαν να φθίνουν. Ο Ιμπραήμ εφέντης που είχε άμεση γνώση των συνθηκών στα σύνορα έγραφε: «... στις μέρες μας (δεκαετία του 1640 – εποχή βασιλείας Ιμπραήμ Α'), κανένας δεν έχει τις δυνατότητες να διατηρεί μεγάλους οίκους».⁷⁰⁶ Έτσι, οι γενίτσαροι άρχισαν να εξασφαλίζουν τα μέσα διαβίωσης τους από λειψασίες στο εσωτερικό της χώρας, αφού οι κατακτήσεις των νέων εδαφών εμειώνοντο. Συγκεντρωμένοι σε μεγάλο βαθμό στην Κωνσταντινούπολη, απαιτούσαν να τους καταβάλλονται μεγάλα χρηματικά ποσά, δημιουργώντας τεράστια προβλήματα στα οικονομικά της Αυτοκρατορίας.⁷⁰⁷ Ταυτόχρονα, η πληθυσμιακή αύξηση και η εγκατάλειψη της υπαίθρου, προκάλεσε κύματα ταραχών στην επικράτεια που έπρεπε να αντιμετωπισθούν, αφού σχηματιζόμενες πολυπληθείς ληστρικές ομάδες, οπλισμένες με άλογα και μουσκέτα, προέβαιναν σε εγκληματικές πράξεις.⁷⁰⁸ Η κατάρρευση του οθωμανικού στρατιωτικού και νομισματικού συστήματος, η ανεργία και η αβεβαιότητα, επιδείνωσαν την οικονομική δομή του κράτους και αυτό οδήγησε στην αμφισβήτηση της κεντρικής εξουσίας. Η δωροδοκίες των κυβερνητικών ανώτερων υπαλλήλων, η νόθευση στο εμπόριο και οι υψηλότερες τιμές των προϊόντων, οδήγησαν στην μετανάστευση. Πολλοί αγρότες ζήτησαν καταφύγιο στις πόλεις ή άλλες αστικές περιοχές όπου ήλπιζαν να ζήσουν καλύτερα.⁷⁰⁹ Έτσι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, η φυσική επιβίωση κατέληξε να μην είναι πλέον καθόλου δεδομένη. Οι σοδειές κινδύνευαν από φυσικές καταστροφές και φωτιές κατέστρεφαν συσσωρευμένο πλούτο και τα αναγκαία μέσα για τη στοιχειώδη ύπαρξη. Ξαφνικές ασθένειες έπλητταν τους ανθρώπους, οι οποίοι δεν είχαν τις απαραίτητες γνώσεις και τα μέσα για να θεραπευθούν. Οι πόλεμοι που αποτελούσαν άλλωστε μία σημαντική πηγή εισοδήματος για την Αυτοκρατορία, άρχισαν να γίνεται πλέον ασύμφοροι και δαπανηροί. Το κράτος, μην έχοντας ως πηγή εσόδων τα λάφυρα ηναγκάστη να αυξήσει την φορολογική επιβάρυνση του πληθυσμού.⁷¹⁰ Οι άνθρωποι φορολογούνταν, ενώ τα οθωμανικά ταμεία εξασθενούσαν, και προκειμένου να συγκεντρωθούν εισοδήματα, οι αρχές προχωρούσαν σε υποτίμηση του νομίσματος. Ακόμα και έτσι όμως, τα μέσα αυτά δεν ήταν αρκετά για να εξισορροπήσουν τον προϋπολογισμό.⁷¹¹

Οι οικονομικές κρίσεις, η απειθαρχία των γενιτσάρων και οι επαρχιακές εξεγέρσεις, ανάγκασαν τον Σουλτάνο, εν συνεχεία, να διασκορπίσει τους γενιτσάρους, που μέχρι τότε ήταν συγκεντρωμένοι γύρω από την Πόλη, σε όλη την Αυτοκρατορία ως στρατεύματα φρουράς. Αν και αρχικά υπηρετούσαν μόνο ένα διάστημα εννέα μηνών, σιγά-σιγά άρχισαν να ριζώνουν στις νέες τους έδρες και να αποκτούν τοπικές διασυνδέσεις. Ο αριθμός τους αυξήθηκε ακόμα, αφού το μειωμένο πλέον μαχητικής ικανότητας επαρχιακό ιππικό άρχισε να κατατάσσεται στις τάξεις τους και η στρατιωτική τους αποτελεσματικότητα παρήκμασε.⁷¹² Ο Rene Ristelhueber σχολιάζοντας τον οθωμανικό στρατό της εποχής γράφει: «Αν και η ανδρεία των στρατευμάτων δεν είχε ποτέ καμφθεί, οι στρατιώτες δεν έδειχναν πια την ίδια δριμύτητα και η πειθαρχία δεν ήταν πλέον τόσο εδραιωμένη. Οι γενναιότεροι ανάμεσά τους, οι περίφημοι γενίτσαροι, έδιναν μάλιστα το παράδειγμα της ανυποταξίας».⁷¹³ Ταυτόχρονα, η εκποίηση των αξιωμάτων και οι απροκάλυπτες δωροδοκίες απετέλεσαν πρακτικές προσέλκυσης ιδιωτικών κεφαλαίων για τη λειτουργία του κράτους, προκαλώντας όμως και έτσι πλέγμα

⁷⁰⁶ Ibrahim Metin Kunt, «Οι υπηρεσίες του Σουλτάνου – Ο μετασχηματισμός της οθωμανικής επαρχιακής διακυβέρνησης (1500-1650)», επιμέλεια-μετάφραση-σχολιασμός Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σ. 198.

⁷⁰⁷ Παπαβλασσόπουλος Κοσμάς, «Παιδομάζωμα και γενιτσαρισμός», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Φεβρουάριος 2003, σ. 53.

⁷⁰⁸ Ibrahim Metin Kunt, «Οι υπηρεσίες του Σουλτάνου – Ο μετασχηματισμός της οθωμανικής επαρχιακής διακυβέρνησης (1500-1650)», επιμέλεια-μετάφραση-σχολιασμός Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σ. 195.

⁷⁰⁹ Gümüşcü Osman, «Internal migrations in sixteenth century Anatolia», Journal of Historical Geography, (2004), p. 231-246, η Κωνσταντινούπολη, στις αρχές του 16^{ου} αιώνα, είχε πληθυσμό 400.000-500.000 κατοίκων, ενώ στο τέλος του 16^{ου} αιώνα, αυτός αυξήθηκε στους 700.000 ανθρώπους. Οι πιο μεγάλες μεταναστεύσεις αγροτών εσημειώθησαν μεταξύ των ετών 1590 έως 1610.

⁷¹⁰ Zürcher J Erik, «Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σ. 60.

⁷¹¹ Berkta Halil and Murgescu Bagdan, «The Ottoman Empire», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 127.

⁷¹² Nicolle David – Mc Brite Angus, «Hungary and the fall of Eastern Europe (1000-1568)», Osprey Publishing Ltd, London 1988, σ. 11.

⁷¹³ Restelhueber Rene, «Ιστορία των Βαλκανικών Λαών», εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 2003, σ. 102.

αντικανονικών διασυνδέσεων. Έτσι, μικρές ομάδες αξιωματούχων και μεσαζόντων καρπώνονταν τα εισοδήματα τόσο του κράτους όσο και των φορολογούμενων υπηκόων.⁷¹⁴

10.9.6. Η οικονομική-πολιτιστική άνθηση, η τεχνολογική εξέλιξη και η στρατιωτική ισχυροποίηση της Ευρώπης

Ενώ μέχρι τα μέσα του δεκάτου πέμπτου αιώνα, οι βενετοί είχαν φανεί ότι θα ήταν οι νικητές του συχνά βιαιών ανταγωνισμού μεταξύ των δυτικών εμπορικών κρατών για την υπεροχή στο εμπόριο της Ανατολής, ξαφνικά, η κατάληψη του Γιβραλτάρ από το έως τότε μικρό πορτογαλικό έθνος, αντέστρεψε τα μέχρι πρότινος δεδομένα. Νέες χώρες και νέοι εμπορικοί δρόμοι άρχισαν να ανακαλύπτονται, φέροντας πλούτο και δύναμη για τους τολμηρούς.⁷¹⁵ Μέχρι τα τέλη του 15^{ου} αιώνα, κανείς δεν είχε αποτολμήσει αυτό του επέτυχε ο Κολόμβος, αλλά έως τα μέσα του 16^{ου} αιώνα, δεκάδες εξερευνητικές αποστολές είχαν φτάσει σχεδόν σε όλα τα μήκη και τα πλάτη του κόσμου, αρχής γενομένης την περίοδο 1497-1499 όταν ο Βάσκο ντα Γκάμα, υπό τη σημαία της Πορτογαλίας, ηγήθη την αποστολής που επραγματοποίησε τον πρώτο περίπλου της γης.⁷¹⁶ Έως τότε, κανένα χριστιανικό πλοίο δεν επιτρεπόταν να ταξιδέψει στην Ερυθρά Θάλασσα, ούτε κανείς χριστιανός να περάσει από εκεί. Ολόκληρο το εμπόριο των Ινδιών ηλέγχεται από τους οθωμανούς και άραβες εμπόρους, με αποτέλεσμα να επιβαρύνονται οι τιμές των εμπορευμάτων για τον ευρωπαϊό καταναλωτή και να ελαττώνονται τα κέρδη των εμπόρων του χριστιανικού κόσμου.⁷¹⁷ Ήταν η εποχή που ενώ η Οθωμανική Αυτοκρατορία ευρίσκετο στο ζενίθ της στρατιωτικής Δύναμης και η Κεντρική Ευρώπη είχε βυθιστεί στη διαίρεση και στη σύγχυση, οι δυτικοί ευρωπαίοι και ιδιαίτερα οι ολλανδοί, οι σκανδιναβοί, οι ισπανοί, οι πορτογάλοι, οι γάλλοι και οι βρετανοί, άπλωναν την περιοχή των αγώνων τους στις θάλασσες όλου του κόσμου. Οι ισπανοί και οι πορτογάλοι διεκδίκησαν την κυριαρχία ολόκληρου του νέου κόσμου της Αμερικής. Το 1497, ο Βάσκο ντα Γκάμα είχε ξεκινήσει από την Λισσαβόνα και από το ακρωτήριο της Ζανζιβάρης για να φτάσει στην Καλκούτα των Ινδιών, ενώ το 1515, υπήρχαν πορτογαλικά πλοία στην Ιάβα και στα νησιά των Μουλούκων. Τότε τα δεδομένα άρχισαν να αντιστρέφονται για την Οθωμανική Αυτοκρατορία.⁷¹⁸

Με το πέρασμα στον 16^ο αιώνα, την ανακάλυψη νέων χωρών και εμπορικών δρόμων και τη σταδιακή, ολοένα και αυξανόμενη εγκατάσταση ευρωπαίων στις ακτές της Αμερικής, της Ινδίας και του Περσικού κόλπου, το βενετικό όπως και το ισλαμικό-οθωμανικό εμπόριο επηρεάστη σημαντικά. Τα πορτογαλικά ερευνητικά ταξίδια γύρω από την Αφρική, τα οποία είχαν ανοίξει θαλάσσιους δρόμους μεταξύ Ινδίας και Νότιας και Νοτιανατολικής Ασίας, κατέστρεψαν το διαμετακομιστικό εμπόριο που για πολλούς αιώνες ήλεγχαν και εκμεταλλεύονταν τα μεσανατολικά κράτη.⁷¹⁹ Εν συνεχεία, οι Ισπανοί, διασχίζοντας το στενό του Γιβραλτάρ και αρχίζοντας να επεκτείνονται εμπορικά κατά μήκος των ακτών της Ισλαμικής Βόρειας Αφρικής, φτάνοντας ως την Τρίπολη της Λιβύης τον Ιούλιο του 1510, ήλθαν αντιμέτωποι με την οθωμανική πρωτοκαθεδρία στην Ανατολική Μεσόγειο.⁷²⁰ Οι

⁷¹⁴ Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, "The Ottoman Empire", Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ 127.

⁷¹⁵ Hess C. Andrew, «The ottoman conquest of Egypt (1517) and the beginning of the sixteenth century world war», International Journal of Middle East Studies, Volume 4, Issue 1 (Jan. 1973), p. 55-76, τότε η «καραβέλα», το αρχικό όπλο του πορτογαλικού ιμπεριαλισμού, άρχισε να μεταφέρει το χρυσό και άλλα προϊόντα του μαύρου αφρικανικού βορά θάλασσιως προς τη Λισσαβόνα. Σύντομα, οι πορτογάλοι αντικατέστησαν τους βενετούς, ως κύριους διανομείς των ασιατικών προϊόντων. Με τους, μεταμφιεσμένους σε εμπόρους μελιού, πράκτορες τους *Pero da Colvilha* και *Afonco da Paiva*, οι οποίοι μέσω της Ρόδου ταξίδεψαν στην Αλεξάνδρεια και μετά στο Άντεν, οι πορτογάλοι μπόρεσαν να ενημερωθούν για τις συνθήκες και τις εμπορικές διαδικασίες της περιοχής. Κατόπιν, μέσω συμμαχίας με τους σαφαβίδες και τους αβυσσίνιους, κατάφεραν να εμποδίσουν το ναυτικό εμπόριο μεταξύ Ινδίας και Αιγύπτου, προς όφελός τους.

⁷¹⁶ Κονδύλης Αθανάσιος, «Οι πειρατές της Μεσογείου», περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», σειρά «Παγκόσμια Ιστορία», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006σ. 40.

⁷¹⁷ Ντούλια Αθηνά, «Μαγγελάνος - Ο πρώτος περίπλους της γης», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2004, σσ. 12-13.

⁷¹⁸ Ουέλλς Τζωρτζ-Χέρμπερτ, «Επιτομή Παγκοσμίου Ιστορίας», εκδ. Απόλλων, 1955, σσ. 257-258.

⁷¹⁹ Quataert Donald, «Η Οθωμανική Αυτοκρατορία - Οι τελευταίοι αιώνες (1700-1922)», εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2000, σ. 40.

⁷²⁰ Hess C. Andrew, «The ottoman conquest of Egypt (1517) and the beginning of the sixteenth century world war», International Journal of Middle East Studies, Volume 4, Issue 1 (Jan. 1973), p. 55-76, όμως ο πόλεμος τους εναντίον του ισλάμ ανεβλήθη προσωρινά, λόγω του

πορτογάλοι δημιούργησαν μία νέα αυτοκρατορία μέχρι το 1520, καταλαμβάνοντας τα πιο σημαντικά λιμάνια μεταξύ την Ινδίας και της Αφρικής, όπως την Ζανζιβάρη, τη Μαλάκκα, τα νησιά Μολούκες, το Αμπουάν Μανάο, την Καλκούτα, τα Στενά του Ορμούζ, τη Σοφάλα, τη Βομβάη, το Κολόμπο και τη Σουμάτρα. Έτσι απέσπασαν ένα μεγάλο μέρος του εμπορίου των μπαχαρικών (πιπέρι, κανέλα, πιπερόριζα κ.α.), που μέχρι τότε κατευθύνονταν προς την Ευρώπη με βενετικά καράβια από τα λιμάνια της Νοτιοανατολικής Μεσογείου. Οι ανακαλύψεις είχαν ως άμεσο αποτέλεσμα τον σταδιακό μαρasmus των εμπορικών δρόμων της Ανατολικής Μεσογείου.⁷²¹ Οι νέες ανακαλύψεις ουσιαστικά άλλαξαν την οικονομία της γης. Οι ισπανοί εισήγαγαν τεράστιες ποσότητες πολύτιμων μετάλλων και το ισπανικό νόμισμα κατέκλυσε όλες τις αγορές της Ευρώπης μέχρι την δεκαετία του 1580.⁷²²

Μάλιστα, γύρω στο 1580, ένας οθωμανικός γεωγράφος σε μία παρουσίαση του Νέου Κόσμου, που συνέταξε για τον Μουράτ Γ' (1578–1590), είχε προειδοποιήσει για τους κινδύνους αυτούς. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν πρόλαβε ή δεν συνειδητοποίησε εγκαίρως τις νέες παγκόσμιες εξελίξεις, έτσι ώστε, εν συνεχεία, η ολοένα και αυξανόμενη εμπέδωση της ολλανδικής και αγγλικής ισχύος στην Ασία με την μεταφορά των διεθνών εμπορικών δρόμων στις ανοικτές θάλασσες, της στέρησαν το μεγαλύτερο μέρος του εξωτερικού εμπορίου, αφού έχασε την επί χρόνια γεωστρατηγική της σημασία, ως κόμβος διεθνούς εμπορίου.⁷²³ Οι οθωμανοί δεν κατάλαβαν, ότι ο κόσμος του 16^{ου} αιώνα μετεβάλετο ραγδαία μετά την ανακάλυψη των νέων θαλάσσιων δρόμων και ότι έπρεπε να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα για να συμβαδίσουν μ' αυτόν μέσω μιας εμπορικής πολιτικής στην Μεσόγειο και στον Ινδικό Ωκεανό. Αυτό, ίσως θα μπορούσε να γίνει, με μία στενή συνεργασία με την Βενετία ενάντια στην οικονομική πίεση των πορτογάλων που ασκούσαν μετά την ανακάλυψη του ακρωτηρίου της Καλής Ελπίδας. Ο κόσμος του μονοπωλίου είχε γίνει πλέον κόσμος ανταγωνισμού, αφού οι ευρωπαϊκές ωκεάνειες ανακαλύψεις έφεραν αλλαγή στα μέχρι πρότινος δεδομένα. Οι οθωμανοί, όμως, δεν είχαν τα κίνητρα να ακολουθήσουν τα ωκεάνεια ταξίδια, επειδή κατείχαν τις κοντινότερες διαδρομές στον Ινδικό Ωκεανό. Οι οθωμανοί, πέραν του ότι επί την εποχής του Σουλεϊμάν Α', κατάφεραν να αποκτήσουν μία ναυτική βάση στην Ερυθρά Θάλασσα, δεν κατάφεραν να κάνουν τίποτα περισσότερο για να εμποδίσουν την πορτογαλική και ισπανική επεκτατικότητα, που και εκείνη εμποδίστη, όταν οι Άγγλοι και οι ολλανδοί κυριάρχησαν στις νοτιοανατολικές ασιατικές θάλασσες.⁷²⁴ Σταδιακά, μέχρι το τέλος του 16^{ου} αιώνα, εδραστηριοποιήθηκαν στη Μεσόγειο οι νέες εμπορικές και ναυτικές Δυνάμεις, Αγγλία, η Γαλλία και η Ολλανδία, οι οποίες κυρίως από τα τέλη του αιώνα άρχισαν να ανταγωνίζονται τις παραδοσιακές ναυτικές Δυνάμεις της Μεσογείου και κυρίως τη Βενετία.⁷²⁵

Η απότομη υπερεπάρκεια και ροή χρυσού, ασημιού και πολύτιμων λίθων στις αγορές, που προήλθε κυρίως από την αμερικανική δύση, κατέστη καταστροφική για την Αυτοκρατορία. Οι οθωμανοί Σουλτάνοι, συνηθισμένοι σε κρίσεις έλλειψης ασημιού, αδυνατούσαν να κατανοήσουν την κρίση υπερεπάρκειας και στάθηκαν ανίκανοι να φορολογήσουν σωστά τη νέα εμπορική εισροή.⁷²⁶ Επίσης, λόγω της υπέρογκης φορολογίας

πολέμου με την Γαλλία, το 1511, τον θάνατο του Βασιλιά Φερδινάνδου, το 1516, και την κατάκτηση του Μεξικού, το 1519, όταν οι ανάγκες για ισχυρές Δυνάμεις «conquistadores» κατά την ευρωπαϊκή εισβολή στην Αμερική, έγιναν αιτία για να αραιώσουν οι ισπανικές Δυνάμεις ανατολικά. Έτσι, την εποχή εκείνη, η Αυτοκρατορία των Αψβούργων έγινε ο ισχυρότερος αντίπαλος του μουσουλμανικού κόσμου.

⁷²¹ Κονδύλης Αθανάσιος, «Οι πειρατές της Μεσογείου», περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», σειρά «Παγκόσμια Ιστορία», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006, σσ. 40-41.

⁷²² Κονδύλης Αθανάσιος, «Οι πειρατές της Μεσογείου», περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», σειρά «Παγκόσμια Ιστορία», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006, σ. 40.

⁷²³ Bernard Lewis, «Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας – Τα στάδια της Ανάδυσης», (τόμος Ι), επιμέλεια - μετάφραση - σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σ. 80.

⁷²⁴ Subhi Labib, «The era of Suleyman the Magnificent: Crisis of orientation», International Journal of Middle East Studies, Volume 10, Issue 4 (Nov. 1979), p. 444-451.

⁷²⁵ Κονδύλης Αθανάσιος, «Οι πειρατές της Μεσογείου», περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», σειρά «Παγκόσμια Ιστορία», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006, σ. 41.

⁷²⁶ Bernard Lewis, «Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας – Τα στάδια της Ανάδυσης», (τόμος Ι), επιμέλεια - μετάφραση - σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σ. 80.

κατεστράφησαν οι μικροί γαιοκτήμονες και προεκλήθη τεράστια κοινωνική αναστάτωση, ενώ με την έκδοση νομισμάτων μικρής περιεκτικότητας σε πολύτιμο μέταλλο, οδηγήθη η χώρα σε ραγδαίο πληθωρισμό και σε ανασχεση της συναλλακτικής ζωής.

Την ίδια εποχή που η Οθωμανική Αυτοκρατορία αντιμετώπιζε ανυπέβλητα προβλήματα, όχι μόνο στον στρατιωτικό τομέα, αλλά και σε όλη τη δομή λειτουργίας της, στη Δύση υπήρχε μία πρωτοφανής οικονομική και πολιτιστική άνθιση. Η Ευρώπη έχοντας ως οριακή αφετηρία την συνθήκη της Βεστροφαλίας, ισχυροποιήθη πολιτικά και στρατιωτικά. Η συνθήκη αυτή θέτοντας και τυπικά τέλος στον καταστρεπτικό τριακονταετή πόλεμο, ο οποίος ρήμαξε την Κεντρική και Δυτική Ευρώπη, έγινε η απαρχή μίας ευρωπαϊκής ζωτικότητας με την οποία επεδιώχθη η ανάπτυξη της επιστημονικής έρευνας και του ορθολογισμού στη Δύση. Πλέον, η Οθωμανική Αυτοκρατορία έπρεπε να ξεχάσει κάθε σκέψη της για επέκταση προς δυσμάς. Από στρατιωτική άποψη, η Δύση άρχισε, σταδιακά, να αναπτύσσεται εκεί ακριβώς όπου υστερούσε προηγουμένως έναντι των οθωμανών, δηλαδή στις τακτικές, τη διοικητική μέριμνα, το μηχανικό, το πυροβολικό, την οχυρωματική τέχνη και κυρίως την πειθαρχία.⁷²⁷ Η εποχή εκείνη συνέπεσε με αυτή που η Οθωμανική Αυτοκρατορία άρχισε να δείχνει τα πρώτα σημεία παρακμής μετά την εποχή του Σουλεϊμάν Α΄. Ήταν η περίοδος που οι εχθροπραξίες στην Ευρώπη σημείωναν μία καταπληκτική αύξηση με πέντε κύριους στρατούς να συμπλέκονται μεταξύ των. Στους πολέμους εκείνους οι καταστροφές ήταν περισσότερες απ' ότι στο παρελθόν, οι δαπάνες μεγαλύτερες για τις κυβερνήσεις και οι ανάγκες για ανεφοδιασμό και τροφοδοσίες των στρατών κατά τις εκστρατείες, μάλιστα για τον ντόπιο άμαχο πληθυσμό που συμμετείχε στα έξοδα συντήρησης. Οι συνεχείς πόλεμοι, σταδιακά ανέβασαν στα ύψη τον πήχη της στρατιωτικής εκπαίδευσης και τον αριθμό και την αξία των στρατιωτικών ακαδημιών. Η αύξηση του αριθμού των μουσκετοφόρων, οι οποίοι έβαλαν ανά διαδοχικές σειρές κατά του εχθρού επαναγεμίζοντας συντονισμένα, τροποποίησαν τις δυνατότητες του πεζικού σε μάχες εν παρατάξεως. Το πεζικό έμαθε πλέον να πολεμά σχηματίζοντας γραμμές ή τετράγωνα χωρισμένα σε μικρές ανεξάρτητες Μονάδες, ενώ εξεδόθησαν και τα πρώτα στρατιωτικά βιβλία τακτικών μάχης. Οι πολεμικές μέθοδοι και τακτικές ανέτρεπαν η μία την άλλη και το ένα σχέδιο μάχης ανέτρεπε το προηγούμενο, το οποίο με την σειρά του εξελίσσετο ή ανετρέπετο από ένα τρίτο κ.λ.π.. Η ταυτόχρονη ανάπτυξη του πεδινού πυροβολικού και η χρήση αυτού ενδυνάμωσε την ισχύ των ευρωπαϊκών στρατών, ενώ από το 1530 έως το 1710, υπήρξε μία δεκαπλάσια αύξηση των μέγεθος των ευρωπαϊκών στρατών.⁷²⁸

Οι οθωμανοί ανακόπτοντας την προέλασή τους προς δυσμάς, αντιμετώπιζοντας οικονομικά προβλήματα και προβλήματα ανεφοδιασμού, οργάνωσης και πειθαρχίας, καθυστερημένα προσπάθησαν να μιμηθούν τις μεγάλες εξελίξεις των ευρωπαϊκών στρατών. Δεν τα κατάφεραν όμως, εν αντιθέσει με τον 15^ο αιώνα, όταν είχαν αποδεχθεί και προσαρμόσει με ταχύτητα και ευρηματικό τρόπο την ευρωπαϊκή εφεύρεση του πυροβόλου.⁷²⁹ Η κατάσταση άρχισε να αλλάζει γρήγορα και δραματικότερα για τους οθωμανούς, καθώς το χάσμα μεταξύ των τεχνικών επιδεξιοτήτων κάποιων δυτικών και βόρειων ευρωπαϊκών χωρών και εκείνων του υπόλοιπου κόσμου διευρυνόταν. Τεχνολογικά, οθωμανοί δεν προσαρμόστηκαν, ενώ το γνωστικό τους επιστημονικό επίπεδο υπήρχε σταθερά πτωτικό.⁷³⁰ Αυτό ήταν εμφανές ακόμα και από τα τέλη του 16ου αιώνα και εξής, όταν τα ευρωπαϊκά κράτη είχαν ξεπεράσει την Οθωμανική Αυτοκρατορία, από οικονομική, τεχνολογική και

⁷²⁷ Bernard Lewis, "Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας – Τα στάδια της Ανάδυσης", (τόμος Ι), επιμέλεια - μετάφραση – σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σ. 80.

⁷²⁸ Parker Geoffrey, «The military revolution (1560-1660), a Myth?», The Journal of Modern History, Volume 48, Issue 2 (Jun. 1976), p. 195-214, μέχρι την πρώτη δεκαετία του 18^{ου} αιώνα, οι σημαντικότεροι πόλεμοι της Ευρώπης μπορούσαν να περιλαμβάνουν περίπου 40.000 άτομα (συνολική Δύναμη) για την κάθε πλευρά, ενώ πολύ σημαντικές μάχες περιελάμβαναν ακόμα και 100.000 άτομα. Κατόπιν, άρχισε να μειώνεται και πάλι η Δύναμη των στρατών έως το 1790, για να αυξηθεί και πάλι κατά τους Ναπολεόντιους Πολέμους.

⁷²⁹ Bernard Lewis, "Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας – Τα στάδια της Ανάδυσης", (τόμος Ι), επιμέλεια - μετάφραση – σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σ. 80.

⁷³⁰ Hourani Albert, "Ιστορία των αραβικών λαών", εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 1991, σ. 352.

στρατιωτική άποψη και αυτό φάνηκε σε μία μακρά σειρά από πολέμους, που όλοι σχεδόν κατέληξαν σε δεινές οθωμανικές ήττες και απώλειες εδαφών.⁷³¹ Διότι οι οθωμανοί κατενικώντας τον ουγγρικό στρατό στο Μόχατς το 1526, και κατανικτώντας σταδιακά τη χώρα, βρέθηκαν μέσα σε λίγες δεκαετίες αντιμέτωποι με την Αυτοκρατορία των Αψβούργων, μία Δύναμη, στρατιωτικά υπέρτερη απ' ότι οι προηγούμενοι ανταγωνιστές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Τα ευρωπαϊκά κράτη, τώρα ήταν πολύ ισχυρότερα απ' ότι στο παρελθόν, αφού οι θρησκευτικές, κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές, επιστημονικές και τεχνολογικές αλλαγές που επετελέσθησαν σε συνδυασμό με την Αναγέννηση και την Μεταρρύθμιση, συνέβαλαν στην ύπαρξη καλύτερα οργανωμένων και περισσότερο ενιαίων κρατών, με μία κεντρική κυβέρνηση έτοιμη και εφαρμόσει τα επιστημονικά επιτεύγματα στην πολεμική τεχνολογία.⁷³²

Ο οθωμανικός στρατός άρχισε να χάνει την πολεμική του ισχύ και την ορμητικότητα, έναντι σε έναν ολοένα και περισσότερο τεχνολογικά ανώτερο ευρωπαϊκό στρατό που είχε εφεύρει νέες τακτικές μάχης. Με τα νέα τεχνολογικά επιτεύγματα, βασικό ρόλο σε ένα πεδίο μάχης δεν έπαιζε πλέον τόσο η ανδρεία, αλλά η δύναμη πυρός.⁷³³ Πλέον, μετά τον 16^ο αιώνα, εκτός από τους γενίτσαρους, οι υπόλοιποι πεζοί του οθωμανικού στρατού, δεν διέθεταν τον κατάλληλο οπλισμό, ούτε την απαραίτητη εκπαίδευση και πειθαρχία για να αντιπαραταχθούν στο Ευρωπαϊκό πεζικό.⁷³⁴ Ακόμα και οι γενίτσαροι εξακολουθούσαν να βασίζονται στην εξαπόλυση ακανόνιστων ομοβροντιών από τα μουσκέτα τους και την εκτόξευση μαζικών εφόδων, που δεν είχαν καμία τύχη απέναντι στα πειθαρχημένα τακτικά ευρωπαϊκά στρατεύματα. Η εποχή του Σουλτάνου Σουλεϊμάν Α΄ είχε περάσει, ανεπιστρεπτί, όταν αρκούσε το θέαμα της εφόδου των γιγαντώσων μουστακοφόρων γενιτσάρων που ανεμίζοντας τα σπαθιά τους και κραυγάζοντας «*Αλλάχ ουάκ-μπαρ*» (= ο Θεός είναι Μεγάλος) έτρεπαν σε φυγή τους αντιπάλους.⁷³⁵ Ο ηρωισμός τους και η ανυπέβλητη ανωτερότητά των για μάχες σώμα με σώμα είχε πλέον εξουδετερωθεί μπροστά στα ολοένα πιο ευθύβολα, μεγαλύτερου βεληνεκούς και περισσότερα ευκολόχρηστα πυροβόλα όπλα των δυτικών. Ακόμα και η ανδρεία του έφιππου οθωμανού σπαχή φάνηκε ανίκανη να αντιμετωπίσει το πειθαρχημένο ευρωπαϊκό πεζικό, που ήταν οπλισμένο με όλο και πιο αποτελεσματικά μουσκέτα. Όταν η Αυτοκρατορία προσπάθησε να εξοπλίσει τους ιππείς της με πιστόλια, εκείνοι με δυσκολία τα χρησιμοποιούσαν, θεωρώντας τα ως «μη ιπποτικά όπλα».⁷³⁶

10.10. Τακτικές μάχης των οθωμανικών στρατιωτικών Δυνάμεων πεζικού, πυροβολικού, μηχανικού και ναυτικού κατά την περίοδο μεταξύ των ετών 1566 έως 1648

10.10.1. Η πολιορκία της Λευκωσίας και της Αμμοχώστου (1570-1571)

Κατά την οθωμανική εισβολή στην Κύπρο (κατά την περίοδο βασιλείας του Σουλτάνου Σελίμ Β΄ Μεστ, 1566-1574) εχρησιμοποιήθησαν 350 οθωμανικά πλοία, τα οποία απέπλευσαν από την Κωνσταντινούπολη στις 7 Ιουνίου 1570 και έφτασαν στη νοτιότερη ακτή του νησιού στις 3 Ιουλίου. Στις 22 Ιουλίου επολιορκήθη η *Nicosia* (Λευκωσία) όπου μετά από επτά εβδομάδες πολιορκίας κατελήφθη. Ακολούθησε η πολιορκία της *Famagusta* (Αμμοχώστου), την 15 Σεπτεμβρίου, η οποία διήρκεσε έντεκα μήνες (έως την 1^η Αυγούστου

⁷³¹ Zurcher J Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σ. 64

⁷³² Kunt Ibrahim Metin, «*Οι υπηρέτες του Σουλτάνου – Ο μετασχηματισμός της οθωμανικής επαρχιακής διακυβέρνησης (1500-1650)*», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σσ. 186-188.

⁷³³ Nicolle David – Mc Brite Angus, «*Hungary and the fall of Eastern Europe (1000-1568)*», Osprey Publishing Ltd, London 1988, σ. 11.

⁷³⁴ Καρύκας Παντελής, «*Η χρήση του πεζικού κατά την Αναγέννηση*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 50, Οκτώβριος 2000, σ. 74.

⁷³⁵ Καρύκας Παντελής, «*Πρίγκιπας Ευγένιος*», Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 13, Αθήνα, σ. 11.

⁷³⁶ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 14.

1571). Συγκεκριμένα, Διοικητής των οθωμανικών Δυνάμεων *Lala Mustafa* ξεκίνησε την πολιορκία της Nicosia με πυκνές ομοβροντίες πυροβολικού, αρχίζοντας συγχρόνως να κατασκευάζει ελικοειδή χαρακώματα-ορύγματα, που οδηγούσαν έως την τάφρο γύρω από τα τείχη της πόλης, προστατευμένα με δέσμες ξύλων που κουβαλούσαν άλογα. Στις 9 Σεπτεμβρίου, μετά από μία μαζική άγρια επίθεση του οθωμανικού πεζικού, η πόλη έπεσε. Ακολούθησε λεηλασία και ολοκληρωτική σφαγή του πληθυσμού, ενώ γλύτωσαν μόνο αγόρια και γυναίκες που ήταν κατάλληλοι για παζάρι σκλάβων.⁷³⁷ Με εμφανή συγκίνηση περιγράφεται η κατάληψη της Λευκωσίας στο παρακάτω χρονικό: «... Και ποιος είχε μάτια να βλέπει εκείνη την μεγάλην σκλαβιάν και το δάκρυον .... Όπου εχύνετο εκεί, όπου έσυρναν δεμένους άλλους από τον λαιμό, άλλους από τα χέρια...».⁷³⁸ Κατά την πολιορκία της Famagusta, ο αριθμός των οθωμανικών στρατευμάτων των ανήρχετο στους 200.000 άνδρες, με συνεχείς αναπληρώσεις Δυνάμεων που έφταναν κυρίως από τη ξηρά. Διετίθεντο και 145 πυροβόλα, εκ των οποίων ορισμένα ήταν τεραστίων διαστάσεων, πυροδοτώντας βολές βλημάτων βάρους πάνω των 200 κιλών. Μάλιστα, μια Μονάδα οθωμανικού πυροβολικού είχε στηθεί σε ένα οχυρό πύργο στο λιμάνι. Οι υπερασπιστές της πόλης ήταν περίπου 8.500 άνδρες διαθέτοντας και 90 πυροβόλα. Και οι δύο πλευρές εχρησιμοποίησαν λαγούμια, ενώ οι οθωμανοί κατασκεύασαν ένα τεράστιο σύστημα τάφρων, χρησιμοποιώντας 40.000 αρμένιους σκαπανείς (λαγουμιτζήδες) και ντόπιους χωρικούς. Λέγεται, ότι το μήκος των τάφρων ήταν τόσο μεγάλο, ώστε μπορούσε να προφυλαχθεί εντός αυτών όλος ο οθωμανικός στρατός και το βάθος τους ήταν τέτοιο, ώστε μόνο οι λόγγες των στρατιωτών ξεπρόβαλαν από το έδαφος. Οι πιο κοντινές στα τείχη τάφροι ήταν προστατευμένες με δοκάρια και δέσμες ξύλων ενωμένα με μπάλες βαμβακιού. Με τις συνεχείς και άγριες οθωμανικές επιθέσεις του πυροβολικού, σταδιακά, τα τείχη της πόλης μετετράπησαν σε σωρούς χαλασμάτων, ενώ στο τέλος είχαν απομείνει μόνο επτά βαρέλια μπαρουτιού για τους πολιορκούμενους, ενώ τα τρόφιμα είχαν τελειώσει. Η πόλη παρεδόθη την 1^η Αυγούστου 1571.⁷³⁹ Παρ' όλες τις οθωμανικές εγγυήσεις για την παράδοση της πόλης, επηκολούθησε σφαγή των κατοίκων της. Άλλωστε, η οθωμανική στρατιωτική δεοντολογία δεν περιελάμβανε την εκπλήρωση υποσχέσεων.⁷⁴⁰

Το σύστημα των κανονίων που προέβλεπαν τις υποχρεώσεις και την συμπεριφορά των μουσουλμάνων οθωμανών, σε πολεμική περίοδο είχε πάρει την μορφή στρατιωτικού κώδικα: «*O sefer* (= πόλεμος) είναι βέβαια κακό, αλλά είναι κακό αναγκαίο και αναπόφευκτο». Για τους οθωμανούς, ο πόλεμος εξυπηρετούσε την προστασία ή την εξάπλωση της θρησκείας. Ο φόνος, η αιχμαλωσία, η ομηρία, το κάψιμο των σπιτιών, το κόψιμο των δένδρων, η καταστροφή των καλλιιεργειών και η κατεδάφιση ιστορικών και θρησκευτικών μνημείων, κατά την διάρκεια αυτού, δεν ήταν αδίκημα. Επιτρέπονταν τα κάθε είδους τεχνάσματα, ενώ οι λόγοι και οι υποσχέσεις που εδίδοντο προς τον εχθρό δεν δέσμευαν τους οθωμανούς.⁷⁴¹

⁷³⁷ Turnbull Stephen, «*The Ottoman Empire (1326-1699)*», Osprey Publishing, Oxford 2008, σσ. 58.

⁷³⁸ Άμαντος Ι. Κωνσταντίνος, «*Σχέσεις ελλήνων και τούρκων - Από τον ενδέκατο αιώνα μέχρι το 1821*», τόμος Α', εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (συγγραφή πρωτοτύπου: 1955), σ. 194.

⁷³⁹ Turnbull Stephen, «*The Ottoman Empire (1326-1699)*», Osprey Publishing, Oxford 2008, σσ. 58-61, κατά τη κατάληψη της Nicosia, οι οθωμανοί, παρακινούμενοι από τη θρησκευτική τους πίστη, σκότωσαν όλα τα γουρούνια στη πόλη και ένωσαν τα πτώματά τους με αυτά της φρουράς των υπερασπιστών. Η λεηλασία που υπέστη η πόλη, ήταν η μεγαλύτερη μετά από αυτήν της Κωνσταντινούπολης.

⁷⁴⁰ Όταν ο Μουσταφά πασά απαίτησε από τον ενετό διοικητή της πόλης του Αμμοχώστου, Μπραγκαντίνο, να τον παραδώσει έναν νεαρό στρατιώτη και ο τελευταίος ηρνήθη, εκείνος διέταξε τον αποκεφαλισμό όλων των παρευρισκομένων αιχμαλώτων. Κατόπι διέταξε την αποκοπή της μύτης του Μπραγκαντίνο και τον ανηλεή βασανισμό του. Αφού τον Βασάνισαν άγρια επί δέκα ημέρες, τον διαπόμευσαν γυμνό πάνω σε μία αγελάδα και κατόπιν ένας εβραίος τον έγδαρε ζωντανό. Το δέρμα του γεμίσθηκε με άχυρο και κρεμάσθηκε στο κατάρτι της ναυαρχίδας. Ο καταματωμένος Μπραγκαντίνο διχοτομήθηκε με ένα πριόνι, (Καρύκας Παντελής, «*Ελληνικές Επαναστάσεις (1460-1809)*», Πολεμικές Μονογραφίες, τεύχος 26, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα, σ. 35).

⁷⁴¹ Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. EOMMEX, Αθήνα 1989, σσ. 26-27, ο Χαλίφης Ομάρ έλεγε: «*Η πονηριά είναι η ψυχή του πολέμου*».

10.10.2. Η ναυμαχία της Ναυπάκτου (1571)

Η ναυμαχία του *Lepanto* (Ναυπάκτου) έλαβε χώρα το 1571, όταν ένας χριστιανικός στόλος υπό τον αυστριακό ναύαρχο *Don John* φτάνοντας, αργά πλέον, για να βοηθήσει τους υποστηρικτές της Κύπρου καταναυμάχησε τον οθωμανικό. Τα χριστιανικά πλοία ήταν 220 και περιελάμβαναν γαλέρες, ψηλότερες και μεγαλύτερες, απ' ότι οι οθωμανικές του στόλου των 270 πλοίων τους, με καλύτερη προστασία για τους κωπηλάτες και περισσότερα κανόνια.⁷⁴² Κατά άλλη εκτίμηση, κατά τη ναυμαχία της Ναυπάκτου, ο οθωμανικός στόλος αποτελείται από 208 γαλέρες, 60 γαλιότες, και περίπου 60 μικρότερα πλοία. Πάνω σ' αυτό επέβαιναν 25.000 στρατιώτες οθωμανοί. Ο χριστιανικός στόλος παρέταξε 6 γαλεάσσες, 209 γαλέρες και 70 φρεγάτες με επικεφαλής την ναυαρχίδα «*Reale*».⁷⁴³ Κάθε πλοίο ήταν γεμάτο από στρατιώτες, και οι τακτικές που εχρησιμοποιήθηκαν, θύμιζαν μάχες στη ξηρά. Σε κατά μέτωπο επίθεση, οι χριστιανικές γαλέρες έσπασαν την πρώτη οθωμανική γραμμή, με τη ναυαρχίδα του *Don John* να εμβολίζει και να διαλύει την οθωμανική ναυαρχίδα του ναυάρχου *Ali Monezinzade* με τόση σφοδρότητα, ώστε τα δύο σκάφη κόλλησαν μεταξύ τους. Τα χριστιανικά στρατεύματα που επέβαιναν στην ναυαρχίδα του *Don John* επεβίβασθησαν στην οθωμανική ναυαρχίδα καταναυμάχοντας τα στρατεύματά της, ενώ ο *Ali Monezinzade* σκοτώθηκε. Παρόμοιες μάχες εδόθησαν και με τα υπόλοιπα πλοία των στόλων. Οι χριστιανοί στρατιώτες ήταν καλύτερα εξοπλισμένοι με πυροβόλα όπλα και με καλύτερες πανοπλίες. Δεκαπέντε χιλιάδες χριστιανοί σκλάβοι σε γαλέρες απελευθερώθηκαν από τις αλυσίδες τους και στο τέλος μόνο έξι οθωμανικά πλοία κατάφεραν να ξεφύγουν. Οι οθωμανικές απώλειες σε έμπνοχο υλικό ήταν τεράστιες, ενώ οι χριστιανικές απώλειες έφταναν στις 15 γαλέρες να έχουν βυθιστεί και σε 7.566 νεκρούς.⁷⁴⁴ Ελάχιστες είναι οι ελληνικές πληροφορίες που σώθηκαν για την ναυμαχία της Ναυπάκτου. Σημειώνουμε την μαρτυρία του εκδόθηκε από τον Ιωάννη Σακκελίωνα: «*Στους αφοά (= 1571) Οκτωβρίου ή, ημέρα Κυριακή εβιστίρισαν (= συνεκρούσθησαν) οι δύο αρμάδες, οι τούρκοι με κάτεργα τ' (= τριακόσια) και γαλιότες ρο (= εκατόν εβδομήντα), οι βενετζάνοι [...] και στ' χοντρά και ο ρήγας με τον Μάλταν και τον Δούκα ζ' απ' όξω από τους Κουτζουλούρους (= Εχινάδες) και εκράτησεν ο πόλεμος ώρες γ' και ενίκησαν οι χριστιανοί και δεν εγλύτωσαν παρά κη' τουρκικά κάτεργα με γαλιότες που τες επήρην ο Λούτζαλης και έφυγεν...*».⁷⁴⁵ Μετά την ναυμαχία της Ναυπάκτου, η οθωμανική θαλασσοκρατία στην ανατολική Μεσόγειο, έλαβε τέλος.

Παρά τη συντριπτική ήττα των οθωμανών, που έλαβε τέλος στην ισλαμικο-οθωμανική υπεροχή στην Μεσόγειο, είναι βέβαιο, ότι η Βενετία δεν θα μπορούσε να αντέξει οικονομικά έναν μακροχρόνιο πόλεμο, ούτε και ο Φίλιππος Β', θα ήταν σε θέση να μπορεί να συγκεντρώνει Δυνάμεις του στην Μεσόγειο. Όμως και οι ναυτικές δυνατότητες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας είχαν εξανεμισθεί πλέον, αφού ακόμα και μετά την καταστροφή του ισπανικού στόλου από τον αγγλικό, το 1588 και την υποχώρηση της Ισπανίας, όπως και την πτώση της Βενετίας, οι οθωμανοί δεν κατάφεραν και πάλι να κυριαρχήσουν στην θάλασσα.⁷⁴⁶

⁷⁴² Turnbull Stephen, «*The Ottoman Empire (1326-1699)*», Osprey Publishing, Oxford 2008, σσ. 60.

⁷⁴³ Θαλασσινός Δημήτρης, «*Κρεσό 1346*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορία*», τεύχος 482, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα, Αύγουστος 2008, σ. 69, (Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία, τεύχος 23, Φεβ. 2008).

⁷⁴⁴ Turnbull Stephen, «*The Ottoman Empire (1326-1699)*», Osprey Publishing, Oxford 2008, σσ. 60-61.

⁷⁴⁵ Άμαντος Ι. Κωνσταντίνος, «*Σχέσεις ελλήνων και τούρκων - Από τον ενδέκατο αιώνα μέχρι το 1821*», τόμος Α', εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (συγγραφή πρωτοτύπου: 1955), σ. 198.

⁷⁴⁶ Subhi Labib, «*The era of Suleyman the Magnificent: Crisis of orientation*», International Journal of Middle East Studies, Volume 10, Issue 4 (Nov. 1979), p. 444-451.

10.10.3. Η μάχη της Κερεστές (1596)

Κατά την μάχη του *Kerestes* (δίπλα στο σημερινό *Mezekehetses* στην σημερινή Ουγγαρία), (κατά την περίοδο βασιλείας του Σουλτάνου Μωάμεθ Γ΄ Γαζή, 1595-1603), ο αρχιδούκας Maximilian (Μαξιμιλιανός) της Αυστρίας και ο Sigismund Bathory της Τρανσυλβανίας, ένωσαν τις Δυνάμεις τους προκειμένου να αντιμετωπίσουν τον οθωμανικό στρατό. Ο Ευρωπαϊκός στρατός ήταν κυρίως ένα στράτευμα ιππικού με λιγότερους πεζούς και μεγάλη δύναμη πυροβολικού. Ανάμεσα στις ιππικές Δυνάμεις υπήρχαν και οι «*reiters*», δηλαδή ιππείς εφοδιασμένοι με πιστόλες, που είχαν ξεκινήσει να επικρατούν στο ευρωπαϊκό ιππικό. Στις 26 Οκτωβρίου ο οθωμανικός στρατός επετέθη με τα ευρωπαϊκά οθωμανικά Σώματα να βρίσκονται στα δεξιά της παράταξης, ενώ τα ασιατικά τμήματα στα αριστερά. Μία Δύναμη τατάρων ιππέων, στις υπηρεσίες των οθωμανών, προσπάθησε να κάνει μία κίνηση υπερκερασμού, ενώ οι γενίτσαροι προελάμβαναν στο κέντρο. Μετά από την επίθεση του ευρωπαϊκού ιππικού, οι οθωμανικές Δυνάμεις υπεχώρησαν άτακτα, αφού διελύθη μία Μονάδα γενιτσάρων και προέλαυσαν έως το στρατόπεδο του Σουλτάνου. Ενώ έως τότε νικούσαν, έκαναν το λάθος να εγκαταλείψουν τη καταδίωξη και να ασχοληθούν με την λεηλασία του Σουλτανικού στρατοπέδου και των σκηνών. Τότε μία κρυμμένη οθωμανική Μονάδα τους επετέθη και τους εξόντωσε μαζικά. Τέτοια μεγάλη ήταν η ήττα των χριστιανικών Δυνάμεων, ώστε ο Αυτοκράτορας Rudolf της Αυστρίας απαγόρευσε όλους του εορτασμούς Χριστουγέννων, εκείνο το έτος, ως σημάδι σεβασμού για τους χιλιάδες νεκρούς πολεμιστές.⁷⁴⁷

10.11. Η οργάνωση στρατιωτικών Δυνάμεων άλλων κρατών κατά την περίοδο μεταξύ των ετών 1566 έως 1648

10.11.1. Ο βενετικός στρατός κατά το δεύτερο ήμισυ του 16^{ου} και στις αρχές του 17^{ου} αιώνα

● Η οργάνωση και εξοπλισμός του βενετικού στρατού

Γύρω στα μέσα του 16^{ου} αιώνα, όταν βάδιζε ο βενετικός στρατός για την μάχη, προηγείτο μία προφυλακή από ελαφρύ ιππικό με το βαρύ ιππικό και πεζικό, τα ακολουθούν. Το πυροβολικό σχημάτιζε το κεντρικό Σώμα, ενώ πίσω του άλλα τμήματα πεζικού, βαρέως και ελαφρύ ιππικού (με αντίστροφη δηλαδή της προφυλακής σειράς) έκλειναν την πορεία. Οι «*stradioti*» εχρησιμοποιούντο, ως προκάλυψη της κεφαλής και στα πλευρά ως πλαγιοφυλακή. Επικεφαλής όλων ήταν ο «*Proveditor General*» (= Γενικός Προβλεπτής), που διέθετε ένα πλήρες επιτελείο και προσωπική φρουρά από 12 έως 15 «*alebardofori*» (= αλεβαρδοφόρους). Το ιταλικής καταγωγής βενετικό ελαφρύ ιππικό ήταν εξοπλισμένο με βαλλιστρίδες ή αρκεβούζια, σε αντίθεση με τους «*stradionti*» που πολεμούσαν μάλλον σαν έφιππο πεζικό, παρά ως αληθινό ιππικό. Πολλοί ιππείς πολεμούσαν με λόγχη, κεφαλοθραύστη και σπάθη. Μέρος του ελαφρύ ιππικού, ελέγοντο «*cappeletti*» και ήταν κυρίως κροατικής καταγωγής. Μισό αιώνα αργότερα, στις αρχές του 17^{ου} αιώνα, η γενικότερη ποιότητα των βενετικών στρατευμάτων είχε χειροτερέψει σημαντικά, με αναχρονιστικά δείγματα βαριά τεθωρακισμένων ιπποτών, με πλήρη πανοπλία για τον αναβάτη και το άλογο, σε μία νέα εποχή πυροβόλων που καθιστούσαν τον ιππέα τελείως απροστάτευτο, αφού η πανοπλία του μπορούσε να διατηρηθεί από σφαίρες. Το βαρύ ιππικό αυτής την μορφής παρέμενε ακόμα οργανωμένο σε «*lanzi*» (=λόγγες), αποτελούμενες από έναν βαριά θωρακισμένο ιππέα, δύο ιππείς ελαφρότερα θωρακισμένους με κοντάρι και βαλλιστρίδα, και έναν έφιππο υπηρέτη. Η

⁷⁴⁷ Turnbull Stephen, «*The Ottoman Empire (1326-1699)*», Osprey Publishing, Oxford 2008, σσ., 64-66.

χορήγηση ενός ζεύγους πιστολιών στους βαριά θωρακισμένους ιππότες, παρέτεινε το ρόλο τους στο πεδίο της μάχης. Σταδιακά η λόγχη εγκαταλήφθη, προς χάριν πιστολιών με «έντροχο εμπυρέα» που δεν εχρειάζετο φυτίλι. Το χρησιμοποιούσαν την τελευταία στιγμή πριν από κάθε εκ του συστάδην σύγκρουση και έπειτα τραβούσαν σπαθί. Την εποχή εκείνη πολλοί πεζοί είχαν εξοπλιστεί με καραμπίνες «έντροχου εμπυρέα» και κάποιας μορφής καλύτερη θωράκισης, αδιαπέραστης από βολές αρκεβουζίου από μπροστά και βολές πιστολιού από πίσω. Έφεραν επίσης, ισχυρότερο κράνος ώστε να αντιστέκεται στις βολές πιστολιού. Οι «*stratiadis*» πολεμούσαν ακόμα με τα πατροπαράδοτα όπλα τους. Ελαφριά λόγχη, σπαθιά και το σύνθετο τόξο, και ενώ είχαν την τάση να αποφεύγουν ευρωπαϊκό ή οθωμανικό πεζικό εξοπλισμένο με πυροβόλα όπλα, απεδεικνύοντο εξαιρετικοί εναντίον του οθωμανικού ιππικού, που πολεμούσε με τον ίδιο, όπως αυτοί, παραδοσιακό τρόπο. Οι «*condottieri*» μισθοφόροι, (δηλαδή εκείνοι που είχαν στρατολογηθεί με συμβόλαιο ως ολόκληρη Μονάδα), συνέχισαν να υπηρετούν στον βενετικό στρατό και προήρχοντο από την Τέρρα Φίρμα, ή άλλα μέρη της Βόρειας Ιταλίας, καθώς επίσης υπήρχαν κορσικανοί, λιγουριανοί, γάλλοι, ισπανοί, τσέχοι, ολλανδοί, φλαμανδοί, άγγλοι και άλλοι που υπηρετούσαν κυρίως πεζοί, ενώ οι ιππείς προήρχοντο κυρίως από τα βαλκάνια, ενώ υπήρχαν και λίγοι μουσουλμάνοι από τη Βοσνία και την Αλβανία.⁷⁴⁸

● Η οργάνωση και ο εξοπλισμός του βενετικού ναυτικού

Το 1601, μία βενετική μεγάλη ναυαρχίδα έφερε ως πλήρωμα 572 άνδρες, εκ των οποίων 290 ήταν κωπηλάτες και 132 στρατιώτες με τους Αξιωματικούς τους. Οι αρχαιότεροι στρατιώτες εμάχοντο, φέροντας πλήρη πανοπλία, οι πεζοναύτες ελαφρύτερη θωράκιση από μεταλλικές πλάκες, ενώ οι κωπηλάτες φορούσαν στο κεφάλι ελαφρά κράνη και στον κορμό εύκαμπτη πανοπλία. Ήδη, από το 1539 είχε εγκαταλειφθεί η στρατολόγηση κωπηλατών από τις βενετικές ενορίες και εστρατολογούνται αλβανοί, έλληνες, δαλματοί και εβραίοι της Κέρκυρας. Επίσης, εγίνοντο κωπηλάτες και άτομα που είχαν απηχθεί από τους βενετούς, γενόμενοι σκλάβοι (τους οποίους ξεχώριζε κανείς από μία τούφα μαλλιών στην κορυφή του κεφαλιού, κατά την ταταρική συνήθεια) και καταδικασμένοι εγκληματίες (οι οποίοι είχαν ξυρισμένο κεφάλι). Έτσι, ενώ στην αρχή, όλοι οι κωπηλάτες ήταν χριστιανοί, αφού τους μουσουλμάνους αιχμαλώτους τους σκότωναν, αργότερα, όταν η έλλειψη κωπηλατών το επέβαλε, ετοποθετούντο στους πάγκους και οθωμανοί αιχμάλωτοι πολέμου. Πολλοί βενετοί πεζοναύτες ήταν εθελοντές (που ίσως δεν μπορούσαν να βρουν κάποια καλύτερη τύχη στη στεριά) και ελέγοντο «*scapoli*». Διεκρίνοντο από τους στρατολογημένους εν καιρώ πολέμου στρατιώτες «*solbati*» με την προοπτική χρησιμοποίησής τους οπουδήποτε υπήρχε ανάγκη, σε ξηρά, θάλασσα ή σε αμφίβια εκστρατεία. Οι πεζοναύτες αυτοί έφεραν ως όπλα, το μακρύ τόξο ή τη βαλλιστρίδα, τα οποία σταδιακά αντεκατέστησαν με αρκεβούζια ή μακρύτερα μουσκέτα. Πάντως, ανεξάρτητα με τι όπλο έκαναν χρήση, όλοι αυτοί οι πεζοναύτες, απεκαλούντο «*belestieri*» (= βαλλιστροφόροι). Κάθε γαλέρα, ανάλογα το μέγεθός της, μπορούσε να φέρει από 11 έως 42 μικρά πυροβόλα (κανόνια) τα οποία τα τοποθετούσαν στην πλώρη και η σκόπευση εγένετο με ελιγμούς του πλοίου. Τα ορειχάλκινα πυροβόλα ήταν περισσότερο πολύτιμα διότι δεν εσκούριαζαν στη θάλασσα. «*Πυροχύτρες*» (= μηχανισμοί εκτόξευσης εμπρηστικών μιγμάτων), εχρησιμοποιούντο ακόμα, ως δευτερεύοντα όπλα μετά τα πυροβόλα. Το 1534 εγκαινιάσθη το σύστημα χειρισμού κουπιών «*al scaloccio*» (= αλ σκαλότσο), όπου ηλαττώθη ο αριθμός των κουπιών και μεγάλωσε το μέγεθος τους, αφού τώρα το κάθε ένα από αυτά το τραβούσαν έξι ή επτά κωπηλάτες.⁷⁴⁹

⁷⁴⁸ Nicolle David – Rothero Christopher, “*The Venetian Empire (1200-1670)*”, Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1989, σσ. 34-38.

⁷⁴⁹ Nicolle David – Rothero Christopher, “*The Venetian Empire (1200-1670)*”, Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1989, σσ. 23-24.

10.11.2. Άλλοι ευρωπαϊκοί στρατοί των αρχών του 17^{ου} αιώνα

● Ο σουηδικός στρατός

Γύρω στο 1630, ο βασιλιάς της Σουηδίας Γουσταύος Αδόλφος καθιέρωσε ένα σύστημα γραμμικών παρατάξεων ανδρών το οποίο εκαθιερώθη και ονομάζεται «*Σουηδικό σύστημα*». Τοποθέτησε τις Δυνάμεις, όχι σε τετράγωνα, αλλά σε παραλληλόγραμμα, φέρνοντας περισσότερα μουσκέτα στην πρώτη γραμμή. Επιπλέον, υιοθέτησε την ταυτόχρονη βολή όλων των όπλων, ώστε να προκαλούνται μαζικές απώλειες στις πρώτες γραμμές του εχθρού. Επίσης εδημιούργησε μικρά αποσπάσματα μουσκετοφόρων ανάμεσα στο ιππικό με σκοπό να εξουδετερώσει την κλασική τακτική της εφόδου εχθρικού ιππικού στα πλευρά του φιλίου ιππικού.⁷⁵⁰

● Ο ισπανικός στρατός

Οι ισπανοί λογχοφόροι πεζικού των αρχών του 17^{ου} αιώνα έφεραν δόρατα ή λογχοπέλεκεις το μήκος των οποίων εκυμαίνετο από 4,5 έως 5,5 μέτρα, των οποίων ο κύριος κορμός ήταν ξύλινος. Οι λογχοφόροι φορούσαν πάνω από τα ρούχα τους μεταλλικό γιλέκο με πρόσθετη ενίσχυση στον θώρακα, κράνος και γάντια. Ήταν επίσης οπλισμένοι με ξίφος και εγχειρίδιο. Οι μουσκετοφόροι της εποχής, δεν έφεραν θωράκιση, παρά μόνο ρούχα της εποχής, πλατύγυρο καπέλο, πουκάμισο, πανωφόρι, κάπα και μπότες. Φύλασσαν την πυρίτιδα σε ειδικές θήκες τις οποίες είχαν περασμένες στο ώμο τους. Χρησιμοποιούσαν το κλασικό ευρωπαϊκό μουσκέτο, το οποίο διέθετε ένα φυτίλι δεμένο στην άκρη της σφύρας του όπλου και άναβε από ένα φυτίλι που σιγόκαιγε δεμένο στον καρπό τους.⁷⁵¹

---

⁷⁵⁰ Πατσουλές Δημήτρης, «*Η επανάσταση του Πεζικού - Από την σάρισα και την φάλαγγα στο μουσκέτο και το Τάγμα πεζικού*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικές Σελίδες*», τεύχος 35, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σσ. 41-42, η καινοτομία αυτή εφαρμόστηκε στη μάχη του Μπράιτενφιλντ το 1631, όταν ο Γουσταύος συγκρούστηκε με τον στρατό του καθολικού Κόμη του Τίλλυ, Γιόχαν Τσερκλάες. Οι φάλαγγες των γερμανών δεν μπόρεσαν να διασπύσουν τις σουηδικές Ταξιαρχίες και μετά από πυρ πυροβολικού διελύθησαν με πάνω από 60% απώλειες. Το σουηδικό σύστημα το αντέγραψαν και η γερμανοί με αποτέλεσμα να εκδιώξουν τις προτεσταντικές Δυνάμεις από την Γερμανία.

⁷⁵¹ Γάρταρης Ενάγγελος, «*Η πολιορκία της Οστάνδης - Η Ισπανία επιτίθεται στην Φλάνδρα (1601)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 148, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Δεκέμβριος 2008, σσ. 13 & 17.

11. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ

Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΜΩΑΜΕΘ Δ΄ (ΑΒΤΖΗ) Ο ΚΥΝΗΓΟΣ (1648–1687)

11.1. Οι πολεμικές επιχειρήσεις του Σουλτάνου Μωάμεθ Δ΄ του κυνηγού

Όταν ο δευτερότοκος γιος του Σουλτάνου Ιμπραήμ Α΄, ο Μωάμεθ Δ΄ ο Κυνηγός ανέβηκε στον θρόνο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, σε ηλικία μόλις 7 ετών, το κράτος ευρίσκετο σε μία περίοδο οξύτατης εσωτερικής κρίσης που ωφείλετο στη σχεδόν ανεξέλεγκτη δράση των γενιτσάρων. Καθώς ο Σουλτάνος ήταν ανήλικος, τον έλεγχο της εξουσίας άσκησε στην αρχή μέχρι το 1651, η Βαλιδέ σουλτάνα, για να τον αναλάβει, αμέσως μετά την εξουδετέρωση της πρώτης, η μητέρα του Μωάμεθ Δ΄, Τουρχάν σουλτάνα, βοηθούμενη από ορισμένες αυλικές φατρίες. Ο Μωάμεθ Δ΄ εκυβέρνησε την Οθωμανική Αυτοκρατορία επί 39 χρόνια, από το 1648 έως το 1687. Επί των ημερών του, εκυριάρχησε στο πολιτικό προσκήνιο της Αυτοκρατορίας η βεζιρική οικογένεια των Κιοπρουλού, η οποία προωθήθη το 1656 με πρωτοβουλία της Τουρχάν σουλτάνας. Το 1655 το βεζιρικό αξίωμα έλαβε ο Μεχμέτ πασά Κιοπρουλού, τον οποίον εχαρακτήριζε η επιθετική του και αδιάλλακτη εξωτερική πολιτική και μετά τον θάνατο του τελευταίου το 1661, Βεζίρης έγινε ο γιός του, Φεζάλ Αμπέτ πασά Κιοπρουλού, όταν ο Μωάμεθ Δ΄ είχε ήδη ενηλικιωθεί. Το 1663 η εκστρατεία των οθωμανών εναντίον της Αυστρίας κατέληξε σε οπισθοχώρηση, ενώ εν συνεχεία, οι πόλεμοι κατά των ενετών οδήγησαν στην άλωση του Χάνδακα το 1669 και την υποταγή της Κρήτης. Η οθωμανική επίθεση κατά την Πολωνία το 1672, οδήγησε στην κατάκτηση της Παδοσίας το 1676. Την ίδια χρονιά, νέος Βεζίρης έγινε ο γαμπρός του Φεζάλ Αμπέτ πασά, ο Καρά Μουσταφά πασά Κιοπρουλού. Την εποχή εκείνη οι συνασπισμένες ευρωπαϊκές Δυνάμεις («*Ιερός Συνασπισμός του Λιντς*») άρχισαν να φέρουν αποφασιστικά πλήγματα κατά την Οθωμανική Αυτοκρατορία, αφαιρώντας της συνεχώς ευρωπαϊκές κτήσεις. Το 1683, οι οθωμανοί απέτυχαν να καταλάβουν, για δεύτερη και τελευταία φορά, την Βιέννη, αφού τα στρατεύματά τους ηττήθησαν από τον αυστριακό–πολωνικό στρατό. Ο Μωάμεθ Δ΄ διέταξε τον στραγγαλισμό του Βεζίρη του, αφού τον θεώρησε υπαίτιο της ήττας, αναθέτοντας το αξίωμα αυτό στον Φεζάλ Μουσταφά πασά Κιοπρουλού, αδελφό του Φεζάλ Αμπέτ πασά. Το 1686, οι ενετοί υπό τον Φραντσέσκο Μοροζίνι κατόρθωσαν να θέσουν υπό τον έλεγχό τους όλη την Πελοπόννησο. Κατά τα έτη 1686 και 1687, τα αυστριακά στρατεύματα, κατέλαβαν την Ουγγαρία και την Τρανσυλβανία. Το 1687, ο Μωάμεθ Δ΄ ανετράπη από τους γενιτσάρους και τον θρόνο ανέλαβε ο μεγαλύτερος αδελφός του, Σουλεϊμάν Β΄.⁷⁵²

11.2. Η εξέλιξη των φορητών πυροβόλων όπλων. Τα μουσκέτα με πυρόλιθο (τσακμακόπετρα) και η χρήση αυτών από τα πειθαρχημένα ευρωπαϊκά στρατεύματα

Στα μέσα του 17^{ου} αιώνα, το πρόβλημα των μουσκέτων που είχαν πολύ αργό ρυθμό βολής (μόλις μία ή δύο βολές το λεπτό) και το μόνο 100 μέτρων δραστικό βεληνεκές τους (που άφηναν εκτεθειμένους τους μουσκετοφόρους στον εχθρό που πλησίαζε), λύθηκε με δύο τεχνολογικές εξελίξεις: την επινοήση του μηχανισμού πυροδότησης με πυρόλιθο (τσακμακόπετρα) και τη μπαγιονέτα (σπαθοξιφολόγη). Με το νέο όπλο, το πεζικό μπορούσε να εκτοξεύει ταχύτερα πυρά κατά του επελαύνοντος ιππικού.⁷⁵³

⁷⁵² Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, “*The Ottoman Empire*”, Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 37, “*Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*”, τόμος Ζ΄, Εκδοτική Αθηνών, 1991, σσ. 141-142.

⁷⁵³ Πατσουλές Δημήτρης, «*Η επανάσταση του Πεζικού - Από την σάρισα και την φάλαγγα στο μουσκέτο και το Τάγμα πεζικού*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικές Σελίδες*», τεύχος 35, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σ. 43.

Στην Ευρώπη η περίοδος μεταξύ των ετών 1648 (λήξη τριακονταετούς πολέμου) και 1699 θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μεταβατική, αφού κατά τη διάρκεια της οι λογχοφόροι μειώθηκαν.⁷⁵⁴ Το παλιό μουσκέτο με φυτίλι (που ήταν σε χρήση από τον 16^ο αιώνα) άρχισε να παραχωρεί την θέση του στο πιο εξελιγμένο μουσκέτο με πυρόλιθο, που αύξησε δραματικά την ισχύ του πεζικού ως αποφασιστικού παράγοντα κρίσης σε μία σύγκρουση.⁷⁵⁵ Το σύστημα αυτό εκυριάρχησε στην κατασκευή των φορητών όπλων επί δύο περίπου αιώνες, αντικαθιστώντας και την πολυπλοκότητα του μηχανισμού του τροχού. Τώρα, η πυροδότηση του όπλου γίνετο με την πρόσκρουση και την τριβή ενός τεμαχίου πυρόλιθου, το οποίο ήταν προσαρμοσμένο σε σιαγόνες που έφερε ο σφυροειδής βραχίονας του όπλου, σε ένα τεμάχιο χάλυβα με τραχεία επιφάνεια, το οποίο υπό την μηχανική επενέργεια του πυρόλιθου απεκάλυπτε μία οπή που περιείχε λεπτόκοκκη πυρίτιδα και κατέληγε στην θαλάμη. Η ανάφλεξη της πυρίτιδας επετεύχeto, όπως και στα όπλα με τροχό, με την παραγωγή σπινθήρων λόγω της τριβής των ανωτέρω υλικών.⁷⁵⁶

Ακόμα και ο μηχανισμός πυροδότησης με τσακμακόπετρα, παρ' ότι ήταν ασύγκριτα καλύτερος από προηγούμενους μηχανισμούς όπλων, είχε ορισμένα σοβαρά μειονεκτήματα: Λόγω του ότι ο μηχανισμός πυροδότησης (οι σιαγόνες πάνω στις οποίες ήταν προσαρμοσμένος ο πυρόλιθος) ήταν από κατασκευής του εκτεθειμένος, το όπλο καθίστατο ευπαθές σε συνθήκες βροχόπτωσης, υψηλής υγρασίας ή ισχυρού ανέμου, με αποτέλεσμα της συχνές αφλογιστίες. Επιπλέον, λόγω του ότι ο πυρόλιθος εφθείρετο γρήγορα, έχρηζε συχνής αντικατάστασης περίπου σε κάθε 30 βολές. Επίσης, η χρονική καθυστέρηση μεταξύ του τραβήγματος της σκανδάλης και της εκπυρσοκρότησης, δημιουργούσε σημαντικό πρόβλημα στην σκόπευση. Με όπλα μηχανισμού τσακμακόπετρας εφοδιάσθησαν σύντομα και πολλές Μονάδες του Οθωμανικού στρατού.⁷⁵⁷ Τα όπλα αυτά ήταν ακριβή αντίγραφα των ευρωπαϊκών μοντέλων της εποχής. Αυτό που τα ξεχώριζε ήταν η διακόσμηση τους.⁷⁵⁸ Με την εξέλιξη των πυροβόλων όπλων σταδιακά, τον 17^ο αιώνα, τα αγχέμαχα όπλα των οθωμανών μειώθηκαν σημαντικά. Ορισμένα από εκείνα που διατηρήθηκαν, ήταν τα εξής: α) Η λόγχη ιππικού «*mizrak*», β) το ακόντιο πεζικού «*hist*», γ) το ακόντιο ιππικού «*cirit*», δ) το ρόπαλο «*toruz*» (= τοπούζι) και ε) ο λογχοπέλεκυς πεζικού «*tirpan*» (από το ελληνικό τρυπάνι).⁷⁵⁹

Αυτά όμως τα καινούργια όπλα δεν ήταν ικανά από μόνα τους να αποδώσουν και πάλι στον ολόενα και περισσότερο απειθάρχητο και ανεκπαιδευτο οθωμανικό στρατό την χαμένη του αίγλη. Το 1664 οι αυστριακές Δυνάμεις του Στρατάρχη Ραϊμόντο Μοντεκουτσόλι κατετρόπωσαν στο Σαιν Γκοτάρ ένα αρκετά μεγαλύτερο οθωμανικό στράτευμα. Παρατηρώντας την μάχη ο κόμης Τερπίν ντε Κριζέ έγραψε: «*Το Σώμα των γενιτσάρων είναι ο καλύτερο τμήμα του οθωμανικού πεζικού, αλλά αυτοί οι άνδρες προκαλούν πλέον περισσότερο τρόμο στον Σουλτάνο παρά στους αντιπάλους*».⁷⁶⁰ Η μάχη του Σαιν Γκοτάρ απέδειξε ότι τα πειθαρχημένα ευρωπαϊκά στρατεύματα κατεδείχθησαν ανώτερα σε στρατιωτική αξία από τους αναχρονιστικούς γενιτσάρους, των οποίων οι πολεμικές τους ικανότητες υποχωρούσαν όσο ηυξάνοντο οι πολιτικές τους φιλοδοξίες. Ένας βρετανός λόρδος είχε γράψει: «*Στο πεδίο της μάχης (οι γενιτσάροι) αποκτούν σταδιακά τη φήμη ενός ανίκανου ακόμα και ενός δειλού στρατιωτικού τμήματος, αλλά στην Κωνσταντινούπολη καθώς*

⁷⁵⁴ Grant G.R., "Battle", Dorling Kinderslev Limited, London 2005. σ. 127.

⁷⁵⁵ Καρύκας Παντελής, "Τακτικές πεζικού (1700-1763)", άρθρο στο περιοδικό "Στρατιωτική Ιστορία", τεύχος 44, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Απρίλιος 2000, σ. 9.

⁷⁵⁶ Παραθυράς Κωνσταντίνος, "Τα φορητά πυροβόλα όπλα μέχρι το 1820", άρθρο στο περιοδικό "Panzer", τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Μάρτιος 2004, σ. 38.

⁷⁵⁷ Παραθυράς Κωνσταντίνος, "Τα φορητά πυροβόλα όπλα μέχρι το 1820", άρθρο στο περιοδικό "Panzer", τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Μάρτιος 2004, σ. 38.

⁷⁵⁸ Grant G.R., "Battle", Dorling Kinderslev Limited, London 2005, σ. 131.

⁷⁵⁹ Nicole David-Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 24.

⁷⁶⁰ Καρύκας Παντελής, "Η χρήση του πεζικού κατά την Αναγέννηση", άρθρο στο περιοδικό "Στρατιωτική Ιστορία", τεύχος 50, Οκτώβριος 2000, σ. 74.

ο ένας αδύναμος Σουλτάνος διαδέχεται τον άλλο, εκείνοι τείνουν να καταστούν η κυρίαρχη δύναμη, αφού είναι ο μόνιμος πυρήνας εξεγέρσεων και στάσεων». ⁷⁶¹

11.3. Η εξέλιξη των ευρωπαϊκών στρατών του 17^{ου} αιώνα, μετά την Συνθήκη της Βεσφαλίας (1648)

Στην Ευρώπη η εμπειρία 30 ετών συνεχών πολέμων στα εδάφη της γηραιάς ηπείρου, ήταν η αιτία της συνειδητοποίησης διαφόρων κρατών, ότι μόνο με μόνιμα στρατιωτικά Σώματα θα μπορούσαν να επιβιώσουν, ελεγχόμενα από μία κεντρική εξουσία που θα ήταν ο Αυτοκράτορας. Έτσι, οι αυστριακές Δυνάμεις άρχισαν να αναπτύσσουν έναν μόνιμο στρατό με τις διαδικασίες του νέου θεσμού «*Hofkriegsrat*» (= Πολεμικού Συμβουλίου). Ο ρόλος του «*Hofkriegsrat*» ήταν η μεθόδευση διαδικασιών στρατολόγησης και η ενημέρωση του Αυτοκράτορα επί στρατιωτικών θεμάτων. Έτσι, εδημιουργήθησαν Συντάγματα, περίπου 2.000 ατόμων, χωρισμένα σε 10 Τάγματα. Παρ' όλη τη διάδοση των πυροβόλων όπλων με μηχανισμό τσακμακόπετρας, μέχρι το 1683, τα περισσότερα φορητά όπλα των στρατιωτών έφεραν το παλαιό σύστημα του φυτιλιού, ως μηχανισμό πυροδότησης. Σύντομα εδημιουργήθησαν Μοίρες ιππικού «*cuirassier*» (= σαρισσοφόρων), «*dragoons*» (= δραγώνων) και ουσάρων. Τα όπλα των σαρισσοφόρων ήταν οι λόγχες «*pallasch*», ενώ οι δραγώνοι έφεραν ξίφη. ⁷⁶² Στο πολωνολιθουανικό στρατόπεδο της διπλής μοναρχίας του δεύτερου ήμισυ του 17^{ου} αιώνα, η στρατιωτική τακτική ήταν ένα μίγμα δυτικών και ανατολικών προσεγγίσεων. Αν και ο *John Sobieski* (Ιωάννης Γ. Σομπιένσι) ήταν ο αρχηγός του κράτους Πολωνίας και Λιθουανίας, τα δύο έθνη διατήρησαν χωριστές στρατιωτικές δομές. Εν τούτοις, η εσωτερική οργάνωση, η τακτική και ο εξοπλισμός τους ήταν η ίδια. Οι στρατολόγηση πολλών ευγενών εθελοντών οφείλεται στην ανταπόκρισή τους στον νόμο, ότι κανείς δεν θα μπορούσε να διεκδικήσει κάποιο δημόσιο ή εκκλησιαστικό λειτουργήμα, εάν προηγουμένως δεν είχε υπηρετήσει στις ένοπλες Δυνάμεις της χώρας. Υπήρχαν όμως και πολλά ξένα στοιχεία στον πολωνικό στρατό, όπως οι περίφημοι ουσσάροι του *Winged* που ο αριθμός τους υπελογίζετο από 1.000 έως 4.000, χρησιμοποιούμενοι ως βαρύ ιππικό. Αυτοί ήταν εξοπλισμένοι με μία λόγχη και δύο σπαθιά εκ των οποίων το ένα ελέγετο «*pallasch*». Μερικές φορές έφεραν μαζί τους και ένα ζευγάρι πιστολιών. Επίσης, οι *cosaks* (= κοζάκοι) απετελούσαν το μεγαλύτερο τμημάτων των στρατευμάτων του πολωνολιθουανικού ιππικού. Ήταν ελαφρά οπλισμένοι εκτελώντας καθήκοντα κυρίως ελαφρύ ιππικού, αλλά εχρησιμοποιούντο και ως πυροβολητές, ή στην ανάγκη ενεργούσαν όπως και οι Ουσσάροι. Το ξένο ιππικό διεκρίνετο σε δύο τύπους, στους «*reiters*» και στους «*dragoons*» (= δραγώνους). Πολλά από τα τμήματα των «*reiters*» προήρχοντο από την Σιλεσία και των Πρωσία και ήταν εξοπλισμένα με τον ίδιο τρόπο όπως οι θωρακοφόροι των δυτικών στρατών. Οι δραγώνοι έφεραν τυφέκια, εκτελώντας μία ποικιλία αρμοδιοτήτων, όπως ανάχνευση ή κατασκευή γεφυρών. Τα τμήματα πυροβολικού του πολωνικού στρατού απετελούντο κυρίως από ξένους. ⁷⁶³

11.4. Τακτικές μάχης των οθωμανικών στρατιωτικών Δυνάμεων πεζικού, πυροβολικού και μηχανικού κατά την εποχή του Σουλτάνου Μωάμεθ Δ΄

11.4.1. Η πολιορκία του Χάνδακα (1667)

⁷⁶¹ Καρύκας Παντελής, «*Πρίγκιπας Ευγένιος*», Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 13, Αθήνα, σ. 11.

⁷⁶² Millar Simon – Dennis Peter, «*Vienna 1683 – Christian Europe repels the Ottomans*», Campaign 191, Osprey Publishing Ltd, Oxford 2008, σσ. 21-23.

⁷⁶³ Millar Simon – Dennis Peter, «*Vienna 1683 – Christian Europe repels the Ottomans*», Campaign 191, Osprey Publishing Ltd, Oxford 2008, σσ. 24-25.

Στα μέσα του 17^{ου} αιώνα, οι παλαιότερες οθωμανικές πρακτικές κατά τις πολιορκίες πόλεων ή κάστρων, των σφοδρών βομβαρδισμών και της χρήσης εκρηκτικών μέσω στοών (λαγουμενών) στα θεμέλια των τειχών, με σκοπό την εκπόρθηση αυτών και οι, αμέσως μετά, μαζικές επιθέσεις πεζικού εξακολουθούσαν να αποτελούν τον στρατιωτικό σχεδιασμό της Αυτοκρατορίας. Το 1648 οθωμανικά στρατεύματα υπό την ηγεσία του Μεγάλου Βεζίρη Αχμέτ Κιοπρουλή επολιόρκησαν τον Χάνδακα. Ήδη κατά την εποχή του προηγούμενου Σουλτάνου, Ιμπραήμ Α΄ του Παράφρονα (1640-1648), ο οθωμανικός στρατός είχε προβεί σε επιθέσεις κατά της Κρήτης. Τα Χανιά κατελήφθησαν από τους οθωμανούς το καλοκαίρι του 1645, όταν προσέγγισε στο σημείο ένας στόλος τους από 100 πολεμικά και 350 μεταγωγικά πλοία που μετέφεραν 50.000 στρατιώτες, 7.000 εκ των οποίων ήταν γενίτσαροι. Ακολούθησε η πτώση του Ρεθύμνου. Το 1647, οι οθωμανοί αφού εξησφάλισαν τον έλεγχο όλης της Κρήτης, άρχισαν επιδρομές στην περιοχή του Χάνδακα. Η πολιορκία, διήρκεσε 19 χρόνια (1648-1669).⁷⁶⁴ Σκάπτοντας χαρακώματα γύρω από τα τείχη, εξαπέλυαν σφοδρούς βομβαρδισμούς κατά των ενετών που υπεράσπιζαν την πόλη υπό τις διαταγές του Φραγκίσκου Μοροζίνη. Οι φθορές των οχυρώσεων της πόλης από τους βομβαρδισμούς συνέβαλαν στη μετέπειτα επίθεση και κατάληψή της από το οθωμανικό πεζικό.⁷⁶⁵

11.4.2. Η δεύτερη πολιορκία της Βιέννης (1683)

Οι προετοιμασίες για την εκστρατεία του 1683 είχαν αρχίσει ήδη από το φθινόπωρο του 1682, αφού ο ίδιος ο Σουλτάνος με τον στρατό του είχε κατασκηνώσει σε ένα λιβάδι πλησίον της Ανδριανούπολης, προγραμματίζοντας με τους επιτελείς του όλες της λεπτομέρειες του εγχειρήματος. Όλες οι γέφυρες, οδοί και περάσματα από τα οποία θα διήρχετο ο οθωμανικός στρατός μέχρι το Βελιγράδι, άρχισαν να επισκευάζονται και να δημιουργούνται νέα, με σκοπό να είναι εκεί την άνοιξη ο οθωμανικός στρατός, ενώ ακόμα και ο οθωμανικός στόλος εκινήθη προς την Αδριατική, προκειμένου να επιτηρεί τις ακτές των Βαλκανίων. Ο Σουλτάνος θα εσυνόδευε τον στρατό του μέχρι το Βελιγράδι και από εκεί και πέρα θα ανελάμβανε την καθοδήγηση της επιχείρησης, ο Μεγάλος Βεζίρης *Kara Mustafa*. Ο οθωμανικός στρατός εβάρδισε προς το Βελιγράδι μέσω των παλιών ρωμαϊκών οδών, ενώ οι χωρικοί κατά μήκος της διαδρομής των ήταν υποχρεωμένοι να τους παρέχουν διάφορα αγαθά. Η πορεία του στρατού ήταν γρήγορη, αφού δεν εγίνοντο στάσεις παρά μόνο τη νύκτα, ενώ όταν έβρεχε και λάσπωναν οι δρόμοι, η κίνηση γινόταν εξαιρετικά δύσκολη. Μονάδες μηχανικού του οθωμανικού στρατού προηγούντο των κυρίως Σωμάτων, προκειμένου να εξετάζουν το βάθος των ποταμών και την δύναμη του ρεύματος του νερού, με σκοπό την αναζήτηση σημείων διαβάσεων. Στις 3 Μαΐου έφτασαν στο Βελιγράδι, όπου ο ποταμός Δούναβης γεφυρώθηκε και ο στρατός άρχισε να τον διασχίζει. Την μέρα που ο Μωάμεθ Δ΄ έδωσε τη σκυτάλη διεύθυνσης των στρατευμάτων στον *Kara Mustafa*, έγινε μεγάλη παρέλαση των οθωμανικών στρατευμάτων, όπου ανάμεσα σε όλους, άραβες, έλληνες, αρμένιοι, κούρδοι, σέρβοι, βόσνιοι, βούλγαροι και τάταροι πέρασαν μπροστά από τον Σουλτάνο. Ο Μεγάλος Βεζίρης προωθήθη προς την Βιέννη.⁷⁶⁶

Οι οθωμανικές Δυνάμεις, οι οποίες κατά την πολιορκία της Βιέννης ευρίσκοντο υπό την Διοίκηση του Μεγάλου Βεζίρη *Kara Mustafa*, ήταν οι ακόλουθες: α) Δεξιά παράταξη (υπό την διοίκηση του *Beylerbeyi* του *Diyarbekir*, της Ανατολίας): 20 «*orta*» με δύναμη πυροβόλων διαφόρων διαμετρημάτων, β) Κεντρική παράταξη (υπό την διοίκηση των *Kara*

⁷⁶⁴ Μπελέζος Δημήτρης, «Η λατινοκρατία στην Ελλάδα», ειδική έκδοση του περιοδικού «Ιστορικά Θέματα», σειρά «Παγκόσμια Ιστορία», τεύχος 4, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Απρίλιος 2004, σ. 137.

⁷⁶⁵ Μπελέζος Δημήτρης, «Χάνδακας (1648-1669), η πιο μακροχρόνια πολιορκία της ιστορίας», άρθρο στο περιοδικό «Στρατιωτική Ιστορία», σειρά «Μεγάλες Μάχες», τεύχος 27, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, σ. 23.

⁷⁶⁶ Millar Simon – Dennis Peter, «Vienna 1683 – Christian Europe repels the Ottomans», Campaign 191, Osprey Publishing Ltd, Oxford 2008, σσ. 26-28 & 38.

Mustafa, του *Janissary Aga* (γενιτσάραγα) και του *Beylerbeyi* της Ρούμελης): επαρχιακές Δυνάμεις με την υποστήριξη πυροβόλων διαφόρων διαμετρημάτων, γ) αριστερή παράταξη (υπό την διοίκηση του *Beylerbeyi* της *Timisoara* και *Sivas*): 20 «*orta*» και εξειδικευμένα στρατεύματα. Συνολικά οι οθωμανικές Δυνάμεις στις γραμμές πολιορκίας ανήρχοντο στις 15-20.000 μαχητές.⁷⁶⁷ Κατά την επιχείρηση, εκτός των βασικών τακτικών ή ημιτακτικών Σωμάτων του οθωμανικού στρατού εχρησιμοποιήθησαν και πολλά βοηθητικά τμήματα, όπως οι «*kulu serbadd*» που προήρχοντο από τις επαρχίες των συνόρων και επιστρατεύοντο μόνο σε περιόδους ιδιαίτερης ανάγκης, όντας πολυάριθμοι και έχοντας ποικίλες αρμοδιότητες. Άλλος τύπος οθωμανικών βοηθητικών στρατιωτών, ήταν οι «*kulu yerli*» που απετελούντο από τοπικά στρατεύματα και ήταν χωρισμένοι σε «*fusiliers*» (= *tufekci*, τουφεκσίδες, φουσεκλήδες) και τους «*icareli*» (= οπλίτες συνόρων). Έτερες βοηθητικές Μονάδες του οθωμανικού στρατού, προήρχοντο από φόρο-υποτελείς περιοχές της Αυτοκρατορίας, και τέτοιες ήταν οι Δυνάμεις των τατάρων της Κριμαίας, μολδαβοί, βλάχοι, ορισμένοι μαγγυάροι και άλλοι.⁷⁶⁸

Οι αυστριακές και οι πολωνικές Δυνάμεις, μέχρι στις 14 Ιουλίου 1683, έξω από την πόλη, υπό την διοίκηση του Πρίγκιπα *Charles* της Λωρραίνης ανήρχοντο σε 21.000 πεζούς στρατιώτες, 11.000 ιππείς και σε 5.000 ούγγρους «*Esterhary*», δηλαδή συνολικά 37.000 άνδρες. Μέσα στη πόλη της Βιέννης από 14 Ιουλίου έως 12 Σεπτεμβρίου 1683, υπό την διοίκηση του *Ernst Rubiger von Starhemberg* ευρίσκοντο 72 Τάγματα πεζικού, 1 Σύνταγμα ιππέων «*cuirassier*» (σαρισσοφόροι) άνδρες φρουράς της πόλης ανερχόμενοι όλοι στον αριθμό των 12.000 ανδρών. Κατά την μάχη του *Kanlenberg*, ο Βασιλιάς της Πολωνίας *John Sobieski* είχε στη διάθεσή του τις κάτωθι Δυνάμεις: α) αυστριακές (υπό τον Δούκα του *Sachen-Lauenburg*): πεζικό 7 Ταγμάτων και ιππικό 42 Μοιρών, β) σαξονικές (υπό τον *John George I*): πεζικό 6 Ταγμάτων και ιππικό 12 Μοιρών, γ) βαυαρικές (υπό τον *Maximilian B Emanuel*): πεζικό 8 Ταγμάτων και ιππικό 19 Μοιρών, καθώς επίσης (υπό τον Πρίγκιπα *Waldeck*): πεζικό 6 Ταγμάτων και ιππικό 6 Μοιρών, δ) πολωνικές (υπό τον *Stratisslaus Jablonowski*) πεζικό 3 Ταξιαρχιών, ιππικό 3 Ταξιαρχιών και 3 Ταξιαρχίες Ουσσάρων.⁷⁶⁹

Ο Kara Mustafa κάνοντας αυτοψία στο έδαφος γύρω από την Βιέννη, κατέληξε ότι η ορθότερη θέση επίθεσης για την παραβίαση των οχυρώσεων της ήταν ο τομέας, δίπλα από το παλάτι του Αυτοκράτορα, το *Hofburg*, καθότι στο σημείο εκείνο ο ποταμός *Wien* έκαμπτε μακριά από τα τείχη της πόλεως και το έδαφος ήταν αποστραγγισμένο. Το οθωμανικό στρατόπεδο εστήθη στην περιοχή του *Ottakring* λαμβάνοντας την μορφή μίας τεράστιας ημισελήνου.⁷⁷⁰ Κατά την εξέλιξη της πολιορκίας, το οθωμανικό πυροβολικό μειονεκτούσε σε σχέση με το αυστριακό όσον αφορά στα διαμετρήματα των όπλων και στην ποιότητα των πυρομαχικών. Ο επικεφαλής των οθωμανικών Δυνάμεων, Καρα Μουσταφά, είχε στην διάθεσή του 17 κανόνια μέσου διαμετρήματος που έριχναν βλήματα βάρους μεταξύ 12 και 50 κιλών, 95 μικρότερου διαμετρήματος που έριχναν βλήματα βάρους μεταξύ 4 και 10 κιλών και άλλα ελαφρύτερα, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να επιτευχθεί αποτελεσματικός κανονιοβολισμός των αμυντικών οχυρώσεων της Βιέννης από απόσταση.⁷⁷¹ Έτσι, οι οθωμανοί μην διαθέτοντας τα απαραίτητα μεγάλα πολιορκητικά πυροβόλα, κατέφυγαν στη λύση της υπονόμησης. Σχημάτισαν τεράστια λαγούμια, τα οποία γέμιζαν με εκρηκτικά με σκοπό να γκρεμίσουν τα τείχη μέσω τρομερών εκρήξεων. Οι σήραγγες αυτές ήταν τόσο μεγάλες ώστε κατέληγαν σε ολόκληρες υπόγειες σπηλιές κάτω από τα τείχη.⁷⁷²

⁷⁶⁷ Millar Simon – Dennis Peter, “*Vienna 1683 – Christian Europe repels the Ottomans*”, Campaign 191, Osprey Publishing Ltd, Oxford 2008, σ. 21.

⁷⁶⁸ Millar Simon – Dennis Peter, “*Vienna 1683 – Christian Europe repels the Ottomans*”, Campaign 191, Osprey Publishing Ltd, Oxford 2008, σσ. 24-25.

⁷⁶⁹ Millar Simon – Dennis Peter, “*Vienna 1683 – Christian Europe repels the Ottomans*”, Campaign 191, Osprey Publishing Ltd, Oxford 2008, σ. 21.

⁷⁷⁰ Millar Simon – Dennis Peter, “*Vienna 1683 – Christian Europe repels the Ottomans*”, Campaign 191, Osprey Publishing Ltd, Oxford 2008, σ. 44.

⁷⁷¹ Σακελλαρόπουλος Ολύμπιος, “*Η πολιορκία της Βιέννης (1683)*”, άρθρο στο περιοδικό “*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*” τεύχος 17, εκδ. Compress A.E., Αθήνα Ιούνιος 2007, σ. 60

⁷⁷² Κακαβιάς Αλέξανδρος, “*Βιέννη 1683 – Οι Πολωνοί καταστρέφουν τον τουρκικό στρατό*”, άρθρο στο περιοδικό “*Στρατιωτική Ιστορία*”, τεύχος 83, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Ιούλιος 2003, σ. 19.

Στις 22 Ιουλίου 1683, ο βομβαρδισμός της Βιέννης από τα οθωμανικά πυροβόλα ήταν σφοδρός αλλά χωρίς τα προσδοκώμενα από τους οθωμανούς αποτελέσματα. Την επόμενη ημέρα, 23 Ιουλίου, γύρω στις 7 το απόγευμα εξερράγησαν τα πρώτα παγιδευμένα με εκρηκτικά λαγούμια, χωρίς να γίνουν μεγάλες ζημιές. Ο *Von Starhemberg* είχε προβλέψει το γεγονός, διατάζοντας τον πληθυσμό να επιτηρεί τα κελάρια τους, διαπιστώνοντας τυχόν θορύβους από εκσκαφικά εργαλεία και ενημερώνοντας άμεσα. Την Κυριακή, 25 Ιουλίου, ένα ακόμα λαγούμι ανετινάχθη απέναντι από τον προμαχώνα «*Lebel*» (Λέμπελ), αλλά και αυτήν την φορά οι ζημιές στα τείχη δεν ήταν τόσο μεγάλες, εκτός από τον θάνατο λίγων υπερασπιστών της πόλης. Οι μαζικές επιθέσεις των εξερχομένων από τις τάφρους, γύρω από την πόλη, οθωμανών, αντιμετώπιζονταν από τους αμυνόμενους με θεριστικές βολές των φορητών τους όπλων, πολλά εκ των οποίων έφεραν μηχανισμούς πυροδότησης με πυρόλιθο (τσακμακόπετρα), ενώ οι ίδιοι είχαν πολύ λίγα θύματα. Στις 29 Ιουλίου εξερράγησαν δύο λαγούμια ταυτόχρονα και έγιναν μεγάλες ζημιές, αφού ένα μεγάλο μέρος των τειχών κατεστράφη, θάβοντας πολλούς υπερασπιστές της πόλης. Ταυτόχρονα, ο οθωμανικός στρατός εφόρμησε, προσπαθώντας να εκμεταλλευθεί το ρήγμα στα τείχη, αντιμετωπιζόμενος όμως από τους αυστριακούς σε μάχη σώμα με σώμα. Από τους αμυνομένους έγινε και χρήση (πρωτόγωνων) χειροβομβίδων.⁷⁷³ Στις 30 Ιουλίου νέο λαγούμι εξερράγη, ενώ οι υπερασπιστές προσπαθούσαν συνεχώς να επισκευάζουν τις ζημιές. Στις 2 Αυγούστου, ένα λαγούμι που κατεσκεύασαν οι αυστριακοί, με σκοπό να συναντήσει ένα όμοιο οθωμανικό, εξερράγη, φέροντας τον θάνατο σε πολλούς οθωμανούς, αφού εκείνοι εθάφτησαν κάτω από συντρίμια. Μετά τις 3 Αυγούστου, οι οθωμανικές επιθέσεις πεζικού στα κατεστραμμένα σημεία των τειχών της Βιέννης, ήταν συνεχείς με σημαντικές απώλειες και από τα δύο μέρη. Στις 12 Αυγούστου, δύο ακόμα τεράστια οθωμανικά λαγούμια ανετινάχτησαν. Οι αυστριακοί προσπαθούσαν να καλύψουν τα ρήγματα των τειχών με πέτρες και σάκους από μαλλί.⁷⁷⁴ Στις 2 Σεπτεμβρίου 1683, ένα λαγούμι που έσκαψαν οι επιτιθέμενοι, προκάλεσε τη κατάρρευση ενός μεγάλου μέρους του προμαχώνα του Μπουργκ, ενώ μετά από δύο μέρες μία ισχυρή έκρηξη συγκλόνησε την Βιέννη και εδημιούργησε μία μεγάλη τρύπα στον τοίχο αριστερά της άκρης του ίδιου προμαχώνα. Μέσα από χαλάσματα οι πολιορκημένοι διέκριναν τις οθωμανικές σημαίες, ενώ οθωμανικά στρατεύματα άρχισαν να αναρριχώνται.⁷⁷⁵ Στις 8 Σεπτεμβρίου 1683 ανετινάχτησαν δύο λαγούμια στο προμαχώνα Λέμπελ και σε ένα μέρος του προμαχώνα και αριστερά αυτού, το τείχος κατέρρευσε αμέσως.⁷⁷⁶ Μετά από μία δίωρη μάχη που άφησε νεκρούς περίπου 150 υπερασπιστές της πόλης και αρκετά περισσότερους οθωμανούς πολεμιστές, το άνοιγμα εκλείσθη προσωρινά με πέτρες και ξύλα. Οι εξαντλημένοι και κουρασμένοι υπερασπιστές είχαν συνειδητοποιήσει ότι δεν θα μπορούσαν να αντέξουν επ' αορίστου χωρίς ενισχύσεις.⁷⁷⁷ Διεδίδοντο πληροφορίες, ότι επρόκειτο να καταφτάσουν ενισχύσεις 9.000 βουαρών και 8.000 φράγκων πολεμιστών, ενώ λίγο αργότερα θα κατέφθαναν 10.000 σάξονες και ενδεχομένως 20.000 πολωνοί.⁷⁷⁸

Στις ίδιες ημέρες, που υπερασπιστές της Βιέννης προσπαθούσαν να σώσουν την πόλη τους, άτακτα οθωμανικά Σώματα που περιελάμβαναν κυρίως τατάρους και μαγυάρους ιππείς έσπερναν τον τρόπο στην περιφέρεια, λεηλατώντας και σκοτώνοντας τον άμαχο πληθυσμό.

⁷⁷³ Millar Simon – Dennis Peter, “*Vienna 1683 – Christian Europe repels the Ottomans*”, Campaign 191, Osprey Publishing Ltd, Oxford 2008, σσ. 53-54, σημαντικότετο όπλο για τους αυστριακούς αποδείχθηκαν οι χειροβομβίδες, αφού θεωρείται ότι, κατά τη διάρκεια της πολιορκίας, αυτοί χρησιμοποίησαν περίπου 80.000 τεμάχια.

⁷⁷⁴ Millar Simon – Dennis Peter, “*Vienna 1683 – Christian Europe repels the Ottomans*”, Campaign 191, Osprey Publishing Ltd, Oxford 2008, σσ. 55-56.

⁷⁷⁵ Σακελλαρόπουλος Ολύμπιος, “*Η πολιορκία της Βιέννης (1683)*”, άρθρο στο περιοδικό “*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*” τεύχος 17, εκδ. Comppress A.E., Αθήνα Ιούνιος 2007, σ. 60.

⁷⁷⁶ Σακελλαρόπουλος Ολύμπιος, “*Η πολιορκία της Βιέννης (1683)*”, άρθρο στο περιοδικό “*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*” τεύχος 17, εκδ. Comppress A.E., Αθήνα Ιούνιος 2007, σ. 60.

⁷⁷⁷ Millar Simon – Dennis Peter, “*Vienna 1683 – Christian Europe repels the Ottomans*”, Campaign 191, Osprey Publishing Ltd, Oxford 2008., σ. 59.

⁷⁷⁸ Millar Simon – Dennis Peter, “*Vienna 1683 – Christian Europe repels the Ottomans*”, Campaign 191, Osprey Publishing Ltd, Oxford 2008, σ. 59.

Αρχαία συστήματα προειδοποίησης φτιαγμένα από δάδες στις κορυφές υψωμάτων (που άναβαν ως προειδοποίηση κινδύνων) δεν είχαν προετοιμασθεί κατάλληλα. Τα χωριά γνώρισαν τον θάνατο και την ερήμωση.⁷⁷⁹ Όταν στις 12 Σεπτεμβρίου 1683 ενεφανίσθη ο συμμαχικός στρατός τα πράγματα είχαν φτάσει σε σημείο απελπιστικά δύσκολο για τους αμυνομένους. Οι οχυρώσεις της πόλης είχαν πρακτικά περιοριστεί στο τελευταίο τείχος, που και αυτό είχε υπονομευθεί με μεγάλες ποσότητες εκρηκτικών. Η άλωση είχε προγραμματισθεί για τις πρώτες ώρες της 14 Σεπτεμβρίου. Ο Σομπιένσκι είχε φτάσει ακριβώς στην ώρα⁷⁸⁰. Ο Kara Mustafa, έχοντας επικεντρωθεί μόνο στη πολιορκία της Βιέννης, είχε δώσει μόνο ελάχιστη σημασία στον συμμαχικό στρατό που πλησίαζε. Με την είδηση ότι οι σύμμαχοι ήταν πολύ κοντά, μία εμπροσθοφυλακή οθωμανικού ιππικού 5.400 ανδρών υπό τις διαταγές του *Kara Hemmed Diyarbekir*, κινήθηκε προς την θέση *Kahlenberg*, πίσω από τα χωριά *Nussbort* και *Nussberg*, για να συναντήσει των ευρωπαϊκή απειλή. Πίσω τους κινήθηκε ένα σύνολο 17.600 ανδρών υπό τις εντολές του Ibrahim Pasha, ενώ πεζικό 6.000 οθωμανών στρατιωτών υπό τις εντολές του *Abara Sari Hussein* ήταν αρμόδιο για την υπεράσπιση του εδάφους μεταξύ του *Ulrich* και των όχθων του ποταμού *Wien*. Στην αριστερή οθωμανική αμυντική γραμμή διάφορα σημεία προετοιμάστηκαν με τάφρους και εκαλύφθησαν από πυροβόλα.⁷⁸¹ Κατά την μάχη, ο αυστριακός στρατός είχε ταχθεί στο άκρο αριστερό της συμμαχικής παράταξης, απέναντι στην ισχυρότερη πτέρυγα του οθωμανικού στρατού, με εμπροσθοφυλακή του τα Συντάγματα των Δραγόνων. Αφού διέσπασε το οθωμανικό δεξιό, κατόπιν, στρεφόμενος δεξιά, κύκλωσε το κέντρο. Ακολούθησε γενική επίθεση του συμμαχικού στρατού που κατέληξε στην πλήρη συντριβή των οθωμανών. Η σημαία του Προφήτη, το ιερό κειμήλιο των οθωμανών έπεσε στα χέρια των νικητών ευρωπαίων.⁷⁸²

Μετά την αποτυχία των οθωμανών να καταλάβουν την Βιέννη κατά την δεύτερη πολιορκία της το 1683, η Αυτοκρατορία δεν τόλμησε ποτέ ξανά να απειλήσει την Κεντρική Ευρώπη. Το ιππικό του πολωνού Βασιλιά Ιωάννη Σομπιέσκι σε μία αποφασιστική μάχη συνέτριψε τον οθωμανικό στρατό. Τρία χρόνια αργότερα, το 1686, η Βούδα κατελήφθη από τον αυστριακό στρατό που οδηγούσε ο πρίγκιπας Ευγένιος. Ύστερα από 150 χρόνια οθωμανικής κυριαρχίας, η πόλη και η κύρια διάβαση του Δούναβη ήταν στα χέρια δυτικών Δυνάμεων.⁷⁸³

⁷⁷⁹ Millar Simon – Dennis Peter, “*Vienna 1683 – Christian Europe repels the Ottomans*”, Campaign 191, Osprey Publishing Ltd, Oxford 2008., σσ 56-57.

⁷⁸⁰ Κακαβάς Αλέξανδρος, “*Βιέννη 1683 – Οι Πολωνοί καταστρέφουν τον τουρκικό στρατό*”, άρθρο στο περιοδικό “*Στρατιωτική Ιστορία*”, τεύχος 83, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Ιούλιος 2003, σ. 19.

⁷⁸¹ Millar Simon – Dennis Peter, “*Vienna 1683 – Christian Europe repels the Ottomans*”, Campaign 191, Osprey Publishing Ltd, Oxford 2008, σ. 69.

⁷⁸² Καρύκας Παντελής, “*Πρίγκιπας Ευγένιος*”, Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 13, Αθήνα, σσ. 11-12.

⁷⁸³ Καρύκας Παντελής, “*Πρίγκιπας Ευγένιος*”, Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 13, Αθήνα, σ. 13.

● ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Ο ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΠΑΡΑΚΜΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΔΥΝΑΜΩΣΗΣ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ (1683- 1918)

12. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ

ΟΙ ΣΟΥΛΤΑΝΟΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1687 ΕΩΣ 1703, Α) ΣΟΥΛΕΪΜΑΝ Β΄ (1687 – 1691), Β) ΑΧΜΕΤ Β΄ (1691 – 1695) ΚΑΙ Γ) ΜΟΥΣΤΑΦΑ Β΄ (1695 – 1703)

12.1. Οι πολεμικές επιχειρήσεις του Σουλτάνου Σουλεϊμάν Β΄

Ο γιός του Σουλτάνου Ιμπραήμ Α΄ και μεγαλύτερος αδελφός και διάδοχος του Σουλτάνου Μωάμεθ Δ΄, Σουλεϊμάν Β΄ βασίλευσε από το 1687 έως το 1691. Κατά την, μόλις, τετράχρονη βασιλεία του, η Οθωμανική Αυτοκρατορία εδέχθη ανεπάλληλές πολεμικές ταπεινώσεις, με πρώτη την πανωλεθρία του 1687 στη μάχη του Ναγκιχαρσάνι. Οι ενετοί ολοκλήρωσαν την κατάληψη της Πελοποννήσου καταλαμβάνοντας τη Λευκάδα και το εσωτερικό της Δαλματίας, οι αυστριακοί απελευθέρωσαν τη Σερβία, ενώ οι ρώσοι υπέταξαν τους, έως τότε υποτελείς στους οθωμανούς, τατάρους. Χάριν στις ενέργειες του Μεγάλου Βεζίρη Φαζίλ Μουσταφά Κιοπρουλού, το 1690, απωθήθη η αυστριακή εισβολή και ανεκατελήφη το Βελιγράδι. Το 1691 ο Σουλεϊμάν Β΄ πέθανε και τον θρόνο ανέλαβε ο επίσης πολιτικά ανεπαρκής αδελφός του, Αχμέτ Β΄⁷⁸⁴.

12.2. Οι πολεμικές επιχειρήσεις του Σουλτάνου Αχμέτ Β΄

Ο Αχμέτ Β΄, διαδεχόμενος τον αδελφό του Σουλεϊμάν Β΄, βασίλευσε και αυτός μόλις 4 χρόνια, από το 1691 έως του 1695. Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του αντιμετώπισε πολλές εξεγέρσεις σε διάφορες επαρχίες, ενώ ο στρατός του ηττήθη το 1692, από τους αυστριακούς και η Αυτοκρατορία έχασε σημαντικά εδάφη στην Ουγγαρία. Το 1694 οι ενετοί κυρίευσαν τη Χίο. Τον διεδέχθη ο ανιψιός του, Μουσταφά Β΄.⁷⁸⁵

12.3. Οι πολεμικές επιχειρήσεις του Σουλτάνου Μουσταφά Β΄

Σε μία περίοδο πολέμων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με το σύνολο σχεδόν των χριστιανικών κρατών, ο Μουσταφά Β΄ διεδέχθη τον θείο του Αχμέτ Β΄, βασιλεύοντας για 9 χρόνια, από το έτος 1695 έως το 1704. Το 1695, ο πρώην αλγερινός πειρατής και κατόπιν αρχιναύαρχος του οθωμανικού στόλου, Χουσεΐν Μετζομόρτον νίκησε τους ενετούς στη θάλασσα, ενώ ο οθωμανικός στρατός πέτυχε σημαντικές νίκες κατά των αυστριακών και απωθήθη ο Μεγάλος Πέτρος της Ρωσίας από την περιοχή του Αζόφ. Το 1696, οι οθωμανοί νίκησαν τον Εκλέκτορα της Σαξωνίας Φρειδερίκο Αύγουστο, αλλά το 1697 ηττήθηκαν στη μάχη της Ζέντα από τις Δυνάμεις του πρίγκιπα Ευγένιου της Σαβοΐας. Δύο χρόνια μετά, το

⁷⁸⁴ Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, “*The Ottoman Empire*”, Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 38,

“*Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*”, τόμος ΘΑ΄, Εκδοτική Αθηνών, 1991, σ. 331.

⁷⁸⁵ “*Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*”, τόμος Β΄, Εκδοτική Αθηνών, 1991, σ. 112.

1699, υπεγράφη η ιστορική Συνθήκη του Κάρλοβιτς ανάμεσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και στα αντίπαλα χριστιανικά κράτη (Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, Βενετία, Ρωσία και Πολωνία). Βάσει της Συνθήκης αυτής, η Οθωμανική Αυτοκρατορία έχασε την Ουγγαρία (συμπεριλαμβανομένης και της Σλαβονίας) και την Τρανσυλβανία από τους αψβούργους, καθώς επίσης την Πελοπόννησο, την Λίκα και κάποια άλλα δαλματικά εδάφη από την Βενετία, την Ποδολία από την Πολωνία και το Αζόφ από την Ρωσία, αλλά για πρώτη φορά όμως στην ιστορία της, ανεγνωρίσθη ως ευρωπαϊκή Δύναμη. Το 1702, ο Σουλτάνος Μουσταφά Β΄ ανετράπη, μετά από εξέγερση γενιτσάρων που κατηύθη ο Μεγάλος Βεζίρης Μουσταφά Νταλβατά. Κατέφυγε στην Αδριανούπολη και τον επόμενο χρόνο παραιτήθη από το σουλτανικό αξίωμα υπέρ του αδελφού του, Αχμέτ Γ΄.⁷⁸⁶

12.4. Οι σημαντικότερες στρατιωτικές ήττες των οθωμανών κατά την περίοδο 1687 και 1703

Το 1687, στην μάχη του Ναγκιχαρσάνι (πλησίον του Μόχατς, εκεί που το 1526 οι οθωμανοί είχαν αφανίσει τους σύγγρους), 60.000 αυστριακοί και γερμανοί υπό τον Κάρολο της Λορένης, αντιμετώπισαν διπλάσιους σχεδόν οθωμανούς του Σουλτάνου Σουλεϊμάν Β΄ (1687-1691) και τους κατετρόπωσαν. Τον επόμενο χρόνο, το 1688, οι χριστιανικές Δυνάμεις υπό τον Μαξιμιλιανό Εμμανουήλ της Βαυαρίας εισήλθαν στο Βελιγράδι. Οι οθωμανοί κάτοικοι της πόλης κατόρθωσαν, αφού έκαψαν τα σπίτια τους, να διαφύγουν, ενώ μία τουρκική φρουρά υπό τον Ιμπραήμ Πασά διελύθη από την επίθεση των χριστιανών. Την ίδια στιγμή στην μάχη του Ντερμέν ο οθωμανικός στρατός υπέστη βαριά ήττα, αφού αύξησε στο πεδίο της μάχης 7.000 άνδρες του, έναντι μόνο διακοσίων του αυστριακού στρατού.⁷⁸⁷ Με τη συνθήκη του Κάρλοβιτς, στις 26 Ιανουαρίου 1699, εσηματοδοτήθη η αρχή μίας διαφορετικής εποχής μεταξύ ευρωπαίων και οθωμανών. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία για πρώτη φορά υπέγραψε συμφωνία ειρήνης, ως μία ηττημένη Δύναμη, παραχωρώντας εδαφικές εκτάσεις που κατείχε επί πολλά χρόνια.⁷⁸⁸

⁷⁸⁶ Berkay Halil and Murgescu Bagdan, “*The Ottoman Empire*”, Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 38, “*Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*”, τόμος ΣΤ΄, Εκδοτική Αθηνών, 1991, σ. 268.

⁷⁸⁷ Καρύκας Παντελής, “*Η χρήση του πεζικού κατά την Αναγέννηση*”, άρθρο στο περιοδικό “*Στρατιωτική Ιστορία*”, τεύχος 50, Οκτώβριος 2000, σσ. 27-28.

⁷⁸⁸ Bernard Lewis, “*Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας – Τα στάδια της Ανάδυσης*”, (τόμος Ι), επιμέλεια - μετάφραση – σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σ. 104.

13. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ

Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΑΧΜΕΤ Γ΄ (ΓΑΖΗ) Ο ΙΕΡΟΣ ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΣ (1703 – 1730)

13.1. Οι πολεμικές επιχειρήσεις του Σουλτάνου Αχμέτ Γ΄

Ο Σουλτάνος Αχμέτ Γ΄ ήταν γιός του Μωάμεθ Δ΄ από μία ελληνίδα σύζυγό του και βασίλευσε επί 27 χρόνια, από το 1703 έως το 1730. Το 1711, με την υποκίνηση του αυτοεξόριστου στην Οθωμανική Αυτοκρατορία Βασιλιά της Σουηδίας Καρόλου ΙΒ΄, διεξήγαγε νικηφόρο πόλεμο εναντίον του Τσάρου της Ρωσίας Πέτρου του Μεγάλου, ο οποίος τελείωσε το 1713. Ο οθωμανικός στρατός επανέκτησε την περιοχή του Αζόφ. Το 1714 απέσπασε από τη Βενετική Αυτοκρατορία την Πελοπόννησο. Αντίθετα ο πόλεμος του Αχμέτ Γ΄ με τους αυστριακούς είχε τραγικό για την Οθωμανική Αυτοκρατορία αποτέλεσμα αφού με την Συνθήκη του Πασσάροβιτς το 1718, έχασε το Βανάτο, τη Βόρεια Σερβία και την Ολτένια (Δυτική Βλαχία). Το 1724, ο οθωμανικός στρατός εισέβαλε στη Δυτική Περσία για να αποκρουσθεί εν συνεχεία και να αναγκασθεί να εκκενώσει την Ταυρίδα και άλλες περιοχές που παροδικά είχε καταλάβει. Οι μεταρρυθμιστικές προσπάθειες του Αχμέτ Γ΄ και του Βεζίρη του, Ιμπραήμ πασά, για εξευρωπαϊσμό της οθωμανικής κοινωνίας, προκάλεσαν την έντονη αντίδραση των γενιτσάρων, που για μία ακόμα φορά στασίασαν. Αφού εκτέλεσαν τον Μεγάλο Βεζίρη, ανάγκασαν τον Αχμέτ Γ΄ να παραιτηθεί, ο οποίος πέθανε λίγα χρόνια αργότερα στην φυλακή όπου είχε κλειστεί.⁷⁸⁹

13.2. Η επινόηση της ξιφολόγχης και η ανωτερότητα των ευρωπαϊκών στρατιωτικών Δυνάμεων έναντι των οθωμανικών

Το 1700, θεωρείται ως η χρονολογία που τυπικά, ολοκληρώθηκε η απόρριψη της σάρισας, (αν και ο πρωσικός και ο αυστριακός στρατός την είχαν ήδη καταργήσει).⁷⁹⁰ Ήδη από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα, οι ευρωπαϊκοί στρατοί είχαν αρχίσει να αντικαθιστούν τις λόγχες με (σπαθο)ξιφολόγχες (= ξιφολόγχες με μεγάλο μήκος λάμας - μπαγιονέτες). Αυτό έφερε μία επανάσταση στις πολεμικές τακτικές στα πεδία των μαχών, αφού οι μαχητές μπορούσαν να βάλουν κατά τον εχθρού, ενώ συγχρόνως είχαν, άμεσα, την δυνατότητα να υπερασπίσουν τον εαυτό τους σε μάχες σώμα με σώμα.⁷⁹¹ Ο οθωμανικός στρατός δεν θέλησε να ακολουθήσει την παραπάνω εξέλιξη και αγνόησε την ξιφολόγχη, επιμένοντας στην πρακτική χρήσης παραδοσιακότερων όπλων. Παρ' όλη την αναχρονιστικότητά τους και την μη συνακολουθία τους με τις νέες ευρωπαϊκές πολεμικές τακτικές, οι γενίτσαροι, το τακτικότερο Σώμα των οθωμανών, ήταν ακόμα σε θέση να εξαπολύουν τολμηρές επιθέσεις ελπίζοντας σε κάποιο μοιραίο λάθος του εχθρού. Ο Ντε Κριζέ περιέγραφε τις τακτικές μάχης των γενιτσάρων: «... Υποχωρούν για λίγο, ανασυντάσσονται και επιστρέφουν με μεγαλύτερη ορμή. Καθώς δεν διαθέτουν ξιφολόγχες, πετούν τα μουσκέτα τους, τραβούν από τη θήκη το ζίφος και ξεχύνονται σαν ορμητικό ρεύμα πάνω στις εχθρικές ξιφολόγχες που τους περιμένουν παρατεταγμένες. Αν τα δικά μας τάγματα δεν αντέξουν την πίεση και διαρραγούν, τότε είναι

⁷⁸⁹ Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, “*The Ottoman Empire*”, Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σσ. 38-39, “*Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*”, τόμος Β΄, Εκδοτική Αθηνών, 1991, σ. 112.

⁷⁹⁰ Πατσουλές Δημήτρης, «*Η επανάσταση του Πεζικού - Από την σάρισα και την φάλαγγα στο μουσκέτο και το Τάγμα πεζικού*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικές Σελίδες*», τεύχος 35, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σ. 43.

⁷⁹¹ Όταν η μάχη εξελίσσονταν σώμα με σώμα, οι ευρωπαίοι μουσκετοφόροι τοποθετούσαν στο όπλο τους μπαγιονέτα. Αυτή ήταν ένα μαχαίρι μήκους 43 εκατοστών που σε συνδυασμό με ένα όπλο μήκους 1,5 μέτρου, δημιουργούσε μία αυτοσχέδια λόγχη μήκους δύο περίπου μέτρων, (Πατσουλές Δημήτρης, «*Η επανάσταση του Πεζικού - Από την σάρισα και την φάλαγγα στο μουσκέτο και το Τάγμα πεζικού*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικές Σελίδες*», τεύχος 35, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σ. 43).

σίγουρο ότι θα κατακοπούν και δεν θα μπορέσει να τα σώσει ο ανώτερος εξοπλισμός τους...». ⁷⁹² Το μεγαλύτερο πρόβλημα ενός τμήματος πεζικού ήταν να αντέξει την έφοδο του αντιπάλου ιππικού, σε σχετικά καλό έδαφος. Ήταν καθαρά θέμα ψυχολογίας των πεζών, αφού εάν παρέμεναν στις θέσεις των δεν είχαν τίποτα να φοβηθούν από το ιππικό, ενώ αντίθετα, εάν έχαναν την ψυχραιμία τους και διασπούσαν τις γραμμές τους, ήταν καταδικασμένοι σε θάνατο. Διότι τα άλογα αρνούνται κατηγορηματικά να επιπέσουν πάνω σε οποιοδήποτε εμπόδιο, ακόμα και εάν αυτό είναι ένας άνθρωπος, ή ακόμα περισσότερο, μία ομάδα ανθρώπων. Αυτά προσπαθούν πάντα, είτε να παρακάμψουν το εμπόδιο, είτε να το υπερπηδήσουν, εάν κάτι τέτοιο είναι εφικτό. Έτσι, τμήματα πεζικού, εξοπλισμένα με εκηβόλα όπλα, εφ' όσον διατηρούσαν την ψυχραιμία τους, είχαν αποφασιστικό πλεονέκτημα απέναντι σε κάθε τύπο ιππικού. Το μυστικό της επιτυχίας, ήταν το τμήμα πεζικού που εδέχετο την εχθρική επέλαση να παραμείνει κατά το δυνατόν ατάραχο, με τα πλευρά του στηριγμένα είτε από φίλιες δυνάμεις, είτε από φυσικά και τεχνητά εμπόδια. ⁷⁹³

Οι τακτικές επιθέσεως των Ευρωπαϊκών σκαφών της εποχής, συνίσταντο στην καταπόνηση του εχθρού με μαζικά πυρά και την σταδιακή, με άλματα, προώθηση εναντίον του, με σκοπό την κατάληψη του κατεχόμενου εδάφους. Δύο ήταν οι κύριοι σχηματισμοί του πεζικού της εποχής, η γραμμή και η φάλαγγα. Η φάλαγγα, ήταν σχηματισμός προσπελάσεως και όχι μάχης και εχρησιμοποιείτο συνήθως υπό την κάλυψη τμημάτων ιππικού, ενώ ως σχηματισμός εξασφάλιζε ηυξημένη ταχυκινήσια σε σχέση με το σχηματισμό γραμμής και μεγάλο βάθος. Ωστόσο, ο κύριος σχηματισμός μάχης ήταν αυτός της γραμμής βάθους τριών ζυγών, που επέτρεπε την χρήση του συνόλου των όπλων των ανδρών μίας Μονάδας. ⁷⁹⁴ Μία άλλη έμπνευση έλυσε το πρόβλημα της αταξίας που εδημιουργείτο στα τάγματα γραμμικής παράταξης κατά την προέλασή τους, όταν ο πρίγκιπας Λεοπόλδος του *Anbalt-Dessau* εισήγαγε την προέλαση υπό τον ρυθμό των τυμπάνων, που διατηρούσε τη συνοχή των γραμμών και ηύξανε την ταχύτητα των ελιγμών. ⁷⁹⁵

Με την επινόηση, από τους ευρωπαίους, νέων τακτικών μάχης, η οθωμανική στρατηγική που, καθ' όλη την διάρκεια της εξάπλωσης στηρίζετο στην ευκινήσια και στην επίθεση, δεν μπορούσε πλέον να εφαρμοσθεί. Ήδη από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα είχε χαθεί κάθε τακτική πρωτοβουλία και οι οθωμανοί υποχρεώνονταν να στηρίζονται σε όλο και περισσότερο πολύπλοκες τακτικές αμυντικές οχυρώσεις στο πεδίο μάχης, εξαπολύοντας άτακτες επιθέσεις που δεν είχαν πολλά περιθώρια επιτυχίας, μπροστά στον αδιαπέραστο φραγμό από παρατεταγμένες ξιφολόγχες των πειθαρχημένων ευρωπαϊκών στρατών. ⁷⁹⁶

Το 1711, η νίκη των οθωμανών του Μεχμέτ Πασά έναντι των ρώσων στην μάχη του Προύθου ποταμού, ενεθάρρυνε την Αυτοκρατορία, παρ' όλο που ο νικητής στρατός διέθετε συντριπτικά περισσότερους άνδρες έναντι του εχθρού, 260.000 προς 40.000 των ηττημένων. Όμως, πέντε χρόνια αργότερα, το 1716, ο Μεγάλος Βεζίρης Σιλαχτάρ Αλή Πασά (ο οποίος είχε στην διάθεσή του 40.000 γενιτσάρους, 30.000 σπαχήδες και 50.000 ατάκτους), ηττήθηκε από τις αυστριακές Δυνάμεις κοντά στο Βελιγράδι. ⁷⁹⁷ Τα ευρωπαϊκά στρατεύματα εγένοντο ολοένα και πιο πειθαρχημένα, δρώντας συλλογικά και με ψυχραιμία έναντι των αντιπάλων τους. Οι άνδρες του πρώτου ζυγού προχωρούσαν ένα βήμα εμπρός, γονάτιζαν και έτειναν τα μουσκέτα τους, υπό γωνία 45°, προς την κατεύθυνση του εχθρού. Οι άνδρες των άλλων ζυγών πύκνωναν όσο μπορούσαν περισσότερο τις γραμμές τους, σε σημείο όπου ο δεξιός αγκώνας του ενός να ακουμπά στον ώμο του άλλου και οι ξιφολόγχες των μουσκετών τους να προεξέχουν ελαφρά πάνω από τα κεφάλια των ανδρών του πρώτου ζυγού. Τα μουσκέτα των

⁷⁹² Καρύκας Παντελής, "Πρωσικός Στρατός 1740-1763", Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 6, Αθήνα, σ. 6

⁷⁹³ Καρύκας Παντελής, "Πρωσικός Στρατός 1740-1763", Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 6, Αθήνα, σσ. 30-32.

⁷⁹⁴ Καρύκας Παντελής, "Πρωσικός Στρατός 1740-1763", Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 6, Αθήνα, σσ. 26-27.

⁷⁹⁵ Πατσουλές Δημήτρης, «Η επανάσταση του Πεζικού - Από την σάρισα και την φάλαγγα στο μουσκέτο και το Τάγμα πεζικού», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικές Σελίδες», τεύχος 35, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σ. 44.

⁷⁹⁶ Nicolle David – Mc Brite Angus, "Hungary and the fall of Eastern Europe (1000-1568)", Osprey Publishing Ltd, London 1988, σ. 6.

⁷⁹⁷ Παπαβλασσόπουλος Κοσμάς, «Παιδομάζωμα και γενιτσαρισμός», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», τεύχος 8, εκδ. Περίσκοπιο, Φεβρουάριος 2003, σ. 54.

ανδρών του τρίτου ζυγού, ξεπρόβαλαν ανάμεσα στους άνδρες του δεύτερου ζυγού. Με τον τρόπο αυτόν, απέναντι από τους επελαύνοντες ιππείς εδημιουργείτο ένα πραγματικό ζωντανό τείχος από άνδρες και ξιφολόγχες. Οι Υπαξιωματικοί του πεζικού έπαιρναν θέσεις πίσω από τους άνδρες τους, έτοιμοι να τους συγκρατήσουν σε περίπτωση που κάποιοι εκδήλωναν σημεία πανικού. Οι Αξιωματικοί ετάσσοντο στα πλευρά του Λόχου κατευθύνοντας τους άνδρες τους, ενώ η Διοίκηση του Τάγματος με τους μουσικούς και την σημαία ετάσσοντο σε απόσταση λίγων βημάτων πίσω από τον τρίτο ζυγό των τυφεκιοφόρων.⁷⁹⁸ Η ιδανική απόσταση προς εκτέλεση πυρών από τους παρατεταγμένους ευρωπαϊκούς λόγους πεζών, ήταν αυτή των 30 βημάτων (20 μέτρων περίπου), ενάντια στους επελαύνοντες ιππείς. Εάν διετάσσετο η εκτέλεση πυρών από μεγαλύτερη απόσταση δεν θα ήταν βέβαιοι ότι θα επροκαλούντο αρκετές απώλειες, ενώ εάν εδίδετο πυρ σε μικρότερη απόσταση, υπήρχε ο κίνδυνος, νεκροί ιππείς ή νεκρά άλογα, να πέσουν πάνω στις γραμμές του πεζικού και να δημιουργήσουν ρήγματα με καταστροφικές συνέπειες.⁷⁹⁹

Κατά την μάχη του Πετροβαράντιν του 1716, διεφάνη και πάλι το μέγεθος της ποιοτικής διαφοράς στις τακτικές της στρατηγικής των αντιπάλων παρατάξεων, όπως περιγράφεται από έναν αυτόπτη μάρτυρα της εποχής: «... Οι κινήσεις των οθωμανών ήταν ασυντόνιστες, εμπνεόμενες από την τοπική πρωτοβουλία του κάθε Αξιωματικού. Σε λίγες στιγμές το αυτοκρατορικό πεζικό είχε φτάσει σε απόσταση 100 περίπου μέτρων από τις οθωμανικές θέσεις. Τότε οι γενίτσαροι έβαλαν ομαδικά μια ομοβροντία και με τα σπαθιά στα χέρια, κραυγάζοντας φοβερές κραυγές όρμησαν κατά των αυστριακών. Το αυτοκρατορικό πεζικό τους περίμενε ψύχραιμα και μόλις αυτοί έφτασαν σε απόσταση 20 βημάτων, άνοιξε πυρ μαζικά εναντίον τους. Όσοι γενίτσαροι πέρασαν αλώβητοι από τον αυστριακό φραγμό πυρός, εξοντώθηκαν μέχρι ενός από τις ξιφολόγχες των αυστριακών [...] Μέσα σε λίγες ώρες, η οθωμανική φάλαγγα δεν υπήρχε πια...».⁸⁰⁰ Έτσι, επίσης, περιγράφεται η πειθαρχημένη δράση ενός παρατεταγμένου Λόχου, προς αντιμετώπιση κάποιας οθωμανικής επίθεσης: «... Οι άνδρες του πρώτου ζυγού εκτελούσαν πυρά μόνον κατόπιν Ειδικής Διαταγής, ενώ αυτοί των άλλων ζυγών, έβαλαν ανά δύο Διμοιρίες. Συνήθως έβαλαν ταυτόχρονα οι δύο Διμοιρίες του κέντρου του Τάγματος ή οι δύο ακραίες. Ακολουθούσαν οι άλλες δύο που ευρίσκοντο στα πλευρά των πρώτων κ.λ.π.».⁸⁰¹ Κατά το «ολλανδικό σύστημα» βολής προεβλέπετο η εναλλάξ εκτόξευση πυρός από τον δεύτερο ή τρίτο ζυγό, με τον πρώτο να διατηρείται σε εφεδρεία.⁸⁰² Την ίδια χρονιά, το 1716, ο οθωμανικός στρατός ηττήθη και πάλι στην περιοχή Κισόντα, όπου κατελήφθη το Ταμεσβάρ. Τον επόμενο χρόνο, το 1717, ο αυστριακός στρατός με 70.000 στρατιώτες και στολίσκο 10 πολεμικών ποταμόπλοιων στον ποταμό Δούναβη, διέλυσε οθωμανική στρατιά 70.000 πεζών που έφεραν και 200 πυροβόλα και 80.000 ιππέων υπό του Χαλίλ Πασά, επανακαταλαμβάνοντας το Βελιγράδι. Ο Στρατηγός Ντελά Κολονί, περιγράφει την μάχη: «... Τα τακτικά οθωμανικά στρατεύματα αποτελούσαν ένα μικρό μόνο μέρος της στρατιάς. Οι υπόλοιποι στρατιώτες δεν ήταν παρά ένοπλοι όχλοι συγκεντρωμένοι από κάθε γωνιά της Αυτοκρατορίας του Σουλτάνου, ο οποίος αγνοούσε την έννοια της λέξης πειθαρχία και δεν διέθετε ούτε τον κατάλληλο οπλισμό, ούτε την απαραίτητη εκπαίδευση για να αντιμετωπίσει επί ίσοις όροις έναν ευρωπαϊκό στρατό...».⁸⁰³

Από το 1683 έως το 1717, ο αυστριακός αυτοκρατορικός στρατός, είχε φτάσει στο απόγειο της ισχύος του αριθμώντας περί τους 150.000 άνδρες, συμπεριλαμβάνοντας και τμήματα από άλλες χώρες. Βασική Μονάδα μάχης ήταν τα Συντάγματα πεζικού και ιππικού. Τα Συντάγματα πεζικού ως το 1700 περίπου, διέθεταν 12 Λόχους πεζικού με 150 άνδρες ανά

⁷⁹⁸ Καρύκας Παντελής, «Πρωσικός Στρατός 1740-1763», Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 6, Αθήνα, σ. 35.

⁷⁹⁹ Καρύκας Παντελής, «Πρίγκιπας Ευγένιος», Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 13, Αθήνα, σ. 35.

⁸⁰⁰ Καρύκας Παντελής, «Πρίγκιπας Ευγένιος», Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 13, Αθήνα, σσ. 55-56.

⁸⁰¹ Καρύκας Παντελής, «Πρωσικός Στρατός 1740-1763», Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 6, Αθήνα, σ. 6.

⁸⁰² Πατσουλές Δημήτρης, «Η επανάσταση του Πεζικού - Από την σάρισα και την φάλαγγα στο μουσκέτο και το Τάγμα πεζικού», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικές Σελίδες», τεύχος 35, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σ. 44.

⁸⁰³ Παπαβλασσόπουλος Κοσμάς, «Παιδομάζωμα και γενίτσαρισμός», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Φεβρουάριος 2003, σ. 54.

Λόχο. Η συνολική Δύναμη του Συντάγματος έφτανε τους 1.800 άνδρες περίπου.⁸⁰⁴ Τα Συντάγματα του αυστριακού αυτοκρατορικού ιππικού διεκρίνοντο σε τρεις τύπους: τους «*θωρακοφόρους*», τους «*δραγώνους*» και τους «*ουσσάρους*», αριθμούσε δε περί τους 1.000 άνδρες έκαστο χωρισμένο σε 12 Ίλες οι οποίες ενώνοντο ανά δύο σχηματίζοντας 6 Επιλαρχίες. Στα Συντάγματα δραγώνων, μία από τις Ίλες ε χαρακτηριζέτο ως «*Πλη εφίππων γρεναδιέρων*» και οι άνδρες της έφεραν το ίδιο με τους πεζούς γρεναδιέρους γούνινο καπέλο. Το πυροβολικό δεν είχε σταθερή οργάνωση. Απετελείτο από έναν αριθμό πυροβολαρχιών, οι οποίες όμως δεν διέθεταν συγκεκριμένο αριθμό πυροβόλων, τα οποία διεκρίνοντο σε τρεις τύπους, σε βαριά, σε πυροβόλα πεδίου και σε υπερελαφρά. Τα βαριά πυροβόλα, αναλόγως του βάρους των βλημάτων που έβαλλαν διεκρίνοντο σε πυροβόλα των 48,36 και 24 λιβρών. Τα βαρύτερα, των 24 λιβρών, είχαν το καθένα 20 υπηρέτες και ομάδα 24 αλόγων. Το πυροβολικό, υπήγετο στο μηχανικό.⁸⁰⁵

Σταδιακά, τα όπλα και η εκπαίδευση των γενιτσάρων άρχισαν τόσο πολύ να εκφυλίζονται, ώστε οι τάταροι της Κριμαίας και άλλες επαρχιακές στρατιωτικές Δυνάμεις τους είχαν αντικαταστήσει ως Δυνάμεις κρούσης του οθωμανικού στρατού.⁸⁰⁶ Οι ανεπάλληλες οθωμανικές ήττες, που είχαν ως συνέπεια την διάλυση μεγάλων στρατευμάτων της Αυτοκρατορίας, ηνάγκασαν τον Σουλτάνο Αχμέτ Γ' να υπογράψει με τους αυστριακούς τη Συνθήκη του Πασάροβιτς το 1718, βάση της οποίας ολόκληρη σχεδόν η Σερβία περιήρχετο στην κατοχή των αυστριακών. Μαζί με την μείωση της στρατιωτικής αξίας των οθωμανικών στρατευμάτων, εμειώνετο και η πολιτική Δύναμη του Σουλτάνου, στο εσωτερικό της χώρας. Ενώ οι μονάρχες των ευρωπαϊκών κρατών απελάμβαναν την απόλυτη εξουσία, αντίθετα, οι Σουλτάνοι διεμοίραζαν την εξουσία τους στους τοπικούς Διοικητές της Αυτοκρατορίας, οι οποίοι προήρχοντο, σε πολλές περιπτώσεις, από το Σώμα των γενιτσάρων.⁸⁰⁷

⁸⁰⁴ Καρύκας Παντελής, «*Πρίγκιπας Ευγένιος*», Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 13, Αθήνα, σ. 78.

⁸⁰⁵ Καρύκας Παντελής, «*Πρίγκιπας Ευγένιος*», Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 13, Αθήνα, σ. 80.

⁸⁰⁶ Quataert Donald, «*Η Οθωμανική Αυτοκρατορία - Οι τελευταίοι αιώνες (1700-1922)*», εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2000, σ. 79.

⁸⁰⁷ Παπαβλασσόπουλος Κοσμάς, «*Παιδομάζωμα και γενιτσαρισμός*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά Θέματα*», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Φεβρουάριος 2003, σ. 54.

14. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΟΙ ΣΟΥΛΤΑΝΟΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1730 ΕΩΣ 1757, Α) ΜΑΧΜΟΥΤ Α΄ (1730-1754) ΚΑΙ Β) ΟΣΜΑΝ Γ΄ (1754-1757)

14.1 Οι πολεμικές επιχειρήσεις του Σουλτάνου Μαχμούτ Α΄

Ο Σουλτάνος Μαχμούτ Α΄ ήταν ο μεγαλύτερος γιός του Μουσταφά Β΄ και βασιλεύσε επί 24 χρόνια, από το 1730 έως το 1754, ανεβαίνοντας στο θρόνο μετά την ανατροπή του θείου του Αχμέτ Γ΄, από τους γενιτσάρους. Το 1733 επετέθη στην Περσία με σκοπό να αποσπάσει από τον Σάχη Ναδέρ σαχ το τώως οθωμανικό Αζερμπαϊτζάν, αλλά μετά τρία χρόνια πολέμου δεν κατάφερε να πετύχει τον σκοπό του, χάνοντας και την Γεωργία. Ακολούθησε νέος πόλεμος εναντίον της Αυστρίας και της Ρωσίας κατά τα έτη 1736 έως 1739, όπου η Οθωμανική Αυτοκρατορία με την Συνθήκη του Βελιγραδίου, την 18 Σεπτεμβρίου 1739 ανέκτησε την Ολτένια και τη Βόρεια Σερβία, που λίγα χρόνια πριν είχαν καταληφθεί από τα χριστιανικά κράτη, με αποτέλεσμα μια δεύτερη σερβική μετανάστευση στο Βανάτο και στην Ουγγαρία. Η Ρωσία ανέκτησε το Αζόφ. Παράλληλα, ο Μαχμούτ Α΄ αντιμετώπισε επικίνδυνες εσωτερικές εξεγέρσεις στην Αραβία και στο Αϊδίνιο, τις οποίες κατόρθωσε να καταστείλει το 1739. Το 1743 επανελήφθη ο πόλεμος με την Περσία, ο οποίος διήρκεσε τρία χρόνια και έληξε το 1746, χωρίς αποτελέσματα. Τα επόμενα χρόνια ο Μαχμούτ Α΄ διετήρησε ειρηνικές σχέσεις με την Ευρώπη. Όταν πέθανε το 1754, τον διαδέχθη στον θρόνο ο νεότερος αδελφός του, Οσμάν Γ΄.⁸⁰⁸

14.2 Η σύντομη βασιλεία του Σουλτάνου Οσμάν Γ΄

Ο νεότερος αδελφός του Μαχμούτ Α΄, Σουλτάνος Οσμάν Γ΄, βασιλεύε μόλις 3 χρόνια από το 1754 έως το 1757. Το 1756 ξεκίνησε στην Κεντρική Ευρώπη ο επταετής πόλεμος (1756-1763), όταν ο Φρειδερίκος της Πρωσίας εκήρυξε τον πόλεμο στην Αυτοκράτειρα της Αυστρίας των Αψβούργων, μετά τον θάνατο του συζύγου της το 1740. Αφορμή για την σύγκρουση ήταν η κατοχή της συνοριακής επαρχίας της Σιλεσίας, αλλά βαθύτερο αίτιο ήταν η προσπάθεια της ανερχόμενης Πρωσίας και απαλλαγεί από τις βλέψεις της Ρωσίας και Αυστρίας. Στο πλευρό της Πρωσίας ετάχθη η Αγγλία, ενώ στον αυστριακό συνασπισμό εισήλθε η Γαλλία και η Ρωσία, μετατρέποντας μία τοπική σύρραξη σε παγκόσμια, αφού βρετανοί και γάλλοι συνεκρούσθησαν εκτός ευρωπαϊκών εδαφών, στις αποικίες τους.⁸⁰⁹ Κατά τον επταετή πόλεμο, οι βρετανοί έριξαν το βάρος τους στις υπερπόντιες εκστρατείες, πολεμώντας και νικώντας τους γάλλους στον Καναδά και στην Ινδία. Στην Ευρώπη απέστειλαν μόνο ένα μικρό εκστρατευτικό Σώμα, το οποίο ενώθη με τις Δυνάμεις του Αννόβερου, του Μπράουνσβαϊγκ και της Έσσης Κέσελ.⁸¹⁰ Κατά την εποχή του Οσμάν Γ΄, αναφέρονται οι πρώτες επαναστάσεις των Βαχαβιτών της Αραβίας. Τον διαδέχθη στον οθωμανικό θρόνο ο εξάδελφός του, Μουσταφά Γ΄.⁸¹¹

⁸⁰⁸ Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, “*The Ottoman Empire*”, Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 39, “*Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*”, τόμος ΣΤ΄, Εκδοτική Αθηνών, 1991, σσ. 107-108.

⁸⁰⁹ Χαράτσης Ευάγγελος-Εκτωρ, «*Η μάχη του Μίντεν (1795)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 149, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σ. 69.

⁸¹⁰ Καρύκας Παντελής, «*Πρωσικός Στρατός 1740-1763*», Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 6, Αθήνα, σ. 66.

⁸¹¹ “*Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*”, τόμος Η΄, Εκδοτική Αθηνών, 1991, σ. 32.

14.3 Η ποιότητα του οθωμανικού στρατού των μέσων του 18ου αιώνα και οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις του Σουλτάνου Μαχμούτ Α΄

Κατά την εποχή του Σουλτάνου Μαχμούτ Α΄ εσημειώθη μία ανάσχεση της οθωμανικής παρακμής με την επιστροφή στην Αυτοκρατορία εδαφών της Σερβίας και της Βλαχίας, από την Αυστρία, σύμφωνα με τα όσα προέβλεπε η Συνθήκη του Βελιγραδίου του 1739, ενώ ημποδίσθη η αυβουργική επέκταση στα Βαλκάνια. Αλλά τώρα, μετά την αποχώρηση των ενετών από το προσκήνιο, ένας νέος αντίπαλος ισχυροποιείτο. Ήταν η Ρωσία, που αφαιρώντας από την Αυτοκρατορία την Κριμαία και την Βεσαραβία ηνάγκασε τον Σουλτάνο να συμβιβασθεί στη θέληση της, δηλαδή να θέσει κάτω από την προστασία της όλους τους ορθοδόξους χριστιανούς υπηκόους.⁸¹² Ο οθωμανικός στρατός, παρ' όλες τις μεμονωμένες νίκες του σε ορισμένα μέτωπα του πολέμου, ευρίσκετο σε δεινή θέση σε θέματα πειθαρχίας, οργάνωσης και εξοπλισμού, αφού οι ήττες του λόγω κακοδιοίκησης ήταν πολύ περισσότερες. Η κεντρική εξουσία άρχισε να εξαρτάται κατά έναν μεγάλο βαθμό από τους «*ayan*» (= επαρχιακούς προκρίτους, αγιάνηδες) τόσο για την παροχή στρατευμάτων, όσο και για την συλλογή των φόρων.⁸¹³ Αντίθετα, στη Δύση οι εξελίξεις όσον αφορά την στρατιωτική τεχνολογία και τις τακτικές μάχης ήταν θεαματικές και πρωτόγνωρες. Ήταν η εποχή που καθιερώθησαν από τους ευρωπαϊκούς στρατούς τα «χάρτινα φυσίγγια». Οι τουφεκιοφόροι έκοβαν την άκρη του φυσεκίου και με τη ράβδο πατίκωναν στη κάνη το μπαρούτι, το βόλι και το χαρτί περιτυλίγματος. Έτσι εξησφαλιζέτο μεγαλύτερη ταχυβολία.⁸¹⁴ Μέχρι το 1738, όλοι σχεδόν οι ευρωπαϊκοί στρατοί είχαν υιοθετήσει το «χάρτινο φυσίγγιο», τη συσκευασία δηλαδή, στην οποία επεριέχετο μία βολίδα και η απαραίτητη ποσότητα πυρίτιδας για να την εκτόξευση.⁸¹⁵

Τον 18^ο αιώνα ο πλούτος της Δύσης, που ωφείλετο στις συνεχείς βελτιώσεις στη ναυπηγική και στην ναυσιπλοΐα καθώς και στην ανάπτυξη του εμπορίου, σε συνδυασμό με την πληθυσμιακή αύξηση των ευρωπαίων λόγω της βελτίωσης των όρων διαβίωσης, παρείχε στις χώρες αυτές τη δυνατότητα διατήρησης πολυαριθμότερων και καλύτερα εξοπλισμένων χερσαίων και ναυτικών Δυνάμεων.⁸¹⁶ Έτσι, οι ευρωπαϊκοί στρατοί της εποχής, ήταν εξαιρετικά πολυπληθείς. Επί παραδείγματι, ο πρωσικός στρατός του Αυτοκράτορα Φρειδερίκου, κατά τον επταετή πόλεμο (1750-1763), παρέτασε 100.000 (τακτικό) στρατό έναντι 400.000 ανδρών των συνασπισμένων εχθρικών στρατών.⁸¹⁷ Οι στολές των ευρωπαϊκών στρατευμάτων κατά τα μέσα του 18^{ου} αιώνας, είχαν αρκετές ομοιότητες αν εξαιρέσουμε τα βασικά χρώματα κάθε κράτους: κόκκινο για τον βρετανικό στρατό, λευκό για τον γαλλικό και κυανό για τους γερμανικούς και πρωσικούς στρατούς με εξαιρέσεις ορισμένων Μονάδων, όπως του Ανόβερου που έφεραν κόκκινες στολές, όπως οι βρετανοί. Οι άνδρες του τακτικού στρατού φορούσαν χιτώνια των οποίων το μήκος έφτανε μέχρι το γόνατο, ενώ στο πίσω μέρος της στολής, η φόδρα ήταν γυρισμένη, αποκαλύπτοντας το χαρακτηριστικό χρώμα του εκάστοτε Συντάγματος, το οποίο επαναλαμβάνόταν στα πέτα και στα μανίκια. Στην εξάρτηση περιλαμβάνονταν ένα τρίκοχο καπέλο, όμως, οι επίλεκτες Μονάδες, όπως οι «*Φρουρές*» και οι «*Γρεναδιέροι*», φορούσαν καπέλα από γούνα αρκούδας, ή έφεραν χαρακτηριστικές «*μίτρες*». Βασικά όπλα του πεζικού, ήταν το εμπροστογενές

⁸¹² Kunt Ibrahim Metin, «*Οι υπηρέτες του Σουλτάνου – Ο μετασχηματισμός της οθωμανικής επαρχιακής διακυβέρνησης (1500-1650)*», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σ. 64.

⁸¹³ Zurcher J Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σ. 60, επρόκειτο για άτομα ποικίλης προέλευσης, όπου ορισμένοι από αυτούς ήταν οθωμανοί ή ήταν πλούσιοι έμποροι, τραπεζίτες ή γαιοκτήμονες. Κοινό παρανομαστή αποτελούσαν ο πλούτος και η τοπική βάση εξουσίας, ώστε η κυβέρνηση, αντίθετα με την επίσημη πολιτική της, τους απεδέχετο ως ενδιάμεσους ανάμεσα στην ίδια και στους επαρχιακούς πληθυσμούς. Πολλοί άγγιζαν τα όρια της αυτονομίας και η κεντρική διοίκηση τους αντιμετώπιζε περισσότερο ως υποτελείς ηγεμόνες, παρά ως υπηκόους.

⁸¹⁴ Grant G.R., «*Battle*», Dorling Kinderslev Limited, London 2005, σ. 199.

⁸¹⁵ Πατσουλές Δημήτρης, «*Η επανάσταση του Πεζικού - Από την σάρισα και την φάλαγγα στο μουσκέτο και το Τάγμα πεζικού*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικές Σελίδες*», τεύχος 35, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σ. 44.

⁸¹⁶ Μούρτος Γεώργιος, «*Τουρκία, το ένστολο κράτος*», εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα 2002, σ. 157.

⁸¹⁷ Καρύκας Παντελής, «*Πρωσικός Στρατός 1740-1763*», Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 6, Αθήνα, σ. 70.

μουσκέτο και η μακριά ξιφολόγη, με την οποία οι πεζοί αντιμετώπιζαν τα ξίφη των ιππέων. Οι μουσκετοφόροι, χρησιμοποιώντας μαύρη πυρίτιδα, εκτόξευαν μία σφαίρα σε κάθε βολή και ύστερα από κάθε ομοβροντία ένα παχύ σύννεφο κάλυπτε τις Μονάδες που παρετάσσονταν γραμμικά. Ένας καλά εκπαιδευμένος στρατιώτης μπορούσε να πραγματοποιήσει 3-4 βολές το λεπτό. Όταν όμως ο καιρός ήταν υγρός, η λειτουργία των μουσκέτων, εγένετο προβληματική. Οι ιππείς, ήταν εξοπλισμένοι με μακριές και κυρτές σπάθες, μικρές καραμπίνες και (μη αποτελεσματικές) πιστόλες.⁸¹⁸

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν μπόρεσε να εναρμονισθεί και να αντιμετωπίσει, με ανάλογο τρόπο, τις νέες συνθήκες που δημιουργήθηκαν με την αυξανόμενη ευρωπαϊκή στρατιωτική, τεχνολογική, οικονομική και πολιτιστική υπεροχή.⁸¹⁹ Ο οθωμανικός στρατός των μέσων του 18^{ου} αιώνα, παρέμεινε κακοσυντηρημένος και ανοργάνωτος, ενώ οι προσπάθειες διαφόρων Σουλτάνων για παραμερισμό των ανεκπαίδευτων στρατευμάτων, αντικατάσταση των ανίκανων αρχηγών και απάλειψης της διαφθοράς, έπεφταν στο κενό γιατί η πειθαρχία είχε χαθεί από το στράτευμα, όπως και ο απόλυτος έλεγχος των Σουλτάνων σ' αυτό. Σε περιπτώσεις εξωτερικών κινδύνων εγένοντο προσπάθειες επιστροφής σε μία προγενέστερη αυστηρότητα, αλλά μόνο παροδικά, αφού μόλις οι κίνδυνοι παρερχόταν, εγκαταλείπονταν όλες οι ενέργειες για εξεύρεση λύσεων στην παρακμή που μάστιζε το στράτευμα.⁸²⁰ Την ίδια εποχή, το οθωμανικό ναυτικό είχε ξεπέσει τόσο πολύ, ώστε οι οθωμανοί καπετάνιοι δύσκολα άφηναν τις ακτές, φοβούμενοι τα μπουρίνια.⁸²¹ Όμως, η κύρια αιτία για την στασιμότητα της επιχειρησιακής κατάστασης του οθωμανικού στρατού λόγω των μεγάλων περιόδων παραμέλησης και της δυσκολίας προοπτικών βελτίωσης ήταν, φυσικά, οι γενίτσαροι, που αρνούμενοι κάθε αλλαγή και υποστηριζόμενοι από διάφορους κοινωνικούς κύκλους, εφ' ενός μεν δημιουργούσαν προβλήματα στο εσωτερικό της χώρας και αφ' ετέρου, ούτε τους εξωτερικούς εχθρούς μπορούσαν να νικήσουν στο πεδίο της μάχης, αφού δεν εδέχοντο να υιοθετήσουν νέα όπλα και νέες τακτικές μάχης. Είχαν όμως τη δύναμη προάσπισης των συμφερόντων τους, μέσα στην Αυτοκρατορία.⁸²² Το ότι οι γενίτσαροι είχαν πάψει να αποτελούν πλέον μια αξιόλογη στρατιωτική Δύναμη, αυτό καταδεικνύεται και από την ακόλουθη αναφορά που συνέταξε ένας βρετανός διπλωμάτης προς το Υπουργείο Εξωτερικών της χώρας του, έπειτα από μία επίσκεψή του στην Κωνσταντινούπολη: «... Την Πέμπτη, παρακολουθήσαμε μία παρέλαση των γενιτσάρων στην οποία συμμετείχε σχεδόν το σύνολό τους, από παιδιά 8 χρονών μέχρι γέροι άνω των 70. Η εμφάνιση τους ήταν πολύ κακή. Πολλοί ήταν ρακένδυτοι με κακοσυντηρημένα όπλα που ανήκαν σε πανσπερμία τύπων και διαμετρημάτων, μερικοί έφεραν ξίφη και πιστόλια και άλλοι όχι. Οι ηλικιωμένοι άνδρες ήταν εξασθενημένοι και πολλοί από τους νεότερους ήταν ασθενείς και καχεκτικοί...». Ένας άλλος βρετανός διπλωμάτης, ο Λόρδος Στράτφορντ Ρέντκλιφ, που είχε ζήσει αρκετά χρόνια στην Κωνσταντινούπολη, είχε γράψει: «... Οι γενίτσαροι είχαν γίνει κύριοι της κυβέρνησης, σφαγείς των κυβερνητών τους και πληγή δεινών για όλους, εκτός από τους εξωτερικούς εχθρούς της χώρας».⁸²³ Ο φόβος των Σουλτάνων για σοβαρές αντιδράσεις από την ισχυρή κάστα των γενιτσάρων ήταν δεδομένη, όπως δεδομένη ήταν και η παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας παρ' όλη τη θέληση της κεντρικής εξουσίας για επαναφορά της παλιάς συγκεντρωτικής δομής διοίκησης, μέσω δανεισμού σύγχρονων πολιτικών, τεχνολογικών και στρατιωτικών στοιχείων από την Ευρώπη.⁸²⁴ Η δύναμη και το θράσος των γενιτσάρων είχαν αυξηθεί τόσο, ώστε όλες τις επιδιώξεις των Σουλτάνων να διαλύσουν τα παραδοσιακά

⁸¹⁸ Χαράτσης Ευάγγελος-Εκτωρ, «Η μάχη του Μίντεν (1795)», άρθρο στο περιοδικό «Στρατιωτική Ιστορία», τεύχος 149, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σ. 80.

⁸¹⁹ Μούρτος Γεώργιος, «Τουρκία, το ένστολο κράτος», εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα 2002, σ. 158.

⁸²⁰ Nicole David - Mc Bride Angus, «Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)», Reed International Books Limited, London 1983, σσ. 20-22.

⁸²¹ Goodwin Godfrey, «Οι γενίτσαροι», εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σ. 137.

⁸²² Shaw Stanford, «The origins of Ottoman reform», volume 37, Issue 3, September 1965, σσ. 292-293.

⁸²³ Ortlyli Ilber, «Ο πιο μακρύς αιώνας της Αυτοκρατορίας – Ο οθωμανικός 19^{ος} αιώνας – Η πορεία προς τον εκσυγχρονισμό» επιμέλεια – σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2003, σ. 57.

⁸²⁴ Μούρτος Γεώργιος, «Τουρκία, το ένστολο κράτος», εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα 2002, σ. 157.

Σώματα με σκοπό να δημιουργήσουν σύγχρονα τα οποία θα περιήρχοντο στον έλεγχο τους, έφεταν στο κενό.⁸²⁵ Υπό την πίεση της Δύναμης των γενιτσάρων ηναγκάζοντο να εγκαταλείψουν τις προσπάθειες τους για μεταρρύθμιση των παλιών στρατιωτικών Σωμάτων με σκοπό την δημιουργία νέων.⁸²⁶

Οι προσπάθειες για στρατιωτική αναβάθμιση, ώστε ο οθωμανικός στρατός να μην υπολείπεται σε σχέση με τους δυτικούς στρατούς, είχαν αρχίσει ήδη από το 1600. Τότε, οι άγγλοι πωλούσαν στους οθωμανούς πυροβόλα όπλα, λόγχες, θώρακες, σπασμένα καθολικά αγάλματα και καμπάνες των οποίων το μέταλλο θα εχύνετο για την παρασκευή κανονιών. Αναφέρεται, ότι το 1605, ένα αγγλικό πολεμικό σκάφος αναχαιτίσθη από πολεμικά πλοία καθολικών, όπου βρέθηκε να μεταφέρει με προορισμό την Πόλη, χίλιες κάνες αρκεβουζίων, πεντακόσια πλήρη αρκεβούζια, δύο χιλιάδες λεπίδες ξιφών, επτακόσια βαρέλια μπαρούτι και διάφορα άλλα υλικά.⁸²⁷ Στα τέλη του 17^{ου} αιώνα άρχισαν κάποιες προσπάθειες εκσυγχρονισμού του οθωμανικού στρατού με τη μίσθωση πολυάριθμων ξένων ειδικών μεταξύ των οποίων υπήρχαν ολλανδοί μηχανικοί, αλλά και ιταλοί κατασκευαστές πυροβόλων. Αυτοί, ξεκομμένοι από τον κορμό του κυρίου στρατεύματος απετέλεσαν το «*Σώμα των Ευρωπαίων*».⁸²⁸ Εν συνεχεία, τον 18^ο αιώνα κλητεύθηκαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ξένοι εκπαιδευτές προκειμένου να παρουσιάσουν σύγχρονες πολεμικές τακτικές, ιδρύθηκαν στρατιωτικές Ακαδημίες και εστάλησαν οθωμανοί Αξιωματικοί στην Ευρώπη, προκειμένου να γίνουν γνώστες των σύγχρονων ευρωπαϊκών στρατιωτικών τακτικών και της αντίστοιχης τεχνολογίας.⁸²⁹ Η πρώτη αυτή σοβαρή προσπάθεια ανασυγκρότησης του οθωμανικού στρατού, σύμφωνα με τα δυτικά πρότυπα, έγινε κατά την εποχή του Σουλτάνου Μαχμούτ Α΄, με την πρόσκληση του γάλλου Αξιωματικού *Claude Alexandre Comte de Bonneval* (Κόμη ντε Μπονεβάλ).⁸³⁰

Ο Κόμης ντε Μπονεβάλ έφτασε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, μετά από μία πολυτάραχη σταδιοδρομία, το 1729 και προκειμένου να αποφύγει την έκδοση του ησπιάσθη τον ισλαμισμό, παίρνοντας το όνομα Αχμέτ. Εν συνεχεία κατετάχθη στον οθωμανικό στρατό. Τον Σεπτέμβριο του 1731 εδέχθη τη πρόσκληση του Μεγάλου Βεζίρη Ταράλ Οσμάν Πασά προκειμένου να οργανώσει και εξυγιάνει το Σώμα των βομβαρδιστών με βάσει τις ευρωπαϊκές προδιαγραφές. Το Σώμα των «*humbaracilar*» (= χουμπαρτζήδων) ολμιστών, βομβαρδιστών, χειροβομβαρδιστών, υπονομευτών και εμπρηστών, όπως και το Σώμα των «*lagimcilar*» (λαγουμιτζήδων) που απετελείτο από σκαπανείς και μηχανικούς, είχαν ιδρυθεί πριν το 1481, επί Σουλτάνου Μωάμεθ Β΄. Και οι δύο Μονάδες αυτές συγγένευαν με το πυροβολικό και αποτελούσαν τμήμα των «*Δούλων της Πύλης*». Οι χουμπαρτζήδες χρησιμοποιούσαν όλμους «*harari*», βόμβες «*humbara*» από γυαλί ή σίδηρο και χειροβομβίδες «*humbarasi*» από γυαλί ή μπρούντζο. Ο Μπονεβάλ κατόρθωσε να αναδιοργανώσει το παλιό Σύνταγμα των Χουμπαρτζήδων ολμιστών, μετατρέποντάς το σε μία σύγχρονη Μονάδα πεδινού πυροβολικού. Εν συνεχεία, κατεσκευάστησαν καινούργια εργαστήρια παραγωγής όπλων, χώροι εκπαίδευσης και ασκήσεων και εράφθησαν καινούργιες στολές μηχανικού και πυροβολικού. Οι προσπάθειες του Μπονεβάλ να αναδιοργανώσει τους γενιτσάρους σε μικρότερες ομάδες εκπαιδευμένες στο να επιχειρούν ανεξάρτητα, και μεν οδήγησαν στην επιτυχία της μάχης του Γκρότσακα το 1739, αλλά στη συνέχεια εγκατελείφθησαν.⁸³¹ Το 1735, ο κόμης Μπονεβάλ ετιμήθη με τον τίτλο του «αρχιβομβαρδιστή», όταν ένα χρόνο πριν εδημιούργησε ένα νέο κέντρο εκπαίδευσης, το «*Hendesehame*» (= Σχολή Γεωμετρίας) στο Ουσκεουντάρ, μία πόλη της νοτιοδυτικής

⁸²⁵ Μεχμέτ Αλί Μπριάντ, «*Διατάξτε κύριε διοικητά*», εκδ. Μιλλιέτ, Κωνσταντινούπολη 1986, σ. 114.

⁸²⁶ Shaw Stanford, «*The origins of Ottoman reform*», volume 37, Issue 3, September 1965, σ. 293

⁸²⁷ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 25.

⁸²⁸ Μούρτος Γεώργιος, «*Τουρκία, το ένστολο κράτος*», εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα 2002, σ. 160.

⁸²⁹ Μούρτος Γεώργιος, «*Τουρκία, το ένστολο κράτος*», εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα 2002, σ. 157.

⁸³⁰ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 20.

⁸³¹ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σσ. 20-22.

Ανατολίας στην ασιατική πλευρά του Βοσπόρου. Οι γενίτσαροι όμως, αντιτιθέμενοι σε κάθε είδους νεωτερισμούς, μαθαίνοντας για την ύπαρξη της Σχολής, επέβαλαν την διακοπή της λειτουργίας της. Πριν επιβληθεί το κλείσιμο της Σχολής, ένας καθηγητής της, ο Μεχμέτ Σαΐτ, γιός μουσουλμάνου μουφτή από την Ανατολία, εφηύρε ένα τοπογραφικό όργανο «υψομέτρησης δύο τόξων» για χρήση από τους άνδρες του πυροβολικού και έγραψε μία διατριβή εικονογραφημένη με γεωμετρικά διαγράμματα. Ορισμένες πηγές αναφέρουν, ότι το 1759, επί εποχής του Σουλτάνου Μουσταφά Γ΄ (1757- 1774), άνοιξε και πάλι η Σχολή της Γεωμετρίας, λειτουργώντας κρυφά σε ένα ιδιωτικό σπίτι στο *Karaagac* (= Κάρααγας).⁸³²

---

⁸³² Bernard Lewis, “Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας – Τα στάδια της Ανάδυσης”, (τόμος Ι), επιμέλεια - μετάφραση – σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σσ. 132-133.

15. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΠΕΜΠΤΟ **Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΜΟΥΣΤΑΦΑ Γ΄ (1757-1774)**

15.1 Οι πολεμικές επιχειρήσεις του Σουλτάνου Μουσταφά Γ΄

Ο Σουλτάνος Μουσταφά Γ΄ ήταν γιός του Αχμέτ Γ΄ και διεδέχθη στον θρόνο τον εξάδελφό του Οσμάν Γ΄ το 1757, βασιλεύοντας επί 17 έτη, έως του 1774. Μέχρι το 1750 περίπου, το οθωμανικό κράτος είχε κάποιες επιτυχίες στο πεδίο της μάχης, ανακτώντας την Πελοπόννησο, νικώντας τον Μεγάλο Πέτρο και κατόπιν τους Ενετούς και ανακαταλαμβάνοντας το κομβικό σημείο του Βελιγραδίου. Στην συνέχεια ακολούθησαν καταστροφές.⁸³³ Ο Σουλτάνος έχοντας ως σύμβουλό του τον ικανό Μεγάλο Βεζίρη Μεχμέτ Ρατζίμπ πασά, επεχείρησε να διατηρήσει σχέσεις ισορροπίας με τις ευρωπαϊκές Δυνάμεις, αποφεύγοντας πολέμους ή συμμαχίες μαζί τους. Δεν κατόρθωσε όμως να κάνει το ίδιο με την Ρωσία, αφού το 1768 ξέσπασε οθωμανορωσικός πόλεμος, ο οποίος ανέδειξε ακόμα μία φορά τη στρατιωτική αδυναμία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, εγκαινιάζοντας μία παρατεταμένη περίοδο παρακμής. Τα οθωμανικά στρατεύματα υπεχώρησαν σε όλα τα πολεμικά μέτωπα, ενώ ο ρωσικός στρατός προελαύνοντας κατέλαβε τη Κριμαία, τη Μολδαβία και τη Βλαχία. Στη ναυμαχία του Τσεσμέ το 1770, ο οθωμανικός στόλος κατεστράφη από τους ρώσους, ενώ την ίδια εποχή εξεδηλώθη, με υποκίνηση της Ρωσίας, η πρώτη μεγάλη ελληνική επανάσταση, τα «Ορλωφικά» που τελικά απέτυχε. Ο Μουσταφά Γ΄ πέθανε τον Ιανουάριο του 1774 και τον διεδέχθη ο αδελφός του, Αμπντούλ Χαμίτ Α΄.⁸³⁴

15.2. Η προσπάθεια αναδιοργάνωσης του οθωμανικού πολεμικού ναυτικού από τον Σουλτάνο Μουσταφά Γ΄

15.2.1. Η προσπάθεια αναβάθμισης του οθωμανικού στόλου

Κατά την εποχή του Σουλτάνου Μουσταφά Γ΄, το οθωμανικό ναυτικό εβασίζετο σε μη μάχιμους χριστιανούς ναύτες, με πυροβολητές και πεζοναύτες στρατολογημένους μουσουλμάνους από παραλιακούς πληθυσμούς.⁸³⁵ Ο Ναύαρχος του Σουλτάνου, Γαζί Χασάν Πασά, προέβη σε μερικές πρωτοποριακές για την εποχή στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις.⁸³⁶ Συγκεκριμένα, μετά τη πανωλεθρία της ναυμαχίας του Τσεσμέ, το 1770, ο Ναύαρχος Γαζί Χασάν Πασά προσπάθησε να αναδιοργανώσει το οθωμανικό πολεμικό ναυτικό. Αιτία αυτής της μεγάλης καταστροφής του οθωμανικού στόλου από τον αντίστοιχο ρωσικό, ήταν η αποσύνθεση και η μη εκπαίδευση του προσωπικού, αφού στα ανώτατα κλιμάκια έφτανε κάποιος μόνο με δωροδοκίες. Τα οθωμανικά σκάφη ήταν τεράστια, με υπερβολικά ψηλές πρύμνες, με όχι σωστό εξοπλισμό, με κακοσυντηρημένα κανόνια, έφεραν δε παλαιού τύπου ξάρτια και ήταν επανδρωμένα με άπειρους ναυτικούς.⁸³⁷ Επίσης, τα πολεμικά πλοία της εποχής, δεν έφεραν χάλκινη επένδυση στα ξύλινα μέρη τους κάτω από την ίσαλη γραμμή και η γάστρα τους εχρειάζετο τακτικό καθάρισμα και καλαφάτισμα, το οποίο αν δεν γίνετο τακτικά, είχε ως αποτέλεσμα να εισρέουν νερά και να μειώνεται η ταχύτητα τους. Μετά από

⁸³³ Quataert Donald, “*Η Οθωμανική Αυτοκρατορία - Οι τελευταίοι αιώνες (1700-1922)*”, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2000, σ. 180.

⁸³⁴ Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, “*The Ottoman Empire*”, Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 40, “*Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*”, τόμος ΣΤ΄, Εκδοτική Αθηνών, 1991, σ. 286.

⁸³⁵ Nicole David-Mc Bride Angus, “*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*”, Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 10.

⁸³⁶ Μούρτος Γεώργιος, “*Τουρκία, το ένστολο κράτος*”, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα 2002, σ. 160.

⁸³⁷ Nicole David-Mc Bride Angus, “*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*”, Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 39.

κάθε επιστροφή τους από εκστρατείες στα λιμάνια, τα πλοία συντηρούντο και ετοιμάζονταν για νέα αποστολή.⁸³⁸

Ο Χασάν Πασά, έχοντας γνώση αυτών των αδυναμιών, κάλεσε δύο γάλλους αρχιτέκτονες να κτίσουν νέους στρατώνες ναυτικού στον Ταρσανά, οργάνωσε το μισθολόγιο και την εκπαίδευση και επεδίωξε να στρατολογή νάυτες με αυστηρότερα κριτήρια επιλογής καθ' όσον το προσωπικό των πλοίων ήταν ιδιαίτερα προβληματικό. Έτσι, έφερε νεοσύλλεκτους από τα παράλια του Αιγαίου οι οποίοι κατετάγησαν ως μόνιμοι με καλές προοπτικές προαγωγής και συνταξιοδότησης. Παγιώθηκε, επίσης, να παραλαμβάνουν οι άνδρες εφόδια και τρόφιμα, πριν το μαρκάρισμα τους στα πλοία. Έτσι, ανεδιοργανώθη το οθωμανικό ναυτικό.⁸³⁹

15.2.2. Τα οθωμανικά πολεμικά πλοία της εποχής

Τα οθωμανικά πλοία της εποχής ήταν διαφόρων τύπων και μεγεθών, όπως «πλοία της γραμμής», «φρεγάτες», «κορβέτες», «μπριγκαντίνια», «μπρίκια», «φελούκες», «σεμπεκ» και άλλα. Συγκεκριμένα:

● Τα πλοία της γραμμής

Τα «πλοία της γραμμής» ήταν μεγάλα εμπορικά πλοία που έφεραν αρκετό οπλισμό. Είχαν συνήθως δύο καταστρώματα και ήταν ιστιοφόρα. Έφεραν περίπου 80 κανόνια, εκ των οποίων 56 στο πρώτο κατάστρωμα, 24 στο δεύτερο κατάστρωμα και 12 στις υπερκατασκευές τους.⁸⁴⁰

● Οι φρεγάτες

Οι «φρεγάτες», ήταν μεγάλα ιστιοφόρα που συνόδευαν εμπορικά πλοία. Τον 18^ο αιώνα είχαν δύο καταστρώματα όπου το ένα έφερε κανόνια. Αρχικά διέθεταν έως και 28 κανόνια, αλλά περί το 1750, απέκτησαν 36 και στα τέλη του αιώνα έφτασαν να έχουν 40 κανόνια. Διέθεταν πληρώματα αποτελούμενα από 400-600 άνδρες.⁸⁴¹

● Οι κορβέτες

Οι «κορβέτες» έμοιαζαν με τις φρεγάτες, αλλά ήταν μικρότερες. Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα έφεραν περίπου 26 κανόνια και 200 άνδρες για πλήρωμα. Κορβέτες κατεσκεύαζαν κυρίως οι έλληνες και μάλιστα οι υδραίοι.⁸⁴²

● Τα μπριγκαντίνια

Τα «μπριγκαντίνια» αρχικά ήταν κωπήλατα πλοία που έμοιαζαν με γαλέρες. Αντίθετα, τον 18^ο αιώνα τα μπριγκαντίνια ήταν ιστιοφόρα με ένα μεγάλο κατάρτι που είχε κλίση προς τα πίσω και ένα μεσαίο κατάρτι, με κλίση προς τα εμπρός. Έφεραν τέσσερα τετράγωνα πανιά στο μεσαίο κατάρτι και τρία τετράγωνα και ένα πανί σχήματος τραπεζίου στο μεγάλο τους κατάρτι. Ήταν οπλισμένα με περίπου 20 κανόνια και το πλήρωμά τους έφτανε τους 100 άνδρες.⁸⁴³

● Τα μπρίκια

Τα «μπρίκια» προήρχοντο από τα μπριγκαντίνια. Έφεραν τέσσερα τετράγωνα πανιά σε κάθε κατάρτι και ακόμα ένα σε σχήμα τραπεζίου στο μεγάλο κατάρτι του. Ήταν κυρίως

⁸³⁸ Δημητριάδης Γαβριήλ Μιχαήλ, «Η ναυμαχία του Κονιμπερόν (1758) - Η σύγκρουση που έκρινε τον επταετή πόλεμο», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», τεύχος 71, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Μάιος 2008, σσ. 75-77.

⁸³⁹ Goodwin Godfrey, «Οι γενίτσαροι», εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σ. 137.

⁸⁴⁰ Κονδύλης Αθανάσιος, «Οι πειρατές της Μεσογείου», περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», σειρά «Παγκόσμια Ιστορία», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006, σ. 85.

⁸⁴¹ Κονδύλης Αθανάσιος, «Οι πειρατές της Μεσογείου», περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», σειρά «Παγκόσμια Ιστορία», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006, σ. 85.

⁸⁴² Κονδύλης Αθανάσιος, «Οι πειρατές της Μεσογείου», περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», σειρά «Παγκόσμια Ιστορία», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006, σ. 85, επί παραδείγματι, η κορβέτα των ελλήνων αδελφών Τομπάζη διέθετε τρία μεγάλα κατάρτια, πλήρωμα 110 ανδρών, 18 κανόνια και μήκος τουλάχιστον 30 μέτρα. Εναυπηγήθη στην Ύδρα το 1812.

⁸⁴³ Κονδύλης Αθανάσιος, «Οι πειρατές της Μεσογείου», περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», σειρά «Παγκόσμια Ιστορία», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006, σ. 85.

εμπορικά πλοία, αλλά του 18^{ου} αιώνα εχρησιμοποιήθησαν και ως πολεμικά. Ήταν ελαφριά και αρκετά γρήγορα. Έφεραν μέχρι και 20 κανόνια και είχαν 34 μέτρα μήκος, εννέα πλάτος και βύθισμα μέχρι και τεσσεράμισι μέτρα.⁸⁴⁴

- Οι φελούκες

Οι «φελούκες» ήταν ελαφριά σκάφη με κουπιά για την διεξαγωγή παράκτιου εμπορίου και σπάνια ταξίδευαν στις ανοικτές θάλασσες. Διέθεταν έξι κουπιά για ελιγμούς, τα οποία στα τέλη του 18^{ου} αιώνα είχαν γίνει 12 σε κάθε πλευρά. Είχαν 16 μέτρα μήκος και πλάτος περίπου τέσσερα. Το πλήρωμά τους έφτανε τους 30 άνδρες.⁸⁴⁵

- Τα σεμπέκ

Τα «σεμπέκ» ήταν ιστιοφόρα αλλά έφεραν και κουπιά. Τα χρησιμοποιούσαν κυρίως οι βερβερήνοι πειρατές. Είχαν τρία κατάρτια, εκ των οποίων το μπροστινό ήταν πολύ υπερυψωμένο. Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα είχαν μήκος 36 μέτρα και εννέα μέτρα πλάτος. Τα εμπρόσθια κατάρτια είχαν ύψος 20,6 μέτρα, τα μεσαία 18,7 και τα οπίσθια 10. Έφεραν μέχρι και 30 κανόνια.⁸⁴⁶

15.3 Ο οθωμανικός οπλισμός του 18^{ου} αιώνα

15.3.1. Πυροβόλα όπλα

- Η κατασκευή των πυροβόλων όπλων

Κατά τον 18^ο αιώνα οι φονικές δυνατότητες των πυροβόλων όπλων είχαν αυξηθεί. Παρ' όλη, όμως την εξέλιξη αυτή, οι κάνες τους και οι πυρόλιθοι μηχανισμοί των οθωμανικών όπλων, ήταν κατώτεροι σε ποιότητα εκείνων που κατασκευάζοντο έναν αιώνα πριν. Η κατασκευή τους ήταν λιγότερο επιμελημένη με τις περίτεχνες ανάγλυφες διακοσμήσεις του παρελθόντος, περισσότερο σπάνιες. Πολλές οπλοργικές εταιρείες της Νάπολης και Ρώμης, τροφοδοτούσαν τα Βαλκάνια με τυφέκια. Τα ονόματα των ιταλών οπλοργών *Caradimonte* και *Giovani Moretti* ευρίσκοντο συχνά χαραγμένα στις κάνες και στους μηχανισμούς τυφεκίων. Στις κάνες πιστολίων ήταν εγγεγραμμένο συνήθως το όνομα του ιταλού οπλοργού *Lazarino Cominarro*, που έζησε στα τέλη του 17^{ου} αιώνα και του *Giovani Lazarino* που ανέπτυξε δραστηριότητα στις αρχές του 18^{ου} αιώνα. Το 18^ο αιώνα και τις αρχές του 19^{ου} πολλοί άσημοι ιταλοί οπλοργοί χάραζαν τα ονόματα των *Lazarino Cominazzo* και *Giovani Lazarino* στα δημιουργήματά τους για να δώσουν αξία στα όπλα τους. Στην Ελλάδα τα όπλα εκείνα ονομαζόταν «λαζαρίνες» και η χρηματική αξία τους ήταν μεγάλη. Εμπόριο όπλων με τα Βαλκάνια είχε αναπτύξει και η Σαρδηνία, που παρήγαγε τυφέκια μικρού διαμετρήματος, αλλά μεγάλου βεληνεκούς, με κοντάκια λεπτά, τριγωνικά με πλούσιες ξυλόγλυπτες διακοσμήσεις. Στην Σαρδηνία κατασκευάζαν επίσης «τρομπόνια» μικρού μεγέθους και αξιόλογα πιστόλια. Το ιταλικό όπλα, όσο και τα ισπανικά αντίστοιχα, ήταν ανώτερα ποιοτικώς σε σχέση με τα οθωμανικά. Ανώτερα, επίσης, ήταν τα όπλα που κατασκευάζοντο στην Βορειοδυτική Ευρώπη και ειδικότερα στις Κάτω Χώρες, στις πόλεις *Liege*, *Utrecht* και *Maasticht*. Μέχρι το τέλος του 17^{ου} αιώνα, δεν εκτεσκευάζοντο πιστόλια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, οπότε μέχρι την εποχή εκείνη υπήρξε μόνο μικρή χρήση αυτών. Τα αντίστοιχα βελγικά πιστόλια των αρχών του 18^{ου} αιώνα είχαν λεπτό και επίμηκες σχήμα και η λαβή τους κατέληγε σε ατσάλινα ή ορειχάλκινα σφαιρικά πόμολα, διακοσμημένα πολλές φορές με προσωπεία ή ακόμα και με πολυάνθρωπες παραστάσεις

⁸⁴⁴ Κονδύλης Αθανάσιος, «Οι πειρατές της Μεσογείου», περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», σειρά «Παγκόσμια Ιστορία», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006, σ. 85-86.

⁸⁴⁵ Κονδύλης Αθανάσιος, «Οι πειρατές της Μεσογείου», περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», σειρά «Παγκόσμια Ιστορία», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006, σ. 85.

⁸⁴⁶ Κονδύλης Αθανάσιος, «Οι πειρατές της Μεσογείου», περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», σειρά «Παγκόσμια Ιστορία», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006, σ. 85.

εμπνευσμένες από την αρχαία ελληνική και ρωμαϊκή μυθολογία. Το μεγάλο μήκος της κάνης τους τα βοηθούσε ώστε να έχουν μεγάλο βεληνεκές.⁸⁴⁷

Τα οθωμανικά πιστόλια της εποχής ήταν ακόμα χειροποίητα της ίδια εποχή όπου στην Ευρώπη είχε αρχίσει η εκβιομηχάνιση με κατασκευές ομοιόμορφων όπλων. Οι οθωμανοί αντέγραφαν σχήματα παλαιότερων ευρωπαϊκών πιστολιών κυρίως προερχόμενα από τις Κάτω Χώρες. Οθωμανικά πιστόλια των μέσων του 18^{ου} αιώνα, παρουσίαζαν μεγάλες ομοιότητες στο σχήμα και διακόσμηση με ευρωπαϊκά πιστόλια κατασκευασμένα έναν αιώνα νωρίτερα. Πολλοί οπλοουργοί της Μέσης Ανατολής, θέλοντας να παρουσιάσουν τα προϊόντα τους ως ευρωπαϊκά, παρήγγελαν σε χαράκτες να χαράζουν ευρωπαϊκούς χαρακτήρες πάνω στις κάνες και τους μηχανισμούς των. Οι χαράκτες τοποθετούσαν απέναντί τους διάφορες λατινικές επιγραφές και προσπαθούσαν να τις αντιγράψουν. Μη γνωρίζοντας όμως τους λατινικούς χαρακτήρες, χάραζαν σχήματα, που απλώς έμοιαζαν με λατινικά γράμματα, χωρίς βέβαια να προκύπτει κανένα νόημα από τα σχήματα αυτά.⁸⁴⁸

Την ίδια εποχή υπήρχαν σε περιοχές της Βοσνίας και Αλβανίας εργαστήρια κατασκευής πάσης φύσεως χειροποίητων όπλων. Οι κατασκευαστές στόλιζαν το ξύλο των πυροβόλων όπλων με ένθετο άργυρο και έφτιαχναν αργυρές πιστόλες που τις έστελναν σ' ολόκληρη την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Τα αλβανικά τυφέκια της εποχής εκείνης, ήταν καλαίσθητα, διακοσμημένα ολόκληρα με εγχάρακτες ορειχάλκινες διακοσμήσεις που στερεώνονταν πάνω στην επιφάνεια των όπλων με διακοσμητικά καρφιά. Ήταν ιδιαίτερα μεγάλα σε μήκος, βαριά, όχι ισοζυγισμένα, άβολα και δύσκολα. Σκόπευε με αυτά κάποιος μόνο εάν τα στήριζε σε ένα σταθερό αντικείμενο. Η κάνη τους και ο μηχανισμός τους, όταν δεν προήρχοντο από ιταλικά εργαστήρια, ήταν συνήθως κατώτερης ποιότητας και δεν άντεχαν σε συνεχείς πυροβολισμούς. Στην Ήπειρο κατασκευάζοντο πανομοιότυπα πιστόλια με διαφορές μόνο στην διακόσμηση. Τα ελληνικά καριοφίλια έμοιαζαν με τα αλβανικά τυφέκια, αλλά διέφεραν ευκρινέστατα από αυτά στο σχήμα και στα διακοσμητικά στοιχεία. Οι έλληνες πολεμιστές, ονόμαζαν τα αλβανικά τυφέκια «*φιδάδες*», εξ αιτίας του σχήματός των.⁸⁴⁹

● Τύποι πυροβόλων όπλων του 18^{ου} αιώνα

Τα φορητά όπλα στην Οθωμανική επικράτεια του 18^{ου} αιώνα, ήταν τα κάτωθι τύπων:

- Το «*καριοφίλι*» ήταν όπλο συνολικού μήκους 1,20 έως 1,70 μέτρα, με ιδιόμορφο κοντάκι άγνωστης προέλευσης. Το πότε ακριβώς γεννήθηκε το όπλο αυτό, δεν είναι γνωστό, τα πρώτα όμως δείγματα που σώζονται σήμερα δεν είναι παλαιότερα της δεκαετίας 1750-1760. Το κοντάκι του ήταν μικρό σε σχέση με το υπόλοιπο όπλο και ιδιαίτερα λεπτό ώστε το χέρι του πολεμιστή να το σφίγγει γερά. Στην κατάληξή του έφερε καμπύλη που θα μπορούσε να παρομοιασθεί με ουρά ψαριού, ώστε να στηρίζεται στον ώμο. Χαρακτηριστική διακόσμηση καριοφιλίων ήταν δύο μικροί «*ρόδακες*» που ετίθεντο, συνήθως, σε κάθε πλευρά του κοντακιού. Οι περισσότεροι πυροσωλήνες των καριοφιλίων, προήρχοντο από την Νότια Ιταλία και ιδιαίτερα από την Νάπολη, που τροφοδοτούσε ολόκληρα τα Δυτικά Βαλκάνια.⁸⁵⁰ Κατά μία εκδοχή, τα καριοφίλια ονομάστηκαν έτσι, από το φημισμένο οπλοουργείο της Βενετίας που τα κατασκεύαζε, υπό την επωνυμία «*Carlo et figlio*» (= Κάρολος και υιός).

⁸⁴⁷ Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. ΕΟΜΜΕΧ, Αθήνα 1989, σσ. 99-101, εκατό χρόνια και πλέον, αργότερα, κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης, οι έλληνες χρησιμοποιούσαν τα ανθεκτικά αυτά μακρύκανα πιστόλια, φορώντας τα λοξά μέσα στο σελάχι τους.

⁸⁴⁸ Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. ΕΟΜΜΕΧ, Αθήνα 1989, σσ. 102-104., πολλά από τα όπλα εκείνα χρησιμοποιούσαν και έλληνες κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης, αρπάζοντας τα από τους οθωμανούς.

⁸⁴⁹ Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. ΕΟΜΜΕΧ, Αθήνα 1989, σσ. 30-31 & 47, πολλά όπλα από τα οποία εχρησιμοποίησαν οι έλληνες επαναστάτες κατά τις εξεγέρσεις των αρχών του 19ου αιώνα ήταν πυρόλιθα γαλλικά στρατιωτικά τυφέκια MOD 1777 και AN IX. Για την υλοποίηση σχεδίων του για μια μελλοντική εκστρατεία στην Ελλάδα, ο Ναπολέων είχε στείλει στους επαναστάτες μεγάλο αριθμό όπλων και πυρομαχικών με γαλλικά, επανησιακά και ιταλικά πλοία. Ο Κολοκοτρώνης ανεβάζει σε 40.000 τα τυφέκια που έστειλαν οι γάλλοι στην Ελλάδα για να μοιραστούν στους πληθυσμούς της Δυτικής Ελλάδας, της ορεινής Πελοποννήσου και της Μάνης, στα πρώτα χρόνια του 19ου αιώνα. Ένα φορτίο όπλων που απεβίβασε η γαλλική κορβέτα L' Arabe στην Καρδαμύλη το 1801, για τον οπλαρχηγό Ζαχαριά, περιελάμβανε στρατιωτικά τυφέκια, σπαθιά και μεγάλες ποσότητες μολυβιού και μπαρουτιού.

⁸⁵⁰ Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. ΕΟΜΜΕΧ, Αθήνα 1989, σσ. 58-59.

Αργότερα, κλέφτες και αρματωλοί της Ελλάδος συνήθιζαν να «βαπτίζουν» τα όπλα τους με το όνομα του οπλουργού ή της πόλης όπου παρασκευάζονταν. Έτσι, ονόμαζαν τα τυφέκια «νταλιάνες» (εκ του *ιταλιάνο*), «φιλίντρες» (αυτά που κατασκευάζονταν στην *fiandra*, σημερινή Φλάνδρα), ή «μαντζάρια» (εκ του «*Magiare*» = ουγγρικά).⁸⁵¹

- Ο «*σισανές*», από τα περσικά «*hane*» (=αυτό που είναι εξάγωνο, χανέ) ήταν πυροβόλο όπλο με εξαγωνικό κοντάκι και κάνη οκταγωνική, διαθέτοντας εσωτερικά οκτώ, συνήθως ευθείες, αυλακωτές ραβδώσεις. Ήταν μακρύκανο όπλο με μήκος από 1 έως 1,60 μέτρα, με μεγάλο βεληνεκές, ικανή διατρητικότητα και αρκετή ακρίβεια στην σκόπευση λόγω των ραβδώσεων στην κάνη του. Ο μηχανισμός του ήταν κρουστικός πυρόλιθος περσικού τύπου. Έφερε συνήθως διακόσμηση από ένθετο ορείχαλκο και ελεφαντόδοντο.⁸⁵²

- Το «*τρομπόνι*» ήταν βραχύκανο εμπροστογενές πυροβόλο όπλο, με πυρόλιθο μηχανισμό, που το στόμιό του είχε σχήμα χοάνης. Το στόμιο της κάνης ήταν εκείνο που καθόριζε την διασπορά των σφαιριδίων. Γέμιζε συνήθως με πολλά μικρά σφαιρίδια, που με τον πυροβολισμό διεσπείρονταν και εκάλυπταν μία μεγάλη επιφάνεια (π.χ. στα δώδεκα μέτρα αντιστοιχούσε διασπορά 50-90 εκ.). Τα μικρό μέγεθος του όπλου, το καθιστούσε εύχρηστο και μπορούσε να το χρησιμοποιήσουν ακόμα και ναυτικοί που ευρίσκοντο ανεβασμένοι πάνω σε σχοινένιες σκάλες ή στις κεραιές του πλοίου. Το τρομπόνι υπήρξε το ιδανικό όπλο για συμπλοκές σε μικρές αποστάσεις και στενούς χώρους. Πολλά αγγλικά τρομπόνια έφεραν αναδιπλούμενες ξιφολόγχες για να χρησιμοποιούνται και σαν αγχέμαχα όπλα.⁸⁵³

- Το «*νταλιάνι*» ήταν μία βραχύκανη καραμπίνα του ιππικού με κοντάκι σαν του καριοφιλιού και πολυγωνική ραβδωτή κάνη, συνήθως ευρύτερη στο στόμιό της. Παρά του ότι είχε μικρό μήκος, που δεν ξεπερνούσε το 1,10 μ., το νταλιάνι ήταν όπλο ιδιαίτερα ισχυρό και το βλήμα του είχε μεγάλη διατρητική ικανότητα.

- Η «*λαζαρίνα*», ήταν τυφέκιο με κάνη κατασκευασμένη από τον περίφημο οπλουργό της *Brescia* της Ιταλίας, *Lazarino Cominazzo*.

- Ο «*σαρμάς*» ήταν τυφέκιο του οποίου η κάνη ήταν κατασκευασμένη από δαμασκηνό ατσάλι ή απομίμηση του δαμασκηνού ατσαλιού.

- Το «*μιλιόνι*» ήταν ένα μακρύκανο τυφέκιο.

- Ο «*φειδιάς*» ήταν παραλλαγή του καριοφιλιού, τυφέκιο λεπτό και επιμήκες.

- Το «*αρμούτι*» ήταν μακρύκανο τούρκικο τυφέκιο που πήρε την ονομασία του από το κοντάκι του που έμοιαζε με αγλάδι.

- Ο «*λιάρός*», ήταν τυφέκιο που πήρε το όνομά του από το φυτό «άρο» ή «λιάρο».⁸⁵⁴

Άλλα πυροβόλα όπλα του 18^{ου} αιώνα ήταν: «*φιλίντρα*», «*τρικιόνι*», «*γκιζαΐρι*», «*ντάντσικα*», «*παππά*», «*ψαλιδιάς*», «*σαντέ*», «*μαντζάρικο*», «*ταρμπάνι*».⁸⁵⁵

15.3.2 Αγχέμαχα όπλα

● Οθωμανικές σπάθες

Οι οθωμανικές σπάθες είχαν μόνο μία κόψη, την εσωτερική κυρτή πλευρά της λεπίδας και διέφεραν από ευρωπαϊκές κυρίως σπάθες καθότι στο εσωτερικό κοίλο μέρος της λεπίδας τους, κοντά την αιχμή, διέθεταν μία ακόμη κόψη, που τους έδινε τις δυνατότητες κεντητηρίου όπλου.⁸⁵⁶ Οι ευρύτερα χρησιμοποιούμενες σπάθες των οθωμανών, ήταν η «*πάλα*», η «*kilitch*» (κιλίτζ) και η περσικού τύπου σπάθα τύπου «*σαμσίρ*». Η πιο συνηθισμένη σπάθα ήταν η «*πάλα*», αλλά και η «*κιλίτζ*» έτυχε ευρείας χρήσεως από τους οθωμανούς που την θεωρούσαν

⁸⁵¹ Καρκαλέτης Σταύρος, «*Αρματολοί και κλέφτες*», Μονογραφίες του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2005, σ. 46

⁸⁵² Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. EOMMEX, Αθήνα 1989, σ. 61.

⁸⁵³ Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. EOMMEX, Αθήνα 1989, σσ. 71-72.

⁸⁵⁴ Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. EOMMEX, Αθήνα 1989, σ. 61.

⁸⁵⁵ Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. EOMMEX, Αθήνα 1989, σ. 64.

⁸⁵⁶ Τα κοπτικά κτυπήματα καταφέρονται πλάγια και είναι τοξειοδούς τροχιάς με κατεύθυνση συνήθως από πάνω προς τα κάτω, ενώ τα κεντητήρια καταφέρονται από κάτω προς τα πάνω και με κατεύθυνση προς τα εμπρός.

σεβαστό αντικείμενο γιατί τους είχε διευκολύνει στην ίδρυση της Αυτοκρατορίας τους. Ήταν μεγαλύτερη από την πάλα, είχε μικρότερη κλίση στην λεπίδα της, της οποίας η ράχη εγίνετο κοφτερή όσο πλησίαζε την αιχμή. Αποτελούσε το ιδανικότερο αγχέμαχο όπλο των εφίππων γιατί μπορούσε να χρησιμοποιηθεί με επιτυχία τόσο στις ιππομαχίες, όσο και στις συγκρούσεις μεταξύ ιππικού και πεζικού. Φημισμένες σπάθες «*καλίτζ*», ήταν αυτές που κατασκευάζοντο στα εργαστήρια της Κωνσταντινούπολης, της Νίκαιας, του Ικονίου και του Ερζερούμ.⁸⁵⁷ Η ίσια λαβή του οθωμανικού «*kilitch*» του 15^{ου} αιώνα, σταδιακά μετετράπη τον 18^ο αιώνα προσομοιάζουσα με λαβή πιστολιού όπως τα τσερκεζοταταρικά χαντζάρια της ίδιας εποχής. Επειδή το τελείωμα της λάμας του «*kilitch*» έφερε μεγάλη κούρμπα, η θήκη του στο πάνω μέρος της ήταν ειδικά διαμορφωμένη φέροντας σχίσιμο στην μία πλευρά για να μπορεί να βγαίνει το ξίφος.⁸⁵⁸ Πολλά οθωμανικά όπλα έφεραν περσικές επιδράσεις λόγω του ότι περσικά όπλα κατασκευάζοντο σε περιοχές όπως το Χορασάν, στην Γεωργία και το Αζερμπαϊτζάν όπου αποτέλεσαν για ορισμένα διαστήματα οθωμανική επικράτεια. Για παράδειγμα, τα μαχαίρια «*chachka*» είχαν τσερκέζικη προέλευση, ενώ τα σπαθιά «*kindjals*» με κουρμπαριστή λάμα είχαν γεωργιανή προέλευση.⁸⁵⁹ Η περσική σπάθη «*σαμισίρ*» είχε λεπτή λεπίδα μεγάλου μήκους, έως ένα μέτρο. Η λεπίδα της σχημάτιζε καμπύλη ή οποία μεγάλωνε, χρησιμοποιούμενη κυρίως ως κοπτικό όπλο. Το καμπύλο σχήμα της λεπίδας είχε ως αποτέλεσμα να τη φέρνει σε επαφή με τον στόχο με ένα πολύ μικρό τμήμα της και κατά συνέπεια όλη η δύναμη του κτυπήματος να συγκεντρώνεται στο σημείο αυτό, ενώ η μεγάλη καμπύλη της να πολλαπλασιάζει την ενέργεια του κτυπήματος. Η ονομασία τους σήμαινε στα περσικά «*ουρά του λιονταριού*» και τούτο γιατί το σχήμα της λεπίδας θύμιζε την ουρά του λιονταριού την ώρα που το ζώο συγκεντρώνεται για να επιτεθεί.⁸⁶⁰

Τα οθωμανικά σπαθιά «*gaddara*» του 17^{ου}/18^{ου} αιώνα προσομοίαζαν με περσικά με λαβή που διεχωρίζετο σε τρία μέρη.⁸⁶¹ Τα οθωμανικά σπαθιά τύπου «*karabela*» του 17^{ου}/18^{ου} αιώνα ήταν πολύ διάσημα στην Ανατολική Ευρώπη, έφεραν δε σταυρωειδή χειροφυλακτήρα με σφαιρικά τελειώματα.⁸⁶² Το οθωμανικό σπαθί «*zulfikar*» του 18^{ου} αιώνα είχε δύο παράλληλες λάμες, θυμίζοντας το μυθικό σπαθί του Αλή. Δεν είναι σίγουρο εάν εχρησιμοποιείτο στη μάχη, ή αποτελούσε μόνο ένα θρησκευτικό-στρατιωτικό σύμβολο.⁸⁶³

Τον 18^ο αιώνα οι λαβές των σπαθών ήταν ανατομικά κατασκευασμένες, ώστε το χέρι να εφαρμόζει απόλυτα στην λαβή ελέγχοντας με ακρίβεια τις κινήσεις και τα κτυπήματα τους, σαν να είναι η συνέχεια του χεριού. Συνήθεις ύλες για την κατασκευή λαβών των σπαθών ήταν τα οστά καμήλας, κέρατα ρινόκερων και βοδιών καθώς και ελεφαντόδοντο. Δεν ήταν όμως σπάνιες και οι λαβές από άργυρο, ενώ σπανιότερα εμφανίζονταν λαβές από νεφρίτη ή χρυσό. Οι φυλακτήρες είχαν συνήθως σταυροειδή μορφή ώστε να ανακόπτουν τα κτυπήματα της σπάθης του αντιπάλου. Οι βραχίονες είχαν σφαιρικά ή ρομβοειδή σχήματα. Οι θήκες των σπαθών ήταν ξύλινες επενδυμένες με δέρμα, ορείχαλκο ή άργυρο. Λεπτοί δερμάτινοι ιμάντες βοηθούσαν την ανάρτηση της σπάθης από την μέση του σώματος του πολεμιστή. Υπήρχαν επίσης και κορδόνια που συγκρατούσαν την σπάθη στο ύψος του μηρού ώστε να είναι εύκολη και γρήγορη η απόσταση από τη θήκη τους.⁸⁶⁴

● Οθωμανικά μαχαίρια:

Στην Αυλή του Σουλτάνου τα εγχειρίδια ήταν απαραίτητα εξαρτήματα, κοσμήματα της ενδυμασίας των αυλικών και σύμβολα εξουσίας. Τα εγχειρίδια του Σουλτάνου και των ανωτάτων αξιωματούχων της Αυτοκρατορίας είχαν, συνήθως, χρυσές λαβές και ήταν διακοσμημένα με πολύτιμους λίθους, με τυρκουάζ κοράλλια και ρουμπίνια. Οι λεπίδες τους

⁸⁵⁷ Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. EOMMEX, Αθήνα 1989, σ. 91.

⁸⁵⁸ Lebedynsky Iaroslav, «*Les armes orientales*», Editions du portail, Paris 1992, σσ. 64-65.

⁸⁵⁹ Lebedynsky Iaroslav, «*Les armes orientales*», Editions du portail, Paris 1992, σσ. 25-26.

⁸⁶⁰ Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. EOMMEX, Αθήνα 1989, σσ. 91-92.

⁸⁶¹ Lebedynsky Iaroslav, «*Les armes orientales*», Editions du portail, Paris 1992, σ. 55.

⁸⁶² Lebedynsky Iaroslav, «*Les armes orientales*», Editions du portail, Paris 1992, σ. 64.

⁸⁶³ Lebedynsky Iaroslav, «*Les armes orientales*», Editions du portail, Paris 1992, σ. 65.

⁸⁶⁴ Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. EOMMEX, Αθήνα 1989, σσ. 93-94.

ήταν κατεσκευασμένες από δαμασκηνό ατσάλι, περίτεχνα διακοσμημένο με ανάγλυφες, διάτρητες και επίχρυσες διακοσμήσεις.⁸⁶⁵ Τα φορούσαν στην δεξιά πλευρά της ζώνης τους, σε αντίθεση με τους κατώτερους Αξιωματικούς και στρατιώτες που τα στερέωναν στην αριστερή πλευρά της ζώνης τους, προκειμένου να είναι εύχρηστα και να τα βγάζουν εύκολα από την θήκη με το δεξί τους χέρι. Ο Βεζίρης, οι πασάδες και άλλοι ανώτατοι στρατιωτικοί αξιωματούχοι φορούσαν τα εγχειρίδια αυτά με πλατιές, κυρτές λεπίδες και λαβές σχήματος «T» τα οποία ήταν γνωστά με την ονομασία «ζάμπια». Αντίθετα, υπουργοί, μεγάλοι διερμηνείς της Πύλης και οι ανώτατοι διοικητικοί υπάλληλοι της Αυτοκρατορίας φορούσαν εγχειρίδια με ευθείες σχεδόν λεπίδες που τα ονόμαζαν «μπισάκ», ή περσικά εγχειρίδια «καρντ» (τα οποία μοιάζουν με τα κρητικά μαχαίρια). Όλες οι επαγγελματικές και κοινωνικές τάξεις της Αυτοκρατορίας συνήθιζαν να συμπληρώνουν τη φορεσιά τους με το απαραίτητο μαχαίρι. Το μαχαίρι γενικώς, στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, φανέρωνε το επάγγελμα, το αξίωμα, την οικονομική κατάσταση και την θέση. Ήταν εξάρτημα της ανδρικής ενδυμασίας και μέσον επίθεσης και άμυνας. Αναλυτικότερα, τα οθωμανικά μαχαίρια του 18^{ου} αιώνα και των αρχών του 19^{ου} ήταν τα παρακάτω:⁸⁶⁶

- Τα μαχαίρια «κάμα» (= φύλακας, «gama») ήταν αμφίστομα, ίσια και μεγάλα, απλά στην εμφάνιση, χωρίς ιδιαίτερη διακόσμηση και με υπερβολικά μεγάλες λεπίδες. Το σχήμα τους εγεννήθη στον Καύκασο ή στην Βορειοδυτική Περσία. Έμοιαζαν με το καυκασιανό «kindjal», επειδή ήταν όλο μεταλλικά, μην έχοντας κάποιο εξάρτημα για κρέμασμα. Άλλο μαχαίρι που προσομοίαζε με το κάμα ήταν το περσικό «dague», ή το μαροκινό «koumtiya». Κάποιες ομοιότητες είχε και το βοσνιακό μαχαίρι «dachnakh», η λαβή του οποίου είχε κάποια στοιχεία από γαταγάνι.⁸⁶⁷ Η θήκη τους ήταν ξύλινη και όπως η λαβή, και συχνά εκαλύπτετο με αργυρά ελάσματα με γεωμετρικά σχήματα ή φυτικές παραστάσεις.

- Τα μαχαίρια «ζάμπια» ήταν εγχειρίδια με κυρτές αμφίστομες λεπίδες, ποικίλου μήκους και πλάτους. Στο μέσον της επιφάνειας της λεπίδας και σ' όλο το μήκος, από τη βάση μέχρι την αιχμή και παράλληλα με τις κόψεις, η λεπίδα ήταν συνήθως εξογκωμένη. Το σχήμα της λεπίδας την καθιστούσαν ανθεκτική και ισχυρή, ενώ τα κτυπήματά της ήταν δυνατά, προκαλώντας βαθιά τραύματα στον αντίπαλο. Για την κατασκευή της σε σχήμα «T» λαβής της «ζάμπια» εχρησιμοποιείτο ανάγλυφος σίδηρος, ελεφαντόδοντο, νεφρίτης και άργυρος.

- Τα μαχαίρια «μπισάκ» ήταν μικρά εγχειρίδια, ολικού μήκους συνήθως 25 έως 40 εκατοστών, με κυλινδρικές αργυρές λαβές, τις περισσότερες φορές πλούσια διακοσμημένες. Οι λεπίδες τους είχαν μόνο μία κόψη και οι θήκες τους ήταν κυλινδρικές, ξύλινες και τις περισσότερες φορές καλυμμένες με αργυρά ελάσματα. Από τη ράχη της θήκης συχνά κρεμούσαν τρεις έως πέντε μικρές αργυρές αλυσίδες, στην άλλη άκρη των οποίων εστερεώνοντο μικρά αργυρά νομίσματα, συνήθως οθωμανικά, ρώσικα, ισπανικά ή αυστριακά.

- Οι «σουγιάδες» ήταν μικρά μαχαίρια σε σχήμα ημισέλινου και συνήθως κατέληγαν σε αναπαραστάσεις κεφαλής δελφινιού. Η πτυσσόμενη λεπίδα τους ήταν πλατιά, τριγωνικού σχήματος.

- Τα «γιαταγάνια» της εποχής, ήταν μεγάλες μαχαίρες με μήκος από 45 έως 80 εκατοστά και καμπυλωτή λεπίδα σχήματος «S». Η λαβή τους ήταν συχνά κατεσκευασμένη από κόκαλο και στα πολυτελέστερα από αυτά από άργυρο διακοσμημένο με ανάγλυφες χαρακτές ή σμαλτωμένες διακοσμήσεις. Η κοκάλινη λαβή τους κατέληγε πολλές φορές σε μία δίλοβη

⁸⁶⁵ Η φήμη των δαμασκηνών λεπίδων ωφειλοετο στο ότι αυτές ήταν πολύς σκληρές, αλλά και εύκαμπτες. Ο ιδανικός συνδυασμός σκληρότητας και ευκαμψίας είχε επιτευχθεί με την ανάμιξη, σε υψηλές θερμοκρασίες, μαλακού και σκληρού ατσαλιού ή με την ανάμιξη ατσαλιού και σιδήρου. Οι δαμασκηνές σπάθες διέθεταν πάντοτε βαθύχρωμες λεπίδες. Οι πιο καλαίσθητες ήταν οι «Καρά-κορασάν» (= μαύρο κοράλι) που παρουσίαζαν σε ολόκληρο το μήκος της επιφάνειάς τους καμπυλόσημους κυματισμούς μαύρου χρώματος, οι «καρά-ταμπάν» ή «αμελιέ ταμπάν» (= μαύρη ή λαμπρή εργασία) παρόμοιες με τις προηγούμενες αλλά με γκριζα απόχρωση των κυματισμών και οι «κιρκ-ναρντουμπάν» (= σαράντα σκαλοπάτια) που διεκρίνοντο από τα αφηρημένα σχήματα που εδημιουργόντο πάνω στην επιφάνεια της λεπίδας σε κανονικές σχεδόν αποστάσεις το ένα από το άλλο.

⁸⁶⁶ Βασιλάτος Νίκος, «Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης», εκδ. EOMMEX, Αθήνα 1989, σσ. 95-96.

⁸⁶⁷ Lebedynsky Iaroslav, «Les armes orientales», Editions du portail, Paris 1992, σσ. 90-91.

βάση που θυμίζει το σχήμα ανθρώπινων αυτιών, βοηθώντας στο σταθερό κράτημα του όπλου που δυσκολεύονταν αρκετά εξαιτίας του μεγάλου μήκους της λεπίδας. Η λεπίδα του γιαταγανιού είχε μία μονή κόψη και η μορφή της εσχηματίζετο από δύο αντίθετες καμπύλες, ήταν δηλαδή κυρτή στην αρχή και στην συνέχεια κύλη. Έτσι η λεπίδα, σχεδόν, σχημάτιζε γωνία στην μέση του μήκους της. Οι θήκες των γιαταγανιών ήταν ξύλινες, καλυμμένες συνήθως με δέρμα μαύρου χρώματος.⁸⁶⁸

Τον 18^ο αιώνα στα Βαλκάνια, αλλά και γενικότερα σε όλη την Οθωμανική Αυτοκρατορία, ένα όπλο ποιότητας, είτε αγχέμαχο, είτε πυροβόλο, δεν ήταν μόνο δουλειά οπλουργών. Οι χρυσοχόοι συμπλήρωναν την εργασία, διακοσμώντας τα δημιουργήματα των οπλουργών με πολύτιμα μέταλλα, ή έπαιρναν τα ατσάλινα εξαρτήματα των όπλων, λεπίδες, κάνες, μηχανισμούς και τα συναρμολογούσαν χρησιμοποιώντας πολύτιμα μέταλλα και δίδοντας συχνά στα αντικείμενα αυτά την μορφή ανδρικού κοσμήματος, παρά όπλου.⁸⁶⁹

---

⁸⁶⁸ Βασιλάτος Νίκος, «Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης», εκδ. ΕΟΜΜΕΧ, Αθήνα 1989, σσ. 95-98.

⁸⁶⁹ Βασιλάτος Νίκος, «Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης», εκδ. ΕΟΜΜΕΧ, Αθήνα 1989, σ. 51, οι πιο φημισμένοι «χρυσικοί» (= χρυσοχόοι) στον ελλαδικό χώρο, που ειδικεύονταν στη διακόσμηση όπλων, κυρίως με σματωμένο άργυρο, ήταν οι Καλαρυτινοί αργυροχόοι που κατοικούσαν στο Συράκο και τους Καλαρρύτες της Πίνδου.

16. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΚΤΟ **Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΑΜΠΝΤΟΥΛ ΧΑΜΙΤ Α΄ (1774-1789)**

16.1. Η περίοδος του Σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Α΄

Όταν ο Αμπντούλ Χαμίτ Α΄, διεδέχθη τον αδελφό του Μουσταφά Γ΄ στον θρόνο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας το 1774, ηναγκάσθη να υπογράψει την 21 Ιουλίου 1774, την ταπεινωτική για την χώρα του Συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή, με την οποία ετερματιζέτο ο οθωμανορωσικός πόλεμος (1768–1774). Σύμφωνα με όσα προέβλεπε η Συνθήκη, η Ρωσία προσηρτούσε τη Κριμαία και την περιοχή του Αζόφ, αποκτώντας ελευθερία ναυσιπλοΐας του εμπορικού της στόλου στα Στενά, ενώ συγχρόνως παρείχε στους υπόδουλους χριστιανούς σημαντικά προνόμια. Πρέπει να σημειωθεί ότι μέχρι το 1774, τα ξένα πλοία δεν είχαν πρόσβαση στο εμπόριο της Μαύρης Θάλασσας που ήταν ζωτικής σημασίας για την τροφοδοσία της Κωνσταντινούπολης.⁸⁷⁰ Το 1775 παρεχωρήθη στην Αυστρία η Μπουκοβίνα (Βορειοδυτική Μολδαβία), ενώ το 1787 η Οθωμανική Αυτοκρατορία ενεπλάκη σε νέο πόλεμο με την Ρωσία, που έληξε το 1792. Το 1789 ο Αμπντούλ Χαμίτ Α΄ πέθανε, αφού εβασίλευσε επί 15 έτη και τον διεδέχθη ο ανιψιός του Σελίμ Γ΄.⁸⁷¹

16.2. Οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις του Σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Α΄

Μετά την υπογραφή της Συνθήκης του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή το 1774, ο Σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ Α΄ εξέδωσε ένα πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων που ονομάστηκε «*nizam-ı cedid*» (= νιζαμ-ι τζεντίντ), με στόχο να ενισχύσει την κεντρική διοίκηση, ενάντια τόσο στους εξωτερικούς εχθρούς (κυρίως την Ρωσία), όσο και τους εσωτερικούς εχθρούς (ημιανεξάρτητους αγιάνηδες). Το νέο στρατιωτικό πρόγραμμα του «*nizam-ı cedid*» είχε σκοπό να καταστήσει το στράτευμα πιο αποτελεσματικό. Προέβλεπε τη διάκριση ανάμεσα στις καθαρά στρατιωτικές και στις διοικητικές αρμοδιότητες του Σώματος των οθωμανών Αξιωματικών, μείωνε τον αριθμό του στρατεύματος με την απομάκρυνση εκείνων που κατείχαν «*esame*» (= τίτλους μισθοδοσίας), χωρίς να έχουν στρατιωτικά καθήκοντα και φιλοδοξούσε να εξαλείψει τη διαφθορά μέσα σ' αυτό, επιβάλλοντας αυστηρότερη πειθαρχία.⁸⁷² Ήδη τη εποχή εκείνη, στην σουλτανική αυλή ευρίσκετο προσκολλημένος ο ουγγρικής καταγωγής γάλλος βαρόνος *de Tott* (ντε Τοττ), ο οποίος είχε κληθεί για να αναδιοργανώσει το οθωμανικό στράτευμα, σε συνεργασία με τον ήρωα του πολέμου κατά των Ρώσων, οθωμανό ναύαρχο Χασάν Πασά. Η ήττα του 1774 από τη Ρωσία εσημειώθη μόλις οι προσπάθειες είχαν αρχίσει.⁸⁷³ Ο ντε Τοττ, ήδη από το 1773, είχε ξεκινήσει την λειτουργία της «*Νέας Σχολής Μαθηματικών*» για το πολεμικό ναυτικό στην οποία εδίδασκε τριγωνομετρία και άλλα μαθήματα. Περιγράφοντας ο ίδιος την Σχολή αυτή στα πρώτα στάδια λειτουργίας της, αναφερόταν σε πλοιάρχους με λευκή γενειάδα και σε εξηντάχρονους σπουδαστές. Στα επόμενα χρόνια η Ναυτική Σχολή εκσυγχρονίσθη, επεκτάθη και εξελίχθη, γενόμενη το πρότυπο για τις Σχολές μηχανικών στρατού, ιατρικής και άλλων κέντρων σπουδών.⁸⁷⁴ Εν συνεχεία, ο ντε Τοττ ανεδιοργάνωσε το ναυτικό σε μικρότερους στολίσκους υπό τους «*derya bey*». Ιδρύθη μία διοικητική ιεραρχία με μισθούς και συντάξεις και ο στόλος

⁸⁷⁰ Zürcher J. Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σ. 63, στη Μεσόγειο, το εμπόριο μεγάλων αποστάσεων ευρίσκετο στα χέρια των ευρωπαϊκών κρατών. Οι γάλλοι υπεκατέστησαν τη κυριαρχία τους εκεί, τον 18ο αιώνα, σε βάρος των ολλανδών και των άγγλων, που με τη σειρά τους την είχαν αποσπάσει από τους γάλλους τον 17ο αιώνα.

⁸⁷¹ Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, «*The Ottoman Empire*», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 40, «*Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*», τόμος Α΄, Εκδοτική Αθηνών, 1991, σ. 18.

⁸⁷² Zürcher J. Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σσ. 66-67.

⁸⁷³ Nicole David - Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983, σ. 22.

⁸⁷⁴ Bernard Lewis, «*Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας – Τα στάδια της Ανάδυσης*», (τόμος Ι), επιμέλεια - μετάφραση – σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σσ. 133-134.

απέκτησε το δικό του Σώμα πυροβολητών, ξεχωριστά από το πυροβολικό του Σώματος των Δούλων της Πύλης.⁸⁷⁵ Κατόπιν, ο ντε Τοττ προσπάθησε να δημιουργήσει ένα «*suratci*» (= ταχυβόλο) Σύνταγμα Πυροβολικού και να επανασυστήσει τις εγκαταλελειμμένες στρατιωτικές σχολές του κόμη Αλεξάντερ ντε Μπονεβάλ.⁸⁷⁶ Την εποχή εκείνη, στα ζωτικής σημασίας κάστρα των Δαρδανελίων, τα τείχη ήταν ετοιμόρροπα, οι χειριστές των κανονιών ήταν κακοεκπαιδευμένοι και αγύμναστοι, και τα οπλικά συστήματα ήταν αναχρονιστικά, αφού τα κανόνια ήταν μπρούτζινα, χωρίς κιλλίβαντες και ακουμπισμένα απλά σε κοίλα κούτσουρα, όπως τον 15^ο αιώνα. Ο Τοττ ανέλαβε να βελτιώσει το Πυροβολικό, εγκαθιδρύοντας εργαστήρια στο Κιαγίτ-χανέ. Κατόπιν ανεμόρφωσε το χυτήριο του Τοπχανέ, όπου ετέθη υπό τις διαταγές του ένας Λόχος γενιτσάρων. Εδημιούργησε, επίσης, ένα Σώμα Μηχανικών που περιελάμβανε αποκλειστικά γεφυροποιούς και εσχμήτισε ένα νέο Σώμα πεζικού τους «*σουρατζήδες*», που εξοπλίστησαν με ξιφολόγχες. Κατήγγησε τη φυλάκιση και τον ξυλοδαρμό ως ποινές σε περιπτώσεις παρεκτροπής των στρατιωτικών κανονισμών, με ελαφρύτερες ποινές ή διπλοσκοπία, ενώ οι λιποτάκτες κατεδικάζοντο πάντα στις γαλέρες.⁸⁷⁷ Αργότερα, ο ντε Τοττ, μαζί με τον εξισλαμισθέντα σκώτο Αξιωματικό *Cambell*, που μετά τον προσηλυτισμό του στο ισλάμ, ονομάσθη Ινγκλίζ Μουσταφά και έναν ακόμα γάλλο Αξιωματικό, κατάφεραν να μετεξελιξουν την Νέα Σχολή Μαθηματικών, σε Πολυτεχνική Σχολή. Όμως παρ' όλες τις προσπάθειες του για αξιοκρατικότερη εξέλιξη των Αξιωματικών του οθωμανικού στρατού, ελάχιστοι ήταν οι βαθμοφόροι που εφοίτησαν στη σχολή αυτή, ενώ η δωροδοκία εξακολούθησε να αποτελεί τον ταχύτερο τρόπο προαγωγών.⁸⁷⁸ Ο *Cambell* αντεκατέστησε τελικά τον ντε Τοττ, ως αρχιεκπαιδευτής, μετά την επιστροφή του τελευταίου στην Γαλλία.⁸⁷⁹

Ο βενετός ιερέας *Toderini* που έζησε στην Κωνσταντινούπολη από το 1781 έως το 1786, διεπίστωσε ότι η Ναυτική Σχολή, λίγα χρόνια μετά είχε εξελιχθεί, αφού ήταν εξοπλισμένη με ευρωπαϊκούς χάρτες και με βιβλιοθήκη ευρωπαϊκών βιβλίων, πολλά από τα οποία ήταν μετεφρασμένα στη τούρκικη γλώσσα. Υπήρχαν περισσότεροι από πενήντα φοιτητές, γιοι πλοιαρχών και μέλη καλών οικογενειών.⁸⁸⁰ Το 1784 ο οθωμανικός στόλος αριθμούσε 22 θωρηκτά και 15 φρεγάτες, αλλά όλα τα πλοία δεν ήταν πλόιμα.⁸⁸¹ Την ίδια χρονιά, με πρωτοβουλία του Βεζίρη Χαλίλ Χαμίτ Πασά και τη βοήθεια της γαλλικής πρεσβείας, ξεκίνησε ένα νέο εκπαιδευτικό πρόγραμμα με δύο νέους γάλλους Αξιωματικούς του μηχανικού ως εκπαιδευτές. Ένα χρόνο μετά όμως, το 1787, λόγω της έκρηξης του πολέμου με την Αυστρία οι γάλλοι εκπαιδευτές ανεκλήθησαν στην πατρίδα τους, καθώς η συνεχιζόμενη παρουσία τους θεωρήθηκε ως παραβίαση της ουδετερότητας. Κατά τη διάρκεια του πολέμου, οι σχολές παρέμειναν ανενεργές, αλλά μετά την αποκατάσταση της ειρήνης το 1792, έγινε νέο ξεκίνημα.⁸⁸²

16.3. Ο πυρόλιθος μηχανισμός των φορητών πυροβόλων όπλων του 18^{ου} αιώνα και των αρχών του 19^{ου} αιώνα

Τα πυροβόλα όπλα των αρχών του 19^{ου} αιώνα έβαλαν με την βοήθεια πυρόλιθων μηχανισμών (τους οποίους οι έλληνες ονόμαζαν «*φωτιές*»). Οι μηχανισμοί αυτοί απετελούντο

⁸⁷⁵ Nicole David - Mc Bride Angus, “*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*”, Reed International Books Limited, London 1983, σσ. 25-26.

⁸⁷⁶ Nicole David - Mc Bride Angus, “*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*”, Reed International Books Limited, London 1983, σ. 22

⁸⁷⁷ Goodwin Godfrey, “*Οι γενίτσαροι*”, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σσ. 258-259.

⁸⁷⁸ Goodwin Godfrey, “*Οι γενίτσαροι*”, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σ. 137.

⁸⁷⁹ Bernard Lewis, “*Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας – Τα στάδια της Ανάδυσης*”, (τόμος Ι), επιμέλεια - μετάφραση - σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σ. 133.

⁸⁸⁰ Bernard Lewis, “*Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας – Τα στάδια της Ανάδυσης*”, (τόμος Ι), επιμέλεια - μετάφραση - σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σ. 134.

⁸⁸¹ Goodwin Godfrey, “*Οι γενίτσαροι*”, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σ. 137.

⁸⁸² Bernard Lewis, “*Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας – Τα στάδια της Ανάδυσης*”, (τόμος Ι), επιμέλεια - μετάφραση - σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σ. 135.

από μία μεταλλική βάση, πάνω στην οποία είχαν προσαρμοσθεί μία μεταλλική κοιλότητα που γέμιζε με πυρίτιδα και δύο κινητά μέλη. Επρόκειτο για μία κινητή επίπεδη μεταλλική επιφάνεια, την «μπαταρία» ή «ταπάτζα» (εξ ου και η λέξη «μπαταριές» = πυροβολισμοί), η οποία με την κάτω άκρη της σκέπαζε την κοιλότητα της πυρίτιδας, ή «σκάφη». Απέναντι από την «μπαταρία» ευρίσκετο μία μικρή μεταλλική σφύρα, ο «κόκκορας», ή «λύκος», η κάτω άκρη της οποίας εδέχετο τη πίεση ενός ελατηρίου, ενώ η πάνω άκρη κατέληγε σε λαβίδα που με την βοήθεια μιας βίδας συγκρατούσε ένα κομμάτι πυρόλιθου. Πιέζοντας τη σκανδάλη του όπλου, επελευθερώνετο η σφύρα, η οποία κτυπούσε με ορμή την «ταπάτζα» που ευρίσκετο απέναντί της, την ανέτρεπε και απεκάλυπτε την κοιλότητα με τη πυρίτιδα, ενώ ταυτόχρονα, από την σύγκρουση του πυρόλιθου πάνω στην μεταλλική επιφάνεια της «ταπάτζας» παρήγοντο σπίθες, οι οποίες ανέφλεγαν την πυρίτιδα της κοιλότητας και μέσω μιας μικρής τρύπας που ευρίσκετο στην βάση της κάνης του όπλου, η πυροδότηση μετεδίδετο στην πυρίτιδα που υπήρχε μέσα στον βυθό της κάνης. Επηκολουθούσε ο πυροβολισμός.

Για να πυροδοτηθεί ένα όπλο με μηχανισμό πυρόλιθου, έπρεπε να τεθεί μέσα στην εμπροστογενή κάνη του ορισμένη ποσότητα πυρίτιδας μετρημένη με ειδικό εξάρτημα, τη «μεζούρα». Στην συνέχεια έβαζαν το βόλι (που συνήθως ήταν ένα μολυβένιο σφαιρίδιο τυλιγμένο σε ένα κομμάτι χαρτί ή ύφασμα για να στερεώνεται μέσα στην κάνη) και κατόπιν έβαζαν την «τάπα» (= ένα στρογγυλό κομμάτι από χοντρό χαρτόνι που συγκρατούσε το γέμισμα μέσα στην κάνη του όπλου). Κατόπιν με την «μπακέτα» (= την βέργα του όπλου) έσπρωχναν το γέμισμα στην «μπούκα» (= το στόμιο στο βάθος της κάνης). Ακολουθούσε η όπλιση της σφύρας του όπλου και η πλήρωση με πυρίτιδα της κοιλότητας της «ταπάτζας». Με την πίεση της σκανδάλης και την εκपुरσοκρότηση του μηχανισμού, οι σπίθες που απελευθερώνονταν, επυροδοτούσαν, μέσω μίας μικρής εισόδου στην βάση της κάνης του όπλου, την πυρίτιδα που υπήρχε μέσα στην κάνη και εγίνετο ο πυροβολισμός. Η μικρή αυτή είσοδος, έπρεπε να καθαρίζεται μετά από πέντε ή έξι πυροβολισμούς, διότι έφραζε από τα υπολείμματα της πυρίτιδας. Έτσι, ένα από τα προβλήματα των όπλων αυτών ήταν, το ότι από την στιγμή που ο σκοπευτής πίεζε την σκανδάλη, μέχρι την στιγμή που ο όπλο τελικά εκपुरσοκροτούσε, μεσολαβούσε ένα μικρό χρονικό διάστημα, αρκετό για να διαφύγει της βολής ένας κινητός στόχος.⁸⁸³

Κατά την εποχή που στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, Σουλτάνος ήταν ο Αμπνουλ Χαμίτ Α΄, στην Ευρώπη έγινε μία σημαντική ανακάλυψη όσον αφορά την πολεμική τεχνολογία: Το 1784, ο βρετανός Ταγματάρχης Χένρυ Σράπνελ κατεσκεύασε τα πρώτα εκρηκτικά βλήματα πυροβόλων, τα οποία έφεραν το όνομά του. Στο βλήμα τύπου «σράπνελ» ετοποθετείτο ένα βραδύκαυστο φυτίλι το οποίο ανέφλεγε την εκρηκτική γόμωση του βλήματος, αφού αυτό είχε ήδη εκτοξευθεί από το πυροβόλο, με αποτέλεσμα κατά την έκρηξή του, εκατοντάδες μεταλλικά τεμάχια να εκτοξεύονται προς κάθε κατεύθυνση, με φονικά αποτελέσματα. Τέτοια εκρηκτικά βλήματα εχρησιμοποιούντο από ναυτικά πυροβόλα πλοία της γραμμής από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, στην Ευρώπη.⁸⁸⁴

⁸⁸³ Βασιλάτος Νίκος, «Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης», εκδ. ΕΟΜΜΕΧ, Αθήνα 1989, σσ. 104-105.

⁸⁸⁴ Ζουρίδης Γεώργιος, «Η ναυμαχία της Σινόπης (1853)», άρθρο στο περιοδικό «Στρατιωτική ιστορία», τεύχος 146, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Οκτώβριος 2008, σ. 66.

17. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΟΙ ΣΟΥΛΤΑΝΟΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1789 ΕΩΣ 1808, Α) ΣΕΛΙΜ Γ΄ (1789 – 1807) ΚΑΙ Β) ΜΟΥΣΤΑΦΑ Δ΄ (1807 – 1808)

17.1. Η περίοδος βασιλείας των Σουλτάνων Σελίμ Γ΄ και Μουσταφά Δ΄

Ο Σελίμ Γ΄ ήταν γιός του Μουσταφά Γ΄ και ανιψιός και διάδοχος του Αμπντούλ Χαμίτ Α΄. Ανέβηκε στον θρόνο, ενώ ακόμα εσυνεχιζέτο ο πόλεμος εναντίον της Ρωσίας και της Αυστρίας, ένας πόλεμος του οποίου η αρνητική για την Οθωμανική Αυτοκρατορία έκβαση είχε προδιαγραφεί. Βασίλευσε επί 18 χρόνια, από το 1789 έως το έτος 1807. Το 1790 και το 1791 τα οθωμανικά στρατεύματα εδέχθησαν συντριπτικές ήττες σε όλο το μήκος του μετώπου και υπεχώρησαν. Η Γαλλική Επανάσταση και το πολωνικό ζήτημα διέσωσαν την Αυτοκρατορία από μεγάλες εδαφικές απώλειες. Ακολούθησαν οι Συνθήκες του Σίστοβο το 1791, με την Αυστρία και του Ιασίου το 1792, με την Ρωσία, όπου η οθωμανική κυριαρχία απεκατεστάθη, έστω και περιορισμένα, στις υποτελείς ηγεμονίες της Μολδαβίας και της Βλαχίας. Τα επόμενα χρόνια, ο Σελίμ Γ΄ προσπάθησε να εκσυγχρονίσει τους απαρχαιωμένους κοινωνικοοικονομικούς, διοικητικούς και στρατιωτικούς θεσμούς της Αυτοκρατορίας και να συγκροτήσει συγκεντρωτικό κράτος, αντιμετωπίζοντας την ανοικτή εχθρότητα του φεουδαρχικού κατεστημένου και των γενιτσάρων, αφού ο ίδιος επικρίθηκε ως «αποστάτης» και «φίλος των απίστων». Κατά την εποχή της γαλλικής εκστρατείας κατά της Αιγύπτου (1798 – 1801), ο Σελίμ Α΄ συμμάχησε με τον αγγλορωσικό συνασπισμό και κατόπιν σε κοινή εκστρατεία με τους ρώσους κατέλαβε τα τότε γαλλοκρατούμενα Επτάνησα. Μετά τις νίκες του Ναπολέοντα στην Ευρώπη, ενεφανίσθη και πάλι ως σύμμαχος της Γαλλίας και εχθρός της Αγγλίας και της Ρωσίας, το 1806. Τον Φεβρουάριο του 1807, ο βρετανικός στόλος έφτασε στα παράλια της Κωνσταντινούπολης. Τον Μάιο του ίδιου χρόνου, μετά από πραξικόπημα αντιπάλων του Σελίμ Α΄, που υπεστηρίχθη από γενιτσάρους, ο ίδιος συνελήφθη και φυλακίσθη. Στον θρόνο ανέβηκε ο εξάδελφος του Σελίμ Α΄ και γιός του Αμπτούλ Χαμίτ Α΄, ο Μουσταφά Δ΄, ο οποίος τον επόμενο χρόνο, το 1808, με την σειρά του ανετράπη από τον πιστό στρατηγό του Σελίμ Γ΄, Αλεμντά Μουσταφά πασά. Στο μεταξύ, ο Σελίμ Γ΄ είχε δολοφονηθεί από ανθρώπους του Μουσταφά Δ΄, και έτσι στο θρόνο ανέβηκε ο γιος του Αμπντούλ Χαμίτ Α΄ και αδελφός του Μουσταφά Δ΄, Μαχμούτ Β΄. Ο νέος Σουλτάνος εξέδωσε αμέσως εντολή θανάτου του αδελφού του Μουσταφά Δ΄.⁸⁸⁵

17.2 Οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις του Σουλτάνου Σελίμ Γ΄

17.2.1 Οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις στον στρατό ξηράς

Όταν ο Σουλτάνος Σελίμ Γ΄ διεδέχθη τον θείο του Αμπουλχαμίτ Α΄ σε ηλικία 23 ετών, η οικονομική κατάσταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν εξαιρετικά δυσμενής, υπήρχε έντονη ηττοπάθεια και η δυσφορία για τη κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης ηυξάνετο στις επαρχίες της χώρας.⁸⁸⁶ Οι συντριπτικές ήττες των οθωμανικών στρατευμάτων από τους Ρώσους είχαν προκαλέσει οργή στο φανατικό μουσουλμανικό πληθυσμό, πράγμα που οδήγησε σε εσωτερικές ταραχές. Σε ένα κράτος όπου, πλέον, μόνο οι μουσουλμάνοι υπηρετούσαν στον στρατό, ακόμα και σε περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας όπου υπήρχαν μουσουλμανικές πλειονότητες (όπως στην Αλβανία, Βοσνία, Ερζεγοβίνη, Κρήτη και σε μέρη της Βουλγαρίας), ο μουσουλμανικός πληθυσμός ευρίσκετο σε σχετική παρακμή,

⁸⁸⁵ Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, “The Ottoman Empire”, Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005, σ. 40, “Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό”, τόμος ΣΤ΄ σ. 286 & ΘΑ΄ σ. 288, Εκδοτική Αθηνών, 1991.

⁸⁸⁶ Goodwin Godfrey, “Οι γενίτσαροι”, εκδ. Οδυσσεύς, Αθήνα 1997, σ. 261.

καθότι υπέφερε από δυσανάλογα μεγάλες στρατιωτικές απώλειες σε σχέση με τους χριστιανούς. Οι πρόσφατες οθωμανικές στρατιωτικές ήττες που οδήγησαν σε απώλεια περιοχών για την Αυτοκρατορία, είχαν οδηγήσει στην ολοκληρωτική σφαγή μουσουλμανικών πληθυσμών από τα χριστιανικά στρατεύματα, με αποτέλεσμα μουσουλμάνοι της περιφέρειας να τείνουν να μετακινούνται προς κεντρικότερα σημεία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.⁸⁸⁷ Η κατάσταση στα διαρκώς μεταβαλλόμενα σύνορα ήταν τραγική. Τα εδάφη βόρεια του Δούναβη, με εξαίρεση τα πριγκιπάτα της Μολδαβίας και της Βαλεσίας ανήκαν στην Αυστρία εδώ και έναν αιώνα, μετά την Συνθήκη του Κάρλοβιτς το 1699. Μετά την Συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή το 1774, οι Ρώσοι ήλεγχαν την Κριμαία, έχοντας πρόσβαση στη Μαύρη θάλασσα, διατηρώντας επίσης στη κατοχή τους μεγάλα οχυρά όπως το «*Akkerman*», το «*Bender*» και το «*Khotzim*». Έχοντας διασχίσει τη Βεσσαραβία και έχοντας εισβάλει στην Μολδαβία, οι συνθήκες ήταν απελπιστικές για τους οθωμανούς, αφού ακόμα και η ίδια η Κωνσταντινούπολη κινδύνευε. Μέσα σε λίγους μήνες, οι σύμμαχοι περνώντας από το *Fokshani* και το *Pimnik* ανακατέλαβαν το Βελιγράδι. Όταν ο Σουλτάνος προσπάθησε να αποτρέψει περαιτέρω απειλές, εκμεταλλευόμενος τα ευρωπαϊκά προβλήματα, η Σερβία καθώς και η Βοσνία ευρίσκετο ήδη σε άμεση κατοχή από τους αυστριακούς.⁸⁸⁸ Μπροστά σ' αυτή την οικονομική και στρατιωτική κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ο Σελίμ Γ' θεώρησε ότι τα τεράστια προβλήματα της δεν μπορούσαν να λυθούν, παρά μόνο με σαρωτικές μεταρρυθμίσεις.

Ο οθωμανικός στρατός του τέλους του 18ου αιώνα, απετελείτο από «*kapikulu*», δηλαδή μισθωμένα τακτικά στρατεύματα, εκ των οποίων οι περισσότεροι ήταν γενίτσαροι (απρόθυμοι να δεχθούν οποιονδήποτε εκσυγχρονισμό) και «*toprakli*» (= απλήρωτοι άτακτοι ένοπλοι). Γύρω στο 1790, 12.000 γενίτσαροι ήταν κατεχωρημένοι στους καταλόγους του στρατού της Κωνσταντινούπολης, αλλά από αυτούς, μόνο 2.000 ήταν ετοιμοπόλεμοι.⁸⁸⁹ Οι παλιοί φεουδάρχες «*sispahi*» είχαν ουσιαστικά σταματήσει να υφίστανται ως στρατιωτική Δύναμη, εξελισσόμενοι σε μεγάλο βαθμό σε μία ειρηνική αγροτική αριστοκρατία.⁸⁹⁰ Ο ρόλος τους στους πολέμους ήταν πολύ μικρός, αφού ο αριθμός τους είχε μειωθεί. Τα βοηθητικά Σώματα που προμήθευαν οι επαρχίες και τα φόρου υποτελή κράτη ήταν πιο αποτελεσματικά.⁸⁹¹ Τα τεχνικά Σώματα στρατού, όπως το πυροβολικό, ήταν σε καλύτερη κατάσταση, ενώ το οθωμανικό ναυτικό ήταν στην χειρότερη κατάσταση απ' όλα. Εκείνη την περίοδο οθωμανικός στρατός δεν ήταν σε θέση να συγκεντρώνει περισσότερους από 30.000 ενόπλους για μία μεγάλη εκστρατεία, βασιζόμενος μόνο σε μία αμυντική στρατηγική, αφού κάποια επιθετική αντίστοιχη, είχε χαθεί από καιρό. Στις παραμεθόριες περιοχές πολλοί μουσουλμάνοι εστρατολογούντο ως άτακτοι, υπηρετώντας σε στρατό ξηράς ή σε ναυτικό, ανάλογα με την θέση της επαρχίας. Εν τούτοις, το μεγαλύτερο μέρος της οθωμανικής Αυτοκρατορίας ευρίσκετο υπό τον έλεγχο των «*ayans*» (αγιάννηδων) που συνήθως προσέφεραν υποταγή στον Σουλτάνο. Σε μία προσπάθεια του τελευταίου να διατηρήσει την πίστη τους, έδωσε σε πολλούς από εκείνους τον τίτλο του «*serasker*» (= διοικητή τοπικών στρατών) ώστε σε ορισμένες περιοχές η Δύναμη τεμαχίστηκε σε τέτοιους «διογκωμένους» τίτλους. Μερικές θέσεις εδόθησαν σε τοπικούς ληστές, των οποίων ηγέτες ήταν οι «*delerebeys*» (= ηγέτες των κοιλάδων, ντελερεμπέδες). Αυτοί διεμόρφωσαν ατάκτους στρατούς όπου, κατά περιπτώσεις, ενίσχυσαν τον κεντρικό στρατό. Οι βαλκανικές οθωμανικές συνοριακές περιοχές διέθεταν ισχυρότερους στρατούς, αφού ήταν πολυάριθμες και οι άνδρες καλύτερα εκπαιδευμένοι, περιλαμβάνοντας πεζικό και ιππικό, που είχαν ως ορμητήρια μικρά ξύλινα οχυρά, τα «*palanka*». Αυτοί ήταν γνωστοί, ως «*haiduk*» (= χαϊντούκοι). Χριστιανικές και μουσουλμανικές οικογένειες εχρησιμοποιούντο ως

⁸⁸⁷ Nicole David-Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*», Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 5.

⁸⁸⁸ Shaw Stanford, «*The origins of Ottoman reform*», volume 37, Issue 3, September 1965, σ. 292.

⁸⁸⁹ Nicole David-Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*», Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 12.

⁸⁹⁰ Nicole David-Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*», Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 4.

⁸⁹¹ Zürcher J. Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σ. 60.

«*derbentcis*» (= δερβεντζήδες) φρουρώντας περάσματα βουνών, πορθμεία και κύριους δρόμους. Τέτοιοι επαρχιακοί βαλκανικοί στρατοί εποίκιζαν ανάλογα με την διαθεσιμότητα των στρατευμάτων και τις πολιτικές των ντόπιων ηγετών. Επί παραδείγματι, ο κυβερνήτης του Ρουσόκαστρου στη Βουλγαρία διέθετε μια ετερόκλητη φρουρά από πεζικό «*segban*», από «*deli*» (= δελήδες), ιππείς, «*tatar*» (= τατάρους) αγγελιοφόρους και «*pranduks*». Ο Οσμάν πασάς Πασβάνογλου του Βιδινίου είχε συλλέξει δυσαρεστημένους γενίτσαρους και «*yamaks*» (= γιαμάκους) από μία ευρεία περιοχή, μαζί με πρώην Χριστιανούς. Ο Αλή πασάς των Ιωαννίνων είχε στρατολογήσει μουσουλμάνους και Χριστιανούς μαχητές αλλά και γάλλους αιχμαλώτους του. Οι επαρχιακοί στρατοί διέφεραν, επίσης, μεταξύ των ως προς τη θρησκευτική πίστη των μαχητών, αφού επί παραδείγματι σερβικές περιοχές διέθεταν περισσότερα χριστιανικά τμήματα απ' ότι αντίστοιχες βοσνιακές περιοχές. Σερβικές δυνάμεις «*hayduk*» μαχητών ήταν χωρισμένες σε μπουλούκια των 100 ανδρών κάτω από έναν «*buljakkbasha*». Στην αυτόνομη Βλαχία, Μολδαβία και Βεσσαραβία (έως της κατάκτησής της από τους Ρώσους), η κατάσταση ήταν διαφορετική, αφού οι περιοχές εδιοικούντο από βογιάρους ή την γηγενή ρουμανική αριστοκρατία και τους έλληνες «*fanariote*» (= φαναριώτες) που εστάλησαν από τον Σουλτάνο. Στην περιοχή του ημιανεξάρτητου Καυκάσου, πολλοί Πρίγκιπες ήταν με το μέρος του Σουλτάνου, υποστηρίζοντας ότι διαθέτουν 30.000 πολεμιστές, η πλειοψηφία των οποίων εμάχετο ως πεζικό, με μία ελίτ θωρακισμένου ιππικού κατά παλαιότερα πρότυπα. Η Βαγδάτη του Ιράκ εφυλάσεται από πιστά στον πασά της αραβικά στρατεύματα, ενώ η Συρία είχε διεμοιραστεί μεταξύ των δύο αντιπάλων πασάδων που περιελάμβαναν στις τάξεις τους στρατιώτες από ποικίλα υπόβαθρα, όπως ιππικό «*deli*», «*tufenkci*», «*segban*» και πεζικό «*levent*», συν στρατιώτες από την Βόρειο Αφρική. Από αυτούς οι «*delis*» (= δελήδες) ήταν στρατολογημένοι από τα Βαλκάνια και την Ανατολία, οι «*segbuns*» από την Ανατολική Τουρκία, ενώ οι «*levent*» (= λεβέντες) ήταν κατά ένα μεγάλο μέρος κούρδοι. Οι «*tufenkci*» (= τουφεξήδες) ήταν καλύτερα πειθαρχημένοι, αλλά λίγοι σε αριθμό, ενώ οι πιο ανοργάνωτοι ήταν οι βορειοαφρικανοί από την Λιβύη, την Τυνησία και την Αλγερία.⁸⁹² Γενικά, ο αριθμός των στρατιωτών στα πασαλίκια εκείνα, έτεινε να είναι μικρός, ενώ τμήματα ανιχνευτών βεδουϊνών ήταν ακόμα οπλισμένα με αρχαϊζόντα μουσκέτα με φυτίλι. Σε έκτακτες περιπτώσεις, ολόκληρος ο ανδρικός πληθυσμός (μουσουλμανικός, χριστιανικός και εβραϊκός) μπορούσε να κληθεί για να υπερασπιστεί μια περιοχή. Η Βόρεια Συρία διέθετε ένα πληθυσμό πολεμοχαρών τουρκομάνων νομάδων, όμως και οι οπαδοί των τοπικών ηγετών «*zuama*» του Λιβάνου, ήταν εξαιρετικά σκληροί πολεμιστές. Οι «*druzes*» (= δρούζοι) συνήθιζαν να στήνουν ενέδρες την νύκτα, αφού σπάνια αποτολμούσαν να διεξάγουν μάχες στα πεδινά. Στο Νότιο Λίβανο οι τοπικές φυλές ήταν λιγότερο πολεμοχαρείς, αφού άραβες βεδουϊνοί, τουρκομάνοι και κούρδοι προσελαμβάνοντο κυρίως ως οδηγοί. Οι Παλαιστίνιοι της Βηθλεέμ και της Χεβρώνας είχαν μία φήμη ενεργούς αντίστασης ενάντια σε κάθε καταπιεστή. Η οθωμανική κεντρική διοίκηση στις περιοχές της Αραβίας ήταν περιορισμένη σε μερικούς μόνο θύλακες και στις ιερές πόλεις της Μέκκα και της Μεδίνα. Οι οθωμανοί είχαν χάσει όλη την εξουσία τους στην Υεμένη, ενώ στη δυτική πλευρά της Ερυθράς θάλασσας στη περιοχή της Ερυθραίας ο έλεγχος ευρίσκετο στα χέρια ενός χριστιανού αιθίοπα.⁸⁹³ Ένας Βρετανός παρατηρητής στην οθωμανική Αυτοκρατορία, ο Στρατηγός *Koehler* έγραψε στα τέλη του 18ου αιώνα για τον οθωμανικό στρατό: «... *Τι να περιμένουμε από τέτοια στρατεύματα, ή*

⁸⁹² Ο πασάς της Τυνησίας είχε έναν μικρό, αλλά αποτελεσματικό στρατό τον οποίο εστρατολόγησε από την Ανατολία, τα ελληνικά νησιά ενώ συμπεριλαμβάνοντο και γενίτσαροι. Στην Αλγερία υπήρχαν τρία μπεηλίκια εκ των οποίων, αυτό της πόλης του Αλγερίου, ήταν το ισχυρότερο. Ο αλγερινός στρατός απετελείτο από γενιτσαρούς που εστρατολογήθησαν από οθωμανούς υπηκόους. Οι ντόπιοι κάτοικοι είχαν αυστηρά αποκλεισθεί από το στράτευμα. Στην Λιβύη, εκτός από τους γενιτσαρούς, τοπικές φυλές βερβέρων παρείχαν στον εκεί μπέη, σημαντικούς αριθμούς βοηθητικού ιππικού. Οι βορειοαφρικανικές τακτικές πολέμου, ήταν από παλαιότερα διαμορφωμένες, με το ιππικό να πλησιάζει τον εχθρό στα 500 μέτρα σχηματίζοντας ένα μέτωπο και κατόπι με πλήρη ταχύτητα να εξορμά πυροβολώντας με τα μουσκέτα ή ανεμίζοντας τα σαθιά. Στο Μαρόκο, το ιππικό απετελείτο από ομάδες των τριών ή τεσσάρων ανδρών, που ενεργούσαν καταδρομικά, (Nicole David-Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*», Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σσ. 33-34).

⁸⁹³ Nicole David-Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*», Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σσ. 18-24.

μάλλον από ένα όχλο έτσι διατεταγμένο; Τίποτα, παρά μόνο ντροπή και ατίμωση. Ενώ υπάρχουν εξαιρετικοί άνδρες, άριστα άλογα, καλά όπλα, πολλά πυρομαχικά, εφόδια, τροφές ζώων και μεγάλη αφθονία όλων των υλικών που απαιτούνται για να στηρίζουν έναν αξιόλογο στρατό, δεν υπάρχει τάξη και σύστημα, το οποίο δεν θα ήταν δύσκολο να μεθοδεύσουν οι Αξιωματικοί τους, εάν δεν ήταν τόσο εκπληκτικά αντίθετοι σε οτιδήποτε έτεινε προς αυτό...».⁸⁹⁴

Γύρω στο 1790 και ενώ ο πόλεμος με την Ρωσία εμένετο, έγιναν κάποιες προσπάθειες προκειμένου να εκσυγχρονισθεί και να εξοπλισθεί πληρέστερα ο οθωμανικός στρατός, με ταυτόχρονες φορολογικές μεταρρυθμίσεις, οι οποίες έβαλαν πολλά ισχυρά συμφέροντα στο εσωτερικό της Αυτοκρατορίας.⁸⁹⁵ Μετά τη σύναψη της Συνθήκης Ειρήνης της *Sistona* (Σίστοβας) του 1791 με την Αυστρία (η οποία παρά τους δυσμενείς για την Οθωμανική Αυτοκρατορία όρους θα μπορούσε να θεωρηθεί ως επιτυχία της οθωμανικής διπλωματίας καθώς προέβλεπε την αποκατάσταση της σουλτανικής κυριαρχίας), περί τα τέλη του ίδιου έτους έγιναν προσπάθειες δημιουργίας ενός νέου στρατού σε πειραματικό στάδιο. Την εποχή εκείνη, δεν ήταν λίγοι οι ευρωπαίοι τυχοδιώκτες που υπηρετούσαν ως μισθοφόροι-σύμβουλοι στον οθωμανικό στρατό, αλλά και σε επαρχιακούς ημιαυτόνομους Μπέδες. Χαρακτηριστικά παραδείγματα ήταν, ένας ρώσος αποστάτης που ηργάζετο ως ακόλουθος-θησαυροφύλακας του Μπέη της Τρίπολης, ένας άγγλος, ονόματι *Peter Lyle*, που ήταν διοικητής του στόλου της Τρίπολης (ο οποίος είχε προηγουμένως αποσπάσει ένα πλοίο από το βρετανικό ναυτικό), ο πρώην Σουηδός πρόξενος *Schultre*, που σχεδίασε την άμυνα στο νέο λιμάνι της Αλγερίας, και ένας από τους καλύτερους κατασκευαστές κανονιών του Μπέη της Αλγερίας, ο *Francois Dupont*, πρώην Αξιωματικός πυροβολικού του γάλλου Βασιλιά.⁸⁹⁶ Τον οθωμανικό στρατό κλήθηκαν να εκπαιδεύσουν ευρωπαίοι εκπαιδευτές. Οι περισσότεροι από αυτούς, ήταν γάλλοι και προσελήφθησαν κατόπιν συνεννόησης με την γαλλική κυβέρνηση, τόσο με το παλιό καθεστώς, όσο με την Δημοκρατία και την Ναπολεόντεια Αυτοκρατορία.⁸⁹⁷ Η Οθωμανική Αυτοκρατορία διετηρούσε με την Γαλλία, παραδοσιακά φιλικές σχέσεις που έφταναν σε βάθος δύο αιώνων, οι οποίες και συνεχίστησαν ακόμη και μετά την Γαλλική Επανάσταση και την εκτέλεση του Βασιλιά Λουδοβίκου ΙΣΤ΄. Η ξαφνική εισβολή του Ναπολέοντα Βοναπάρτη στην Αίγυπτο το 1798, τις διετάραξε παροδικά.⁸⁹⁸

Με τη βοήθεια των γάλλων εκπαιδευτών, νέες Σχολές στρατού και ναυτικού εδημιουργήθησαν και νέα στρατιωτικά Σώματα συνεστήθησαν πάνω σε δυτικοευρωπαϊκά πρότυπα. Με πυρήνα μία ομάδα από ρώσους και γερμανούς λιποτάκτες οι οποίοι χρησιμοποιούσαν ρώσικα όπλα και δυτικές μεθόδους, τακτικές και κινήσεις, εσχηματίστη η βάση του νέου τακτικού στρατού ο οποίος ονομάστηκε «*Σώμα των εκπαιδευμένων στρατιωτών του Αλλάχ*» Δυνάμεως Συντάγματος, με επικεφαλής γάλλο Διοικητή. Ο επικεφαλής του Συντάγματος ελέγγετο «*Binbasi*» (= Συνταγματάρχης), με βοηθούς έναν «*Aga-Iyemin*» (= Αξιωματικό δεξιού τομέα) και έναν «*Aga - Iyesan*» (= Αξιωματικό αριστερού τομέα). Καθένας ήταν υπεύθυνος για ένα «*tabur*» (= Τάγμα). Η Δύναμη διηρέθη σε 12 «*boluk*» (= ομάδες) με επικεφαλής τους «*bolukbasi*» ή «*yiizbasi*» και βοηθούς Αξιωματικούς τους «*onbasi*». Κάθε «*boluk*» διέθετε και από ένα πυροβόλο με επικεφαλής 1 «*ustasi*» (= επικεφαλής Αξιωματικό), 8 «*topgi*» (= πυροβολητές), 5 «*arabagi*» (= μεταφορείς

⁸⁹⁴ Nicole David-Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*», Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 6.

⁸⁹⁵ Hourani Albert, «*Ιστορία των αραβικών λαών*», εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 1991, σ. 352.

⁸⁹⁶ Nicole David-Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*», Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σσ. 10-11, ο Μπέης, ο οποίος έμελε να έχει στην αυλή του τους περισσότερους δυτικούς στρατιωτικούς συμβούλους, επρόκειτο να ήταν ο *Muhammad Ali* (Μωχάμεντ Αλί) της Αιγύπτου, μετά την ήττα των γάλλων στον κόλπο του Αμπουκάρ από τους άγγλους. Τότε πολλοί γάλλοι αιχμάλωτοι εχρησιμοποιήθησαν ως εκπαιδευτές στον στρατό του.

⁸⁹⁷ Zürcher J. Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σ. 68.

⁸⁹⁸ Zürcher J. Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σσ. 70-71, αποτέλεσμα της εισβολής των γάλλων στην Αίγυπτο, ήταν η συμμαχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με την Αγγλία και την Ρωσία. Με την ειρήνη της Αμιένης το 1802, απεκαταστήθησαν οι παλαιές στενές σχέσεις, μεταξύ Γαλλίας και Πύλης, για να οδηγηθούν και πάλι σε ρήξη, το 1805, όταν κάτω από τις αυστριακές πιέσεις οι οθωμανοί, δεν ανεγνώρισαν την σκέψη του Ναπολέοντα. Τον επόμενο χρόνο, το 1806, οι σχέσεις αυτές απεκατεστάθησαν και πάλι, ενώ η εμπόλεμη κατάσταση της Αυτοκρατορίας με την Αγγλία και Ρωσία, οδήγησε σε νέα ρωσική εισβολή.

πυροβόλων), 6 «*kullukcu*» (= συμπληρωματικούς) και διάφορους βοηθούς.⁸⁹⁹ Στο νέο αυτό Σύνταγμα έγινε προσπάθεια να τηρηθεί η αξιοκρατία στις προαγωγές, αφού η προώθηση στις ανώτερες βαθμίδες εξηρτάτο μόνο από τις δυνατότητες του καθ' ενός στο πεδίο της μάχης. Υπήρχαν βαριές τιμωρίες για απουσίες άνευ αδειας, ενώ καμιά άδεια δεν επετρέπετο το καλοκαίρι. Καθιερώθη ως σύνταξη, η μισή ενός μισθού για άρρωστους ή ηλικιωμένους, ενώ όταν ένας στρατιώτης απεσύρετο λόγω σοβαρού τραυματισμού του, θα έπαιρνε ως σύνταξη ολόκληρο μισθό.⁹⁰⁰

Ο Μεγάλος Βεζίρης *Koca Yusuf Pasa* συγκέντρωσε στο στρατόπεδό του αυτούς τους αλλόθρησκους αιχμαλώτους, στους οποίους περιλαμβάνετο και ένας τούρκος που είχε συλληφθεί από ρώσους παλιότερα και είχε συνεργασθεί για κάποιο διάστημα με το ρωσικό στρατό. Η μικρή αυτή ομάδα ξεκίνησε την εκπαίδευση, συνεργαζόμενη με κάποια άτομα από την προσωπική φρουρά του Μεγάλου Βεζίρη και σιγά-σιγά, μαζί με άλλες οθωμανικές στρατιωτικές Δυνάμεις άρχισαν να παρακολουθούν και οικειοποιούνται τις νέες ευρωπαϊκές μεθόδους.⁹⁰¹ Όπλα και λοιπός εξοπλισμός εισήχθησαν από την Δυτική Ευρώπη. Οι άνδρες του ιππικού του Συντάγματος προήλθαν από την προσωπική φρουρά του Σουλτάνου, ενώ το πυροβολικό του προήλθε κατά ένα μεγάλο μέρος από τα υπάρχοντα Σώματα πυροβολικού.⁹⁰² Το πεζικό του νέου στρατού εκπαιδευόταν στο να παρατάσσεται σε τρεις γραμμές και να βάλλει με αμοιβαία υποστήριξη.⁹⁰³ Όμως, το πρόγραμμα αυτό ήταν δύσκολο να γενικευθεί, καθώς παλαιότερα υπήρχαν βίαιες αντιδράσεις από τους γενιτσάρους, που μονοπωλούσαν τις στρατιωτικές τεχνικές και τα όπλα του παρελθόντος. Ο Σουλτάνος Σελίμ Γ', φυσικά, δεν θα ερίσκαρε μία τέτοια αντίδραση από τους γενιτσάρους έναντι των προσπαθειών του για στρατιωτική ανασυγκρότηση, τη στιγμή που ο εχθρός ήταν πολύ κοντά και υπήρχε κίνδυνος εσωτερικής αταξίας του οθωμανικού στρατού.⁹⁰⁴

Όταν τον Ιανουάριο του 1792 εσυνάφη η Συνθήκη του *Jassy* (Ιασσίου) με την Ρωσία, ο οθωμανικός στρατός επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη και μαζί έφτασε ο *Yusuf Pasa* μαζί με το νέο Σώμα. Το «*Σώμα των εκπαιδευομένων στρατιωτών Αλλάχ*» εστρατοπεύδευσε έξω από την Πόλη, ώστε ο *Yusuf Pasa* να μπορέσει να ενημερώσει τον Σελίμ Γ' για τις δυνατότητές του για τη χρήση νέων μεθόδων μάχης και τακτικών στην πράξη, που δεν σχετίζονταν με τις μέχρι τότε χρησιμοποιούμενες παραδοσιακές πολεμικές τακτικές. Ο Σουλτάνος βλέποντας το νέο Σώμα να εξασκείται, ενθουσιάσθη για την ανωτερότητα της μαζικής Δύναμης πυρός του, αποφασίζοντας να σχηματίσει, τελικά, έναν μεγαλύτερο στρατιωτικό Σώμα, με την ομάδα αυτή ως πυρήνα του. Στα τέλη Μαρτίου του ίδιου χρόνου, ο βρετανός πρέσβης Κωνσταντινούπολης προμήθευσε με νέα μουσκέτα και ξιφολόγχες τον πυρήνα αυτόν. Στο μεταξύ, ο Μεγάλος Βεζίρης μάζεψε από τους δρόμους της Πόλης εκατό άτομα για να ενισχύσει το νέο Σώμα, διορίζοντας ως εκπαιδευτές ρώσους και γερμανούς.⁹⁰⁵ Οι εκατό αυτοί νέοι που ενίσχυσαν το νέο Σώμα ήταν άπειροι και άνεργοι τούρκοι που περισυνελέγησαν από τις φτωχογειτονίες της πρωτεύουσας με κριτήρια την υγεία και τη ρώμη, αλλά και το να μην έχουν προηγούμενη στρατιωτική εμπειρία ή να διατηρούν επαφή με τα παραδοσιακά Σώματα. Στο νέο στρατιωτικό Σώμα δόθηκε το όνομα «*Τυφεκιφόροι του Σώματος των Κηπουρών*» και η ύπαρξή του κρατήθηκε αρχικά μυστική.⁹⁰⁶ Τον Απρίλιο του 1792, ένα απομονωμένο οροπέδιο δέκα μίλια βόρεια της πρωτεύουσας πάνω στον Βόσπορο, που χρησιμοποιούνταν για ασκήσεις από το πυροβολικό του βαρώνου ντε Τοττ δύο δεκαετίες πριν, η περιοχή του *Levend Ciftlik*, επελέχθη ως χώρος εκπαίδευσως του νέου Στρατού ώστε, όντας μακριά από την πρωτεύουσα και τα παλιά

⁸⁹⁹ Nicole David-Mc Bride Angus, “*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*”, Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 38.

⁹⁰⁰ Nicole David-Mc Bride Angus, “*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*”, Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 37.

⁹⁰¹ Shaw Stanford, “*The origins of Ottoman reform*”, volume 37, Issue 3, September 1965, σ. 283.

⁹⁰² Nicole David-Mc Bride Angus, “*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*”, Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 37.

⁹⁰³ Nicole David-Mc Bride Angus, “*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*”, Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 38.

⁹⁰⁴ Shaw Stanford, “*The origins of Ottoman reform*”, volume 37, Issue 3, September 1965, σ. 293.

⁹⁰⁵ Shaw Stanford, “*The origins of Ottoman reform*”, volume 37, Issue 3, September 1965, σ. 293.

⁹⁰⁶ Μούρτος Γεώργιος, “*Τουρκία, το ένοστολο κράτος*”, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα 2002, σσ. 151-152.

Σώματα, να μην διεγείρει την ανησυχία των γενιτσάρων. Η ύπαρξη και δραστηριότητα του νέου στρατού ήταν μυστικό του Σουλτάνου και του Μεγάλου Βεζίρη και δεν είχε ανακοινωθεί ούτε καν στο Αυτοκρατορικό Συμβούλιο, λειτουργούσε δε υπό την καθοδήγηση του βρετανού πρέσβη. Ο Αντιστράτηγος *Menant*, οι Υπολοχαγοί *Luzin Raouchou* και *Pierce Laroque -Monteil* και τέσσερεις άλλοι γάλλοι Αξιωματικοί διορίστησαν ως σύμβουλοι για την λειτουργία του. Όταν ανακοινώθη στο Αυτοκρατορικό Συμβούλιο η ύπαρξη του νέου στρατού μετά από μία σειρά από αντιδράσεις, εδημιουργήθησαν ανοικτές αντιπαραθέσεις. Υπέρ της ανάγκης ύπαρξης και διατήρησης αυτού του νέου Σώματος ετάχθησαν ο στενός φίλος και σύμβουλος του Σουλτάνου *Moustafa Resid Efendi*, ο οποίος έγινε αργότερα και ο αρχηγός της Μονάδος, ο Σεΐχης *Ui-Islam Mehmed Arif Efendi* και ο *Molla Tatarick Abdulah Efendi*. Οι διαφορές που ετέθησαν μεταξύ των διαφωνούντων μελών του Αυτοκρατορικού Συμβουλίου, αφορούσαν κυρίως το θέμα του, πώς ο νέος στρατός θα οργανωνόταν και θα χρηματοδοτούνταν, δηλαδή εάν θα αποτελούσε ένα μέρος των παλιών Σωμάτων, ή θα ήταν ανεξάρτητο Σώμα και εάν θα έπρεπε να χρηματοδοτείται από το παλιό Αυτοκρατορικό «*Hazire-I Amire*» (= Υπουργείο Οικονομικών), ή θα έπρεπε να ανευρεθούν νέες πηγές χρηματοδότησης. Ο *Yusuf Pasa* υπεστήριξε ότι ένα εξ' ολοκλήρου νέο Σώμα εντελώς έξω από την καθιερωμένη στρατιωτική ιεραρχία θα διέγειρε τους γενιτσάρους, οι οποίοι προκειμένου να υπεραμυνθούν των κεκτημένων πατροπαράδοτων δικαιωμάτων τους, θα επαναστατούσαν πριν ο νέος στρατός γίνει αρκετά ισχυρός ώστε να υπερασπιστεί τον εαυτό του. Έτσι, εξέφρασε την άποψη, ότι εάν με κάποιο τρόπο τα νέα Σώματα εγίνοντο μέλη του παλιού συστήματος, οι αντιδρώντες θα εξηπατούντο και θα καθηνάζοντο. Ο *Tatarick Abdulah Efendi*, επεσήμανε το βαρύ οικονομικό φόρτο που θα προέκυπτε από τη λειτουργία και η οργάνωση ενός νέου στρατιωτικού Σώματος για το Αυτοκρατορικό Υπουργείο Οικονομικών, δεδομένου ότι οι νέες εγκαταστάσεις, τα όπλα, οι στολές και τα σχολεία θα εστοίχιζαν πολύ ακριβά. Τα οικονομικά της Αυτοκρατορίας ευρίσκοντο σε οριακό σημείο, ενώ επιπροσθέτως θα έπρεπε να πληρώνονται οι άνδρες, οι Αξιωματικοί τους, οι τεχνικοί και οι σύμβουλοι. Τα παλιότερα Σώματα θα διεμαρτύροντο, εάν οποιαδήποτε από τα εισοδήματά τους εδίδοντο προς όφελος των νέων Σωμάτων. Η μόνη λύση ήταν να επινοηθούν νέοι φόροι και να ανευρεθούν νέες πηγές εισοδημάτων που προηγουμένως ήταν αναξιοποίητες, υπό τη διαχείριση ενός καινούργιου και ικανότερου οργανισμού Οικονομικών από το νυν Υπουργείο Οικονομικών. Ο *Yusuf Pasa* θέλησε τα νέα Σώματα στρατού, καθώς και η οικονομική τους οργάνωση, να λειτουργήσουν σε ξεχωριστή βάση από τα παλιά, φοβούμενος ότι τα τελευταία θα εμπόδιζαν τις νέες προσπάθειες. Ο *Mustafa Resid*, προϊστάτο της ομάδας που υπεστήριζαν τη θέση του *Abdulah Efendi*, θέλοντας εντελώς ανεξάρτητα τα δύο Σώματα, ενώ ο Υπουργός Οικονομικών *Sarif Pasa* ήταν επικεφαλής της ομάδας που υπεστήριζαν τον Μεγάλο Βεζίρη, δηλώνοντας ότι το παλαιό Υπουργείο Οικονομικών πρέπει να ανεύρει τρόπους είσπραξης νέων εσόδων προς κάλυψη των νέων δαπανών.⁹⁰⁷

Στις 14 Μαΐου 1792, το Αυτοκρατορικό οθωμανικό Συμβούλιο απεφάσισε τη δημιουργία ενός νέου στρατού με την ονομασία «*Nazim-I Vedit*», του οποίου τα έξοδα οργάνωσης και συντήρησης θα εκαλύπτοντο από ένα νέο Υπουργείο Οικονομικών έτσι ώστε να μην υπάρξουν αντιδράσεις. Το ανεξάρτητο Υπουργείο Οικονομικών εδημιουργήθη με το όνομα «*Irada-I Cedid*» (= Νέα Αναγέννηση) και ως επιβλέπων ορίσθη ο *Moustafa Resid Pasa* με τον τίτλο «*Irada-I Cedid Defiendari*» (= Υπουργός Οικονομικών), στον οποίο εδόθη, παράλληλα, και ο τίτλος «*Talimli Askeri Zaziri*» (= Επόπτης Εκπαιδευμένων στρατιωτών) για τα στρατιωτικά του καθήκοντα με μισθό 50.000 *piasters* συν οι προμήθειες. Κατά τη διάρκεια των επομένων μηνών, από τον *Moustafa Resid* και τα άλλα μέλη του Υπουργείου Οικονομικών διηρηνήθη η δυνατότητα ανεύρεσης πόρων για τη χρηματοδότηση του νεοσυσταθέντος Υπουργείου. Απεφασίσθη να διατεθούν ορισμένα έσοδα από τους φόρους

⁹⁰⁷ Shaw Stanford, "The origins of Ottoman reform", volume 37, Issue 3, September 1965, σσ. 293-294.

καλλιέργειας των αγροτών και στην ουσία το νέο Υπουργείο Οικονομικών απέκτησε την δυνατότητα να συλλέγει και να διαχειρίζεται αυτούς τους πόρους. Ακολούθως, το νέο Υπουργείο Οικονομικών δέσμευσε κτηματικές εκτάσεις ναυτικών και στρατιωτικών που έπρεπε να αποδίδουν αξία περισσότερη από 15.000 *piasters* το χρόνο, των οποίων οι κάτοχοι ή τα είχαν εγκαταλείψει ή δεν κατάφεραν να συγκεντρώσουν το παραπάνω εισόδημα. Τέλος, παλιοί και νέοι φόροι συνεκεντρώθηκαν από τους υπαλλήλους του νέου Υπουργείου, επιφέροντας ένα ετήσιο εισόδημα των 1.000.000 *piasters*. Από την αρχή του οικονομικού έτους 1793, δηλαδή προ της συστάσεως του νέου Υπουργείου Οικονομικών, απητούντο να καταβάλλονται όχι μόνο οι μισθοί και τα έξοδα του νέου στρατού, αλλά και τα έξοδα του νέου εξοπλισμού των στρατοπέδων και οι μισθοί των εργατών, των ανδρών του πυροβολικού, των Αξιωματικών, των στρατιωτών του στόλου και του πεζικού. Για να αντισταθμισθούν από τα έξοδα του Αυτοκρατορικού Υπουργείου Οικονομικών, διάφορες δαπάνες των προϋφισταμένων στρατιωτικών Σωμάτων μετεφέρθησαν στο νέο Υπουργείο. Όλα τα αποθέματα που περίσσευαν, μετεφέροντο σε μέρος όπου εκρατούντο για τις ανάγκες του πολέμου.⁹⁰⁸ Μέχρι το τέλος του 1806, ο στρατός «*nizam-i Cedid*» απετελείτο από 22.685 στρατιώτες και 1.590 Αξιωματικούς, που εφοδιάστησαν με μπλε ανοικτόχρωμες στολές. Από τα άτομα αυτά, το 90% προήρχετο από αγροτικές περιοχές της Ανατολίας. Εκπαιδευόμενοι από δυτικοευρωπαίους εκπαιδευτές παρείχαν στην Αυτοκρατορία, όχι μόνο μία ισχυρή Δύναμη άξια να αντιμετωπίσει τους εξωτερικούς εχθρούς της Αυτοκρατορίας, αλλά και να προστατεύσουν τον Σουλτάνο έναντι των εσωτερικών εχθρών.⁹⁰⁹ Οι άνδρες αυτοί ήταν τοποθετημένοι μόνο στην Κωνσταντινούπολη, στη μισή περίπου Ανατολία και σε ένα μικρό μέρος της Βουλγαρίας. Οι προσπάθειες του Σελίμ Γ΄ να επεκτείνει τον νέο στρατό στις βαλκανικές επαρχίες απέτυχε, δεδομένου του ότι η ισχύς του ήταν περισσότερο μειωμένη στις περιοχές αυτής.⁹¹⁰

Το 1793 εδημιουργήθη από τον Σελίμ Γ΄ το Σώμα των «*Araba Ocagi*» (μεταφορείς πυροβόλων), αποτελούμενο από πέντε Συντάγματα. Κάθε σύστημα μεταφορέων πυροβόλων επανδρώθη με πέντε άτομα, με την ενίσχυση βοηθητικού προσωπικού ξυλουργών και σιδηρουργών, στρατολογουμένων από πολίτες, ως άτομα με μερική απασχόληση.⁹¹¹ Το 1796 ορίσθη να ενισχύουν κάθε πυροβόλο και δέκα πεζικάριοι μουσκετοφόροι, προκειμένου να προστατεύουν το πλήρωμά του, ή να αντικαθιστούν τους εκτός μάχης οπλίτες του, διαμορφώνοντας ένα «*boluk*» (= μπουλούκι).⁹¹²

Οι κύριοι βαθμοί των Αξιωματικών του νέου οθωμανικού στρατού διεμορφώθησαν ως εξής: α) Διοικητικοί αξιωματικοί: «*Nazir*» (= προϊστάμενος ενός Σώματος), «*Aga*» (= Διοικητής ενός Συντάγματος ή μιας μεγάλης Μονάδος), «*Kethuda*», (= Υπολοχαγός ή βοηθός σε ένα διοικητικό Αξιωματικό), «*Kethuda Yeri*» (= στρατιωτικός Υπαρχηγός επιχειρήσεων), «*Katib*» (= αξιωματούχος), «*Cavus Basi*» (= Υπαξιωματικός βοηθός επιτελούς), «*Karu Cukadar*» (= αρχηγός), β) Επιχειρησιακοί αξιωματικοί: «*Corbaci*» (= Συνταγματάρχης), «*Odabasi*» (= Αντισυνταγματάρχης), «*Vekilhar*» (= Επιμελητής), «*Bayraktar*» (= Σημαιοφόρος), «*Asci Basi*» (= προϊστάμενος μάγειρα), «*Saki*» (= προμηθευτής νερού). Κάθε ομάδα από άνδρες ήταν υπό τις διαταγές ενός «*bolukbasi*», ενώ υπήρχαν διάφοροι «*mulatim*» και «*kullukcu*» (= κατώτεροι Αξιωματικοί) και οι «*cavus*» (= Υπαξιωματικοί). Κάθε «*ocak*» (= Σώμα, οτζάκ) ήταν χωρισμένο σε «*orta*» (= Τάγματα, ή Λόχοι, ορτά), και αυτά ήταν υποδιαιρεμένα σε «*buluk*» (= σε ομάδες, μπουλούκ).⁹¹³

⁹⁰⁸ Shaw Stanford, «*The origins of Ottoman reform*», volume 37, Issue 3, September 1965, σσ. 294-296.

⁹⁰⁹ Shaw Stanford, «*The nineteenth century ottoman tax reforms and revenue system*», International Journal of Middle East Studies, Volume 6, Issue 4 (Oct. 1975), σσ. 291-306, περίπου 700 στρατιώτες του *nizam-i Cedid* είχαν σταλεί θαλασσίως στην Γάζα, προκειμένου να ενισχύσουν τον κυβερνήτη *Ahmed Cezzar pasa* κατά του γαλλικού στρατού του Ναπολέοντα Βοναπάρτη. Επίσης, όταν ο βρετανικός στόλος απέκλεισε τους γάλλους στην Αλεξάνδρεια, 2.000 στρατιώτες *nizam-i Cedid* βοήθησαν στον αποκλεισμό, έως την τελική παράδοση των γάλλων.

⁹¹⁰ Nicole David-Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*», Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 38.

⁹¹¹ Nicole David-Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*», Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 17.

⁹¹² Nicole David-Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*», Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 17.

⁹¹³ Nicole David-Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*», Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 11.

Όσον αφορά το οθωμανικό ιππικό της εποχής του Σελίμ Γ', ενώ αυτό είχε αποτελέσει την ισχυρότερη δύναμη της Αυτοκρατορίας κατά την περίοδο του μεγαλείου της, ουσιαστικά προς τα τέλη του 18ου αιώνα ήταν ανύπαρκτο (εάν εξαιρέσουμε περιοχές όπως την Αίγυπτο και την Βόρειο Αφρική). Υπήρχαν μόνο ελαφρά εξοπλισμένοι καβαλάρηδες που συνήθως προηγούντο του πεζικού, έχοντας αναγνωριστικούς ρόλους, αφού σε καμία περίπτωση δεν εδύναντο να αντιπαρατεθούν σε αντίστοιχο δυτικό ιππικό. Κατά την περίοδο του Σελίμ Γ', σε ένα σύνολο 30.000 καταγεγραμμένων «*sipahis*», ίσως μόνο 2 -3.000 κάποτε ενεφανίσθησαν, με παλαιού τύπου πολεμικό εξοπλισμό. Η ιππική φρουρά του Σουλτάνου «*silahdar*» είχε μία καλύτερη εκπαίδευση, αλλά ο αριθμός των ανδρών της ήταν εξαιρετικά μικρός. Το άτακτο ιππικό των «*delis*» (= δελήδων) που έδρασε στα Βαλκάνια περιελάμβανε άτομα από κουρδικές και τουρκικές περιοχές της Ανατολίας, όπου τα μέλη του έκαναν και χρέη αγγελιοφόρων από περιοχή σε περιοχή. Οι προσπάθειες του Σελίμ Γ' για εκσυγχρονισμό του οθωμανικού ιππικού, απέτυχαν.⁹¹⁴

Ενώ όλες αυτές οι ανεπιτυχείς προσπάθειες, να δημιουργηθεί ένας σύγχρονος οθωμανικός στρατός συνεχίζετο στο κέντρο της Αυτοκρατορίας, διάφοροι επαρχιακοί κυβερνήτες δημιουργούσαν μικρότερες εκσυγχρονισμένες Μονάδες. Μεταξύ τους ήταν ο *Suleyman pasa* της Βαγδάτης και ο *Muhammad Ali* της Αιγύπτου. Ο δεύτερος, εκτός από τα τουρκικά και αλβανικά στρατεύματα τα οποία διέθετε, έθεσε υπό την διοίκηση γάλλων Αξιωματικών (που τους συνέδραμαν μαμελούκοι και έλληνες), Μονάδες πεζικού αφρικανών σκλάβων που εισήχθησαν από το Σουδάν. Τα στρατεύματα αυτά εκπαιδεύθησαν σύμφωνα με ευρωπαϊκές τακτικές μάχες, με άριστα αποτελέσματα.⁹¹⁵ Από το 1780, ο μεγαλύτερος αριθμός των μαμελούκων ήταν συγκεντρωμένοι στο Κάιρο, με στρατό ανερχόμενο περίπου στους 10.000 ιππείς και άλλους βοηθητικούς. Επιπλέον υπήρχαν και πολλοί ανεξάρτητοι μαμελούκοι πολεμιστές, ενώ νικημένες οικογένειες ή πολιτικές φατρίες που είχαν αποχωρήσει από το Κάιρο απορροφήθηκαν βαθμιαία από τον αιγυπτιακό πληθυσμό. Οι στρατοί τους, όταν ευρίσκοντο σε εκστρατεία έξω από την Αίγυπτο έτειναν να έχουν εύθραυστη συνοχή, που κατέρρεε στις αντίπαλες φατρίες, εάν ο Διοικητής τους πέθαινε ή απέτυγχανε να επιτύχει γρήγορη νίκη. Είχαν υιοθετήσει, πρόσφατα, πυροβόλα όπλα και κάθε μαχητής έφερε ένα ζευγάρι πιστόλια και ένα κοντόκανο τρομπόνι, εκτός από τον παραδοσιακό εξοπλισμό. Το ιππικό τους ήταν παλαιού τύπου, σχεδόν μεσαιωνικό, με μία βαριά ξύλινη σέλα και αναβολείς βορειοαφρικανικού τύπου με αιχμηρές γωνίες αντί κεντρισμάτων, ενώ τα χαλινάρια θα μπορούσαν να τραυματίσουν τα άλογα.⁹¹⁶

17.2.2. Οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις στο πολεμικό ναυτικό

Ο Σουλτάνος Σελίμ Γ' προσπάθησε να εκσυγχρονίσει και το οθωμανικό ναυτικό, αναδιοργανώνοντας τον στόλο σε μικρότερους στολίσκους, ιδρύοντας Ναυτική Σχολή στην Κωνσταντινούπολη με ευρωπαίους εκπαιδευτές, εκπαιδεύοντας οθωμανικά πληρώματα για την επάνδρωση πλοίων, παγιώνοντας τη διοικητική ιεραρχία, βελτιώνοντας τους μισθούς και τις συντάξεις των ναυτικών, εκσυγχρονίζοντας τις ναυτικές εγκαταστάσεις και δημιουργώντας ειδικό Σώμα πυροβολητών.⁹¹⁷ Μέχρι την εποχή του Σελίμ Γ', η παράκτια άμυνα των στενών, εβασίζετο σε 42 τερατώδη πυροβόλα που είχε κατασκευάσει ο Σουλτάνος Μωάμεθ Β', το 1464, ακριβώς για αυτόν τον σκοπό. Όλα ήταν αντίτυπα της Μεγάλης Βομβάρδος και άλλων πυροβόλων που είχαν χρησιμοποιηθεί για την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης, το 1453. Τα περισσότερα ήταν κατασκευασμένα από μπρούντζο

⁹¹⁴ Nicole David-Mc Bride Angus, "Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)", Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σσ. 15-16.

⁹¹⁵ Nicole David-Mc Bride Angus, "Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)", Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 39.

⁹¹⁶ Nicole David-Mc Bride Angus, "Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)", Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 24.

⁹¹⁷ Μούρτος Γεώργιος, "Τουρκία, το ένστολο κράτος", εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα 2002, σ. 165.

έχοντας κάνες 5,18 μέτρων και βάρους 17 περίπου τόνων. Κάθε πυροβόλο εκτόξευε ένα γρανιτένιο βλήμα διαμέτρου 30 ιντσών (762 χλστ.) και βάρους 680 κιλών.⁹¹⁸

Η καταστροφή του οθωμανικού στόλου από μία μικρή ρωσική μοίρα στη ναυμαχία του Τσεσμέ ήταν το έναυσμα επίστευσης των διαδικασιών για τις στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις στο ναυτικό. Μέχρι τότε, ακόμα και τα κανόνια στήνονταν στα πλοία χωρίς τα ληφθεί υπ' όψιν το βάρος τους, ενώ οι διορισμοί των Αξιωματικών εγένετο μόνο με δωροδοκίες. Όταν πάλι ο οθωμανικός στόλος ηττήθηκε για ακόμα μία φορά στην Μαύρη Θάλασσα από των ρωσικό το 1791, τότε ο Σελίμ Γ' καθαίρεσε τον Χασάν Πασά και διόρισε ως «*Karudan pasa*» (= Ναύαρχο, Καπουδάν Πασά) τον «*Kucuk Huseyin pasa*» (Κιουτσούκ Χουσεϊν Πασά), με αντικαταστάτη του τον Ισάκ Μπέη.⁹¹⁹ Ο Ναύαρχος Ισάκ Μπέη ήταν παλιός φίλος του Σελίμ Γ' και κατάφερε να επιβάλλει την εκπαίδευση των Αξιωματικών, επιμένοντας να τοποθετούνται κυβερνήτες στα πλοία μόνο όσοι είχαν την κατάλληλη εμπειρία. Επί της εποχής του Ισάκ Μπέη, στον Κεράτιο Κόλπο εκτίσθησαν νέα υπόστεγα, μπήκαν σε τάξη πολλά ναυπηγεία στις ακτές της Μαύρης Θάλασσας και του Αιγαίου στην Σιλαστρία και τον Δούναβη.⁹²⁰ Επίσης, υπό την καθοδήγηση του «*Karudan pasa*», *Kucuk Huseyin pasa*, εστρατολόγησαν δυτικοί ναυτικοί σύμβουλοι προκειμένου να βελτιώσουν την θαλάσσια τεχνολογία. Οι προσπάθειες ήταν εμφανείς και στα νέα σκάφη και στα πληρώματα. Από το 1789 έως το 1798 υπό την καθοδήγηση γάλλων ειδικών, εναυπηγήθησαν 45 νέα πολεμικά σκάφη με μεγαλύτερο το «*Selimiye*» (1796), που έφερε 122 πυροβόλα (κανόνια) και 1.200 άνδρες. Έτσι, στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, η Οθωμανική Αυτοκρατορία διέθετε αξιόλογο πολεμικό στόλο. Ο Σελίμ Γ' κατέβαλε ιδιαίτερη προσπάθεια για τη συντήρηση του στόλου γιατί αυτός ένωνε τις ευρωπαϊκές με τις ασιατικές επαρχίες της Αυτοκρατορίας. Στο Αιγαίο Πέλαγος κυριαρχούσαν, πλέον, είκοσι ένα μεγάλα πλοία της γραμμής τριών ή τεσσάρων γεφυρών, 6 φρεγάτες, κορβέτες και 40 βοηθητικά πλοία. Στην Κωνσταντινούπολη, την περιοχή του Ταρσανά ήταν κτισμένη και οργανωμένη η κυριότερη βάση του οθωμανικού ναυτικού καθώς και το οπλοστάσιο του, από Σουηδούς τεχνικούς, ενώ άλλη σημαντική βάση ήταν εκείνη της Καλλίπολης. Στον Ταρσανά υπήρχαν δύο χυτήρια κανονιών, ελαφρών όπλων και σιδερένιων εξαρτημάτων των πλοίων, καθώς και καλά οργανωμένες αποθήκες εφοδίων. Εκεί, επίσης κατασκευάζετο πυρίτιδα, όπως και στα κρατικά εργαστήρια της Καλλίπολης και της Θεσσαλονίκης. Για τις ανάγκες του στόλου, η Χαλκίδα έδινε ρετσίνι, η Καβάλα έφτιαχνε σιδερένια εξαρτήματα πλοίων και τα πολυάριθμα δάση της Αυτοκρατορίας έδιναν την άφθονη ξυλεία τους. Την εποχή εκείνη, στα ναυπηγεία του οπλοστασίου ηργάζοντο πολλοί μουσουλμάνοι και χριστιανοί εργάτες. Αρχιτεχνίτες ήταν δέκα μουσουλμάνοι με βοηθούς είκοσι χριστιανούς έλληνες που ελέγοντο «*κάλφες*». Το τεχνικό και σχεδιαστικό μέρος της κατασκευής πλοίων το είχαν αναλάβει σουηδοί και γάλλοι ναυπηγοί. Σ' αυτούς όφειλε η αυτοκρατορία τον στόλο της. Ναυπηγεία, υπήρχαν επίσης και σε άλλες θαλάσσιες πόλεις, όπως στην Σινώπη, στην Νικομήδεια, στην Ρόδο και στην Αλικαρνασό (Μπουντρούμ). Ο *Choiseul Gouffier* βεβαιώνει ότι κατασκεύαζαν πολεμικά πλοία και σε ναυπηγεία της Λήμνου.⁹²¹

Ο «*Karudan pasa*» ανέλαβε αρμοδιότητες σχετιζόμενες με τον στόλο, το οπλοστάσιο στην Κωνσταντινούπολη και τα λιμάνια, ενώ εδημιουργήθη η θέση του «*Karudaniye-I Humayun*» (= Αυτοκρατορικού Ναυάρχου) που διεύθυνε τον στόλο. Κάτω από αυτούς ευρίσκοντο οι «*Patrona-I humoyun*» (= Ναύαρχοι), οι «*Riyale-I humayun*» (= Υποναύαρχοι), οι «*Karudane*» (= Καπετάνιοι) και άλλοι Αξιωματικοί. Λόγω του ότι η δωροδοκία δεν έπαψε να είναι ο μόνος τρόπος προαγωγών, οι ανώτεροι αξιωματούχοι του ναυτικού είχαν λιγότερη

⁹¹⁸ Δικαίος Θανάσης, «*Επιχείρηση Λαρδανέλια-Οι ναυτικές συγκρούσεις κατά τον αγγλοτουρκικό και ρωσοτουρκικό πόλεμο*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικές Σελίδες*», τεύχος 27, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Μάιος 2008, σ. 32.

⁹¹⁹ Goodwin Godfrey, «*Οι γενίτσαροι*», εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σσ. 261-262.

⁹²⁰ Goodwin Godfrey, «*Οι γενίτσαροι*», εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σ. 138.

⁹²¹ Βασιλάτος Νίκος, «*Οπία 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. EOMMEX, Αθήνα 1989, σ. 22.

γνώση ναυσιπλοΐας απ' ότι οι υφιστάμενοί τους. Έτσι, ορισμένα θωρηκτά δεν απετόλμησαν ποτέ να εγκαταλείψουν τα λιμάνια τους.⁹²²

Τα πληρώματα, απετελέσθησαν από ναύτες «*ciplak*», «*levent*» και «*kurekciler*». Τα καλύτερα ναυτικά πληρώματα ήταν έλληνες και βορειοαφρικανοί.⁹²³ Οι έλληνες ναύτες, προήρχοντο από τα νησιά και τα παράλια της Μικράς Ασίας και μπορούσαν να φτάνουν μέχρι τον βαθμό του Υπαξιωματικού. Στα λιμάνια, οι ναύτες, όπως και οι στρατιώτες στις οχυρές πόλεις, εκυκλοφορούσαν οπλισμένοι με γιαταγάνια, πιστόλες, πέλεκεις και τρομπόνια. Ο V. Fontanier γράφει ότι συνήθως η στρατολόγηση των ναυτών εγένετο με τον εξής τρόπο: Αξιωματικοί του στόλου εκυκλοφορούσαν στους δρόμους των πόλεων και συνελάμβαναν μη μουσουλμάνους υπηκόους της Αυτοκρατορίας. Μετά, διαπραγματεύονταν μαζί τους το ύψος του ποσού που απαιτούσαν για να τους ελευθερώσουν. Αν δεν συμφωνούσαν στο ποσό, τότε τους οδηγούσαν στα πολεμικά πλοία και τους στρατολογούσαν ως ναύτες. Διάλεγαν συνήθως κωπηλάτες και ψαράδες.⁹²⁴ Η Σχολή Ναυτικών Δοκίμων εξακολούθησε να εκπαιδεύει Αξιωματικούς του ναυτικού αλλά και του στρατού, αφού δεν υπήρχε ανάλογο στρατιωτικό εκπαιδευτικό ίδρυμα. Τέλος, το 1804 ιδρύθηκε το Υπουργείο Ναυτικών, η πρώτη σύγχρονη κυβερνητική Υπηρεσία που ιδρύθηκε επί οθωμανικού καθεστώτος.⁹²⁵ Την ίδια χρονιά εδημιουργήθη το «*karydani tufenkci*» (= Σώμα πεζοναυτών) που συνιστάτο σε Δύναμη 1.000 ναυτών κατανεμημένων σε δύο ναυτικά Συντάγματα, κάθε ένα διοικούμενο από έναν «*Karydani tufenkci mulazim*» (= Διοικητής Σώματος πεζοναυτών). Το 1806 εδημιουργήθη, υπό ιταλική καθοδήγηση, μία ναυτική ιατρική υπηρεσία.⁹²⁶

Στην Ευρώπη, στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, ένας γάλλος Αξιωματικός του πυροβολικού, ο Λοχαγός Παιζάν εφηύρε έναν νέο τύπου βλήματος πυροβολικού, το οποίο εκρήγνυτο αφού είχε πλήξει τον στόχο του, το οποίο και έλαβε το όνομα του εφευρέτη το. Το βλήμα «*παιζάν*» εκτοξεύετο από οπισθογενές πυροβόλο ραβδωτός κάνης. Ως προωθητικό εχρησιμοποιείτο πυρίτιδα, ενώ η κεφαλή του βλήματος ήταν πλήρης από διάφορες εκρηκτικές και εμπρηστικές ουσίες. Η ανάφλεξη της πυρίτιδος προκαλούσε με την σειρά της την ανάφλεξη βραδύκαυστου φυτιλιού τοποθετημένου στην κεφαλή του βλήματος. Την κατάλληλη χρονική στιγμή προκαλείτο έκρηξη της κεφαλής και των εμπρηστικών και εκρηκτικών ουσιών, με καταστροφικά αποτελέσματα. Σε περίπτωση ναυμαχίας, τα βλήματα εισχωρούσαν στα ξύλινα τοιχώματα των πλοίων και κατόπιν εκρήγνυτο, προκαλώντας σοβαρά ρήγματα και πυρκαγιές ή την ολοσχερή καταστροφή των αντιπάλων πολεμικών πλοίων.⁹²⁷ Τον Φεβρουάριο του 1807, οθωμανικός στόλος κατεστράφη από αντίστοιχο βρετανικό ο οποίος επεχείρησε να περάσει τα Δαρδανέλια και να βομβαρδίσει την Κωνσταντινούπολη. Ο οθωμανικός στόλος αποτελείτο από ένα πλοίο γραμμής των 64 πυροβόλων, τέσσερις φρεγάτες των 40, 36, 36 και 32 πυροβόλων, τέσσερα μονοκάρτατα καΐκια με 22, 18, 10 και 10 πυροβόλα αντίστοιχα, δύο μπριγκαντίνια και δύο κανονιοφόρους. Από τη ναυμαχία που προέκυψε, όλα τα οθωμανικά σκάφη εξηναγκάστησαν να εξοκειλλουν και εν τέλει να καταστραφούν από τα αγγλικά πυρά. Μάλιστα, ένα βρετανικό άγημα

⁹²² Nicole David-Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*», Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 39.

⁹²³ Nicole David-Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*», Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 40.

⁹²⁴ Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. EOMMEX, Αθήνα 1989, σ. 23, γενικά στο οθωμανικό πολεμικό ναυτικό κυριαρχούσαν οι προλήψεις. Όταν οι αστρολόγοι έκριναν ως κατάλληλη την στιγμή, τα πλοία άνοιγαν πανιά και οι πάντοτε οπλισμένοι οθωμανοί υπερέωναν τα ελληνικά πληρώματα, δια της βίας να εργάζονται. Ομοίως τα πλοία έπρεπε να επιστρέφουν στην βάση τους την ημέρα που συμβούλευαν οι αστρολόγοι. Ο Fontanier γράφει ότι όταν ο καιρός ήταν κακός, οι τούρκοι αρρώσταιναν από την θάλασσα και άφηναν τα χριστιανικά πληρώματα να κάνουν ότι θέλουν, (V. Fontanier, «*Voyage, de l'année 1821 à l'année 1829 - σσ.14-17*»), (για την στρατιωτική οργάνωση της οθωμανικής Αυτοκρατορίας στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, βλ. D' Hosson, «*Tableau de l' Empire Ottoman*», τόμος II, Παρίσι 1790, σ.167, τόμος III, Παρίσι 1820, σσ. 21-55, σ.350 κ. επ., Βυζαντίου Χρ., «*Ιστορία του τακτικού στρατού της Ελλάδος (1821-1833)*», Εισαγωγή και Woodward David, «*Armies of the World (1854-1914)*», σ.89).

⁹²⁵ Goodwin Godfrey, «*Οι γενίτσαροι*», εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σ. 138.

⁹²⁶ Nicole David-Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*», Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 39.

⁹²⁷ Ζουριδής Γεώργιος, «*Η ναυμαχία της Σινόπης (1853)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική ιστορία*», τεύχος 146, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Οκτώβριος 2008, σ. 66, ο γαλλικός στόλος εξοπλίσθη με μικρό αριθμό πυροβόλων ραβδωτής κάνης και εκρηκτικά βλήματα τύπου «*καιζάν*», τα οποία χρησιμοποίησε για πρώτη φορά το Νοέμβριο του 1838, κατά το βομβαρδισμό ισπανικών παρακτίων οχυρώσεων στο λιμένα του Σαν Χουάν ντε Ουλούα, στην Κούβα. Τα ισπανικά οχυρά και τα πολεμικά πλοία των ισπανικών που ναυλοχούσαν στο λιμένα, υπέστησαν σοβαρότατες ζημιές. Μία «*νέα εποχή*» στο τομέα του πυροβολικού είχε αρχίσει.

απεβιβάσθη και κατέλαβε ένα παράκτιο οχυρό, το οποίο και ανετίναξε. Από την ανταλλαγή πυρών εσκοτώθησαν 10 βρετανοί, ενώ 77 ετραυματίσθησαν. Οι βρετανικές απώλειες θα ήταν μεγαλύτερες, αν δεν απουσίαζαν πολλά από τα πληρώματα των παράκτιων οθωμανικών πυροβολείων καθώς ετοιμάζονταν η θρησκευτική εορτή του Ραμαζανιού.⁹²⁸

Η μόνη οθωμανική στρατιωτική επιχείρηση που έγινε κατά την ολιγόμηνη Βασιλεία του Σουλτάνου Μουσταφά Δ', ήταν η ναυμαχία του οθωμανικού στόλου με τον ρωσικό. Ο Καπουδάν Πασά Σεγίτ Αλί αντιπαρετέθη σε μικρή ρωσική Μοίρα, με 8 πλοία γραμμής, έξι φρεγάτες και 55 μικρότερα σκάφη. Κατά την ναυμαχία, εσκοτώθησαν περίπου 1000 οθωμανοί ναύτες, χωρίς να βυθιστεί κανένα πλοίο τους, λόγω του ότι οι ρώσοι εκτόξευαν από τα πυροβόλα τους βολές «grapeshot» (= θραυσματικές οβίδες). Λίγες μέρες αργότερα, ο ρωσικός στόλος, προξένησε βαρύτατες ζημιές στον οθωμανικό, κατά τη ναυμαχία του Αγίου Όρους (ή ναυμαχία της Λήμνου).⁹²⁹

17.3. Η αντίδραση των γενιτσάρων επί των στρατιωτικών μεταρρυθμιστικών προγραμμάτων του Σουλτάνου Σελίμ Γ'

Ο Σουλτάνος Σελίμ Γ' εν μέσω εσωτερικών και εξωτερικών του αντιπάλων προσπάθησε να εκσυγχρονίσει τον στρατό και το ναυτικό του. Οι γενίτσαροι ανησύχησαν πολύ, πιστεύοντας ότι οι μεταρρυθμίσεις αυτές έβαλαν τα δικά τους κεκτημένα δικαιώματα. Ενώ, ήδη, οι νέες Μονάδες είχαν διακριθεί σε μία μάχη στην Άκρα, κατάφεραν να πετύχουν την μερική διάλυση του Σώματος και την απόλυση των δημοκρατικών γάλλων Αξιωματικών.⁹³⁰

Την εποχή εκείνη οι γενίτσαροι, όντας μη ελεγχόμενοι και παραμένοντας τελείως απειθάρχητοι, ηρνούντο κάθε Διαταγή. Έχοντας γίνει ο φόβος και ο τρόμος για την Υψηλή Πύλη, οργανώνονταν σε ληστοσυμμορίες και τρομοκρατούσαν χριστιανούς και μουσουλμάνους. Όταν το 1789, οι σέρβοι του Βελιγραδίου, λόγω της μη υποστήριξης από τους ρώσους, αφέθηκαν στο έλεος των γενιτσάρων, οι τελευταίοι κατέσφαξαν αναίτια άμαχο κόσμο με αποτέλεσμα ακόμα και μουσουλμάνοι να ζητήσουν βοήθεια από τον Σελίμ Γ'. Ακόμα και όταν ο Σουλτάνος απείλησε ότι θα όπλιζε τους χριστιανούς, οι γενίτσαροι αντιδρώντας, σκότωσαν ηλικιωμένους σέρβους κατοίκους.⁹³¹ Μία δεκαετία περίπου αργότερα, το 1798, οι γενίτσαροι δεν ανταποκρίθηκαν στην εντολή του Σελίμ Γ' προς ενίσχυση των αγγλικών χερσαίων Δυνάμεων κατά την εκστρατεία του Ναπολέοντα στην Αίγυπτο⁹³² (παρά του ότι, λόγω της μείωσης της Δύναμης τους σε 30.000 είχε βελτιωθεί η μισθοδοσία τους και είχαν ανακαινισθεί οι στρατώνες τους), όπως δεν ανταποκρίθηκαν και οι ξεπερασμένοι σπαχίδες. Τέτοια ήταν η αδυναμία της Κεντρικής Διοίκησης επί Σουλτάνου Σελίμ Γ', ώστε όταν η Κωνσταντινούπολη ζήτησε 2.000 στρατιώτες από την πόλη Ναμπλούζ, οι ηγέτες της αδιαφόρησαν και με κάθε τρόπο κωλυσιεργούσαν να ανταποκριθούν στις Διαταγές του Σουλτάνου. Να πώς αντέδρασε ο Σελίμ Γ' στην αδιαφορία του ηγέτη της Ναμπλούζ, για αποστολή ενισχύσεων: «*Στείλαμε προηγουμένως ένα (Διάταγμα) ζητώντας 2.000 άνδρες από τις περιοχές της Ναμπλούζ και της Τζενίν για να ενωθούν με τους νικηφόρους στρατιώτες μας σε ιερό πόλεμο. Τότε υπέγραψες απολογητική αίτηση, λέγοντας πως*

⁹²⁸ Δικαίος Θανάσης, «*Επιχείρηση Λαρδανέλια-Οι ναυτικές συγκρούσεις κατά τον αγγλοτουρκικό και ρωσοτουρκικό πόλεμο*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικές Σελίδες*», τεύχος 27, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Μάιος 2008, σσ. 32-33, επικεφαλής της βρετανικής ναυτικής Δύναμης ήταν ο Ναύαρχος σερ Τζων Ντάκγουορθ με Δύναμη μόνο 10 πλοία γραμμής και 2 βομβαρδισμού, υποστηριζόμενα από μερικά μικρότερα.

⁹²⁹ Δικαίος Θανάσης, «*Επιχείρηση Λαρδανέλια-Οι ναυτικές συγκρούσεις κατά τον αγγλοτουρκικό και ρωσοτουρκικό πόλεμο*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικές Σελίδες*», τεύχος 27, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Μάιος 2008, σσ. 36-37.

⁹³⁰ Goodwin Godfrey, «*Οι γενίτσαροι*», εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σ. 264.

⁹³¹ Goodwin Godfrey, «*Οι γενίτσαροι*», εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σ. 263.

⁹³² Κατά την εποχή του Ναπολέοντα, 1797, το Βασιλικό Ναυτικό της Βρετανίας είχε απόλυτη υπεροχή έναντι των αντιπάλων του, αφού διέθετε 161 πολεμικά πλοία της γραμμής (τα περισσότερα από 64 πυροβόλα το καθένα) και 209 φρεγάτες. Οι γάλλοι διέθεταν μόνο 30 πλοία της γραμμής και οι ισπανοί 50 (Σταυρόπουλος Δημήτριος, «*Ο Νέλσον καταδιώκει τον Ναπολέοντα στη Μεσόγειο (1798)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 143, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Ιούλιος 2008, σ. 50).

ήταν αδύνατο να στείλεις 2.000 άνδρες λόγω (των αναγκών για) καλλιέργεια και άροση. Παρακάλεσες να δεχθούμε την αφαίρεση 1.000 ανδρών και με το έλεός μας αφαιρέσαμε 1.000 άνδρες. Μέχρι τώρα όμως ούτε ένας από τους υπόλοιπους 1.000 δεν έχει εμφανιστεί. (Ως εκ τούτου) θα δεχθούμε στη θέση τους το ποσό των 110.000 πιάστρων. Αν δείξεις οποιοδήποτε δισταγμό, θα τιμωρηθείς αυστηρά».⁹³³ Η πρακτική αυτή στρατολογίσεως τοπικού πληθυσμού από τον οθωμανικό στρατό βραχυπρόθεσμα σε περιπτώσεις ανάγκης, ήταν παγιωμένη και συνήθης. Εστρατολογούντο τμήματα που αποκαλούντο «*miri-askeris*» και «*yerli-neferats*» (αποτελούμενα από ολόκληρο τον μουσουλμανικό πληθυσμό μίας πόλης καλούμενο για τοπική άμυνα) και «*gonulluyans*» (ένα γενικό πλήθος από άτακτους στρατιώτες). Οι περισσότεροι Αξιωματικοί αυτών των άτακτων Σωμάτων, εστερούντο στρατιωτικής εκπαίδευσης καθ' όσον πολλοί είχαν εξαγοράσει τη θέση τους.⁹³⁴ Τελικά, η εκστρατεία στην Αίγυπτο έληξε μόνο χάρη στην νίκη του Νέλσωνα στον κόλπο του Αμπουκίρ. Κατά την εποχή εκείνη, το περισσότερο πιστό στρατιωτικό Σώμα του οθωμανικού στρατού στον Σουλτάνο, ήταν οι 3.000 άνδρες πυροβολκάριοι και βομβαρδιέροι που είχε πρωτοργανώσει ο Τοττ.⁹³⁵ Όταν αυτός ο οθωμανικός στρατός ανεδείχθη νικητής σε μία μάχη κατά των γάλλων το 1801 στην Αίγυπτο, ο *Wasit*, τίμησε τους οθωμανούς μαχητές με το παρακάτω ποίημα: «Όταν οι άπιστοι γάλλοι ξαφνικά εφόρμησαν στη γη της Αιγύπτου, προς τα εκεί εστάλη ο στρατός υπό τις Διαταγές του Μεγάλου Σουλτάνου και σύντομα ο εχθρός ανετράπη αφού νικήθηκε η άτυχη συμμορία του. Διεσκόρπισες τον ποταπό εχθρό με τα χέρια σου σαν αστραπή, αφού εκείνοι δεν είχαν συνειδητοποιήσει το μέγεθος της αυτοθυσίας σου, γνωρίζοντας οι καταραμένοι άπιστοι, την ματαιότητα όλων όσων αυτών είχαν σχεδιάσει. Οι λεβέντες αξιωματικοί σου αντιμετώπισαν για τρία ολόκληρα χρόνια αμέτρητους εχθρούς, μέρα και νύκτα, αφού πολέμησαν έχοντας εσένα ως πυρσό. Οι δυστυχισμένοι εχθροί έπεσαν στα πόδια σου ζητώντας έλεος. Εσύ που αξίζεις τη δόξα, έτσι πρέπει να στέκεσαι. Μπράβο σου νικητή. Διέλυσες τις αμυντικές γραμμές τους μετά από σκληρή μάχη. Τώρα τα σαθιά του ιππικού σου κρέμονται πάνω από τη φωτιά, λάμποντας σαν τ' αστέρια της νύκτας!...»⁹³⁶ Την εποχή εκείνη, αξιόλογα Σώματα ενόπλων οθωμανών ήταν και οι «*randuks*» και «*eflak*» που αποτελούντο από άριστους σκοπευτές βοσνίους μουσουλμάνους, όπου εθεωρούντο καλύτεροι ακόμα και από τους αλβανούς μαχητές.⁹³⁷

Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα ο πιστός στρατός του Σελίμ Γ' αριθμούσε άνω από 9.000 άνδρες, ενώ το 1806 ο αριθμός τους είχε αυξηθεί σε 22.000 περίπου άνδρες. Το 1807, ο νέος στρατός του Σελίμ Γ' αριθμούσε σχεδόν 30.000 άνδρες, διαθέτοντας σχετικά καλή εκπαίδευση και οπλισμό.⁹³⁸ Ο Σουλτάνος, συγχρόνως με την αύξηση του αριθμού του τακτικού στρατού του, είχε προσπαθήσει να αναπτύξει και την εγχώρια πολεμική βιομηχανία. Με την βοήθεια ειδικών, κάθε στρατώνας είχε αποκτήσει δικό του οπλοποιείο εξοπλισμένο με σύγχρονα μηχανήματα της εποχής, αλλά η οπλική παραγωγή ποτέ δεν έφτασε στα ευρωπαϊκά επίπεδα.⁹³⁹ Εν αντιθέσει με το οθωμανικό πεζικό και ιππικό, το πυροβολικό του Σελίμ Γ' είχε εκσυγχρονιστεί, αν και δεν κατάφερε εντυπωσιακά αποτελέσματα όταν (όπως προαναφέρθη), το 1807 ένας βρετανικός στόλος πλησίασε στην Κωνσταντινούπολη, παρά την καθοδήγηση γάλλων και ισπανών ειδικών από τις πρεσβείες.⁹⁴⁰

Την ίδια χρονιά εσημειώθη μεγάλη έκτασης εξέγερση, όταν νεοσύλλεκτοι γενίτσαροι στα φρούρια του Βοσπόρου ηρνήθησαν να φορέσουν νέες στολές και σκότωσαν τους Αξιωματικούς του Νέου Στρατού που τις έφεραν, αξιώνοντας τη διάλυση του Νέου Στρατού. Ο Σουλτάνος Σελίμ Γ' ενέδωσε στις απειλές των γενιτσάρων για διάλυση των *nizam-i Cedid*,

⁹³³ Quataert Donald, «*Η Οθωμανική Αυτοκρατορία - Οι τελευταίοι αιώνες (1700-1922)*», εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2000, σσ. 189-190.

⁹³⁴ Nicole David-Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*», Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 7.

⁹³⁵ Goodwin Godfrey, «*Οι γενίτσαροι*», εκδ. Οδυσσεύς, Αθήνα 1997, σ. 164.

⁹³⁶ Nicole David-Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*», Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 7.

⁹³⁷ Nicole David-Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*», Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 13.

⁹³⁸ Zürcher J. Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σ. 67.

⁹³⁹ Μούρτος Γεώργιος, «*Τουρκία, το ένστολο κράτος*», εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα 2002, σσ. 161-162.

⁹⁴⁰ Nicole David-Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*», Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 16.

και αντί να τους επιτεθεί, απεμάκρυνε το κύριο μέρος του στρατού του στην Ανατολία, διορίζοντας ως Μεγάλο Βεζίρη τον ηγέτη των γενιτσάρων *Ibrahim Hilmi pasa* και απομακρύνοντας επίσης τους μεταρρυθμιστές από την πρωτεύουσα. Και αυτές οι ενέργειες όμως, δεν ικανοποίησαν τους γενιτσάρους.⁹⁴¹ Στις 23 Μαΐου οι νεοσύλλεκτοι γενίτσαροι βάδισαν κατά της Κωνσταντινούπολης με τις παλιές τους στολές προκειμένου να ενωθούν με τους γενίτσαρους. Ο αρχηγός τους, Καμπακτζιόγλου Μουσταφά έφτασε στον Ιππόδρομο και στους νέους στρατώνες των γενιτσάρων, εξολοθρεύοντας κάθε σκόρπια Μονάδα του Νέου Στρατού που προέβαλε αντίσταση. Σε λίγο, δεκαεφτά κεφάλια ανωτέρων Αξιωματικών του Νέου Στρατού εκτέθηκαν έξω από τους στρατώνες, ενώ ο Σελίμ Γ΄ εκθρονίσθη βίαια και εφυλακίσθη.⁹⁴² Αμέσως μετά την ανατροπή του Σελίμ, οι γενίτσαροι ανέβασαν στο θρόνο τον εξάδελφό του, Μουσταφά Δ΄, ο οποίος ευθύς αμέσως κατήργησε τις μεταρρυθμίσεις του Σελίμ Γ΄, επαναφέροντας την Αυτοκρατορία στο προηγούμενα πρότυπα. Τον επόμενο χρόνο ο Σελίμ Γ΄ εδολοφονήθη. Ο Ilber Ortyli περιγράφει την δολοφονία του Σελίμ Γ΄ από τους γενιτσάρους: «Όταν έφτασε στις πύλες του παλατιού ο Μουσταφά Δ΄, για να διασώσει την βασιλεία του διέταξε την εκτέλεση του εξαδέλφου του Σελίμ Γ΄ και του αδελφού του, διαδόχου πρίγκιπα Μαχμούτ. Τότε οι βαλκάνιοι στρατιώτες που βρίσκονταν έξω παραβίασαν τις πύλες. Ο Σελίμ Γ΄, αφού πάλεψε με τους δημίους του, τελικά δολοφονήθηκε. Όσο για τον πρίγκιπα Μαχμούτ (μετέπειτα Μαχμούτ Β΄), σώθηκε από της φιλότιμες γυναίκες του χαρεμιού.»⁹⁴³ Ο νέος Σουλτάνος-ανδρείκελο των γενιτσάρων, Μουσταφά Δ΄, αφού διόρισε τους στασιαστές σε υψηλά αξιώματα, εξέδωσε Διάταγμα για την διάλυση του Νέου Στρατού.

Οι προσπάθειες του Σελίμ Γ΄ ήταν άτολμες και τελικά, αναποτελεσματικές. Χρησιμοποιώντας παραδοσιακές μεθόδους για να αυξήσει τα έσοδα της Αυτοκρατορίας, όπως κατασχέσεις και αλλοίωση της περιεκτικότητας του νομίσματος, εδημιούργησε μεγαλύτερα προβλήματα. Η υπερπλήρωση των θέσεων, η ευνοιοκρατία και η διαφθορά δεν μπόρεσαν να καταπολεμηθούν.⁹⁴⁴ Οι νεωτερισμοί του δεν απέδωσαν, αφού αντιμετώπισαν την ανοικτή εχθρότητα του φεουδαρχικού κατεστημένου και των γενιτσάρων, αφού ο ίδιος επικρίθη ως «αποστάτης» του ισλάμ και φίλος των «απίστων». Προσπάθησε να αποσαρθρώσει τις βάσεις του οθωμανικού κράτους, το οποίο βάσιζε την ύπαρξη του σε αυτούς ακριβώς τους φεουδαρχικούς και ακραία συντηρητικούς πολιτικοθηρησκευτικούς θεσμούς, ενεργώντας βεβιασμένα και χωρίς σταθερές βάσεις. Οι προσπάθειες για μετεξέλιξη του οθωμανικού κράτους ενίσχυσαν τις αποσχιστικές τάσεις ισχυρών πασάδων, όπως του Πασβάνογλου του Βιδινίου και του Αλή Πασά των Ιωαννίνων, ενώ παράλληλα υποβοηθήσαν τις διεργασίες για τις εθνικές εξεγέρσεις υποτελών λαών, κυρίως του ελληνικού, προδιαγράφοντας το αναπόφευκτο τέλος της προ πολλού παρηκμασμένης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.⁹⁴⁵ Όσον αφορά την στάση των «*ayan*» απέναντι στον Σουλτάνο, αυτή υπήρξε διφορούμενη, αφού αφ΄ ενός τον υπεστήριζαν στις προσπάθειές του να υπονομεύσει τη θέση του ουλεμάδων και των γενιτσάρων, που ήταν οι κύριοι αντίπαλοι τους στην διεκδίκηση της εξουσίας στα επαρχιακά κέντρα, και αφετέρου δεν έβλεπαν με καλό μάτι τον αποτελεσματικότερο έλεγχο εκ μέρους της κεντρικής εξουσίας.⁹⁴⁶

⁹⁴¹ Shaw Stanford, «*The nineteenth century ottoman tax reforms and revenue system*», International Journal of Middle East Studies, Volume 6, Issue 4 (Oct. 1975), σσ. 291-306.

⁹⁴² Goodwin Godfrey, «*Οι γενίτσαροι*», εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σσ. 267-268.

⁹⁴³ Ortyli Ilber, «*Ο πιο μακρύς αιώνας της Αυτοκρατορίας – Ο οθωμανικός 19^{ος} αιώνας – Η πορεία προς τον εκσυγχρονισμό*» επιμέλεια – σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2003, σ. 57.

⁹⁴⁴ Zürcher J. Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σ. 68.

⁹⁴⁵ Ortyli Ilber, «*Ο πιο μακρύς αιώνας της Αυτοκρατορίας – Ο οθωμανικός 19^{ος} αιώνας – Η πορεία προς τον εκσυγχρονισμό*» επιμέλεια – σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2003, σ. 57.

⁹⁴⁶ Zürcher J. Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σσ. 69-70, όταν ο Σουλτάνος εξέδωσε διαταγή να εγκατασταθεί ένα νέο Σώμα «*hizam-i cedid*» στην Ανδριανούπολη και τα στρατεύματα έφτασαν εκεί, το 1805, οι πρόκριτοι των Ευρωπαϊκών επαρχιών απείλησαν ότι θα κινηθούν εναντίον της πρωτεύουσας εάν αυτά δεν αποσύρονταν. Ο Σουλτάνος αναγκάστηκε να υποχωρήσει.

18. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΟΔΓΟΟ

Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΜΑΧΜΟΥΤ Β΄ (1808 – 1839)

18.1 Η περίοδος βασιλείας του Σουλτάνου Μαχμούτ Β΄

Ο Μουσταφά Δ΄ ανετράπη από τον πιστό στρατηγό του Σουλτάνου Σελίμ Γ΄, Αλεμντά Μουσταφά πασά (Μπαϊρακτάρη), ο οποίος έφτασε στην Κωνσταντινούπολη επικεφαλής 16.000 στρατιωτικών και εξουδετέρωσε στρατιωτικά τμήματα των γενιτσάρων την 28 Ιουλίου 1808.⁹⁴⁷ Ο Μαχμούτ Β΄ έγινε ο νέος Σουλτάνος, έχοντας ως πρώτο στόχο του την μεταρρύθμιση των δομών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, προκειμένου να εξασφαλισθεί η επιβίωση της.⁹⁴⁸ Ήταν δευτερότοκος γιός του Αμπουλχαμίτ Α΄ και μικρότερος αδελφός του Μουσταφά Δ΄, τον οποίο διεδέχθη μετά την εκθρόνισή του. Βασίλευσε επί 31 έτη, συγκεκριμένα από το 1808 έως το 1839, λαμβάνοντας τα ηνία της εξουσίας σε μία εποχή κατά την οποία η Αυτοκρατορία παρουσίαζε σαφή σημεία σήψης, ενώ το κύρος των Σουλτάνων είχε καταρρακωθεί από τις πανίσχυρες φατριές των γενιτσάρων και τους ανεξέλεγκτους τοπάρχες. Ο Μαχμούτ Β΄ προσπάθησε να αποκαταστήσει την δύναμη της κεντρικής διακίνησης, εκμεταλλευόμενος τις αντιθέσεις ανάμεσα στις μεγάλες Ευρωπαϊκές Δυνάμεις. Όμως, παρ' όλες τις προσπάθειες του για στρατιωτική ανασυγκρότηση, έχασε την Βεσσαροβία κατά τον πόλεμο των ετών 1809-1812 με την Ρωσία. Κατά την διάρκεια της βασιλείας του, προσπάθησε να αποτρέψει ή να καταστείλει τις συνεχείς εξεγέρσεις που ξεσπούσαν σε όλα τα σημεία της Αυτοκρατορίας (Βαλκάνια, Κουρδιστάν, Αραβία κ.λ.π.)⁹⁴⁹ Από τα τέλη του 18ου αιώνα, πολλές επαρχίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, είχαν αυτονομηθεί, διαθέτοντας έναν δικό τους στρατό που ηλέγχεται από ανεξάρτητους πασάδες, περιστοιχισμένους από πολλές στρατιωτικές προσωπικότητες. Η αδυναμία των οθωμανικών κυβερνήσεων να χρηματοδοτεί στρατιωτικές εκστρατείες, η απότομη οικονομική παρακμή και η έλλειψη ισχύος του οθωμανικού στρατού ήταν οι βασικότερες αιτίες που πολλοί επαρχιακοί ηγέτες ηρνούσαν να υπακούουν τον Σουλτάνο.⁹⁵⁰ Οι ιδιωτικοί στρατοί των «*ayans*» (= μπέηδων επαρχιακών περιοχών αγάδων – αγιάνηδων), έφτασαν στο σημείο να είναι, συχνά περισσότερο πολυάριθμοι, οργανωμένες και καλύτερα εξοπλισμένες από εκείνες του επίσημου οθωμανικού κράτους το οποίο παρήκμαζε, με την εξουσία του Σουλτάνου διαρκώς να συστέλλεται. Τα τακτικά οθωμανικά στρατεύματα ήταν, ομοίως, αδύναμα στο έδαφος αυτόνομων περιοχών των Βαλκανίων, όπως η Βλαχία και η Μολδαβία, ενώ στην Ανατολία, ο Σουλτάνος ήλεγχε μόνο λίγες επαρχίες, αφού οι υπόλοιπες ήταν αυτόνομες σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό. Αυτές οι ημιανεξάρτητες στρατιωτικές Μονάδες των επαρχιών, μπορεί περιστασιακά να συμμαχούσαν με το επίσημο κράτος, αλλά ουδέποτε επέτρεπαν σε αξιωματούχους της κεντρικής διοίκησης να παρεμβάλουν στα εσωτερικά τους.⁹⁵¹ Από τις σημαντικότερες επιτυχίες του Μαχμούτ Β΄ ήταν η συντριβή της επανάστασης του Αλή πασά των Ιωαννίνων.⁹⁵² Εν συνεχεία τον νέο πόλεμο του 1828–1829

⁹⁴⁷ Zürcher J. Erik, “Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας”, εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σσ. 73-74. Ο Μουσταφά πασά Μπαϊρακτάρης (= σημαιοφόρος), ήταν ένας από τους ηγέτες των «*Ayan*» στο Ρουστρουκ. Ενώ είχε υποστηρίξει τον Σουλτάνο στις προσπάθειές του κατά των γενιτσάρων και των ουλεμάδων, υπέσκαπτε τις προσπάθειές του να επεκτείνει τον κεντρικό έλεγχο στις επαρχίες. Αντιδρώντας στην συμμαχία των τελευταίων τον Ιούλιο του 1808, βάδισε κατά την πρωτεύουσας με σκοπό να αποκαταστήσει τον Σελίμ Γ΄ στο θρόνο του. Δεν πρόλαβε όμως, αφού ο Σελίμ Γ΄ εκτελέστηκε από τους δεσμοφύλακες του πριν προλάβει να ελευθερωθεί. Αφού ήλεγξε απόλυτα την πρωτεύουσα με τα στρατεύματά του, εκθρόνισε τον Μουσταφά Δ΄ και ανέβασε στον θρόνο τον άλλο ξάδελφο του Σελίμ Γ΄, τον Μαχμούτ Β΄, υποστηρικτή των μεταρρυθμίσεων «*nizam-i cedid*»

⁹⁴⁸ Σπλίνη Ευαγγελία, “Οι ρωσοτουρκικές συγκρούσεις, 17^{ος} -18^{ος} αιώνας – Η ανάδειξη της Ρωσίας σε μεγάλη Δύναμη”, άρθρο στο περιοδικό “Ιστορικά Θέματα”, εκδ. Περισκόπιο, τεύχος 46, Δεκέμβριος 2005, σ. 117.

⁹⁴⁹ “Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό”, τόμος ΣΤ΄, Εκδοτική Αθηνών, 1991, σ. 108.

⁹⁵⁰ Nicole David-Mc Bride Angus, “*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*”, Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σσ. 3-4.

⁹⁵¹ Nicole David-Mc Bride Angus, “*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*”, Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 7.

⁹⁵² Σύμφωνα με τους οθωμανικούς στρατιωτικούς κανονισμούς, στασιαστές ήταν όσοι ξεσηκώνονταν εναντίον της σουλτανικής εξουσίας, αντιστέκονταν στις διαταγές, ή επιτίθονταν με όπλα εναντίον των θέσεων και των εγκαταστάσεων της εξουσίας. Η τιμωρία τους ήταν ο θάνατος. Ως στασιαστής αντιμετωπίστη και ο Αλή Πασάς, όπως και οι επαναστατημένοι έλληνες του 1821. (Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. ΕΟΜΜΕΧ, Αθήνα 1989, σ. 28). Τα οθωμανικά στρατεύματα που ανήκαν στους

με την Ρωσία, τα οθωμανικά στρατεύματα ηττήθηκαν για μία ακόμα φορά από τα ρωσικά, ενώ το 1829, η Αυτοκρατορία, με την Συνθήκη της Αδριανούπολης, ηναγκάσθη να αναγνωρίσει την ύπαρξη της Ελλάδας. Το 1831, ο Μωχάμετ Αλή της Αιγύπτου προέλασε μέσα από τα οθωμανικά εδάφη της Συρίας, πετυχαίνοντας να γίνει κύριος μεγάλου μέρους της Μικράς Ασίας. Ο Μαχμούτ Β΄, μετά την άρνηση της Αγγλίας να βοηθήσει στην αντιμετώπιση του κινδύνου απηυθύνθη, το 1832, στην Ρωσία, επιτρέποντας της να γίνει ρυθμιστής των εξελίξεων στα ζητήματα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αφού εδέχθη να τεθούν υπό τον έλεγχο της, ο Εύξεινος Πόντος και τα Στενά των Δαρδανελίων. Ο Μαχμούτ Β΄ πέθανε το 1839, σε μία εποχή νέων στρατιωτικών επιτυχιών τον Μωχάμετ Αλή και τον διαδέχθηκε στον θρόνο ο γιός του, Αμπντούλ Μετζίτ. Οι προσπάθειες του για στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις και η κατάργηση του Σώματος των γενιτσάρων, το 1826, σημάδεψαν την βασιλεία του.⁹⁵³

18.2. Οθωμανικές τακτικές μάχης κατά την εποχή του Σουλτάνου Μαχμούτ Β΄. Η πολιορκία του Μεσολογγίου (1825-1826)

Κατά την εποχή του Σουλτάνου Μαχμούτ Β΄, οι οθωμανικές τακτικές μάχης στην διάρκεια πολιορκιών πόλεων δεν ήταν πολύ διαφορετικές από εκείνες της εποχής του Σουλτάνου Σουλεϊμάν Β΄, αν εξαιρέσει κανείς την μείωση του επιπέδου πειθαρχίας, οργάνωσης και μαχητικότητας του οθωμανικού στρατού. Κατά την πολιορκία του Μεσολογγίου (15 Απριλίου 1825 έως 10 Απριλίου 1826), από τον Στρατηγό του Σουλτάνου Μεχμέτ Ρεσίτ πασά Κιουταχή, ο οθωμανικός στρατός είχε κατασκευάσει χαρακώματα σε απόσταση τετρακοσίων μέτρων από τους προμαχώνες της πόλης, προκειμένου να προφυλάσσεται από τα ελληνικά πυρά. Υπό τη εποπτεία του έλληνα πατριώτη Κοκκίνη, τα τείχη της πόλης είχαν μετατραπεί, από έναν απλό φράκτη, σε φρουριακό συγκρότημα. Το πλάτος της τάφρου είχε αυξηθεί στα 9 μέτρα, με βάθος 3 μέτρα. Ηυξήθη το πάχος του τείχους και κατεσκευάσθησαν πάνω σ' αυτό πυργίσκοι, διόπτρες, 23 προμαχώνες και κανονιστάσια τα οποία εξοπλίσθησαν με 48 πυροβόλα, 1 πυροβόλο 48 λίτρων και 4 βομβοβόλα. Εν συνεχεία, κατεσκευάσθη και δεύτερο εσωτερικό τείχος. Στις 17 Ιουνίου ο Κιουταχής κατεσκεύασε, απέναντι από την νησίδα Μαρμαρού και το κανονιστάσιο του Κυριακούλη, προμαχώνα, εξοπλισμένο με πολλά πυροβόλα.⁹⁵⁴ Κατόπιν, έγινε προσπάθεια να επιχωματωθεί η ελληνική τάφρος γύρω από τα τείχη, ενώ κατεσκευάσθησαν και ελικοειδή χαρακώματα εν μέσω συνεχιζόμενων βομβαρδισμών από τα οθωμανικά πυροβόλα. Στις 16 Ιουλίου οι οθωμανοί ανετίναξαν υπόνομο που έφτανε έως τον προμαχώνα του «Μπότσαρη» και προκαλώντας ένα μεγάλο ρήγμα στα τείχη όρμησαν για να μπουν στην πόλη. Αντιμετώπισθησαν από τους έλληνες με επιτυχία, αφήνοντας πίσω τους 200 νεκρούς, έναντι μόνο πέντε από τους πολιορκούμενους. Επίσης 300 οθωμανούς νεκρούς άφησε, στις 19 Ιουλίου, η έφοδος των πολιορκητών στα τείχη της πόλης μετά την ανατίναξη των τειχών δίπλα στον προμαχώνα «Φραγκλίνος». Εν συνεχεία, οθωμανική επιχείρηση από την θάλασσα απέτυχε, λόγω χρήσεως των πυροβόλων από τους έλληνες. Μετά από ανεπάλληλες οθωμανικές αποτυχίες, ο Κιουταχής κατεσκεύασε μεγάλο ύψωμα απέναντι από το οχυρό του «Φραγκλίνου», υψηλότερο από το ελληνικό, το οποίο σταδιακά ενώθηκε με τα τείχη. Οι έλληνες, βλέποντας ότι το οθωμανικό ύψωμα μπορούσε να αλλάξει τις ισορροπίες εις βάρος

επαρχιακούς Διοικητές και περιελάμβαναν σκαπανείς και υπονομευτές, εκαλούντο «*siratkulu*», ενώ οι πυροβολητές ελέγοντο «*hisarlis*». Μάλιστα, την εποχή εκείνη μαχητές αλβανικής καταγωγής πέτυχαν στρατιωτικές διακρίσεις, όσο σε καμιά άλλη περίπτωση της οθωμανικής ιστορίας, (Nicole David-Mc Bride Angus, "Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)", Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 9).

⁹⁵³ «Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό», τόμος ΣΤ΄, Εκδοτική Αθηνών, 1991, σ. 108.

⁹⁵⁴ Οι έλληνες διένοιξαν υπόνομο μέχρι τα πρώτα χαρακώματα του εχθρού και αφού τον παγίδευσαν με εκρηκτικά, τον ανατίναξαν στις 20 Ιουνίου, επιτιθέμενοι συγχρόνως στο οθωμανικό στρατόπεδο, ενώ ταυτόχρονα τα πυροβόλα τους έβαλλαν κατά των εχθρικών γραμμών. Αποτέλεσμα ήταν να σκοτωθούν περισσότεροι από 100 οθωμανοί, έναντι τριών μόνο ελλήνων, ενώ εκλάπησαν από το οθωμανικό στρατόπεδο επτά σημαίες και πολλά όπλα.

τους, κατεσκεύασαν δεύτερο προμαχώνα στο εσωτερικό, πίσω από αυτόν του «Φραγκλίνου». Οι μάχες συνεχίστηκαν σφοδρότερες, σώμα με σώμα, μεταξύ ελλήνων και οθωμανών, στις ανεπιτυχείς προσπάθειες των τελευταίων να εισέλθουν στην πόλη. Με παγιδευμένους με εκρηκτικά υποκόμους, οι έλληνες κατέστρεφαν συνεχώς τις πρώτες γραμμές των οθωμανικών χαρακωμάτων σκοτώνοντας εκατοντάδες εχθρούς. Σε μία έφοδο των πολιορκητών στο παγιδευμένο από τους έλληνες με εκρηκτικά ύψωμα της «ένωσης», θάφτηκαν κάτω από σωρούς ερειπίων πάνω από 500 οθωμανοί και σύμμαχοι τους αλβανοί. Επρόκειτο για την μεγαλύτερη οθωμανική ήττα από την αρχή της πολιορκίας. Το ηθικό του στρατού του Κιουταχί εκλονίσθη και οι λιποταξίες πύκνωσαν ανησυχητικά. Στις 12 Δεκεμβρίου 1925, μετά την αποτυχία του Κιουταχί να καταλάβει την πόλη και ύστερα από αίτημα του Σουλτάνου, ενεφανίσθη έξω από τα τείχη του Μεσολογγίου ο αιγύπτιος Μωχάμετ Αλή με 8.600 τακτικούς αιγυπτίους, 1.200 ιππείς, 2.400 άτακτους οθωμανούς και 2.200 αλβανούς, με επικεφαλείς όλων αυτών, γάλλους Αξιωματικούς.⁹⁵⁵

18.3. Οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις του Σουλτάνου Μαχμούτ Β΄ από το 1808 έως το 1826

18.3.1. Οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις στον στρατό ξηράς και η διάλυση του Σώματος των γενιτσάρων

Ο Μουσταφά Μπαϊρακτάρης, κατά την τετράμηνη παραμονή του στην εξουσία, ανεβίωσε τις μεταρρυθμίσεις του Σελίμ Γ΄, ιδρύοντας το στρατιωτικό Σώμα των Σεγκμπανήδων, όταν έμπιστά του στρατιωτικά Σώματα εστάλησαν στην Κωνσταντινούπολη και αποτέλεσαν τον πυρήνα αυτού του Σώματος. Κατόπιν πήρε την πρωτοβουλία να συγκαλέσει συμβούλιο όλων των ηγετών των «*ayan*» στην Κωνσταντινούπολη, προκειμένου να εξετασθούν τα προβλήματα της Αυτοκρατορίας. Οι περισσότεροι ηγέτες ανταποκρίθηκαν, εκτός από μία ομάδα βαλκάνιων ανταγωνιστών του και του Μεχμέτ Αλή της Αιγύπτου, ενώ ο Αλή πασά των Ιωαννίνων έστειλε μόνο έναν εκπρόσωπό του. Τον Οκτώβριο του 1808, υπεγράφη το «*sened-i ittifak*» (= κείμενο συμφωνίας) όπου ο Σουλτάνος και οι «*ayan*» υπεσχέθησαν να κυβερνούν με δικαιοσύνη, ενώ οι τελευταίοι δεσμεύτησαν να στηρίξουν τις μεταρρυθμίσεις του Μαχμούτ Β΄ για την δημιουργία ενός νέου στρατού, του στρατιωτικού Σώματος για την «*Σεγκμάν*», διακηρύσσοντας την πίστη τους στον Σουλτάνο.⁹⁵⁶ Το Νοέμβριο του 1808, οι γενίτσαροι των πρωτεύουσας επανεστάτησαν λόγω διαδόσεων ότι ο Μουσταφά Μπαϊρακτάρης σκόπευε να τους αποστρατεύσει και προσπάθησαν να τον σκοτώσουν. Την εποχή εκείνη το μεγαλύτερο μέρος των πιστών στρατευμάτων του Μουσταφά ευρίσκετο στο Ρουστρουκ, οπότε εκείνος, προκειμένου να γλυτώσει βρήκε καταφύγιο σε μία μπαρουταποθήκη, όπου και ανατινάχθηκε όταν οι γενίτσαροι εισήλθαν εντός, για να τον συλλάβουν. Με την δύναμη και πάλι στα χέρια των γενιτσάρων (οι οποίοι υπεστηρίζοντο από τους ουλεμάδες, και τις συντεχνίες) ο Μαχμούτ Β΄, προέβη μαζί τους σε συμφωνία προκειμένου να διατηρήσει τον θρόνο του, υπεσχόμενος την διάλυση του Σώματος των «*Σεγκμάν*».⁹⁵⁷

Ο Σουλτάνος Μαχμούτ Β΄, εν συνεχεία, συνέδεσε το όνομα του με πολλές μεταρρυθμίσεις που αποσκοπούσαν στην αντιμετώπιση του φεουδαρχικού κατακερματισμού της Αυτοκρατορίας, αποβλέποντας να εξευρωπαϊάσει την χώρα του. Οι κυριότερες στρατιωτικές του μεταρρυθμίσεις ήταν, η κατάργηση του Σώματος των γενιτσάρων, η

⁹⁵⁵ Γιαννόπουλος Νίκος, «*Η τελευταία πολιορκία και η έξοδος του Μεσολογγίου*», άρθρο στην ειδική έκδοση του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», σειρά «*Μεγάλες Μάχες*», τεύχος 12, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Οκτώβριος 2003, σσ. 32-47.

⁹⁵⁶ Zürcher J. Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σ. 74.

⁹⁵⁷ Zürcher J. Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σ. 75.

κατάργηση του συστήματος των στρατιωτικών τιμαρίων και η ίδρυση Στρατιωτικών Σχολών. Κατά την εποχή του, εδημιουργήθη ένας νέος σχηματισμός 1.000 ανδρών πυροβολικού σύμφωνα με τα δυτικά πρόσωπα. Μετά από απώλειες που υπέστη από τους Ρώσους, το 1812, ο νέος αυτός σχηματισμός, επαναπροσδιορίσθη ως πιστή σωματοφυλακή του Σουλτάνου. Όσον αφορά τα Σώματα των *humbaraa ocagi* (= χουρμπαντίδων ολμιστών) που είχαν δημιουργηθεί κατά την εποχή του Σελίμ Γ', ειδικευμένα κυρίως σε μάχες πολιορκίας δια της χρήσεως εκρηκτικών, αυτά ενισχύθησαν με νέα πυροβόλα καθώς και προσωπικό χωρισμένο σε 40 τμήματα. Κάθε πλήρωμα ενός όπλου εθεωρήθη «*orta*», αποτελούμενο από ένα «*halite*» (= ανώτερο αξιωματούχο), εννέα οπλίτες και εννέα «*mulazim*» (= μαθητευόμενους). Οι περισσότεροι άνδρες ήταν βόσνιοι με κάποιους πρώην σπαχήδες από την Αλβανία.⁹⁵⁸

Η ολοκληρωτική διάλυση του Σώματος των γενιτσάρων έγινε με πρωτοφανή βιαιότητα και μόνο μετά από δεκαοχτώ χρόνια απ' όταν ανέλαβε ο Μαχμούτ Β' τα ηνία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.⁹⁵⁹ Ένας από τους λόγους για τους οποίους ο Σουλτάνος Μαχμούτ Β' καθυστέρησε την υλοποίηση της απόφασης του για την κατάργηση του Σώματος των γενιτσάρων ήταν η οξυμένη πολιτική κατάσταση που είχε δημιουργηθεί την περίοδο εκείνη, εξαιτίας των παραθηρησκευτικών εξάρσεων των Βεχαμπίδων στο Χιτζάζ και σε άλλες περιοχές των ανατολικών συνόρων του οθωμανικού κράτους, που υποχρέωσε τον Σουλτάνο να μη δημιουργήσει ρήξη στο στράτευμα του.⁹⁶⁰ Εκτός αυτού, η πολιτική της Γαλλίας να φέρει αντιμέτωπους τους οθωμανούς και τους ρώσους με σκοπό την αύξηση της επιρροής της στα Βαλκάνια και στη Μέση Ανατολή, καθώς επίσης και τα απελευθερωτικά κινήματα στα Βαλκάνια, με κυριότερο τον απελευθερωτικό αγώνα των ελλήνων το 1821, ήταν επίσης, σημαντικοί λόγοι αναστολής υλοποίησης της απόφασης του Μαχμούτ Β' για την κατάργηση του Σώματος των γενιτσάρων.⁹⁶¹

Οι άνδρες του οθωμανικού στρατού εκείνης της εποχής προήρχοντο από πολύ διαφορετικά υπόβαθρα. Πολλοί μαχητές αλβανικής καταγωγής πέτυχαν στρατιωτικές διακρίσεις όσο σε καμία άλλη περίπτωση της οθωμανικής ιστορίας, ενώ μαύροι αφρικανοί στρατιώτες με δουλική καταγωγή υπηρετούσαν στον οθωμανικό στρατό. Επί παραδείγματι, η προσωπική φρουρά του Μπέη της Τριπόλεως στην Λιβύη αποτελούνταν αποκλειστικά από τέτοιους μαύρους στρατιώτες. Επίσης πολλοί στρατιώτες που κατήγοντο από τα οθωμανικά Βαλκάνια, υπηρέτησαν σε αυβουργικές ή ρώσικες στρατιές πριν επιστρέψουν στο οθωμανικό έδαφος με εμπειρία μοντέρνου πολέμου. Οι άλλοτε ελίτ του οθωμανικού στρατού, γενίτσαροι, είχαν φτάσει στο ναδίρ της αξιοπιστίας τους, αριθμώντας του 1810, τους 13.000 άνδρες μόνο στην Κωνσταντινούπολη.⁹⁶² Ο συνολικός τους αριθμός στην οθωμανική αυτοκρατορία ανήρχετο στους 150.000, ενώ ένας ξένος παρατηρητής είχε γράψει ότι οι γενίτσαροι ήταν 400.000, εκ των οποίων μόνο 50.000 ετοιμοπόλεμοι, αν υποθέσουμε ότι ειδικά στην Συρία οι απόγονοι των προηγούμενων φρουρών των γενιτσάρων ήταν αφομοιωμένοι στον τοπικό πληθυσμό.⁹⁶³ Το 1826, η διαφθορά στις τάξεις των είχε φτάσει στο απροχώρητο. Οι άλλοτε προστάτες της Κωνσταντινούπολης, οι γενίτσαροι, είχαν γίνει πλέον οι καταπιεστές της. Δύο με τρεις φορές την ημέρα έβγαιναν από το Ετ Μεϊντάν ως ομάδες περιπολίας της Πόλης, όπου οπλισμένοι με βαριά ρόπαλα και σπαθιά έσπερναν φόβο στους κατοίκους. Φέροντας ως όργανα τιμωρίας το «*φελέκε*» και την «*φάλαγγα*», «*απέδειδαν*» δικαιοσύνη ασκώντας υπερβολική βία ακόμα και για τα πιο ασήμαντα παραπτώματα, ώστε οι άνθρωποι έτρεχαν να διαφύγουν μόλις τους έβλεπαν να πλησιάζουν. Όσοι είχαν χρήματα

⁹⁵⁸ Nicole David-Mc Bride Angus, "Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)", Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 17.

⁹⁵⁹ "Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό", τόμος ΣΤ', Εκδοτική Αθηνών, 1991, σ. 108.

⁹⁶⁰ Ζεγκίνης Ευστράτιος, "Γενίτσαροι και Μπεκτασιζμός – Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ", εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 230, οι εξάρσεις αυτές είχαν ως κύριο στόχο την απόσπαση του Χαλιφάτου από τους οθωμανούς και την αποδυνάμωση του ρόλου του στον ισλαμικό κόσμο.

⁹⁶¹ Deringil Selim, "Η καλά προστατευόμενη Επικράτεια – ιδεολογία και νομιμοποίηση της εξουσίας στην Οθωμανική Αυτοκρατορία (1876-1909)", επιμέλεια – σχολιασμός Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2003, σ. 23.

⁹⁶² Nicole David-Mc Bride Angus, "Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)", Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 10.

⁹⁶³ Nicole David-Mc Bride Angus, "Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)", Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 12.

μπορούσαν να αποφύγουν την τιμωρία, τον πόνο και τον εξευτελισμό δωροδοκώντας τους, ενώ οι ίδιοι προστάτευαν, ως σωματοφύλακες, κάθε πλούσιο της Κωνσταντινούπολης που είχε την δυνατότητα να τους πληρώνει.⁹⁶⁴ Η κατακραυγή για τα αίσχη που έκαναν είχε φτάσει στο απροχώρητο. Ένας ιστορικός της εποχής περιγράφει: «*Λήστευαν συνεχώς τους πάντες, ακόμα και τον Καδή της Κωνσταντινούπολης. Ένας συνταγματάρχης των λαγουμιτζήδων, κατόρθωσε μόλις μετά βίας να ξεφύγει από μία συμμορία που ορμούσε στους περαστικούς έξω από το αρχηγείο του Αγά κάτω από το Σουλείμανιγιέ, μόνο γιατί ήταν καλός ιππέας. Οι άνδρες που είχαν την ευθύνη και υποτίθεται έπρεπε να αστυνομούν τους δρόμους, πέταγαν αναμμένους δαυλούς στα σπίτια και ύστερα τα λεηλατούσαν και βίαζαν γυναίκες. Έγιναν προστάτες όλων των εγκληματιών...».⁹⁶⁵ Ο άγγλος Αξιωματικός του ναυτικού Άντολφ Σλέιντ έγραφε για τους γενίτσαρους: «*Κανένας άνδρας που δεν ανήκε στις τάξεις τους, καμία περιουσία που δεν ανήκε στους ίδιους δεν ήταν ασφαλής. Συνηθισμένοι στην αναρχία δεν ανεγνώριζαν κανένα έγκλημα, παρά μόνο όποιο είχε στόχο τα δικά τους προνόμια. Ο Σουλτάνος ηναγκάζετο να στηρίζεται σε μισθοφόρους ή άτακτους για να ενισχύσει τον στρατό του, ενώ στην μάχη, οι γενίτσαροι, έμοιαζαν περισσότερο με όχλο, αφού δεν είχαν κάνει καμία εκπαίδευση και ελάχιστα κίνητρα να πολεμήσουν.»⁹⁶⁶ Οι γενίτσαροι είχαν πλέον μετατραπεί σε στρατό μερικής απασχόλησης. Ήταν συνιδιοκτήτες σε καταστήματα, είχαν εισχωρήσει σε συντεχνίες παζαριών και είχαν εμπλακεί σε ομάδες προστασίας τύπου μαφίας.⁹⁶⁷ Απομυζούσαν επαγγελματίες, φτάνοντας τελικά να εκπροσωπούν τα συμφέροντα των αστικών παραγωγικών τάξεων και σωματειακά προνόμια συντεχνιών, ενώ αποτελούσαν, συγχρόνως, μέρος του όχλου της πόλης.⁹⁶⁸ Πλέον για να ενταχθεί ένας άνδρας σε ένα Σύνταγμα Γενιτσάρων, μπορούσε, απλώς να αγοράσει όπλα και να δηλώσει τον εαυτό του σαν στρατιώτη γενίτσαρο, προσκολλώντας τον εαυτό του σε έναν ανώτερο Αξιωματικό. Με την ίδια ευκολία, οι άνδρες αυτοί, μπορούσαν να δηλώσουν τον εαυτό τους, όχι πια στρατιώτη, αποχωρώντας από το στράτευμα χωρίς κανένα πρόβλημα. Στις επαρχίες, πάρα πολλοί ντόπιοι έμποροι ή τεχνίτες, κατετάσσοντο με τον τρόπο αυτόν στο Σώμα των γενιτσάρων, σαν είδος προστασίας προκειμένου να απολαμβάνουν τα προνόμια που σχετίζοντο με την στρατιωτική ελίτ. Αυτοί μπορούσαν να αλλάζουν «*orta*», ή και Σύνταγμα οποτεδήποτε το επιθυμούσαν. Τους περιστοίχιζαν οι «*yamaks*» (= βοηθητικοί, πολλοί από τους οποίους ήταν μισθοφόροι), αλλά τις περισσότερες φορές δεν μπορούσε κάποιος να τους ξεχωρίσει από τους πραγματικούς γενίτσαρους.⁹⁶⁹ Έτσι, πέραν της διαφθοράς που επικρατούσε στο Σώμα των γενιτσάρων, εκείνοι σε καμία περίπτωση δεν μπορούσαν να θεωρηθούν αξιόμαχοι, αφού ο Σουλτάνος τους θεωρούσε ως την κύρια αιτία των αποτυχιών του κράτους. Ο Selim Deringil υποστηρίζει, ότι ακόμα και η επιτυχία της ελληνικής επανάστασης του 1821, ήταν ένας από τους κύριους λόγους που έκανε φανερό στον Σουλτάνο ότι εάν έπρεπε να επιβιώσει η Αυτοκρατορία, εχρειάζετο να γίνουν δραστικές αλλαγές.⁹⁷⁰ Ο οθωμανός ιστορικός της εποχής του Μαχμούτ Β΄, Μεχμέτ Εσάτ Εφέντη σχολιάζει τους λόγους που ο Σουλτάνος ήταν πεπεισμένος για την ανάγκη λήψης δραστικών μέτρων κατά των γενιτσάρων: «... η έλλειψη πειθαρχίας του κυριότερου μισθοδοτούμενου πεζικού ήταν η πληγή του κράτους. Οι γενίτσαροι είχαν προσλάβει μεταξύ αυτών κατασκόπους του εχθρού. Ποταποί, σκευωροί, όμοιοι προς κακοποιούς είχαν πετύχει να διεισδύσουν στο**

⁹⁶⁴ Μπαϊρακτάης Γρηγόρης, «*Οθωμανοί γενίτσαροι - Ο νέος στρατός του παιδομαζώματος*», Μονογραφίες του περιοδικού «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», σειρά «*Πολεμιστές*», εκδ. Comupress ΑΕ, Αθήνα, Απρίλιος 2008, σ. 67, το «φελέκε» έμοιαζε με μεγάλο τόξο ελαφρά τεντωμένο, του οποίου η χορδή δενόταν γύρω από τα γυμνά πόδια του θύματος και έσφιγγε σαν βρόγχος. Ο πόνος που επροκαλείτο ήταν αφόρητος, ενώ συγχρόνως κτυπούσαν τις πατούσες του «ενόχου» με μία βαριά σανίδα.

⁹⁶⁵ Goodwin Godfrey, «*Οι γενίτσαροι*», εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σ. 277.

⁹⁶⁶ Μπαϊρακτάης Γρηγόρης, «*Οθωμανοί γενίτσαροι - Ο νέος στρατός του παιδομαζώματος*», Μονογραφίες του περιοδικού «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», σειρά «*Πολεμιστές*», εκδ. Comupress ΑΕ, Αθήνα, Απρίλιος 2008, σ. 63.

⁹⁶⁷ Zürcher J. Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, 59.

⁹⁶⁸ Quataert Donald, «*Η Οθωμανική Αυτοκρατορία - Οι τελευταίοι αιώνες (1700-1922)*», εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2000, σ. 80.

⁹⁶⁹ Nicole David-Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*», Reed Consumer Books Ltd, London 1998, σ. 9.

⁹⁷⁰ Deringil Selim, «*Η καλή προστατευόμενη Επικράτεια - ιδεολογία και νομιμοποίηση της εξουσίας στην Οθωμανική Αυτοκρατορία (1876-1909)*», επιμέλεια - σχολιασμός Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2003, σ. 23.

Σώμα αυτό. Άνθρωποι ταραξίες, άγνωστης καταγωγής, χωρίς θρησκεία και ήθη γίνονταν Αξιωματικοί ενώ είχαν καταλύσει τους αρχαίους κανονισμούς τους...».⁹⁷¹ Την ίδια εποχή, ο αιδεσιμότατος Ρόμπερτ Γουόλς περιέγραφε τους γενιτσάρους απαξιωτικά: «... Ανάμικτο πλήθος αγοριών και ηλικιωμένων ανδρών, χωρίς καθορισμένη στολή, εκτός από ένα μεγάλο, λιγδιασμένο, πολύ παράξενο τσόχινο καπέλο. Είναι τόσο άχαρο, ώστε πέφτει συνέχεια. Οι συνταγματάρχες ξεχωρίζουν από τα απίστευτα κράνη τους, τόσο ψηλά και ασταθή, ώστε μερικές φορές αναγκάζονται να τα στηρίζουν στο κεφάλι τους και με τα δικά τους χέρια. Κάθε κάλυμμα του κεφαλιού στους τούρκους, φαίνεται εντελώς ασυνδύαστο με την άνεση. Ορισμένα σαρίκια θυμίζουν μάλιστα σακιά, που πρέπει κάποιος να ισορροπεί συνέχεια πάνω στο κεφάλι του σαν καρδόρα με γάλα».⁹⁷²

Ο Σουλτάνος Μαχμούτ Β΄, πεπεισμένος για την αναγκαιότητα κατάργησης του Σώματος των γενιτσάρων, προκειμένου η χώρα να εξελιχθεί στρατιωτικά σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα και διασωθεί από την προβλεπόμενη καταστροφή της, επί πολλά χρόνια λειτούργησε μεθοδικά προκειμένου να εκμεταλλευθεί την κατάλληλη ευκαιρία για να πετύχει τον στόχο του. Για την υλοποίηση του επιχειρήματος ιδρύσεως νεωτεριστικού στρατού και διάλυση του Σώματος των γενιτσάρων, κατέστρωσε ολόκληρους μηχανισμούς κατασυκοφάντησης αυτών και μείωσης της συνοχής των, ώστε να αποτελούν έναν ευκολότερο αντίπαλο. Έτσι, το 1823, απεμάκρυνε τον αρχηγό των γενιτσάρων, τοποθετώντας ως «γενιτσάραγα» του Χουσεΐν Αγά, που ήταν πρόσωπο της εμπιστοσύνης του. Σύντομα προεκλήθησαν, τεχνηέντως, αντιθέσεις και έριδες μεταξύ των ανδρών του Σώματος, ενώ συγχρόνως κάποιοι δυναμικότεροι γενίτσαροι-αντίπαλοι, απεμακρύνθηκαν από την Κωνσταντινούπολη, σε διάφορα μέρη της οθωμανικής επαρχίας. Στην συνέχεια ο Σουλτάνος προσπαθώντας να διαλύσει τα «στέκια» τους διέταξε το κλείσιμο ή την κατεδάφιση χώρων αναψυχής και συγκεντρώσεων των, όπως καφενείων, χανιών, οντάδων, καπηλειών, χαμαμιών κ.λ.π..⁹⁷³ Ταυτόχρονα, πέτυχε με δύο τρόπους να διαρρήξει τους στενούς δεσμούς των γενιτσάρων με τον κλήρο, αφενός εξασφαλίζοντας την υποστήριξη του ουλεμάδων μέσω της αύξησης των εσόδων και των προνομίων τους και αφετέρου προβάλλοντας την εικόνα του ευσεβούς πιστού με ενέργειες, όπως τη χορηγία υποτροφιών στους νέους που προορίζονταν για τις τάξεις του κλήρου, το κτίσιμο τζαμιών και την κάλυψη της δαπάνης έκδοσης ιερών κειμένων.⁹⁷⁴ Εν συνεχεία, προσπάθησε να υποβαθμίσει τον ρόλο των ημιανεξάρτητων «*ayan*», επιβάλλοντας δια της βίας ή με δωροδοκίες, ή με απαγωγές, ή εκμεταλλευόμενος αντιθέσεις, την εξουσία του πρώτα στους ηγεμόνες της Ανατολίας (1812-1817) και κατόπιν στους σημαντικότερους ηγεμόνες των Βαλκανίων (1814-1820). Στις σλαβικές επαρχίες, η οθωμανική κεντρική εξουσία απεκαταστάθη μετά το 1840. Στις προσπάθειές τους αυτές, είχε ως σύμμαχο τον υποστηρικτή των γενιτσάρων Χαζέτ Εφέντη, που ανήκε στον κύκλο των ουλεμάδων, ο οποίος είχε ως κίνητρο την ενίσχυση της δύναμης των γενιτσαρικών φρουρών εναντίον των ανταγωνιστών των, αγιάνηδων.⁹⁷⁵

Το 1826, με την συνδρομή γάλλων Αξιωματικών, εδημιουργήθη ένα νέο στρατιωτικό Σώμα, πιστό στον Σουλτάνο Μαχμούτ Β΄, οι «*Eskinci*», (= Εσκενζί) που απετελείτο από εθελοντές γενιτσάρους έμπιστους στον Χουσεΐν Αγά. Η Γαλλία, επιδιώκοντας την αποδυνάμωση της ρώσικης επιρροής στα Βαλκάνια εβοήθησε στο εγχείρημα αυτό, με απώτερο σκοπό στην δημιουργία προϋποθέσεων που θα προκαλούσαν έναν ρωσοτουρκικό πόλεμο, γι' αυτό και ο νέος οθωμανικός στρατός ακολούθησε τα πρότυπα του γαλλικού

⁹⁷¹ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «Γενίτσαροι και Μπεκτασιζμός – Γενεσιουργοί παράγοντες του βάλκανικού Ισλάμ», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 232.

⁹⁷² Μπαϊρακτάρης Γρηγόρης, «Οθωμανοί γενίτσαροι - Ο νέος στρατός του παιδομαζώματος», Μονογραφίες του περιοδικού «Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία», σειρά «Πολεμιστές», εκδ. Comrupress ΑΕ, Αθήνα, Απρίλιος 2008 σ. 57.

⁹⁷³ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «Γενίτσαροι και Μπεκτασιζμός – Γενεσιουργοί παράγοντες του βάλκανικού Ισλάμ», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 233.

⁹⁷⁴ Μούρτος Γεώργιος, «Τουρκία, το ένστολο κράτος», εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα 2002, σ. 163.

⁹⁷⁵ Zürcher J. Erik, «Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σσ. 76-77.

στρατού της εποχής.⁹⁷⁶ Οι «*Eskinci*» εξοπλίσθησαν με όπλα και πολεμοφόδια από την Ευρώπη, τα οποία ο Σουλτάνος, με πλήρη μυστικότητα, σταδιακά περισυνέλεξε και αποθήκευσε, προκειμένου να έχει την απαιτούμενη ισχύ για να επιχειρήσει την στρατιωτική του μεταρρύθμιση. Ο στρατός του Μαχμούτ Β΄ επρόκειτο να είναι ένας στρατός τυφεκιοφόρων, βασιζόμενος στην δύναμη πυρός και όχι στις παραδοσιακές μεθόδους ανδρείας, ενώ θα εκπαιδεύετο σύμφωνα με τα αιγυπτιακά στρατιωτικά πρότυπα.⁹⁷⁷ Τα τυφέκια των «*Eskinci*» ήταν τα πλέον σύγχρονα της εποχής εκείνης, αφού ήδη το 1815 είχαν δημιουργηθεί τα «*καμούλια*», των οποίων ο βυθός είχε μία επίστρωση «βροντώδους υδραργύρου». Επίσης επενόηθησαν, νέοι μηχανισμοί πυροδότησης όπλων, οι οποίοι λειτουργούσαν ως εξής: Στην βάση της κάνης των όπλων υπήρχε ένας «*πυράκμονας*» ή «*καμινέτο*», ο οποίος είχε μία τρύπα στο κέντρο του. Το άνοιγμα αυτό επικοινωνούσε με την πυρίτιδα που ήταν στον βυθό του όπλου. Πάνω στον «*πυράκμονα*» ετοποθετείτο το καμούλι στο οποίο εκτύπαγε βία μια σφύρα («*κόκορας*» ή «*λύκος*»), όταν επίεζε η σκανδάλη του όπλου. Από αυτή τη βίαιη πρόσκρουση της σφύρας στον «*πυράκμονα*», το «*καμούλι*» εκρήγνυτο και πυροδοτούσε την πυρίτιδα που ευρίσκετο στον βυθό της κάνης, με αποτέλεσμα τον πυροβολισμό.⁹⁷⁸

Εν συνεχεία, ο Σουλτάνος πεπεισμένος για την υποστήριξη ή σιωπηρή συγκατάθεση και ανοχή των κυρίων θρησκευτικών και πολιτικών αρχών, εξέδωσε Διάταγμα με το οποίο όριζε ότι 1.500 άνδρες από κάθε γενιτσαρικό Σύνταγμα, όφειλαν να ενσωματωθούν στους «*Eskinci*», αλλά δεν έκανε εμφανή κάποια πρόθεση του για διάλυση του Σώματος των γενιτσάρων.⁹⁷⁹ Συγχρόνως εσχμάτισε και ένα μεγάλο Σώμα πυροβολικού, με καλύτερες αποδοχές και καλύτερη εκπαίδευση από κάθε άλλο τμήμα στρατού, που το 1826 αριθμούσε 10.000 άνδρες συμπεριλαμβανομένων 4.000 οδηγών κιλλιβάντων, καθώς επίσης και μια Ταξιαρχία από 1.000 κανονιέρηδες εκπαιδευμένους κατά το δυτικό σύστημα. Κατόπιν, αντεκατέστησε τον Αγά των γενιτσάρων, με τον επίσης έμπιστό του, Τζελαζεντίν Μεχμέτ.⁹⁸⁰

Τον Ιούνιο του 1826, η κατάλληλη στιγμή που περίμενε ο Μαχμούτ Β΄ είχε έλθει. Στις 14 Ιουνίου, οι γενίτσαροι αναποδογύρισαν για τελευταία φορά τα μαγειρικά τους σκεύη, προς ένδειξη διαμαρτυρίας και δυσαρέσκειας για τις ενέργειες του Σουλτάνου. Αφού απεφάσισαν να θανατώσουν τον Μαχμούτ Β΄, εδολοφόνησαν τέσσερεις απεσταλμένους του που είχαν μεταβεί για να διαπραγματευτούν και ξεκίνησαν να βαδίζουν προς το παλάτι του, περίξ του οποίου ήταν παρατεταγμένα τα πιστά στρατεύματα του Σουλτάνου, «*Eskenci*», υπό τις διαταγές του Στρατηγού Καρά Τζενεχέμ.⁹⁸¹ Στο πλευρό των «*Eskenci*» είχαν συμπαραταχθεί και 3.500 ιεροσπουδαστές, συνεπικουρούμενοι και από φανατισμένο σουνιτικό όχλο που υπεστήριζε τον Σουλτάνο. Ο Μαχμούτ Β΄, με έξυπνο τρόπο, είχε πείσει τους φανατικούς σουνίτες, ότι κάθε επιθετική ενέργεια των γενιτσάρων ήταν ενέργεια απίστων εναντίων πιστών και αντιστρόφως. Με κατάλληλες μεθοδεύσεις του, είχε αποσπάσει μία «*φρετβά*» (= ιερονομική ρήτρα) από τον Σείχουσλάμη της εποχής, *Tahir Efendi*, η οποία αφ' ενός μεν δικαιολογούσε ως θεμιτή την εναντίον των γενιτσάρων επίθεση. Ο Σείχουσλάμης, συνοδευόμενος από καζασκέρηδες και από επώνυμα μέλη των ουλεμά, κατέλαβαν συντονισμένες προσπάθειες για την συγκέντρωση όσο το δυνατόν περισσότερων

⁹⁷⁶ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «*Γενίτσαροι και Μπεκτασιζμός – Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ*», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 234.

⁹⁷⁷ Μούρτος Γεώργιος, «*Τουρκία, το ένστολο κράτος*», εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα 2002, σ. 163, την εποχή εκείνη, οι υποτελείς του Σουλτάνου, αιγύπτιοι, αποτελούσαν μία αρκετά αξιόλογη στρατιωτική δύναμη με πολλές νίκες στο ενεργητικό τους.

⁹⁷⁸ Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. ΕΟΜΜΕΧ, Αθήνα 1989, σ. 105, τα φυσίγγια των όπλων εφυλάσσοντο στις «*παλάσκες*» που ήταν μικρές μεταλλικές θήκες μέσα στις οποίες οι πολεμιστές μετέφεραν τα πυρομαχικά και τις οποίες είχαν πάντοτε εξαρτημένες στις ζώνες τους. Οι οθωμανικές «*παλάσκες*» είχαν ορθογώνιο ή τετράγωνο σχήμα ή ήταν δερμάτινες διακοσμημένες με πλούσια κεντήματα.

⁹⁷⁹ Σταυρόπουλος Δημήτριος, «*Οι γενίτσαροι – Ο πόλεμος των Οθωμανών*», άρθρο από το περιοδικό «*Panzer*», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2004, σ. 77.

⁹⁸⁰ Goodwin Godfrey, «*Οι γενίτσαροι*», εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σ. 277.

⁹⁸¹ Ortlyli Ilber, «*Ο πιο μακρύς αιώνας της Αυτοκρατορίας – Ο οθωμανικός 19^{ος} αιώνας – Η πορεία προς τον εκσυγχρονισμό*» επιμέλεια – σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2003, σ. 65.

ιεροσπουδαστών από τους μερντεσέδες της Κωνσταντινούπολης. Σύμφωνα με τον *Irtau Guntuz*, Σουλτανική Διαταγή, ανέφερε: «... Ο εν λόγω ταϊφάς των γενιτσάρων προβαίνει στην πραγματοποίηση ενεργειών, που αντίκειται στο Ιερό Νόμο και υιοθετεί αντιθρησκευτικές ενέργειες που οδηγούν στην κατάρρευση της λατρείας. Επιπλέον, τα μέλη του διακατέχονται από το θράσος να καθυβρίζουν τους τέσσερεις «*Huleta – I Rsaidin*» (= χαλίφηδες) και να παρασύρουν στην διαστροφή και την απώλεια πολλούς από τους αμαθείς και απλοϊκούς πιστούς μουσουλμάνους...». Αυτή η Διαταγή και άλλες μεθοδευμένες ενέργειες του Σουλτάνου, είχαν πείσει τον παρατεταγμένο στο πλευρό των «*Eskençi*» φανατικό σουνιτικό όχλο, ότι έπρεπε να υποστηρίξουν, το «στήριγμα της πίστης» Σουλτάνο Μαχμούτ Β΄, ακόμα και με την ζωή τους.⁹⁸² Ο Ilber Ortyli, γράφει σχετικά: «... Όταν ο Σουλτάνος συνεκρότησε το νέο Σώμα «*Eskençi Ocagi*», οι γενίτσαροι ξεσηκώθηκαν. Ένα πρωινό, μέσα Ιουνίου 1826, έβγαλαν για τελευταία φορά τα παροιμιώδη καζάνια στην πλατεία Μειντάν. Οι στρατιώτες του Εσκενζί Οτζαγί μαζί με τον Χουσεϊν Αγά και του Ιζέτ Πασά και έχοντας στο πλευρό τους, τους ουλεμάδες, τους ιεροσπουδαστές και τον λαό της πρωτεύουσας, πέρασαν στην επίθεση εναντίων των γενιτσάρων...».⁹⁸³

Η τελευταία έφοδος, στην μακρινή ιστορία των γενιτσάρων, αποκρούστηκε από μία θεριστική ομοβροντία των πιστών τακτικών στρατευμάτων. Οι γενίτσαροι οπισθοχώρησαν και απωθήθηκαν προς τον ιππόδρομο, όπου τους παρέλαβε ένα άλλο στρατιωτικό τμήμα του Καρά Τζεχενέμ, προκαλώντας τους και άλλες απώλειες. Αυτοί που γλύτωσαν ετράπησαν σε άτακτη φυγή οχυρώνόμενοι στο στρατόπεδό τους. Όμως, ο τακτικός οθωμανικός στρατός, περιζώνοντας του στρατόπεδο με πυροβόλα, άνοιξε πυρ μετατρέποντας τα ξύλινα καταλύματα των γενιτσάρων σε παρανάλωμα φωτιάς. Όσοι προσπάθησαν να διαφύγουν από τον πύρινο κλοιό, τυφεκίστηκαν, ή θανατώθηκαν με ξιφολόγχες. Τμήματα αυτών που είχαν καταφύγει στους δρόμους πλησίον της δεξαμενής που είχε κατασκευάσει ο Μεγάλος Κωνσταντίνος, μαχόμενοι σώμα με σώμα, απεδεκατίστηκαν. Ο Bernard Lewis περιγράφει κάποια φάση του «ευοίωνου» περιστατικού: «Ένας αφοσιωμένος ανώτατος Αξιωματικός, ο Αγά Χουσεϊν Πασάς, είχε φτάσει με στρατιώτες και πυροβολικό και οι γενίτσαροι βρέθηκαν ανήμποροι απέναντι στα κανόνια. Τριάντα λεπτά ομοβροντιών εναντίον της κατάμεστης πλατείας των στρατώνων υπήρξαν αρκετά για να εξαλείψουν τους γενίτσαρους και να καταστρέψουν έναν θεσμό αιώνων που κάποτε αποτελούσε τον τρόμο της Ευρώπης και τελευταία είχε γίνει ο τρόμος των Σουλτάνων και των νομοταγών υπηκόων τους».⁹⁸⁴ Ο Godfrey Goodwin απεικονίζει παραστατικά, τις τελευταίες στιγμές των ηττημένων γενιτσάρων: «Τώρα οι στασιαστές δεν είχαν παρά μόνο μία σκέψη και ελπίδα: προς τα πού να φύγουν. Ορισμένοι ανεζήτησαν καταφύγιο στην αίθουσα των μπεκτασήδων δερβίσιδων, στο κέντρο Ετμειντάν. Άλλοι έτρεχαν στα τυφλά σε αδιέξοδους διαδρόμους και εγκαταλειμμένους κοιτώνες. Ο ένας κατηγορούσε τον άλλο για το χάλι του, λες και είχε σημασία ποιος έφταιγε. Ο κανονιέρης Μουσταφά άρπαξε ένα δαυλί και έβαλε φωτιά. Οι φλόγες απλώθηκαν και σε λίγο οι στρατώνες είχαν γίνει σκέτη κόλαση. Μέσα σ' αυτή την κόλαση βρήκαν το θάνατο και οι τελευταίοι γενίτσαροι, τρομαγμένοι και αξιολύπητοι». Περίπου 6.000 γενίτσαροι εσκοτώθησαν την ημέρα του «Αίσιου Περιστατικού», ενώ καιρό αργότερα, τυμπανισμένα πτώματα τους έπλεαν ακόμα στα νερά του Βοσπόρου σε τόσους μεγάλους αριθμούς, ώστε σύμφωνα με τις λαϊκές παραδόσεις επί αρκετό χρονικό διάστημα τα ψάρια στην Κωνσταντινούπολη δεν ήταν πλέον βρώσιμα.⁹⁸⁵ Οι οθωμανοί συγγραφείς κατέγραψαν τα γεγονότα αυτά με τον χαρακτηρισμό «*Yaka-I Hayriyye*» (= ευτυχές, θεάρεστο, αίσιο, ευοίωνο γεγονός), που

⁹⁸² Ζεγκίνης Ευστράτιος, «Γενίτσαροι και Μπεκτασιζμός – Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σσ. 235-237.

⁹⁸³ Ortyli Ilber, «Ο πιο μακρύς αιώνας της Αυτοκρατορίας – Ο οθωμανικός 19^{ος} αιώνας – Η πορεία προς τον εκσυγχρονισμό» επιμέλεια – σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2003, σ. 65

⁹⁸⁴ Bernard Lewis, «Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας – Τα στάδια της Ανάδυσης», (τόμος Ι), επιμέλεια - μετάφραση – σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σσ. 189-190.

⁹⁸⁵ Goodwin Godfrey, «Οι γενίτσαροι», εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σ. 299.

απετέλεσε την απαρχή μίας ευρύτερης κοινωνικής και διοικητικής προσπάθειας εκσυγχρονισμού της διοίκησης κατά τα δυτικά πρότυπα και ισχυροποίησης της σουλτανικής εξουσίας. Σχεδόν αμέσως, εφηρμόσθη σχέδιο διάλυσης του δερβίσικου τάγματος των μπεκτάσηδων.⁹⁸⁶ Εκτός από τους γενίτσαρους που εφονεύθησαν και απηγχονίσθησαν, δεκάδες χιλιάδες άλλα άτομα που στήριζαν τον αγώνα τους και συμπαρεστάθησαν στο πλευρό τους εκτοπίσθησαν ή εξορίσθησαν. Ακολούθησε μαζικός διωγμός τους σε ολόκληρη την οθωμανική επικράτεια, με αρκετές χιλιάδες επιπλέον θύματα.⁹⁸⁷ Ο Godfrey Goodwin, έγραψε: «Δεν έμεινε κανένας να θρηνήσει τους γενιτσάρους. Γκρεμίσθηκαν ακόμα και οι ταφόπετρες στα μνήματά τους. Ο κατάλογος με τα εγκλήματα τους, μικρά ή μεγάλα, έφτανε πολύ πίσω στο παρελθόν, ενώ ο κατάλογος με τις ήττες τους ήταν πολύ μακρύτερος...». Οι τελευταίες πολυτάραχες στιγμές του Σώματος των γενιτσάρων, ενέπνευσαν το ζωγράφο *Charles-Emile Champartin*, να συνθέσει έναν πίνακα με θέμα την «Σφαγή των γενιτσάρων», ένα από τα αξιολογότερα έργα του 19^{ου} αιώνα, που βρίσκεται σήμερα στο Κοινοτικό Μουσείο του *Rochefort Sur Mer*.⁹⁸⁸

18.3.2. Το οθωμανικό ναυτικό κατά την εποχή του Σουλτάνου Μαχμούτ Β΄

Κατά το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, το σύνολο του εμπορικού στόλου των ελλήνων ανήρχετο σε 350 «πάρωνες» και «γολέτες» άνω των 100 τόνων (από τα οποία τα 60 μεγαλύτερα πλοία έφταναν τους 400 τόνους), καθώς και 200 περίπου μικρότερα σκάφη (κάτω των 100 τόνων). Η Ύδρα είχε μόνη της τόσα πλοία (άνω των 100 τόνων) όσα και το σύνολο των υπολοίπων νησιών που συνεισέφεραν στον αγώνα της ανεξαρτησίας. Την ίδια εποχή, υπό την κεντρική διοίκηση της Αυτοκρατορίας ευρίσκοντο 33 μεγάλου και μεσαίου μεγέθους πολεμικά πλοία (15 με 74-130 πυροβόλα το καθένα και 18 με 16-52). Τον δικό του στόλο διέθετε και ο αυτόνομος Μεχμέτ Αλή της Αιγύπτου. Από την άλλη πλευρά, οι επαναστατημένοι έλληνες, διέθεταν μεγαλύτερο αριθμό πολύ μικρότερων σκαφών, ελαφρύτερα εξοπλισμένων (με την ανοχή των οθωμανικών αρχών για λόγους αυτοάμυνας έναντι των πειρατών). Το οθωμανικό ναυτικό είχε το τακτικό πλεονέκτημα σε συγκρούσεις στην ανοικτή θάλασσα, διαθέτοντας πυροβόλα μεγαλύτερου βεληνεκούς από τα αντίστοιχα ελληνικά, ενώ οι ελληνικοί στόλοι επεδίωκαν την διεξαγωγή ναυμαχιών σε μικρές θαλάσσιες περιοχές. Ο κίνδυνος της καταστροφής των εξαιρετικά πολύτιμων και δυσαναπλήρωτων οθωμανικών πολεμικών σκαφών από τα συγκριτικά ασήμαντου κόστους ελληνικά πυρπολικά, υποχρέωνε την οθωμανική ναυτική διοίκηση, να αποφεύγει συγκρούσεις με ελληνικές Δυνάμεις, ενώ ο κυριότερος επιχειρησιακός στόχος των οθωμανικών πλοίων, ήταν η παροχή εφοδίων και ενισχύσεων στις χερσαίες τους Δυνάμεις.⁹⁸⁹

18.4. Οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις του Σουλτάνου Μαχμούτ Β΄ από το 1826 έως το 1839

Μετά την εξολόθρευση των γενιτσάρων, ο Σουλτάνος Μαχμούτ Β΄ έπρεπε σύντομα να αντικαταστήσει το κενό που εδημιουργήθη στον οθωμανικό στρατό καθ' ότι η Αυτοκρατορία του είχε καταστεί προσωρινά ανυπεράσπιστα σε ενδεχόμενη εξωτερική

⁹⁸⁶ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «Γενίτσαροι και Μπεκτασιζμός – Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 238.

⁹⁸⁷ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «Γενίτσαροι και Μπεκτασιζμός – Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 238.

⁹⁸⁸ Βασιλάτος Νίκος, «Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης», εκδ. ΕΟΜΜΕΧ, Αθήνα 1989, σ. 20.

⁹⁸⁹ Γιαννιάς Χαράλαμπος, «Η ναυμαχία των Σπετσών (1822)», άρθρο στο περιοδικό «Στρατιωτική ιστορία», τεύχος 148, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Δεκέμβριος 2008, σσ. 52-58.

επίθεση.⁹⁹⁰ Έτσι, ο Σουλτάνος απένημε στον Χουσρέφ Πασά τον τίτλο του «*Serasker*» (σερασκέρη δηλ. Αρχιστρατήγου), προσπαθώντας εν συνεχεία να δημιουργήσει ένα μικρό, αλλά αποτελεσματικό κύκλο στελεχών. Κατόπιν ενδιαφέρθη για την οργάνωση του οθωμανικού στρατού σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα, καλώντας και πάλι ξένους εκπαιδευτές και ιδρύοντας νέες στρατιωτικές σχολές. Αφού ανεσυγκρότησε τη διοίκηση, περιόρισε τη δύναμη των φεουδαρχών, προσπαθώντας να εξευρωπαϊστεί των κοινωνική ζωή.⁹⁹¹ Με τη Διακήρυξη της 17 Ιουνίου 1826, κατηργήθη και τυπικά το Σώμα των γενιτσάρων και εδημιουργείτο στη θέση του ένας νέος στρατός με την επωνυμία «*Asakir–I Mansure–I Muhammediye*» (= Νικηφόροι–θριαμβευτές στρατιώτες του Μωάμεθ).⁹⁹² Ο νέος αυτός στρατός στο ξεκίνημά του απετελείτο από 7.650 άτομα, καλά οπλισμένα. Η στολή τους και ο εξοπλισμός τους ήταν ένα μωσαϊκό εξαρτημάτων αντίστοιχης ενδύσεως και οπλισμού διαφόρων στρατών της Ευρώπης και της Ρωσίας. Επί παραδείγματι, το χιτώνιο των οθωμανών στρατιωτών ήταν ρώσικης προέλευσης, το παντελόνι οθωμανικής κατασκευής, ο αναβολέας των αλόγων των ιππικού γερμανικής κατασκευής, ενώ είχαν εισαχθεί σπαθιά από την Αγγλία.⁹⁹³

Ο Σουλτάνος προσπάθησε να βρει ξένους εκπαιδευτές για το στρατό του πρώτα από την Αίγυπτο, όπου ζήτησε από τον Πασά της δώδεκα άτομα, αλλά η αίτησή του απερρίφθη. Ο *Muhammad Ali* της Αιγύπτου δεν έστειλε Αξιωματικούς του ως εκπαιδευτές για τον νέο οθωμανικό στρατό, δικαιολογούμενος ότι «οι Αξιωματικοί του δεν ήταν έτοιμοι για να πράξουν κάτι τέτοιο και η παρουσία τους στην Κωνσταντινούπολη θα εδημιουργούσε προβλήματα».⁹⁹⁴ Έτσι, ο Μαχμούτ Β΄ ηναγκάσθη να στραφεί προς την Ευρώπη για βοήθεια. Η Γαλλία, που προγενέστερα αποτελούσε πηγή στρατιωτικής καθοδήγησης και εκπαιδευτών, απεκλείσθη, αρχικά, λόγω της συμπάθειάς της προς τους έλληνες επαναστάτες και αργότερα, λόγω της υποστήριξης της προς τον Μωχάμετ Αλή. Ακόμα και η Βρετανία έγκειτο φιλικά προς τους έλληνες την εποχή εκείνη, αλλά τελικά, μερικοί τούρκοι ευέλπιδες έγιναν δεκτοί στην Στρατιωτική Ακαδημία του *Woolwich* και τρεις βρετανοί Αξιωματικοί έφτασαν στην Κωνσταντινούπολη προκειμένου να συμβάλουν στην αναδιοργάνωση του οθωμανικού στρατού.⁹⁹⁵ Τον επόμενο χρόνο, το 1827, ο Μαχμούτ Β΄ απέστειλε τέσσερις σπουδαστές στο Παρίσι και ακολούθησαν αργότερα και άλλοι, μιμούμενος το παράδειγμά του Μωχάμετ Αλή ο οποίος είχε στείλει μία μεγάλη ομάδα σπουδαστών στο Παρίσι το 1826.⁹⁹⁶ Γάλλοι εκπαιδευτές κατέφθασαν, εν συνεχεία, στην Κωνσταντινούπολη. Όμως αυτοί οι ευρωπαίοι εκπαιδευτές Αξιωματικοί του στρατού του Σουλτάνου Μαχμούτ Β΄, ήταν συνήθως τυχοδιώκτες και υποδεέστεροι σε αξία από εκείνους του στρατού του κυβερνήτη της Αιγύπτου *Muhammad Ali*, λόγω οικονομικής στενότητας της Αυτοκρατορίας. Επί παραδείγματι, ενώ ο Συνταγματάρχης-Εκπαιδευτής του αιγυπτιακού στρατού *Seve*, ελάμβανε μηνιαίες αποδοχές 17.500 λιρών, ο εκπαιδευτής του οθωμανικού στρατού *Calosso* (ο οποίος υπεστήριζε ότι ήταν πρώην Αξιωματικός του γαλλικού ιππικού) ελάμβανε μόνο 2.000 λίρες μηνιαίως. Ένας άλλος γάλλος, πρώην Λοχίας στην Δύναμη του Ναπολέοντα κατά την εκστρατεία του στην Αίγυπτο και τώρα ο κύριος εκπαιδευτής πεζικού του Μαχμούτ Β΄, ελάμβανε μηνιαίες αποδοχές 1.200 λίρες. Άλλοι εκπαιδευτές έπαιρναν μηνιαίως 500 έως 800

⁹⁹⁰ Avigdor Levy, «*The officer corps in Sultan Mahmud II's, new ottoman army (1826-1893)*», International Journal of Middle East Studies, Volume 2, Issue 1 (Jan 1971), σσ. 21-32.

⁹⁹¹ «*Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*», τόμος 6, Εκδοτική Αθηνών, 1991, σ. 108.

⁹⁹² Bernard Lewis, «*Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας – Τα στάδια της Ανάδυσης*», (τόμος I), επιμέλεια - μετάφραση – σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σ. 190.

⁹⁹³ Ζεγκίνης Ευστράτιος, «*Γενίτσαροι και Μπεκτασιζμός – Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ*», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 234.

⁹⁹⁴ Avigdor Levy, «*The officer corps in Sultan Mahmud II's, new ottoman army (1826-1893)*», International Journal of Middle East Studies, Volume 2, Issue 1 (Jan 1971), σσ. 21-32.

⁹⁹⁵ Μούρτος Γεώργιος, «*Τουρκία, το ένστολο κράτος*», εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα 2002, σ. 164.

⁹⁹⁶ Bernard Lewis, «*Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας – Τα στάδια της Ανάδυσης*», (τόμος I), επιμέλεια - μετάφραση – σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σ. 201.

λίρες. Έτσι, αρχικά, η συμβολή των Ευρωπαίων στην εξέλιξη ενός νέου οθωμανικού στρατού ήταν ασήμαντη, λόγω του μετρίου επιπέδου τους στα θέματα στρατιωτικής γνώσης.⁹⁹⁷

Για το νέο οθωμανικό στρατό, ετοιμάσθη ένας κώδικας στρατιωτικού κανονισμού, ενώ ηκολούθησαν Διατάγματα για την στρατολόγηση ανδρών από επαρχίες οι οποίοι θα υπηρετούσαν στον καινούργιο στρατό για δώδεκα χρόνια.⁹⁹⁸ Ο «*Kanunname-i Humdyun*» (= Κανονισμοί ίδρυσης) του νέου στρατού «*Mansure*» που εξεδόθη στις 7 Ιουλίου 1826, καθόριζε ότι οι διορισμοί των Αξιωματικών και η εξέλιξη τους θα εγίνοντο αξιοκρατικά και με βάση την αρχαιότητα. Αυτό όμως, τελικά δεν ετηρήθη. Έτσι, επειδή οι κατώτεροι Αξιωματικοί προήρχοντο από τα ίδια κοινωνικά στρώματα με τους στρατιώτες τους, είχαν ανεπαρκή κατάρτιση και φορούσαν στολές που δεν διέφεραν αρκετά από εκείνες των υφισταμένων τους, ο στρατός οδηγήθηκε σε μία απειθαρχία και έλλειψη σεβασμού προς τους ιεραρχικά ανωτέρους. Το 1828, ο *MacFarlane* έκανε την ακόλουθη παρατήρηση: «*Στα μάτια των στρατιωτών, ένας «Bimbashi» (= Συνταγματάρχης) φαινόταν μία μεγάλη προσωπικότητα, αλλά οι κατώτεροι Αξιωματικοί ντυμένοι λίγο καλύτερα απ' ό,τι οι ίδιοι και όχι πολύ ανώτεροι στην εκπαίδευση και στους τρόπους, αντιμετωπίστηκαν με μεγάλη οικειότητα. Για παράδειγμα, ένας στρατιώτης θα μπορούσε να καλέσει με νεύμα έναν ανώτερό του, να του ψιθυρίσει στο αυτί, ή μα συζητήσει μαζί του με γέλιο και μεγαλοφώνως...*».⁹⁹⁹

Με εντολή του Σουλτάνου Μαχμούτ Β', διεμορφώθη ένα Τάγμα Φρουράς της Αυλής από έναν προηγούμενο αξιωματούχο του «*nizam-i Cedid*» τον *Cokadar Mehmed Emin Aga*, αποτελούμενο από 150 πεζούς και ιππείς στρατιώτες, με στολές σχεδόν ίδιες με τα υπόλοιπα οθωμανικά στρατεύματα, αλλά ανώτερης ποιότητας. Όταν ο αριθμός αυτών έφτασε τους 200 άνδρες, εκείνοι διηρέθησαν σε δύο Τάγματα, ενώ το Φθινόπωρο του 1827, η Δύναμη αυτή αριθμούσε περί τους 400 άνδρες. Πολλοί οθωμανοί αξιωματούχοι προσπάθησαν να γράψουν τους γιους τους σ' αυτήν την νέα Μονάδα, ενώ τον Μάρτιο του 1827 ο Σουλτάνος εγκαινίασε ένα πρόσθετο «προ-στρατιωτικό» σχολείο, όπου οι νεαροί σπουδαστές ελάμβαναν και στρατιωτική κατάρτιση. Το σχολείο εκείνο λειτούργησε ως το κατώτερο τμήμα του Τάγματος της Αυλής και έγινε εξαιρετικά δημοφιλές, ώστε τον Ιούνιο του 1829, ο αριθμός των σπουδαστών διπλασιάσθη. Όμως, κατά την διάρκεια του πολέμου με την Ρωσία (1828-1829), ο Σουλτάνος εδυσσαρεστήθη με την συμπεριφορά του Τάγματος, με αποτέλεσμα η Μονάδα αυτή να καταργηθεί το 1830.¹⁰⁰⁰

Ο καταστρεπτικός πόλεμος με την Ρωσία των ετών 1828 έως 1829, κατέδειξε σαφώς την ανεπάρκεια του Σώματος των ανωτέρων Αξιωματικών και την ανάγκη νέων προσπαθειών για τη βελτίωση του οθωμανικού στρατού. Στα τέλη του 1831, εθεσπίσθησαν νέοι στρατιωτικοί κανονισμοί που προέβλεπαν την υποχρεωτική εξέταση για κάθε προαγωγή Αξιωματικού. Οι εξετάσεις εγένοντο προφορικά, δεδομένου ότι πολλές φορές εξεταστής και εξεταζόμενοι ήταν αναλόφατοι. Όταν κάποιος ανώτερος αξιωματούχος πέραγε την δοκιμασία, ο Πρόεδρος της Εξεταστικής Επιτροπής έστελνε τα στοιχεία της εξέτασης στον *Ser Asker*. Διορισμοί της τάξης του Στρατηγού εγένοντο προσωπικά από τον Σουλτάνο. Τα πράγματα, όμως, δεν ήταν αδιάβλητα αφού υπήρχε η δυνατότητα να ανέλθει κάποιος σε υψηλά αξιώματα μέσα σε πολύ σύντομο χρόνο. Χαρακτηριστική ήταν, επί παραδείγματι, η περίπτωση, του *Zarif pasa*, που κατάφεραν να τον κάνουν Λοχαγό, αν και ήταν ένα αγόρι

⁹⁹⁷ Avigdor Levy, «*The officer corps in Sultan Mahmud II's, new ottoman army (1826-1893)*», International Journal of Middle East Studies, Volume 2, Issue 1 (Jan 1971), σσ. 21-32.

⁹⁹⁸ Μούρτος Γεώργιος, «*Τουρκία, το ένστολο κράτος*», εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα 2002, σ. 164.

⁹⁹⁹ Avigdor Levy, «*The officer corps in Sultan Mahmud II's, new ottoman army (1826-1893)*», International Journal of Middle East Studies, Volume 2, Issue 1 (Jan 1971), σσ. 21-32.

¹⁰⁰⁰ Avigdor Levy, «*The officer corps in Sultan Mahmud II's, new ottoman army (1826-1893)*», International Journal of Middle East Studies, Volume 2, Issue 1 (Jan 1971), σσ. 21-28, η μεγαλύτερη ενιαία ομάδα μεταξύ των ανδρών του Τάγματος της Αυλής ήταν πρώην νέοι σκλάβοι ενός αξιωματούχου, του *Hursev pasa*, ο οποίος, επειδή δεν είχε δικό του παιδί, ανέθρεψε πολλούς από αυτούς και τους τοποθέτησε σε σημαντικές διοικητικές και στρατιωτικές θέσεις. Υπολογίζεται ότι, περίπου εβδομήντα ή ογδόντα από αυτούς επέτυχαν υψηλές βαθμίδες στον στρατό. Πολλοί υπηρέτησαν ως ανώτεροι Αξιωματικοί και στα Συντάγματα «*Mansure*» με τον πιο γνωστό από αυτούς τον *Halil Rifat pasa*. Επίσης, ο *Aga Hiiseyin pasa* έγινε ο πρώτος *Ser Asker* των «*Mansure*» και ο *Izzet Mehmed pasa* έγινε Ναύαρχος από τον Φεβρουάριο του 1827 έως τον φεβρουάριο του 1828 και εν συνεχεία Μεγάλος Βεζίρης.

ηλικίας μόνο 15 ετών. Ο ίδιος ο Σουλτάνος, παραβιάζοντας τους κανονισμούς συνέχιζε να διορίζει τους αυλικούς του σε υψηλές στρατιωτικές θέσεις, με ελάχιστη ή καμία στρατιωτική προετοιμασία. Το 1833 ο αυλικός του, *Mehmet Aga*, ξαφνικά έγινε Στρατηγός σε μία Ταξιαρχία ιππικού και μέσα σε πέντε χρόνια ανήλθε στην θέση του *Ser Asker*. Έτσι, η πλειοψηφία των Αξιωματικών που δεν είχαν διασυνδέσεις για να τους βοηθήσουν να καταλάβουν υψηλές θέσεις ήταν καταδικασμένοι να παραμείνουν σε κατώτερα ιεραρχικά επίπεδα. Έτσι, με την αναξιοκρατία ως δεδομένη και μην έχοντας κίνητρα, πολλοί παραμελούσαν τα καθήκοντά τους. Ένας γάλλος στρατιωτικός παρατηρητής, έγραφε το 1834: «Οι γνώσεις των Αξιωματικών είναι ελάχιστα διαφορετικές από αυτές των στρατιωτών. Η πλειοψηφία των Αξιωματικών δεν ξέρει να διαβάσει ή να γράφει και ως εκ τούτου δεν δύναται να μάθει το στερεότυπο μέρος της στρατιωτικής θεωρίας». Επίσης, εάν κάποιος Αξιωματικός, που είχε γνωριμίες σε υψηλές βαθμίδες, έκανε κάποιο παράπτωμα, ετιμωρείτο μεν με μία μετάθεση στην επαρχία ή σε κάποιον υποβιβασμό, αλλά μόνο προσωρινά, αφού κατόπιν επέστρεφε στην προηγούμενη θέση του. Φυσικά δεν ίσχυε αυτό για όλους.¹⁰⁰¹

Το 1827 άρχισε να λειτουργεί μία Ιατρική Σχολή στην πρωτεύουσα, η οποία ανεδιοργανώθη αρκετές φορές, με την πιο αξιοσημείωτη αναδιοργάνωση το 1838, όταν μετεφέρθη στο Γαλατά Σεράι. Οι παραδόσεις εγένοντο στα τούρκικα και εν μέρει στα γαλλικά. Το 1831 ελειτούργησε η «*Muzika-i Humayum Mekteb-i*» (= Αυτοκρατορική Μουσική Σχολή), με στόχο να εκπαιδεύει τυμπανιστές και σαλπιγκτές.¹⁰⁰² Το 1834, ελειτούργησε η «*Mekteb-i ulum-i Harbiye*» (= Σχολή Στρατιωτικών Επιστημών), που ο σχεδιασμός της είχε διαρκέσει αρκετά χρόνια πριν από την έναρξη των εργασιών της, ενώ είχε προγραμματισθεί να λειτουργήσει σαν το St. Cyr (Στρατιωτική Σχολή της Γαλλίας, υψηλής στάθμης), με βάση γαλλικά πρότυπα.¹⁰⁰³ Το σχολείο αυτό ιδρύθη από τον *Namik Pasa*, αξιωματούχο του Σουλτάνου και ήδη από τα πρώτα στάδια της ύπαρξής του έπασχε από την έλλειψη βιβλίων, καθηρτισμένων καθηγητών και εκπαιδευτικού εξοπλισμού. Πολλοί σπουδαστές του Στρατιωτικού σχολείου εφηρμοσμένης μηχανικής εδάφους εγγράφησαν στο νέο σχολείο. Στις αρχές του 1837, οι 100 σπουδαστές του διηρέθησαν σε τέσσερις κατηγορίες λαμβάνοντας υψηλούς μισθούς, Επί παραδείγματι, ένας σπουδαστής της πρώτης κατηγορίας επληρώνετο με 250 λίρες του μήνα την στιγμή που ο μισθός ενός Λοχαγού του στρατού ήταν μόνο 180 λίρες. Το καλοκαίρι του 1839, η Σχολή αυτή διέθετε 200 σπουδαστές και το πρόγραμμα σπουδών περιελάμβανε τα εξής μαθήματα: ανάγνωση, γράψιμο, αριθμητική, αραβικά και βασικά θέματα στρατιωτικών τακτικών. Ο Λοχαγός *Anselme* που επεσκέφθη την Σχολή είχε κάνει τα ακόλουθα σχόλια: «Οι πληροφορίες που δημοσιεύονται ως προς την λειτουργία Σχολής, δηλαδή ότι οι σπουδαστές διδάσκονται τριγωνομετρία, άλγεβρα, γεωμετρία και ξένες γλώσσες είναι αναληθείς. Κανένα από τα θέματα αυτά δεν μελετάται και δεν υπάρχει καθηγητής για τα γαλλικά. Ο υπεύθυνος εκπαίδευσως είναι ιταλός, αρμόδιος για την εκπαίδευση στρατιωτών, αλλά όχι για εκπαίδευση Αξιωματικών. Επίσης, το μεγαλύτερο μέρος του προγράμματος το καταλαμβάνουν προσευχές, πράγμα ασυμβίβαστο για επιστημονική εργασία». Ένα έτος αργότερα ένας βρετανός πρεσβευτής είχε γράψει: «Τους ενδιαφέρει απλώς, η εκμάθηση αραβικών μέσω δύο βιβλίων αραβικής γραμματικής...». Τελικά στο μόνο που ωφελήθηκαν οι σπουδαστές Αξιωματικοί του Σχολείου αυτού ήταν να μάθουν να διαβάζουν και να γράφουν.¹⁰⁰⁴ Επίσης, το 1834 εδημιουργήθη η Σχολή «*Hendese-kame*» (δηλαδή των μαθηματικών) που είχε ιδρυθεί για πρώτη φορά το 1734 κάτω από την επίβλεψη του *Bonneval*. Η Σχολή αυτή εξελίχθη από τον Μαχμούτ Β΄ σε «*mukendishane-i berry-i*

¹⁰⁰¹ Avigdor Levy, «*The officer corps in Sultan Mahmud II's, new ottoman army (1826-1893)*», International Journal of Middle East Studies, Volume 2, Issue 1 (Jan 1971), σσ. 25-32.

¹⁰⁰² Bernard Lewis, «*Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας – Τα στάδια της Ανάδυσης*», (τόμος Ι), επιμέλεια - μετάφραση - σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σ. 201.

¹⁰⁰³ Bernard Lewis, «*Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας – Τα στάδια της Ανάδυσης*», (τόμος Ι), επιμέλεια - μετάφραση - σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σσ. 202-203.

¹⁰⁰⁴ Avigdor Levy, «*The officer corps in Sultan Mahmud II's, new ottoman army (1826-1893)*», International Journal of Middle East Studies, Volume 2, Issue 1 (Jan 1971), σσ. 32-39.

Humayun» (= Στρατιωτικό σχολείο εφηρμοσμένης μηχανικής εδάφους) και σε «*muhendishane-i bahri-i Hiimdyun*» (= Ναυτικό σχολείο εφηρμοσμένης μηχανικής). Επίσης, ιδρύθη ένα ιατρικό σχολείο για να εκπαιδεύσει στρατιωτικούς ιατρούς και χειρουργούς.¹⁰⁰⁵ Την ίδια περίοδο, επίσης, έγινε προσπάθεια να παραχθεί πολεμικό υλικό και προμήθειες στο εσωτερικό της Αυτοκρατορίας, ενώ έγινε εισαγωγή μεγάλων ποσοτήτων υλικού από διάφορες ευρωπαϊκές χώρες και εδημιουργήθησαν οι «*redif*» (= ρεντίφ, στρατιωτικές εφεδρείες) με βάση πρωσικό μοντέλο.¹⁰⁰⁶

Ο στρατός του Μαχμούτ Β΄ δεν απεδείχθη ικανός να αντιπαρατεθεί με εκείνον τον κυβερνήτη της Αιγύπτου Μεχμέτ Αλή. Ο δεύτερος εκμεταλλεύομενος μία διαμάχη του με τον οθωμανό διοικητή της Άκρα εξεστράτευσε εναντίον της Συρίας την οποία και κατέλαβε, νικώντας δύο φορές τα οθωμανικά στρατεύματα. Εν συνεχεία εκινήθη προς την Κωνσταντινούπολη. Παρ' ότι ο Σουλτάνος ζήτησε βοήθεια από Αγγλία και Αυστρία δεν έλαβε ανταπόκριση, ενισχυόμενος τελικά από το ρώσικο στρατό, ο οποίος και αναχαίτισε τα αιγυπτιακά στρατεύματα στον Βόσπορο στις 5 Απριλίου 1833.¹⁰⁰⁷ Δύο χρόνια αργότερα, το 1835, έφτασε στην Κωνσταντινούπολη ο πρώσος Υπολοχαγός (και μετέπειτα Στρατάρχης) *Helmut von Moltke* για ιδιωτική επίσκεψη, όπου εντυπωσίασε ιδιαίτερα τον Σουλτάνο.¹⁰⁰⁸ Του εξητήθησαν οι Υπηρεσίες του ως συμβούλου και εκπαιδευτή του νέου στρατού. Από τότε, ο Μαχμούτ Β΄ επροσανατολίσθη οριστικά προς τις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης, Πρωσία και Αυστρία, αιτούμενος την αποστολή Αξιωματικών τους στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και αντίστροφα, ζητώντας να δεχθούν οθωμανούς Αξιωματικούς στις Στρατιωτικές Ακαδημίες τους. Πράγματι, πέντε πρώσοι Αξιωματικοί έφτασαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και λίγοι οθωμανοί ευέλπιδες έγιναν δεκτοί στην Βιέννη.¹⁰⁰⁹ Παρ' όλες τις προσπάθειες για αναδιοργάνωση του στρατού, σταδιακά, εδημιουργήθησαν στο Σώμα των οθωμανών Αξιωματικών και άλλων αξιωματούχων, πελατειακές σχέσεις και ομαδοποιήσεις αντιπάλων σχηματισμών, ώστε κάθε ένας όφειλε υποταγή στον ευεργέτη του. Οι συγκρούσεις και οι αθέμιτες αντιζηλιές μεταξύ αυτών των ομάδων ελειτούργησαν εις βάρος της στρατιωτικής δράσης, ακόμα και σε καιρό πολέμου. Το κύριο χαρακτηριστικό του οθωμανικού στρατού εκείνης της περιόδου, ήταν η έλλειψη συντονισμού μεταξύ των Διοικητών διαφορετικών Σωμάτων, που έδινε την εντύπωση ότι ο στρατός συνετίθετο από διαφορετικούς και ανεξάρτητους μεταξύ τους οργανισμούς των οποίων οι μετακινήσεις και οι δράσεις ήταν ασυντόνιστες η μία από την άλλη.¹⁰¹⁰ Νέα συντριπτική ήττα του οθωμανικού στρατού από τον αιγυπτιακό που εσειμειώθη στις 24 Ιουνίου 1839, στο Νιζίπ της Βόρειας Συρίας, κατέδειξε για μία ακόμα φορά την αδυναμία της Αυτοκρατορίας. Η κατάσταση του οθωμανικού στρατού, δεν είχε καθόλου βελτιωθεί, αφού υστερούσε σε μάχες ανοικτού πεδίου. Ο *Hafiz pasa*, Διοικητής ενός στρατιωτικού αποσπάσματος που εστάλη στην Συρία,

¹⁰⁰⁵ Avigdor Levy, «*The officer corps in Sultan Mahmud II's, new ottoman army (1826-1893)*», International Journal of Middle East Studies, Volume 2, Issue 1 (Jan 1971), σσ. 21-32.

¹⁰⁰⁶ Zürcher J. Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σσ. 202-203.

¹⁰⁰⁷ Zürcher J. Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σ. 80, η διαμάχη έληξε με συμβιβασμό, όταν ο Μαχμούτ Β΄ διόρισε τον Μεχμέτ Αλή διοικητή της Συρίας και παρέχώρησε στον γιό του Ιμπραήμ το αξίωμα του «*amhassil*» (= φοροεισπράκτορα, μουχασίλη) των Αδάνων. Με τη συνθήκη του Χιουνκάρ Ισκελεσί, οι ρώσοι επέτυχαν τους διπλωματικούς τους στόχους, υποχρεώνοντας την Οθωμανική Αυτοκρατορία, σε περίπτωση πολέμου, να αποκλείει τα στενά των Δαρδανελίων, σε όλα τα πλοία πλην των ρωσικών.

¹⁰⁰⁸ Ο Στρατηγός Μόλτκε είχε εισηγηθεί, το 1842, στους οθωμανικούς ηγέτες να ακολουθήσουν μία παντουρανιστική (παντουρκική) πολιτική, στρέφοντας την προσοχή τους, όχι στην Ευρώπη, αλλά στην Ασία, όπου εκατομμύρια άνθρωποι τουρκικής καταγωγής ζούσαν κάτω από ξένο ζυγό, προκειμένου να τους ενώσουν σε μία τεράστια αυτοκρατορία (Ζαρεβάντ «Ζαβέν και Βαρτουή Ναλμπαντιάν», «*Παντουρανισμός-Η περί του ενωμένου και ανεξάρτητου Τουράν*», μετάφραση Σήφης Κασεσιάν, εκδ. Ρήσος, Αθήνα 1991, σσ. 29.30).

¹⁰⁰⁹ Bernard Lewis, «*Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας – Τα στάδια της Ανάδυσης*», (τόμος Ι), επιμέλεια - μετάφραση - σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σσ. 194-199.

¹⁰¹⁰ Αυτές οι πελατειακές σχέσεις στον οθωμανικό στρατό οδήγησαν σε παράδοξες ενέργειες, όπως και στρατιωτικές καταστροφές, λόγω της μη συνεργασίας υψηλόβαθμων αξιωματούχων που ανήκαν σε διαφορετικές ομάδες. Επί παραδείγματι, σύμφωνα με έναν γάλλο πρεσβευτή, κατά τη σύγκρουση του οθωμανικού στρατού με αυτόν του *Muhammed Ali* της Αιγύπτου το 1831-1832, που κατέληξε σε μεγάλη οθωμανική ήττα, ένας σημαντικός λόγος αυτής της αποτυχίας ήταν ο ανταγωνισμός μεταξύ του *Ahmed pasa* και του *Ser Asker Huserv pasa*, οι οποίοι ανακαλούσαν συνεχώς, ο ένας τα εντολές του άλλου... «*όχι μόνο αμφισβήτησαν ο ένας τις οδηγίες του άλλου, ενόπιον του Σουλτάνου*». Κατά τον πόλεμο του 1838-1839, έγιναν τα ίδια πάλι, όταν ο Κυβερνήτης της *Siva* και του *Diyarbakir*, *Hafiz Mehmed pasa* και ο Διοικητής των στρατευμάτων στην Ανατολία έγραφαν συνεχώς παραπλανητικές εκθέσεις, περιγράφοντας την αδυναμία του αιγυπτιακού στρατού, απεικονίζοντας την έλλειψη ενότητας και αδυναμία κοινής στρατηγικής.

είχε γράψει: «Δεν πρέπει ο στρατός μας να διακινδυνεύει οποιαδήποτε μάχη στην πεδιάδα». ¹⁰¹¹
Λίγο αργότερα, ο οθωμανικός ναύαρχος διοικητής της Μεσογείου, αυτομόλησε στους Αιγυπτίους, παραδίδοντάς του όλον τον οθωμανικό στόλο, όταν επληροφορήθη ότι ένας από τους σημαντικότερους ανταγωνιστές του έγινε Μεγάλος Βεζίρης στην Κωνσταντινούπολη. ¹⁰¹²

---

¹⁰¹¹ Avigdor Levy, «*The officer corps in Sultan Mahmud II's, new ottoman army (1826-1893)*», *International Journal of Middle East Studies*, Volume 2, Issue 1 (Jan 1971), σσ. 21-32, ο Ibrahim της Αιγύπτου είχε εξαναγκάσει τον Hafiz pasa να δώσει μία μάχη στις 24 Ιουνίου 1839. ο Moltke γράφει ότι, η αναταραχή και η έλλειψη αυτοπεποίθησης του οθωμανικού στατού ήταν τόσο μεγάλη που εδόθη άμεσα Διαταγή οπισθοχώρησης σε μία περισσότερο ασφαλή θέση υπό τον κίνδυνο γενικής αποσύνθεσης αυτού.

¹⁰¹² Zürcher J. Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σσ. 80-82.

19. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΝΑΤΟ

ΟΙ ΣΟΥΛΤΑΝΟΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1839 ΕΩΣ 1876, Α) ΑΜΠΝΤΟΥΛ ΜΕΤΖΙΝΤ (1839–1861), Β) ΑΜΠΝΤΟΥΛ ΑΖΙΖ (1861– 1876) ΚΑΙ Γ) ΜΟΥΡΑΤ Ε΄ (1876)

19.1 Η περίοδος βασιλείας του Σουλτάνου Αμπντούλ Μετζίντ

Ο γιός του Μαχμούτ Β΄, Σουλτάνος Αμπντούλ Μετζίντ, βασίλευσε επί 22 έτη, από το 1839 έως το 1861. Υπό την διακυβέρνηση του, η Οθωμανική Αυτοκρατορία γνώρισε την λαμπρότερη φάση της μεταρρυθμιστικής περιόδου (περίοδος «τανζιμάτ»), χάρη στον εμπνευστή των μέτρων αυτών, υπουργό του Σουλτάνου, Μουσταφά Ρεσίτ Πασά. Έτσι, ολόκληρη η περίοδος από το 1839 έως το 1876, είναι γνωστή στην τουρκική βιβλιογραφία ως η περίοδος του «*tanzimat*» (= τανζιμάτ-ι χαϊριγέ, ενεργητικές μεταρρυθμίσεις), όπου το κέντρο της εξουσίας μεταφέρθη από το παλάτι στην Υψηλή Πύλη, στην γραφειοκρατική υπαλληλία. Στις 3 Νοεμβρίου 1839, ανεγνώσθη έξω από την πύλη του παλατιού στην πλατεία Γκιουλχανέ, το ομώνυμο αυτοκρατορικό Διάταγμα «*Gülhane Hatt-I Serifi*» (= Γκιουλαχνέ Χαττ-ι Σεριφί, δηλ. Υψηλό Διάταγμα του Γκιουλχανέ), μπροστά σε ομάδα οθωμανών αξιωματούχων και ξένων διπλωματών που είχε συνετάξει ο κύριος εμπνευστής των μεταρρυθμίσεων και Υπουργός Εξωτερικών, Ρεσίτ πασά.¹⁰¹³ Το 1856, με το Διάταγμα του «Χάττι Χουμαγιούν», εδραιώνοντο τα πολιτικά δικαιώματα των υπηκόων της Αυτοκρατορίας και η πολιτική, κοινωνική και οικονομική ισότητα μεταξύ μουσουλμάνων και μη. Το 1856, μετά το τέλος του Κριμαϊκού πολέμου, στο Συνέδριο ειρήνης στο Παρίσι, απεφασίσθη η αποστρατικοποίηση της Μαύρης Θάλασσης (συμπεριλαμβανομένης και της οθωμανικής πλευράς!), ο τερματισμός της επιρροής της Αυτοκρατορίας στην Μολδαβία και Βλαχία και η εγγύηση της ανεξαρτησίας και ακεραιότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εκ μέρους όλων των μεγάλων ευρωπαϊκών Δυνάμεων.¹⁰¹⁴ Τα επόμενα χρόνια, η οθωμανική κυβέρνηση με Βεζίρηδες τους εκσυγχρονιστές Μεχμέτ Αλή Πασά και Μεχμέτ Φουάντ Πασά, εφήρμοσε σημαντικά μεταρρυθμιστικά μέτρα. Μετά τον θάνατο του Αμπντούλ Μετζίντ, το 1861, τον διαδέχθη ο αδελφός του Αμπντούλ Αζίζ.¹⁰¹⁵

19.2 Η περίοδος βασιλείας των Σουλτάνων Αμπντούλ Αζίζ και Μουράτ Ε΄

Ο Αμπντούλ Αζίζ, διαδεχόμενος τον Σουλτάνο Αμπντούλ Μεσίτ στον θρόνο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας του 1867, τον διετήρησε επί 9 χρόνια, συνεχίζοντας την δυτικότερο μεταρρυθμιστική πολιτική του προκατόχου του, με την βοήθεια των συμβούλων του, Φουάντ πασά και Ααλή πασά. Την εποχή εκείνη, η Αυτοκρατορία αντιμετώπιζε σοβαρή κρίση, καθώς ο Κριμαϊκός πόλεμος, καθώς και η στρατιωτική καταστολή εθνικών εξεγέρσεων που είχαν εκδηλωθεί, επεβάρυναν σημαντικά τον κρατικό προϋπολογισμό. Το 1866, άρχισε η μεγάλη κρητική εξέγερση που η καταστολή της απησχόλησε πολυάριθμους άνδρες του οθωμανικού στρατού. Ταυτόχρονα, οι χριστιανοί αγρότες της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης είχαν ξεσηκωθεί εναντίον των μουσουλμάνων αγροκτημόνων εξ' αιτίας του βίαιου τρόπου που εχρησιμοποιούσε η οθωμανική κυβέρνηση για να εισπραξή φόρους, καθώς επίσης και οι σφαγές των Χριστιανών στην Συρία είχαν οδηγήσει στην εγκαθίδρυση αυτόνομου κράτους στον Λίβανο. Στη δεκαετία του 1870, η πολιτική και οικονομική κατάσταση της Αυτοκρατορίας έφερε δυσφορία στον πληθυσμό σε όλη την επικράτεια, ενώ τον Μάιο του 1876, οι βούλγαροι έκαναν ένοπλη εξέγερση προκαλώντας σκληρά αντίποινα

¹⁰¹³ Zürcher J. Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σσ. 98-99.

¹⁰¹⁴ Zürcher J. Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σ. 103.

¹⁰¹⁵ «*Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*», τόμος Α΄, Εκδοτική Αθηνών, 1991, σ. 18.

από την πλευρά των οθωμανών. Την κατάσταση εκμεταλλεύθη ο Μεγάλος Βεζίρης Μιντχάτ πασά, ο οποίος σε στρατιωτικό πραξικόπημα, ανέβασε στον θρόνο τον ανιψιό του Σουλτάνου Αμπντούλ Αζίζ και γιο του Σουλτάνου Αμπντούλ Μετζίντ, Μουράτ Ε΄. Λίγες ημέρες μετά ο Αμπντούλ Αζίζ πέθανε υπό άγνωστες αιτίες. Ο Μουράτ Ε΄ παρέμεινε στην εξουσία μόλις τρεις μήνες, αφού εξεδήλωσε συμπτώματα φρενοβλάβειας και απεμακρύνθη από τον θρόνο. Είχε λάβει δυτικότροπη παιδεία κατά τα νεανικά του χρόνια, και ήταν οπαδός μεταρρυθμιστικών ιδεών, φιλικά διακείμενος προς τους έλληνες, αρνούμενος να περιοριστεί στο αυστηρό περιβάλλον της Αυλής και μετέσχοντας στην κοσμική ζωή της Κωνσταντινούπολης. Τον αντεκατέστησε ο αδελφός του, Αμπντούλ Χαμίτ Β΄, ο οποίος φοβούμενος ενδεχόμενη παλινόρθωση του προκατόχου του, τον έθεσε σε καθεστώς αυστηρού περιορισμού, στο ανάκτορο Τσεραγάν του Βοσπόρου, όπου απεβίωσε το 1904.¹⁰¹⁶

19.3. Οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις της περιόδου 1839 έως 1876

19.3.1. Οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις στον στρατό ξηράς

Το 1841, κατά την περίοδο Βασιλείας του Σουλτάνου Αμπντούλ Μετζίντ, τα επαρχιακά στρατεύματα οργανώθηκαν με δικές τους χωριστές διοικήσεις, υπό τον απ' ευθείας έλεγχο του «*serasker*» (= σερασκέρη, Γενικού Διοικητή υπό τον έλεγχο του Σουλτάνου), τερματίζοντας την εξουσία των επαρχιακών Διοικητών στις τοπικές φρουρές. Το 1845, καθιερώθη επισήμως η υποχρεωτική στράτευση, στις περισσότερες περιοχές της Αυτοκρατορίας. Όλοι οι οθωμανοί υπήκοοι, μουσουλμάνοι στο θρήσκευμα, που είχαν ηλικία από 20 έως 40 ετών, ήταν υποχρεωμένοι να υπηρετήσουν στο στράτευμα ως εξής: ως «*Nizamiye*» (= ενεργοί στρατιώτες) για τουλάχιστον πέντε έτη, οι έχοντες ηλικία 20-24 ετών. Εν συνεχεία ως «*Ihtiyat*» (= ενεργές εφεδρείες) για δύο έτη, οι έχοντες ηλικία 24-26 ετών. Κατόπιν ως «*Redtf*» (= ανενεργές εφεδρείες) για επτά έτη, οι έχοντες ηλικία 26-32 ετών και τέλος ως «*Mustahfiz*» (= τοπικές αμυντικές Δυνάμεις) για οκτώ έτη, οι έχοντες ηλικία 32-40 ετών. Με αυτό το σύστημα η Οθωμανική Αυτοκρατορία σε περιπτώσεις ανάγκης μπορούσε να παρατάξει ενεργό στρατό 150.000 ατόμων, 60.000 άνδρες ως ενεργή εφεδρεία, 190.000 άνδρες ανενεργούς εφεδρείας και 300.000 άνδρες στις τοπικές αμυντικές Δυνάμεις.¹⁰¹⁷ Στην αρχή, το ίδιο προεβλέπετο και για τους χριστιανούς υπηκόους, αλλά κατόπιν, προς αποσόβηση εντάσεων μέσα στο στράτευμα, τους εδόθη η δυνατότητα, αντί να υπηρετούν, να πληρώνουν έναν ειδικό φόρο το «*bedel-i askeri*» (= μπεντέλ-ι ασκερι, εξαγορά στρατιωτικής θητείας). Και οι μουσουλμάνοι μπορούσαν να εξαγοράσουν την θητεία τους, αλλά το ποσό που έπρεπε να καταβάλουν ήταν υπερβολικό.¹⁰¹⁸ Ο νόμος όριζε τη δυνατότητα πληρωμής (εξαγοράς) της στρατιωτικής θητείας με το ποσό των 150 οθωμανικών χρυσών νομισμάτων για κάθε φορά που ένα άτομο εκαλείτο προς στράτευση και προτιμούσε να πληρώσει. Αυτός ο νόμος ετροποποιήθη εν μέρει, τον Μάιο του 1881, όταν διευκρινίσθη ότι εκείνοι που επιλέγουν να εξαγοράζουν την στρατιωτική υπηρεσία, πρέπει να είναι αρκετά πλούσιοι για να πράττουν τούτο, απαγορεύοντας σε φτωχότερους να μαζεύουν χρήματα πωλώντας σπίτια, ή οικόπεδα τους. Έτσι απεθαρύνθη η πώληση εδαφών προκειμένου να διασώσουν ορισμένοι τα παιδιά τους από τον στρατό.¹⁰¹⁹ Εξαιρούνταν της στράτευσης οι κάτοικοι της πρωτεύουσας και οι νομάδες. Η υποχρεωτική πενταετής θητεία, μπορούσε να φτάσει και τα είκοσι δύο χρόνια στράτευσης, εάν συμπεριληφθούν και οι υπηρεσίες στις τοπικές εφεδρείες.¹⁰²⁰ Επίσης,

¹⁰¹⁶ «Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό», τόμος Α΄ σ. 18 και ΣΤ΄ σ. 275, Εκδοτική Αθηνών, 1991.

¹⁰¹⁷ Shaw Stanford, «*The nineteenth century ottoman tax reforms and revenue system*», International Journal of Middle East Studies, Volume 6, Issue 4 (Oct. 1975), σσ. 421-433.

¹⁰¹⁸ Zürcher J. Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σ. 106.

¹⁰¹⁹ Shaw Stanford, «*The nineteenth century ottoman tax reforms and revenue system*», International Journal of Middle East Studies, Volume 6, Issue 4 (Oct. 1975), σσ. 421-433.

¹⁰²⁰ Zürcher J. Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σ. 106.

πολλοί οθωμανοί απηλάσονται από τους κρατικούς φόρους παρέχοντας ως αντάλλαγμα βοηθητικές υπηρεσίες στον στρατό ή στο ναυτικό.¹⁰²¹

19.3.2. Το οθωμανικό ναυτικό και η ναυμαχία της Σινώπης (1853)

Το Νοέμβριο του 1853, κατά την περίοδο βασιλείας του Σουλτάνου Αμπντούλ Μετζιντ (1839-1861), ρώσικα πλοία υπό τον Αντιναύαρχο Πάβελ Στεπάνοβιτς Νακίρωφ, εισήλθαν στον οθωμανικό λιμένα της Σινώπης στην Μαύρη Θάλασσα και κατέστρεψαν ολοσχερώς τα οθωμανικά πλοία που ναυλοχούσαν εκεί, με το πρόσχημα της προστασίας των 14 εκατομμυρίων περίπου χριστιανών υπηκόων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, την εποχή εκείνη.¹⁰²²

Ο οθωμανικός στόλος που ναυλοχούσε στη Σινώπη περιελάμβανε επτά φρεγάτες: την «*Anvni illah*» των 44 πυροβόλων, την «*Farl Illah*», επίσης, με 44 πυροβόλα (η οποία ανήκε αρχικά στον ρωσικό στόλο με την ονομασία «*Rafail*» και είχε κατεληφθεί από τους οθωμανούς το 1829), την «*Nizamieh*» με 62 πυροβόλα, την «*Nessin Zafer*» με 60 πυροβόλα, την «*Navek Bahri*» με 58 πυροβόλα, την «*Damiat*» με 56 πυροβόλα (που αρχικά ανήκε στον αιγυπτιακό στρατό του Μωχάμετ Αλή) και την «*Kaid Zafer*» με 54 πυροβόλα. Επίσης στον λιμένα ναυλοχούσαν οι κορβέτες «*Nejm Fishan*» με 24 πυροβόλα, «*Feyz Mabud*» με 24 πυροβόλα και «*Kel Safid*» με 22 πυροβόλα. Ακόμα υπήρχαν οι ατμοκορβέτες: «*Taif*» με 12 πυροβόλα και «*Erkelye*» με 10 πυροβόλα. Στον λιμένα είχαν καταπλεύσει δύο ημέρες πριν την μοιραία για τους οθωμανούς ναυμαχία, δύο μπρίκια και δύο μεταγωγικά σκάφη με εφόδια. Η συνολική ισχύς του οθωμανικού στόλου ανήρχετο σε 510 πυροβόλα. Αρχηγός του οθωμανικού στόλου ήταν ο Αντιναύαρχος Οσμάν πασά, με Υποδιοικητή τον βρετανό Πλοίαρχο Αντολφ Σλέηντ.¹⁰²³ Τέσσερις ημέρες πριν την ναυμαχία, στις 20 Νοεμβρίου 1853, είχε εμφανισθεί στα ανοικτά της Σινώπης, το σύνολο των πλοίων του ρωσικού στόλου υπό την διοίκηση του ικανού Αντιναύαρχου Πάβελ Στεπάνοβιτς Νακίρωφ. Η ναυαρχίδα του στόλου ήταν το πλοίο γραμμής «*Imperatriza Maria*» με 84 πυροβόλα. Άλλα τρία πλοία γραμμής, με 120 πυροβόλα έκαστο, ήταν ο «*Parizh*» (όπου επέβαινε ο υποδιοικητής του στόλου), το «*Svititelia*» και το «*Yeliky Knyar*», καθώς και άλλα μικρότερα πλοία. Συνολικά ο ρωσικός στόλος είχε ισχύ 720 πυροβόλων όπου η πλειοψηφία αυτών ήταν ραβδωτής κάνης, εφοδιασμένα με βλήματα τύπου «*Παιζάν*». Τα εκρηκτικά αυτά βλήματα πλήττοντας τα ξύλινα πολεμικά πλοία της εποχής, εκρήγνυνταν, με αποτέλεσμα να προκαλούν σοβαρότατες ζημιές, μεγάλες ρωγμές, πυρκαγιές και θραύσματα.¹⁰²⁴

Σύμφωνα με αναφορά του πλοιάρχου του Βρετανικού Βασιλικού Ναυτικού Άντολφ Σλέηντ το 1853, που επιθεώρησε τον οθωμανικό στόλο με τη ιδιότητα του ναυτικού συμβούλου, το επίπεδο της εκπαίδευσης των οθωμανών Αξιωματικών αλλά και ναυτών, ήταν ιδιαίτερα χαμηλό. Οι Αξιωματικοί απέφευγαν να διατάξουν τους ναύτες να περισυλλέγουν τα ιστία των πλοίων τους σε περίπτωση που αγκυροβολούσε σε λιμένες, για να αποτρέπουν τα ενδεχόμενα ναυτικών ατυχημάτων κατά την διαδικασία της περισυλλογής, γεγονός που ενδεχομένως θα επέσυρε πειθαρχικές κυρώσεις για τους ίδιους. Προς έκπληξη του Σλέηντ, οι οθωμανοί Αξιωματικοί εναπόθεταν τις ελπίδες τους για την ορθή διακυβέρνηση των πλοίων, στον Αλλάχ. Παράλληλα, ο βρετανός Πλοίαρχος, διεπίστωσε ότι στο σύνολό τους οι

¹⁰²¹ Shaw Stanford, «*The nineteenth century ottoman tax reforms and revenue system*», International Journal of Middle East Studies, Volume 6, Issue 4 (Oct. 1975), σσ. 421.

¹⁰²² Ο μικρός λιμένας της Σινώπης, στη Μαύρη Θάλασσα, εκτός από μία βάση για τον οθωμανικό στόλο, αποτελούσε κέντρο εμπορίου ήδη από την εποχή των βυζαντινών. Την εποχή εκείνη ο λιμένας διέθετε 38 παράκτια πυροβόλα.

¹⁰²³ Ζουρίδης Γεώργιος, «*Η ναυμαχία της Σινώπης (1853)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική ιστορία*», τεύχος 146, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Οκτώβριος 2008, σσ. 59 & 64.

¹⁰²⁴ Ζουρίδης Γεώργιος, «*Η ναυμαχία της Σινώπης (1853)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική ιστορία*», τεύχος 146, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Οκτώβριος 2008, σσ. 64-66, οι ρώσοι είχαν δείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα πυροβόλα ραβδωτής κάνης και τα εκρηκτικά βλήματα τύπου «*παιζάν*» και κατά την δεκαετία του 1840 εφοδίασαν μεγάλο μέρος του πολεμικού τους στόλου με βλήματα τέτοιου τύπου, χρησιμοποιώντας τα για πρώτη φορά κατά την ναυμαχία της Σινώπης, το 1853, με εκπληκτικά αποτελέσματα.

οθωμανοί ναυτικοί ήταν μεν πειθαρχημένοι και εργατικοί, αλλά την ώρα της προσευχής τους εγκατέλειπαν οποιαδήποτε δραστηριότητα επί του πλοίου και προσεύχονταν γονυπετείς ακούγοντας τους λόγους των ιμάμηδων, οι οποίοι επέβαιναν σε κάθε πλοίο του οθωμανικού στόλου.¹⁰²⁵ Όπως και στον στρατό ξηράς, έτσι και στο ναυτικό, γνώμονας για την κατάκτηση των ανωτάτων αξιωματών, δεν ήταν οι γνώσεις και η πολεμική αξία, αλλά η εύνοια, η δωροδοκία, η προσχώρηση σε ισχυρές ομάδες και σπανιότερα η προσωπική ανδρεία. Δεν ήταν σπάνιο «ρέις» (= κυβερνήτες) πολεμικών πλοίων, να μην είναι ναυτικοί. Έτσι, πολλές φορές σημειώνονταν ατυχήματα, όταν ανώτατοι Αξιωματικοί του στόλου έπεφταν στην θάλασσα και πνιγόταν, γιατί δεν ήξεραν να κολυμπούν.¹⁰²⁶

19.4. Η εξέλιξη της ναυσιπλοΐας με την εισαγωγή του ατμού

Κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα, οι θαλάσσιοι στόλοι υπέστησαν σταδιακά ριζικό ανασχηματισμό, χάριν την τοποθέτηση ατμοκίνητων μηχανών, οι οποίες κινούσαν τα πλοία αντίθετα σε ρεύματα, παλίρροιες και ανέμους. Η ναυτιλιακή επανάσταση ηύξησε την προβλεψιμότητα των ταξιδιών μέχρι του σημείου να εμφανισθούν πίνακες δρομολογίων, οι οποίοι εσημείωναν επ' ακριβώς την προγραμματισμένη αναχώρηση και άφιξη των πλοίων. Μάλιστα, στην οθωμανική Ανατολή, ατμόπλοια είχαν εμφανισθεί ήδη από την δεκαετία του 1820, όχι πολύ μετά από την ανάπτυξη τους στην Δυτική Ευρώπη. Κατά την δεκαετία του 1960, τα ατμόπλοια που επεσκέφτοντο την Κωνσταντινούπολη, ήταν το ένα τέταρτο των ιστιοφόρων, ενώ μία δεκαετία αργότερα, τα ατμόπλοια στις οθωμανικές θάλασσες είχαν φτάσει τους 1.000 τόνους.¹⁰²⁷

Η ναυμαχία της Σινόπης το 1853, είχε καταδείξει πως τα ξύλινα πολεμικά πλοία ήταν πλέον ανίσχυρα απέναντι στα βλήματα των πυροβόλων νέου τύπου. Για πρώτη φορά, το 1856, τα βρετανικά ναυπηγεία κατεσκεύασαν θωρηκτά πλοία, των οποίων το ξύλινο σκάφος, ήταν καλυμμένο με μεταλλικές πλάκες. Αυτά ονομάσθησαν «*θωρηκτές κανονιοφόροι*». Επρόκειτο για το «*Erebus*», το «*Thenderbolt*» και το «*Terror*», που απετέλεσαν ιδιαίτερη κλάση, αφού είχαν μήκος 35,9 μέτρα, πλάτος 15,9 μέτρα και έφεραν 19 πυροβόλα ραβδωτής κάνης. Το 1859, οι γάλλοι εναυπήγησαν το ξύλινο θωρηκτό «*Gloire*» με σκάφος καλυμμένο από μεταλλικές πλάκες πάχους 1,20 του μέτρου και εκτόπισμα 5.600 τόνων. Το 1860, οι βρετανοί κατεσκεύασαν το θωρηκτό «*Warrior*» που ήταν εξ ολοκλήρου από μέταλλο, έφερε 40 πυροβόλα και ανέπτυξε ταχύτητα 14 κόμβους. Η νέα εποχή για τα πολεμικά πλοία, είχε ήδη ανατείλει.¹⁰²⁸

Κατά την περίοδο βασιλείας του Σουλτάνου Αμπντούλ Αζίζ (1861-1876), το οθωμανικό ναυτικό εξελίχθη ως το τρίτο μεγαλύτερο της Ευρώπης με την ναυπήγηση θωρακισμένων πλοίων. Ωστόσο, λόγω του ότι το επίπεδο των οθωμανών Αξιωματικών του ναυτικού ήταν πολύ χαμηλότερο έναντι εκείνων των ευρωπαίων, το οθωμανικό ναυτικό ποτέ δεν έγινε ισχυρό όσο θα μπορούσε να ήταν.¹⁰²⁹

¹⁰²⁵ Ζουρίδης Γεώργιος, «*Η ναυμαχία της Σινόπης (1853)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική ιστορία*», τεύχος 146, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Οκτώβριος 2008, σσ. 62-63, ο βρετανός Αξιωματικός, Άντολφ Σλέηντ, είχε λάβει τον προσωρινό βαθμό του υποναυάρχου στο οθωμανικό ναυτικό με το όνομα Μουσταφά Πασά.

¹⁰²⁶ Βασιλάτος Νίκος, «*Οπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. ΕΟΜΜΕΧ, Αθήνα 1989, σ. 23.

¹⁰²⁷ Quataert Donald, «*Η Οθωμανική Αυτοκρατορία - Οι τελευταίοι αιώνες (1700-1922)*», εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2000, σσ. 210-211, τα 1.000 τόνων ατμόπλοια της εποχής εκείνης ήταν δέκα με είκοσι φορές μεγαλύτερα από το μέσο μέγεθος, των ιστιοφόρων, αλλά με σύγχρονα κριτήρια, μικροσκοπικά, αφού επί παραδείγματι ο Τιτανικός ήταν 66.000 τόνων

¹⁰²⁸ Ζουρίδης Γεώργιος, «*Η ναυμαχία της Σινόπης (1853)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική ιστορία*», τεύχος 146, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Οκτώβριος 2008, σ. 67.

¹⁰²⁹ Zürcher J. Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σ. 106.

20. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ

Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΑΜΠΝΤΟΥΛ ΧΑΜΙΤ Β΄ (1876 – 1909)

20.1. Η περίοδος βασιλείας του Σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β΄

Όταν, κατά την εξέλιξη των γεγονότων του 1875, η κατάσταση της οικονομίας του κράτους επεδεινώθη και η κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι αδυνατεί να πληρώσει το εξωτερικό χρέος, ο οθωμανικός στρατός έπαιξε και πάλι πρωταγωνιστικό ρόλο. Στις 30 Μαΐου 1876, εκθρονίσθη από φιλελευθέρους υπουργού του, ο Σουλτάνος Αμπντούλ Αζίζ, αντικαθιστάμενος από τον ανιψιό του Μουράτ Ε΄, ο οποίος διετηρούσε διασυνδέσεις με τους νεοοθωμανούς. Παρέμεινε στην εξουσία, μόλις τρεις μήνες.¹⁰³⁰

Στις 31 Αυγούστου 1876 ανέβηκε στον θρόνο ο αδελφός του Μουράτ Ε΄, Αμπντούλ Χαμίτ Β΄, ο οποίος εβασίλευσε επί 33 έτη, έως το 1909. Η περίοδος της εξουσίας του χαρακτηρίζεται ως η περισσότερο συγκεντρωτική και πιο απολυταρχικό στην νεότερη ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Για πρώτη φορά εψηφίσθη Σύνταγμα, στις 23 Δεκεμβρίου 1876, ενώ, στις 19 Μαρτίου 1877, άνοιξε το κοινοβούλιο του οποίου όμως ο Σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ Β΄ διέκοψε την λειτουργία, χρησιμοποιώντας ως δικαιολογία την στρατιωτική ήττα από τους ρώσους, την 14 Μαρτίου 1878.¹⁰³¹ Κατά τη βασιλεία του επιταχύνθη η εδαφική συρρίκνωση της χώρας του, αφού μετά την νέα ήττα του στρατού του από τους ρώσους στον πόλεμο του 1877-1878 και τις Συνθήκες του Αγίου Στεφάνου και του Βερολίνου, το 1878, εχάθη ένα μεγάλο μέρος των ευρωπαϊκών εδαφών της Αυτοκρατορίας. Την ίδια χρονιά, ο Σουλτάνος, για να εξασφαλίσει την υποστήριξη των άγγλων, τους παρεχώρησε την Κύπρο και το 1881, με την Συνθήκη της Κωνσταντινουπόλεως και εδέχθη την προσάρτηση της Θεσσαλίας και μέρους της Ηπείρου στην Ελλάδα. Το 1897, κατά τον οθωμανοελληνικό πόλεμο, ο ελληνικός στρατός συνεντρίβη από τον οθωμανικό. Το 1898, ως αποτέλεσμα των επαναστάσεων του 1889 και των ετών 1896 έως 1897, εδημιουργήθη η αυτόνομη «Κρητική Πολιτεία». Κατά τη διάρκεια των ετών 1894 έως 1896, ο οθωμανικός στρατός κατέστειλε βίαια την εξέγερση των αρμενίων. Το 1889, η επίσκεψη του Αυτοκράτορα της Γερμανίας Γουλιέλμου Β΄ στην Κωνσταντινούπολη, εγκαινίασε μία νέα οθωμανογερμανική προσέγγιση.¹⁰³² Από τότε που η Γερμανία επεχείρησε να κατασκευάσει τη διάσημη σιδηροδρομική γραμμή Βερολίνου-Βαγδάτης, η γερμανική επιρροή στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, κατέστη ισχυρή.¹⁰³³ Η εξέγερση των Νεοτούρκων του 1908 και η αποτυχία του Σουλτάνου να την καταστείλει με αντεπανάσταση, οδήγησε στον εκτοπισμό και στην αντικατάσταση του Αμπντούλ Χαμίτ Β στον θρόνο, από τον αδελφό του Μωάμεθ Ε΄. Ο Αμπντούλ Χαμίτ πέθανε στην Μαγνησία της Μικράς Ασίας, το 1915.¹⁰³⁴

20.2. Ο οθωμανικός στρατός κατά την περίοδο βασιλείας του Σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β΄

20.2.1. Η οργάνωση του οθωμανικού στρατού κατά την περίοδο 1876-1909

Τα γεγονότα του 1877-1878, υπήρξαν καταστροφικά για την Αυτοκρατορία, αφού ακόμα και μετά το Συνέδριο του Βερολίνου, η απώλεια οθωμανικών εδαφών ήταν τεράστια.

¹⁰³⁰ Βερέμης Θάνος, «Ο στρατός στην ελληνική πολιτική – Από την ανεξαρτησία έως την δημοκρατία», εκδ. Κούρτιερ εκδοτική, Αθήνα 2000, σ. 27.

¹⁰³¹ Karakisla Yavuz Selim «Ο Σουλτάνος – δυνάστης Αμπντούλ Χαμίτ Β΄», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά», εφημ. Ελευθεροτυπία, τόμος 13^{ος}, τεύχος 126, εκδ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα Μάρτιος 2002, σ. 6, ο Yavuz Selim Karakisla είναι καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Bogazici της Τουρκίας.

¹⁰³² «Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό», τόμος Α΄, Εκδοτική Αθηνών, 1991, σ. 19.

¹⁰³³ Nicole David-Ruggeri Raffaele, «The Ottoman Army (1914-18)», Osprey Publishing Ltd, Oxford 1994, σσ. 6-7.

¹⁰³⁴ «Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό», τόμος Α΄, Εκδοτική Αθηνών, 1991, σ. 19.

Η Αυτοκρατορία έχασε τη Ρουμανία, τη Σερβία, το Μαυροβούνιο, τη Βοσνία–Ερζεγοβίνη, τη Βουλγαρία, τη Θεσσαλία, μέρη της Ανατολίας και την Κύπρο, συνολικά το 1/3 των εδαφών της Αυτοκρατορίας και πάνω από το 20% του πληθυσμού.¹⁰³⁵ Μετά την βαριά ήττα, ο Σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ Β΄, επέδειξε ιδιαίτερη προσοχή στην επαγγελματική βελτίωση των στρατευμάτων του και την αναβάθμιση του Σώματος των Αξιωματικών του.¹⁰³⁶ Το 1882, εξήτησε από τον Αυτοκράτορα της Γερμανίας Γουλιέλμο Α΄ την ανάληψη από γερμανούς Αξιωματικούς, του έργου της αναδιοργάνωσης του στρατού του. Πράγματι, τον ίδιο χρόνο έφτασε στην Κωνσταντινούπολη ο Αντισυνταγματάρχης Κάιζερ με τρεις Λοχαγούς, οι οποίοι άρχισαν την μελέτη για τον καταρτισμό σχεδίου στρατιωτικών μεταρρυθμίσεων. Το έργο αυτό, συνεπληρώθη τον επόμενο χρόνο από τον Ταγματάρχη Βαρόνο φον Ντερ Γκόλτζ, ο οποίος διαδέχθη τον Κάιζερ και εδιορίσθη Υπαρχηγός του Γενικού Επιτελείου του οθωμανικού στρατού.¹⁰³⁷ Η γερμανική διείσδυση στην Οθωμανική Αυτοκρατορία εγκαινιάσθη επίσημα, με την επίσκεψη του Κάιζερ Γουλιέλμου στην Κωνσταντινούπολη του 1898.¹⁰³⁸

Η προσέγγιση Γερμανίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν αναμενόμενη με προοπτικές στρατιωτικής και οικονομικής συνεργασίας. Ο γερμανός Στρατηγός φον Ντερ Γκόλτζ, ανέλαβε να εκπαιδεύσει τον οθωμανικό στρατό, ενώ ο Κάιζερ Γουλιέλμος εδήλωσε ότι είναι «*φίλος των 300 εκατομμυρίων μουσουλμάνων του κόσμου*».¹⁰³⁹ Άλλωστε οι γερμανοοθωμανικές σχέσεις δεν ήταν κάτι καινούργιο, αφού ήδη από την εποχή του Σουλτάνου Μαχμούτ Β΄ (1809–1839), πρώτοι Αξιωματικοί είχαν προσφέρει τις υπηρεσίες τους στην Αυτοκρατορία, ως εκπαιδευτές και αναδιοργανωτές του οθωμανικού στρατού. Η γερμανική επιλογή δεν κρίνεται τυχαία και από το ότι, η στρατοκρατική νοοτροπία των γερμανικών λαών, ταίριαζε απόλυτα με τον χαρακτήρα των οθωμανών. Όμως επί βασιλείας του Αμπντούλ Χαμίτ Β΄, η γερμανική επιρροή έφτασε στο απόγειο της, διαρκώντας μέχρι και την διάλυση της Αυτοκρατορίας, το 1918.¹⁰⁴⁰ Κατά την εποχή του Αμπντούλ Χαμίτ Β΄, ανεπτόχη μέσα στο στράτευμα ένας διαχωρισμός μεταξύ των Αξιωματικών «*mektepli*» (= μεκτεπλί, δηλ. Αξιωματικών που απεφοιτούσαν από Στρατιωτική Ακαδημία – Σχολές εκπαίδευσης στελεχών) και των «*alalyli*» (= αλαϊλί, δηλ. Αξιωματικών που προήγοντο μέσω των ικανοτήτων τους –ή όχι– μετά από πολεμική υπηρεσία).¹⁰⁴¹

Επί βασιλείας Αμπντούλ Χαμίτ Β΄, κατετέθη νέος νόμος «περί στρατολογίας», ο οποίος όριζε ότι κάθε άτομο που επιθυμούσε να εξαγοράσει την στρατιωτική του θητεία, μπορούσε να το πράξει, με την υποχρέωση να υπηρετήσει μόνο επί τρεις μήνες στην κοντινότερη στρατιωτική Μονάδα και κατόπιν να καταβάλει το ποσό των 50 οθωμανικών χρυσών νομισμάτων για να αποφύγει κάθε επόμενη υποχρέωση. Όσον αφορά τους μη μουσουλμάνους, έγινε μία ξεχωριστή ρύθμιση ώστε και εκείνοι να μπορούν να υπηρετούν στον οθωμανικό στρατό, λόγω της ισότητας των υπηκόων της Αυτοκρατορίας. Τελικά αυτή η ρύθμιση δεν εφηρμόσθη και αντεκατεστάθη από έναν «*askeri bedl-i*» (= απλό φόρο στρατιωτικών θητειών). Όλοι οι μη μουσουλμάνοι υπήκοοι υπεχρεώθηκαν να πληρώσουν 50 οθωμανικές χρυσές λίρες (ο ίδιος φόρος που επεβάλετο σε μουσουλμάνους που επιθυμούσαν να απαλλαγούν από την στρατιωτική υπηρεσία).¹⁰⁴² Εν συνεχεία, όμως, η θητεία έγινε υποχρεωτική, όσον αφορούσε όλους σχεδόν τους μωαμεθανούς και άρχισε με την

¹⁰³⁵ Zürcher J. Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, 133.

¹⁰³⁶ Βερέμης Θάνος, «*Ο στρατός στην ελληνική πολιτική – Από την ανεξαρτησία έως την δημοκρατία*», εκδ. Κούρτιερ εκδοτική, Αθήνα 2000, σ. 27.

¹⁰³⁷ Γενικό Επιτελείο Στρατού, «*Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897*», εκδ. Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού/ΓΕΣ, Αθήνα 1993, σ. 68, (από το βιβλίο του Πρίγκιπα Μακρ. Γουζάρα, «*Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897*»), σσ. 39-40, στον Φον Ντερ Γκόλτζ, που σύντομα ανήλθε στο βαθμό του Στρατηγού, η Οθωμανική Αυτοκρατορία όφειλε, εκτός από την αναδιοργάνωση των στρατιωτικών σχολών, τη συμπλήρωση των στρατιωτικών κανονισμών, την εκσυγχρονισμένη οργάνωση του Στρατού και το νέο νόμο περί στρατολογίας.

¹⁰³⁸ Γιαννουλόπουλος Γιάννης, «*Η ευγενής μας πύλωση*», εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 1999, σ. 194.

¹⁰³⁹ Zürcher J. Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, 135.

¹⁰⁴⁰ Μούρτος Γεώργιος, «*Τουρκία, το ένστολο κράτος*», εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα 2002, σσ. 171-175.

¹⁰⁴¹ Zürcher J. Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σ. 133.

¹⁰⁴² Shaw Stanford, «*The nineteenth century ottoman tax reforms and revenue system*», International Journal of Middle East Studies, Volume 6, Issue 4 (Oct. 1975), σσ. 421-433.

συμπλήρωση του εικοστού έτους της ηλικίας των. Έτσι, όλοι οι μουσουλμάνοι έπρεπε να κατατάσσονται στο οθωμανικό στράτευμα εκτός από εκείνους που ζούσαν σε παραδοσιακά απηλλαγμένες περιοχές της Κωνσταντινούπολης, της Αλβανίας, του *Hijaz* στην Αραβία, της Τρίπολης και της Βεγγάζης στην Λιβύη. Επίσης οι σπουδαστές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ήταν απαλλάξιμοι.¹⁰⁴³ Οι οθωμανοί στρατιώτες υπηρετούσαν επί είκοσι έτη, με την εξής κατανομή: 6 έτη για τον τακτικό στρατό, από τα οποία τα 3 έτη ως «*ιχρεάδ*» (= εφεδρεία), 8 έτη στην εφεδρεία δεύτερης σειράς και 6 έτη στην εθνοφρουρά, ενώ οι χριστιανοί συνέχισαν να εξαργυρώνουν τη θητεία με πληρωμή.¹⁰⁴⁴ Έτσι, ενώ το 1837, ο οθωμανικός στρατός διέθετε μία Δύναμη 24.000 ανδρών, στη δεκαετία του 1880 έφτασε στους 120.000, ενώ το κράτος δεν εβασίζετο πλέον στις Δυνάμεις των εποχιακών προκρίτων, αλλά επιστράτευσε χωρικούς.¹⁰⁴⁵ Η στρατιωτική εκπαίδευση των επιστρατευθέντων ήταν μεν κατώτερη από εκείνη των ευρωπαϊκών στρατών, όμως οι Διοικητές των σχηματισμών και οι Αξιωματικοί των επιτελείων είχαν όλοι σχεδόν θεωρητική μόρφωση καθώς και πολεμική πείρα λόγω της συμμετοχής τους στον οθωμανορωσικό πόλεμο του 1878. Οι Αξιωματικοί του οθωμανικού στρατού, προήρχοντο είτε εξ Ύπαξιωματικών και είχαν τουλάχιστον εξαιτή υπηρεσία, είτε από στρατιωτικές σχολές.¹⁰⁴⁶

20.2.2. Η διαδικασία επιστράτευσης και βοηθητικές Δυνάμεις

Η επιστράτευση του οθωμανικού στρατού αφορούσε κυρίως το πεζικό της εφεδρείας, το οποίο αποτελούσε τον κύριο όγκο του στρατού εκστρατείας. Ο ενεργός στρατός διέθετε και τις αναγκαίες Μονάδες ιππικού και πυροβολικού για τις Μεραρχίες Εφέδρων. Οι «*Ορντού*» (= Στρατιές) Ι έως και V, διέθεταν 64 στρατολογικά γραφεία κάθε μία, που αντιστοιχούσαν στα επιστρατευμένα 64 Τάγματα εφέδρων. Το σύστημα της πρόσκλησης, των εφέδρων, ήταν πολύ απλό: Μόλις εκοινοποιείτο η Διαταγή επιστράτευσης, οι πρόεδροι των χωριών συνάθροιζαν τους προσκαλούμενους άνδρες και τους οδηγούσαν στην έδρα του Λόχου στον οποίο ανήκαν εκστρατευτικώς. Στην συνέχεια, μετά την συγκέντρωση και εξέταση, τους οδηγούσαν στην έδρα του Τάγματος, όπου παρελάμβαναν ιματισμό και οπλισμό. Στο τελείωμα του 19^{ου} αιώνα, η Οθωμανική Αυτοκρατορία βρέθηκε στην ανάγκη να προβεί σε διαδοχικές επιστρατεύσεις κατά τα έτη 1880, 1885, 1895 και 1896, κατά τις οποίες διεπιστώθηκαν δυσχέρειες που αφορούσαν κυρίως τον ιματισμό, την εξάρτηση, τον οπλισμό και τις μεταφορές των ανδρών στους χώρους συγκέντρωσης.¹⁰⁴⁷ Η διατροφή των εφέδρων οπλιτών, μέχρι την άφιξή τους στις έδρες των Ταγμάτων εξησφαλιζέτο από τους ίδιους. Μετά ανελάμβανε το Τάγμα τους. Κατά την επιστράτευση και πορεία των στρατευμάτων εντός της Αυτοκρατορίας, σε όλες τις επαρχίες από τις οποίες περνούσαν αυτά, ειδικές επιτροπές ηργάζοντο εντατικά για την διατροφή των στρατιωτών και με τον τρόπο αυτόν δεν παρουσιάζοντο ελλείψεις. Κάθε οπλίτης, μόλις έφτανε στον σιδηροδρομικό σταθμό, ελάμβανε τροφή πέντε ημερών (γαλέτα, ψημένο κρέας, ρύζι κ.λ.π.), ενώ κάθε Τάγμα διετηρούσε τρόφιμα τεσσάρων ημερών.¹⁰⁴⁸

Τον οθωμανικό στρατό συνεπικουρούσε το Σώμα της οθωμανικής στρατοχωροφυλακής, που και αυτό ήταν οργανωμένο σε Συντάγματα, Τάγματα και Λόχους. Κάθε «*Βιλαέτι*» (= Γενική διοίκηση), διέθετε ένα Σύνταγμα Χωροφυλακής. Καθένα από τα

¹⁰⁴³ Nicole David-Ruggeri Raffaele, «*The Ottoman Army (1914-18)*», Osprey Publishing Ltd, Oxford 1994, σσ. 6-7.

¹⁰⁴⁴ Γενικό Επιτελείο Στρατού, «*Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897*», εκδ. Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού/ΓΕΣ, Αθήνα 1993, σ. 69, (από το βιβλίο του Αντ. Σπηλιωτόπουλου, «*Ιστορία του Ελληνοτουρκικού Πολέμου 1897*», σ. 336).

¹⁰⁴⁵ Quataert Donald, «*Η Οθωμανική Αυτοκρατορία - Οι τελευταίοι αιώνες (1700-1922)*», εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2000, σ. 111

¹⁰⁴⁶ Γενικό Επιτελείο Στρατού, «*Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897*», εκδ. Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού/ΓΕΣ, Αθήνα 1993, (από το βιβλίο του Πρίγκιπα Μακρ. Γουζάρα, «*Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897*»), σσ. 62-63.

¹⁰⁴⁷ Γενικό Επιτελείο Στρατού, «*Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897*», εκδ. Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού/ΓΕΣ, Αθήνα 1993, (από το βιβλίο του Πρίγκιπα Μακρ. Γουζάρα, «*Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897*»), σσ. 45-49.

¹⁰⁴⁸ Γενικό Επιτελείο Στρατού, «*Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897*», εκδ. Διεύθυνσης Ιστορίας, σ. 74 (από την ΔΙΣ/ΓΕΣ Τουρκίας, «*Τουρκοελληνικός πόλεμος 1897*», μετάφραση σσ. 90-91).

Συντάγματα αυτά περιελάμβανε 3-7 Τάγματα και κάθε Τάγμα 3-39 Λόχους πεζών και εφίπων χωροφυλάκων. Το 1897, συνολικά η στρατοχωροφυλακή περιελάμβανε 400 Λόχους πεζών και 280 Λόχους εφίπων, συγκρατημένη σε 31 Συντάγματα, 141 Τάγματα και 4 ανεξάρτητα Τάγματα, συνολικής Δυνάμεως 2.208 Αξιωματικών και 42.132 οπλιτών.¹⁰⁴⁹ Κατά τη διάρκεια του μακεδονικού αγώνα, οι οθωμανοί είχαν συστήσει στην Μακεδονία ειδικά Σώματα «αβτζή» (= διωκτικά αποσπάσματα).¹⁰⁵⁰ Επίσης σημαντικό στοιχείο Δυνάμεως του οθωμανικού στρατού ήταν το άτακτο ιππικό που ονομαζόταν «Χαμιντιγέ».¹⁰⁵¹

Το ιππικό «Χαμιντιγέ» εστρατολογείτο από άνδρες νομαδικών φυλών (κούρδων και αράβων) των περιφερειών (Βαγιαζήτ, Ερτζίζ, Μαρτίν, Ούφα, Σεβάστειας και άλλων κοντά στα ρώσικα σύνορα. Τα Συντάγματα «Χαμιντιγέ» κατά την ειρηνική περίοδο συντηρούνταν από τις τοπικές φυλές. Ο αρχηγός της φυλής εφέρετο ως βοηθός του Διοικητή, ενώ οι πρόκριτοι κάθε φυλής ετοποθετούντο με βαθμό Αξιωματικού στο Σύνταγμα. Οι οπλίτες των «Χαμιντιγέ» ήταν υποχρεωμένοι να παρουσιάζονται, για μικρά χρονικά διαστήματα, με τα άλογα τους για εκπαίδευση και να αυτοσυντηρούνται καθόλη τη διάρκεια της εκπαίδευσής. Σε αντάλλαγμα, απηλλάσσοντο απ' όλους σχεδόν τους φόρους. Έτσι σε περίπτωση εμπόλεμης κατάστασης συγκροτούνταν στις ανατολικές και νοτιοανατολικές περιοχές, Δύναμη 57 Συνταγμάτων ιππικού.¹⁰⁵²

Όσον αφορά την οθωμανική στρατιωτική υγειονομική Υπηρεσία, ως τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, δεν είχε καταβληθεί ιδιαίτερη προσπάθεια για την βελτίωση της, με συνέπεια να παρουσιάζονται μεγάλες δυσκολίες στην υγειονομική περίθαλψη των τραυματιών. Βάσει της νέας οργάνωσης προεβλέπετο η ίδρυση σε κάθε Μερραρχία, κατά την εκστρατεία, ενός χειρουργείου πρώτης γραμμής, ενός Λόχου νοσοκόμων, δύο κινητών νοσοκομείων και ενός υγειονομικού αποσπάσματος. Κατά την επιστράτευση του 1897, παρά τις σχετικές διαταγές που εξεδόθησαν, τα παραπάνω δεν συνεκροτήθησαν, ούτε ετέθησαν σε ενέργεια. Σε αντιστάθμισμα, ο Αρχίατρος της 3^{ης} Περιφέρειας μετέβη στα σύνορα της Θεσσαλίας, για να αναγνωρίσει και προσδιορίσει κατάλληλα μέρη για την εγκατάσταση των μετακινούμενων νοσοκομείων. Τα στρατιωτικά νοσοκομεία που ελειτουργούσαν στη Σέρβια, Βέροια και Ιωάννινα, επεκτάθησαν, όταν στην Ελασσόνα ιδρύθη κεντρικό νοσοκομείο 800 υλικών, στο Αμύνταιο (Σόροβιτς) άλλο 50 κλινών και στην Πρέβεζα και το Λούρο νοσοκομεία των 200 κλινών.¹⁰⁵³

20.2.3. Ο εξοπλισμός του οθωμανικού στρατού κατά την περίοδο 1876-1909

● Οθωμανικά τυφέκια Πεζικού και αραβίδες (1876 – 1909)

Ο οθωμανικός στρατός, μέχρι το 1890, ήταν εφοδιασμένος με τα αμερικάνικα τυφέκια και αραβίδες τύπου «*Peabody Martini M 1872*». Το τυφέκιο πεζικού «*Peabody Martini M 1872*» κατασκευάσθη από τον αμερικάνο οπλοργό *Henry O. Peabody* και εβελτιώθη από τον

¹⁰⁴⁹ Γενικό Επιτελείο Στρατού, «*Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897*», εκδ. Διεύθυνσης Ιστορίας, σ. 71 (από την ΔΙΣ/ΓΕΣ Τουρκίας,

«*Τουρκοελληνικός πόλεμος 1897*», μετάφραση σσ. 62-63).

¹⁰⁵⁰ Καρκαλέτσης Σταύρος, «*Μακεδονικός αγώνας - Η αναχαίτιση του βουλγαρικού μεγαλοϊδεατισμού*», έκδοση του περιοδικού «*Ιστορικά Θέματα*», σειρά «*Παγκόσμια Ιστορία*», τεύχος 3, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2003, σ. 75, στις 22 Απριλίου 1905, στο όρος Μουρίκι, τρία ελληνικά Σώματα, που απετελούντο κυρίως από Κρητικούς, προσέβαλαν αιφνιδιαστικά ένα Τάγμα οθωμανών αβτζήδων, εξοντώνοντας δεκάδες από αυτούς. Η επίθεση αυτή, σηματοδότησε την έναρξη ενός διμέτρου αγώνα για τους Έλληνες στη Δυτική μακεδονία, κατά των βουλγάρων και των τούρκων.

¹⁰⁵¹ Ο Αμπντούλ Χαμίτ Β', προκειμένου να πατάξει τους αρμένιους επαναστάτες, που με τη σύσταση εθνικιστικών οργανώσεων αποσκοπούσαν στην ανεξαρτησία τους, εστρατολόγησε κουρδικές φυλές που τις μετέτρεψε σε στρατιωτικά τμήματα ημιτάκτων, κατά τα πρότυπα των Σωμάτων ρώσων Κοζάκων, δίνοντας το όνομα «Χαμιντιγέ». Τον Οκτώβριο του 1894, αυτά τα στρατεύματα προέβησαν σε εκτεταμένες σφαγές αμάχων αρμενικού πληθυσμού στην περιοχή του Σασούν. Το 1895 και το 1896, αντίστοιχες ευρείες κλίμακας σφαγές από τα Σώματα «Χαμιντιγέ», επανελήφθησαν στην Ανατολία αλλά και στην πρωτεύουσα, Zürich J. Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σσ. 136-137.

¹⁰⁵² Γενικό Επιτελείο Στρατού, «*Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897*», εκδ. Διεύθυνσης Ιστορίας, σ. 70 (από την ΔΙΣ/ΓΕΣ Τουρκίας «*Τουρκοελληνικός πόλεμος 1897*», μετάφραση, σσ. 6163 - Πρίγκιπα Μαυρ. Γαζάγα, «*Ελληνοτουρκικός πόλεμος 1897*», σσ. 40-41).

¹⁰⁵³ Γενικό Επιτελείο Στρατού, «*Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897*», εκδ. Διεύθυνσης Ιστορίας, σ. 75, (από την ΔΙΣ/ΓΕΣ Τουρκίας, «*Τουρκοελληνικός πόλεμος 1897*», μετάφραση, σ. 92).

ούγγρο μηχανικό Αξιοματικό του αυστροουγγρικού στρατού *Martini von Friedrich*. Ήταν οπισθογεμές με ένα μεταλλικό φυσίγγιο, είχε μήκος 1.245 mm, μήκος κάνης 843 mm, βάρος 3.900 χιλ. διαμέτρημα 45 εκ. ίντσας και το δραστικό του βεληνεκές ήταν 1.326 μέτρα. Ο Σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ Β΄ αγόρασε 600.000 τέτοια τυφέκια αμερικάνικης κατασκευής, του εργοστασίου «*Providence Jool Go*». Με «*Peabody Martini M 1872*», είχαν εξοπλισθεί, επίσης, οι στρατοί του Καναδά, την Ελβετίας, της Γαλλίας, της Πορτογαλίας, της Δανίας και του Μεξικού.¹⁰⁵⁴ Στον ελληνοοθωμανικό πόλεμο του 1897, ο οθωμανικός στρατός, ήταν εξοπλισμένος κυρίως με τα παραπάνω τυφέκια.¹⁰⁵⁵ Κατά τον πόλεμο αυτόν κάθε οθωμανός τυφεκιοφόρος διέθετε 230 φυσίγγια από τα οποία 100 στις φυσίγγιοθήκες του και 130 στην εφοδιοπομπή του Τάγματός του.¹⁰⁵⁶ Εν συνεχεία, όμως, η εμφάνιση της άκαπνης πυρίτιδας και η αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων που προσέφερε με την κατασκευή κατάλληλων όπλων, επηρέασε τα εξοπλιστικά σχέδια της πλειοψηφίας των στρατιωτικών Δυνάμεων ολόκληρου του κόσμου. Ανάμεσα σ' αυτές τις Δυνάμεις και η Οθωμανική Αυτοκρατορία απεφάσισε την υιοθέτηση ενός τυφεκίου διαμετρήματος 7,65 mm, το οποίο έβαλε φυσίγγια άκαπνης πυρίτιδας και εστηρίζετο στο βελγικό «*Mauser M 1889*». Η οθωμανική εκδοχή του «*Mauser*», ονομάσθη «*M 1890*» και απετέλεσε το πρώτο από μία σειρά όπλων, τα οποία έγιναν γνωστά ως τουρκικά «*Mauser*» και διέφεραν μόνο σε ορισμένα σημεία από τα αντίστοιχα βελγικά. Συγκεκριμένα, η κάνη τους ήταν παχύτερη και βαρύτερη, ενώ η οθωμανική εκδοχή έφερε αναστολέα κινητού ουραίου, ο οποίος δεν επέτρεπε στο τελευταίο να «κλείσει» μετά την βολή και του τελευταίου φυσίγγιου της φυσίγγιοθήκης. Λίγα χρόνια μετά, ο οθωμανικός στρατός υιοθέτησε το «*Mauser M 1893*», το οποίο ήταν όμοιο με το ισπανικό «*M 1893*», έβαλε όμως το φυσίγγιο 7,65 mm και διέφερε ελαφρώς στον τρόπο λειτουργίας της φυσίγγιοθήκης του.¹⁰⁵⁷ Μία παρτίδα 280.000 «*Mauser*» των 7,65 mm παρελήφθησαν το 1890. Είχε προηγηθεί η παραλαβή 220.000 «*Mauser*» των 9,5 mm που είχαν παραγγελθεί από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, για το πεζικό της, το 1897. Τον Απρίλιο του 1897, τέσσερα μόνο Συντάγματα που επεστρατεύθησαν, οπλίσθησαν με τυφέκια «*Mauser*» των 9,5 mm.¹⁰⁵⁸ Όταν ο οθωμανικός στρατός άρχισε το τεράστιο πρόγραμμα αντικατάστασης του οπλισμού του, τα τυφέκια «*Peabody-Martini*» βρέθηκαν στην κατοχή της «*Τζαντάρμα*» (= χωροφυλακής) και των διαφόρων παραστρατιωτικών ομάδων (τσετών) που δρούσαν στο εσωτερικό της Αυτοκρατορίας. Με τέτοια τυφέκια ήταν οπλισμένοι συνήθως και οι φρουροί, οι λεγομένων «*αμελέ ταμπορού*».¹⁰⁵⁹

Εν συνεχεία, το 1903, εχορηγήθη στον οθωμανικό στρατό το τυφέκιο «*Mauser M 1903*», ένα όπλο όμοιο σχεδόν με το γερμανικό τυφέκιο «*Gewehr 1898*». Οι μόνες διαφορές του οθωμανικού όπλου, έγκειτο στον μοχλό όπλισης, στο κλισιοσκόπιο, στον χειροφυλακτήρα και στον επικρουστήρα. Το έτος 1905, υιοθετήθησαν από τον οθωμανικό στρατό και οι ομώνυμες αραβίδες που εχρησιμοποιήθηκαν σε συνδυασμό με το τυφέκιο «*M*

¹⁰⁵⁴ Δέγλερης Βασίλειος, Ρούσκας Ιωάννης, Μυλωνάς Ιωάννης, «*Όπλα των βαλκανικών πολέμων (1912-1913)*», έκδοση του Πολεμικού Μουσείου, Αθήνα 1993, σ. 137.

¹⁰⁵⁵ Δημόπουλος Θεόδωρος, «*Τα τυφέκια του ελληνικού στρατού*», άρθρο στο περιοδικό «*Panzer*», τεύχος 19, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Μάρτιος 2005, περίπου 7.000 οθωμανικά όπλα τύπου «*Peabody Martini M 1872*» είχαν κατασχεθεί από το ελληνικό ναυτικό μετά από νηογία που εκτελέσθη από ελληνικό πολεμικό πλοίο σε οθωμανικό, που τα μετέφερε στη Πρέβεζα κατά τον πόλεμο του 1897. Επίσης, σημαντικές ποσότητες από τα παραπάνω όπλα απέσπασε, ως λάφυρα, ο ελληνικός στρατός από τους οθωμανούς κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Αυτά έφεραν την ονομασία «*Μαρτίνι τουρκικού τύπου*» και πολλά εχρησιμοποιήθηκαν σε βοηθητικούς σχηματισμούς κατά τη διάρκεια της μικρασιατικής εκστρατείας.

¹⁰⁵⁶ Γενικό Επιτελείο Στρατού, «*Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897*», εκδ. Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού/ΓΕΣ, Αθήνα 1993, (από το βιβλίου του Πρίγκιπα Μακρ. Γουζάρα, «*Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897*»), σ. 73.

¹⁰⁵⁷ Δημόπουλος Θεόδωρος, «*Τα τυφέκια του ελληνικού στρατού*», άρθρο στο περιοδικό «*Panzer*», τεύχος 19, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Μάρτιος 2005, σ. 10, τα παραπάνω όπλα άρχισαν να διτίθενται στις οθωμανικές στρατιωτικές Μονάδες μετά τον πόλεμο του 1897.

¹⁰⁵⁸ Γενικό Επιτελείο Στρατού, «*Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897*», εκδ. Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού/ΓΕΣ, Αθήνα 1993, (από το βιβλίου του Πρίγκιπα Μακρ. Γουζάρα, «*Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897*»), σ. 73, σύμφωνα με το βιβλίο του Πρίγκιπα Μακρ. Γουζάρα «*Ελληνοτουρκικός πόλεμος 1897*», σ. 42, κάθε οθωμανός οπλίτης έφερε μαζί του 250 φυσίγγια και κατά τον πόλεμο του 1897, εφοδιάσθησαν επιπλέον με 130 φυσίγγια ανά τυφέκιο στα μεταγωγικά κτήνη Λόχων και ανά 250 στα μεταγωγικά Ταγμάτων.

¹⁰⁵⁹ Καρκαλέτσης Σταύρος, «*Το ποντιακό αντάρτικο και η γενοκτονία*», μονογραφία του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Αύγουστος 2007, σ. 96.

1903».¹⁰⁶⁰ Συνοπτικά, τα τυφέκια «Muser» του οθωμανικού στρατού, επαρουσίαζαν τις εξής τυπολογικές διαφορές μεταξύ τους: Συγκεκριμένα, το τυφέκιο «Mauser M 1890» είχε μήκος 1235 mm, μήκος κάνης 740 mm, βάρος 3.900 χλγ., διαμέτρημα 7,65 χιλ. και ο μηχανισμός του λειτουργούσε με κινητό ουραίο, τροφοδοτούμενος με γεμιστήρα των 5 φυσιγγίων. Το τυφέκιο «Mauser M 1890», ήταν λίγο βαρύτερο από το προηγούμενο (4.000 χλγ). Το τυφέκιο «Mauser M 1903», ήταν ίδιο με τα προηγούμενα, αλλά ζύγιζε 4.130 χλγ. Η αραβίδα ιππικού «Mauser M 1905», είχε μήκος 1.052 mm, μήκος κάνης 550 mm, βάρος 3.900 χλγ. και μηχανισμό τροφοδοσίας γεμιστήρα 5 φυσιγγίων με κινητό ουραίο.¹⁰⁶¹

●Οθωμανικά περίστροφα, πιστόλια και σπάθες Αξιοματικών και ιππικού (1876 έως 1909).

Οι Αξιοματικοί του οθωμανικού στρατού, εκτός από τα προσωπικά τους περίστροφα και πιστόλια διαφόρων τύπων, έφεραν τα αμερικανικά περίστροφα «Smith and Wesson M 1874», τα γερμανικά αυτόματα πιστόλια «Mauser M 1898» και τα βέλγικα αυτόματα πιστόλια «Browning M 1903».¹⁰⁶² Το περίστροφο «Smith and Wesson M 1874» είχε μήκος 300 mm, μήκος κάνης 165 mm, βάρος 1.550 χλγ, διαμέτρημα 44 εκ. ίντσας (11.2 χιλ) και μηχανισμό μονής ενέργειας και τροφοδοσίας έξι φυσιγγίων.¹⁰⁶³ Το αυτόματο πιστόλι «Mauser M 1898», ήταν βελτιωμένος τύπος του αυτόματου πιστολιού που κατεσκεύασαν οι αδελφοί Mauser το 1896. Το πιστόλι αυτό εχρησιμοποιήθη ως υπηρεσιακό από τους τούρκους Αξιοματικούς κυρίως στους Βαλκανικούς Πολέμους και στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Είχε χαρακτηριστικό σχήμα και ξύλινη θήκη που προσηρμόζετο στην λαβή του και χρησίμευε και σαν υποκόπανος.¹⁰⁶⁴ Το αυτόματο πιστόλι «Browning M 1903» εσχεδιάσθη από τον John M. Browning και κατεσκευάσθη από την βελγική εταιρεία *Fabrique National d'Armes de Guerre (F.N.)*. Ήταν αντίγραφο του αμερικανικού *Cold pocket M 1903*, που είχε και αυτό σχεδιασθεί από τον *Browning*. Πολλά από τα πιστόλια αυτά κατεσκευάσθησαν στην Σουηδία από την εταιρεία *Husqvarna*. Το «M 1903», εχρησιμοποιήθη σαν υπηρεσιακό, εκτός από τον οθωμανικό στρατό και από τους στρατούς του Βελγίου, της Δανίας, της Σουηδίας, της Ολλανδίας, της Ρωσίας και της Παραγουάης.¹⁰⁶⁵ Όσον αφορά της οθωμανικές σπάθες Αξιοματικών και ιπέων, αυτές ήταν γερμανικής κατασκευής υποδειγμάτων «M 1889» και «M 1909».¹⁰⁶⁶

Σχετικά με λοιπά πολεμικά υλικά, οι επιστρατευμένες Μονάδες του τακτικού στρατού διέθεταν μερική επάρκεια όσον αφορά τον ιματισμό και τον λοιπό εξοπλισμό. Εξαρτήσεις των Ταγμάτων εφέδρων και άλλα υλικά, ευρίσκοντο εναποθηκευμένα, αλλά σε πολλές περιπτώσεις ήταν ανεπαρκή.¹⁰⁶⁷ Οι άνδρες του οθωμανικού ιππικού και πυροβολικού ήταν εξοπλισμένοι με βραχύκαννες αραβίδες «Mauser M 1890» και «Mauser 1905».¹⁰⁶⁸ Το οθωμανικό πυροβολικό διέθετε πυροβόλα «Κρουπ», ενώ τα Τάγματα Μηχανικού και οι Λόχοι Διαβιβάσεων, ήταν εφοδιασμένα με τα αντίστοιχα όπλα του Πεζικού.¹⁰⁶⁹ Ο γερμανικός

¹⁰⁶⁰ Δημόπουλος Θεόδωρος, «Τα τυφέκια του ελληνικού στρατού», άρθρο στο περιοδικό «Panzer», τεύχος 19, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Μάρτιος 2005, σ. 11.

¹⁰⁶¹ Δέγλερης Βασίλειος, Ρούσκας Ιωάννης, Μυλωνάς Ιωάννης, «Όπλα των βαλκανικών πολέμων (1912-1913)», έκδοση του Πολεμικού Μουσείου, Αθήνα 1993, σσ. 140-145.

¹⁰⁶² Δέγλερης Βασίλειος, Ρούσκας Ιωάννης, Μυλωνάς Ιωάννης, «Όπλα των βαλκανικών πολέμων (1912-1913)», έκδοση του Πολεμικού Μουσείου, Αθήνα 1993, σ. 135.

¹⁰⁶³ Δέγλερης Βασίλειος, Ρούσκας Ιωάννης, Μυλωνάς Ιωάννης, «Όπλα των βαλκανικών πολέμων (1912-1913)», έκδοση του Πολεμικού Μουσείου, Αθήνα 1993, σ. 146.

¹⁰⁶⁴ Δέγλερης Βασίλειος, Ρούσκας Ιωάννης, Μυλωνάς Ιωάννης, «Όπλα των βαλκανικών πολέμων (1912-1913)», έκδοση του Πολεμικού Μουσείου, Αθήνα 1993, σ. 147, τον τύπο αυτόν πιστολιού, χρησιμοποίησε ο Winston Churchill ως νεαρός Αξιοματικός στο Σουδάν και το ίδιο πιστόλι εχρησιμοποιήθη και από τις δύο πλευρές στον πόλεμο του Μπόερς (1899-1902).

¹⁰⁶⁵ Δέγλερης Βασίλειος, Ρούσκας Ιωάννης, Μυλωνάς Ιωάννης, «Όπλα των βαλκανικών πολέμων (1912-1913)», έκδοση του Πολεμικού Μουσείου, Αθήνα 1993, σ. 149.

¹⁰⁶⁶ Δέγλερης Βασίλειος, Ρούσκας Ιωάννης, Μυλωνάς Ιωάννης, «Όπλα των βαλκανικών πολέμων (1912-1913)», έκδοση του Πολεμικού Μουσείου, Αθήνα 1993, σσ. 150-153.

¹⁰⁶⁷ Γενικό Επιτελείο Στρατού, «Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897», εκδ. Διεύθυνσης Ιστορίας, σ. 74, (από την ΔΙΣ/ΓΕΣ, Τουρκίας, «Τουρκοελληνικός Πόλεμος 1897»), μετάφραση σ. 91).

¹⁰⁶⁸ Δέγλερης Βασίλειος, Ρούσκας Ιωάννης, Μυλωνάς Ιωάννης, «Όπλα των βαλκανικών πολέμων (1912-1913)», έκδοση του Πολεμικού Μουσείου, Αθήνα 1993, σ. 91.

¹⁰⁶⁹ Γενικό Επιτελείο Στρατού, «Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897», εκδ. Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού/ΓΕΣ, Αθήνα 1993, (από το βιβλίου του Πρίγκιπα Μακρ. Γουζάρα, «Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897»), σ. 73.

βιομηχανικός κολοσσός «*Krupp*», επί της βασιλείας του Σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ, επέτυχε τη σύναψη μακροχρόνιας διάρκειας συμβολαίου για την παραγωγή εξοπλισμού.¹⁰⁷⁰

20.2.4. Ο εξοπλισμός του ελληνικού στρατού κατά την περίοδο 1876-1909

Ενώ ο οθωμανικός στρατός κατά την περίοδο 1876 έως 1909, έφερε οπλισμό γερμανικής προελεύσεως, αντίθετα, ο ελληνικός στρατός εξοπλίσθη, κυρίως με τυφέκια γαλλικού τύπου, όπως και στολές. Το 1877, παρελήφθη η πρώτη παρτίδα του πρώτου οπισθογεμούς τυφεκίου πεζικού, του γαλλικού «*Gras M 1874*». Το όπλο αυτό είχε μήκος 1.320 χιλ., μήκος κάνης 821 χιλ., βάρος 4,200 χιλ., διαμέτρημα 11 χιλ., έφερε μηχανισμό κινητού ουραίου και ετροφοδοτείτο με 1 φυσίγγιο. Η αντίστοιχη αραβίδα ιππικού «*Gras M 1874*» είχε μήκος 1.171 χιλ., μήκος κάνης 720 χιλ. και βάρος 3,750 χιλ. Η αραβίδα πυροβολικού «*Gras M 1874*» είχε μήκος 990 χιλ., μήκος κάνης 490 χιλ. βάρος 3,300 χιλ. και έφερε ξιφολόγχη τύπου «*Chassepot*».¹⁰⁷¹ Επίσης, το 1877, ο ελληνικός στρατός εισήγαγε το γαλλικό περίστροφο κεντρικής πυροδότησης «*Modele d' Ordonnance 1873*», το οποίο και διετήρησε έως και τη δεκαετία του 1930. Είχε μήκος 242 χιλ., μήκος κάνης 114 χιλ., βάρος 1.180 χιλ., διαμέτρημα 11,4 χιλ. και διέθετε μηχανισμό διπλής ενεργείας και σύστημα τροφοδοσίας 6 φυσιγγίων. Το μοντέλο M 1874, που κατασκευάσθη για τους Αξιωματικούς, ήταν κοντύτερο και ελαφρύτερο, με κύριο χαρακτηριστικό τις αυλακώσεις στον μύλο του και εισήχθη στον Ελληνικό στρατό το 1882. Είχε μήκος 298 χιλ., μήκος κάνης 110 χιλ., βάρος 1.010 χιλ. διαμέτρημα 11,4 χιλ. και διέθετε μηχανισμό διπλής ενέργειας και σύστημα τροφοδοσίας 6 φυσιγγίων.¹⁰⁷² Κατά την περίοδο εκείνη, ο Ελληνικός στρατός εχρησιμοποίησε τις εξής σπάθες και ξιφίδια: α) σπάθη Αξιωματικού πεζικού M 1868 (με κυρτή λάμα), β) Σπάθη Αξιωματικού πεζικού M 1868 (με ευθεία λάμα), γ) Σπάθη Αξιωματικού πυροβολικού M 1868 (με κυρτή λάμα), δ) Σπάθη Αξιωματικού ιππικού M 1887, ε) Σπάθη ιππέα M 1887, στ) Σπάθη Αξιωματικού πολεμικού ναυτικού M 1827 και ζ) Ξιφίδιο ναυτικού Δοκίμου M 1822/60.¹⁰⁷³

20.3. Το οθωμανικό πολεμικό ναυτικό κατά την περίοδο βασιλείας του Σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β΄

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα, η βιομηχανική επανάσταση επέφερε σημαντικές τεχνολογικές μεταβολές παγκοσμίως, περισσότερες και από εκείνες που είχαν συμβεί στον προηγούμενους τέσσερεις αιώνες. Στον χώρο του ναυτικού πολέμου, η εισαγωγή του ατμού και του σιδήρου ως μέσων πρόωσης και κατασκευής, αντίστοιχα, θαλασσίων σκαφών, ανέτρεψαν τα μέχρι πρότινος δεδομένα στην ναυπήγηση των πλοίων που είχαν ως βάση το ξύλο και το ιστίο.¹⁰⁷⁴

¹⁰⁷⁰ Μούρτος Γεώργιος, «*Τουρκία, το ένστολο κράτος*», εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα 2002, σ. 175.

¹⁰⁷¹ Δέγλερης Βασίλειος, Ρούσκας Ιωάννης, Μυλωνάς Ιωάννης, «*Όπλα των βαλκανικών πολέμων (1912-1913)*», έκδοση του Πολεμικού Μουσείου, Αθήνα 1993, σσ. 2936.

¹⁰⁷² Δέγλερης Βασίλειος, Ρούσκας Ιωάννης, Μυλωνάς Ιωάννης, «*Όπλα των βαλκανικών πολέμων (1912-1913)*», έκδοση του Πολεμικού Μουσείου, Αθήνα 1993, σσ. 58-59, κατά τις συνθήκες της εποχής, οι Αξιωματικοί, εκτός από τα υπηρεσιακά, έφεραν και τα προσωπικά τους πιστόλια διαφόρων τύπων.

¹⁰⁷³ Δέγλερης Βασίλειος, Ρούσκας Ιωάννης, Μυλωνάς Ιωάννης, «*Όπλα των βαλκανικών πολέμων (1912-1913)*», έκδοση του Πολεμικού Μουσείου, Αθήνα 1993, σσ. 65-75, οι Αξιωματικοί και οι Ανθυπασπιστές του πεζικού, του μηχανικού και του υγειονομικού έφεραν τη σπάθη πεζικού M 1868, η λαβή της οποίας ήταν αντίγραφο της αντίστοιχης γαλλικής M 1822, με λάμα γερμανική «*Solingen*». Οι Αξιωματικοί και οι Ανθυπασπιστές του πυροβολικού, της επιμελητείας, του μεταγωγικού και οι αρχιτεχνίτες, έφεραν σπάθη πυροβολικού M 1868, η λαβή της οποίας ήταν αντίγραφο της αντίστοιχης γαλλικής M 1822, με λάμα γερμανική «*Solingen*». Τέλος, οι Αξιωματικοί και οι ανθυπασπιστές του ιππικού και της χωροφυλακής έφεραν σπάθη ιππικού M 1868, με λαβή όμοια της αντίστοιχης αγγλικής M 1856 και της αστροσυγγικής M 1861/69. Οι ιππείς ήταν εξοπλισμένοι με τη βαριά σπάθη M 1887, με λαβή παρόμοια της αντίστοιχης των Αξιωματικών του ιππικού και λάμα «*Solingen*». Οι Αξιωματικοί του ναυτικού έφεραν σπάθη όμοια με την αγγλική M 1827 με λάμα «*Wilkinson*». Οι ναυτικοί Δοκίμοι έφεραν ξιφίδιο όμοιο με το ξιφίδιο M 1822/60 των ναυτικών Δοκίμων της Δανίας.

¹⁰⁷⁴ Παπαθανάσης Ηλίας, άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, σσ. 62-63

Το οθωμανικό ναυτικό στα τέλη του 19^{ου} αιώνα ήταν αρκετά πεπαλαιωμένο. Συγκεκριμένα, περιελάμβανε επτά θωρηκτά, οκτώ κορβέτες και τρία γεφυροσκάφη με θώρακα. Επιπλέον αυτών, διέθετε εικοσιεννέα τορπιλοβόλα, δέκα πολεμικά πλοία διαφόρων τύπων και εβδομηνταεννέα αλλά βοηθητικά πλοία. Το εκτόπισμα των θωρηκτών και των κορβετών εκυμαίνοντο από 9.080 έως 9.100 τόνους, το σύνολο των πυροβόλων τους ήταν από 15 έως 31 και η ταχύτητά τους εκυμαίνετο από 11 έως 31 ναυτικά μίλια την ώρα (κόμβους). Παλαιότερα, ο στόλος αυτό ερχόταν δεύτερος σε ισχύ μετά τον αγγλικό στόλο, αλλά παρεμελήθη τελείως μετά τον ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1877-1878, ενώ απηγορεύθη η έξοδος των μεγάλων πλοίων από τον Κεράτιο Κόλπο, με συνέπεια να χάσει την μαχητική του ισχύ. Σε σχέση με τον ελληνικό στόλο της εποχής, ο οθωμανικός στόλος υπερείχε σε αριθμό σκαφών και εκτόπισμα, αλλά υστερούσε σε θωράκιση, ταχύτητα και ικανότητα προσωπικού.¹⁰⁷⁵ Έτσι, κατά τον ελληνοτουρκικό πόλεμο το 1897, εχρησιμοποιήθησαν πλοία διαφόρων τύπων και επιδόσεων.

Οι διαφορετικοί τύποι των πολεμικών πλοίων της εποχής ήταν οι παρακάτω: α) Τα αντιτορπιλικά ήταν τα πλοία τα οποία πήραν το όνομά τους από την αρχική αποστολή τους, η οποία ήταν η αντιμετώπιση τορπιλοβόλων σκαφών. Έφεραν ελαφρά πυροβόλα και τορπίλες. Γνωρίσματα του τύπου ήταν η έλλειψη θωράκισης, η ευελιξία και η μεγάλη ταχύτητα. Αρχικά σκάφη του τύπου ήταν εκτοπίσματος 600 έως 1300 τόνων, αλλά αργότερα τα μεγέθη ηυξήθησαν φτάνοντας μέχρι και 3.500 τόνους. β) Οι ατμοβαρίδες ήταν ατμοκίνητες κανονιοφόροι με πυροβολικό ισχυρότερο σε σχέση με άλλα πλοία του ίδιου μεγέθους. γ) Οι ατμομυδρομόνες ήταν πολεμικά ευέλικτα τρικάρτα πλοία με ιστιοφορία δρόμωνος και με ατμομηχανή για βοηθητική πρόωση. δ) Οι θωρακοβαρίδες ήταν ατμοβαρίδες με θωράκιση στο σκάφος και στα πυροβολεία. ε) Τα θωρηκτά έφεραν ισχυρές θωρακίσεις και πυροβόλα. στ) Οι κανονιοφόροι ήταν μικρά ιστιοφόρα ή μηχανοκίνητα πλοία με σχετικά ενισχυμένο πυροβολικό. ζ) Τα καταδρομικά ήταν πλοία διαφόρων μεγεθών (μεγαλύτερα των αντιτορπιλικών), μεγάλης ταχύτητας, χρησιμοποιούμενα για καταδρομές και γρήγορες μετακινήσεις. Λόγω της ταχύτητάς τους, τα πλοία αυτού του τύπου μπορούσαν να διαφεύγουν από τα ισχυρότερα θωρηκτά και λόγω του οπλισμού τους μπορούσαν να αντιμετωπίζουν τα ασθενέστερα αντιτορπιλικά. η) Τα Θωρακισμένα Καταδρομικά ήταν πλοία ταχύτερα από τα θωρηκτά με πυροβόλα και θωράκιση, κατά κανόνα, ισχυρότερα των καταδρομικών αλλά υποδεέστερα των θωρηκτών. θ) Τα οπλιταγωγά ήταν πλοία ειδικά για τη μεταφορά στρατευμάτων, συνήθως μετασκευασμένα ή επίτακτα επιβατικά ατμόπλοια. ι) Τα τορπιλοβόλα ήταν μικρά και ευέλικτα σκάφη που εδμιουργήθησαν κατά το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα, με κύριο οπλισμό τις τορπίλες.¹⁰⁷⁶

Συγκεκριμένα, το οθωμανικό πολεμικό ναυτικό διέθετε τα εξής πλοία: α) Το θωρηκτό «Μεσουδιέ» (εκτόπισμα 9.120 τόνων, ταχύτητα 13 μίλια, έτος ναυπήγησης 1874), β) τη θωρηκτή φρεγάτα «Χαμιντιέ» (εκτόπισμα 6.400 τόνων, ταχύτητα 12 μίλια), γ) την πυργωτή φρεγάτα «Οσμανιέ» (εκτόπισμα 6.400 τόνων, ταχύτητα 13 μίλια), δ) δύο καταδρομικά «Σεφκέτ» (εκτόπισμα 2.046 τόνων, ταχύτητα 11 μίλια, έτος ναυπήγησης 1892), ε) δύο καταδρομικά (εκτοπίσματος 400 και 250 τόνων, ταχύτητας 6,5 μιλίων, έτος ναυπήγησης 1875), στ) μία κανονιοφόρο (εκτόπισμα 400 τόνων, ταχύτητα 18 – 22 μίλια, έτη ναυπήγησης 1885 έως 1890).¹⁰⁷⁷ Την οικτρή κατάσταση του οθωμανικού ναυτικού στα τέλη του 19^{ου} αιώνα περιέγραφε σε αναφορά του ο δανός Πλοίαρχος *Christmas*: «...Από οκταετίας, δεν είχεν εξέλθει από τον Κεράτιον Κόλπον, ούτε και εστράφη ποτέ μηχανή τις ή πυροβόλον, έστω και προς συντήρησιν. Τα ύφαλα των πλοίων ήτο εξ ολοκλήρου κεκαλυμμένα δι' οστράκων, αι

¹⁰⁷⁵ Γενικό Επιτελείο Στρατού, «Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897», εκδ. Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού/ΓΕΣ, Αθήνα 1993, (από το βιβλίου του Πρίγκιπα Μακρ. Γουζάρα, «Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897»), σ. 75.

¹⁰⁷⁶ Αβτζιγιάννης Κωνσταντίνος, «Το πολεμικό ναυτικό (1912-1913)», περιοδικό «Πολεμικές Μονογραφίες», τεύχος 22, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα σσ. 6-7.

¹⁰⁷⁷ Ναξάκης Αντώνης, «Η δράση του πολεμικού ναυτικού στον πόλεμο του 1897», άρθρο στο περιοδικό «Πόλεμος και Ιστορία», τεύχος 9, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα Νοέμβριος 1997, σσ. 67-70.

μηχαναί ήταν παλαιοτάτου συστήματος, οι δε λέβητες εις τόσον ολέθριαν κατάστασιν, ώστε οι μηχανικοί δεν ετολούσαν ύψωσιν ατμού. Η αναπτύχθεισα κατά την έξοδον εκ του Κερατίου Κόλπου μέση ταχύτης ολοκλήρου της μοίρας ήτο 5–5,5 κόμβων». Κατά την εποχή εκείνη, πολλά από τα οθωμανικά πυροβόλα των πλοίων ήταν ακόμα εμπροστογεμή, όπως αυτά των 254 χιλ. του «Μεσουδιέ», των 300 χιλ. του «Χαμιδιέ» και των 120 χιλ. των δύο «Σερκέτ». Ανάλογη ήταν και η αναφορά του ρώσου αντιστρατήγου *Ezemann*, τον Μάιο του 1896, που αφορούσε το οθωμανικό πολεμικό ναυτικό.¹⁰⁷⁸ Η κατάσταση αυτή δεν εβελτιώθη ούτε όταν, στις παραμονές του ελληνοτουρκικού πολέμου του 1897, μετά την απόβαση στην Κρήτη του ελληνικού Σώματος στρατού με επικεφαλής των Συνταγματάρχη Τιμολέοντα Βάσσο, ο Σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ Β΄ διέταξε να γίνουν οι απαραίτητες επισκευές στα πλοία. Τότε ο οθωμανικός στόλος συνεκροτήθη σε τρεις Μοίρες. Η πρώτη Μοίρα, υπό τον Ναύαρχο Χασάν Ραχμή, απέπλευσε στις 7 Μαρτίου από τον Κεράτιο Κόλπο προς την θάλασσα του Μαρμαρά, περιλαμβάνοντας τα πλοία που ευρίσκοντο σε καλύτερη κατάσταση (τα θωρηκτά «Χαμιδιέ», «Οσμανιέ», «Μεσουδιέ» και «Αζίζιέ», την κορβέτα «Νεζμί Σερκέτ», το γεφυροσκάφος «Χιζπέρ» και τρία τορπιλοβόλα). Τα πλοία αυτά εξερχόμενα από τον Κεράτιο Κόλπο, παρουσίασαν αρκετές βλάβες. Έτσι η Μοίρα σε δύο μέρες έφτασε στην Λάμψακο και μετά από πλου τριών ημερών κατέπλευσε στα Δαρδανέλια όπου και αγκυροβόλησε κοντά στη θέση Ναγάρα. Τα πλοία δεύτερης Μοίρας προεβλέπετο να εξέλθουν στις 9 Απριλίου, αλλά είναι αμφίβολο εάν ποτέ, πράγματι εκινήθησαν. Μάλιστα, τρεις ημέρες προ της ενάρξεως του ελληνοτουρκικού πολέμου το 1897, ο οθωμανικός στόλος διετάχθη να εκτελέσει εκπαιδευτικές βολές πυροβολικού στον Μαρμαρά. Κατά τις ασκήσεις αυτές διεπιστώθη, ότι η ταχύτητα των πλοίων δεν υπερέβαινε τους 8 κόμβους, τα περισσότερα πυροβόλα ήταν άχρηστα και γενικά τα πλοία δεν ήταν σε θέση να λάβουν μέρος σε οποιαδήποτε πολεμική ενέργεια. Έτσι στις 6 Απριλίου (ημέρα κηρύξεως του ελληνοτουρκικού πολέμου), τέθηκε στον οθωμανικό στόλο μόνο η αποστολή παροχής βοήθειας στα επάκτεια πυροβολεία των στενών των Δαρδανελίων, από τα οποία δεν εξήλθε καθόλη την διάρκεια του πολέμου.¹⁰⁷⁹

20.4. Ιδεολογικές τάσεις και οργανώσεις που οδήγησαν στην στρατιωτική επανάσταση του 1908 και σε νέες οθωμανικές στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις

Η περίοδος της βασιλείας του Σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β΄, μπορεί να χαρακτηριστεί από την οικονομική εξάρτηση του οθωμανικού κράτους από τους δυτικούς πιστωτές του, την εισαγωγή της δυτικής τεχνολογίας και την προσπάθεια αποκλεισμού δυτικών ιδεών. Ήταν η εποχή που ξένοι ομολογιούχοι ασκούσαν τον έλεγχο της οθωμανικής οικονομίας, διευθύνοντας την μεθόδευση της εξόφλησης δανείων, αφού το 1881, το οθωμανικό δημόσιο χρέος ξεπερνούσε τις 100.000 χρυσές λίρες.¹⁰⁸⁰ Ήταν η εποχή που στην Αυτοκρατορία επικρατούσαν τρεις ιδεολογικές τάσεις: α) Ο «πανισλαμισμός», ο οποίος φιλοδοξούσε να αναδείξει τον Σουλτάνο–Χαλίφη πραγματικό αρχηγό όλων των πιστών μέσα και έξω από την Αυτοκρατορία και να τον θέσει επικεφαλής ενός ιερού πολέμου εναντίων των Δυνάμεων που αντιστρατεύονταν τις αρχές του ισλαμισμού, β) ο «οθωμανισμός» που πρέσβευε τη νομιμοφροσύνη προς τον εκάστοτε εκπρόσωπο της οσμμανικής δυναστείας και την κατάργηση των εθνικών ή θρησκευτικών διακρίσεων και ο «τουρκισμός», ή ο «παντουρανισμός». Η τελευταία ιδεολογική τάση εξέφραζε περισσότερο μία κοσμική απόκλιση που ταίριαζε περισσότερο με τον νέο φυλετικό εθνικισμό των οθωμανών

¹⁰⁷⁸ Ναζάκης Αντώνης, «Η δράση του πολεμικού ναυτικού στον πόλεμο του 1897», άρθρο στο περιοδικό «Πόλεμος και Ιστορία», τεύχος 9, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα Νοέμβριος 1997, σ 70.

¹⁰⁷⁹ Γενικό Επιτελείο Στρατού, «Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897», εκδ. Διεύθυνσης Ιστορίας, σσ. 75-77 (από ΔΙΣ/ΓΕΣ Τουρκίας, «Τουρκοελληνικός πόλεμος 1897», μετάφραση σσ. 64-66, Αντγού Μαζαράκη Αλεξ. «Ιστορική Μελέτη 1821-1897 και ο πόλεμος 1897», τόμος Ι).

¹⁰⁸⁰ «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Εκδοτική Αθηνών, τόμος ΙΔ΄, Αθήνα 1977, σ. 254.

Αξιοματικών αφού απηγόρευε την εξάλειψη των μειονοτήτων στην πολυεθνική οθωμανική κοινωνία. Ήταν κατασκευασμένη από τουρκομάνους διανοούμενους εξόριστους από την Ρωσία, οι οποίοι οραματίζονταν την αναβίωση του κράτους του Τζέγκινς Χαν ή του Ταμερλάνου με την ένωση όλων των τούρκων.¹⁰⁸¹ Οι «Νέοι οθωμανοί» ήταν ευσεβείς μουσουλμάνοι και οθωμανοί πατριώτες, που αναπολούσαν με νοσταλγία την εποχή του Ισλάμ και την εποχή του μεγαλείου της Αυτοκρατορίας.¹⁰⁸²

Η αναζήτηση ενός νέου ιδεολογήματος που θα τάραζε τα μέχρι τότε θολά νερά των δεδομένων και αναμφισβήτητων, ξεκίνησε το 1889, όταν τέσσερις φοιτητές ίδρυσαν την «*İttihad-i Osmani Cemiyeti*» (= Ιττιχάτ-ι Οσμανί Τζεμιγετί, δηλ. Επιτροπή για την οθωμανική Ενότητα) που είχε σκοπό να αποκαταστήσει το σύνταγμα και το κοινοβούλιο.¹⁰⁸³ Η κίνηση που περιελάμβανε μία ποικιλία απόψεων εξέφραζε και την ανομοιογένεια των οπαδών της. Η Εταιρεία αυτή επετέλεσε μαζί με οθωμανούς φιλελεύθερους εξόριστους στο Παρίσι την απαρχή της κίνησης των Νεότουρκων ενώ τα μέλη της ήταν μουσουλμάνοι, δημόσιοι υπάλληλοι, πρίγκιπες, μικροαστοί, στρατιωτικοί, χριστιανοί ορθόδοξοι, μαρωνίτες, αρμένιοι και εβραίοι, που προσπαθούσαν να βρουν μία κοινή γραμμή πλευσης.¹⁰⁸⁴ Τα ιδρυτικά της μέλη ήταν οι φοιτητές της Στρατιωτικής Σχολής Ιατρικών Επιστημών Ισάκ Σουκούτι, Μεχμέτ Ρεσίτ, Αμπντουλάχ Τσεβντέτ, Ιμπραήμ Τέμο και Χουσεϊνζέιτ Αλή, που ωθούμενοι από τις πρακτικές κρατικής καταπίεσης και την συνεχή απώλεια οθωμανικών εδαφών (την ίδια στιγμή που ο οθωμανικός στρατός έκανε ασκήσεις σκοποβολής χωρίς πυρομαχικά, ενώ το οθωμανικό ναυτικό δεν είχε την δυνατότητα να βγει έξω από τον Κεράτιο), απεφάσισαν να συμβάλουν στην αλλαγή αυτής παραπαίουσας κατάστασης.¹⁰⁸⁵ Οι ιδέες της Μυστικής «*Εταιρείας για την Οθωμανική Ένωση*», γοήτευαν πλήθος κόσμου και έσπευσαν να γίνουν μέλη της. Μετά την ανάληψη της ηγεσίας της οργάνωσης από τον Αχμέτ Ριζά, το 1895, αυτή μετονομάστηκε σε «*İttihat ve Terakki Cemiyeti*» (= Ιττιχάτ βε Τερακκί Τζεμιγετί, δηλ. Επιτροπή Ένωση και Πρόοδος).¹⁰⁸⁶ Εξεδόθη και εφημερίδα με τον τίτλο «*Meshveret*». Ανάμεσα στους ιδρυτές της «*Meshveret*» εκτός του μουσουλμάνου Αμχέτ Ριζά, περιλαμβάνοντο ο εβραίος Αλμπέρ Φονά, ο έλληνας Αριστείδης Πασάς και ο λιβανέζος άραβας χριστιανός Χαλίμ Τζανέμ, πράγμα συμβολικό για την Επιτροπή, καθότι προκαλούσε πολλά έθνη να ενωθούν υπό οθωμανική διακυβέρνηση.¹⁰⁸⁷ Και όμως, στα τέλη του 19ου αιώνα, οι στρατιωτικοί της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, είχαν αρχίσει να αισθάνονται περισσότερο «τούρκοι» παρά «οθωμανοί». Το 1897, κατά την διάρκεια του οθωμανοελληνικού πολέμου, ο πρώτος «τούρκος» ποιητής, ο Μεχμέτ Εμίν Μπέη, δημοσίευσε το ποίημα του «*Ben bir turkim*» (= Είμαι ένας τούρκος). Το πρώτο τετράστιχο έχει ως εξής: «*Είμαι ένας τούρκος, η θρησκεία και η φυλή μου είναι μεγάλες. Το στήθος μου και το μεδούλι μου είναι γεμάτα φωτιά. Κάθε άνδρας είναι υπηρέτης της πατρίδας. Είμαι γιός τούρκου, δεν θα μείνω σπίτι μου, θα πάω*».¹⁰⁸⁸

Παρ' όλον του ότι το κίνημα αντίδρασης διαρκώς οργανώνετο, ο Σουλτάνος δεν συνειδητοποίησε ότι έπρεπε να προβεί σε δραστικές μεταρρυθμίσεις. Αντίθετα, πολλοί

¹⁰⁸¹ "Ιστορία του Ελληνικού Έθνους", Εκδοτική Αθηνών, τόμος ΙΔ', Αθήνα 1977, σ. 254.

¹⁰⁸² Zürcher J. Erik, "Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας", εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σ. 118, εκφραστής των νεοοθωμανικών απόψεων ήταν και ο διευθυντής της εφημερίδας «*Τασβίρ-ι Εφκάρ*» (= Απεικόνιση της γνώμης), Νομίκ Κεμάλ, ο οποίος υπεστήριζε φιλελεύθερες αξίες με ισλαμικά επιχειρήματα. Γι' αυτόν, ο όρκος υποταγής των ηγετών της ισλαμικής κοινότητας στο νέο χαλίφη, όταν αυτός ανέβαινε στον θρόνο, αποτελούσε την επικύρωση εντός κοινωνικού συμβολαίου ανάμεσα στον λαό και στον ηγεμόνα. Το 1865, ο Νακόμ Κεμάλ, ίδρυσε μία μυστική εταιρεία που ονομάστηκε «*Ιττιφάκ-ι Χαμιγέτ*» (= πατριωτική συμμαχία) που είχε ως πρότυπο τους Καραμπινιέρους στην Ιταλία και στόχο την εισαγωγή ενός πατριωτικού, συνταγματικού και κοινοβουλευτικού καθεστώτος.

¹⁰⁸³ Zürcher J. Erik, "Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας", εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σ. 140.

¹⁰⁸⁴ "Ιστορία του Ελληνικού Έθνους", Εκδοτική Αθηνών, τόμος ΙΔ', Αθήνα 1977, σ. 254.

¹⁰⁸⁵ Koker Osman, "Η Ένωση και η Πρόοδος", άρθρο στο περιοδικό "Ιστορικά", εφημ. Ελευθεροτυπίας, τόμος 13^{ος}, τεύχος 126, εκδ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα Μάρτιος 2002, σ. 10, ο Osman Koker είναι τούρκος δημοσιογράφος, πρώην αρχισυντάκτης της μηνιαίας επιθεώρησης «Κοινωνική Ιστορία».

¹⁰⁸⁶ Zürcher J. Erik, "Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας", εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σ. 140.

¹⁰⁸⁷ Koker Osman, "Η Ένωση και η Πρόοδος", άρθρο στο περιοδικό "Ιστορικά", εφημ. Ελευθεροτυπίας, τόμος 13^{ος}, τεύχος 126, εκδ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα Μάρτιος 2002, σ. 11.

¹⁰⁸⁸ Ζαρεβάντ (Ζαβέν και Βαρτούη Ναλμπαντιάν), «Παντουρανισμός-Η περί του ενομένου και ανεξάρτητου Τουράν», μετάφραση Σήφης Κασσιάν, εκδ. Ρήσος, Αθήνα 1991, σ. 35.

φοιτητές συνελήφθησαν και εξορίστησαν, ενώ άνθρωποι με πολιτική επιρροή κατέφυγαν στην Ευρώπη παρέχοντας υποστήριξη στην Επιτροπή. Μάλιστα ο Νταμάτ Μαχμούντ Πασάς (που είχε παντρευτεί την κόρη του Αμπντούλ Χαμίτ Β΄), διέφυγε στο εξωτερικό μαζί με τους δύο γιούς του (τον Σαμπαχεντίν μπέη και τον Λουντφουλάχ μπέη) που συμμετείχαν στις δραστηριότητες της Επιτροπής, προσφέροντας και οικονομική υποστήριξη.¹⁰⁸⁹ Κατά το πρώτο Συνέδριο της Επιτροπής του 1902, αντιπροσωπεύθησαν όλες οι εθνότητες της Αυτοκρατορίας. Η πλειοψηφία, που περιελάμβανε τις αρμενικές οργανώσεις και την ομάδα του Σαμπαχεντίν, διεκήρυξε ότι, τόσο η βία όσο και η διεθνής παρέμβαση στην Αυτοκρατορία ήταν αποδεκτές ως μέσα για να απομακρυνθεί ο Αμπντούλ Χαμίτ. Ο Αχμέτ Ριζά διεφώνησε, υπό τον φόβο μήπως κινδυνέψει η ανεξαρτησία της Αυτοκρατορίας. Μετά το Συνέδριο η διάσπαση επεσημοποιήθη, όταν ο πρίγκιπας ίδρυσε πρώτα την «*Επιτροπή Οθωμανών Φιλελευθέρων*» και στη συνέχεια, το 1906, την «*Tesebbus-u Sahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti*» (= Τερεμπύς-ου Σαχσί βε Αντέμ-ι Μερκιζιγέτ Τζεμιγετί, δηλ. Επιτροπή για την ιδιωτική πρωτοβουλία και την αποκέντρωση). Ο Σαμπαχεντίν προσπάθησε να οργανώσει ένα στρατιωτικό πραξικόπημα με την βοήθεια της οθωμανικής φρουράς στην Τριπολίτιδα, αλλά απέτυχε.¹⁰⁹⁰

Όσοι ετάχθησαν με το μέρος του Αχμέτ Ριζά, ίδρυσαν την «*Επιτροπή για την Ένωση και την Πρόοδο*», εκδίδοντας ένα νέο περιοδικό το «*Συμβούλιο για την Κοινότητα των Πιστών*».¹⁰⁹¹ Οι οπαδοί του Σαμπαχεντίν ήταν υπέρμαχοι ενός ομοσπονδιακού συστήματος σύμφωνα με το οποίο οι θρησκευτικές εθνότητες της Αυτοκρατορίας θα απολάμβαναν σχετική αυτονομία και υπεστήριζαν την ατομική επιχείρηση και την ελευθερία. Αντίθετα η οργάνωση του Αχμέτ Ριζά ήταν περισσότερο «εθνικιστική», αφού υπεστήριζε την επιβολή του τουρκικού στοιχείου μέσα από ένα σύστημα συγκεντρωτικής εξουσίας, υποστηρίζοντας ριζοσπαστικές μεταρρυθμίσεις μέσα από απόψεις τουρκοκεντρικές, ελιτιστικές και αυταρχικές. Με τον τρόπο αυτόν, η «εθνικιστική» αυτή οργάνωση είχε την μεγαλύτερη απήχηση στους οθωμανούς Αξιωματικούς.¹⁰⁹² Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1902 έως 1906, η «*Οθωμανική Φιλελεύθερη Επιτροπή*» διελύθη, ενώ το 1907, η «*Επιτροπή για την Ένωση και την Πρόοδο*», ύστερα από προσπάθειες των Ναζίμ μπέη και Μπαχαντίν Σακίρ, συγχωνεύθη με την ηλικίας ενός έτους «*Επιτροπή για την οθωμανική ελευθερία*». Η «*Osmanlı Hürriyet Cemiyeti*» (= Οσμανλί Χουρριγέτ Τζεμιγετί, δηλ. Επιτροπή για την οθωμανική ελευθερία) ιδρύθη στην Θεσσαλονίκη το 1906 κυρίως από στρατιωτικούς. Αρχηγός ήταν ένας ταχυδρομικός υπάλληλος, ο Μεχμέτ Ταλαάτ, ενώ ανεμείχθησαν Αξιωματικοί της Τρίτης Οθωμανικής Στρατιάς με έδρα της Θεσσαλονίκη και της Δεύτερης με έδρα την Αδριανούπολη. Τον ηγετικό ρόλο έπαιξε ο Ταγματάρχης Ενβέρ της Τρίτης Στρατιάς. Το 1907, η ομάδα αυτή ενώθηκε με την ομάδα των οπαδών του Αχμέτ Ριζά στο Παρίσι. Τον Οκτώβριο, η νέα οργάνωση που περιήλθε από την ένωση, ονομάσθη «*Επιτροπή Ένωση και Πρόδος*».¹⁰⁹³ Ήδη από το 1906, ομάδες οθωμανών Αξιωματικών οργανώνοντο σε επαναστατικές συσπειρώσεις, όπως ήταν η «*Εταιρεία της Πατρίδας και της Ελευθερίας*» η οποία ιδρύθη στην Δαμασκό το φθινόπωρο του 1906 και ένα από τα μέλη της ήταν ο Μουσταφά Κεμάλ. Εν τω μεταξύ, πρώην χαμηλόβαθμοι Αξιωματικοί είχαν ανέλθει στην ιεραρχία διαθέτοντας άνδρες και όπλα υπό τις διαταγές τους.¹⁰⁹⁴

¹⁰⁸⁹ Koker Osman, «*Η ένωση και η Πρόδος*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά*», εφημ. Ελευθεροτυπίας, τόμος 13^{ος}, τεύχος 126, εκδ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα Μάρτιος 2002, σ. 12.

¹⁰⁹⁰ Zürcher J. Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σ. 142.

¹⁰⁹¹ Koker Osman, «*Η ένωση και η Πρόδος*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά*», εφημ. Ελευθεροτυπίας, τόμος 13^{ος}, τεύχος 126, εκδ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα Μάρτιος 2002, σ. 12.

¹⁰⁹² «*Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*», Εκδοτική Αθηνών, τόμος ΙΔ΄, Αθήνα 1977, σ. 254.

¹⁰⁹³ Zürcher J. Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004, σσ. 143-144.

¹⁰⁹⁴ Ζαβανός Γεώργιος, «*Η επανάσταση των νεότουρκων (1908)*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά Θέματα*», τεύχος 45, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Νοέμβριος 2005, σ. 97.

20.5. Η στρατιωτική επανάσταση του 1908

Κατά την περίοδο πριν από την επανάσταση των νεοτούρκων, η Αυτοκρατορία ευρίσκετο στο χείλος της οικονομικής καταστροφής, αφού το δημόσιο χρέος της εκάλυπτε το ένα τρίτο του εθνικού εισοδήματος, με το ευρωπαϊκό κεφάλαιο να έχει διεισδύει βαθιά στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ο έλεγχος του μεγαλύτερου τμήματος του συγκοινωνιακού συστήματος και ένας μεγάλος αριθμός βιομηχανιών όπως του καπνού και του ηλεκτρισμού, ηλέγχοντο από το ευρωπαϊκό κεφάλαιο, με το καθεστώς των δρομολογήσεων να επεκτεινέτο ολοένα και περισσότερο σε βάρος της Αυτοκρατορίας προς όφελος των ξένων.¹⁰⁹⁵ Τερματισμό σ' αυτό το τέλμα που μάστιζε το κράτος προσπάθησε να δώσει η «Επιτροπή για την Ένωση και την Πρόοδο», το 1908, όταν μέλη της, Αξιωματικοί του στρατού, είχαν αυξήσει την επιρροή τους στις στρατιωτικές Μονάδες. Τότε ο Ενβέρ μπέης και ο Νιγιαζί μπέης εσχμάτισαν στρατιωτικές ομάδες και ονομάστηκαν «*mill tabur*» (= εθνικά τάγματα) και κατέφυγαν στα βουνά. Ο Σεμσί πασάς, που εστάλη από το παλάτι με σκοπό να αντιμετωπίσει τα περιστατικά αυτά, εφονεύθη στο Μοναστήρι και ένας άλλος, ο Οσμάν πασάς, απήχθη και μετεφέρθη στα βουνά.¹⁰⁹⁶ Η πρόταση του βρετανού υπουργού Εξωτερικών *Sir Edward Grey*, τον Μάρτιο του 1908, για αυτονομία της Μακεδονίας, επέσπευσε τις ενέργειες του νεοτουρκικού κινήματος που απετελείτο κυρίως από Αξιωματικούς του τρίτου Σώματος του οθωμανικού στρατού και είχε έδρα την Θεσσαλονίκη, ενώ ήδη η οργάνωση είχε αρχίσει να διαβρώνεται από πράκτορες της Πύλης. Τον Ιούνιο του 1908, οι εθνικιστές νεότουρκοι της Θεσσαλονίκης εκινήθησαν αστραπιαία πετυχαίνοντας τον σκοπό τους και στέλνοντας τελεσίγραφο στον Αμπντούλ Χαμίτ Β', να επαναφέρει το Σύνταγμα του 1876, μέσα σε εικοσιτέσσερις ώρες.¹⁰⁹⁷ Υποκύπτοντας στις παραινέσεις των συμβούλων του, ο Σουλτάνος ανεγνώρισε, τον Ιούλιο του 1908, την ισχύ του Συντάγματος, προσπαθώντας να κερδίσει χρόνο για να οργανώσει αντεπανάσταση.¹⁰⁹⁸ Τρεις μήνες αργότερα, στην Αυτοκρατορία προσετέθη ακόμα ένα πλήγμα, όταν η Αυστρία φρόντισε να προσαρτήσει ταχύτατα την Βοσνία–Ερζεγοβίνη, κατόπιν συμφωνίας με την Ρωσία.¹⁰⁹⁹ Η θέση του Σουλτάνου ήταν πλέον εξαιρετικά απελπιστική.

Στα τέλη Μαρτίου 1909, οι Δυνάμεις που αντιπολιτεύονταν τη νεοτουρκική πολιτική, δηλ. φιλελεύθεροι, οπαδοί του Σουλτάνου και φανατικοί ισλαμιστές, επεχείρησαν να καταλάβουν με την βία την εξουσία στην Κωνσταντινούπολη. Όμως η έλευση του στρατού του νεοτουρκικού Κομιτάτου στην Κωνσταντινούπολη, στα μέσα Απριλίου του 1909, κατέστειλε το αντικίνημα.¹¹⁰⁰ Αμέσως, ο Σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ, εθεωρήθη από τους νεότουρκους, υπεύθυνος για την αντεπανάσταση και αντεκατεστάθη από τον Μωάμεθ Ε' Ρεσάντ που είχε περάσει όλη του τη ζωή εγκάθειρος μέσα στο παλάτι. Με την αναθεώρηση του Συντάγματος του 1909 που έγινε αμέσως, ο νέος Σουλτάνος εστερήθη από τη δυνατότητα να διαλύει τη Βουλή και έτσι έγινε, μόνο, ένα απλό σύμβολο εξουσίας.¹¹⁰¹

¹⁰⁹⁵ Ζαβανός Γεώργιος, «Η επανάσταση των νεότουρκων (1908)», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», τεύχος 45, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Νοέμβριος 2005, σ. 92.

¹⁰⁹⁶ Koker Osman, «Η Ένωση και η Πρόοδος», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά», εφημ. Ελευθεροτυπίας, τόμος 13^{ος}, τεύχος 126, εκδ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα Μάρτιος 2002, σ. 13.

¹⁰⁹⁷ «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Εκδοτική Αθηνών, τόμος ΙΔ', Αθήνα 1977, σ. 255.

¹⁰⁹⁸ Ζαβανός Γεώργιος, «Η επανάσταση των νεότουρκων (1908)», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», τεύχος 45, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Νοέμβριος 2005, σ. 94.

¹⁰⁹⁹ Γιαννουλόπουλος Γιάννης, «Η ευγενής μας τύφλωσις», εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 1999, σ. 205.

¹¹⁰⁰ Ψήλος Χριστόφορος, «Η πολιτική της οθωμανοποίησης», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά», εφημ. Ελευθεροτυπία, τόμος 13^{ος}, τεύχος 126, εκδ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα Μάρτιος 2002, σσ. 34-36

¹¹⁰¹ «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Εκδοτική Αθηνών, τόμος ΙΔ', Αθήνα 1977, σ. 255.

21. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΠΡΩΤΟ

Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΜΩΑΜΕΘ Ε΄ (ΡΕΣΑΝΤ), (1909 – 1918)

21.1. Η περίοδος βασιλείας του Σουλτάνου Μωάμεθ Ε΄ Ρεσάντ

Ο προτελευταίος Σουλτάνος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, Μωάμεθ Ε΄ Ρεσάντ, ήταν γιός του Αμπντούλ Μετζίτ και αδελφός των Σουλτάνων Μουράτ Ε΄ και Αμπντούλ Χαμίτ Β΄. Ανέβηκε στον θρόνο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, το 1909, μετά την ανατροπή του τελευταίου, ο οποίος τον κρατούσε έως τότε περιορισμένο στα ανάκτορα. Πειθαρχώντας απόλυτα στην πολιτική των Νεοτούρκων, βασιλεύσε επί 9 έτη, έως το 1918. Κατά την διάρκεια της βασιλείας του, η χώρα του εσυρικνώθη, όταν εμπλεκόμενη σε πόλεμο με τους Ιταλούς (1911 – 1912) έχασε την Τρίπολη στην Βόρειο Αφρική, και κατόπιν κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912 – 1913), απώλεσε όλες σχεδόν τις ευρωπαϊκές κτήσεις της. Πιεζόμενος να αποδεχθεί την συστράτευση της χώρας του με τις Κεντρικές Δυνάμεις κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, πέθανε στις 3 Ιουλίου του 1918, λίγο πριν την δυσμενή, για τη χώρα του, Συνθήκη ανακωχής του Μούδρου (Οκτ. 1918). Τον διαδέχθη ο αδελφός του Μωάμεθ ΣΤ΄ Βαχιντεντίν, ενώ όλη σχεδόν η Αυτοκρατορία ευρίσκετο υπό την κυριαρχία των Συμμάχων.¹¹⁰²

21.2. Νεότουρκοι και εξουσία

Το καλοκαίρι του 1909, άρχισαν να προωθούνται μέσα στο οθωμανικό κοινοβούλιο μία σειρά νόμων οι οποίοι έθιγαν τα συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα των μη μουσουλμάνων, περιορίζοντας σημαντικά τις ελευθερίες τους. Ήδη η «*Επιτροπή Ένωση και Πρόοδος*» με ηγέτη της τον Μαχμούτ Σεβκέτ πασά είχαν κηρύξει στρατιωτικό νόμο στην Αυτοκρατορία. Ορισμένοι από τους νόμους υπεχρέωναν τους μη μουσουλμάνους να στρατολογούνται εξαναγκάζοντας έλληνες και εβραίους σε αφομοίωση με τους μουσουλμάνους. Ο οικουμενικός Πατριάρχης Ιωακείμ Γ΄, όπως και ο Μεγάλος Ραβίνος προσπάθησαν από κοινού να πείσουν τη οθωμανική κυβέρνηση να συγκροτήσει ξεχωριστές ομάδες για τους μη μουσουλμάνους στρατιώτες, επιτρέποντάς τους να υπηρετούν στις περιοχές απ' όπου κατήγοντο. Η οθωμανική ηγεσία δεν έλαβε καθόλου υπ' όψιν αυτές τις παρακλήσεις, παρ' όλου του ότι, εφοβείτο, ότι η ύπαρξη μεγάλου αριθμού μη μουσουλμάνων στρατιωτών ήταν δυνατόν να υπονομεύσει την ενότητα του στρατεύματος, εξελισσόμενη σε απειλή για την εσωτερική ασφάλεια του κράτους. Τελικά, οι μη μουσουλμάνοι στρατιώτες που ενσωματώθηκαν στις οθωμανικές ένοπλες Δυνάμεις ήταν πολύ λίγοι (περίπου 8.000 κατεγράφησαν από τις περιοχές της Ευρωπαϊκής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, το 1908).¹¹⁰³ Ήταν η εποχή που το Κομιτάτο «*Ένωση και Πρόοδος*» ήταν παντοδύναμο, αφού κυβέρνησε την Οθωμανική Αυτοκρατορία μέχρι την διάλυσή της το 1918 (με εξαίρεση μία σύντομη διακοπή από τον Ιούλιο του 1912 μέχρι τον Ιανουάριο του 1913).¹¹⁰⁴ Το Σώμα των οθωμανών Αξιωματικών ανεδείχθη παντοδύναμο, ως η πρώτη τουρκική –εθνικιστική– πολιτική ομάδα της Αυτοκρατορίας μετετρέποντας τον στρατό σε μία από τις φανατικότερες φιλοδυτικές ομάδες, μετά μάλιστα από τον σταδιακό εκδιωγμό μουσουλμάνων μη τουρκικής καταγωγής (αλβανών και αράβων), από το στράτευμα. Επίσης, με την ίδρυση του

¹¹⁰² “*Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*”, τόμος Ζ΄, Εκδοτική Αθηνών, 1991, σ. 142.

¹¹⁰³ Ψήλος Χριστόφορος, “*Η πολιτική της οθωμανοποίησης*”, άρθρο στο περιοδικό “*Ιστορικά*”, εφημ. Ελευθεροτυπία, τόμος 13^{ος}, τεύχος 126, εκδ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα Μάρτιος 2002, σσ. 34-36.

¹¹⁰⁴ Τότε, το 1912, μία ομάδα αξιωματικών που αυτοαποκαλούντο «*Σωτήρες*», με επικεφαλής τον Συνταγματάρχη Σαδίκ Έπαωσε προσωρινά το καθεστώς των «*Ένωτικών*». Παρ' όλη την διάσπαση του Σώματος των Αξιωματικών, η θέση τους εξηκολούθησε να είναι κυρίαρχη, πράγμα που επιβεβαίωσε την αδυναμία των πολιτικών, (από το βιβλίο του Γεράσιμου Καραμπελιά, «*Ο ρόλος των ενόπλων δυνάμεων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και της Ελλάδος*, Αθήνα 1998, σ. 60).

Συμβουλίου στρατιωτικών υποθέσεων (που απετελείτο από τον Αρχηγό του Γενικού Επιτελείου και των Διοικητών των μεγαλύτερων περιφερειακών Μονάδων υπό την Προεδρία του Υπουργού Πολέμου), εθεσμοθετήθη και η διακοπή των στενών επαφών μεταξύ του Σώματος των Αξιωματικών και τον Σουλτάνου. Ο Μαχμούτ Σεβκέτ Πασάς είχε τεθεί υπεράνω των νόμων της Πολιτείας αφού οι πολιτικοί, πλέον, είχαν περιορισμένη συμβολή στην εξέλιξη της πολιτικής ζωής της χώρας, αν αναλογιστούμε, ότι ακόμα και ο Υπουργός Πολέμου, ο μοναδικός σύμβουλος της κυβέρνησης με αρμοδιότητα τα θέματα που απασχολούσαν το στράτευμα, ήταν και ο ίδιος ανώτατος Αξιωματικός.¹¹⁰⁵

Η εξουσία παρέμεινε στα χέρια των νεοτούρκων μέχρι το 1918, (με εξαίρεση μία ολιγόμηνη περίοδο), προσανατολιζόμενη στον τουρκικό εθνικισμό, ειδικότερα, μάλιστα μετά την αραβική εξέγερση και τους Βαλκανικούς Πολέμους.¹¹⁰⁶ Η δεκαετία κατά την οποία κυβέρνησαν οι νεότουρκοι, αποτελεί σημαντική περίοδο μετασχηματισμού της πολυεθνικής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η επανάσταση αυτή έφερε στην εξουσία μία γενιά νεαρών στρατιωτικών, υπαλλήλων και διανοουμένων που είχαν μορφωθεί στα εκπαιδευτικά ιδρύματα που δημιούργησαν οι μεταρρυθμίσεις τον 19^ο αιώνα, επηρεαζόμενοι από τα ευρωπαϊκά πνευματικά και πολιτικά κινήματα και από τους τούρκους διανοουμένους της εποχής του Αμπντούλ Χαμίτ Β'.¹¹⁰⁷

21.3. Οι οθωμανικές στρατιωτικές Δυνάμεις προ της ενάρξεως των Βαλκανικών Πολέμων

21.3.1. Ο οθωμανικός στρατός προ της ενάρξεως των Βαλκανικών Πολέμων

• Η οργάνωση του οθωμανικού στρατού

Προ της επαναστάσεως του 1908, ο οθωμανικός στρατός ήταν σχετικά πεπαλαιωμένος όπως και τα όπλα του λόγω ελλείψεως χρημάτων, ενώ οι Αξιωματικοί παρέμεναν για καιρό απλήρωτοι. Ουσιαστικά η επανάσταση του 1908 ήταν η αντίδραση νέων Αξιωματικών ενός εξαθλιωμένου στρατού, που δεν μπορούσαν να ικανοποιήσουν ούτε τις βασικές ανθρώπινες τους ανάγκες, αφού οι οικογένειές τους λιμοκτονούσαν. Ήταν η αγανάκτηση ευφειών Αξιωματικών, με σύγχρονη εκπαίδευση σε ένα παρωχημένο στρατό.¹¹⁰⁸ Μετά το 1909, κατεβλήθησαν περισσότερες προσπάθειες για εκσυγχρονισμό του οθωμανικού στρατού και ναυτικού, ενώ ηγοράσθη νέος εξοπλισμός. Ανεδιοργανώθη ο στρατός εφεδρείας και εδημιουργήθησαν ιατρικές και κτηνιατρικές στρατιωτικές υπηρεσίες και νέα κέντρα κατάρτισης τυφεκιοφόρων.¹¹⁰⁹

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία εισήλθε σε μία νέα φάση στρατιωτικής αναδιοργάνωσης, που όμως έμεινε ημιτελής λόγω της ταχείας εξέλιξης των γεγονότων, που την έφεραν αντιμέτωπη με τέσσερα βαλκανικά κράτη, το 1912. Έως τότε ο οθωμανικός στρατός εβασίζετο στις Μονάδες «*nizam*» που ήταν εκπαιδευμένοι στρατιώτες και πολύ καλά εξοπλισμένοι, καθώς και στις Μονάδες εφεδρών «*redif*» οι οποίες εχαρακτηρίζοντο από χαμηλό ηθικό, μην έχοντας διάθεση να πολεμήσουν. Με την βαλκανική αναμέτρηση να πλησιάζει, ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα των οθωμανών ήταν η μεταφορά στρατιωτικών Μονάδων «*nizam*» από τα ασιατικά, στα ευρωπαϊκά εδάφη, πράγμα

¹¹⁰⁵ Καράμπελας Γεράσιμος, «Ο ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και της Ελλάδας», Αθήνα 1998, σσ. 58-60.

¹¹⁰⁶ Koralurk Murat, «Νεότουρκοι και οικονομία», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά» εφημ. Ελευθεροτυπίας, τόμος 13^{ος}, τεύχος 126, εκδ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα, Μάρτιος 2002, 26, ο Murat Koralurk είναι τούρκος καθηγητής της Σχολής Οικονομίας και Διοίκησης του Οικονομικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Μαρμαρά.

¹¹⁰⁷ Μπούρα Αικατερίνη, «Οι Νεότουρκοι και οι Έλληνες», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά», εφημ. Ελευθεροτυπία, τόμος 13^{ος}, τεύχος 126, εκδ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα Μάρτιος 2002, σ. 40.

¹¹⁰⁸ Ζαβανός Γεώργιος, «Η επανάσταση των νεότουρκων (1908)», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», τεύχος 45, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Νοέμβριος 2005, σ. 98.

¹¹⁰⁹ Nicole David-Ruggeri Raffaele, «The Ottoman Army (1914-18)», Osprey Publishing Ltd, Oxford 1994, σ. 7.

ακατόρθωτο, λόγω της απόλυτης κυριαρχίας του ελληνικού πολεμικού στόλου στο Αιγαίο. Ο φόβος της απόλυτης ελληνικής υπεροπλίας στο Αιγαίο, ήταν ο λόγος που τελικά ηνάγκασε τους οθωμανούς να ενσωματώσουν τους εφεδρους, που προορίζοντο να συγκροτήσουν ξεχωριστές Μονάδες, στον τακτικό στρατό, με συνέπεια να μειωθεί κατά πολύ η ποιότητα και η αποτελεσματικότητα των Μονάδων.¹¹¹⁰

Πέραν των τακτικών οθωμανικών στρατιωτικών Μονάδων, η νεοτουρκική πολιτική ως προς τον στρατό, προέβλεπε και τον σχηματισμό μουσουλμανικών αντάρτικων Σωμάτων. Ήδη, από το καλοκαίρι του 1910, όταν οι χριστιανοί κομιτατζήδες έκαναν την εμφάνισή τους και πάλι στη μακεδονική ύπαιθρο για να αντισταθούν στην εθνικιστική πολιτική των νεοτούρκων, πολλές μουσουλμανικές συμμορίες είχαν δραστηριοποιηθεί στις επαρχίες Κοσσυφοπεδίου, Μοναστηρίου και Θεσσαλονίκης, με επίκεντρο την τελευταία. Η δράση των μουσουλμάνων ανταρτών περιελάμβανε επιθέσεις σε χριστιανικά χωριά, συμπλοκές με χριστιανούς κομιτατζήδες (βούλγαρους και έλληνες) και δολοφονίες στελεχών χριστιανών κομμάτων, σε στενή συνεργασία με ντόπιες νεοτουρκικές επιτροπές και την οθωμανική χωροφυλακή. Για παράδειγμα, μόνο στην περιοχή του Λαγκαδά, κοντά στην Θεσσαλονίκη, είχε συγκροτηθεί στα τέλη του 1910, αντάρτικο Σώμα από 200 μουσουλμάνους, με την υποστήριξη του νεότουρκου καϊμακάμη Τζελάλ μπέη και του τοπικού αρχηγού της αστυνομίας Σαλί εφέντη. Το Σώμα αυτό ευθύνεται για τη δολοφονία οκτώ ελλήνων, μόνο κατά την περίοδο Οκτωβρίου – Νοεμβρίου 1910.¹¹¹¹

Προ της ενάρξεως του Α΄ βαλκανικού πολέμου, οι τακτικές οθωμανικές στρατιωτικές Δυνάμεις ήταν διασπασμένες σε πολλά μέτωπα και με κλονισμένη την αυτοπεποίθησή τους, λόγω της αρνητικής, για την Αυτοκρατορία, έκβαση του ιταλοοθωμανικού πολέμου. Διέθεταν επτά Σώματα στρατού (22 Μεραρχίες πεζικού, δύο Μεραρχίες ιππικού και εικοσιέξι ανεξάρτητες Μεραρχίες).¹¹¹² Η συνολική Δύναμη του οθωμανικού στρατού ανήρχετο σε 340.000 πεζούς, 6.000 ιππείς και 850 πυροβόλα.¹¹¹³ Οι αρμόδιες για την επιστράτευση οθωμανικές αρχές, κατάφεραν να συγκροτήσουν ακόμα 26 ανεξάρτητες Μεραρχίες «*redif*». Οι συγκεκριμένες Δυνάμεις ενετάχθησαν σε δύο Στρατιές, την Στρατιά Θράκης (η οποία ετοποθετήθη μεταξύ Αδριανούπολης - Σαράντα Εκκλησιών - Μπαμπαέση- Εσκή - Διδυμοτείχου) και τη Στρατιά Μακεδονίας (που εκάλυψε την μέση κοιλάδα Αξιού, μεταξύ Σκοπίων και Βελεσσών). Ο υπουργός Στρατιωτικών Ναζίμ πασά, ήταν ο γενικός Αρχιστράτηγος του οθωμανικού στρατού, με τον Χασάν Ταξίν πασά ως επιτελάρχη και τον Ζαχίρ πασά ως επικεφαλής των Δυνάμεων που ήταν στραμμένες εναντίον των Ελλήνων. Ο Αμπντουλάχ πασά είχε ορισθεί ως επικεφαλής των οθωμανικών Δυνάμεων εναντίον των βουλγάρων, ο Ζεκή πασά είχε ορισθεί εναντίον των σέρβων και ο Χασάν Ριζά πασά εναντίον των μαυροβουνίων. Ο οθωμανικός στρατός που είχε τοποθετηθεί απέναντι από τον ελληνικό στρατό Θεσσαλίας ανήρχετο σε 43 Τάγματα πεζικού, 12 ίλες ιππικού και 35 πυροβολαρχίες (σύνολο Δυνάμεων 35.000 άνδρες).¹¹¹⁴ Τον οθωμανικό στρατό της Ηπείρου αποτελούσε η 23η Μεραρχία Κληρωτών (ενεργού στρατού), που είχε έδρα τα Ιωάννινα και διέθετε τα 67, 68 και 69 Τάγματα πεζικού, ένα Τάγμα σκοπευτών, μία Ίλη ιππικού, ένα Λόχο σκαπανέων, ένα Τάγμα συνόρων, τρεις πυροβολαρχίες των 4 πυροβόλων (η κάθε μία αντίστοιχα για κάθε Σύνταγμα πεζικού) και διάφορες βοηθητικές Υπηρεσίες (Ερυθρά ημισέληνος, Μεταγωγικό, υπηρέτες, γραμματείς, τηλεγραφητές). Επίσης, υπήρχε και η 23^η Μεραρχία εφεδρων. Από άποψη πυροβολικού, εκτός από το πυροβολικό της οχυρωμένης τοποθεσίας Ιωαννίνων που

¹¹¹⁰ Αναστόπουλος Βασίλειος, «Α Βαλκανικός πόλεμος – βουλγαροτουρκική σύγκρουση στην Ανατολική Θράκη», άρθρο στο περιοδικό «Στρατιωτική Ιστορία», τεύχος 130, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Ιούνιος 2007, σ. 48.

¹¹¹¹ Ψηλός Χριστόφορος, «Η πολιτική της οθωμανοποίησης», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά», εφημ. Ελευθεροτυπία, τόμος 13^{ος}, τεύχος 126, εκδ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα Μάρτιος 2002, σσ. 38-39.

¹¹¹² Μπλαβέρης Λεωνίδα, «Ελληνικοί πόλεμοι – 20^{ος} αιώνας», άρθρο σε ειδική έκδοση του περιοδικού «Πόλεμος και Ιστορία», εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα, σ. 24.

¹¹¹³ Γενικό Επιτελείο Στρατού, «Επίτομη Ιστορία των βαλκανικών πολέμων (1912-1913)», εκδ. Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού/ΓΕΣ, Αθήνα 1987, σ. 20.

¹¹¹⁴ Χρήστου Θανάσης, «Ο Μεγάλος Ασθενής», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά» εφημερίδος «Ελευθεροτυπία» με γενικό τίτλο «Μακεδονικό (1903-1913) - Βαλκανικοί - Από τον Παύλο Μελά στην απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης», εκδ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα, Οκτώβριος 2008, σσ. 79-82.

είχε ενισχυθεί με τα πυροβόλα παλαιού συστήματος «κρούπ», οι οθωμανοί διέθεταν ακόμα ένα Σύνταγμα πεδινού πυροβολικού με 24 πυροβόλα και μία Μοίρα ορειβατικού πυροβολικού με 8 πυροβόλα. Επίσης, προεβλέπετο να συγκροτηθούν και διάφορα άτακτα Σώματα από εμπειροπόλεμους τουρκαλβανούς, συνολικής Δυνάμεως περίπου 3.000 έως 5.000 ανδρών. Το παραπάνω σύνολο της Δυνάμεως του οθωμανικού στρατού ανήρχετο περίπου σε 20.000 άνδρες και υπήγετο στο Σώμα στρατού Ιωαννίνων υπό του Εσάτ Πασά.¹¹¹⁵ Κατά την μάχη του Σαρανταπόρου (9 – 10 Οκτ. 1912), αναφέρονται γερμανοί Αξιωματικοί ως σύμβουλοι στο Γενικό οθωμανικό Στρατηγείο.¹¹¹⁶

Ο ελληνικός στρατός Θεσσαλίας ανήρχετο σε 63 Τάγματα πεζικού, 8 ίλες και 6 ημιλαρχίες ιππικού και 31 πυροβολαρχίες (σύνολο Δυνάμεων 100.000 άνδρες). Επίσης στην Ήπειρο ο ελληνικός στρατός ανήρχετο στους 15.000 άνδρες. Ο βουλγαρικός στρατός, ανήρχετο στους 300.000 πεζούς, 5.000 ιππείς και 720 πυροβόλα, ο σερβικός στρατός αριθμούσε 220.000 πεζούς, 3.000 ιππείς και 500 πυροβόλα και τέλος, ο στρατός του μαυροβουνίου ανήρχετο στους 35.000 πεζούς και 140 πυροβόλα. Η οθωμανική Αυτοκρατορία, παρέτασσε συνολικά, έναντι των τεσσάρων βαλκανικών κρατών, 350.000 άνδρες πεζικού, 6.000 ιππείς, 850 πεδινά πυροβόλα και 750 πυροβόλα φρουρίων.¹¹¹⁷

● Ο εξοπλισμός του οθωμανικού στρατού

Ο οθωμανικός στρατός προ της ενάρξεως των βαλκανικών πολέμων είχε προμηθευθεί το τυφέκιο «Gew 88/05» από τον γερμανικό στρατό. Ήδη, ο γερμανικός στρατός, από το 1888, ακολουθώντας το γαλλικό επίτευγμα της άκαπνης πυρίτιδας, είχε υιοθετήσει το τυφέκιο «Gew 1888». Το όπλο αυτό έφερε φυσιγγιαποθήκη τύπου «Mannlicher», το εξέχον τμήμα της οποίας αποτελούσε ενιαίο κομμάτι με τον υποφυλακτήρα της σκανδάλης, έφερε δε περικάννιο σχεδόν όμοιο με αυτό του βελγικού «Mauser» του 1889. Το 1905, έγιναν στα «Gew 1888» μερικές ακόμα τροποποιήσεις προσδίδοντας στα όπλα που τις ενσωμάτωναν την ονομασία «Gew 88/05».¹¹¹⁸ Ο οθωμανικός στρατός προμηθεύθη επίσης τα γερμανικά πολυβόλα «Maxim M 1908» και τα αυστρουγγρικά πολυβόλα «Schwarzlose M 1907/12». Το πολυβόλο «Maxim M 1908» ήταν ο εξελιγμένος τύπος πολυβόλων που κατασκεύαζε από το 1881 ο αμερικανικός στρατός. Είχε εξοπλίσει τους στρατούς πολλών χωρών σ' ολόκληρο τον κόσμο. Είχε μήκος 1.175 χιλ., μήκος κάνης 719 χιλ., βάρος 26.000 χιλγ., διαμέτρημα 7 χιλ., μηχανισμό οπισθοδρόμησης αερίων, δραστικό βεληνεκές 2.000 μέτρων και συχνότητα πυρός 300 – 400 βλήματα το λεπτό. Το πολυβόλο «Schwarzlose M 1907/12» σχεδιάσθηκε το 1902 από τον γερμανό *Andreas Wilhelm Schwarzlose* και κατασκευάσθη στο Βερολίνο το 1905. Το 1907, υιοθετήθη από τον αυστρουγγικό στρατό και άρχισε η παραγωγή του από την *Steyr*. Το όπλο αυτό εχρησιμοποιήθη από τους στρατούς πολλών κρατών σ' ολόκληρο τον κόσμο μέχρι και τον Β΄ Π.Π.. Το πολυβόλο είχε μήκος 1.067 χιλ., μήκος κάνης 527 χιλ. βάρος (χωρίς τρίποδα) 19.900 χιλγ., διαμέτρημα 6,5 χιλ., μηχανισμό οπισθοδρόμησης αερίων, τροφοδοσία ταινίας 250 φυσιγγίων και δραστικό βεληνεκές 2.800 μέτρων, με συχνότητα πυρός 400 βλήματα το λεπτό.¹¹¹⁹ Οι οθωμανοί Αξιωματικοί, κατά την περίοδο πριν την έναρξη των Βαλκανικών Πολέμων έως και τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ήταν οπλισμένοι με αμερικάνικα περίστροφα μονής ενέργειας *Smith and Wesson M 1874*, διαμετρήματος 11,2 mm, με χωρητικότητα βυκίου έξι φυσιγγίων. Είχαν βάρος 1,150 kg, μήκος 300 mm, με μήκος κάνης 165 mm και βεληνεκές 40-50m. Τα περίστροφα αυτά παρέμειναν στην κατοχή των

¹¹¹⁵ Γενικό Επιτελείο Στρατού, «Επίτομη Ιστορία των βαλκανικών πολέμων (1912-1913)», εκδ. Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού/ΓΕΣ, Αθήνα 1987, σσ. 138-139.

¹¹¹⁶ Νικολάου Χαράλαμπος, «Η μάχη του Σαρανταπόρου (9-10/10/1912)», άρθρο στο περιοδικό «Στρατιωτική Ιστορία», τεύχος 38, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Οκτώβριος 1999, σ. 50.

¹¹¹⁷ Χρήστου Θανάσης, «Ο Μεγάλος Ασθενής», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά» εφημερίδος «Ελευθεροτυπία» με γενικό τίτλο «Μακεδονικό (1903-1913) - Βαλκανικό - Από τον Παύλο μελά στην απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης», εκδ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα, Οκτώβριος 2008, σσ. 79-82.

¹¹¹⁸ Δημόπουλος Θεόδωρος, «Τα τυφέκια του ελληνικού στρατού», άρθρο στο περιοδικό «Panzer», τεύχος 19, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Μάρτιος 2005, σ. 13, στον ελληνικό στρατό τα τυφέκια «Gew 88/05», καθώς και τα περισσότερο εξελιγμένα «Gew 88/14», αποκτήθηκαν κατά τον Α΄ Π.Π. ως λάφυρα.

¹¹¹⁹ Δέγλης Βασίλειος, Ρούσκας Ιωάννης, Μυλωνάς Ιωάννης, «Όπλα των βαλκανικών πολέμων (1912-1913)», έκδοση του Πολεμικού Μουσείου, Αθήνα 1993, σ. 76 & 91.

εφεδρικών σχηματισμών μετά την επίσημο αντικατάστασή τους από το ημιαυτόματο πιστόλι «Mauser M 1898» το οποίο απετέλεσε το βασικό πιστόλι των οθωμανών Αξιωματικών κατά την διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων κατά των Α΄ Π.Π.. Το «Mauser M 1898» είχε μήκος 298 mm, με μήκος κάνης 140 mm, βάρους 1.050 kg, διαμετρήματος 7,63 mm και λειτουργούσε με οπισθοδρόμηση κάνης και κλείστρου. Το αδύναμο σχετικά φυσίγγιό του, αντεσταθμίζετο με την ηυξημένη δύναμη πυρός που του έδινε η χωρητικότητα των δέκα φυσιγγίων της δεσμίδας του.¹¹²⁰ Οι Αξιωματικοί του οθωμανικού στρατού έφεραν, επίσης, βέλγικα ημιαυτόματα πιστόλια «Browning M 1903» διαμετρήματος 9 mm και έφεραν στολή χρώματος καφέ με διάφορα καλύματα κεφαλής, όπως καλπάκια από αστραχάν, χακί ή κόκκινα φέσια διαφόρων σχημάτων και σαρίκια.¹¹²¹

21.3.2. Το οθωμανικό πολεμικό ναυτικό προ της ενάρξεως των Βαλκανικών Πολέμων

Η κατάσταση του οθωμανικού ναυτικού στην αυγή του 20^{ου} αιώνα ήταν αθλία. Όμως, μετά το 1908, με την εξουσία πλέον στα χέρια των νεοτούρκων, οι βρετανοί προσεφέρθησαν να εκσυγχρονίσουν τα παλιά και νεοαποκτηθέντα οθωμανικά πλοία, σε τέτοια κατάσταση που να μπορούν να κινηθούν.¹¹²² Απεστάλη από αυτούς ο Ναύαρχος *Sir Douglas Gamble*, ως υπεύθυνος της αγγλικής ναυτικής αποστολής, αλλά οι προσπάθειες των άγγλων προσέκρουσαν στον εθνικισμό των νεοοθωμανών Υπουργών, οι οποίοι δεν επιθυμούσαν την παρουσία άγγλων συμβούλων.¹¹²³ Ο *Gamble* είχε συμβουλευσει τους οθωμανούς ότι θα έπρεπε να αποκτήσουν μεγάλα καταδρομικά, της τάξης των 10.000 τόνων, αλλά η επιθυμία της οθωμανικής ηγεσίας για την αγορά πολεμικών πλοίων τύπου «*Ντρέντοτ*» και η σχετική αναβλητικότητα επέφερε σημαντικές καθυστερήσεις στο οθωμανικό εξοπλιστικό πρόγραμμα, καθυστέρηση η οποία θα επέβαινε, αργότερα, εξαιρετικά επωφελής για την Ελλάδα. Ένα, ήδη, σχεδόν έτοιμο θωρακισμένο καταδρομικό 10.000 τόνων διεπραγματεύετο με τα ιταλικά ναυπηγεία του Ορλάντο και Λιβόρνο η κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου, μετά το ξέσπασμα του κινήματος του 1908. Το πλοίο αυτό, που συνεδύαζε θωράκιση και οπλισμό σχεδόν θωρηκτού και ταχύτητα καταδρομικού, είχε αρχικά παραγγελθεί από την Βραζιλία, αλλά λόγω αδυναμίας τήρησης των οικονομικών όρων από την κυβέρνηση της χώρας εκείνης, οι εργασίες είχαν σταματήσει. Η Ελλάδα προσπάθησε να αγοράσει το πλοίο αυτό, αλλά και από ελληνικής πλευράς, σοβαρότατο ήταν το πρόβλημα της έλλειψης του απαιτούμενου χρηματικού ποσού για το κλείσιμο της συμφωνίας το οποίο έφτανε το ένα εκατομμύριο αγγλικές λίρες. Το πρόβλημα ελύθη με κληροδότημα του αιγυπτιώτη έλληνα Γεωργίου Αβέρωφ, το οποίο έφτανε στο 1/4 του ποσού. Οι οθωμανοί προσπάθησαν καθυστερημένα να δελεάσουν τα ναυπηγεία για την απόκτηση του πλοίου, αλλά δεν κατάφεραν να το αποκτήσουν, αν και προσέφεραν 250.000 λίρες Αγγλίας παραπάνω από την τιμή που τελικά έδωσαν οι έλληνες.¹¹²⁴

¹¹²⁰ Καρκαλέτσης Σταύρος, «*Το ποντιακό αντάρτικο και η γενοκτονία*», μονογραφία του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Αύγουστος 2007, σ. 95.

¹¹²¹ Νικολάου Χαράλαμπος, «*Επικοί αγώνες και τραγικά σφάλματα*», άρθρο στην ειδική έκδοση του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», σειρά «*Μεγάλες Μάχες*», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, σ. 16 & 21.

¹¹²² Αβτζιγιάννης Κωνσταντίνος, «*Η είσοδος του ελληνικού στρατού στη Θεσσαλονίκη το 1912*», άρθρο στο περιοδικό «*Πολεμικές Σελίδες*», τεύχος 8, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα 2006, σ. 10.

¹¹²³ Τζάχος Ευάγγελος, «*Η δράση του ελληνικού βασιλικού ναυτικού κατά τον πρώτο βαλκανικό πόλεμο (1912-1913)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 20, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Απρίλιος 1998, σ. 16.

¹¹²⁴ Αβτζιγιάννης Κωνσταντίνος, «*Η είσοδος του ελληνικού στρατού στη Θεσσαλονίκη το 1912*», άρθρο στο περιοδικό «*Πολεμικές Σελίδες*», τεύχος 8, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα 2006, σσ. 12-13, το πλοίο ηγοράσθη από την Ελλάδα, πήρε το όνομα Γεώργιος Αβέρωφ και κατελκύστη στις 12 Μαΐου 1910. Η παραλαβή του έγινε στις 16 Μαΐου 1911 και τυπικά ήταν ένα θωρακισμένο καταδρομικό (αλλά επικράτησε ο όρος «θωρηκτό») από πλευράς σχεδίασης ήταν ξεπερασμένο, αλλά εθεωρήθη από τα ναυπηγεία του Ορλάντο ως ιδιαίτερα επιτυχημένο από ναυπηγικής πλευράς και έτσι κατασκευάστησαν άλλα 4 όμοια. Οι έλληνες είχαν προτιμήσει βρετανικά πυροβόλα νέου τύπου, γαλλικούς λέβητες και γερμανικούς ιστούς και ηλεκτρομηχανές.

Συγκεκριμένα, η Οθωμανική Αυτοκρατορία, πριν από τους Βαλκανικούς Πολέμους, διέθετε 26 πολεμικά πλοία συνολικού εκτοπίσματος 48.000 τόνων (έναντι 23 ελληνικών πολεμικών πλοίων συνολικού εκτοπίσματος 37.700 τόνων). Τα ισχυρότερα πλοία των οθωμανών, ήταν τα γερμανικής κατασκευής «Μπαρμπαρόσσα» και «Τουργκούτ-Ρέις», τα οποία είχαν ναυπηγηθεί το 1891 και ηγοράσθησαν από το οθωμανικό ναυτικό το 1910, αφού προηγουμένως είχαν υποστεί εκσυγχρονισμό στους λέβητές τους. Είχαν εκτόπισμα 9.900 τόνων, μέγιστη ταχύτητα 17 κόμβων και διέθεταν ισχυρή θωράκιση αφού ήταν οπλισμένα το καθένα με 6 πυροβόλα των 11 ιντσών (280 χλστ.) σε τρεις διδύμους πύργους, με 8 πυροβόλα των 4,2 ιντσών (120 χλστ.) και με 8 πυροβόλα των 3,4 ιντσών. Το βάρος του οπλισμού των πλοίων αυτών, αλλά και η ισχυρή θωράκισή των, τα καθιστούσαν ως τα ισχυρότερα στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, αφού θεωρητικά, μόνο τα ιταλικά πλοία τύπου «Ντρέντοτ» ήταν σε θέση να αντιπαρατεθούν απέναντί τους. Το οθωμανικό ναυτικό διέθετε δύο ακόμα παλαιότερα θωρηκτά, το «Μεσουδιέ» και το «Ασάρ-ι-Τεφίκ». Το πρώτο, εκτοπίσματος 9.140 τόνων, παρ' όλο που είχε ναυπηγηθεί το 1874, ήταν πλήρως αξιόμαχο έχοντας υποστεί μία σειρά εκσυγχρονισμών. Διαθέτοντας μέγιστη ταχύτητα 17 κόμβων ήταν οπλισμένο με δύο πυροβόλα των 9,2 ιντσών (234 χλστ.) σε δύο απλούς πύργους στην πρύμνη και στην πλώρη. Επίσης έφερε 12 πυροβόλα των 76 χλστ. Το «Ασάρ-ι-Τεφίκ» με εκτόπισμα 4.613 τόνων, είχε ναυπηγηθεί το 1868, αλλά είχε και αυτό υποστεί σειρά εκσυγχρονισμών. Με μέγιστη ταχύτητα 13 κόμβων, ήταν εξοπλισμένο με 3 πυροβόλα των 6 ιντσών (152 χλστ.), 7 πυροβόλα των 4,7 ιντσών, 6 πυροβόλα των 75 χλστ. και 2 πυροβόλα των 47 χλστ.¹¹²⁵ Ο οθωμανικός στόλος διέθετε, επίσης, και δύο ισχυρά καταδρομικά πλοία, το «Χαμιντιέ» και το «Μετζιτιέ». Το πρώτο με εκτόπισμα 3.800 τόνων, μπορούσε να αναπτύξει ταχύτητα τουλάχιστον 20 κόμβων, ήταν οπλισμένο με 2 πυροβόλα των 6 ιντσών (152 χλστ), με 8 πυροβόλα των 4,7 ιντσών και με 10 πυροβόλα των 57 και 47 χλστ. Το «Μετζιτιέ» είχε εκτόπισμα 3.440 τόνων, έφερε τον ίδιο οπλισμό με το «Χαμιντιέ» και είχε την ίδια σχεδόν ταχύτητα. Ο οθωμανικός στόλος διέθετε ακόμα δύο ισχυρές τορπιλοβαρίδες, την «Πέικ-ι Σκέτ» και την «Μπερκ-ι-Σατβέτ», εκτοπίσματος 750 τόνων, οπλισμένες η κάθε μία με 2 πυροβόλα των 4,2 ιντσών, 4 πυροβόλα των 57 χλστ. και 2 πυροβόλα των 37 χλστ. Τα πλοία αυτά ήταν ικανά να αναπτύξουν μέγιστη ταχύτητα 22 κόμβων. Υπήρχαν ακόμα τέσσερα σύγχρονα αντιτορπικά, κλάσης «Σιχάο», ναυπήγησης 1909 και δέκα τορπιλοβόλα σκάφη.¹¹²⁶ Τον Δεκέμβριο του 1912, ο οθωμανικός στόλος είχε διαμορφωθεί σε τέσσερις μοίρες: α) Μοίρα θωρηκτών: «Barbaros Hayreddin», «Torgud Reis», «Mesudiyе», «Asar-i-Teveik», «Demirhisar», «Sultanhisar», «Sivrihisar», «Hamidabad», «Resit Pasa» (νοσοκομειακό). β) Πρώτη Μοίρα αντιτορπικών: «Mecidiye», «Muavent-i-Milliyе», «Gayret-i-Vataniye», «Numnei-i-Hamiyet». γ) Δεύτερη Μοίρα αντιτορπικών: «Bark-i-Setvet», «Varhisar», «Tasor», «Barsa». δ) Μοίρα Επικουρικών: «Tirimujgan», «Intibah», «Samsun» (ρυμουλκό), «Akhisar», «Samsun» (αντιτορπικό).¹¹²⁷

Παρ' όλες τις προσπάθειες των οθωμανών για αναδιοργάνωση του ναυτικού τους, αυτό ήταν υποδεέστερο και παλαιότερο του ελληνικού ναυτικού. Με την έναρξη των επιχειρήσεων, ο ελληνικός στόλος καταλαμβάνοντας τα νησιά που ελέγχουν την είσοδο των Στενών, τη Λήμνο πρώτα και κατόπιν τη Σαμοθράκη την Ίμβρο, την Τένεδο και τον Άγιο Ευστράτιο, απηγόρευσε την έξοδο του οθωμανικού στόλου στο Αιγαίο. Όταν στις 3 Δεκεμβρίου ο οθωμανικός στόλος επεχείρησε για πρώτη φορά έξοδο από τα προστατευόμενα από τα παράκτια πυροβόλα των Στενών (και επακολούθησε η ναυμαχία της Έλλης), αυτός δεν ήταν αξιόμαχος, αλλά απλά ένα «δόλωμα» που θα προσέλκυε τον ελληνικό στόλο κοντά

¹¹²⁵ Καρύκας Παντελής, «Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-1913)», ειδική έκδοση του περιοδικού «Πόλεμος και Ιστορία», τεύχος 5, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε, σ. 40.

¹¹²⁶ Καρύκας Παντελής, «Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-1913)», ειδική έκδοση του περιοδικού «Πόλεμος και Ιστορία», τεύχος 5, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε, σ. 41.

¹¹²⁷ Τζάχος Ευάγγελος, «Η δράση του ελληνικού βασιλικού ναυτικού κατά τον πρώτο βαλκανικό πόλεμο (1912-1913)», άρθρο στο περιοδικό «Στρατιωτική Ιστορία», τεύχος 20, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Απρίλιος 1998, σ. 17.

στις ακτές, ώστε να πληγεί από τις πυροβολαρχίες, πράγμα το οποίο δεν επετεύχθη. Η ανταλλαγή πυρών δεν έφερε κανένα αποτέλεσμα, καθώς τα περισσότερα οθωμανικά πυροβόλα των πλοίων ήταν παλαιού και αναξιόπιστου τύπου. Μόνο η «εμφάνιση» του «Αβέρωφ», έπεισε τους οθωμανούς να διακόψουν τη ναυμαχία. Η δεύτερη (και τελευταία) έξοδος τους οθωμανικού στόλου, στις 5 Ιανουαρίου 1913, που οδήγησε στην ναυμαχία της Λήμνου, απέβη και εκείνη άκαρπη αφού ο οθωμανικός στόλος κατεδιώχθη και πάλι μέχρι τα Στενά, ενώ το θωρηκτό «Μεσουδιέ» υπέστη σοβαρά πλήγματα.¹¹²⁸

21.3.3. Η οθωμανική πολεμική αεροπορία προ της ενάρξεως των Βαλκανικών Πολέμων

Λίγο προ της ενάρξεως των Βαλκανικών Πολέμων, οι οθωμανικές, όπως και οι ελληνικές Δυνάμεις είχαν φροντίσει να προμηθευτούν από την Δύση (πρωτόγονα) αεροπλάνα, πράγμα πρωτοπόρο, αν αναλογισθεί κανείς ότι μόλις το 1909 η Γαλλία (πρώτη χώρα παγκοσμίως) ενέταξε στην Δύναμή της το νέο για την εποχή εκείνη αεροπορικό όπλο, ενώ η Γερμανική Αυτοκρατορία ένα χρόνο μετά, το 1910, συγκρότησε την «Στρατιωτική Αεροπορία της Γερμανίας». Στις 4 Οκτωβρίου 1912 από το Ελληνικό Γενικό Στρατηγείο εξεδόθη η υπ' αριθμ. 217 Διαταγή προς όλες τις Μονάδες του ελληνικού στρατού να μην βάλουν κατά των ελληνικών αεροσκαφών και να τα πλήξουν από λάθος, διότι είναι πολύτιμα. Για να αναγνωρίζονται εύκολα από τα φίλια τμήματα, τα ελληνικά αεροπλάνα «... θα φέρουν κάτωθεν κυνάς και λευκάς ζώνας, επί πλέον είναι διπλάνα. Τα τουρκικά αεροπλάνα έχουν χρώμα κεραμόχρουν, εις τα ύψη εκ των κάτωθεν φαίνονται μάλλον κεραμόχροα προς μαύρα. Είναι δε μονοπλάνα...». Για πρώτη φορά, στην διάρκεια της μάχης των Γιαννιτσών (19–20 Οκτωβρίου 1912), έκανε την εμφάνισή του ένα οθωμανικό αεροπλάνο, τύπου «Henriot» με κινητήρα των 50 ίππων, που είχε ως χειριστή του έναν γάλλο αεροπόρο, μισθοφόρο του οθωμανικού στρατού. Με την κατάληψη της Θεσσαλονίκης από τον ελληνικό στρατό, αυτό έπεσε άθικτο στα χέρια των ελληνικών Δυνάμεων.¹¹²⁹

21.3.4. Ο εξοπλισμός των αντιπάλων στρατευμάτων προ της ενάρξεως των Βαλκανικών πολέμων.

● Ο ελληνικός στρατός

Προ της ενάρξεως των Βαλκανικών Πολέμων, ο ελληνικός στρατός είχε εξοπλισθεί με το τυφέκιο «*Mannlicher – Schonaker M 1903*», το οποίο είχε κατασκευασθεί από την αυστριακή εταιρεία *Steyer* ειδικά για τον ελληνικό στρατό, ο οποίος το εχρησιμοποίησε από το 1907 μέχρι το 1941. Κύριο χαρακτηριστικό του ήταν ο περιστρεφόμενος μηχανισμός τροφοδοσίας. Είχε μήκος 1.225 χιλ. μήκος κάνης, βάρος 3.800 χιλγ., διαμέτρημα 6,5 χιλ. έφερε μηχανισμό κινητού ουραίου και ετροφοδοτείτο με δεσμίδα 5 φυσιγγίων. Η αντίστοιχη αραβίδα ιππικού «*Mannlicher–Schonaker M 1903*», είχε μήκος 1.025 χιλ., μήκος κάνης 520 χιλ. και βάρος 3.600 χιλ.¹¹³⁰ Επίσης, κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους, εχρησιμοποιήθηκαν από τον Ελληνικό στρατό τα πιστόλια: α) «*Browning M 1900*». Ήταν ημιαυτόματο πιστόλι με

¹¹²⁸ Μαργαρίτης Γιώργος, «Η ιστορική ευκαιρία βρήκε έτοιμη την Ελλάδα», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά» εφημερίδος «Ελευθεροτυπία» με γενικό τίτλο «Μακεδονικό (1903-1913) - Βαλκανικοί - Από τον Παύλο Μελά στην απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης», εκδ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα, Οκτώβριος 2008, σσ. 104-106, την 1 Ιανουαρίου 1913, το οθωμανικό θωρηκτό «Χαμιδιέ» διέσασε τον ελληνικό αποκλεισμό, αρχίζοντας μια πολύμηνη περιπλάνηση στη Μεσόγειο, κυριότερο θύμα της οποίας ήταν το βοηθητικό πλοίο «Μακεδονία» που επυρπολήθη στο λιμάνι της Σύρου.

¹¹²⁹ Μπλαβέρης Λεωνίδα, «Η Ελληνική Αεροπορία κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους», άρθρο στο περιοδικό «Πόλεμος και Ιστορία», τεύχος 58, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα Δεκέμβριος 2002, σσ. 14-19.

¹¹³⁰ Δέγλης Βασίλειος, Ρούσκας Ιωάννης, Μυλωνάς Ιωάννης, «Όπλα των βαλκανικών πολέμων (1912-1913)», έκδοση του Πολεμικού Μουσείου, Αθήνα 1993, σσ. 37-42, οι άνδρες του πεζικού, του μηχανικού, οι εύζωνοι και οι Ευέλπιδες ήταν οπλισμένοι με το μακρύκανο τυφέκιο πεζικού «Μάνλιχερ-Σενάουερ», ενώ του πυροβολικού, του ιππικού, οι Λόχοι μεταγωγέων και νοσοκόμων και οι ορειβατικές Μοίρες με τις βραχύκαννες αραβίδες «Μάνλιχερ-Σενάουερ».

μήκους 163 χιλ., μήκους κάνης 102 χιλ., βάρους 0,620 χιλ., διαμετρήματος 7,65 χιλ και έφερε δεσμίδα 7 φυσιγγίων. β) «*Bergman-Bayard M 1908/1910*» Ήταν ημιαυτόματο πιστόλι με μήκος 251 χιλ., μήκος κάνης 102 χιλ., βάρος 1.010 χιλ., διαμετρήματος 9 χιλ., με μηχανισμό οπισθοδρόμησης αερίων και δεσμίδα 6 φυσιγγίων. γ) «*Mannlicher M 1905*». Ήταν αυτόματο πιστόλι με μήκος 210 χιλ., μήκος κάνης 130 χιλ., βάρος 0,880 χιλ., διαμέτρημα 7,63 χιλ., με μηχανισμό οπισθοδρόμησης αερίων και δεσμίδα 8 φυσιγγίων.¹¹³¹ Κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους, ο ελληνικός στρατός εχρησιμοποίησε το πολυβόλο «*Schwarzlose M 1907/12*». Είχε κατασκευασθεί στο Βερολίνο το 1905 και είχε υιοθετηθεί αρχικά από τον αυστροουγγρικό στρατό. Το όπλο αυτό εχρησιμοποιήθη εν συνεχεία, από τον ελληνικό στρατό, μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, στην Μικρασιατική Εκστρατεία και στον πόλεμο του 1940-41. Είχε μήκος 1.067 χιλ. μήκος κάνης 527 χιλ., βάρος 19,9 χιλ. (χωρίς τρίποδα), διαμέτρημα 6,5 χιλ. με μηχανισμό οπισθοδρόμησης αερίων και δεσμίδα τροφοδοσίας 250 φυσιγγίων. Είχε δραστικό βεληνεκές 2.800 μ. και ταχυβολία 400 βλήματα / λεπτό.¹¹³²

● Ο σερβικός στρατός

Το 1899, τα σερβικά τυφέκια «*Mausser-Milanovic M 1878/60*» αντεκατεστάθησαν με τα πιο σύγχρονα «*Mausser 1899*», που ονομάζονταν και «*σερβικά Mauser*», επειδή οι γερμανοί τα κατασκεύαζαν αποκλειστικά για τον σερβικό στρατό. Το 1907, ο σερβικός στρατός εφοδιάσθη με την μετατροπή του «*Mausser-Milanovic*», το «*Djuric-Mausser-Milanovic M 1880/07*», που ετροφοδοτείτο με κάθετη γεμιστήρα 5 φυσιγγίων. Με τα όπλα αυτά, οι σέρβιοι πολέμησαν στους Βαλκανικούς Πολέμους και στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο σερβικός στρατός ήταν εξοπλισμένος, επίσης, με τα παρακάτω υπηρεσιακά περίστροφα. Το αυστριακό «*Gaseron M 1870*» (από το 1870 μέχρι το 1919), το «*Etiijen M 1876*» (από το 1876 μέχρι το 1919) και το βέλγικο «*nagant M 1891*» (από το 1891 μέχρι το 1945). Όπως εσυνηθίζετο σε όλους σχεδόν τους στρατούς της εποχής, οι σέρβιοι Αξιωματικοί ήταν οπλισμένοι με διαφόρων τύπων περίστροφα και αυτόματα πιστόλια. Τα ξίφη του σέρβικου στρατού, ήταν τα M 1870 και M 1895, κατασκευασμένα από την *Solingen*, ενώ ήταν εξοπλισμένοι και με γερμανικά πολυβόλα «*Maxim M 1908*».¹¹³³

● Ο μαυροβουνιακός στρατός

Ο στρατός του Μαυροβουνίου ήταν εξοπλισμένος με ρώσικα τυφέκια πεζικού «*Moisin-Nagant M 1891*». Οι άνδρες του εφεδρικού στρατού, εκτός από τα σύγχρονα αυτά, για την εποχή, όπλα ήταν εξοπλισμένοι και με κάθε είδους παλιά όπλα. Οι Αξιωματικοί είχαν τα προσωπικά τους περίστροφα, αλλά και όποιος στρατιώτης ήθελε, έφερνε στο σελάχι του το ατομικό του περίστροφο ή ακόμα και παλιό εμπροστογενές κουμπούρι με καψύλιο ή τσακμακόπετα. Πολλοί μαυροβούνιοι έφεραν τα αυστριακά περίστροφα «*Gasser M 1870*», ενώ οι Αξιωματικοί έφεραν την ρώσικη σπάθη «*M 1881*». Τέλος, ο στρατός του Μαυροβουνίου ήταν εξοπλισμένος με γερμανικά πολυβόλα «*Maxim M 1908*».¹¹³⁴

● Ο βουλγαρικός στρατός

Ο βουλγαρικός στρατός από την ίδρυσή του εξοπλίσθη με ρώσικο οπλισμό. Στην αρχή έφερε το ρώσικο τυφέκιο πεζικού «*Berdan II M 1871*», το οποίο στην συνέχεια αντικατέστησε με τα πιο σύγχρονα επαναληπτικά αυστροουγγρικά τυφέκια «*Mannlicher M 1888*» και «*M 1895*» και αραβίδες «*Mannlicher M 1890*» και «*M 1895*». Με τα όπλα αυτά οι

¹¹³¹ Δέγλερης Βασίλειος, Ρούσκας Ιωάννης, Μυλωνάς Ιωάννης, «*Όπλα των βαλκανικών πολέμων (1912-1913)*», έκδοση του Πολεμικού Μουσείου, Αθήνα 1993, σσ. 58-64, εκτός από τα υπηρεσιακά πιστόλια, Αξιωματικοί έφεραν και ως προσωπικά πιστόλια διαφόρων τύπων με συνηθέστερο το γερμανικό αυτόματο πιστόλι «*Bergman-Bayard M 1908*» και «*M 1910*», ενώ οι άνδρες τα κρητικής χωροφυλακής ήταν οπλισμένοι με τα βέλγικα αυτόματα πιστόλια «*Browning M 1900*».

¹¹³² Δέγλερης Βασίλειος, Ρούσκας Ιωάννης, Μυλωνάς Ιωάννης, «*Όπλα των βαλκανικών πολέμων (1912-1913)*», έκδοση του Πολεμικού Μουσείου, Αθήνα 1993, σσ. 76-79.

¹¹³³ Δέγλερης Βασίλειος, Ρούσκας Ιωάννης, Μυλωνάς Ιωάννης, «*Όπλα των βαλκανικών πολέμων (1912-1913)*», έκδοση του Πολεμικού Μουσείου, Αθήνα 1993, σσ. 79-91.

¹¹³⁴ Δέγλερης Βασίλειος, Ρούσκας Ιωάννης, Μυλωνάς Ιωάννης, «*Όπλα των βαλκανικών πολέμων (1912-1913)*», έκδοση του Πολεμικού Μουσείου, Αθήνα 1993, σσ. 93-99.

βούλγαροι πολέμησαν στους Βαλκανικούς Πολέμους, όπως επίσης και τους δύο Παγκόσμιους Πολέμους. Στα μετόπισθεν και σε βοηθητικές υπηρεσίες παρέμεινε σε χρήση το τυφέκιο «*Berdon II M 1871*», μέχρι τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι βούλγαροι Αξιωματικοί, εκτός από διαφόρων τύπων προσωπικά περίστροφα και πιστόλια, έφεραν, αμερικάνικα περίστροφα «*Smith and Wesson M 1874*» (από το 1878 μέχρι το 1919), βέλγικα «*Pieper M 1897*» (από το 1897 έως το 1919) και «*Nagant M 1895*» (από το 1898 έως το 1919). Ο βουλγαρικός στρατός ήταν από τους πρώτους που εχρησιμοποίησε τα γερμανικά αυτόματα πιστόλια «*Parabellum Luger M 1901*» και «*M 1910*». Οι σπάθες των βούλγαρων Αξιωματικών ήταν γερμανικής προέλευσης. Εκτός από τη γερμανική σπάθη «*M 1889*» (πεζικού) και «*M 1889*» (ιππικού), οι Αξιωματικοί έφεραν και τη ρώσικη σπάθη «*M 1881*». Όπως οι στρατοί της Σερβίας και του Μαυροβουνίου, ο βουλγαρικός στρατός ήταν εξοπλισμένος με γερμανικά πολυβόλα «*Maxim M 1908*». ¹¹³⁵

● Ο ρουμανικός στρατός

Ο ρουμανικός στρατός που έλαβε μέρος στο τέλος του Β΄ Βαλκανικού Πολέμου, ήταν οπλισμένος με τα αυστρουγγρικά επαναληπτικά τυφέκια και αραβίδες «*Mannlicher M 1892*» και «*M 1893*», τα οποία κατεσκευάστησαν ειδικά για τον ρουμανικό στρατό και ονομάζονταν ρουμανικά «*Mannlicher*». Οι Αξιωματικοί του ρουμανικού στρατού, εκτός από τα προσωπικά τους περίστροφα και αυτόματα πιστόλια, έφεραν ως υπηρεσιακά, τα γαλλικά περίστροφα «*Lebel M 1896*» (από το 1896 μέχρι το 1944). Οι Αξιωματικοί, έφεραν σπάθη «*M 1893*», που ήταν όμοια με την γαλλική «*M 1822*». Η λαβή της ήταν ορειχάλκινη και η λάμα γερμανική «*Solingen*». Στη βάση της λάμας, στην αριστερή πλευρά, υπήρχε ο βασιλικός θυρεός και στα δεξιά το βασιλικό μονόγραμμα. Οι Αξιωματικοί του ιππικού έφεραν ειδική σπάθη όμοια με την «*M 1893*», αλλά με στενότερη λάμα και λαβή από λευκό μέταλλο. Το 1906, οι ιππείς εξοπλίστησαν και με την αυστριακή σπάθη *M 1906*. Τέλος ο ρουμανικός στρατός ήταν εξοπλισμένος με γερμανικά πολυβόλα «*Maxim M 1910*» των 6,5 χιλ. ¹¹³⁶

21.4. Η προσπάθεια αναδιοργάνωσης του οθωμανικού στρατού μετά τη λήξη των Βαλκανικών Πολέμων

Μετά το τέλος των Βαλκανικών Πολέμων και την απώλεια, για τους οθωμανούς, τεραστίων βαλκανικών εκτάσεων, ως άμεση προτεραιότητα ετέθη ο εκσυγχρονισμός του οθωμανικού στρατεύματος. Κατά τους πολέμους των ετών 1912-1913, οι νεότουρκοι Αξιωματικοί, εμφορούμενοι από τα δόγματα των γερμανών που είχαν προσπαθήσει να αναδιοργανώσουν τον οθωμανικό στρατό σε ευρωπαϊκά πρότυπα, διαπληκτίζονταν συνεχώς με παλαιότερους Αξιωματικούς δίνοντας αντιφατικές Διαταγές, όπου σε συνδυασμό με τις ελλείψεις σε τροφοεφόδια και ιματισμό και πολεμοφόδια κακής ποιότητας, οδήγησαν στην ήττα. Οι παλαιότεροι οθωμανοί Αξιωματικοί διεφώνουσαν με τις γερμανικές διδαχές, ενώ υπήρχαν και οι Αξιωματικοί του «*Νέου Συνδέσμου*», αρχικά συνεργάτες των νεοτούρκων και στην συνέχεια παραγκωνισμένοι, οι οποίοι μισούσαν τις δύο άλλες παρατάξεις. ¹¹³⁷ Τα σχέδια του Μαχμούτ Σεβκέτ πασά, για τον νέο εκσυγχρονισμό του οθωμανικού στρατού, ολοκληρώθηκαν μετά την δολοφονία του, τον Ιούνιο του 1913. Ο Ενβέρ πασάς, ως νέος Υπουργός Πολέμου και ισχυρότερος άνδρας στην Αυτοκρατορία εκείνη την περίοδο, θέλοντας να αποκτήσει τον απόλυτο έλεγχο του στρατεύματος, θέτοντας σε εφαρμογή τα σχέδια του Σεβκέτ πασά, αρχικά εκκαθάρισε πολλούς Αξιωματικούς μεγαλύτερους του σε βαθμό και ηλικία που ενδεχομένως δεν του ήταν πιστοί. Κατόπιν, σε μέλη γερμανικής

¹¹³⁵ Δέγλερης Βασίλειος, Ρούσκας Ιωάννης, Μυλωνάς Ιωάννης, «*Όπλα των βαλκανικών πολέμων (1912-1913)*», έκδοση του Πολεμικού Μουσείου, Αθήνα 1993, σσ. 101-121.

¹¹³⁶ Δέγλερης Βασίλειος, Ρούσκας Ιωάννης, Μυλωνάς Ιωάννης, «*Όπλα των βαλκανικών πολέμων (1912-1913)*», έκδοση του Πολεμικού Μουσείου, Αθήνα 1993, σσ. 123-134.

¹¹³⁷ Αβτζιγιάννης Κωνσταντίνος, «*Η είσοδος του ελληνικού στρατού στη Θεσσαλονίκη το 1912*», άρθρο στο περιοδικό «*Πολεμικές Σελίδες*», τεύχος 8, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα 2006, σ. 62.

αποστολής Αξιωματικών που είχαν ως επικεφαλής τον Στρατηγό Λήμαν Φον Σάντερς, ετέθη το έργο του εκσυγχρονισμού του στρατού, αφού τους εδόθησαν για πρώτη φορά σημαντικές εξουσίες. Μάλιστα, ως αρχηγός του οθωμανικού Γενικού Επιτελείου, ορίσθη γερμανός Αξιωματικός.¹¹³⁸ Τελικά, η οργάνωση του στρατού αφέθη στους γερμανούς, του ναυτικού στην Μ. Βρετανία και της χωροφυλακής στην Γαλλία.¹¹³⁹

Ο Κάιζερ, έχοντας ως σκοπό να διεισδύσει οικονομικά στα πλούσια σε κοιτάσματα πετρελαίου εδάφη της Μέσης Ανατολή και Μουσούλης, καθώς επίσης και να ελέγξει την διώρυγα του Σουέζ, προέβη την χρηματοδότηση και την κατασκευή σιδηροδρομικού δικτύου, το οποίο, με αφετηρία το Βερολίνο και μέσω Κωνσταντινούπολεως θα έφτανε στην Βαγδάτη και τον Περσικό Κόλπο. Τα αίτια που συνέβαλαν στις καλές οθωμανογερμανικές σχέσεις στον στρατιωτικό τομέα δεν ήταν μόνο γεωπολιτικά – οικονομικά, αλλά η παραδοσιακή φιλία των δύο χωρών, αφού η Γερμανία δεν είχε ουδέποτε αποσπάσει ή διεκδικήσει οθωμανικά εδάφη.¹¹⁴⁰ Μάλιστα, η γερμανική υποστήριξη ήταν εκείνη που έκανε την Οθωμανική Αυτοκρατορία να μην αναγνωρίζει την παραχώρηση στην Ελλάδα της Χίου, Λέσβου και Σάμου, ενώ στα Δαρδανέλια κατέφυγε τον Ιούνιο του 1914, το γερμανικό θωρηκτό «Γκαίμπεν» εκτοπίσματος 22.000 τόνων, το οποίο κατεδιώκετο μαζί με το καταδρομικό «Μπρέσλαου», 4.500 τόνων, από τρία μεγάλα αγγλικά θωρηκτά. Με την γερμανική συναίνεση, το μεν «Γκαίμπεν» μετονομάστηκε σε «Σουλτάν Γιαβούζ», ενώ το «Μπεσλάου» σε «Μιντιλέ» (Μυτιλήνη), τα οποία και ενετάχθησαν στο οθωμανικό πολεμικό ναυτικό.¹¹⁴¹

21.5. Οι οθωμανικές στρατιωτικές Δυνάμεις κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1914-1918)

21.5.1. Η είσοδος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

Ο «Μεγάλος πόλεμος» ξέσπασε, όταν η Γερμανία και η Αυστρία επετέθησαν εναντίον της Γαλλίας, Ρωσίας και Σερβίας. Οι γερμανικές Στρατιές εισέβαλαν στο Βέλγιο και έτσι η Αγγλία μπήκε στον πόλεμο στο πλευρό της Γαλλίας και των συμμάχων της. Την Αγγλία ακολούθησε η σύμμαχος της Ιαπωνία και σε λίγο η Οθωμανική Αυτοκρατορία προσχώρησε στο πλευρό των Κεντρικών Αυτοκρατοριών.¹¹⁴² Τον Αύγουστο του 1914, οι γερμανοί πρότειναν την συγκέντρωση ενός στρατού 120.000 οθωμανών στρατιωτών στην Θράκη, έτοιμων για μία κοινή οθωμανοβουλγαρική επίθεση στην νότια Ρωσία. Άλλοι 90.000 άνδρες θα συγκεντρώνονταν εν συνεχεία, ως εφεδρείες. Την ίδια εποχή υπεγράφη μία μυστική γερμανοοθωμανική Συμφωνία συμμαχίας και αλληλοϋποστήριξης, χωρίς όμως να κηρύξει η Οθωμανική Αυτοκρατορία, άμεσα πόλεμο στους εχθρούς της Γερμανίας. Το 1914, βρήκε την Οθωμανική Αυτοκρατορία απογυμνωμένη απ' όλες σχεδόν τις ευρωπαϊκές της περιοχές, τις οποίες έχασε κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912–1913), αλλά διατηρούσε ακόμα τεράστια εδάφη στην Ασία συμπεριλαμβανομένης ολόκληρης σχεδόν της Μέσης Ανατολής. Κατείχε επίσης, απέραντα εδάφη στον Καύκασο και στην Κεντρική Ασία. Την εποχή εκείνη, έπρεπε να απορροφήσει μαζικές εισόδους προσφύγων από τα Βαλκάνια που είχαν διαφύγει της «φυλετικής εκκαθάρισης» ελλήνων, σέρβων, μαυροβουνίων και βουλγάρων. Στις 2

¹¹³⁸ Καράμπελας Γεράσιμος, «Ο ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και της Ελλάδας», Αθήνα 1998, σ. 62.

¹¹³⁹ Macar Elcin, «Η εξωτερική πολιτική των νεότουρκων», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά», εφημ. Ελευθεροτυπία, τόμος 13^{ος}, τεύχος 126, εκδ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα Μάρτιος 2002, σ. 19, ο Elcin Macar είναι τούρκος καθηγητής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Κοτζαέλι.

¹¹⁴⁰ Παπαδημητρίου Κώστας, «Οργάνωση και Διοίκηση των ανιπάλων στρατών», άρθρο στο περιοδικό «Στρατιωτική Ιστορία», σειρά «Μεγάλες Μάχες», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Νοέμβριος 2002, σσ. 42-43.

¹¹⁴¹ Μπλαβέρης Λεωνίδα, «Ελληνικοί πόλεμοι – 20^{ος} αιώνας», άρθρο σε ειδική έκδοση του περιοδικού «Πόλεμος και Ιστορία», εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα, σσ. 48-50, οι γερμανοί ναύτες υποχρεώθηκαν να φορούν κόκκινα φέσια και για το λόγο αυτό έγινε σχετική δαπάνη αγοράς 1.500 τεμαχίων.

¹¹⁴² Ουέλλς Τζωρτζ-Χέρμπερτ, «Επιτομή Παγκοσμίου Ιστορίας», εκδ. Απόλλων, 1955, σ. 330.

Νοεμβρίου, η Ρωσία κήρυξε τον πόλεμο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και μετά από τρεις μέρες την μιμήθηκαν η Μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία. Ο σκοπός των οθωμανών κατά την έναρξη του πολέμου και γι' αυτούς, ήταν να κρατήσουν αμυντική στάση προς τους Ρώσους στο μέτωπο του Καυκάσου και να προσπαθήσουν να έχουν τον πλήρη ναυτικό έλεγχο στην Μαύρη Θάλασσα. Η υπόσχεση των γερμανών προς τους οθωμανούς, σε περίπτωση νίκης, ήταν τα τεράστια ρωσικά εδάφη του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας.¹¹⁴³

21.5.2. Ο οθωμανικός στρατός κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

• Η οργάνωση του οθωμανικού στρατού

Τον Δεκέμβριο του 1913, ο γερμανός Αξιωματικός *Liman von Sanders* και ακολουθία 40 ακόμα γερμανών Αξιωματικών κατέφτασαν στην Κωνσταντινούπολη, με την αποστολή να προβούν σε μία ριζική αναδιοργάνωση του οθωμανικού στρατεύματος. Με την έναρξη του πολέμου περίπου 500 γερμανοί Αξιωματικοί υπηρετούσαν σε καίριες θέσεις στις οθωμανικές ένοπλες Δυνάμεις, χωρίς να υπάρχει πάντα συμφωνία στις αποφάσεις μεταξύ αυτών και οθωμανών Αξιωματικών. Γενικά, οι γερμανοί, εκτός λίγων εξαιρέσεων απέτυχαν να καταλάβουν την οθωμανική στρατιωτική νοοτροπία, και οι οθωμανοί Αξιωματικοί ήταν επίσης συχνά λιγότερο εναρμονισμένοι με τους γερμανούς συναδέλφους τους σε θέματα τακτικής. Το Φθινόπωρο του 1917, αυτή η σχέση άλλαξε, αφού πολλοί γερμανοί Αξιωματικοί αντεκατεστάθησαν από οθωμανούς και οθωμανοί αξιωματούχοι εστάλησαν στην Γερμανία για επί πλέον κατάρτιση. Μετά από την ρωσική επανάσταση, οι οθωμανοί, βρέθηκαν σε μεγαλύτερη αντίθεση με την Γερμανία, απ' ότι με την Ρωσία στις προσπάθειες να επανακατακτηθεί το ανατολικό έδαφος.¹¹⁴⁴

Παρ' όλου που ο οθωμανικός στρατός, κατά την περίοδο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, εθεωρείτο από τους Συμμάχους ως εύκολο θύμα και εύκολος αντίπαλος σε σύγκριση με τους περισσότερους ευρωπαϊκούς στρατούς, αυτός άντεξε τέσσερα ολόκληρα χρόνια πολεμώντας σε πολλά μέτωπα εναντίον στρατευμάτων σαφώς ανωτέρων σε εξοπλισμό και Δύναμη. Η ανεπαρκής ροή πληροφοριών, καθώς και ο χαμηλός βαθμός αξιολόγησης της στρατιωτικής ικανότητας του οθωμανικού στρατού από την πλευρά των Συμμάχων οδήγησαν σε λανθασμένες εκτιμήσεις, ειδικότερα κατά τον ελλιπή σχεδιασμό της εκστρατείας στα Δαρδανέλια.¹¹⁴⁵ Κατά τη διάρκεια των τεσσάρων ετών του «Μεγάλου πολέμου», ο οθωμανικός στρατός, ναυτικό και δύο μικρές αεροπορικές Μοίρες ηγωνίσθησαν σε πέντε σημαντικά μέτωπα: στην Καλλίπολη, στην Παλαιστίνη, στο Σινά, στο Ιράκ και στον Καύκασο. Επίσης οθωμανικά στρατεύματα εστάλησαν και σε πολλές άλλες πολεμικές ζώνες, όπως στην Ρουμανία, Γαλικία, Ανατολικό Μέτωπο, στο Μέτωπο Θεσσαλονίκης, Λιβύη, Αραβία, Υεμένη και Ιράν. Ορισμένες οθωμανικές Δυνάμεις εστάλησαν και στην γαλλική Σαχάρα, Σουδάν, Αιθιοπία, Σομαλία, Ομάν, Αφγανιστάν, στην ρώσικη Κεντρική Ασία και στις Ανατολικές Ινδίες.

Προ της εισόδου της στον πόλεμο, η Οθωμανική Αυτοκρατορία διέθετε τρεις Στρατιές. Η πρώτη και δεύτερη Στρατιές είχαν διαταχθεί να ευρίσκονται δυτικά και ανατολικά της πρωτεύουσας, αντίστοιχα, προφυλάσσοντας την, ενώ η Τρίτη είχε ως αποστολή να αντιμετωπίσει μία ενδεχόμενη ρωσική εισβολή στον Καύκασο. Τον Νοέμβριο του 1914, με την είσοδο της Αυτοκρατορίας στον πόλεμο με το πλευρό των Κεντρικών Δυνάμεων, εδημιουργήθη μία τέταρτη Στρατιά στη Συρία και την άνοιξη του 1915, μία

¹¹⁴³ Nicolle David-Ruggari Raffaele, «*The Ottoman Army (1914-18)*», Osprey Publishing Ltd, Oxford 1994, σσ. 3-9.

¹¹⁴⁴ Nicolle David-Ruggari Raffaele, «*The Ottoman Army (1914-18)*», Osprey Publishing Ltd, Oxford 1994, σσ. 23.

¹¹⁴⁵ Δαλέζιου Ελευθερία, «*Λώρενς της Αραβίας - Ο θρύλος της ερήμου*», εκδ. Περισκόπιο, σειρά: «*Μεγάλες μορφές του παρελθόντος*», Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σσ. 24-29, αξιοσημείωτο είναι ότι, κατά τις επιχειρήσεις των βρετανών στο Κουτ, κατά την προσπάθειά τους προς απεγκλωβισμό σημαντικών Δυνάμεών τους από τον οθωμανικό στρατό, έχασαν 38.000 άνδρες. Τελικά, οι βρετανοί παρεδόθησαν και μαζί τους συνελήφθη και ο Διοικητής τους Στρατηγός *Townshend*. Αυτοί οι στρατιώτες υπεχρέωθησαν σε εξαντλητική πορεία προς τα βάθη της Ανατολίας. Όσοι κατάφεραν να επιβιώσουν, στάλθηκαν σε τάγματα εργασίας.

Πέμπτη με αποστολή να διαφυλάττει την Κωνσταντινούπολη από τον νότο. Εν συνεχεία, μέχρι του τέλους του πολέμου, συνεστήθησαν ακόμα 4 Στρατιές και πολλά ανεξάρτητα Σώματα που πολέμησαν σε διάφορα Μέτωπα επιχειρήσεων.¹¹⁴⁶

● Ο εξοπλισμός του οθωμανικού στρατού

Όσον αφορά τον πολεμικό εξοπλισμό της, η Οθωμανική Αυτοκρατορία, ήταν ανεπαρκώς προετοιμασμένη για μία παρατεταμένη πολεμική προσπάθεια, αφού δεν είχε καμία δική της βιομηχανία πυρομαχικών. Έτσι εξηρτάτο καθ' όλη την διάρκεια του πολέμου, αποκλειστικά από τους γερμανούς και αυστροούγγρους συμμάχους της, ενώ είχε παντελή έλλειψη βλημάτων πυροβολικού και πυροβόλων ναυτικού. Από την Γερμανία σύντομα έφτασε εξοπλισμός 500.000 βλημάτων και 200.000 τυφεκίων, καθώς επίσης και φορητά αυτοκίνητα, εργαλεία, στολές, μπότες, καλλύματα και κονσερβοποιημένα τρόφιμα. Τα γερμανικά τυφέκια που παρεδόθησαν ήταν «*Mauser M 1893*» ή «*M 1903*», ενώ οι αυστριακοί έστειλαν ρωσικά τυφέκια «*Mossin – Nogant M 1891*». Τα τυφέκια έφεραν και αντίστοιχες ξιφολόγχες, ενώ πολλοί στρατιώτες του οθωμανικού πεζικού έφεραν και διαφόρων τύπων μαχαίρια στις μπότες τους. Το ιππικό εξοπλίσθη με τυφέκια (συνήθως *Mauser M 1905*) ή καραμπίνες. Οι ιππείς έφεραν επίσης ή ένα ξίφος, ή μία λόγχη.¹¹⁴⁷ Η γερμανική εταιρεία *Krupp* ήταν ο κύριος προμηθευτής πολυβόλων και πυροβόλων του οθωμανικού στρατού, αν και καθ' όλη την διάρκεια του πολέμου η έλλειψη επαρκών βαρέων όπλων ήταν ένα ανεπίλυτο πρόβλημα.¹¹⁴⁸ Μετά το 1916, μέρος του οθωμανικού οπλοστασίου απετέλεσε, μικρός αριθμός ιαπωνικών τυφεκίων και αραβίδων «*Arisaka*» με αντίστοιχες ξιφολόγχες ολικού μήκους 510 cm. Τα όπλα αυτά ήταν ρωσικά λάφυρα του ιαπωνορωσικού πολέμου του 1905. Τον Ιούλιο του 1916 μικρός αριθμός αυτών εδωρίσθη από ρωσικά στρατεύματα που εισήλθαν στην Τραπεζούντα, σε αντάρτικα ποντιακά Σώματα της περιοχής Αμισσού Μικράς Ασίας. Μετά τη διάλυση των ποντίων ανταρτών από τον οθωμανικό στρατό, ορισμένα από τα όπλα αυτά εξοπλίσαν βοηθητικές οθωμανικές Δυνάμεις.¹¹⁴⁹ Επίσης ικανός αριθμός τυφεκίων, παρωχημένης τεχνολογίας τύπου «*Bernran II*» είχαν περιέλθει στους ποντίους αντάρτες από τον ρωσικό στρατό, τα οποία, πιθανόν, περιήλθαν κατόπιν σε οθωμανικά χέρια.¹¹⁵⁰

Οι οθωμανοί παρέλαβαν από την Γερμανία και άλλον σύγχρονο εξοπλισμό, υψηλής τεχνολογίας, όπως αεροσκάφη, επικοινωνίες και άλλα. Ο οθωμανικός στρατός προέβη επίσης σε επιτάξεις ζώων φορτίου για να ικανοποιήσει τις μεταφορικές του ανάγκες, αφού το σιδηροδρομικό δίκτυο της χώρας ήταν εξαιρετικά ανεπαρκές, οι σταθμοί μικροσκοπικοί και ο όγκος των στρατιωτικών εφοδίων και στρατευμάτων που έπρεπε να μεταφερθούν, δυσανάλογα μεγάλος. Υπήρχε και το θέμα των καυσίμων των ατμομηχανών, που αποσπούσε μεγάλο μέρος των στρατιωτών για κοπή δένδρων, ενώ στην ανάγκη εχρησιμοποιείτο και κοπριά καμήλων. Όσο για το οδικό δίκτυο αυτό ήταν πολύ χειρότερο. Με την έναρξη του πολέμου εδημιουργήθησαν τάγματα εργασίας που προσπάθησαν να βελτιώσουν τους οδικούς άξονες της Ανατολίας, έως την Συρία, Ιορδανία και Παλαιστίνη.¹¹⁵¹

¹¹⁴⁶ Nicolle David-Ruggari Raffaele, «*The Ottoman Army (1914-18)*», Osprey Publishing Ltd, Oxford 1994, σσ. 7-12.

¹¹⁴⁷ Nicolle David-Ruggari Raffaele, «*The Ottoman Army (1914-18)*», Osprey Publishing Ltd, Oxford 1994, σ. 21.

¹¹⁴⁸ Nicolle David-Ruggari Raffaele, «*The Ottoman Army (1914-18)*», Osprey Publishing Ltd, Oxford 1994, σ. 22, αναφέρεται, ότι κατά την εκστρατεία στην Καλλίπολη το 1915, οι οθωμανοί ηναγκάστησαν να μεταφέρουν στο πεδίο των επιχειρήσεων κανόνια πό το στρατιωτικό μουσείο Κωνσταντινούπολης, που ήταν κατασκευασμένα πριν από 100 χρόνια. Ευτυχώς γι' αυτούς, η κατάρρευση της Σερβίας, άνοιξε τους δρόμους ανεφοδιασμού, ώστε σύντομα προμηθεύθησαν συστήματα πεδινού πυροβολικού. Η οθωμανική Στρατιά του Καυκάσου είχε πάντα έλλειψη σε βαρέα όπλα.

¹¹⁴⁹ Το τυφέκιο «*Arisaka M 1897*», είχε μήκος 1.275 mm με μήκος κάνης 793 mm, βάρος 3,86 kg και χωρητικότητα αποθήκης πέντε φυσγιγίων. Το βελιγκεές του ήταν 600 m με κύριο χαρακτηριστικό την πολύ μικρή ανάκρουσή του, (Καρκαλέτσης Σταύρος, «*Το ποντιακό αντάρτικο και η γενοκτονία*», μονογραφία του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Αύγουστος 2007, σ. 97).

¹¹⁵⁰ Καρκαλέτσης Σταύρος, «*Το ποντιακό αντάρτικο και η γενοκτονία*», μονογραφία του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Αύγουστος 2007, σσ. 93-95, τα τυφέκια και οι αραβίδες «*Arisaka*» δωρίσθηκαν από τους ρώσους στους πόντιους αντάρτες ως ανταμοιβή για τις υπηρεσίες των τελευταίων, όταν τον Ιούλιο του 1915, ο πόντιος οπλαρχηγός, Βασίλης Ανθόπουλος-Βασίλ Αγάς, απελεύθεροσε από το στρατόπεδο αιχμαλώτων της Σεβαστείας τον ρώσο Στρατηγό Αφανάσιεφ, τον οποίον και μετέφερε με ασφάλεια στη Ρωσία.

¹¹⁵¹ Nicole David-Ruggeri Raffaele, «*The Ottoman Army (1914-18)*», Osprey Publishing Ltd, Oxford 1994, σσ. 20-21 & 24.

Στο τέλος του 1917, συχνές ανακατατάξεις στις Στρατιές, χωρισμοί και ανασχηματισμοί Μονάδων, επέδρασαν αρνητικά στην ψυχολογία Αξιωματικών αλλά και οθωμανών στρατιωτών, αφού δεν είχαν τον χρόνο να γνωρίσει ο ένας τον άλλον για καλύτερη συνεργασία.¹¹⁵² Συχνές ήταν και οι περιπτώσεις λιποταξιών στο στράτευμα όπως επί παραδείγματι αρμενίων, οι οποίοι αυτομολούσαν στους ρώσους και εν συνεχεία πολεμούσαν τα οθωμανικά στρατεύματα, ή αραβικών στρατευμάτων που εγκατέλειπαν της θέσεις των. Όταν μετά το 1917, το πρόβλημα εφοδίων και σίτισης των οθωμανών στρατιωτών επεδεινώθη, ειδικότερα στα μέτωπα του Καυκάσου και της Συρίας, όλο και περισσότεροι, ακόμα και Τούρκοι, λιποτακτούσαν ομαδικά. Πολλές φορές, το παλάτι εξήγγειλε αμνηστίες αυτών των στρατιωτών, προκειμένου να τους πείσει να επανέλθουν στους Λόχους τους. Λόγω των λιποταξιών και ασθενειών, το 1917, πολλοί στρατιωτικοί σχηματισμοί είχαν μόνο το 1/5 της πραγματικής Δύναμής τους, ή στην καλύτερη περίπτωση τους μισούς άνδρες τους, προτού καν αυτοί οι νεοσύλλεκτοι φτάσουν στα Συντάγματά τους. Σε πολλά, μάλιστα, Συντάγματα, υπηρετούσαν νέοι, μόλις 16 ετών.¹¹⁵³

Ο οθωμανικός στρατός είχε εισαγάγει ομοιόμορφες χακί στολές, οι οποίες αντεκατέστησαν το σκούρο μπλε χρώμα, προηγούμενων οθωμανικών στρατών. Το κόκκινο «*tarbusb*» ή το «*fez*» κάλυμα κεφαλής, με τον σκούρο μπλε θύσανό του (που ήταν «σήμα κατατεθέν» του οθωμανού στρατιώτη εδώ και έναν αιώνα), αντεκατεστάθη από το «*kabalak*». Επρόκειτο για μία μορφή στρατιωτικού καλύματος αποτελούμενου από ένα μακρύ ύφασμα τυλιγόμενο γύρω από έναν σκούφο-κουκούλα. Οι Αξιωματικοί φορούσαν ως κάλυμα κεφαλής «*kalpak*» (= καλπάκι), αλλά στις επιχειρήσεις φορούσαν και αυτοί «*kabalak*». Αργότερα, οι αξιωματικοί τύλιγαν μία λωρίδα χακί υφάσματος γύρω από το κράνος τους. Τα στρατεύματα αραβικής προέλευσης φορούσαν τα παραδοσιακά «*kufiya*». Η ποιότητα των στολών των οθωμανών Αξιωματικών ήταν ανώτερη από αυτές των στρατιωτών τους, αφού κατεσκευάζονταν στην Γερμανία, ενώ των στρατιωτών εράβοντο με τουρκικά υφάσματα κατώτερης ποιότητας. Τα χρώματα καθώς και οι ποιότητες στολών διέφεραν αρκετά. Οι εξαρτήσεις κατεσκευάζοντο στην Γερμανία-Αυστροουγγαρία αλλά και στην Τουρκία. Κάθε στρατιωτική ειδικότητα έφερε επιρράματα στο χιτώνιο στο ύψος του λαιμού διαφορετικών χρωμάτων. Επί παραδείγματι το πεζικό έφερε πράσινα επιρράματα, οι χειριστές βαρέων όπλων ανοικτόχρωμο πράσινο, το ιππικό ανοικτό γκρι, το πυροβολικό σκούρο μπλέ, το μηχανικό μέσο μπλε, οι υπηρεσίες φυλάξεως σιδηροδρόμων ανοικτόχρωμο μπλέ, η στρατοχωροφυλακή κόκκινο κ.λ.π.¹¹⁵⁴

21.5.3. Το οθωμανικό πολεμικό ναυτικό κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

Το 1914, το οθωμανικό ναυτικό, ήταν εξαιρετικά πεπαλαιωμένο και μη αξιόμαχο. Τα σημαντικότερα πλοία του ήταν τα τρία παλαιά θωρηκτά, το «*Hayrubbin Barbarossa*» (κατασκευής 1893), το «*Turgut Reis*» (κατασκευής 1894) και το «*Mesudiye*» (κατασκευής 1894). Υπήρχε ακόμα και το θωρηκτό «*Muin-i-Zafer*» (κατασκευής 1869) και τα ελαφρώς πιο σύγχρονα ελαφρά ταχύπλοα σκάφη «*Hamidiye*» (1903) και «*Mecidiye*» (1903). Το οθωμανικό ναυτικό είχε ακόμα οκτώ αντιτορπιλικά, μία τορπιλάκατο, τρία τορπιλοβόλα και ορισμένα ακόμα μακρύτερα πλοία διαφόρων τύπων.¹¹⁵⁵ Η οθωμανική κυβέρνηση κατέβαλε έντονες προσπάθειες για να ενισχύει το κακοεξοπλισμένο πολεμικό ναυτικό της. Δύο σύγχρονα θωρηκτά το «*Sultan Osman I*» και το «*Resadiye*» που είχαν εξοπλισθεί εν μέρει και πλησίαζαν στην ολοκλήρωσή τους στα βρετανικά ναυπηγεία όταν ξέσπασε ο «Μεγάλος Πόλεμος», ουδέποτε παρελήφθησαν. Το ίδιο διάστημα, δύο γερμανικά θωρηκτά,

¹¹⁵² Nicolle David-Ruggari Raffaele, «*The Ottoman Army (1914-18)*», Osprey Publishing Ltd, Oxford 1994, σ. 16.

¹¹⁵³ Nicolle David-Ruggari Raffaele, «*The Ottoman Army (1914-18)*», Osprey Publishing Ltd, Oxford 1994, σ. 18.

¹¹⁵⁴ Nicolle David-Ruggari Raffaele, «*The Ottoman Army (1914-18)*», Osprey Publishing Ltd, Oxford 1994, σσ. 17-19.

¹¹⁵⁵ Nicolle David-Ruggari Raffaele, «*The Ottoman Army (1914-18)*», Osprey Publishing Ltd, Oxford 1994), σ. 34.

το «Goeben» και το «Breslan», τα οποία κατεδιώκοντο από βρετανικό στόλο στο Αιγαίο Πέλαγος, εισήλθαν στα Δαρδανέλλια προκειμένου να προφυλαχθούν. Μετά από μία εικονική πώλησή τους από την οθωμανική κυβέρνηση (όπως προαναφέρθη), ενετάχθησαν στον οθωμανικό πολεμικό στόλο, μαζί με τα πληρώματά τους, λαμβάνοντας τα ονόματα «*Selim Yanur*» και «*Midilli*», αντίστοιχα. Ο Ναύαρχος *Souchon*, έγινε επικεφαλής του οθωμανικού πολεμικού ναυτικού. Στις 29 Οκτωβρίου του 1914, και ενώ η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν ουδέτερη, τα θωρηκτά «*Selim Yanur*» και «*Midilli*», έβαλαν κατά ρωσικών θέσεων στην Μαύρη Θάλασσα.¹¹⁵⁶

Γενικά, το οθωμανικό ναυτικό διεδραμάτισε έναν δευτερεύοντα ρόλο στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, αφού δεν είχε σκοπό να αντιμετωπίσει βρετανικούς και γαλλικούς στόλους. Ο κύριος ρόλος του ναυτικού, ήταν η προστασία συνοδειών ιδιαίτερα στην θάλασσα του Μαρμαρά και η προστασία της πρωτεύουσας.¹¹⁵⁷ Στις 13 Δεκεμβρίου 1914, το παλαιό θωρηκτό «*Mesudiye*», κατά τη διάρκεια παρακτίων καθηκόντων του προστασίας, ετορπιλίσθη από βρετανικό υποβρύχιο, όπως και το θωρηκτό «*Hayruddin Barbarossa*», στις 8 Αυγούστου 1915 στην θάλασσα του Μαρμαρά. Μέχρι το τέλος του πολέμου η Οθωμανική αυτοκρατορία είχε χάσει, εκτός από τα δύο παλαιά θωρηκτά, και το νέο γερμανικό σκάφος «*Breslau*» (Midilli) που βυθίσθη κοντά στην Ίμβρο το 1918. Ακόμα δύο τορπιλοβόλα είχαν βυθισθεί από τους βρετανούς, το 1915, ενώ άλλα πλοία είχαν πάθει ζημιές.¹¹⁵⁸

21.5.4. Η οθωμανική πολεμική αεροπορία κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

Το 1914, ο γάλλος Αξιωματικός *De Goys* ήταν ο επικεφαλής της οθωμανικής αεροπορίας, αλλά σύντομα με την έναρξη του πολέμου, αντεκατεστάθη από τον γερμανό Αξιωματικό *Erich Sarno*. Στις αρχές του πολέμου, οι οθωμανοί διέθεταν 6 μονόπτερα αεροσκάφη (εκ των οποίων 4 σε λειτουργία), δύο αεροσκάφη ναυτικού και ένα αερόστατο. Υπήρχαν μόνο δέκα πιλότοι και λίγοι μηχανικοί, πολλοί εκ των οποίων ήταν αρμένιοι, αμφίβολης εμπιστοσύνης. Η πρώτη οθωμανική επιχείρηση του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ήταν μία αναγνωριστική πτήση στα Δαρδανέλλια, στις 17 Αυγούστου 1914, ουσιαστικά, πριν μπει η Αυτοκρατορία στον πόλεμο. Ένα άλλο μονοπλάνο με την επωνυμία «*Ertugrul*», έκανε διάφορες αναγνωριστικές πτήσεις πάνω από την Καλλίπολη κατά την διάρκεια της συγκέντρωσης εκεί, βρετανικών και γαλλικών Δυνάμεων, το 1915. Στις 30 Νοεμβρίου 1915, οι οθωμανοί Υπολοχαγού αεροπόροι *Ali Riza* και *Orhan*, επιβαίνοντες σε ένα αεροσκάφος τύπου «*Albatros Cl*» κατέρριψαν ένα γαλλικό αεροσκάφος τύπου «*Farman*» κοντά στα Δαρδανέλλια. Μετά τον Μάρτιο του 1915, οι γερμανοί άρχισαν να παραδίδουν στους οθωμανούς συνεχώς αεροσκάφη νέας τεχνολογίας με σκοπό να φτάσουν τα 260, αλλά δεν παραδόθηκαν ποτέ όλα, γιατί ο πόλεμος ετελείωσε. 12 οθωμανικά αεροσκάφη κατεσχέθησαν από Ρώσους και Βρετανούς. Τον Ιανουάριο του 1915, δημιουργήθηκαν οι πρώτες οργανωμένες οθωμανικές πολεμικές Μοίρες αεροσκαφών στο Golata και στο Canakkale, που ηυξήθησαν κατά την διάρκεια του πολέμου. Μέχρι το τέλος του πολέμου, είχαν δημιουργηθεί 66 οθωμανικά αεροδρόμια. Οι πιλότοι ήταν γερμανοί, τούρκοι, άραβες ακόμα και ιρανοί.¹¹⁵⁹

Τα γερμανικά μαχητικά αεροπλάνα «*Fokker Eindecker E. III*» έφεραν κινητήρα «*Oberursel*» ισχύος 100 hp, τελική ταχύτητα 140 km/h, μέγιστο επιχειρησιακό ύψος 3.960 m και δίδυμα πυροβόλα «*spandan*», τοποθετημένα στο εμπρόσθιο μέρος της ατράκτου. Ήταν καλά εξοπλισμένα, ενώ διέθεταν ταχύτητα και ευελιξία.¹¹⁶⁰

¹¹⁵⁶ Nicolle David-Ruggari Raffaele, «*The Ottoman Army (1914-18)*», Osprey Publishing Ltd, Oxford 1994), σσ. 8-9.

¹¹⁵⁷ Nicolle David-Ruggari Raffaele, «*The Ottoman Army (1914-18)*», Osprey Publishing Ltd, Oxford 1994, σ. 33 & 35.

¹¹⁵⁸ Nicolle David-Ruggari Raffaele, «*The Ottoman Army (1914-18)*», Osprey Publishing Ltd, Oxford 1994, σ. 35.

¹¹⁵⁹ Nicolle David-Ruggari Raffaele, «*The Ottoman Army (1914-18)*», Osprey Publishing Ltd, Oxford 1994, σσ. 36-37.

¹¹⁶⁰ Ζουριδής Γεώργιος, «*Οι αεροπορικές επιχειρήσεις κατά τη μάχη του Βερντέν (1916)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 145, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2008, σ. 66.

22. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΜΩΑΜΕΘ ΣΤ΄ (ΒΑΧΙΝΤΕΝΤΙΝ), (1918–1922). Ο ΜΟΥΣΤΑΦΑ ΚΕΜΑΛ ΚΑΙ Ο ΣΤΡΑΤΟΣ ΤΟΥ

22.1. Η περίοδος βασιλείας του σουλτάνου Μωάμεθ ΣΤ΄

Ο Σουλτάνος Μωάμεθ ΣΤ΄ (Βαχιντεντίν) ήταν γιός του Αμπντούλ Μετζίντ και αδελφός του προηγούμενου Σουλτάνου Μωάμεθ Ε΄. Υπήρξε ο τελευταίος Σουλτάνος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ανεβαίνοντας στον θρόνο σε μία εποχή διάλυσής της. Όντας πολιτικοστρατιωτικά ανίσχυρος, υπεχρεώθη να υποταχθεί στις θελήσεις των νικητών της Αντάντ. Αφού απεδέχθη την συμμαχική κατοχή της Κωνσταντινούπολης και την ευνοϊκή για την Ελλάδα Συνθήκη των Σεβρών, τον Αύγουστο 1920, ανετάχθη στο εθνικιστικό κίνημα του Μουσταφά Κεμάλ. Μετά την ήττα των ελληνικών στρατευμάτων στην Μικρά Ασία από τις κεμαλικές Δυνάμεις, τον Αύγουστο 1922, παραιτήθει από τον θρόνο και τον τίτλο του Χαλίφη, διαφεύγοντας με βρετανικό πολεμικό πλοίο στη Μάλτα, ενώ το Μεγάλο Εθνικό Συμβούλιο της Άγκυρας, ανεκήρυξε τη χώρα ως «Τουρκική Δημοκρατία», την 1^η Νοεμβρίου του 1922. Πέθανε το 1926 στο Σαν Ρέμο της Ιταλίας.¹¹⁶¹

22.2. Ο Μουσταφά Κεμάλ και τα πολιτικοστρατιωτικά γεγονότα της περιόδου 1918 έως 1922

Ο Μουσταφά Κεμάλ γεννήθηκε το 1881 και το 1893 εισήλθε στην κατώτερη Στρατιωτική Σχολή της Θεσσαλονίκης. Δύο χρόνια αργότερα εισήχθη στην Σχολή Αξιωματικών του Μοναστηρίου και το 1899 μετέβη στην Κωνσταντινούπολη, όπου συνέχισε τις σπουδές του στην Στρατιωτική Ακαδημία από το 1899 έως το 1902. Από το 1902 έως το 1905 φοίτησε στην Σχολή Γενικών Επιτελών. Επηρεαζόμενος από τις πατριωτικές και φιλελεύθερες ιδέες των Νεοτούρκων άρχισε να αναπτύσσει πολιτική δραστηριότητα με αποτέλεσμα να συλληφθεί από την αστυνομία του Αμπντούλ Χαμίτ Β΄ και μετά από μερικούς μήνες κράτησης να μεταφερθεί στην Δαμασκό της Συρίας. Εκεί, μαζί με μερικούς άλλους φίλους του ίδρυσε την μυστική πατριωτική οργάνωση «*Πατρίδα και Ελευθερία*», το 1906. Ένα χρόνο μετά, το 1907, μετετέθη στο Τρίτο Σώμα Στρατού στη Θεσσαλονίκη, το οποίο είχε γίνει κέντρο δραστηριοτήτων του νεοτουρκικού κομιτάτου «*Ένωση και Πρόοδος*». Μετά την επικράτηση της Νεοτουρκικής Επανάστασης του 1908, διεφώνησε με τους αρχηγούς της, εν συνεχεία όμως ενετάχθη στον «*Στρατό Δράσης*» του Μαχμούτ Σεβκέτ πασά. Κατά τον ιταλοοθωμανικό πόλεμο του 1911, επολέμησε κατά των ιταλών στην Βόρεια Λιβύη και εν συνεχεία διεκρίθη στον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο, πολεμώντας εναντίον των βουλγάρων. Το 1913 διορίσθη στρατιωτικός ακόλουθος στην Συρία με τον βαθμό του Αντισυνταγματάρχη, ενώ με τα ταξίδια του σε Γαλλία (1910) και Γερμανία (1917) του εδόθη η ευκαιρία να γνωρίσει τον δυτικό τρόπο ζωής. Το 1914 ξέσπασε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, όπου η Οθωμανική Αυτοκρατορία ετέθη στο πλευρό της Γερμανίας και της Αυστροουγγαρίας. Το 1915, ως Διοικητής στρατευμάτων στην Καλλίπολη, ο Κεμάλ συνέβαλε αποφασιστικά στην απόκρουση του αγγλογάλλων.¹¹⁶² Το 1916, μετατιθέμενος με το βαθμό του Υποστρατήγου στο ανατολικό μέτωπο, αναχαίτισε την προέλαση του ρωσικού στρατού στην Ανατολική Τουρκία. Το 1918 μετατιθέμενος στην Παλαιστίνη ως διοικητής της 7^{ης} οθωμανικής

¹¹⁶¹ «*Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*», τόμος Ζ΄, Εκδοτική Αθηνών, 1991, σ. 142.

¹¹⁶² Κατά την εκστρατεία στην Καλλίπολη το 1915, οι οθωμανοί είχαν το χρόνο να προετοιμαστούν και να συγκεντρώσουν στο σημείο εκείνο κατά πολύ περισσότερες Δυνάμεις από αυτές των συμμάχων. Έτσι αυτοί συνέχισαν να εφοδιάζουν τις Δυνάμεις τους, ενώ τα συμμαχικά στρατεύματα παρέμεναν καθηλωμένα στις θέσεις των, (Δαλέζιου Ελευθερία, «*Λώρενς της Αραβίας - Ο θρόνος της ερήμου*», εκδ. Περισκόπιο, σειρά: «*Μεγάλες μορφές του παρελθόντος*», Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σ. 23).

Στρατιάς, ηναγκάσθη να υποχωρήσει στα βόρεια του Χαλεπιού της Συρίας, για να μην εγκλωβισθεί από τα βρετανικά στρατεύματα. Μετά την ανακωχή του Μούδρου της Λήμνου, στις 30 Οκτωβρίου 1918, ανάμεσα στις Δυνάμεις της Αντάντ (Γαλλία, Αγγλία, Ελλάδα κ.λ.π.) ο Μουσταφά Κεμάλ διορίσθη διοικητής όλων των οθωμανικών Δυνάμεων του Νοτιοανατολικού μετώπου, ενώ το Νοέμβριο του ίδιου χρόνου, προσπαθώντας να αντιδράσει εναντίον των ταπεινωτικών για την πατρίδα του όρων της ανακωχής, μετέβη στην Κωνσταντινούπολη όπου και προσπάθησε να εμποδίσει το σχηματισμό κυβέρνησης φιλικής προς την Αντάντ. Οι προσπάθειες του απέτυχαν. Τον Ιανουάριο του 1919, το Συνέδριο Ειρήνης των Παρισίων, εγκαινίασε της επίσημες εργασίες του με την συμμετοχή τριάντα πολυμελών αντιπροσωπειών από ισάριθμα κράτη που είχαν συμμετάσχει στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η Ελλάδα εκπροσωπείτο από την Ελευθέριο Βενιζέλο, ο οποίος έθεσε υπόμνημα με της ελληνικές θέσεις για το νέο χάρτη των Βαλκανίων. Τον Απρίλιο του 1919, ο Κεμάλ διορίσθη Γενικός Στρατιωτικός επιθεωρητής των Ανατολικών Επαρχιών με στρατιωτική και πολιτική εξουσία, φτάνοντας στην Σαμψούντα, με την εντολή να εποπτεύσει την τήρηση των όρων της ανακωχής του Μούδρου για λογαριασμό της Πύλης, λίγες μέρες μετά την απόβαση των ελληνικών στρατευμάτων στην Σμύρνη, στις 15 Μαΐου 1919. Την ιδιότητά του, ως Γενικού Επιθεωρητή, την εγκατέλειψε γρήγορα για να αναδειχθεί σε οργανωτή και ηγέτη της αντίστασης, σε όλα όσα επεδίωκαν οι ευρωπαϊκές Δυνάμεις, συνεργαζόμενος για την σκοπό αυτόν με τον Αλή Σεμπεσού και του Καζίμ Καραμπεκίρ που είχαν αναχωρήσει πριν από εκείνον με ανάλογες κυβερνητικές εντολές για τις περιοχές της Άγκυρας και τον Ερζερούμ, αντίστοιχα. Εκεί προσπάθησε να προσεταιριστεί τους στρατιωτικούς ηγέτες και τις διάφορες εθνικιστικές ομάδες της Μικράς Ασίας οργανώνοντας τον αγώνα του εναντίον της Αντάντ. Το 1919, υπέγραψε στην Αμάσεια, μαζί με άλλα ανώτατα στρατιωτικά στελέχη ένα μυστικό Πρωτόκολλο στο οποίο εξεφράζετο η απόφαση για αντίσταση εναντίον των Συμμάχων. Ο Σουλτάνος Μωάμεθ ΣΤ΄, αφού ενημερώθη για τις παραπάνω ενέργειές του τον διέγραψε από τις τάξεις του στρατού και τον εκήρυξε εκτός νόμου. Η κατοχή της Σμύρνης από τα ελληνικά στρατεύματα δεν άρχισε με τους καλύτερους οιωνούς αφού έλληνες ένοπλοι πραγματοποίησαν πυρ κατά αμάχων τούρκων πολιτών και αιχμαλώτων. Τα ίδια επανελήφθησαν στο Αϊδίνιο στις 29–30 Μαΐου όπου είχαν προηγηθεί σφαγές αμάχων ελλήνων από οθωμανούς των οποίων επικεφαλής ήταν ο μετέπειτα πρωθυπουργός της Τουρκίας, Μεντερές. Τον Ιούλιο του 1919, στο «Εθνικό Συνέδριο» του Ερζερούμ, καθορίσθησαν οι αρχές του «Εθνικού Συμφώνου» («η Τουρκία για τους τούρκους») και το πρόγραμμα του αγώνα των εθνικιστών. Τον ίδιο μήνα, με το Σύμφωνο Βενιζέλου–Τιττόνι και με αντάλλαγμα την αναγνώριση της κυρίαρχης θέσης της Ιταλίας στο νέο αλβανικό κράτος, η Ιταλία εδέχθη τις ελληνικές απόψεις για την Βόρεια Ήπειρο, τη δυτική Θράκη και τη νομιμότητα της ελληνικής παρουσίας στη Μικρά Ασία. Τον Σεπτέμβριου του 1919, επραγματοποιήθη στην Σεβάστεια (Σίβας) ένα δεύτερο εθνικό Συνέδριο, το οποίο επικύρωσε τις αποφάσεις του Ερζερούμ και εξέλεξε τον Μουσταφά Κεμάλ ως πρόεδρο της «Εταιρείας για την Προάσπιση των Εθνικών Δικαιωμάτων». Τον Μάρτιο του 1920, η Πύλη, ύστερα από την πίεση των Άγγλων, που είχαν καταλάβει την Κωνσταντινούπολη, εκήρυξε ιερό πόλεμο εναντίον των εθνικιστών, κατεδικάζοντας τον Κεμάλ σε θάνατο. Στις 16 Μαρτίου 1920, στρατιωτικά αγήματα των Συμμάχων διέλυσαν το οθωμανικό κοινοβούλιο στην Κωνσταντινούπολη, συλλαμβάνοντας κεμαλικούς βουλευτές. Όσοι διέφυγαν κατευθύνθησαν προς την Άγκυρα. Τον Απρίλιο του 1920, στην συνδιάσκεψη του *San Remo* συζητήθησαν από τους Συμμάχους οι ρυθμίσεις που επρόκειτο να επιβληθούν στον Σουλτάνο και αφορούσαν κυρίως και όχι μόνο, τις πλούσιες σε κοιτάσματα πετρελαίου νοτιοανατολικές επαρχίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Επίσης, επετράπη στην ελληνικό στρατό αφενός η προέλασή του στο μικρασιατικό μέτωπο μέχρι την *Bursa*, ώστε να παρεμβάλλεται μεταξύ των περιορισμένων κυρίως βρετανικών Δυνάμεων στα στενά και των ατάκτων τσετών του Κεμάλ, αφετέρου δε να καταλάβει την Ανατολική Θράκη μέχρι την γραμμή της Τσατάλζας.

Στις 23 Μαΐου 1920, ο Κεμάλ συνεκάλεσε μία συνταγματική συνέλευση που ονομάσθη «Μεγάλη Εθνοσυνέλευση». Ο Κεμάλ εξελέγη πρόεδρος της «Επιτροπής των Λαϊκών Επιτροπών», δηλαδή προσωρινής κυβέρνησης. Την ίδια εποχή υπέγραψε ανακωχή με το γαλλικό στρατό που λίγο καιρό πριν είχε εκκενώσει την Κιλικία. Στις 10 Αυγούστου 1920, στο προάστιο *Serres* του Παρισιού σε κεντρική αίθουσα του Δημαρχείου, εκπρόσωποι της οθωμανικής κυβέρνησης υπέγραψαν την Συνθήκη Ειρήνης, έκτασης 433 άρθρων, που τους παρουσίασαν οι νικητές του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Για την Ελλάδα υπέγραψαν ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος και ο πρεσβευτής στην γαλλική πρωτεύουσα, Άθως Ρωμανός. Σύμφωνα με την Συνθήκη των Σερβών απεσπώνταν τα 4/5 περίπου των εδαφών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Στην Ελλάδα παρεχωρείτο ολόκληρη η Δυτική και Ανατολική Θράκη έως τα οχυρά της Τσατάλτζας, όλα τα νησιά του Αιγαίου πλην της Ρόδου και η περιοχή της Σμύρνης για περίοδο πέντε ετών, όπου μετά θα απεφάσιζαν οι κάτοικοι της με δημοψήφισμα για την προσάρτηση της, ή όχι στην Ελλάδα. Η Συνθήκη απέκοπτε όλες τις αραβικές περιοχές της Αυτοκρατορίας, δημιουργούσε ανεξάρτητη Αρμενία στα ανατολικά βιλαέτια της Αυτοκρατορίας, αυτονομούσε τις κουρδικές περιοχές, απέδιδε την Αλεξανδρέτα στην Συρία και διεμοίραζε το υπόλοιπο οθωμανικό έδαφος σε γαλλική, ιταλική και βρετανική ζώνη οικονομικής επιρροής, με την ευρύτερη περιοχή της Σμύρνης, υπό ελληνικό έλεγχο. Επίσης, προέβλεπε την κατεδάφιση των οχυρώσεων των Στενών και την επαναφορά του καθεστώτος των δρομολογήσεων. Ο Κεμάλ αντέδρασε, οργανώνοντας τον στρατό του, ο οποίος συνεχώς ισχυροποιείτο. Τον Ιανουάριο του 1921, η Εθνοσυνέλευση εψήφισε Σύνταγμα, σύμφωνα με το οποίο η Οθωμανική Αυτοκρατορία μετεσχηματιζόταν σε ένα εθνικό κράτος, την Τουρκία. Τον Μάρτιο του 1921, επισημοποιήθη η προσέγγιση των κεμαλικών με τον Σοβιετική Ρωσία με το «Σύμφωνο Φιλίας και Συνεργασίας», σε μόνιμη αντιδυτική συμμαχία. Στις 20 Οκτωβρίου 1921, κάτω από τις διαμαρτυρίες του Λονδίνου υπεγράφη η «Συμφωνία της Άγκυρας», μεταξύ γάλλων και κεμαλικών. Επρόκειτο για χωριστή ειρήνη που ρύθμιζε τοπικά ζητήματα σχετικά με την αποχώρηση των γαλλικών Δυνάμεων από την Καλικία.

Ο στρατός του Κεμάλ, διαρκώς εξοπλιζόταν με καινούρια όπλα. Η γενική κεμαλική επίθεση κατά των ελληνικών στρατιωτικών Δυνάμεων εξεδηλώθη την 13 Αυγούστου του 1922 και σε ένα δεκαπενθήμερο τα υπολείμματα της ελληνικής στρατιάς είχαν ανεχωρήσει με πλοία από τον Τσεσμέ, ενώ η πρωτεύουσα της Ιωνίας εφλέγετο. Χιλιάδες έλληνες άμαχοι εσκοτώθηκαν, εβιάσθησαν, εκακοποιήθησαν και εταπεινώθηκαν, εκατοντάδες χιλιάδες έφυγαν, με κάθε μέσο προς τα νησιά του Αιγαίου και τον Πειραιά. Η Σμύρνη κάηκε η Ιωνία χάθηκε για πάντα. Ο Α. Στίνας έγραψε: «Χιλιάδες ήταν οι νεκροί, πολλές χιλιάδες οι ανάπηροι. Χιλιάδες και χιλιάδες μαυροντυμένες μανάδες, χήρες, ορφανά. Ξεκλήρισμα του Χριστιανικού πληθυσμού της Μικράς Ασίας. Αυτό είναι το έργο των φιλελευθέρων από την πλευρά του λαού». Ο Άλκης Ρήγος έγραψε: «Η μικρασιατική καταστροφή, αποτέλεσε τον καταλύτη της γέννησης του σύγχρονου ελληνικού κράτους, καθώς οι συνέπειες και τα γεγονότα που προηγήθηκαν ή ακολούθησαν, είναι βαθιές και μακροχρόνιες για το νεοελληνικό κοινωνικό σχηματισμό...». Στις 5 Σεπτεμβρίου του 1922, τα τελευταία τμήματα του Γ΄ Σώματος Στρατού εγκατέλειψαν το έδαφος της Μικράς Ασίας, ενώ λίγες μέρες αργότερα, στις 11 Σεπτεμβρίου, η Αγγλία, Γαλλία και Ιταλία, υπέγραψε με την κεμαλική Τουρκία στα Μουδανιά την ομώνυμη ανακωχή, με την οποία ετερμάτιζοτο η εμπόλεμη κατάσταση μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.

Με τη Συνθήκη της Λωζάννης, στις 24 Ιουλίου 1923, εξησφαλιζόταν για το νέο τουρκικό κράτος η ανεξαρτησία μέσα στα εθνικά του σύνορα. Η Τουρκία ανεκηρύχθη Δημοκρατία με πρόεδρο του Μουσταφά Κεμάλ, ο οποίος ένα χρόνο αργότερα, το 1924, κατήργησε το χαλιφάτο και έκανε νέα πρωτεύουσα της χώρας του την Άγκυρα. Τον ίδιο

χρόνο ίδρυσε το «Λαϊκό Ρεπουμπλικανικό Κόμμα» που μονοπόλησε την εξουσία στην Τουρκία έως το 1948.¹¹⁶³

22.3. Η οργάνωση και ο εξοπλισμός του κεμαλικού στρατού (1919– 1922)

Ο κεμαλικός στρατός που παρετάχθη κατά των ελλήνων στην Μικρά Ασία, δεν αποτελούσε μία καινούργια Δύναμη. Ήταν ο ίδιος οθωμανικός στρατός με την διαφορά, ότι είχε καινούργιο εξοπλισμό και ήταν ανανεωμένος από την εισαγωγή γερμανικών ιδεών και πρακτικών. Ήταν στελεχωμένος με δραστήριους Αξιωματικούς και πολλούς στρατεύσιμους της Κεντρικής και Ανατολικής Μικράς Ασίας. Ο μέσος όρος ηλικίας των Αξιωματικών του Κεμάλ, ήταν κατά πολύ μικρότερος του μέσου όρου των Αξιωματικών του Σουλτάνου.¹¹⁶⁴ Ο οπλισμός του στρατού αυτού απετελείτο από αποθηκευμένα όπλα του οθωμανικού στρατού που οι αντάρτες του Κεμάλ τα διέρπαζαν ή τα αποσπούσαν από λαθρέμπορους όπλων. Στη συνέχεια ο στρατός υπεστηρίχθη σε θέματα εξοπλισμού από τις κυβερνήσεις της Σοβιετικής Ρωσίας, της Γαλλίας και Ιταλίας.¹¹⁶⁵ Κατά την εν λόγω περίοδο, τα κεμαλικά στρατεύματα αντιπαρετέθησαν με πολλούς εχθρούς σε διάφορα μέτωπα, στα οποία ανέπτυξαν και αντίστοιχες στρατιωτικές Δυνάμεις. Στα Ανατολικά πολέμησαν τους αρμένιους τους οποίους τελικά νίκησαν, αναγκάζοντας τους το 1920 σε συνθηκολόγηση. Στα νότια αντιμετώπισαν τα γαλλικά αποικιακά στρατεύματα, στα οποία άσκησαν μεγάλη πίεση, ώστε να αναγκασθεί η Γαλλία να υπογράψει τη συμφωνία του Φράνκλιν Μπουγιόν (Μάιος 1921). Στο εσωτερικό της Ανατολίας συνεκρούστησαν αφ' ενός με αντιφρονούντες τούρκους και αφ' ετέρου με έλληνες πόντιους αντάρτες, ενώ εκλήθησαν να αντιμετωπίσουν την ελληνική Στρατιά της Μικράς Ασίας.

Από την άνοιξη του 1920, το μέτωπο κατά της ελληνικής Στρατιάς, άρχισε να οργανώνεται σοβαρά με τη σύσταση τακτικών Μονάδων. Τότε οργανώθησαν 4 ελαφρές Μεραρχίες πεζικού (η 23^η, η 61^η, η 56^η και η 57^η) και δύο Συντάγματα ιππικού. Οι Δυνάμεις αυτές είχαν ενισχυθεί με αριθμό ατάκτων. Ο συνολικός αριθμός του κεμαλικού στρατού, αυτής της περιόδου, έφτανε τους 20.000 άνδρες, κατανεμημένους σε 36 Τάγματα, υπό τις διαταγές του Στρατηγού Αλή Φουάτ. Επίσης διετίθεντο 18- 24 πυροβόλα.¹¹⁶⁶ Τον Δεκέμβριο του 1920, οι κεμαλικές Δυνάμεις αριθμούσαν 19 Μεραρχίες (πάνω από 65.000 άνδρες), 53 πυροβόλα και 105 πολυβόλα.¹¹⁶⁷ Τον Μάρτιο του 1921 οι κεμαλικές Δυνάμεις είχαν αυξηθεί σε 11 Μεραρχίες πεζικού, 3 ακόμα Συντάγματα πεζικού, καθώς και 3 Μεραρχίες ιππικού με 2 ακόμα Συντάγματα ιππικού. Επρόκειτο συνολικά για 70.000 άνδρες με 152 πυροβόλα (κανόνια) και 296 πολυβόλα. Στις αρχές Αυγούστου 1921, ο κεμαλικός στρατός παρέτασσε 18 Μεραρχίες πεζικού, 3 ακόμα Συντάγματα πεζικού, καθώς και 5 Μεραρχίες ιππικού. Συνολικά επρόκειτο για 110.000–115.000 άνδρες, εκ των οποίων οι 90.000 ήταν μάχιμοι (194 Τάγματα), εξοπλισμένοι με 167 πυροβόλα (κανόνια), 515 πολυβόλα και 235 οπλοπολυβόλα. Στα τέλη του Σεπτεμβρίου 1921, έπειτα από σκληρότατες συγκρούσεις δύο μηνών με τις ελληνικές Δυνάμεις (μάχες Σαγγαρίου και Αφιόν Καραχισάρ) και απώλειες περίπου 24.000

¹¹⁶³ Τα ανωτέρω στοιχεία ελήφθησαν από: «Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό», τόμος Β', Εκδοτική Αθηνών, 1991, σσ. 82-83, Γιαννόπουλος Γιάννης, «Η ευγενής μας τύφλωσις», εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 1999, Δαφνής Γρηγόριος, «Η Ελλάδα μεταξύ δύο πολέμων», τόμος Α', εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1997, Στασινόπουλος Ε. «Ο ελληνικός στρατός της πρώτης εκατονταετίας», εκδ. 1933, ανατύπωση Ελευθέρη Σκέψις, Αθήνα, 1993, σσ. 88-89, Καντερές Δημήτριος, «Μουσταφά Κεμάλ-Αναμορφωτής και εκπολιστής, ή φανατικός εθνικιστής και δικτάτορας», άρθρο στο περιοδικό «Ιστορικά Θέματα», τεύχος 2, εκδ. Περισκόπιο, Δεκέμβριος 2001, σσ. 38-39, Στίνας Α., «Αναμνήσεις-60 χρόνια κάτω από τη σημαία της σοσιαλιστικής επανάστασης», τόμος Α', εκδ. Βέργος, Αθήνα 1977, σ. 79, Ρήγος Αλκης, «Η Β' ελληνική Δημοκρατία (1924-1935)- Κοινωνικές διαστάσεις της πολιτικής σκηνής», εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1999, σ. 21.

¹¹⁶⁴ Dankwart A. Rustow, «The army and the founding of the Turkish Republic», World Politics, Volume 11, Issue 4 (Jul. 1959), p. 513-552, κατά την διάσκεψη του Λονδίνου, όταν εκλήθησαν αντιπροσωπείες και από τις δύο πλευρές, η αντιπροσωπεία της Κωνσταντινούπολης διηθύνετο από τον 76χρονο Ahmed Teveik pasa, ενώ η αντίστοιχη της Αγκυρας από τον 59χρονο Bekir Sami.

¹¹⁶⁵ Παπαδημητρίου Κώστας, «Οργάνωση και Διοίκηση των αντιπάλων στρατών», άρθρο στο περιοδικό «Στρατιωτική Ιστορία», σειρά «Μεγάλες Μάχες», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Νοέμβριος 2002, σσ. 42-45.

¹¹⁶⁶ Παπαδημητρίου Κώστας, «Οργάνωση και Διοίκηση των αντιπάλων στρατών», άρθρο στο περιοδικό «Στρατιωτική Ιστορία», σειρά «Μεγάλες Μάχες», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Νοέμβριος 2002, σ. 45.

¹¹⁶⁷ Βαρβούνης Μιλτιάδης, «Κεμάλ - Ο Δημιουργός της σύγχρονης Τουρκίας», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2008, σ. 43.

ανδρών, οι κεμαλικές Δυνάμεις είχαν την δυνατότητα να παρατάσσουν 23 Μεραρχίες πεζικού και 5 ιππικού με 69.000 μάχιμους άνδρες. Μετά από τις συμφωνίες με τους σοβιετικούς, οι τελευταίοι, από τον Μάιο του 1921 έως τον Ιούνιο του 1922, είχαν παραδώσει στον κεμαλικό στρατό 37.812 τυφέκια με ανάλογα πυρομαχικά, 324 αυτόματα όπλα και 66 πυροβόλα (κανόνια) εκ των οποίων τα 8 βαρέως τύπου. Επίσης από τον Μάιο, οι γάλλοι (διακόπτοντας τις αφιμαχίες με τους κεμαλικούς στην Κιλικία) παρέδωσαν τουλάχιστον 48.000 τυφέκια Mauser με τα πυρομαχικά τους, 95 πυροβόλα (κανόνια), 20 πυροβόλα «Skoda» και 148 κιβώτια με οβίδες πυροβολικού, ενώ το καλοκαίρι του 1922, προμήθευσαν τους κεμαλικούς με 1.500 οπλοπολυβόλα και 400 αυτοκίνητα. Σε ανάλογες πράξεις προέβησαν και οι ιταλοί από τον Ιούνιο του 1921 και έπειτα.¹¹⁶⁸

22.4. Ο εξοπλισμός του ελληνικού εκστρατευτικού Σώματος στην Μικρά Ασία (1919–1922)

Κατά τα πρώτα στάδια των συγκρούσεων στην Μικρά Ασία, εννέα ελληνικές Μεραρχίες εξοπλίστησαν με τυφέκια «Μάνλιχερ», μία με «Μάουζερ» και μία με «Λεμπέλ». Οι βοηθητικές Μονάδες εξοπλίστησαν με τυφέκια «Μάουζερ» και «Γκρα». Ηγοράσθηκαν επίσης 150 πολυβόλα «Σβάρτσοζ», 20.000 γαλλικά τυφέκια «Λεμπέλ», τόνοι πυρομαχικών και 1.750 αυτοκίνητα. Έγινε επίσης προμήθεια 37 βαρέων πυροβόλων των 105, 120 και 155 χιλιοστών και αριθμού ορειβατικών πυροβόλων για εξοπλισμό 8 Μεραρχιών. Οι στολές και οι εξαρτήσεις του ελληνικού Σώματος ήταν υποδείγματος Μ 1918 γαλλικού τύπου.¹¹⁶⁹ Ορισμένοι Αξιωματικοί έφεραν ισπανικά ημιαυτόματα πιστόλια «Gabilondo Rudy M 1914» διαμέτρου 7,65 mm τα οποία χρησιμοποιούσε ο γαλλικός στρατός κατά των Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Τα κράνη ήταν γαλλικά, «M 1915», ενώ το φέσια των ευζώνων είχαν χρώμα καφέ (για πρώτη φορά).

22.5. Τα αίτια της ήττας του ελληνικού εκστρατευτικού Σώματος από τις κεμαλικές στρατιωτικές Δυνάμεις στην Μικρά Ασία

Τα αίτια της ήττας του ελληνικού εκστρατευτικού Σώματος στην Μικρά Ασία από τις κεμαλικές στρατιωτικές Δυνάμεις, μπορούν να συνοψιστούν ως εξής, όσον αφορά την ελληνική πλευρά: α) Η εξάντληση των οικονομικών αποθεμάτων του ελληνικού κράτους (μείωση παντός είδους εφοδίων, τροφής, ιματισμού, υπόδησης κ.λ.π.). β) Ο συγκεντρωτικός τρόπος διοίκησης του στρατεύματος (εκτεταμένα μέτωπα, κακές και αργές επικοινωνίες, δράση ανταρτών, πολυάριθμο εχθρικό ιππικό και ο τρόπος διοικήσεως του Αρχιστατήγου Χατζηανέστη που βρέθηκε να διοικεί από την Σμύρνη, δηλ. από απόσταση περίπου 600 χλμ., τρεις αυτοτελείς σχηματισμούς οι οποίοι δεν είχαν το δικαίωμα – δυνατότητα ανάπτυξης πρωτοβουλιών. γ) Η διχόνοια (η διαμάχη μεταξύ Βασιλιά Κωνσταντίνου Α΄ και Βενιζέλου με όλα τα συνακόλουθα στις τάξεις του ελληνικού στρατού). δ) Οι εκλογές της 1^{ης} Νοεμβρίου 1920 (η επιστροφή Κωνσταντίνου ήταν το πρόσχημα για τις Μεγάλες Δυνάμεις να μην επικυρώσουν την Συνθήκη των Σεργών). ε) Η απομάκρυνση εμπειρών Αξιωματικών από το ελληνικό στράτευμα (ήταν το αποτέλεσμα των εκλογών όπου αντεκατεστάθησαν οι Παρασκευόπουλος, Πάγκαλος, Οθωναίος, Λαμπράκης, Νίδερ, Μαυρομιχάλης, Ιωάννου, Κονδύλης και άλλοι έμπειροι διοικητές Σωμάτων, Μεραρχιών και Συνταγμάτων). Ο Πλαστήρας, παρ' ότι Βενιζελικός, παρέμεινε μόνο κατόπιν ουσιαστικής ανταρσίας των ευζώνων του 5/42 Συντάγματος. στ) Χαλάρωση της πειθαρχίας (το αναξιοκρατικό σύστημα

¹¹⁶⁸ Παπαδημητρίου Κώστας, «Οργάνωση και Διοίκηση των αντιπάλων στρατών», άρθρο στο περιοδικό «Στρατιωτική Ιστορία», σειρά «Μεγάλες Μάχες», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Νοέμβριος 2002, σσ. 45-46.

¹¹⁶⁹ Καρύκας Παντελής, «Ο ελληνικός στρατός 1821-1922», περιοδικό «Πολιτικές Μονογραφίες», τεύχος 2, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., σ. 76.

προαγωγών μετά τον Νοέμβριο του 1920, με τη συνακόλουθη διαφθορά και τον συγκεντρωτισμό οδήγησαν στο φαινόμενο αδειούχων που δεν επέστρεφαν και σε χιλιάδες λιποταξίες, αφού η ψυχική επαφή των στρατιωτών με τους Αξιωματικούς είχε διαρραγεί). ζ) Η απουσία μικρασιατών από το στράτευμα (η συμμετοχή τους υπήρχε μηδαμινή, με αποτέλεσμα να καλλιεργείται η δυσαρέσκεια των ελλήνων στρατιωτών των προερχόμενων από την μητρόπολη). η) Η αναδημιουργία του οθωμανικού (κεμαλικού) στρατού (σ' αυτό βοήθησε και η απελευθέρωση από τους άγγλους έμπειρων Αξιωματικών, τον Οκτώβριο του 1921, που εκρατούντο στην Μάλτα και είχαν συλληφθεί κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο). θ) Ο καλός ανεφοδιασμός των Μονάδων του κεμαλικού στρατού (νέοι οδοί και σιδηροδρομικές γραμμές κατεσκευάστησαν για τον σκοπό αυτόν). ι) Λάθη ελληνικής στρατηγικής (επί παραδείγματι, λάθος επιθετική αναγνώριση για την διαπίστωση εχθρικών δυνατοτήτων στην περιοχή Εσκή Σεχίρ τον Δεκέμβριο του 1920, αποστολή περιορισμένων Δυνάμεων από το Ελληνικό Στρατηγείο. Και πάλι στο Εσκή Σεχίρ εν γνώσει ότι οι κεμαλικοί διαθέτουν σημαντική ισχύ τον Μάρτιο του 1921, μη τήρηση εφεδρικών Δυνάμεων οπότε εδίδετο στον εχθρό η ευκαιρία να διακόπτει την επαφή κατά την βούληση και να μην καταδιώκεται, διατήρηση τεραστίου μετώπου 700 χλμ. την άνοιξη του 1922, κ.λ.π.). ια) Αλλαγή της γαλλικής πολιτικής (τα συμφέροντα της Γαλλίας στην Κιλικία ήταν οικονομικά, οπότε έγινε συμβιβασμός με τις κεμαλικές Δυνάμεις). ιβ) Η στάση της Ιταλίας (η Ιταλία είχε εξ αρχής αρνητική στάση απέναντι στις ελληνικές διεκδικήσεις, έτσι όπως και η Γαλλία, υπέγραψε μυστικές συμφωνίες οικονομικής συνεργασίας με τους κεμαλικούς). ιγ) Η προσέγγιση του κεμαλισμού με το σοβιετικό καθεστώς (συνεφωνήθη η σοβιετική οικονομοτεχνική βοήθεια προς τις αντάρτικες Δυνάμεις του Κεμάλ). ιδ) Τα συμφέροντα της Αγγλίας (για την Αγγλία που τα συμφέροντα της ήταν εδαφικά και αφορούσαν κυρίως τα «Στενά» δεν υπήρχαν περιθώρια συμβιβασμού με τον Κεμάλ και παρ' όλου που εχρησιμοποίησε τον «πρόθυμο» ελληνικό στρατό για να εξυπηρετήσει τα συμφέροντά της, στο τέλος ηναγκάσθη να αποσυρθεί λόγω μη επαρκών στρατιωτικών της Δυνάμεων).¹¹⁷⁰

---

¹¹⁷⁰ Τα ανωτέρω στοιχεία ελήφθησαν, περιληπτικά, από προπτυχιακή εργασία του υπογράφοντος.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Ακόμα και μετά την κατάργηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και την ανάδυση, μέσα από τα σπλάχνα της, της σύγχρονης Τουρκίας, ο στρατός ποτέ δεν έπαψε να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στα πολεμικά πράγματα της χώρας. Οι τουρκικές ένοπλες Δυνάμεις δεν έπαψαν να περιορίζονται στα στρατιωτικά τους καθήκοντα, μη συμβιβαζόμενες με κάτι τέτοιο, καθ' όλη την επαιθότητα ότι εκείνοι είναι οι γεννήτορες του κράτους και των παραδόσεών τους, η ραχοκοκαλιά του κράτους και η συνείδηση του έθνους από την πρωτοεμφάνιση των οθωμανών τούρκων. Άλλωστε ο Κεμάλ, σε λόγο του, στις 22 Φεβρουαρίου 1931, είχε αναφέρει μεταξύ άλλων: «Όταν ομιλώ για τον στρατό, ομιλώ για την διανοήση του τουρκικού έθνους που είναι πραγματικοί ιδιοκτήτες αυτής της χώρας».

Με αδιαμφισβήτητο ηγέτη του τουρκικού στρατού και του έθνους του Κεμάλ, το 1924, ο τουρκικός στρατός ανεβαθμίσθη σε υπουργείο, λειτουργώντας παράλληλα με το υπουργείο Άμυνας. Το 1924, κατηργήθη το υπουργείο Γενικού Επιτελείου και ιδρύθη το Γενικό Επιτελείο Ενόπλων Δυνάμεων, το οποίο διετήρησε την ανεξαρτησία του περιορίζοντας τις αρμοδιότητες του υπουργείου Άμυνας σ' αυτές τον προμηθευτή του στρατεύματος, ρόλο που διεκπεραιώνει και σήμερα.¹¹⁷¹

Στις 3 Μαρτίου 1924, κατηργήθη το χαλιφάτο και όλα τα μέλη της οθωμανικής δυναστείας απελάθησαν από την Τουρκία. Η τουρκική εθνοσυνέλευση είχε ήδη ανακηρύξει την Τουρκία σε Δημοκρατία και είχε εκλέξει τον Μουσταφά Κεμάλ ως πρώτο της πρόεδρο, στις 29 Οκτωβρίου 1923. Στις 20 Απριλίου 1924, εψηφίσθη ένα πλήρες δημοκρατικό Σύνταγμα, το οποίο διετηρούσε τον ισλαμισμό ως θρησκεία του κράτους.¹¹⁷² Το κόμμα του Κεμάλ, που εξελίχθη στο «*Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα*» (ΡΛΚ), κυριάρχησε έως το 1950. Το 1926, μία απόπειρα κατά της Πύλης του Κεμάλ, του έδωσε την ευκαιρία να αντιμετωπίσει δραστικά τους αντιπάλους του, οι οποίοι παρεπέμφθησαν σε ειδικό δικαστήριο, καταδικαζόμενοι σε θάνατο, φυλάκιση, ή εκτόπιση.

Στο πρόγραμμα του ΡΛΚ, το 1931, διετυπώθησαν οι έξι βασικές αρχές της πολιτικής του Κεμάλ, οι οποίες αργότερα (1937) ενσωματώθησαν στο τουρκικό Σύνταγμα: Η ιδέα της Δημοκρατίας, ο εθνικισμός, η λαϊκότητα, ο κρατισμός, η κοσμικότητα και η επανάσταση. Με την κοσμικότητα («*laik*»), οι θρησκευτικοί ηγέτες της Τουρκίας έχασαν κάθε προνομιακή τους σχέση καθώς και την εκπαίδευση. Με την ρεπουμπλικανικότητα («*cumhuriyetci*»), εχαρακτήρισθη η σύγχρονη μορφή του τουρκικού κράτους. Με τον λαϊκισμό («*halkci*») αποκλείσθη κάθε σχέση ταξικής διαφοροποίησης και επεδιώχθη η κοινωνική συνοχή, τοποθετώντας το στράτευμα ως θεματοφύλακα του λαού. Με τον εθνικισμό («*millivetci*») εδραιώθη ένα ενιαίο ενοποιημένο έθνος, χωρίς εθνικές ή θρησκευτικές υποταγές. Στο Σύνταγμα του 1924 ανεφέρητο: «*όσοι κατοικούν μέσα στα όρια των συνόρων της Τουρκίας, θεωρούνται τούρκοι*». «*Ne mutlu tarkum dijene*» (= τι ευτυχία είναι, να είσαι τούρκος). Με τον κρατισμό «*devletci*», ετονίσθη η αναγκαιότητα ενεργοποίησης του κράτους ως κινητήριας δύναμης της οικονομίας. Με αυτόν τον τρόπο, διετηρήθη η μονοκρατορία του στρατεύματος. Το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα του Κεμάλ είχε ως έμβλημα τα έξι βέλη, τα οποία συμβόλιζαν τις έξι βασικές αρχές της κεμαλικής πολιτικής.¹¹⁷³

Μετά το θάνατο του Κεμάλ το 1938, πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας εξελέγη ο στενότερός του συνεργάτης, ο Ισμέτ Ινονού. Την περίοδο εκείνη, ο τουρκικός στρατός είχε διατηρηθεί σε επίπεδο μίας μικρής Δύναμης με τις δαπάνες να έχουν περιοριστεί στο 28% του κρατικού προϋπολογισμού. Το 1939, οι στρατιωτικές Δυνάμεις της χώρας ηυξήθησαν ραγδαία και οι αμυντικές δαπάνες της χώρας ανέβηκαν στα επίπεδα του 50% και 60% του

¹¹⁷¹ Μούρτος Γεώργιος, «*Τουρκία, το ένστολο κράτος*», εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα 2002, σσ. 66-69.

¹¹⁷² Το σχετικό άρθρο απελείφθη τον Απρίλιο του 1928, και η Τουρκία έγινε καθαρά κοσμική (μη θεοκρατική) δημοκρατία.

¹¹⁷³ Μεχμέτ Αλί Μπριάντ, «*Διατάξτε κύριε διοικητά*», εκδ. Μιλλιέτ, Κωνσταντινούπολη, 1986, σ. 48.

προϋπολογισμού. Κατά τον δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, η Τουρκία παρέμεινε σταθερή στην πολιτική ουδετερότητας.

Το 1950, ο λαός άσκησε για πρώτη φορά τα κυριαρχικά του δικαιώματα που είχε κατακτήσει ήδη από το 1923, εκλέγοντας μία Εθνοσυνέλευση η οποία εξέλεξε Πρόεδρο και ο Πρόεδρος διόρισε Πρωθυπουργό.¹¹⁷⁴ Έτσι, μετά την ανάληψη της εξουσίας από τους Δημοκρατικούς, Πρόεδρος της Δημοκρατίας εξελέγη ο Τζελάλ Μπαγιάρ και πρωθυπουργός ο Αντάν Μεντερές. Το Δημοκρατικό Κόμμα,¹¹⁷⁵ έχοντας εισέλθει στην εξουσία με την ψήφο του λαού, δεν επεδίωξε καμία επαφή με τον στρατό, προτιμώντας αντίθετα, να ακολουθήσει μία γενική πολιτική αποστρατικοποίησης της εξουσίας. Η αρχή του κόμματος ήταν: «Ο στρατός πρέπει να περιορισθεί στα καθήκοντα του και να μάθει να είναι κάτω από τις διαταγές του λαού και του έθνους». Ο Μεχμέτ Αλή Μπριάντ γράφει: «Η συμπεριφορά όλων των υπουργών της κυβέρνησης έδειχναν να μην υπολογίζουν καθόλου τον στρατό [...] Την περίοδο της διακυβέρνησης της χώρας από το Δημοκρατικό Κόμμα, τα πάντα είχαν μπει κάτω από την διοίκηση της πολιτικής ηγεσίας [...] Ο άνθρωπος που έτρεμε μπροστά σε έναν δεκανέα της χωροφυλακής, μπορούσε τώρα, με την αυτοπεποίθηση που του έδινε ο τίτλος του Προέδρου της τοπικής οργάνωσης του κόμματος, να μπαίνει «στο όνομα της Δημοκρατίας» στο γραφείο του διοικητή της Μονάδας, χωρίς να κτυπήσει την πόρτα...».¹¹⁷⁶ Το Δημοκρατικό Κόμμα παραμέλησε τον στρατό, έναν κρατικό θεσμό που επί 700 χρόνια ήταν ο κυρίαρχος θεσμός του κράτους, προκαλώντας έτσι την άμεση και ανοικτή αντίδρασή του.¹¹⁷⁷

Στις εκλογές του 1954, το Δημοκρατικό Κόμμα συγκέντρωσε το 57% των ψήφων του εκλογικού Σώματος, όμως, εν συνεχεία, η μείωση της δημοτικότητας των δημοκρατικών έγινε φανερή στις εκλογές του Οκτωβρίου του 1957, κατά τις οποίες πήρε μόνο το 48% των ψήφων.

Ενώ μέχρι την περίοδο από το 1940 έως το 1950, ο σεβασμός των αρχών του Κεμάλ εθεωρείτο κάτι πολύ φυσικό και οι Αξιωματικοί οικειοποιούνται τις αρχές του Ατατούρκ, από το 1950 άρχισε ο «ατατουρκισμός» να καταλαμβάνει μεγαλύτερη θέση. Στην περίοδο της διακυβέρνησης του Δημοκρατικού Κόμματος, ο στρατός άρχισε να «κινείται» για πρώτη φορά. Τον Απρίλιο του 1960, η κυβέρνηση διέταξε τον στρατό να εμποδίσει την προεκλογική εκστρατεία του Ινονού στην Καισάρεια. Ακολούθησε ένα κύμα φοιτητικών διαδηλώσεων και στις 28 Απριλίου εκηρύχθη στρατιωτικός νόμος. Πλέον, ο στρατός είχε κάνει απροκάλυπτα την είσοδό του στον πολιτικό στίβο. Στις 3 Μαΐου 1960, ο Διοικητής των χερσαίων Δυνάμεων, στρατηγός Τζεμάλ Γκιουρσέλ, αξίωσε πολιτικές μεταρρυθμίσεις και παραιτήθη όταν η αξίωσή του συνάντησε άρνηση. Στις 27 Μαΐου εξεδηλώθη η επέμβαση του στρατού. Ένα, σχεδόν, αναίμακτο πραξικόπημα επραγματοποιήθη από Αξιωματικούς και δοκίμους των στρατιωτικών σχολών της Κωνσταντινούπολης και της Άγκυρας. Οι επικεφαλής των εγκαθίδρυσαν στην εξουσία μία 38μελή «Επιτροπή Εθνικής Ενότητας» υπό την προεδρία του Γκιουρσέλ. Οι ηγέτες του Δημοκρατικού Κόμματος εφυλακίσθησαν.

Τα κυριότερα αίτια που προκάλεσαν την στρατιωτική επέμβαση του 1960, ήταν: α) Η προσπάθεια του Δημοκρατικού Κόμματος για περιορισμό της δύναμης των Αξιωματικών. β) Η αμφισβήτηση της υπεροχής του στρατού, ως παραδοσιακά πολιτική δύναμη, έναντι άλλων νεοεμφανισθέντων κοινωνικών ομάδων. γ) Οι περιορισμένες προοπτικές για προαγωγή των νεότερων Αξιωματικών. δ) Η μείωση του ποσοστού της παρουσίας προσώπων που προήρχοντο από τις τάξεις του στρατού στο Κοινοβούλιο και στο Υπουργικό Συμβούλιο. ε) Η συσπείρωση αντιπολιτευόμενων Δυνάμεων, δηλαδή Αξιωματικών, φοιτητών, μελών του ΡΑΚ, σε μία ευρύτερη συμμαχία. στ) Οι συλλήψεις αντικαθεστωτικών από την κυβέρνηση Μεντερές. ζ) Η αδυναμία της κυβέρνησης να εντοπίσει μία πενταετή, τουλάχιστον,

¹¹⁷⁴ Bernard Lewis, «Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας - Όψεις της Αλλαγής», (τόμος II), επιμέλεια-μετάφραση-σχολιασμός Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2002, σ. 101.

¹¹⁷⁵ Το πρώτο μη κεμαλικό κόμμα που είχε ιδρύσει ο Αντάν Μεντερές μαζί με τους Τζεμάλ Μπαγιάρ και Ρεφίκ Κοραλντάν, το 1945.

¹¹⁷⁶ Μεχμέτ Αλί Μπριάντ, «Διατάζετε κύριε διοικητά», εκδ. Μιλλιέτ, Κωνσταντινούπολη, 1986, σσ. 264-267.

¹¹⁷⁷ Μούρτος Γεώργιος, «Τουρκία, το ένστολο κράτος», εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα 2002, σ. 69.

συννομοσία και να την καταστείλει. η) Οι εσωτερικές έριδες στο Σώμα των ανωτάτων Αξιωματικών.¹¹⁷⁸ Μετά από την στρατιωτική παρέμβαση στην πολιτική ζωή της χώρας, η εξουσία ανελήφθη από την «Επιτροπή Εθνικής Ενότητας» (NUC). Σκοπός της επιτροπής αυτής ήταν η μεταρρύθμιση του υπάρχοντος πολιτικού συστήματος με την ενίσχυση της θεσμική θέσης του στρατού στο νέο πολυκομματικό σύστημα της χώρας. Ένα χαρακτηριστικό των ηγετών του πραξικοπήματος ήταν η έλλειψη ιδεολογικής ενότητας και οι μελλοντικές ενέργειες μετά το πραξικόπημα.¹¹⁷⁹

Έτσι, από την πρώτη κιάλας στιγμή υπήρξε σαφής διάσταση ανάμεσα στους Αξιωματικούς που είχαν πρωτοστατήσει στο πραξικόπημα. Μια ομάδα, αποτελούμενη κυρίως από νεαρούς Αξιωματικούς, πίστευε ότι για την αποκατάσταση της Εθνικής Ενότητας και την πραγμάτωση ριζικών κοινωνικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων, ήταν απαραίτητο να διατηρηθεί η εξουσία για μερικά χρόνια. Μία άλλη ομάδα, συμπεριλαμβανούσα τους περισσότερους από τους αρχαιότερους Αξιωματικούς, επιθυμούσε να αποσυρθεί ο στρατός το συντομότερο από την πολιτική. Έγιναν ριζικές εκκαθαρίσεις και 5.000 Αξιωματικοί, μεταξύ των οποίων 235 από τους 260 Στρατηγούς απετάχθησαν ή εξαναγκάστησαν σε αποστράτευση. Το Δημοκρατικό Κόμμα εκηρύχθη εκτός νόμου την 29 Σεπτεμβρίου 1960, και πολλοί δημοκρατικοί παρεπέμφθησαν σε δίκη για διαφθορά και εσχάτη προδοσία. Τρεις πρώην υπουργοί, μεταξύ των οποίων και ο Μεντερές, εκτελέστησαν. Μετά τις εκλογές τον Οκτώβριο 1961, ο στρατός απεσύρθη από την άμεση ανάμιξη του στην πολιτική. Η νέα Μεγάλη Εθνοσυνέλευση εξέλεξε Πρόεδρο της Δημοκρατίας τον Στρατηγό Γκιουρσέλ και εψηφίσθη νέο Σύνταγμα. Το Σύνταγμα, καθιέρωσε την σύσταση ενός καινούργιου οργάνου: του «Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας» (MEK), που είχε ως σκοπό την αύξηση της δυνατότητας του στρατού να εποπτεύει τα κρατικά συστήματα, εξασφαλίζοντας την επαφή μεταξύ στρατού και κυβέρνησης. Το MEK, συνίστατο από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας (συνήθως απόστρατο Αξιωματικό), τον Πρωθυπουργό, τον αρχηγό του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Αμύνης, τους τρεις αρχηγούς των Σωμάτων και όσους Υπουργούς (εσωτερικών, άμυνας, εξωτερικών) όριζε ο νόμος.

Οκτώ μήνες μετά την επανάσταση, η NUC εψηφισε μία σειρά νόμων μεταξύ των οποίων προεβλέποντο, η διαδικασία κρίσεων στον στρατό, η ανέγερση κατοικιών για το προσωπικό και η ίδρυση του «*Ordu Vardimlasla Kurumu*» (= Οργανισμός Αλληλοβοηθείας Στρατού) ΟΥΑΚ, την 1^η Μαρτίου 1961. Ανάμεσα στις αποφάσεις που ελήφθησαν τότε, ήταν και η σύσταση του «*Κανονισμού Εσωτερικής Λειτουργίας των Ενόπλων Δυνάμεων*», όπου στο άρθρο 35 του κεφαλαίου «*Γενικά Καθήκοντα*», προεβλέπετο: «*Καθήκον των Ενόπλων Δυνάμεων είναι η προάσπιση και προστασία της Πατρίδας και της Τουρκικής Δημοκρατίας, όπως έχει οριστεί στο Σύνταγμα*».¹¹⁸⁰ Ο ΟΥΑΚ, εξελίχθη σε μεγαλομέτοχο όλων σχεδόν των μεγάλων βιομηχανικών και εμπορικών μονάδων και εταιρειών της χώρας.¹¹⁸¹

Κατά την περίοδο 1961 έως 1965, ο στρατός παρέμεινε αδρανής, ενώ δύο σχεδιαζόμενα πραξικοπήματά του (τον Φεβρουάριο 1962 και τον Μάιο 1963) ματαιώθησαν.¹¹⁸² Εν συνεχεία, οι εκλογές του 1965 οδήγησαν στη νίκη του κόμματος της Δικαιοσύνης του Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ. Το 1969 επανελήφθη η νίκη του κόμματος. Τον

¹¹⁷⁸ Τσοκανάς Νικόλαος, «*Η στάση της Τουρκίας κατά τον Β' ΠΠ, μέσα από το πρίσμα του Παντουρκισμού-Παντουρανισμού*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 64, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001, σ. 55.

¹¹⁷⁹ Καράμπελας Γεράσιμος, «*Ο ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και της Ελλάδας*», Αθήνα 1998, σ. 110.

¹¹⁸⁰ Μεχμέτ Αλί Μπριάντ, «*Διατάζτε κύριε διοικητά*», εκδ. Μιλλιέτ, Κωνσταντινούπολη, 1986, σ. 328.

¹¹⁸¹ Ηλιάδης Μάνος, «*Σύντομες τουρκικές ειδήσεις*», άρθρο στο περιοδικό «*Άμυνα και Διπλωματία*», τεύχος 127, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Νοέμβριος 2001, σ. 108, σύμφωνα με τον τούρκο δημοσιογράφο *Metin Munir*, σήμερα ο ΟΥΑΚ ελέγχει την αυτοκινητοβιομηχανία *Renault*, 7 τσιμεντοβιομηχανίες, τράπεζες, ασφαλιστικές εταιρίες, υφαντουργίες, αλωσίδες καταστημάτων και φυσικά συμμετέχει σε αμυντικές βιομηχανίες της χώρας.

¹¹⁸² Μέλη της οργάνωσης του Τζεμάλ Μαντάνογλου ήταν οι απόστρατοι Αξιωματικοί Οσμάν Κοκσάλ και Νετλέτ Ντουβενόγλου, έξι εν ενεργεία Αξιωματικοί και ένας αριθμός αριστερών πολιτικών συγγραφέων και δικηγόρων. Άμεσος στόχος αυτής της πολιτικο-στρατιωτικής συννομοτικής ομάδας ήταν η ανατροπή της κυβέρνησης Ντεμιρέλ και η εγκαθίδρυση ενός απολυταρχικού καθεστώτος κατά το κεμαλικό πρότυπο. Τα μέλη της συννομοσίας αυτής συνελήφθησαν τέσσερις μήνες μετά την εκδήλωση της στρατιωτικής επέμβασης της 12ης Μαρτίου, (Καράμπελας Γεράσιμος, «*Ο ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και της Ελλάδας*», Αθήνα 1998, αα. 117-119)

επόμενο χρόνο το Κόμμα της Δικαιοσύνης διεσπάσθη με την αποχώρηση απ' αυτό του Φερούχ Μποζμπεϊλί και της ομάδας του, οι οποίοι ίδρυσαν άλλο κόμμα.

Κατά τη δεκαετία αυτή, πραγματοποιήθηκαν πολλές αλλαγές στον στρατό, όπως: α) Ετροποποιήθη ο εσωτερικός κανονισμός λειτουργίας του στρατού. β) Το υπουργείο Εθνικής Άμυνας υπεβιβάσθη έναντι του Γενικού Επιτελείου Στρατού. γ) Ως Γενικός Επιτελάρχης ορίσθη ο αρχηγός του στρατού σε περίοδο ειρήνης και πολέμου. δ) Ηυξήθη η σπουδαιότητα του Γενικού Επιτελείου με την υπαγωγή του κατευθείαν στον πρωθυπουργό. ε) Μετά την ίδρυση του ΜΕΚ, εδημιουργήθη και το «*Ανώτατο Στρατιωτικό Συμβούλιο*», όπου ο στρατός θα μπορούσε να εκφράζει απόψεις για την «*εξεύρεση λύσεων στα προβλήματα της χώρας*». στ) Κατεβλήθησαν ξανά προσπάθειες για την διάλυση της ιδεολογίας του Κεμάλ.¹¹⁸³ Το 1969, εδραστηριοποιήθη στην Τουρκία το «*Κόμμα Εθνικιστικής Δράσης*» του Αξιωματικού του στρατού, Αλπασλάν Τουρκές, που οικοδόμησε ιδεολογικά το κόμμα του με απώτερο στόχο την βίαιη επιβολή των αρχών του, ιδρύοντας τις «*εστίες ιδανικών*» (Γκρίζους Λύκους). Τα μέλη της οργάνωσης αυτής, που ήταν το στρατιωτικό σκέλος του «*Κόμματος Εθνικιστικής Δράσης*», έλαβαν ιδεολογική και στρατιωτική εκπαίδευση σε κέντρα που συστάθησαν για τους σκοπούς της προώθησης των αρχών του τουρκικού εθνικισμού.¹¹⁸⁴

Στις 12 Μαρτίου 1971, οι ηγέτες του στρατού, με επικεφαλής τον αρχηγό του Επιτελείου, Στρατηγό Μεμντούχ Ταγμάτς, κάλεσαν την κυβέρνηση να παραιτηθεί με το αιτιολογικό ότι απεδείχθη ανίκανη. Ο Ντεμιρέλ υπέβαλε αμέσως την παραίτησή του. Από τότε άρχισε για την Τουρκία μία περίοδος διαδοχικών κυβερνήσεων συνασπισμού, οι οποίες εμφανίζονταν ως υπερκομματικές. Στις 26 Απριλίου 1971, εκηρύχθη στρατιωτικός νόμος σε 11 επαρχίες. Έγιναν συλλήψεις και δίκες σε στρατοδικεία, ενώ εσημειώθησαν συγκρούσεις μεταξύ των Δυνάμεων Ασφαλείας και των ριζοσπαστικών ανταρτών του λεγόμενου «*Τουρκικού Λαϊκού Απελευθερωτικού Στρατού*». Η πλήρης άρση του στρατιωτικού νόμου έγινε τον Σεπτέμβριο του 1971. Οι αιτίες που οδήγησαν στην στρατιωτική επέμβαση της 12^{ης} Μαρτίου 1971, που είχε ως αποτέλεσμα την ανατροπή της κυβέρνησης του «*Κόμματος της Δικαιοσύνης*», ήταν οι παρακάτω: α) Ο διαρκώς αυξανόμενος βαθμός πολιτικοποίησης των τούρκων Αξιωματικών, αφού ακόμα και αυτοί που είχαν εγκαταλείψει από καιρό την ενεργό υπηρεσία, δεν έπαψαν να αναμειγνύονται στην καθημερινή πολιτική ζωή της χώρας. β) Η δημιουργία συνωμοτικών ομάδων ριζοσπαστών Αξιωματικών, κυρίως στις μεγαλύτερες πόλεις, όπως την Κωνσταντινούπολη, την Άγκυρα και την Σμύρνη. γ) Η ανικανότητα του πολιτικού καθεστώτος να αντιμετωπίσει τα κοινωνικοοικονομικά προβλήματα της χώρας. δ) Η ανικανότητα των αρχηγών των πολιτικών κομμάτων.¹¹⁸⁵ ε) Το επίπεδο οικονομικής ευρωστίας των τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων και ο ρόλος της ΟΥΑΚ. στ) Ο διορισμός του Ετσεβίτ στην θέση του νέου ηγέτη του «*Ρεπουμπλικανικού Κόμματος*». ζ) Ο έλεγχος της τηλεόρασης, του ραδιοφώνου και του τρόπου δράσης της αστυνομίας από τις ένοπλες Δυνάμεις της χώρας. η) Η δύναμη του στρατού, λόγω του τεράστιου μεγέθους του όλου στρατιωτικού μηχανισμού.¹¹⁸⁶

Το 1973, σύσσωμοι όλοι οι πολιτικοί ηγέτες αντετάχθησαν στην επιθυμία των στρατιωτικών να εκλεγεί Πρόεδρος της Δημοκρατίας ο πρώην αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού, Στρατηγός Γκιουρλέρ και τελικά το επέτυχαν, συμβιβαζόμενοι όμως με τον στρατό για την εκλογή στην Προεδρία, του απόστρατου Ναυάρχου Φαχρή Κοροτούρκ. Μετά την εκλογή Κοροτούρκ, 35 Στρατηγοί μετετέθησαν διακριτικά, σε μία προσπάθεια να απομακρυνθούν οι υποστηρικτές του Γκιουρλέρ από ισχυρές θέσεις. Εν συνεχεία, η εισβολή του τουρκικού στρατού στην Κύπρο το 1974, συνέβαλε στην αύξηση του κύρους των

¹¹⁸³ Μεχμέτ Αλί Μπριάντ, «*Διατάζτε κύριε διοικητά*», εκδ. Μιλλιέτ, Κωνσταντινούπολη, 1986, σσ. 325-327.

¹¹⁸⁴ Σίντου Ιωάννα-Στραβοσκοφής Αθανάσιος, «*Σχέσεις διαφθοράς και διαπλοκής στο σύγχρονο τουρκικό κράτος*», άρθρο στην έκδοση 09 του «*Ινστιτούτου Αμυντικών Αναλύσεων*», Αθήνα 2001, σ. 33.

¹¹⁸⁵ Μεχμέτ Αλί Μπριάντ, «*Διατάζτε κύριε διοικητά*», εκδ. Μιλλιέτ, Κωνσταντινούπολη, 1986, σσ. 93-96.

¹¹⁸⁶ Χαρουντάκη Μαριάννα, «*Ο ρόλος του στρατεύματος στη σύγχρονη Τουρκία - Συγκριτική μελέτη των διαδοχικών στρατιωτικών πραξικοπημάτων και επεμβάσεων στα πολιτικά δρώμενα*», Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 2004, σ. 17.

Αξιωματικών στα λαϊκά στρώματα και στην ενίσχυση του ηθικού την ίδρυση των στρατιωτικών.

Στις 12 Σεπτεμβρίου 1980, ο τουρκικός στρατός, επικαλούμενος την ανικανότητα της κυβέρνησης Ετσεβίτ, απεφάσισε επέμβαση, πραγματοποιώντας ένα αναίμακτο πραξικόπημα. Η παραίτηση Ετσεβίτ, η πετρελαϊκή κρίση των ετών 1973-1974, η πολιτική τρομοκρατία,¹¹⁸⁷ η αποχή των Πρωθυπουργών Ντεμιρέλ και Ετσεβίτ από κάθε προσπάθεια ελέγχου του στρατεύματος, η πολιτική αστάθεια λόγω του σχηματισμού βραχύβιων κυβερνήσεων συνασπισμού, η οικονομική εξαθλίωση και η αύξηση του ποσοστού ανεργίας, ήταν μερικές από τις αιτίες που οδήγησαν στο στρατιωτικό πραξικόπημα. Καθήκοντα κυβέρνησης ανέλαβε ένα Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας, συντιθέμενο από μέλη της ανώτατης στρατιωτικής ηγεσίας υπό τον Στρατηγό *Κενάν Εβρέν*, ο οποίος ονομάσθη Αρχηγός του Κράτους. Χιλιάδες διαφωνούντες στο καθεστώς εφυλακίσθησαν. Το 1983, το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας μετεβίβασε την εξουσία σε εκλεγμένο Κοινοβούλιο. Η άρση του στρατιωτικού νόμου επραγματοποιήθη σταδιακά σε όλες τις επαρχίες, με εξαίρεση εκείνες όπου οι κούρδοι αντάρτες συνέχιζαν τη δράση τους.

Τα παραπάνω στρατιωτικά κινήματα έγιναν σε περιόδους όπου στην Τουρκία υπήρχε πολιτική και κοινωνικοοικονομική αναστάτωση, από τον στρατό και με την προτροπή μερίδας της τουρκικής ελίτ, αποστράτων, επιχειρηματιών αλλά και του Τύπου που επηρέαζε τον ψυχισμό του λαού απέναντι στη νόμιμη κυβέρνηση. Ο ξένος παράγοντας (οι ΗΠΑ), συμμετείχε παρασκηνακά σε κάθε πραξικόπημα, συμβάλλοντας στην εξέλιξή των. Σε όλες τις «επεμβάσεις», οι στρατιωτικοί κατελάμβαναν την εξουσία προσωρινά, παραδίδοντάς την και πάλι στους πολιτικούς.

Σήμερα, ο τουρκικός στρατός δεν παύει να είναι αναμειγμένος στην πολιτική ζωή της χώρας. Η πολεμική παράδοση των τούρκων, ήταν και συνεχίζει να είναι μέχρι σήμερα ένα αναπόσπαστο μέρος της κουλτούρας τους. Η ιδεολογία της εθνικής ασφάλειας στην Τουρκία επικεντρώνεται στην ένοπλες Δυνάμεις της χώρας, χρησιμοποιούμενη ως μέσου για την απόκτηση μίας νομιμότητας. Αυτός ο μηχανισμός μίας «άνωθεν» νομιμοποίησης, κληρονομούμενος από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, τονίζει διαρκώς την δυνητική ύπαρξη απειλών, συνδέοντας με αυτόν τον τρόπο την αναζήτηση κοινωνικής ασφάλειας με μία ανώτερη αρχή. Σήμερα, ο στρατός στην Τουρκία, κληρονόμος της οθωμανικής διακυβέρνησης, πιστεύει ακράδαντα ότι ο ρόλος του είναι να προσδιορίζει και να καθορίζει το τι είναι καλό για την κοινωνία.¹¹⁸⁸

Χρήστος Ι. Κονταρίδης

Αθήνα, Απρίλιος 2009

¹¹⁸⁷ Μόνο το 1977 αναφέρθηκαν 231 θάνατοι ατόμων που σε γεγονότα πολιτικής βίας έχασαν τη ζωή τους.

¹¹⁸⁸ Ινσέλ Αχμέτ-Μπαϊράμογλου Αλί, «Ο τουρκικός στρατός - Ένα πολιτικό κόμμα, μία κοινωνική τάξη», επιμέλεια: Σία Αναγνωστοπούλου - Στρατής Μπυρνάζος, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007, σσ. 29-32.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α) Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

1. Αβτζιγιάννης Κωνσταντίνος, «*Το πολεμικό ναυτικό (1912-1913)*», περιοδικό «*Πολεμικές Μονογραφίες*», τεύχος 22, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα.
2. Αβτζιγιάννης Κωνσταντίνος, «*Η είσοδος του ελληνικού στρατού στη Θεσσαλονίκη το 1912*», άρθρο στο περιοδικό «*Πολεμικές Σελίδες*», τεύχος 8, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα 2006.
3. Αβτζιγιάννης Κωνσταντίνος, «*Η άλωση της Κωνσταντινούπολης*», εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα 2006.
4. Άμαντος Ι. Κωνσταντίνος, «*Σχέσεις ελλήνων και τούρκων - Από τον ενδέκατο αιώνα μέχρι το 1821*», τόμος Α', εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (συγγραφή πρωτοτύπου: 1955).
5. Αναστάσιος (Γιαννουλάτος) Αρχιεπίσκοπος Τιράνων και πάσης Αλβανίας, «*Ισλάμ - Θρησκευολογική επισκόπηση*», εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2004.
6. Αναστόπουλος Βασίλειος, «*Α Βαλκανικός πόλεμος – βουλγαροτουρκική σύγκρουση στην Ανατολική Θράκη*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 130, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Ιούνιος 2007.
7. Ανεμοδούρα Μαρία, «*Τα μυστικά τάγματα Σούφι*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά Θέματα*», τεύχος 41, εκδ. Πάπυρος, Νοέμβριος 2001.
8. Ανεμοδούρα Μαρία, «*Οι ασασίνοι της Συρίας*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορία*», τεύχος 449, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα, Νοέμβριος 2005.
9. Αρνάκης-Γεωργιάδης Γ., «*Οι πρώτοι Οθωμανοί – Συμβολή εις το πρόβλημα της πτώσεως του ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)*», Αθήνα 1943.
10. Βαρβούνης Μιλτιάδης, «*Κεμάλ - Ο Δημιουργός της σύγχρονης Τουρκίας*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2008.
11. Βασιλάτος Νίκος, «*Όπλα 1790-1860 - Μνημεία ελληνικής ιστορίας και τέχνης*», εκδ. ΕΟΜΜΕΧ, Αθήνα 1989.
12. Βενάρδος Παναγιώτης, «*Οι πρώτοι τρομοκράτες του Ισλάμ*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορία*», τεύχος 404, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα, Φεβρουάριος 2002.
13. Βενιζελέας Κωνσταντίνος, «*Η μάχη του Κρεσού (1346) - Η αρχή του τέλους της ιπποσύνης*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά Θέματα*», τεύχος 81, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Φεβρουάριος 2009.
14. Βερέμης Θάνας, «*Ο στρατός στην ελληνική πολιτική – Από την ανεξαρτησία έως την δημοκρατία*», εκδ. Κούριερ εκδοτική, Αθήνα 2000.

15. Βρυώνης Σπυρίδων, «*Η καθ' ημάς Ανατολή – Η πνευματική παράδοση του Μεσαιωνικού ελληνισμού στον σλαβικό και ισλαμικό κόσμο*», εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1995
16. Bernard Lewis, «*Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας – Τα στάδια της Ανάδυσης*», (τόμος Ι), επιμέλεια - μετάφραση – σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001.
17. Bernard Lewis, «*Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας - Όψεις της Αλλαγής*», (τόμος ΙΙ), επιμέλεια-μετάφραση-σχολιασμός Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2002.
18. Bosworth Clifford Edmund, «*Ισλαμικές Δυναστείες - Χρονολογικό και γενεαλογικό εγχειρίδιο*», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2006.
19. Buresi Pascal, «*Ο κόσμος του Ισλάμ - Μια πίστη, πολλοί πολιτισμοί*», για την ελληνική γλώσσα εκδ. Κασταλία, ειδική έκδοση εφημ. «*Ελευθεροτυπία*», Αθήνα 2007.
20. Charnay Jean Paul, «*Πόλεμος στο όνομα του Αλλάχ*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορία*», τεύχος 401, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα, Νοέμβριος 2001.
21. Γενικό Επιτελείο Στρατού, «*Επίτομη Ιστορία των βαλκανικών πολέμων (1912-1913)*», εκδ. Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού/ΓΕΣ, Αθήνα 1987.
22. Γενικό Επιτελείο Στρατού, «*Ιστορία του Ελληνικού στρατού (1821-1997)*», εκδ. Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού/ΓΕΣ, Αθήνα 1997.
23. Γενικό Επιτελείο Στρατού, «*Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897*», εκδ. Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού/ΓΕΣ, Αθήνα 1993, (από το βιβλίου του Πρίγκιπα Μακρ. Γονζάρα, «*Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897*»).
24. Γιαννιάς Χαράλαμπος, «*Η ναυμαχία των Σπετσών (1822)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική ιστορία*», τεύχος 148, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Δεκέμβριος 2008.
25. Γιαννόπουλος Νίκος, «*Η τελευταία πολιορκία και η έξοδος του Μεσολογγίου*», άρθρο στην ειδική έκδοση του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», σειρά «*Μεγάλες Μάχες*», τεύχος 12, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Οκτώβριος 2003.
26. Γιαννουλόπουλος Γιάννης, «*Η ευγενής μας τύφλωσις*», εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 1999.
27. Γκάντος Αθανάσιος, «*Η άλωση της Τραπεζούντας από τους Οθωμανούς (1461)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 125, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Ιανουάριος 2007.
28. Gibbons Herbert Adams, «*Η θεμελίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Η ιστορία των οθωμανών μέχρι τον θάνατο του Βαγιαζήτ Α΄ (1300-1403)*», εκδ. Αρχιπέλαγος, Αθήνα 2008, (τίτλος πρωτοτύπου: «*The foundation of the Ottoman Empire*», 1916).
29. Goodwin Godfrey, «*Οι γενίτσαροι*», εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997.
30. Δαλέζιου Ελευθερία, «*Αώρενς της Αραβίας - Ο θρύλος της ερήμου*», εκδ. Περισκόπιο, σειρά: «*Μεγάλες μορφές του παρελθόντος*», Αθήνα, Ιανουάριος 2009.

31. Δάφνης Γρηγόριος, «*Η Ελλάδα μεταξύ δύο πολέμων*», τόμος Α', εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1997.
32. Δέγλερης Βασίλειος, Ρούσκας Ιωάννης, Μυλωνάς Ιωάννης, «*Όπλα των βαλκανικών πολέμων (1912-1913)*», έκδοση του Πολεμικού Μουσείου, Αθήνα 1993.
33. Δελής Απόστολος, «*Δρόμωνες και γαλέρες*», άρθρο στο περιοδικό «*Panzer*», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Μάιος 2003.
34. Δεληγιάννης Περικλής, «*Great Harry and Revenge - Δύο ένδοξα πολεμικά πλοία του 16ου αιώνα*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 145, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2008.
35. Δεληγιάννης Περικλής, «*Βυζάντιο εναντίον Ισλάμ*», μονογραφίες του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Νοέμβριος 2008.
36. Δημητρακάκης Παναγιώτης, «*Ο σταυρός και η ημισέληνος στη Μεσόγειο*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικές Σελίδες*», τεύχος 10, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα Δεκέμβριος 2006.
37. Δημητριάδης Γαβριήλ Μιχαήλ, «*Η ναυμαχία του Κονιμπερόν (1758) - Η σύγκρουση που έκρινε τον επταετή πόλεμο*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά Θέματα*», τεύχος 71, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Μάιος 2008.
38. Δημόπουλος Θεόδωρος, «*Τα τυφέκια του ελληνικού στρατού*», άρθρο στο περιοδικό «*Panzer*», τεύχος 19, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Μάρτιος 2005.
39. Δικαίος Θανάσης, «*Επιχείρηση Δαρδανέλια-Οι ναυτικές συγκρούσεις κατά τον αγγλοτουρκικό και ρωσοτουρκικό πόλεμο*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικές Σελίδες*», τεύχος 27, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Μάιος 2008.
40. Δούκας Μιχαήλ, «*Εάλω η πόλις*», τόμος Β' (απόδοση στη Νέα Ελληνική, Δουκάκης Χαράλαμπος), εκδ. Βεργίνα, Αθήνα.
41. Deringil Selim, «*Η καλά προστατευόμενη Επικράτεια – ιδεολογία και νομιμοποίηση της εξουσίας στην Οθωμανική Αυτοκρατορία (1876-1909)*», επιμέλεια – σχολιασμός Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2003.
42. «*Εγκυκλοπαίδεια Δομή*», εκδ. Δομή
43. Ευαγγελινός Κωνσταντίνος, «*Ουλανοί - Οι πολωνοί λογχοφόροι του Ναπολέοντα*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 147, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Νοέμβριος 2008.
44. Ζαβανός Γεώργιος, «*Η επανάσταση των νεότουρκων (1908)*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά Θέματα*», τεύχος 45, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Νοέμβριος 2005.
45. Ζαρεβάντ (Ζαβέν και Βαρτουή Ναλμπαντιάν), «*Παντουρανισμός-Η περί του ενωμένου και ανεξάρτητου Τουράν*», μετάφραση Σήφης Κασεσιάν, εκδ. Ρήσος, Αθήνα 1991.
46. Ζαφειρόπουλος Ιωάννης, «*Η εξέλιξη των πολεμικών πλοίων*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 37, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Σεπτέμβριος 1999.

47. Ζαχαριάδου Ελισ., «*Ιστορία και θρύλοι των παλαιών σουλτάνων*», Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1991.
48. Ζεγκίνης Ευστράτιος, «*Γενίτσαροι και Μπεκτατισμός – Γενεσιουργοί παράγοντες του βαλκανικού Ισλάμ*», εκδ. Βανιάς, Θεσσαλονίκη 2002.
49. Ζουρίδης Γιώργος, «*Οι πανοπλίες στην δυτική Ευρώπη τον 14^ο και τον 15^ο αιώνα*», άρθρο στο περιοδικό «*Panzer*», τεύχος 20, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Μάιος 2005.
50. Ζουρίδης Γεώργιος, «*Η ναυμαχία της Σινώπης (1853)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική ιστορία*», τεύχος 146, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Οκτώβριος 2008.
51. Ζουρίδης Γεώργιος, «*Οι αεροπορικές επιχειρήσεις κατά τη μάχη του Βερντέν (1916)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 145, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2008.
52. Zürcher J. Erik, «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*», εκδ. Αλεξάνδρεια 2004.
53. Ηλιάδης Μάνος, «*Σύντομες τουρκικές ειδήσεις*», άρθρο στο περιοδικό «*Άμυνα και Διπλωματία*», τεύχος 127, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Νοέμβριος 2001.
54. Hendrickx Benjamin, «*Το οθωμανικό πυροβολικό ως το 18^ο αιώνα*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 39, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Νοέμβριος 1999.
55. Hourani Albert, «*Ιστορία των αραβικών λαών*», εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 1991.
56. Θαλασσινός Δημήτρης, «*Κρεσύ 1346*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορία*», τεύχος 482, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα, Αύγουστος 2008.
57. Θεοτόκης Γεώργιος, «*Η μάχη του Φόλκερκ (1298)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 149, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Ιανουάριος 2009.
58. Ινσέλ Αχμέτ-Μπαϊράμογλου Αλί, «*Ο τουρκικός στρατός - Ένα πολιτικό κόμμα, μία κοινωνική τάξη*», επιμέλεια: Σία Αναγνωστοπούλου - Στρατής Μπυρνάζος, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007.
59. «*Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*», Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1977.
60. Ibrahim Metin Kunt, «*Οι υπηρεσίες του Σουλτάνου – Ο μετασχηματισμός της οθωμανικής επαρχιακής διακυβέρνησης (1500-1650)*», επιμέλεια-μετάφραση-σχολιασμός Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001.
61. Inalcik H., «*Η Οθωμανική Αυτοκρατορία*», εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1995.
62. Κακαβάς Αλέξανδρος, «*Βιέννη 1683 – Οι Πολωνοί καταστρέφουν τον τουρκικό στρατό*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 83, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Ιούλιος 2003.
63. Κάκος Δημήτριος, «*Ο Μπεκτατισμός στην Μικρά Ασία*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά Θέματα*», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Ιούνιος 2002.

64. Καντερές Δημήτριος, «*Μουσταφά Κεμάλ - Αναμορφωτής και εκπολιτιστής, ή φανατικός εθνικιστής και δικτάτορας;*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά Θέματα*», τεύχος 2, εκδ. Περισκόπιο, Δεκέμβριος 2001.
65. Κάπαρης-Πλανύτερος Σπύρος, «*Η άλωση της Κωνσταντινούπολης*», άρθρο στην ειδική έκδοση του περιοδικού «*Στρατιωτική ιστορία*», σειρά «*Μεγάλες μάχες*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001.
66. Καράμπελας Γεράσιμος, «*Ο ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και της Ελλάδας*», Αθήνα 1998.
67. Καρδάρας Γεώργιος, «*Η μάχη της Βάρνας*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 100, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Δεκέμβριος 2004.
68. Καρδάρας Γεώργιος, «*Η τελευταία προσπάθεια ανακοπής των οθωμανών*», άρθρο στην ειδική έκδοση του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», σειρά «*Μεγάλες μάχες*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001.
69. Καρκαλέτσης Σταύρος, «*Αρματολοί και κλέφτες*», Μονογραφίες του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2005.
70. Καρκαλέτσης Σταύρος, «*Το ποντιακό αντάρτικο και η γενοκτονία*», μονογραφία του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Αύγουστος 2007.
71. Καρκαλέτσης Σταύρος, «*Μακεδονικός αγώνας - Η αναχαίτιση του βουλγαρικού μεγαλοϊδεατισμού*», έκδοση του περιοδικού «*Ιστορικά Θέματα*», σειρά «*Παγκόσμια Ιστορία*», τεύχος 3, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2003.
72. Καρύκας Παντελής, «*Η χρήση του πεζικού κατά την Αναγέννηση*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 50, Οκτώβριος 2000.
73. Καρύκας Παντελής, «*Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-1913)*», ειδική έκδοση του περιοδικού «*Πόλεμος και Ιστορία*», τεύχος 5, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε.
74. Καρύκας Παντελής, «*Ελληνικές Επανάστασεις (1460-1809)*», Πολεμικές Μονογραφίες, τεύχος 26, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα.
75. Καρύκας Παντελής, «*Πρίγκιπας Ευγένιος*», Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 13, Αθήνα.
76. Καρύκας Παντελής, «*Πρωσικός Στρατός 1740-1763*», Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 6, Αθήνα.
77. Καρύκας Παντελής, «*Τακτικές πεζικού (1700-1763)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 44, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Απρίλιος 2000.
78. Καρύκας Παντελής, «*Ο ελληνικός στρατός 1821-1922*», περιοδικό «*Πολεμικές Μονογραφίες*», τεύχος 2, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε.

79. Καρύκας Παντελής, «*Το λυκόφως του Βυζαντίου*», Πολεμικές Μονογραφίες, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., τεύχος 77, Αθήνα, Ιανουάριος 2008.
80. Κονδύλης Αθανάσιος, «*Οι πειρατές της Μεσογείου*», περιοδικό «*Ιστορικά Θέματα*», σειρά «*Παγκόσμια Ιστορία*», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006.
81. Κούτσης Αλέξανδρος, «*Μέση Ανατολή – Διεθνείς σχέσεις και πολιτική ανάπτυξη*», τόμος Α', εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1992.
82. Κρασιώτης Κωνσταντίνος, «*Η μάχη του Μπόσγιορθ - Το τέλος του πολέμου των ρόδων*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικές Σελίδες*», τεύχος 32, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Οκτώβριος 2008.
83. Κριάρας Εμμανουήλ, «*Νέο ελληνικό κράτος*», Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2003.
84. Κυριακίδης Κλεάνθης, «*Μάχη της Άγκυρας (1402)*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικές Σελίδες*», τεύχος 29, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Ιούλιος 2008.
85. Κυριμής Κωνσταντίνος, «*Βουργουνδιακοί πόλεμοι (1474-1477)*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικές Σελίδες*», τεύχος 25, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Μάρτιος 2008.
86. Κυριμής Κωνσταντίνος, «*Χουσιτικοί πόλεμοι*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικές Σελίδες*», τεύχος 23, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Ιανουάριος 2008.
87. Κωνσταντίνου Αθανάσιος-Ιωάννης, «*Τσένγκις Χαν και οι θρυλικοί μογγόλοι πολεμιστές του*», μονογραφίες του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Νοέμβριος 2008.
88. Karakisla Yavuz Selim «*Ο Σουλτάνος-δυνάστης Αμπντούλ Χαμίτ Β΄*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά*», εφημ. Ελευθεροτυπία, τόμος 13^{ος}, τεύχος 126, εκδ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα Μάρτιος 2002.
89. Koker Osman, «*Η ένωση και η Πρόοδος*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά*», εφημ. Ελευθεροτυπίας, τόμος 13^{ος}, τεύχος 126, εκδ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα Μάρτιος 2002.
90. Korulu Mehmet Fuand, «*Οι απαρχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*», επιμέλεια Παπαγεωργίου Στέφανος, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001.
91. Koralturk Murat, «*Νεότουρκοι και οικονομία*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά*» εφημ. Ελευθεροτυπίας, τόμος 13^{ος}, τεύχος 126, εκδ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα, Μάρτιος 2002.
92. Kunt Ibrahim Metin, «*Οι υπηρέτες του Σουλτάνου – Ο μετασχηματισμός της οθωμανικής επαρχιακής διακυβέρνησης (1500-1650)*», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001.
93. Μάζης Ιωάννης, «*Μυστικά Ισλαμικά Τάγματα, και πολιτικο-οικονομικό Ισλάμ στη σύγχρονη Τουρκία*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2000.
94. Μακρής Νίκος, «*Η καταγωγή των θρησκειών*», τόμος Β', εκδ. Πολιτικά Θέματα\ΙΡΙΣ, Αθήνα 1992.

95. Μανούσος Ορέστης-Ψαρουλάκης Γεώργιος, «*Εάλω η Πόλις - Το λυκόφως του μεσαιωνικού ελληνισμού*», μονογραφία του περιοδικού «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», σειρά «*Ελληνική Ιστορία*», εκδ. Compuress A.E., Αθήνα.
96. Μαργαρίτης Γιώργος, «*Η ιστορική ευκαιρία βρήκε έτοιμη την Ελλάδα*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά*» εφημερίδος «*Ελευθεροτυπία*» με γενικό τίτλο «*Μακεδονικό (1903-1913) - Βαλκανικοί - Από τον Παύλο Μελά στην απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης*», εκδ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα, Οκτώβριος 2008.
97. Μεχμέτ Αλί Μπριάντ, «*Διατάζετε κύριε διοικητά*», εκδ. Μιλλιέτ, Κωνσταντινούπολη, 1986.
98. Μοσχάκης Γιώργος, «*Η μάχη της Άγκυρας (1402), ο Ταμερλάνος εναντίον των Οθωμανών*», άρθρο στο περιοδικό «*Πόλεμος και Ιστορία*», εκδ. Επικοινωνίες, τεύχος 85, Αθήνα Ιούνιος 2005.
99. Μοσχάκης Γιώργος, «*Το βυζαντινό ιππικό της εποχής των Παλαιολόγων*», άρθρο στο περιοδικό «*Πόλεμος και Ιστορία*», εκδ. Επικοινωνίες, τεύχος 59, Αθήνα Ιούνιος 2003.
100. Μούρτος Γεώργιος, «*Τουρκία, το ένστολο κράτος*», εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα 2002.
101. Μπαϊρακτάρης Γρηγόρης, «*Οθωμανοί γενίτσαροι - Ο νέος στρατός του παιδομαζώματος*», Μονογραφίες του περιοδικού «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», σειρά «*Πολεμιστές*», εκδ. Compuress A.E., Αθήνα, Απρίλιος 2008.
102. Μπαρμπαρό Νικολό, «*Χρονικό της πολιορκίας της Κωνσταντινούπολης*», τόμος Β' (απόδοση στη Νέα Ελληνική, Τσαλπάρα Ευγενία), εκδ. Βεργίνα, Αθήνα.
103. Μπελέζος Δημήτριος, «*Η άλωση της Κωνσταντινούπολης*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», σειρά «*Μεγάλες Μάχες*», τεύχος 4, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα.
104. Μπελέζος Δημήτριος, «*Βυζαντινός στρατός – Ο υπερασπιστής της χιλιόχρονης Αυτοκρατορίας*», μονογραφές του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2006.
105. Μπελέζος Δημήτριος, «*1522 – Η Άλωση της Ρόδου από τους Τούρκους*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 115, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Οκτώβριος 2005.
106. Μπελέζος Δημήτριος, «*Η ναυμαχία της Ναυπάκτου*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», σειρά «*Μεγάλες Μάχες*», τεύχος 19, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα.
107. Μπελέζος Δημήτριος, «*Η πολιορκία της Ρόδου από τους Οθωμανούς (1480)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», εκδ. Περισκόπιο, τεύχος 92, Αθήνα Απρίλιος 2004.
108. Μπελέζος Δημήτριος, «*Οι γαλέρες και οι παραλλαγές τους*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», σειρά «*Μεγάλες Μάχες*», τεύχος 19, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα.
109. Μπελέζος Δημήτριος, «*Χάνδακας (1648-1669), η πιο μακροχρόνια πολιορκία της ιστορίας*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», σειρά «*Μεγάλες Μάχες*», τεύχος 27, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα.

110. Μπελέζος Δημήτριος, «*Ιππότες - Οι σιδηρόφρακτοι πολεμιστές της μεσαιωνικής δύσης*», μονογραφίες του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2008.
111. Μπελέζος Δημήτρης, «*Σταυροφορίες - Οι Ιεροί πόλεμοι της ευρωπαϊκής δύσης*», μονογραφία του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Απρίλιος 2004.
112. Μπελέζος Δημήτρης, «*Η λατινοκρατία στην Ελλάδα*», ειδική έκδοση του περιοδικού «*Ιστορικά Θέματα*», σειρά «*Παγκόσμια Ιστορία*», τεύχος 4, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Απρίλιος 2004.
113. Μπλαβέρης Λεωνίδα, «*Ελληνικοί πόλεμοι – 20^{ος} αιώνας*», άρθρο σε ειδική έκδοση του περιοδικού «*Πόλεμος και Ιστορία*», εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα.
114. Μπλαβέρης Λεωνίδα, «*Η Ελληνική Αεροπορία κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους*», άρθρο στο περιοδικό «*Πόλεμος και Ιστορία*», τεύχος 58, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα Δεκέμβριος 2002.
115. Μπλιάμπλια Κατερίνα, «*Η οθωμανική κατάληψη της Ρόδου (1522)*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά Θέματα*», τεύχος 39, εκδ. Περισκόπιο, Απρίλιος 2005.
116. Μπούνια Κωνσταντίνα, «*Η οθωμανική κατάληψη της Μεθώνης και της Κορώνης (1500)*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά Θέματα*», τεύχος 51, εκδ. Περισκόπιο.
117. Μπούνια Κωνσταντίνα, «*Η Α΄ πολιορκία της Βιέννης (1529)*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά Θέματα*», τεύχος 72, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Απρίλιος 2008.
118. Μπούρα Αικατερίνη, «*Οι Νεότουρκοι και οι Έλληνες*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά*», εφημ. Ελευθεροτυπία, τόμος 13^{ος}, τεύχος 126, εκδ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα Μάρτιος 2002.
119. Macar Elcin, «*Η εξωτερική πολιτική των νεότουρκων*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά*», εφημ. Ελευθεροτυπία, τόμος 13^{ος}, τεύχος 126, εκδ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα Μάρτιος 2002.
120. Ναζάκης Αντώνης, «*Η δράση του πολεμικού ναυτικού στον πόλεμο του 1897*», άρθρο στο περιοδικό «*Πόλεμος και Ιστορία*», τεύχος 9, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα Νοέμβριος 1997.
121. Νικολάου Χαράλαμπος, «*Επικοί αγώνες και τραγικά σφάλματα*», άρθρο στην ειδική έκδοση του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», σειρά «*Μεγάλες Μάχες*», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα.
122. Νικολάου Χαράλαμπος, «*Η μάχη του Σαρανταπόρου (9-10/10/1912)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική ιστορία*», τεύχος 38, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Οκτώβριος 1999.
123. Νικολούδης Νίκος, «*Η κατάκτηση της Μικράς Ασίας από τους Οθωμανούς Τούρκους*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 37, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Ιανουάριος 1997.
124. Νικολούδης Νίκος, «*Η σύγκρουση Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και Ταμερλάνου*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Σεπτέμβριος 1997.

125. Νικολούδης Νίκος, «*Η διάδοση των πυροβόλων όπλων στα Βαλκάνια (14^{ος}-15^{ος} αιώνας)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 6, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Ιανουάριος 1997.
126. Ντούλια Αθηνά, «*Μαγγελάνος - Ο πρώτος περίπλους της γης*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2004.
127. Nicol M. Donald, «*Βυζάντιο και Βενετία*», εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 2004.
128. Ουέλλς Τζωρτζ-Χέρμπερτ, «*Επιτομή Παγκοσμίου Ιστορίας*», εκδ. Απόλλων, 1955.
129. Ortyli Ilber, «*Ο πιο μακρύς αιώνας της Αυτοκρατορίας – Ο οθωμανικός 19^{ος} αιώνας – Η πορεία προς τον εκσυγχρονισμό*» επιμέλεια – σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2003.
130. «*Παγκόσμια Ιστορία*», Εκδοτικός Οίκος Ελευθερουδάκης, τόμος Β΄, Αθήνα 1933.
131. «*Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*», τόμος Β΄, Εκδοτική Αθηνών, 1991.
132. Παπαβλασόπουλος Κοσμάς, «*Οι γενίτσαροι*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά Θέματα*».
133. Παπαβλασόπουλος Κοσμάς, «*Παιδομάζωμα και γενιτσαρισμός*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά Θέματα*», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Φεβρουάριος 2003.
134. Παπαγεωργίου Στέφανος, «*Το ελληνικό κράτος (1821-1909) - Οδηγός αρχειακών πηγών της νεοελληνικής ιστορίας*», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1988.
135. Παπαδημητρίου Κώστας, «*Οργάνωση και Διοίκηση των αντιπάλων στρατών*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», σειρά «*Μεγάλες Μάχες*», τεύχος 8, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Νοέμβριος 2002.
136. Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, εγκυκλοπαίδεια, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 2001.
137. Παραθυράς Κωνσταντίνος, «*Η ιστορική εξέλιξη του στρατιωτικού τυφεκίου*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 39, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Νοέμβριος 1999.
138. Παραθυράς Κωνσταντίνος, «*Τα φορητά πυροβόλα όπλα μέχρι το 1820*», άρθρο στο περιοδικό «*Ranzer*», τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Μάρτιος 2004.
139. Πατσουλές Δημήτρης, «*Η επανάσταση του Πεζικού - Από την σάρισα και την φάλαγγα στο μουσκέτο και το Τάγμα πεζικού*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικές Σελίδες*», τεύχος 35, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Ιανουάριος 2009.
140. Πεντάκης Ι.Κ., «*Το Ιερό Κοράνι*», εκδ. Κάκτος, Αθήνα 2006.
141. Quataert Donald, «*Η Οθωμανική Αυτοκρατορία - Οι τελευταίοι αιώνες (1700-1922)*», εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2000.
142. Ρήγος Άλκης, «*Η Β΄ Ελληνική Δημοκρατία (1924-1935) - Κοινωνικές διαστάσεις της πολιτικής σκηνής*», εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1999.

143. Restelhueber Rene, *«Ιστορία των Βαλκανικών Λαών»*, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 2003.
144. Roux Jean-Paul, *«Η ιστορία των Τούρκων – 2000 χρόνια από τον Ειρηνικό ως τη Μεσόγειο»*, εκδ. Γκοβόστη, Αθήνα 1998.
145. Σακελλαρόπουλος Ολύμπιος, *«Η πολιορκία της Βιέννης (1683)»*, άρθρο στο περιοδικό *«Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία»* τεύχος 17, εκδ. Compuress A.E., Αθήνα Ιούνιος 2007.
146. Σαρρής Ν., *«Προεπαναστατική Ελλάδα και οσμανικό κράτος»*, εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα 1993.
147. Σίντου Ιωάννα-Στραβοσκούφης Αθανάσιος, *«Σχέσεις διαφθοράς και διαπλοκής στο σύγχρονο τουρκικό κράτος»*, άρθρο στην έκδοση 09 του *«Ινστιτούτου Αμυντικών Αναλύσεων»*, Αθήνα 2001.
148. Σπλίνη Ευαγγελία, *«Οι ρωσοτουρκικές συγκρούσεις, 17^{ος} -18^{ος} αιώνας – Η ανάδειξη της Ρωσίας σε μεγάλη Δύναμη»*, άρθρο στο περιοδικό *«Ιστορικά Θέματα»*, εκδ. Περισκόπιο, τεύχος 46, Δεκέμβριος 2005.
149. Στασινόπουλος Ε., *«Ο ελληνικός στρατός της πρώτης εκατονταετίας»*, εκδ. 1933, ανατύπωση Ελεύθερη Σκέψις, Αθήνα, 1993.
150. Σταυρόπουλος Δημήτριος, *«Οι γενίτσαροι – Ο πόλεμος των Οθωμανών»*, άρθρο από το περιοδικό *«Panzer»*, τεύχος 13, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2004.
151. Σταυρόπουλος Δημήτριος, *«Ο Νέλσον καταδιώκει τον Ναπολέοντα στη Μεσόγειο (1798)»*, άρθρο στο περιοδικό *«Στρατιωτική Ιστορία»*, τεύχος 143, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Ιούλιος 2008.
152. Στεργάτου Ελίνα, *«Γαζήδες, οι πολεμιστές της μουσουλμανικής πίστης»*, άρθρο στο περιοδικό *«Ιστορικά Θέματα»*, τεύχος 41, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Ιούνιος 2005.
153. Στίνας Α., *«Αναμνήσεις - 60 χρόνια κάτω από τη σημαία της σοσιαλιστικής επανάστασης»*, τόμος Α΄, εκδ. Βέργος, Αθήνα 1977.
154. Shaykh Fadhlalla Haeri, *«Ισλαμισμός»*, εκδ. Φλώρος, Αθήνα 1993.
155. Sugar P., *«Η νοτιοανατολική Ευρώπη κάτω από οθωμανική κυριαρχία»*, Β΄, εκδ. Σμιλή, Αθήνα 1994.
156. Τάρταρης Ευάγγελος, *«Η πολιορκία της Οστάνδης - Η Ισπανία επιτίθεται στην Φλάνδρα (1601)»*, άρθρο στο περιοδικό *«Στρατιωτική Ιστορία»*, τεύχος 148, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Δεκέμβριος 2008.
157. Τζάχος Ευάγγελος, *«Η δράση του ελληνικού βασιλικού ναυτικού κατά τον πρώτο βαλκανικό πόλεμο (1912-1913)»*, άρθρο στο περιοδικό *«Στρατιωτική Ιστορία»*, τεύχος 20, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα Απρίλιος 1998.

158. Τριγκάτζη Ελένη, «*Οθωμανός Γενίτσαρος*», άρθρο στο περιοδικό «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», τεύχος 9, εκδ. Comrupress A.E., Αθήνα Οκτώβριος 2006.
159. Τσοκανάς Νικόλαος, «*Η στάση της Τουρκίας κατά τον Β΄ ΠΠ, μέσα από το πρίσμα του Παντουρκισμού-Παντουρανισμού*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική ιστορία*», τεύχος 64, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001.
160. Τσοπάνης Κωνσταντίνος, «*Μωάμεθ - Ο ιδρυτής του Ισλάμ*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα 2007.
161. Τσοπάνης Κωνσταντίνος, «*Κωνσταντίνος Παλαιολόγος - Ο μαρμαρωμένος Βασιλιάς*», εκδ. Περισκόπιο, σειρά «*Μεγάλες Μορφές του Παρελθόντος*», Αθήνα, Ιανουάριος 2006.
162. Τσοπάνης Κωνσταντίνος, «*1453 - Ένα άγνωστο χρονικό για την άλωση - Λεονάρδος ο Χίος*», περιοδικό «*Πολεμικές Σελίδες*», τεύχος 18, εκδ. Αμυντική Γραμμή, Αθήνα, Μάιος 2008.
163. Tersi Enzo, «*Οι 100 μεγαλύτερες μάχες της ιστορίας*», ETP Books, επιλογή από τα τεύχη 3 έως 8, ελληνική έκδοση Πήγασος Α.Ε., Εθνική Τράπεζα, Αθήνα 2009.
164. Wheatcroft Andrew, «*Οι Οθωμανοί*», εκδ. Νέα Σύνορα – Λιβάνη, Αθήνα 1994.
165. Χαράτσης Ευάγγελος-Έκτωρ, «*Η μάχη του Μίντεν (1795)*», άρθρο στο περιοδικό «*Στρατιωτική Ιστορία*», τεύχος 149, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Ιανουάριος 2009.
166. Χαράτσης Ευάγγελος-Έκτωρ, «*Εκατονταετής πόλεμος (1337-1453)*», μονογραφία του περιοδικού «*Στρατιωτική Ιστορία*», εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα, Απρίλιος 2008.
167. Χαρουντάκη Μαριάννα, «*Ο ρόλος του στρατεύματος στη σύγχρονη Τουρκία - Συγκριτική μελέτη των διαδοχικών στρατιωτικών πραξικοπημάτων και επεμβάσεων στα πολιτικά δρώμενα*», Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 2004.
168. Χατζόπουλος Διονύσιος, «*Η πρώτη πολιορκία της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς (1394-1402)*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά Θέματα*», τεύχος 24, εκδ. Περισκόπιο, Δεκέμβριος 2004.
169. Χρήστου Θανάσης, «*Ο Μεγάλος Ασθενής*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά*» εφημερίδος «*Ελευθεροτυπία*» με γενικό τίτλο «*Μακεδονικό (1903-1913) - Βαλκανικοί - Από τον Παύλο μελά στην απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης*», εκδ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα, Οκτώβριος 2008.
170. Ψαρουλάκης Γεώργιος, «*Ναΐτες ιππότες - Οι στρατιώτες του Χριστού*», μονογραφία του περιοδικού «*Παγκόσμια Πολεμική Ιστορία*», σειρά «*Πολεμιστές*», εκδ. Comrupress A.E., Αθήνα.
171. Ψηλός Χριστόφορος, «*Η πολιτική της οθωμανοποίησης*», άρθρο στο περιοδικό «*Ιστορικά*», εφημ. Ελευθεροτυπία, τόμος 13^{ος}, τεύχος 126, εκδ. Ελευθεροτυπία, Αθήνα Μάρτιος 2002.

B) Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

172. Avigdor Levy, «*The officer corps in Sultan Mahmud II's, new ottoman army (1826-1893)*», International Journal of Middle East Studies, Volume 2, Issue 1 (Jan 1971), p. 21-39.
173. Berktaý Halil and Murgescu Bagdan, «*The Ottoman Empire*», Series Editor Christina Koulouri, CDRSEE, Thessaloniki 2005.
174. Dankwart A. Rustow, «*The army and the founding of the Turkish Republic*», World Politics, Volume 11, Issue 4 (Jul. 1959), p. 513-552.
175. Grant G.R., «*Battle*», Dorling Kinderslev Limited, London 2005.
176. Gümüscü Osman, «*Internal migrations in sixteenth century Anatolia*», Journal of Historical Geography, (2004), p. 231-246.
177. Heath Ian, «*Byzantine Armies AD 1118-146*», Osprey – reed Consumer Books Ltd, London 1995.
178. Hess C. Andrew, «*The ottoman conquest of Egypt (1517) and the beginning of the sixteenth century world war*», International Journal of Middle East Studies, Volume 4, Issue 1 (Jan. 1973), p. 55-76.
179. Howorth H.H., «*The westerly drifting of nomads from the fifth to the nineteenth century. Part VII. The thukiue of turks proper and the hoeitche or uses*», Journal of the Anthropology Institute of Great Britain and Ireland, Volume 1 (1872), p. 242-253.
180. Imber C., «*The Ottoman Empire*», Κωνσταντινούπολη 1990.
181. Lebedynsky Iaroslav, «*Les armes orientales*», Editions du portail, Paris 1992.
182. Millar Simon–Dennis Peter, «*Vienna 1683 – Christian Europe repels the Ottomans*», Campaign 191, Osprey Publishing Ltd, Oxford 2008.
183. Nicole David-Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1300-1774)*», Reed International Books Limited, London 1983.
184. Nicole David-Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Turks (1775-1820)*», Reed Consumer Books Limited, London 1998.
185. Nicolle David–Hook Christina, «*Constantinople 1454 - The end of Byzantium*», Campaign 78, Osprey military Publishing Ltd, 2000.
186. Nicolle David–Hook Richard, «*The Crusades*», Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1988.
187. Nicolle David–Mc Bride Angus, «*Hungary and the fall of Eastern Europe (1000-1568)*», Osprey Publishing Ltd, London 1988.

188. Nicolle David–Rothero Christopher, «*The Venetian Empire (1200-1670)*», Osprey Reed Consumer Books Ltd, London 1989.
189. Nicole David-Mc Bride Angus, «*Armies of the Ottoman Empire (1775-1820)*», Reed Consumer Books Ltd, London 1998.
190. Nicole David-Ruggeri Raffaele, «*The Ottoman Army (1914-18)*», Osprey Publishing Ltd, Oxford 1994.
191. Parker Geoffrey, «*The military revolution (1560-1660), a Myth?*», The Journal of Modern History, Volume 48, Issue 2 (Jun. 1976), p. 195-214.
192. Raymond Andre, «*Soldiers in trade. The case of ottoman Cairo*», British Journal of Middle Eastern Studies, Volume 18, Issue 1 (1991), p. 16-37.
193. Scott Bodley Richard, «*Eternal empire - The ottomans at war*», Osprey Publishing Ltd, Oxford 2008.
194. Shaw Stanford, «*The origins of Ottoman reform*», volume 37, Issue 3, September 1965
195. Shaw Stanford, «*The nineteenth century ottoman tax reforms and revenue system*», International Journal of Middle East Studies, Volume 6, Issue 4 (Oct. 1975), p. 421-433.
196. Subhi Labib, «*The era of Suleyman the Magnificent: Crisis of orientation*», International Journal of Middle East Studies, Volume 10, Issue 4 (Nov. 1979), p. 435-451.
197. Turnbull Stephen, «*The Ottoman Empire (1326-1699)*», Osprey Publishing, Oxford 2008.
198. Zachariadou A. Elisabeth, «*Manuel II Paleologos of the strife between Bayezid I and Kadi Burhan Al-din Ahmad*», Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, Volume 43, No 3 (1980), p. 471-481.

Γ) Ιστοσελίδες

- <http://el.wikipedia.org/wiki>
- <http://www.livopedia.gr/index.php>
- <http://lexicorient.com/e.o/ottomans.htm>
- <http://www.friesian.com/turkia.htm>
- <http://www.osmanli700gen-tr/English/engindex.html>
- <http://www.4dw.net/royalark/Turkey/turkey.htm>
- <http://www.wsu.edu:8080/~dee/OTTOMAN/OTTOMAN1-HTML>
- <http://www.turkcebilgi.net/bilim/osmanli-tarihi>
- <http://www.theottomans.org>
- <http://www.discoverturkey.com/haberler/osmanli-bayrak.html>
- <http://www.ottomansouvenir.com/Capitals/Capitals of Ottomans Empire.htm>
- <http://www.osmanlimedeniyeti.com>
- <http://www.geocities.com/SFETEL/gr/weapons-g.htm>
- <http://www-napoleon-series-org-military-organiza>